

RÁKOSI JENŐ

TISZAVIRÁG

CIKKEK, LEVELEK, BESZÉDEK

1916-1919

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST, 1920
RÁKOSI JENŐ BUDAPESTI HÍRLAP ÚJSÁGVÁLLA LATA R.-T.

Budapesti írlapH Sajtója

Ott vagyok megint, ahol ötvenöt évvel ezelőtt voltam, amikor első munkám kéziratát szorongattam s azután „*barátaim biztatására*” kiadtam.

Ez a két kötet is így lát napvilágot. Barátaim, olvasóim, ismerősök és ismeretlenek ismételt sürgetésére. Érdeemes-e efemer, huszonnégy órai életre szánt sajtótermékeket, melyek értéke vagy jelentősége a múltó órához van kötve: érdeemes-e összegyűjtve s könyvalakban (ami már a maradandóság követelődzésének a színét viseli) kiadni, azt nem tudom; de tudom, hogy ezen a ponton az élesebb kritikának adok jogot magamon. Barátaim s egyéb sürgetőim lelke rajta. Nekem mindenesetre arra kell kérnem az olvasót, hogy ne mindig az azóta történt események szemszögéből nézze az egyes cikkeket. Ezek a cikkek úgyszólván pillanatfelvételek olyan vidékekről, amelyeken azóta a legrettentőbb viharok száguldottak végig. Nem minden része mutatja ma azt a képet, amelyet az én kamara-obszkurám egyes cikkekben megrögzített. De amint magam végiglapozom e két kötetet, az az érzés támad bennem, hogy az azóta ránk zúdult eseményeik sokban igazolták akkori látásomat, benyomásaimat és ítéletemet viszonyokról, irányokról, eszmékről, intézményekről, eseményekről és emberekről egyaránt.

Igen, emberekről. Ehhez még egy-két szót. Van itt szó kicsinyekről és nagyokról. Mindenikről néha élesen és mindig őszintén; de mindig kapcsolatban valamely szavukkal vagy cselekedetükkel, annak az időnek a temperaturájábaa, rendesen a harc hevében, nem merem fenhéjázón azt mondani, hogy ihletében. Ezekről kérem, e szerint Ítéljen az olvasó is és az is, akiről a cikkekben szó esik.

Mert én mindig csak a magyar nemzet egyszerű katonája akartam lenni és ötven évesnél hosszabb háborút folytattam ideáljaimért; a történeti Magyarországért, a magyar nemzetért és mindkettőnek magyarságáért. És ezek mellett sohase voltak hamis isteneim.

Budapest, 1920 májusban.

A handwritten signature in cursive script, which appears to be 'István Tisza', written in black ink on a white background. The signature is fluid and somewhat stylized, with a horizontal line underneath the main body of the text.

I. Ferenc József

- 1830-1916. -

Budapest, 1916 nov. 22.

I. Ferenc József osztrák császár és magyar király meghalt. Lelépett a világ nagy színpadáról, amelynek mintegy hetven éven át egyik elsőrendű, egyik legérdekesebb szereplője volt. Nagyokkal élt együtt, nagyoknál nagyobb volt, szenvedőknél többet szenvedett; több változást látott, mint aki órákon át gomolygó felhőtömegek alakulásait nézi, változást a maga, változást a birodalmi, változást a világ életében és változást népek és a világ szellemi irányzatában. Kortársa már alig van. Akik közvetlen közelében éltek szívének, csoportosan várják őt ott fenn, a fehér felhők határain túl, egy fejesebéből vérző tragikus sorsú fiú, egy szíve tájékán vérző mártírasszony, nekünk mindenik olyan drága és siratott emlékű lélek, mint neki magának; két lélek, aki, mikor útját az egeknek vette, meglelte útját a magyar néplélek világába, a világ legendáiba. És most Ő, maga a király indul utánuk, Európa összes ágyúi torka zengi utolsó útjához a gyászindulót, egy világháború tüze a fáklyatartója, aki az úr sötétségein keresztül átvilágít neki az örök fényességbe.

Különös játéka a sorsnak. Ferenc József a béke fejedelme volt. Felfordult, tűzbeborult birodalmakat vett át mint ifjú ember. De ki nem jött a háborúkból, amíg jogarát tartó jobbjának mozdulatait más kéz kor-

mányozta. Mikor pedig népei romlására ébredve, maga vette kezébe e népek sorsa intézését, attól fogva a béke felesküdt lovagja lett. Az első nagy békeművét a magyar nemzettel szerezte. Azontúl évekig iparkodott hasztalan békét teremteni osztrák tartományaiban és népei között. És most az utolsó tíz évben szörnyű, vérig sértő provokációk, szinte megalázó affrontokkal szemben is addig ragaszkodott a világbéke fentartásához, amíg fejedelmi öccsének a vérét nem freccsenték ték jóságos arcába.

Így indult meg a mások által alaposan s hosszú kézzel előkészített világháború, amely sokat próbált koronájára diadalmak vakító fényét vetette, melynek vörös tűzében, mint a fejedelmi nap a hegyek mögött, íme, most lenyugszik egy hosszú, dicsőségben és megpróbáltatásban gazdag élet fáradt fejedelmi vándora.

Búcsú

Budapest, 1916 nov. 26.

Isten veled, öreg királyom, aki bár a béke fejedelme voltál, a békét kívántad szolgálni teljes nagy életedben: imégis két birodalom trónján ülve az lett a sorsod, hogy szakadatlan harcban töltsed el napjaidat. Harcolnod kellett külső ellenségéggél, harcolnod kellett saját népeiddel, meg kellett birkóznod a reád és házadra támadt balsorssal mindenféle alakjában és meg kellett küzdened férfias tusában önönmagaddal és íme, elmúlásod évére is egy világháború tüze világít.

De harcnak, háborúnak reád nézve vége van. Megtaláltad a békét, az egyetlen, amely a lelkiismeret békéjén kívül a földön kecsgett. Megtaláltad őseid társaságában, ahová betértél pihenni egy élet gondjai és munkája után.

Isten veled!

Nem a tolongó élet nevében búcsúzom tőled, mely lia gyászt ölt is e szomorú napokban, de pezsegve megy tovább ezerféle utjain, céljait kergetve. Én az öregek nevében búcsúzom tőled, kik meghatva, megilletődve állanak meg ez órában utánad küldött gondolataik hatása alatt. Hányan vagyunk még, akik szemtől-

szembe láttuk a te fiatalságodat? A te reményeidet, a te csalódásaidat, a te küzdelmeidét, a te nagy örömeidet, a te mérhetetlen lelki szenvedéseidet? Hányan vagyunk még, akik láttunk mint boldog vőlegényt egy csodalelkű szép menyasszony oldalán? Hányan még, akik ott voltunk legszebb diadalod ünnepén, amikor győzelmet aratva magadon, meghódítottad magadnak a magyart és a budai Mátyás-templom főoltára előtt, t fényben és pompában fejedre tették Szent István koronáját.

Oh bizony nem lehetünk már nagyon sokan mi, a kiegyezési hadjárat veteránjai, akik immár sorakozni kezdünk, hogy kövessük mindamaz idő vezéreit, kik előtted elmentek, mint a hogy te mi előttünk, utolsó mohikánok *előtt* elmentél.

Büszkén köszöntlek búcsúzóra, uram, öreg királyom, öreg társaim nevében. Mert méltó ok a büszkeségre és elég egy szerény élet tartalmának az a tudat, hogy a műben, melyet Ferenc József, Deák Ferenc és Andrássy Gyula gróf szereztek, visszaadván a magyar nemzetet önmagának, alkotmányát neki, szabadságát az országnak, ami nem történhetett meg nagy lemondások, nagy elhatározások, nagy küzdelmek, nagy keserőségek és nagy boldogságok nélkül, – hogy ebben a munkában az ember ha csak napszámos, harcában ha csak közkatona is lehetett.

*

Mint fiatal újságíró a koronázás napjain azzal voltam megbízva, hogy a sarkantyús vitézek avató cselekményét nézzem meg és irjam le. Az avatás a Szent Jánosról nevezett (helyőrségi) templomiban ment végbe. Én fölmentem a toronyba s onnan néztem végig az átvonulást a koronázó Mátyás-templomból a helyőrségi templomba. Az utcákon az egyik templomtól a másikig nemzeti színű posztó-szönyeggel volt az út beterítve. Azon jött a király csillogó kíséretével, fején a korona, vállán a koronázó palást. Tengernép szállta meg az utcákat, melynek hullámai a menet mögött összecsapódtak. Lónyay Menyhért pénzügyminiszter ment a menet végén s aprópénzt szórt a nép közé. Lelkes és lelkesítő kavarodás kísérte a minisztert. A

nép kapkodta a pénzt és föltépte az utca szőnyegét. Gondoltam magamban, íme a magyar szólásmód eredete: se pénz, se posztó. Boldogtalan volt, akinek egyikből se jutott, boldog, aki egy-egy pénzdarabot s egy-egy foszlányát a posztónak elkaphatta.

A lovaggáütés a templom főoltára előtt ment végbe. Utána a király a sekrestyébe vonult vissza egy kis reggelire, a templom kiürült, mert künn azalatt sorakozott a nagy menet s a királyt a templom ajtajában várta a hófehér arabs mén, mely őt az eskütérre, majd a királydombra volt viendő. Főpapjaink, főuraink, az udvari méltóságok szintén lóra kaptak s várták a menet indulását. Én pedig, immár egymagam a templom kórusán, leosontam a templom hajójába, melynek falai Bécsből (lehozott drága gobelinekkel voltak beaggatva. Különös gondolat szállt meg ott. Elővettem zsebkésemet s kinyitva markomban, vágásra készen tartottam és egy gdbelin mögé rejtőztem. Nem sokáig kellett várnom, jött a király, férfikora tündöklő virágában volt akkor, harminchat éves. De a nehéz palást megkötötte könnyed járását s Szent István koronája, látszott, nem volt a fejére szabva. Én megilletődve állítani ott rejtekemben: először álltam király közelében. Ifjúságom idealizmusa elfogta s megrázta egész valómat, fejemen átcikkázott az egész magyar história s gondolatomon villámsebeseen repültek át összes királyaink, kik mind viselték (egynek kivételével) ezt a palástot, ezt a koronát... Nem gondolva meg azt, hogy mi lett volna velem, ha valaki, pláne éppen rendőr, aminek pedig kellett olt lenni, meglepne ott, abban a helyzetben, öt lépésnyire a királytól, amint a markomban nyitott kést szorongatok... Vakmerően kiléptem rejtekemből, követtem a koronás királyt s mikor az kilépett a templom küszöbén, én erre a küszöbre térdre ereszkedtem, késemmel belehasítottam a küszöböt borított nemzeti színű posztóba. E zsákmányomra édesanyám ráhímezte a koronázás napját és évét és ezt az emléket ma is őrzöm.

A többi emléktől pedig, ami se nem posztó, se nem egyéb anyag, ami azonlban egész életem erkölcséhez és tartalmához tartozik, most búcsúzom, amikor búcsúzom attól, akit ott a templomban, egy ezeréves,

mez díszében, a nyugodt lelkiismeret boldogságának mosolyával az ajkán a templom hajóján végig lépkedni láttam s aki most, égi koronával a fején, igen csodálatos és nagy gyászpompával és fejedelmek és nemzetek menetétől kísérve betér egy másik templomba: a kapucinus barátok bécsi templomába, ahol lakni fog az idők végéig.

*

Azzal a koronázással egy százados pör fejeződött be – egyezés útján. A közjogok területének határvillogásait rendezte, hogy kiküszöbölje a nemzet és királya viszonyából a veszedelmeket, őszinteség, hűség, becsület, bizalom, önzeifenség és tapintat tudták csak ezt a kényes munkát elvégezni. És ahogy *törvényben* elvégezték, az a bölcseségnek és a joghoz való ragaszkodásnak mesterműve volt. Ha hiba van benne, az abból áll, hogy az étellel, a valósággal nem lehet oly precízen elbánni, mint a fogalmakkal és az abstrakciókkal. Az írott törvény mellett megvoltak az élel tényleges állapotai, melyeket megsemmisíteni nem lehetett. És ha utóbb támadtak nehézségek, újabb félreértések és újabb küzdelmek nemzet és királya közt: onnan, a ténylegességekből eredtek.

Mi hittük és reméltük, hogy a rendezett jogviszony és a törvénybe iktatott elvek lassan átalakítják az életbéli valóságokat is. A király pedig ragaszkodott a kiegyezés rendelkezéseihez és a ténylegességekhez gyaránt, ahogyan a kiegyezéskor voltak. Ezt a kiegyezést méltán tekinthette élete nagy, alapvető művének, mert hiszen nemcsak Magyarországgal és a magyar nemzettel való személyes megbékülésének aktusa volt, hanem osztrák birtokállományainak is a biztosítóka, trónja megszilárdítása is volt és dinasztíaja nagyhatalmi állásának is újjászületése. És a mostani háború mutatta meg neki csak igaz fényében azt, hogy mit jelent neki, Ausztriának, nekünk és dinasztíájának ez a kiegyezés, melyet most magyar hűség, magyar vitézség, magyar vér pecsételt meg a harc mezőin.

Ki nem megy, a gyász mostani sötét óráiban, ki nem megy fejemből utolsó konfliktusunk az Ő királyi akaratával. Kemény volt és keserű nekünk is, de, tu-

dom neki is. Mi nem tehetünk mást, mint hitünk és meggyőződésünk szerint keresni a nemzet s a király javát, Ő sem tehet mást. Ítélni mindnyájunkról a történelem van hivatva, nem magunk. Uralkodó és nemzet viszonyában van egy szent misztérium, melybe emberi szem nem láthat bele. Egy délceg, telivér négyes fogatnak bizony gyakran kényelmetlen a fék és túrhetetlen az ostor. De ha hivatott kéz tartja a gyeplőt, a fék és az ostor is, ha akadályozza tán a zabolátlan vágatást, tényezője lesz a hajtás gyönyörű, szilaj, kecses és lendületes tovarobogásának. A nemzetek célja nem a gyors élet, hanem az örök élet. A királyok hivatása, hogy ezt a célt szolgálják.

Oh, Öreg királyunk, ha volt is összeütközés közöttünk, ha félreértés volt, ha a gyorsabb haladás vágya részünkről, ha a bölcs mérséklés szükségének érzete részedről; ha voltak nekünk csüggedt vagy elkeseredett óráink, neked tőlünk bánatod vagy csalódásod: egyet tudtunk mi mindig s egyet tudtál te mindig s erről most itt a koporsód fölött vallomást teszünk: tudtuk mi te rólad, hogy nekünk sohase akartál rosszat; tudtad te mirőlünk, hogy neked sohase akartunk rosszat.

Most már onnan nézel le reánk, ahonnan ködön, felhőn, testen keresztül belelátsz a szívekbe, ahol megszűnt a múlt, ahol nincs jövő, ahol csak igazság van. A magyar nemzet bátran nézhet föl oda hozzád, nem káprázik a szeme a mennyei látványosságtól. Erről hadd tegyek én tanúságot, szegény és szerény napszámosa a te nagy művednek Magyarországon, tegyenek tanúságot velem mindazok, akik szintén saját szemükkel látták, amit én láttam azokból a történelmi napokból és e tanúságtétellel hadd mondjunk utolsó bucsut mi öregek neked, öreg királyunk, földi dicsőségedből égi üdvösségedbe szállt Első Ferenc József, magyarok királya.

Könyvekről

Kersék János, Pásztor Árpád, Gábor Andor.

Budapest, 1916. nov. 26.

Szeretnék egypár könyvről írni, melyet olvastam. Úgy nyomja ez a vágy a lelkemet, mint valami adósság. Mert mení kölcsön veszi-e az ember azt a kis szellemi tőkét, amivel a magátét megszaporítja, ha valamely jó könyvet elolvasott? És ha tudást, ismeretet esetleg nem is szed belőle; de egy egészséges, ép könyv olvasásából mindig merít az ember életkedvet, ösztönt, néha éltető vágyat és legalább is egy ikis lelki pihenőt, üdülést, föl-emelkedést. És mindezért ne tartoznék az írónak sem-mivel? Azt hiszem, legalább is annyival tartozik, hogy szomszédjai, jóemberei és ismerősei között emlegesse a nevét és munkáját. Én ezt teszem, amikor egy-egy olvasmányomról beszámolok. Nem ámítom magam azzal, hogy holmi pedáns kritikával kioktatom az írot (az írónak mindig több teremtő ereje van, mint legjobb kritikusanak) arra, hogy hogyan kell jó dolgokat írni. Ezt az írónak kell tudnia, nem nekem. Éin beszámolok arról, ha valami tetszett, meg is mondom esetleg, hogy miért tetszett. Ebből annyi haszna lehet az írónak, hogy megismeri a saját tehetségét, megtudja, ml tetszik munkájában másnak. Aztán gondolom, jól is esik neki, ha logikus és értelmes dicséretet olvas magáról, ami mindig fölélénikíti az ember élet-és munkakedvét. Így gondolom aztán, hogy adósságo-mat az íróval szemben némileg leróttam.

A viszonynak író és olvasója közt való illetén fölfogása határozza meg, azt hiszem, ízlésemet és fölfogásomat és az irodalmi művek és irányok megítélésében. Az irodalom – művészet, ludom ány s minden ami bele tartozik – az a világnak a szárnya, amellyel szabadon és merészen repül a tökéletesedésnek mind istenibb szféráiba előre. Hogy ez a repülés, ez az emelkedés mind hatalmasabb és fenségesebb legyen, ahhoz az kell, hogy az irodalom, az emberiség egész szellemi munkája az emberekben az életkedvet, a munkaerőt, az élet szeretetét, a világban való gyönyörködő képességet, a magunkba és embertársainkba való hitet, egy re-

menyekkel teljes világfölfogást és mindem serkentő energiát tápláljon és megacélozzon. Az az irodalom, amely lírikus részében örökösen a saját testi és lelki nyomorúságát variálja, az egész világban pedig csak saját szertelen vágyainak s kedvteléseinek elégtelen tárgyát látja és becsmérli; tárgyi részében pedig azzal az ürüggyel, hogy realista vagy verista, az élet piszkos rétegeit használja ki, undokságait, bűneit és erkölcsi betegségeit bújja, mintha erény, szépség, öröm és remény a világon nem is volnának, csak csüggedést, lehangoltságot, kedvtelenséget, undort kelt s így az életkedvet leszereli, éppen az ellenkezőjét munkálja annak, ami voltaképen nemesebb hivatása volna.

Borzalmas jelenünk nagy háborúját a költő méltán nevezhetné a világ mézárszékének. De bizony szánamegítelő lélek az, aki nem lát benne egyebet hentesmunkánál. És ha a humanista borzalommal nézi az irtóztató emberáldozatot, melyet a világtörténet e rémes katasztrófája szed az emberiségen, azért egy nemesebb, gazdagabb és emberségesebb humanista az, aki nemcsak ezt látja meg benne, hanem azokat a nagyszerű emberi tulajdonságokat is, melyeket revelál: a gyűlölet ádáz harcában a testvéri és felebaráti szeretet csodás példáit, az önfeláldozás glóriás eseteit; a vitézségnek dalra méltó próbáit, a hazaszeretetei; a szenvedésekben való jöbi megadást, a jótékonyság szamaritánus műveit és áldozatkészségét; az emberi szellem és tudomány hallatlan vívmányait, stb.

Gondoljunk az özvegyekre, árvákra, vőlegényökvesztett menyasszonyokra, apákra, anyákra, akik a háború keresztjével megterhelten viszik tovább közöttünk az élet terhét. Ezrei ezeknek immár csak az imádságos könyvben s a költők nemesebb alkotásaiban találunk csüggedt lelkük számára valamelyes menedéket. Mily nagyszerű gondolat, ha ezek lelkének kódét el tudom egy kissé oszlatni, ha megnyitom munkámmal enyhítő könyeik kiapadtnak vélt forrását, és ha éppen vissza tudom varázsolni, bár csak percekre is ajkukra a már-már elfelejtett mosolyt. Ez a költők s írók iáidott hivatása, mení pedig gondolal nélküli sejtelmes szavakba rejtett nyavalygása drága énjük gyönyörökre való sóvárgásának.

Itt van a zsebemben egy panaszos levél Szegedről, melyben egy szülő beküld „két költeményt az Ady-Endrey-féle stiliztikából, melyet Szegeden, az állami főgimnázium IV. osztályában használnak.” Az egyik költemény *Szabolcska* Mihályé, *Szalcburgi csapszékben*; a másik Ady Endréné: *Szeretném, ha szeretnének*.

Szalbolcskának ez egyik legbájosabb verse. Szalcburgban a sváb legények a csárdában ülnek, nem piros bor, hanem sárga sör mellett ülnek, míg a verklis valami nótát köszörülget. Folyik a szó, össze is vesznek, de – tenni nem mernek, csak éppen veszekszenek vidám verkliszónál. Most jön a vége:

Ha ez a csárda a Tisza partján volna,
Arról a leányról kevesebb szó folyna;
Az is, a mi folyna, tudom, másképp folyna
S idebent azóta
Csak egy legény volna!

Ez bizony, hiába, nagyon szép vers. Ha még hozzá gondoljuk, hogy a költő, a magyar költő elszakadva hazájától, távol idegen földön, egy német csárdában nézegeti ezt a jelenetet és forgatja honvágyó bús elméjében a témát. Azt sem mondom, hogy nem volna való negyedik gimnazisták kezébe. Jaj, ha csak ez és ilyen irodalom fordulna meg manapság gimnazistáink kezén! De én mernék arra is vállalkozni, hogy a negyedik gimnáziumi osztályban előadást tartsak kommentárul e vershez a néplélekről. Milyen a magyar legény, milyen a más nemzetbeli. És mily erényeket vagy hibákat nevel ez a lélek a – nemzetekben stb.

Már az Ady verse – noha nem tartozik a rosszabb versei közé – nincsen helyén egy ifjúsági olvasókönyvben. A vers így szól:

Szeretném, ha szeretnének.

Sem utódja, sem boldog őse,
Sem rokona, sem ismerőse
Nem vagyok senkinek,
Nem vagyok senkinek.

Vagyok, mint minden ember: fenség.
Észak-fok, titok, idegenség.
Lidérces, messze fény,
Lidérces, messze fény,

De jaj, nem tudok így maradni,
Szeretném magam megmutatni,
Hogy látva lássanak,
Hegy látva lássanak.

Ezért minden: önkínzás, ének:
Szeretném, hogyha szeretnének,
S lennék valakié,
Lennék valakié.

Ady Endre.

Tetszik látni, csupa nagy szó, affektáltság, póz, homályosság, elégedetlenség és tehetetlenség. Mit tanuljon ebből a fiatalság? Mi az, hogy a költő senkinek semmije? A költő, ha igazi, a világ tanítómestere, az élet fáklyája, a nemzete szemefénye. A második strófa csupa értelmetlenség, vagy mondjuk érthetlenség, mindenesetre nagy szókkal való dobálózás: fenség (mint minden ember). Északfok, titok, idegenség; lidérc! De nem tud így maradni, szeretné magát megmutatni, hogy látva lássák, magyarán mondva: megbámulják. Egy szóval, szeretné, ha szeretnék, ha valakié lehetné.

Elhiszem. De ehhez nem ilyen poétái siránkozás kell, hanem – mint Heine mondta – *szeretetremlőség!* Jókedv, életkedv, szépség, már mint lelki, egészség, szírotén lelki, az élet és emberek szeretete, munka, és az a lélek, (melynek közélében mindenek; fölélédenek, fölmelegednék, reményre kelnek és szépnek látják az életet. Nem kórházi szag, kenetlen kerekek csikorgása, csüggedés, és, hogy egy nagy paradoxont mondjak: önhitt csüggedés.

De elég. Másokról akartam ma beszélni, nem Adyról, sem nem Szabolcskáról, akiről pedig szeretek beszélni.

Elsőbben Kersek Jánosról kívánnék megemlékezni. Tőle nemrég a Budapesti Hírlapban olvastam egy szép, nagyon szép verset. Szégyenszemre, megvaltam, nem ismertem a nevét. Lehet, hogy tudtam valamikor, de tán megfelejtkeztem róla. Azóta megtudtam, hogy vidéken lakik, egy kis városkában s ott hasonszőrű embereikkel egy kis szerény irodalmi életet is él. Összejönnek, összeülnek; és kiki tehetsége szerint kultivál valamely irodalmi műfajt s mind egy lélekkel ápol

jáfk a nemesebb irodalmi ízlést és a nemzeti irodalmi hagyományokat. Magának *Kersek* Jánosnak az utóbbi években három kötet verse jelent meg: *Hegedős Énekek*, *Aranyerdőből kifelé* és *Muzsikálnak*. Egy meleg, érzéssel s gondolattal teli költői lélek nemes alkotása mind. A jobb és maradandóbb értékű költészet sorába tartozik abból, ami egy-két évtized terméke volt irodalmunkban. Nem kell más, csak kerüljön egy hivatott esztétikus kezébe és *Kersek* János nevét beiktatják a magyar nemzeti Parnasszus méltó alakjai közé.

Most pedig *Pásztor* Árpádnak akarok megfizetni. Egy könyve fekszik asztalomon, amelyet már kétszer is elolvastam. Oh nem a *Vengerkák* (az is itt fekszik), de azt megdicsérték mások és én arról nem írok, mert azt én nem dicsérném meg. Ez azok közé a regények közé tartozik, melyek azt a hibát követik el, hogy az epizódnak való alakról irnak regényt. Mert egy vengerka lehet ugyan méltó hőse egy poétái műnek; de akkor a vengerkát nem reprezentálja s a vengerkák-ról – akik Oroszország Bam; járt orfeumi énekesnők - nem érdemes regényt írni. *Pásztor* Árpádnak egy másik könyvéről beszélek, melynek címe *Találkozásom: Poe A. Edgárral*. Költemények és tanulmányok.

Ez egy (nekem legalább) nagyon érdekes könyv. És pedig mi teszi olyan nagyon érdekessé? Nem egyéb, mint az a forró, szenvedelmes szerelem, mellyel a könyv írója a könyv hősen, Poe Edgáron csügg. Ez a rajongás vonzó és ragadós. Hihetetlen szinte, hogy az új világ sodrában élő *Pásztor* Árpád milyen naiv és lelkes, lüktető kultusszal veszi körül elmúlt idők tipikus bohémé-poétáját, a kalandor lelket, a szertelenségek cinikus és mégis naiv hőset, aki félisten és. felállat egyben és épp oly könnyen repül a csillagokig, mint amily szívesen fetreng az utca sarában.

De hát *Pásztor* Árpád beleszeretett és szerelme oly erős, – persze ehhez járulván írói készsége – hogy át tudja olvasóiba is plántálni, legalább amíg könyve a kezünkben van. Poeval minden művelt embernek érdemes foglalkozni s én merem *Pásztor* Árpád könyvét mindenkinek ajánlani. Mert ez nem életrajz, hanem egy különös fantasztikus kompozíció, melyben *Pásztor*,

Poe, a költő művei, életrajzi valóság és költői invenciója az írónak, a rég elporladt költő inegintervjuvólása különböző lalkóhelyein; azután versek – izgató rendszertelenségben keverednek, ölelkeznek össze s bomlanak újra szét. Pásztor Árpád egy szerelmes ifjú önkínzó szenvedelmével jár elhunyt szerelmese nyomán: megáll, megül, tűnődik, kesereg, ábrándozik s víziókkal társalog mindenütt, ahol a kedves lakott, szenvedett, járt, élt és meghalt.

Nyilvánvaló dolog, hogy ennek a könyvnek egyik legfőbb ereje az a csodálat, hit és szeretet, mely Pásztor Árpádban költői ideálja iránt ég. Milyen megható dolog, amikor Pásztor Árpád úgyszólván ráveti magát Poe egy-egy versére, hogy lefordítsa. Majdnem a fizikai birkózás benyomását teszi gyönyörűségének és kétségbeesésének keveréke, mely előnti a nehézségekkel szemben, melyekkel e költő műveinek a lefordítása jár. Van vers, amelynek fordítását kimerülve abba hagyja. A híres *A holló* fordításáról tán új könyvet tudna írni. Valóságos expedíció, ezer akadállyal, veszedelemmel, nehézséggel, sikerrel és balsikerrel tele. Poe verseinek, azt szeretném mondani, fiziológiájával jár, hogy minden fordítása csak nehézkes, darabos, esetlen kísérlet marad. Egy kongeniális könnyelmű költő átkelhetné talán, lefordítani, azt hiszem, nem lehet. De Pásztor Árpád munkájában temérdek tanulság és érdekes vonás van.

Végül hagytam a könyvet, amely voltaképpen ezeket a sorokat kikényszerítette belőlem: *Misztrál Mireiojának* a fordítását *Gábor* Andor tollából. Azt tartom, ami magyar közönségünk ezt a munkát csak kevéssé ismeri, pedig száz és egy szempontból méltó a figyelmére. *Misztrál* a délfranciaországi provanszál nemzetiség költője. Valamikor a trubadúrok hazája és nyelve, az újabb századokban teljesen feledésbe ment, csak a *Provansz daltelt mezőinek* (Eötvös József b.) a népe beszélte a nyelvet. A múlt század első felében kezdtek iskolázott gyermekei művelni s ezekhez csatlakozott *Misztrál*, egy földműves fia, s írta az ötvenes években *Mireiot*, amelyet megkoszorúztak a svéd akadémia Nobel-díjával. Azóta e műnek világhíre van. Nálunk is emlegették az írók, akik különféle idegen fordítások-

ból ismerik, magyar nyelven most hozta el nekünk *Gábor Andor*.

Mireio története a legbanálisabb történet a világon, mely olyan régi, mint az emberiség kultúrtörténete: egy szerelmes pár, a szegény legény és a gazdag leány tragikus esete. De végre is ez éppen az a nagyon régi történet, amely mindig új marad. *Mireio* a gazdag parasztnak egyetlen leánya, akit a szegény kosárfonó fia megszeret. A gazdag szülék megbotránkozással utasítják el a szegény kérőt, a leány elbújdosik és bújdosásában elpusztul. Misztral verses elbeszélését két dolog tette híréhez méltóvá: a mód, ahogy (művét szűkebb hazája szépsége és éjszakája, hite és babonája, múltja és jelene, misztikus mondái és hagyományai apoteozisává tudta tenni és a költői erő, amely a Provánsz egyszerű parasztlakóit föl tudta ruházni a költői nagytudás bővületével, az epikai nagyság megragadó vonásaival. Hőseit nem fosztotta meg születésük, helyzetük, foglalkozásuk naiv egyszerűségétől, mégis emberi mivoltunk oly fenséges példáivá tette, minőt csak az képes költött alakjainak; adni, akit az Isten részesévé tett ama mindenható erőnek, mellyel Maga megteremtette semmiből a világot. És még egy rokontulajdonsága van *Mireio*nak a nagy eposzokkal. Fenségesen szövődnek bele természetfölötti, földöntúli hatalmak, az úgynevezett eposzi csodás; elem, s *Mireio* haldoklása épp ez által égi ragyogványok rásugárzásával lélekemelő jelenetek sorát adja. Párja a világirodalomban *Mireio*nak, azt hiszem nincsen, a mű egyetlen a maga nemében. Én – szégyen ide, szégyen oda, – megvallom, csak *Gábor Andor* fordításából ismertem meg és ki sem mondhatom, milyen hálás vagyok neki érte.

Olvastam valahol valami irodalmi veszekedést, ahol lekicsinyelték ezt a fordítást. Én azt gondolom ma, hogy ha nagyon gyenge és primitív is volna, akkor is elismerésreméltó dolgot művelt volna. Emlékszem, a múlt század hatvanas éveiben jelent meg *Nagy Iván* Fauszt-fordítása. Irtóztató lapos és prózai kísérlet volt, de a fordítót szinte ünnepelte az irodalom, mert hisz ez volt az első magyar Fauszt-fordítás. Istenem, ha minden kincsünk elsülyedne egy hajóban, nem volnánk-e boldogok, ha a temérdek kincsből csak egy ma-

rékra való drágakövet hozna föl nekünk egy merész bűvárlegény? Minden irodalmi remekmű ilyen elsülyedt hajónk nekünk, amíg irodalmi bűvárlegényeink föl nem hozzák nekünk – az egészet, teljesen soha sem lehetvén – a kincsei egy részét. A magyar Sexpir-fordítás Lemouton Emilián indult meg s néhány színész munkáján. Ma már egy csomó Fausztunk és egész Sexpir-irodalmunk van. *Gábor* Andor szerencsés és hivatott kézzel nyúlt *Misztrál* remekéhez. Zavartalan gyönyörrel lehet végigolvasni s az ember azzal a gondolattal teszi le a könyvet, hogy leglközelebb újra a kezébe veszi. Nem csak az egész koncepciót lehet élvezni, hanem részleteit, alakjait, a tájéka és emberei kedvét, a költő lüktető, ihletett lelkét s vértezett, saját formájú stancáit is. Irodalmunk *Gábor* Andor fordításával gazdagabb lett. Ezt a fordítást nem gáncsolni kell, hanem olvasni és legföllebb, ha kiérzi a hozzávaló erejét, még jobb fordítással megtisztelni *Misztrált* és megörvendeztetni a nagy alkotások magyar barátait.

A pártpolitika és a koronázás

Budapest, 1916 nov. 28.

Nagy sajnálatunkra a mozgalom, mely a körül indíttatott, hogy ki segédkezzék az új király megkoronázásakor, nem akar elsimulni, sőt, mint beszélük, élesebb vitát készít elő e tárgy körül a képviselőházban. Ez annál sajnálatosabb, mert, mint a József királyi herceg közvetlen környezetéből nyilvánosságra került nyilatkozat mutatja, magát azt, akit meg akartak e történelmi funkcióval tisztelni, csak kellemetlen helyzetbe hozták megkérdezése nélkül való jelölésével. Ez azt látszik bizonyítani, hogy akik ez ötletüket a nyilvánosság elé dobták, magok sem bíztak abban, hogy jelölésüknek sikere legyen. Így elveszti a dolog azt a komolyságát, mely nélkül egy ily országos dolog el sem lenne képzelhető, sőt lesülyed a pártpolitikai fogás méltatlan nivójára.

Ezt egyébként azzal is meg lehet bizonyítani, ha azokat az érveket vizsgálja meg az ember, amelyekkel az értekezleteken és a sajtóban a jelölést támogatták.

Azt érvényesítették, hogy a miniszterelnököt a király nevezi ki, az tehát a királyt képviselné, nem a nemzetet s így a király mintegy magamagát koronázná meg. De hát nem volt-e Andrássy Gyula gróf is miniszterelnök? És amellet a nádort, igaz, hogy az országgyűlés választotta, de a király jelölte. És a nádor tényleg a királyt képviselte az országban. *Perszonális* volt, a király személye helyett volt. Kifejezetten reprezentálta a királyt, mint akármelyik parlamenti miniszterelnök, aki végre is népképviselő és a képviselőház többségének bizalmi férfia és vezére. Ez az érv tehát nem komoly. Már most ha József királyi herceg személyét vesszük, Ő éppenséggel aktív katona, katonai fenhatóság alatt áll. Azok az érvek, melyeket a miniszterelnök, mint kinevezett dignitárius ellen hoztak fel, egy aktív katonaember ellen, ha az koronázná meg a királyt, még sokkal nagyobb mértékben fönnállannak, még ha imádott Józsefünk volna is az a katona.

Azt is hangoztatták, hogy akit a koronázás cselekményével bízunk meg, az egész nemzet bizalmát kell bírnia. Állítólag ilyen motivációval . javasolta annak idején Deák Ferenc néhai Andrássy Gyula grófot. Nos, Andrássy Gyula gróf igen érdekes ember volt, de hogy az egész nemzet bizalmát bírta volna, azt sem néhai Tisza Kálmán, sem Madarász József és Kossuth Lajos el nem ismerte volna. Egyáltalán melyik politikai korifeus az, – akár nálunk, akár bárhol másutt a világon, – aki az egész nemzet bizalmát bírja? Ha ilyen emberrel kell a koronát fiatal királyunk fejére tennünk, akkor csak az egy – Hindenburgot lehetne elhozatnunk. De annak is két nagy hibája van: egyik, hogy az is katona; másik, hogy sajnos, nem magyar. Ha különben magyar ember volna, akkor bizony Ő sem bírná az egész nemzet bizalmát. A koalíciót amiaik idején ugyancsak az egész nemzet egyhangú bizalommal választotta meg, de bezzeg nem sokáig tartott, ez ellen is obstrukciót indított elsőb a horvát koalíció, aztán Justh Gyula és pártja.

És ha visszanézünk régi királyaink koronázására: bizony olyan nádorunk nem volt, akinek oppozíciója ne lett volna, királyunk pedig olyan is volt, aki maga jelölte ki és nevezte ki azokat, akikkel megkoronáz-

tatta magát. Ezeket az argumentumokat tehát nem lehet komolyan vennünk. Ezek csak az igazi érv eltkarására valóknak látszanak.

Az igazi érv pedig, sajnos, rá kell jönnünk, a személyes dispozió. Nem tetszik az ellenzéknek vagy vezéreinek, hogy Tisza István tegye IV. Károly fejére a koronát. Merem pedig mondani, hogy ez az álláspont sem Andrássyhoz, sem Apponyihoz nem méltó.

Egyes újságok ezt az álláspontot próbálták meg is magyarázni és meg is motiválni s hivatkoztak (a régi dalra, a régi gyűlölségről) az erőszakra, melyet Tisza tett a képviselőházon.

Talán itt van már az ideje, hogy erről a dologról is megmondja az einher az igazságot.

Valamikor, jó néhány éve, amikor Tisza István gróf az első nagy erőszakosságot, a híres, egy végtelen mondatba tömörített házszabály-módosítást tervezte, egy véletlen összehozott a miniszterelnök úrral, aki akkor megtisztelt azzal, hogy nekem bemutatta a tervezett módosító paragrafust. És akkor bátor voltam a miniszterelnök úrnak ezt mondani: Ha Ő azt hiszi, hogy már odajutottunk, hogy az országot csak erőszakkal lehet a romlásából megmenteni, elismerem, hogy a hazát megmenteni erőszakkal is kötelességünk; de tegye a maga szakállára, ne az országgyűléssel, amelynek föladata törvényt hozni szabályai szerint, nem pedig szabályellenes dolgokat csinálni. *Ha sikerül merész vállalkozása*, akkor nagy történelmi alak lesz s az utókor épp oly hálás lesz iránta, mint mi vagyunk ma Szilágyi Mihály pretoriánusai iránt, akik a befagyott Duna jegéről erőszakolták ki a budai országgyűléstől Hollós Mátyás királlyá választását. *Ha ellenben nem sikerül*, akkor pályafutását könnyen végezheti a francia forradalom kitűnő találmányán: a lámpa vason.

A miniszterelnök csodálatos nyugalommal hallgatta meg, amit mondtam, de nem felelt rá, és erőszakosságát – igaz, jóval később – végrehajtotta iszonyú parlamenti jelenelek közt, de sikeresen. Mert, ma már ezt kimondhatjuk, mi lett volna velünk, a magyar nemzettel, Magyarországgal, ha abban a

paroxisztikus obstrukcióban találja hazánkat akár a trónváltás, amely legalább is tíz év óta úgyszólván aktuális volt, akár a világháború, amelynek szelét mindnyájan érezhettük a balkáni mozgalmakban, jeleit láthattuk az európai hatalmaik készülődésében. Az a rend, s a rend által lehetővé tett munka, mely Tisza István erőszakossága nélkül nem lett volna meg, tette lehetővé, hogy némileg elkészülhessünk erre a háborúra, vagy legalább, hogy teljes készületlenségben és végzetes fölfordulásiban ne találjon bennünket Európa katasztrófája és a nemzet összeszedett és fölszerelt erejével mehessen bele a háborúba. Mindannak a dicsőségnek, mindannak a diadalnak lehet, a mi e háborúban részünkről jutott, tehát annak a presztizsibeni való meggyarapodásnak, amelyet elérnünk sikerült, Tisza István gróf híres erőszakossága egyik nagy forrása és tényezője.

Kettőt fognaik e korból történetíróink különösen kiemelni, mint nagy és merész és honmentő államférfíui cselekedetet: Tisza István elszánt politikáját és férfias, szinte önfeláldozó (mert hisz egy bolond merényletet is követett el ellene) (bátorságát meggyőződése ikövetésében; és két ellenzéki államférfiunk: Andrassy, de különösen Apponyi grófnak – nem mindig ingadozás nélküli, – de egészben korrekt és tündöklő hazafiségű magatartását a háború alatt.

A mostani incidens ezelvhez a dolgokhoz nem méltó, azért nem tágíthatok abbéli reményemtől, hogy ezt is simán: magokhoz, a nagy alkalomhoz és az ügy komolyságához méltón fogják elintézni tudni.

Temetés

Budapest, 1916 nov. 30.

Koszorús Vörösmartynk más értelemben mondta, hogy *a népek millióinak szemébe gyászköny ül* őt a nemzet halálának lehetősége kísértette. És az Ő életében bizony közel látszott hozzánk lépni ez a rettentő lehetőség. Rémei kínozták lelkét a költőnek, aki dalával fölverte régi dicsőségünket az éji homályból, s ez a lélek oly közel járt a kétségbeeséshez, hogy elméje

elborult, teste megtörött s időnap előtt roskadt végzetes sírjába.

Pedig a nap közel volt már – hiszen a história munkájában néhány esztendő nem több egy pillanattal – a nap közel járt ahhoz az időhöz, melyre hatyúdala paroxizmusában rájósolta, hogy *Lesz még egyszer ünnep a világon*. Akiben a nemzet akkor sötét végzetét látta: az ifjú, délceg császár a nemzet reményeinek csíráit hordozta keblében. S mikorra e csírák életnek zsendültek, megvirradt az országnak, reménnyel teltek meg a lelkek s a nemzet új életre lendült, új jövőt látott a maga számára, új álmokat szőtt s ez állmokból igen sok eleven valóra vált. Egy híján 50 évig vezette a magyar királlyá koronázott *I. Ferenc József* új ösvényein új élet felé a nemzetet s ma, mikor Bécsben Tavatalon fekszik a fejedelmi pátriárka, ráillik halálára Vörösmarty szava: *a népek millióinak szemében gyászköny ül*.

Csoda látványosság lesz holnap az a temetés Bécsben. Ezrek és tízezrek tódulnak a császárváros felé. Fejedelmi személyek fognak koporsója után lépkedni és a kortársaik legjobbainak, legnemesebbjeinek részvéte, mint a templomi tömjénfüst, ott fog úszni a levegőben a ravatal, a Szent Mihály lova, a halottas kocsi körük

Tudom, még az ellenséges népek és fejedelmeik is magokba szállva, megindultan gondolnak a koporsóra, melyben egy nagy és hosszú kor legszeplőtlenebb fejedelmi jelleme, időnk legmakulátlanabb lovagja megroskadt teteme pihen.

A holnapi napon minden magyar ember álljon meg egy pillanatra, tekintsen arra, amerre a nap lenyugszik, intsen kezével bucsut a táj felé, ahol öreg királyát a fekete pompa minden káprázatával temetik.

A királyok halála csakugyan egy csodatünet, egyetlen a maga nemében. Hasonlatos ahhoz a lehetetlen természeti csodához, melyben, ha megtörténhetnék, két napot látnánk az ég peremén egyszerre: egyet, mely nyugaton bíborral szegett fekete felhők közt nyugodni tér, s egyet, mely keleten rózsaszínű fényjátékok pompájával horizontunkra emelkedik.

Isten veled, lenyugvó naphoz hasonlatos öreg királyunk, I. Ferenc József.

Ave IV. Károly, ifjú levente, hasonlatos a fölkelő naphoz, melynek pompájában közelepsz, hogy elfogald dicső elődödnök ma feketével) borított, holnap bíborban ragyogó trónját.

A kriptában

Budapest, 1916 dec. 1.

Jön a hírnök s lihegve szól: Kampolung elesett; jön a másik és jelenti: Pitesti utcáit tapossák vitézeid; jön újra más és beszél: Bukarest reszket, Bukarest menekszik... Ő már nem hallja hírnökei diadalmas jelentéseit. A gyászének szól koporsója körül: *a halál hörgése, a poklok kínjai vettenek engemet körül...* És uralkodó fejedelmek és trónok várományosai és népek előkelőségeinek a virága és a polgárok százezrei indulnak utolsó útján a koporsó nyomában.

És mennek a császári híres palota kápolnájából: a Szent Istvánról nevezett székesegyházba, a székesegyház égbetörő büszke boltívei alól – tömjénfüst felhőtömegei úszván a menettel tova – a kapucinus barátok szerény temploma elé. És a császári főudvarmester megkopogtatja a templom ajtaját s a rendfőnök megszólal a csukott ajtó mögött: Ki kopog?

— Ausztria császára, feleli a főudvarmester.

— Nem ismerem, mondja az ajtón belül a barát.

— Ausztria császára, Magyarország apostoli királya, ismétli az, udvaronc.

— Nem ismerem, ismétli a szegénység fogadalmán s alázatosságban élő szerzetesi.

— Egy szegény bűnös lélek, Ferenc József testvérünk, mondja tompa megadással az, udvarbeli és a templom ajtaja föl pattan, a néma jövevény bevonul, szíve ezüst edénybe jut, tesíte az ott pihenő Habsburgokkal egy sorba állítódik, felesége koporsója mellé.

Aztán elszéled a gyászoló tömeg, vissza az, életbe, Ő pedig ott marad, a templom kriptájának csendjében, bebalzsamozott teste átadatván a mulandóságnak, leve és cselekedetei a történelemnek.

Nem lehet ezt a mulandóságot, a halálban való vigasztaló egyenlőséget plasztikusabban és megraga-

dóbban kifejezni, mint ahogy kifejezésre jut a főudvarmester és a kolostorfő rövid párbeszédében.

Nem, azon a küszöbön nem viszünk magunkkal semmit. Ott elválik a férj hitvesétől, a szülő gyermekétől, a gazdag ember kincsétől, a íhíres ember dicsőségétől. A császár és király koronájától, országaitól, hatalmától, tróntól és bíbortól. Ahogy jött az életbe, úgy megy el a halálba: oly magányosan fekszik, mindentől elszakadva a koporsójában, mint ahogy fogadó méhében magában feküdt, még semmi szállal nem lévén hozzákötve ahhoz, ami az életben rá várakozott. Császárok, királyok, mind egyformán. Öntudatlan jöttök s az élet, amint éveitekben előre haladtok, egymásután rakja vállaitokra terheit. Elkápráztat mindenféle jókikál, amik örömeknek neveztetnek; de csak azért, hogy ne vegyed észre, amint baljával megterhel benneket. S míg örömetek mulandó: addig a bánat, a balsors, a testi és lelki szenvedés, álmatlan éjek gyötrelme, hánykódó lelkiismeret, kételkedés és bizonytalanság, háború és emberi gonoszság – mind végig kísérnek és csak a sir száján maradnak el tőled. A császártól, aki a legnagyobb próbákat állta, a kapucinusok temploma küszöbén, a falu koldusától a falusi temetőben ásott sír szélén ...

Boldogok, akik oly kincseket gyűjtöttek, melyek nem nehezítik meg az elválást, hanem inkább könnyüvé teszik átlépésünket a végzetes küszöbön. Ferenc József boldogan mehetett, mert a kötelességteljesítésének tudatát vitte magával és milliók szeretetét hagyta itt maga után. Mint király, mint ember, példája volt korának, mert zúgolódás nélkül túrt, szenvedett és jót tett hivalkodás, nélkül, emléke áldott marad s neve milliók szívében él tovább.

Üdvözet Károly királynak

Budapest, 1916 dec. 12.

Nem minden titokzatosság nélkül, de valamelyes megkapó szerénységgel közeledik az új magyar király magyar birodalma fővárosa felé. A napját megmondták, de az óráját érkezésének titokban hagyták. Meg-

eshetik, hogy egynémely házról nemzeti szín helyett még fekete zászló köszönti, mely dicső előde gyászat hirdetve, felejtődött ott az új király jövetelének örömteli napján is. De akár fekete, akár piros-fehér-zöld zászló: mindenik a magyar hűséget hirdeti. Hiszen el van könyvelve ebből a háborúból, hogy mindenfajta népből akadt egy-egy áruló, csak magyar árulója nem akadt a király és a nemzet kardélre került ügyének.

Suhanva, az éjtől takarva közeledik tehát a vöröszemű vasparipa, amely fiatal királyunkat hozza közibénk. Arra fogunk virradni, hogy egyszerre csak itt lesz . . . Mit adnék, mit nem adnék érte, ha valamely bűvös hatalom azzal a képességgel ruházna fel engem, hogy egy szempillantásra bele tudnék nézni e fiatal király agyába és szívébe! Ha látnám, amíg a vonat robogva száguld vele Magyarország szíve közepébe: ha látnám születésükben keblébe rejtett érzelmeit, ha láthatnám agya sejtjeiben a keletkező gondolatait.

Ott formálódik ebben a két titokzatos műhelyben népek jövője, nemzetek sorsa. Látni szeretném, mi fészkelte magát bele szívébe és elméjébe a *múltból* és látni szeretném, mely képeket rajzol a kettőbe a jövőendő. Mert e kettőből alakul ki az Ő cselekvésének ideje, ami a haladó, a mát a holnappal föl váltó jelen.

De e titkokat fátyol takarja. Nem sötét, nem fekete fátyol, hanem a leggyönyörűbb színes virággal hímes fátyol: a fiatalság tüzeiben égő szemek tekintének sugárszövege, a fiatalság piros egészsége az arcon, rugalmassága az alakon.

Így jön, fiatal erőben, az ifjúság reményeivel, az ifjúság természetes vágyaival, az ifjúság szép hitével és illúzióival. Lehet-e hatás nélkül reája, ha itt hűséget talál? Maradhat-e hidegen, mikor saját szemeivel mint hadvezér, a magyar katonát vitézségben lángolítani és saját testi szemeivel látja a magyar nemzetet hűségben, szeretetben égni.

Isten hozta nálunk! Üdvözet IV. Károly királynak!

Kopogtat a Béke

- A közép európai szövetségesek békeajánlata. -

Budapest, 1916 dec. 13.

E mai ködös, esős, szüke decemberi keddi napnak felhővel fátyolozott napszeme nevezetes dolgokat látott s históriai nevezetességre lett érdemessé.

Ma jött közibénk ifjú királyunk először. Fogadott hódoló küldöttségéket, elragadta azokat, akik ott voltak; kifogástalan magyarságával, nyájas és fesztelen, modorával, s az egyesekkel folytatott rövid beszélgetésben szabatosságával és tájékozottságával! Minket, akik ott nem voltunk, az a kijelentése ragadott el, melyet a miniszterelnöknek tett, hogy az év nagy részét Magyarországon szándékozik tölteni s hogy fiát, a kis királyt, a paritásnak megfelelő nevelésben fogja részesíteni, úgyszintén a trón további várományosait is.

A nap főszenzációja azonban az, amit már tegnap jelentettünk volna, ha a cenzúra ablakokat nem vág hasábjainkba, az, amire e soraink címe céloz, IV. Károly királynak itt tartózkodásával magyar székesfővárosában összeesik egy nevezetes diplomáciai lépése az európai középponti szövetségesek kormányának. A lépés, mint értesülünk, *Burián* báró magyar külügyminiszter eszméje volt. A középpontiak jegyzéket küldtek semleges államot útján a nyugateurópai szövetséges országoknak, amelyben *föjlajánlják nekik a békét*. A jegyzék tartalma ez:

Mi önvédelmi harcot folytatunk, melybe hódító szándék nélkül mentünk bele. Célunk a béke, még pedig nem az a béke, minőt ellenségeink hirdetnek céljokul, tudniillik az ellenségnek teljes letörése, hanem csak a magunk határainak, becsületünknek, érdekeinknek és az európai tartós békének biztosítása. Harcéri helyzetünk olyan kedvező, hogy immár kilátástalan ellenségeink ama reménye, hogy rajta változtatni lehessen, így lehetővé teszi ránk nézve, hogy a békét föjlajánljuk. Ellenségeinken áll ajánlatunk elfogadása vagy elutasítása. Rajtuk marad elhatározásuknak a felelőssége. Eddig vitatkoztunk azon, hogy ki az oka

a háborúnak. Ezentúl már nem lesz kétséges, hogy ki az oka, ha meg nem szűnik, hanem tovább folytatódik a népek e háborújának rettenetes vérontása.

Nem tudom, megfelel-e a hatás, melyet a saját népünkre e nevezetes diplomáciai lépés nyilvánosságra hozatala tett, annak az izgalomnak, amellyel tegnap óta a publikálását várták, mert a dolognak a szelevégig fűjt már tegnap a középponti hatalmak nemzetein.

Van-e a világhistóriában példa arra, hogy egy nagy háborúban az egyik fél békét ajánl, mielőtt a háborút végképp eldöntő harctéri eseményekre hivatkozhatnék. Mert ha nincs is tán még legyőzött fél – ha a harcos két nemzetcsoporthat vesszük ellenfeleknek, – de világos, hogy a középponti hatalmak harctéri sike-rei oly mérhetetlenül fényesebbek és nagyobbak, mint az ellenségéi, hogy szinte kizárják azt, hogy a harci kocka immár ennél az ellenkezőjére fordulhasson. És íme, jön a második csoda, melyre a történelemben nincs példa, az tudniillik, hogy nem az eddig vesztes ellenfél *kér*, hanem az eddigi győztes, – mondjuk, relativ győztes fél *ajánl* békét. Nem fél, hogy félre-értsék, ámbár gazdagon és buzgón fogják félremagyarázni, de bátran és nyíltan ki meri mondani, hogy hajlandó becsületes békét köitni. Becsületes béke alatt értvén azt, hogy semmi olyat nem fog követelni a békére hajlandó ellenfelektől, amit hasonló esetben maga sem adna meg ellenfeleinek, hanem inkább verekednék a halálig.

Nekem úgy tetszik, ezt a békeajánlatot az a gondolat sugallta, hogy ez a monsztre-háború Európa nagy és egy csomó kisebb hatalmassága közt úgy fest, mintha – más háborúk példája és törvénye szerint – iszonyú terjedelménél és tömegeinél fogva, nem lenne döntőerejű diadallal befejezhető. Minek tehát céltalanul pusztítani az emberiség kincseit és véré! A békeszerzés itt az emberi bölcsesség, a humanizmus, a civilizáció érdekének a parancsszava.

A kérdés pedig most az, hogy miképpen fogadják diplomáciánk e nevezetes rögtönzését itt és ott. Miképpen itthon, miképpen az ellenség táborában?

Abban természetesen semmi kétségünk nincsen, hogy úgy a harcoló katonák, – akik a legfőbb haduruk parancsából értesülték a békekészségről – a lövőárkok veszedelmeiben, valamint a háború anyagi és erkölcsi áldozatai alatt roskadozó polgárság itthon és az ellenséges országokban egyaránt izgalmas reménykedéssel nézi a kérdést.

De a vezetők? De a politikusok?

Ezekre nézve is, ami a mieinket illeti, nem lehet kétféleképpen gondolkozni. Hiszen, akik az ajánlatot tették, azokat szavukon lehet fogni.

Ami azonban ellenségeink politikus vezéreit illeti: azokat nézve, bizony a legrosszabbkor jött ez a békeajánlat. Hiszen most bukott meg Oroszországban az a kormány, amely békés hajlandóságokat árult el, most vetette ki a mérsékeltebb miniszterelnököt a vérbenforgó szemű Lloyd-George, hogy a még netán megláncolt háborús furiákat fölszabadítsa s rábocsássa ellenségeire. És most erőszakolt ki magának a francia Briand bizalmi szavazatot, hogy szabad keze legyen a hadvezetőségben oly változtatások megtételére, melyek a háború dühösebb folytatását célozzák; és Olaszországban is ki tudott magának bizalmi szavazatot csikarni az a kormány, mely az olasz árulást elkövette és háborúba lovalta szerencsétlen nemzetét.

Ezek a lelketlen harckeverők gúnyal fogják fogadni a középső hatalmak kinyújtott békejobbát. Sőt föl fogják romboló céljukra használni, mondván, hogy íme, végre is kifáradtak, végre is kimerültek, csak még egy-két lökés, és mienk a diadal.

Meggyőződésem az, hogy ez a háború csak úgy érhet véget és a béke csak úgy jöhet ismét közibénk, ha a nemzetek e gonosz szellemeit, népök e végzetes szerencsétlenségeit, valamely vihar elsöpri helyüikről. Ennek a háborúnak a harctér csatái csak a felét nyerik meg. A másik felét az otthon csatái, a polgárok dühe és elkeseredése dönti el. Rövidesen utat fog magának törni az a belátás, hogy a háborúból kiesett az a cél, amelyért megindított. Azért, hogy éljenek és uralkodjanak azok, akik gonosz és könnyelmű kézzel megindították, nem érdemes már a katonáknak vérezni, a polgároknak szenvedni és áldozni.

A középponti hatalmak jegyzékének ez lesz a nagy jelentősége. Forrongásba hozza a kétségbeeséshez közel álló népeket, erőt visz a békebarátokba s meg fogja félemlíteni a lelketleneket, akik a háború iszonyaiból élnek és uralkodnak. A béke egy hajszálon itt függ már a fejünk fölött. Azonban ne felejtjük el soha, hogy, ezt a hajszálat nem lehet jóakarattal, jegyzékkel elszakítani. Azt csak a kard tudja elvágni. A legjobb és legbiztosabb békeszerző most is az, ami mindig volt és mindig lesz: a katona vitézsége, a nyert csata és a polgárság elszánt, áldozatra kész kitartása. Ebbe bízunk és ehhez tartjuk magunkat.

Modern költő

Budapest, 1916 dec. 14.

Trisztán Hajóján, ez egy szépen – nyomdailag szépen – kiállított verses könyv címe, melynek szerzője, *Balázs Béla*, megtisztelt azzal, hogy egy példányát munkájának megküldve, beleírta, hogy: „őszinte tisztelettel és nagyrabecsüléssel egy „modern költő”, aki még sem érzi magát sem idegennek, sem ellenségnek”.

Ez a leírás megtisztelt, de meg is döbentett. Hogy jön egy magyar költő arra a keserű gondolatra, hogy én neki, vagy Ő nekem, tehát egymásnak ellensége lehetnénk? Azért, mert én azokat, akik magukat moderneknek tartják, újítoknak hirdetik, holnaposoknak nevezik, gyakran korholom? Akkor minden tanítót (akár természetesen hivatott, akár nem hivatott tanítómester) ellenségének nézheti az, akinek a lecke szól. És minden orvost, aki keserű medecinát preskribál, ellenségének a beteg. Pedig egyik is, másik is legnagyobb jótevőnk és legjobb barátunk. Ha én nem szeretném a magyar irodalmat, ha nem nézném testvéri szemmel munkásait: bizony beérném azzal, hogy csak azokkal foglalkoznám közülök, akik ízlésemnek megfelelnek és gyönyörűségemre vannak. És ebből annyi van eddigi hazai irodalmunkban és a világirodalomban, hogy bőven el tehetnék a modern irodalom nélkül, irodalmi gyönyörűségem minden csorbája

nélkül. Ha aztán mégis foglalkozom velük, nem hajthat más érzelem, mint irodalom, írók és költők szeretete és a vágy, hogy mindeniket óvjam a kártól és a veszedelemtől. Hogy néha drasztikus eszközökhöz is nyúlok? Nos, az iskolában valamikor az intés, korholás, becsukás, virgács, az én időmben még a skutika járta. A két utóbbit az iskolából kitiltották – vannak pedig pedagógusok, akik azt mondják: kár volt. Az irodalmi kritikának nincs, aki illetékesen korlátot szabjon eszközeire nézve, csak a jóízlés, a tudás és az ítélet. Alkalmazhatjuk a drasztikusabb eszközöket is, ha lelkiismeretünk mer érte felelni.

Tehát a modern költő. Mi az? A forma? A tartalom? Avagy nem lehet elképzelni azt, hogy a legmodernebb tartalmat egészen antik formában adja elejében a költő? Volt-e valaha modernebb költő, mint Vörösmarty Mihály, aki jobban megrázta és fölrazta korát, mint bármely más költő és pedig a görögök és latinok hexameterével a Zalán futásában. Mert végre is az a legmodernebb költő, aki kora lelkéből dalol. Viszont most nem rég olvastam egy Balázs Béla értelemében modern költőtől is verseket antik formában, alkaikus versekben teljesen modern tartalmat. És u, n. legmodernebb költőink szakgatott, sok tekintetben formátlan költeményeit nem előzte-e meg a csalfa *Macpherson* a maga Osszián-verseivel? Például:

Oh te,
 Kí oda fönn tova gördülsz,
 Kereken, mint őseim pajzsa,
 Oh nap, honnan van sugarad?
 És örökké való tüzed?
 Kilépsz szépségedben dicsőn,
 Rejtőznek előled a csillagok is
 A hold maga, halványan, hidegen
 Az elmúlás hullámjába merül... stb.

Ha helyes értelme nem volna e szabad soroknak, írhatta volna bizony a legeslegmodernebb magyar is. Nincsen új a nap alatt. Nincs modern és nem-modern költő, csak költő van. És aki igazi, az a világ végéig modern marad. Mert a költő az Istenből kapott részt, az Isten pedig örökkévaló részben és egészben, így a költő is örökkévaló. Ez az igazság. A többi tüle-

kedés, érvényesülés, üzlet, kenyér, hiúság, karrier-csinálás stb. Lehet válogatni benne bőven.

De lássuk hát *Balázs Béla* barátunkon magán, mit ért Ő modern költő alatt. (Balázs Béla egyébként nekem sem *idegen*. Olvastam egy prózában írt háborús könyvét, amelyből két benyomást kaptam. Az egyik az, hogy nem közönséges tehetségű ember, akit érdemes figyelemmel kíséreni; a másik az, hogy lelki világa, vagy mondjuk költői lelkiismerete a háború lelki és testi rázkódásaitól válságba, majdnem meghasonlásba jutott s háborús könyve nem egyéb, mint az Ő vergődése ebben a meghasonlásban. Ezért érdekelt új könyve, mellyel most foglalkozom: vajjon hova jutott vergődésével?

Verseskönyvét Trisztán hajójáról egy *Számadás* című vers nyitja meg. Tedd föl szíves olvasóm – ülven mellém a kandallóhoz – tedd föl a pápaszemetet és nézzünk bele ebbe a versbe. Mert fölület olvasással könnyen kapjuk e költeményektől azt a benyomást, mintha volna bennük valami; de azt inkább csak sejteni, meglátni nem, sem megérteni nem lehet.

Íme az első strófája:

Elébed	hajtom	fáradt	számadó		
Dalaim	nyáját.				
Számold,	csak számold:	hiáavaló			
Nevükkel				hívnod.	
Az	életre	ten	java	kint	veszett,
Bitangul		lelkem			tilosaiban.
Csak	ennyi	van.			

Mit kell e strófából megértenünk?

A költő végigtekintvén verses kötetén, azt találja, hogy biz az egy kicsit sovány. Sovány általában ahhoz képest, amennyinek egy megfelelő kötetben lenni kellene, vagy esetleg az árához képest. Szükségét érzi hát, hogy erről a dologról néhány strófában, előszóképpen az olvasónak beszámoljon.

Hogyan? Egy képet talál ki erre. Magát fáradt, számadó juhásznak mondja, aki nyáját beszámolni az olvasó elé hajtja. Az olvasó hiába számolja, sőt nevén is hiába szólítja az elejbe terelt juhokat, mert a java elveszett *kint* az *életre*ten és „bitangul lelke tilosaiban csak ennyi van.”

Azt hiszem, értelmes prózába átírva ez az első strófa értelme. Hogy ezt is kihozzam, egy barátom segítségére volt szükségem. Hogy ez a kép miért zavaros, elmosódott és helytelen – amiért aztán az egész homályos is, – kitűnik a következőkből: A költő a fáradit számadó, versei a nyája, az olvasó a számonkérő, aki számolja, sőt nevéen is hiába hívja a verseket vagy juhokat, amelyek nincsenek. Mint lehet számolni azt, ami nincs, miként lehet nevéen hívni azt, ami nem létezik.

De ha most nincs is, annak előtte megvolt. (Persze, nem a közönség számára volt meg, csak tán a poéla számára. De akkor hogy kérheti számon a közönség. Vagy talán azokról a versekről van a szó, amelyeket a költő folyóiratokban kiadott, de nem talált utóbb arra valóknak, hogy a kötetbe is fölvegye? És azt gondolja most, hogy ezeket reklamálja az olvasó?) Mindegy, a költő – még mindig mint számadó juhász – azt mondja: a java kint veszett az *életre*ten.

E sor szerint az élet egy rét. Ott legeltette dalait s a java ott veszett.

Azt most nem kérdem, hogy kell-e egy költőnek tudnia azt, hogy a réten sohasem legeltetnek juhokat. Réten régen te legeltették éjjelente, sarjútakarítás után az ökröket. Most már ez is aligha fordul elő rendes gazdaságban. A jó gazda ma már takarmányozza s éjjel pihenteti az ökreit, hogy másnap újult erőben állíthassa munkába. De kell-e mindezt költőnek tudnia? Azt hiszem, nem kell. De ha nem tudja, akkor ne használja föl, amit nem tud, költői hasonlatokra. A hasonlat arra való, hogy a gondolatot világosabbá, szemlélhetővé tegye. Az inkorrekt hasonlat erre nem alkalmas. Sem Aranyban, sem Petőfiben, sem Csokonaiában, sem Homerben ilyen hibás hasonlatot a természetből nem is lehet találni. Ez egészen modern uzus a költészetben: eredetiségnek mondják, de ha jól megnézzük, inkább felületesség és tudatlanság.

A strófa vége az, hogy ami megmaradt a versekből, az bitangul a *költő lelkének tilosaiban van*. Igen ám, de hiszen a költő a számadó juhász. Tehát a megmaradt nyájrész a juhász tilosaiban van. Ennek éppen semmi értelme sem volna, ha el nem fogadnók azt a

föltevést, hogy itt a költő elejti hasonlatát, most már nem jnlíászról van szó és nem juhokról, hanem a költőről és dalairól. Ezek a dalok, amelyek az új kiadásban foglaltatnak, ezek maradtak meg neki, ennyi van de – és a szóokban játszik át a hasonlat a gondolatba – bitangul, a költő lelke tilosaiban. A juh tudniillik akkor bitang jószág, melyet be tehet hajtani. s zálogot lehet róla venni, ha tilosba megy: idegen ember legelőjére vagy telkére.

Mit kell e szerint értenünk azon, hogy a költő dalaiból ennyi van *bitangul az Ő lelke tilosában*. Hát az Ő lelke nem az Ő sajátja? Ha az, akkor nem *bitangul* vannak a dalai a jeike tilosaiban, hanem *jog* szerint. Mert a tilos tilos ugyan, magamra nézve is a magam területén is. De ha én eresztem bele a nyájamat, azzal megszüntettem a tilost és a nyáj nem *bitangul* van benne. Az ilyen keresett, fogyatékos és konfuzus hasonlatok még akkor sem felelnek meg semmi célnak, ha az ember még ki is tudná okosodni, hogy mi a költő lelkének a tilosa? Azt akarja mondani, hogy lelkének vannak rejtett és tilos részei, ahová senkit sem ereszt, ahol még a dalai is *bitangul* vannak csak? De akkor hogy juthat eszébe új kötete révén (belépti díj a könyv ára) beereszteni a profán nagyközönséget ebbe a tilos szentélybe?

A szíves olvasó látja, hogy aki meg akarja érteni a modern költők erőszakolt és keresettséggel pompázó, alkotásait, annak jól begyakorolt rébuszfejtőnek kell lennie. A képrejtvények megfejtése pedig néha elég jó szórakozás, de éppenséggel nem esztétikai és költői gyönyör.

Világos, hogy a költemény nem lehet hideg, prózai előadása a gondolatoknak. Világos, hogy képek, szokatlanságok, titokzatosságok fordulnak elő a jó költeményekben. Azonban a képeknek nem szabad képtelenségeknek, a szokatkmságoknak nem szabad furcsaságoknak és különlődéseknek, a titokzatosságnak nem szabad homálynak és értheteitlenségnek iennie.

Mondjam-e tovább? Így lehet végigmenni a bevezető vers minden strófáján, sőt a Trisztán hajója minden porcikáján. Csupa keresettség, erőltettség, ho-

mályosság, erőszakosság. A tehetség bélyege itt-ott egy soron, egy kifejezésen, néha egy-egy strófán, ritkán egy egész versen, fájdalmas látványa a divat rombolásának, ép tagok eltorzulásának.

Az én édesanyám falusi háztartást vitt. Sokszor megesett vele, hogy esti szürkületben vagy éppen éjjel; mikor a hold bevilágított egy-egy padlásablakon, a padlásra kellett mennie, ahová persze gyertyát nem vitt magával. El szokta mondani, hogy megesett vele, hogy egyszer-egyszer valami ijesztő félelmes alakot pillantott meg a padlás egy-egy homályos zugában. Tolvaj volt, rabló volt, kísértet volt: ez a gondolat rohanta meg: s ilyenkor szívdobogva megállt. De, tette hozzá, nem szokott megfutni, hanem mereven rászegte szemét az ijesztő alakra s így mindannyiszor kisült, mikor hozzászókkott a szeme a homályhoz, hogy a kísértet nem egyéb, mint egy seprű, vagy meszelő, amelyre rá volt vetve egy mosogató vagy egyéb-féle rongy.

A modern poézis száz meg száz terméke a maga erőltetett titokzatosságával, keresett rejtelmességeivel, homályosságával s egyéb értelmetlen modern kellékeivel, ha jól a szemébe néz az ember, csak ilyen kísértet, melyet nagy megtiszteltetés lenne szellemnek nevezni.

Nagy része ezeknek a moderneknek engemet egészen hidegen hagy. Tudom, hogy az olvasó közönségből is csak azokat tudják lóvá tenni, akik minden félhomályban félnek a tolvajtól, betörőtől és a kísértectől, anélkül, hogy olyan bátor izlésük s jó szemük volna, mint az én édesanyámnak. De nagyon sajnálom közülök azokat, akikben egyébként meg lehet látni a komolyabb tehetséget. Ezek a költői divat hóbortjának az áldozatai. Szerencsére ez a divat már átment a karrikatúrába. Mert amikor kezdték, lakkor még valahogy elfogadható volt a dolog. Ellenben a fejlődése, ahová ma már jutott, megdöbbenhetné magukat a megtévedt poétaembereket is.

A Balázs Béla verseiből még csak ki lehet, ha az ember éppen megerőlteti magát, valamely értelmet hámozni. Mert ez irány első követői még csak új, csak modern irodalom voltak: a holnap. Ezek követői, köz-

tük Balázs Béla már a modernebbek. De van bizony már legeslegmodernebb is, amely lebunkózza és teljesen hitelvesztetté teszi minden elődét. íme egy példa. *Lengyel József úr Mártalócz címen ilyen verset ír és közöl egy arravaló folyóiratban:*

Ő fel, szétroppló, őrjöngő expansió !
 Éjjel,
 A koponya véres lapátai borzalmat kanalaznak össze
 Vértől sáros föld.
 Kifolyt szemek csatornája az agyvelő hajlata.
 Szüzek forró ágya!
 (És én kivert bikája minden csordák nöstényének)
 Asszonyért feszülő testem.

Nemde, hogy nem kell ennél több? Ez a példa mutatja, hol végződik az, amit némelyek tudatlanságból, ízléstelenségből, divatutánzásból, föltűnés vágyából vagy egyéb lelki nyavalyából kezdtek. Ez egy irodalmi kolera-járvány. Hiszen vannak szellemi, erkölcsi járványok is, nemcsak a testet-támadó bacillusok. *Molière a Tudós nőkben és a Précieuses ridicules-ökben megörökítette azt az irodalmi járványt, mely az Ő korában dühöngött. Azok a részben ravasz, részben félészű tudósok, akik az akkori szalonokban az asszonnokat bolondították szonettjeikkel, madrigáljaikkal, valósággal hiteles ősei a mi hóbortos holnaposainknak.*

Az osztrák válság

Budapest, 1916 dec. 15.

Körber bécsi miniszterelnök bukásának híre oly hirtelen-váratlan rohant meg bennünket tegnap éjjel, hogy kezdetben tanácstalanul álltunk az eseménnyel szemben. Utóbb kapltunk ugyan magyarázatot hozzá, de érthetetlen módon a cenzúra eltiltott bennünket e magyarázatok közzlésétől; jóllehet más lapokban ma hasonló *magyarázatok olvastunk. Ez nem is először történik meg rajtunk, de ma sem tudjuk mire vélni a cenzúrának a Budapesti Hírlap iránt való e kitüntető figyelmét.*

A képviselőházban ma Tisza István gróf és Apponyi Albert gróf között lefolyt érdekes dialógus azon-

ban meggyőz, bennünket arról, hogy ha tán nem is egyetlen, de mindenesetre egyik főoka Körber bukásának a kiegyezés kérdése.

Apponyi Albert gróf ez alkalomból három aggodalomtól nyugtalanítva, interpellációt intézett a miniszterelnökhöz, hogy vagy megnyugtató választ nyerjen, vagy proklamálhassa az ellenzék harcát arra az esetre, ha aggodalmai megigazolódnaik. Ezek az aggodalmak a következők:

I. Hogy a kormány esetleg hajlandó a mostani országgyűléssel elintéztetni az Ausztriával való kiegyezést, holott ez a képviselőház, mely magamagát hozszabbitotta meg, erre a nemzettől választás útján megbízást nem kapott; II. hogy a magyar kormány esetleg kész a kiegyezést az osztrák kormánnyal a 14. szakasz alapján megkötni és ezzel megsérteni a magyar alkotmányt, mely törvénybeli rendeli, hogy ily kiegyezést Ausztriával csak alkotmányos utón köthetünk; ill. hogy a kormány eddigi nyilatkozatai szerint nincs kizárva és az osztrák kormány bukása által valószínű is lett, hogy Ausztria és Magyarország között az eddigieknél jelen fékeden hosszabb időre köttessék meg a gazdasági kiegyezés.

A két államférfiú közt lefolyt ama vitába, hogy tartozik-e a miniszterelnök a függőben levő tárgyalásokról nyilatkozni vagy nem tartozik, bele nem szólnunk. Ezt minden kormány maga ítéli meg legjobban és viseli magatartásáért a teljes felelősséget. Viszont természetes, hogy az ellenzéki politikus annyit kíván minden dologról tudni, amennyire szüksége van ahhoz, hogy hazafias kötelességét megfelelően teljesíthesse. A fent elősorolt három aggodalomból azonban nekünk csak a harmadik látszik komolynak és nyugtalanítósnak.

Azt, hogy ez az országgyűlés nem bír mandátummal arra, hogy a kiegyezés kérdését elintézzze, nem fogadhaitjuk el komoly érvek. Ha volt joga ennek a képviselőháznak a mandátumát meghosszabbítani, akkor illendő ugyan, hogy nagyobb jelentőségű kérdések előtt kitérjen és megoldásukra csak akkor vállalkozzék, ha fontos országos érdek vagy szükség parancsolja; de illetékessége kiterjed minden kérdésre, amely általa-

ban a képviselőház kompetenciájához tartozik. Nem hiszem, hogy bárkinek eszébe jusson, hogy a meghosszabbítás által csonka mandátumot adott volna önönmagának a képviselőház. Nyilvánvaló, hogy mikor a háború és béke kérdéseiben kell esetleg határozatokat hoznia, miért ne köthetne Ausztriával kiegyezést is, valamely gazdasági kis háborút vagy békét. És ha nem nyúlhat illetékesen ehhez, mert állítólag nincs rá mandátuma, ugyan honnan veszi a mandátumát arra, hogy királyt koronázzon”?

Ami a második aggodalmat illeti: a hírhedt 14-ik paragrafusról már máskor is elmondottuk e helyen véleményünket. Ez a paragrafus, bármily rossz híre van, is, az osztrák alkotmányosságnak nem veszedelme, hanem ellenkezően, éppenséggel biztosítéka. Mert ez a szakasz nem azt jelenti, hogy a császár vagy kormánya akkor kormányoz a 14-ik paragrafus segítségével, mikor neki tetszik, vagy neki kényelmes, hanem akkor *szabad* neki vele kormányozni, amikor a törvényhozó testület valamely oknál fogva nem képes hivatását teljesíteni. Mely okok ezek, az nincs megmondva a törvényben, de nyilvánvaló, hogy csak oly okokról lehet szó, melyek sem nem a kormánytól, sem nem a császártól függnék, hanem vagy magában a testületben, vagy valamely vis majorban rejlenek. Hogy a 14-ik szakasz bele van iktatva az osztrák alkotmányban az alaptörvényekbe, ez úgyszólván biztosítéka annak, hogy a törvényhozást munkájában gátló okok megszűntével megszűnik egyszersmind a kormánynak is az a joga, hogy e szakasszal kormányozzon. Abszolútizmus, önkény és kénytelenség lenne, ha ez a paragrafus nem volna meg az osztrák alkotmányban és a kormány ily alkotmányos meghatalmazás inélkül kormányozná az országot. Hogy e fikciókat és kisegítő eszközöket miért bolygassa éppen Magyarország, mikor Ausztria törvényhozása és népei békén eltűrik, azt nem tudom magamnak megmagyarázni.

Apponyi Albert gróf harmadik aggodalmában a legnagyobb mérlékben osztozunk mi is. Elsőbben nem látjuk át szükségét annak, hogy az eddigi tíz éves ciklus szokásától eltérjünk in peius. Ha már eltérünk, térjünk el rövidebb idejű kiegyezésre. Mert a háború

után ma még nagyságukban meg sem mérhető problémák várnak reánk a gazdasági élet terén. A közép-európai bajtársaság zászlaja alatt oly szándékok, tervek és célok sorakoznak, melyek új tényezőket hoznak gazdasági életünkbe. Senki sem tudja ma előre megmondani az új viszonyok hatását sem gazdasági, sem politikai, sem nemzeti tekintetben. Valamint nem láthattuk előre e monsztre-háború méreteit, eshetőségeit, szükségeit és áldozatait az állam és népélet minden viszonylatában, azonképpen előre nem látható a közép-európai szövetségnek háború után való soknemű követelése, hálása és következménye. Elemi bölcseségnek látszik, hogy ez óriási várható változásokkal szemben hosszú időre magunkat le ne kössük, hanem föntart-suk magunknak annak lehetőségét, hogy új szerződésünket megfelelő próbaidőnek tekintsük és ez idő tanulságait egy újabb szerződésben hamarosan értékesíthessük.

Az engesztelhetetlenek

Budapest, 1916 dec. 19.

Andrássy Gyula gróf a képviselőház mai vitájában, amely a nádorhelyettes választása körül folyt, oly vérbeli ellenzéki szónoknak mutatta be magát, hogy szinte el merném mondani azt a paradoxont, hogy elragadta ellenségeit és megdöbbsentette barátait. Úri ajkáról ma oly mondatok és kifejezések szakadtak le, minő a piszkos, szennyes, durva, melyekhez hozzá vagyunk ugyan szokva, ha kortestanyák borgőzében úszkálnak, kevésbé vezérállam férfiak retorikájában. De mindegy, ez ízlés és politikai megítélés dolga. Valóság, hogy a múltban Tisza István grófnak sikerült úgy elbánnia Andrássy Gyula gróffal és ellenzéki társaival, hogy meg lehet érteni azt a fanatikus gyűlöletet és engesztelhetetlenséget, amely Andrássy mai beszédében kitört és amelyet az ellenzéki pártok tomboló tetszéssel honoráltak.

Amit kevésbé lehet megérteni, az az, hogy ellenzéki vezéreink a koronázási ünnepet is jó alkalomnak tartják arra, hogy megfizessenek azért, amit Tisza elle-

nük vétett. Világos, hogy az ellenzék nem tarthatja föl-
adatának, hogy bármiképp is megkönnyítse előzékeny-
séggel, lovagiassággal és egyéb szentimentális dolgok-
kai a kormánynak és pártjának szándékai megvalósi-
tását. S a nádorhelyettesválasztás alkalma sem zárja
ki, hogy kemény kritikával hathatósan opponáljon az
ellenzék. De a hang és a modor, amely ma érvényesült,
megmagyarázható talán azzal, hogy a kisebbség ilyen
törekvése voltaképpen kilátástalan a többséggel szem-
ben, de nem menthető azzal sem, mert az ember lélek-
tana szerint éppenséggel az ellenkező hatását teszi an-
nak, amit az ellenzék elérni akart. Ki képzeli magának
önérzetes és tisztességes embert a többség soraiban, aki
a Tiszára szórt verbális sérelmekkel szemben, nem-
hogy megrendülne vezére iránti hűségében, de sőt, fa-
natikus dühbe ne jöjjön s inkább tízszer ne szavazna
jelöltjére, mint egyszer se.

Nekünk nincsen nádorhelyettes jelöltünk. Nekünk
jók mindazok, kiket beszédében ajánl Andrassy Gyula
gróf és ezeken kívül jó nekünk Andrassy Gyula gróf
maga is és jó Tisza István gróf is. Ellenben a kép-
viselőházban ma hallott hang, szavak és sebző mon-
datok után azt tartjuk, hogy Tisza István pártjának,
ha önmagát becsüli, lehetetlen másra szavaznia, mint
Tisza Istvánra.

Amit Tisza István személyére hánynak bűn gya-
nánt, az már a történelemé. Közbe és rá lépett erre a
világháború. Azóta megigazodott, hogy amit Tisza
István szabály ellen és erőszakosan cselekedett, az, ha
hiba volt is a maga idejében, szükségesnek és szeren-
csésnek bizonyult a rákövetkező időben. Tisza iránt
azóta se rendült meg pártja a bizalmában; Tisza István
gróf megmentette elszántságával az öreg királynak
utolsó éveiben lelki nyugalmát és biztosságát a tor-
nyosuló veszedelmekkel, ránk támadt számos ellenség-
gel szemben. Az öreg király csorbítatlan bizalmát meg-
tartotta Tisza iránt halálos órájáig. Tisza István gróf
híre messze tulment az ország határain. Itt a szom-
szédiban irigykedve emlegetik, külföldön fejedelmek
bizalmára és kézszerítésére ismételten méltónak talál-
tatott. Ha Magyarország újra meg újra a világ előtt ki-
váló, fénybe került napjainkban, ez két tényező révén

történt: az egyik katonáink vitézsége volt, a másik Tisza István egyénisége, szereplése, tanácsának ereje, föllépésének a súlya. Mindez senkit sem kötelez arra, hogy Tisza István pártjára álljon s rá szavazzon; de mindez az elégnél elegebb arra, hogy minden jóízű és higgadt embert visszatartson attól, hogy ezt a Tiszát morális korbáccsal akarja elkergetni onnan, ahova a képviselőház többsége őt állítani a maga és az ország tisztességének tartja.

Fiatalok és öregek

Budapest, 1916 dec. 20.

A héten vezércikket olvastam egy fővárosi estilapban, melynél cinikusabbat, brutálisabbat és szemérmetlenebbet alig produkált a modern éhség a máséra. Minden szépítgetés és szégyenkezés nélkül arra szólította föl a cikk az *öregeket*, hogy pusztuljanak a fiatalok útjából, akik új eszmékkel, új fölfogással érvényesülni akarnak, ők – a cikkíró és társai a fiatalságban – tisztelik ugyan az öregeket, de az öregeknek be kell látniok, hogy túléltek magukat, hogy csak akadékbán vannak, gátjául az új erők, a fiatalok uralmának. Hát adjanak át állást, hatalmat, befolyást, munkateret, dicsőséget és természetesen pénzt is a fiataloknak, akik majd jobban tudják, hogy mint kell mind ennek hasznát venni. Természetesen nem ezekkel a szókkal, de ezt az értelmet hirdette az a bizonyos vezércikk.

Én már igazán az öregebbek közé tartozom, sőt ezek közül is azok közé, akik, mint mondják, éppenséggel nem akarnak megöregedni. Bízvást magamra veszem hát, amit a vezércikkben olvastam, sőt nem vagyok egészen bizonyos benne, nem járultam-e ahhoz, hogy egyáltalán megírassék. Valamely formában természetesen mindenha dúlt a háború fiatalok és öregek közt. Az öregek makacsok, a fiatalok türelmetlenek. Az öregek az élet vége felé járnak, keresztül verekedtek már nehézségein és akadályaim, behordták termésüket ki egy, ki más alakban; tőkét gyűjtöttek: az egyik

valóságos anyagi tőkét, a másik erkölcsit, a harmadik lelkit vagy szellemit, a negyedik, ötödik társadalmi, politikait és így tovább. A *bolond* öregek azt hiszik, hogy valamelyes joguk is van hozzá, hogy szerzett vagyonukkal éljenek: pénzüikkel, befolyásukkal, tekintélyükkel, tapasztalásukkal, tudásukkal, bölcseségükkel. Ízlésükkel, ami mind nyilván megcsiszolódott és meggyarapodott az élet küzdelmes iskolájában. Ámde az *okos* fiatalok azt mondják, nem oda Buda! A világra hoztatok, fölneveltetek, kiműveltetek bennünket, pályára bocsájtottatok, hivatalba protegáltatok, vállalatban elhelyeztetek, birtokot vettetek, üzletet alapítottatok, kiházasítottatok, férjhezadtatok bennünket: hát mit akartok még itt. Pusztuljatok el, adjátok át ami még a kezetekben van, most a mi időnk jön, mi fogjuk megmutatni, mit lehet a világból csinálni.

A valóság természetesen s igazán is az, hogy az öregektől a világ vezetését a fiatalok veszik át. A különbség a két szemben álló felekezet közt az, hogy az öregek nagy öröme, ha a fiatalokat szárnyra kelni s boldogulni látják; ellenben a fiatalok gyötrelme, hogy az öregek oly lassan cihelődnek a más világra. És ha a szóban lévő vezércikk írója illetékesen beszélt a mai fiatalság nevében, akkor csakugyan oly korban élünk, amikor, ha egy öreg ember meghal, nem sírjára könnyet hullató árvákat, hanem csak az örökségre ránevető örökösöket hagy hátra. Olyan kor elé értünk, ha az a vezércikk megfelel fiatalságunk gondolkozásának, amelyben szerepet cserél ifjúság és öregség; az ifjúság a reális számító, az öregségé minden idealizmus; ezzel az ifjúság fogalma az évek számára redukálódik s a testben ifjak lesznek a lélekben, szellemben, gondolkozásban az öregek. A vén bolond, vén zsugori, vén kecske, vén lator, amivel az öregség hibáit és bűneit szoktuk jellemezni, mind ennek a mohón é!Ő és reálisan gondolkozó fiatalságnak a jelzője leszen.

De félre a tréfával. Nekünk öregeknek mennünk „kell”. De az öregség is egy bizonyos határig relatív fogalom. Hogy melyikünk menjenvagy álljon félre; azt nem a fiatalok mondják meg. A természet nagy gépezetében vagyunk mi kerekek: a természet választja ki közülünk azt, aki már úgy elvászott, hogv nem tud

szolgálatot tenni. És a természet választja ki azt is, akit helyébe illesszen. Sem az öregség nem ok magában arra, hogy kidobassunk, Sem az ifjúság nem arra, hogy valaki beleillesztődjék fontos funkcióra a nagy gépezetbe. A szabad forgalomban, a szabad munkában, a szabad versenyben nincsen korhatár, ott csak képeség, rátermettség valamire, tehetség és erő van s ezeknek a tulajdonságoknak az ellenkezője: ez dönt. A természet nem csinált két kategóriát: egy vént, egy fiatal, hogy bizonyos korig az egyik, azontúl a másik kategória uralkodjék. A természet közös uralmat statuált. A természet állandóan foglalkoztatja feketeruhás nap-számosát, a halált, aki szakadatlanul jár közöttünk év suhogtatja kaszáját. És nemcsak a nedvesztett vén kóró hull el kaszája ellenálhatatlan ételtől, hanem a frissen kinyílt ifjú virág is, sőt a még ki sem nyílt bimbó is. Néha a legerőteljesebb ifjú esik el a halál kezétől. Ennek más kiegyenlítője nincs, mint a hosszú élet, az életkor, a munkaképesség kinyújtása.

De persze, a vezércikkíró nem azokat az öregeket küldi a pokolba, akik fizikai munkájukkal vagy szerény állásokban tengődve keresik vagy legalább pótolják családjuk kenyerét. Ezeket a lelki bősöket a modern törtető ifjúság nem irigyli. Ők a fórumon tülekedők, az akadémián stréberkedők, a közigazgatásban klikkes pajtáskodók hatalmára, befolyására, stallumaira pályáznak. Ők a várost, az országot, az irodalmi és társadalmi életet akarják vezetni s kormányozni. Tetszik észrevenni, hogy éppen azokat a tartományokat, amelyekben mindenha legnagyobb becsülete volt az öreg higgadtságnak, bölcseségnek, tapasztalásnak, megfontolásnak. Hiszen amióta az emberiség életéről följegyzéseink vannak, a tanácsban mindig a vének, az egyházban ma is a – presbiterek ülnek a székeken. A fiatalság katona. A fiatalság verekszik, az öreg tanácsot ad. A fiatalság tékozol, az öreg gyűjt. Gyűjt nem magának, hanem a fiatalság számára. Micsoda gyönyörű példázat az új testamentumban a tékozló fiú története. Kikérte az apjától a jussát és világgá ment; de fiatalsága passzióinak áldozva el is prédálta hamar. És végül disznópásztornak szegődött, de ott is éhségében irigyelte a disznókat, amelyek jóllakhatnak

az ocsúból és bűnbánattal gondolt az *öregre*, kinek hálama alól elszabadította magát. Bizony, ha ama vezércikkíró ideálja teljesednék s egyszerre átmenne minden állás, hatalom és vagyon az öregekből a fiatalok kezére, aligha hamarosan – ocsúévésre nem jutna.

A római rideg politikai fölfogás hagyta ránk a parancsot: *advenunt novi, veteres migrate colom*. De a spártaiaknak a világ végéig tarló hírt és becsületet szerzett az öregek tisztelete. Elsőbbség és díszhely illette meg őket a közéletben, az államtanácsban és a nyilvános helyeken. A fiatalság tündöklő erényének tartatott az idősbeknek, a kornak a kultusza.

Herczeg Ferencnek van egy elbeszélése a sváb telepek abbeli szokásáról, hogy egy bizonyos korban az apák átadnak vagyont, gazdaságot a fiataloknak. Az új nemzedék elfoglalja a lakóházat, az öregnek berendeznek egy kuckót az istállók mellett vagy a kocsi-színben. De azt sem élvezhetik békén. Perpatvar keletkezik a házban, mert hisz az öreg már nem igen dolgozik, csak fogyasztó a házban. Az elbeszélés fiatal hőse egy ily családi kimagyarázkodás alkalmával megragadja apját, hogy kivesse az utcára. Mikor a kapuig hurcolta, megszólal az öreg: fiam, ne hurcolj tovább, állj meg itt! Miért? – kérdezi a türelmetlen fiú.

– Azért, – mondja megtörve az öreg, – mert valamikor én is csak eddig hurcoltam az apámat.

Vigyázzon, fiatal vezércikkíró barátom, hogy ne hurcoljon bennünket öregeket csak addig, ameddig majdan elhurcoltatni kíván az utána következő fiataloktól.

Lear király is elosztotta királyságát öregségére. Tragikumába abból telt ki, hogy Ő is félreértette a világ rendjét. Gyermekei és alattvalói közül a jók, akik kiosztás nélkül is békén és boldogan éltek volna, megrövidültek az osztozkodásban; a léhák, éhesek, hatalom- és birtokvágyók pedig halálra hurcolták az öreget ronggyá tépték lelkét és megtébolyították elméjét.

Türelem, uraim! Mindenkire rákerül a sor, aki családjá, embertársai, nemzete javára és Isten dicsőségére hasznos munkát és foganatos tevékenységet tud végezni. Hogy meddig tartson a munkája, az öregség

erővesztése határozza meg, nem a fiatalság türelmetlensége. Nagyszerű keverékben folyik a világegyetem áradata tova: sötétség, világosság, éjjel és nappal; fagy és trópusi hőség, szerelet és gyűlölet, jóság és rosszság, erény és bűn, béke és háború, víz és tűz, munka és henyeség, tudás és tudatlanság, igen és nem, és öregség és fiatalság arányos eloszlásban hatja át minden porcikáját és tartja harmonikus egyensúlyban óriás medrének partjai közt misztikus folyamatát. Minden elemnek megvan benne kiutalt szerepe. Akármelyik nélkül csonka lenne az összeség. Az öregségé a múlt, a fiataloké a jövő, a jelen pedig mind a kettőé egyformán. Tehát türelem, ifjú barátaim. Mi megyünk nem ha nektek, nem ha nekünk tetszik, hanem ha a mindenség kormányzó ura szólítani fog bennünket. Addig pedig megadással vezeklünk hibáinkért, élvezük munkánk gyümölcsét, ellátjuk azt ami ránk esik a mindennap munkáiból erőnkhez képest és gyönyörrel nézzük egy érdemes fiatalság felnövést, munkába állását, tüzét, lendületét és boldogok vagyunk, ha azt mondhatjuk: szerény, munkás, ideáloktól lelkes, szerzeményünket megbecsülő, a haza és nemzet kultúrájában serény, nálunknál készültebb, nálunknál képzetesebb, hagyományainkhoz hű, színmagyar magyar nemzedéknek adhatjuk át, amit részben magunk szereztünk, részben elődeinktől vettünk át: nyugodtan követjük sírba elődeinket, mert hozzájok méltó utódaink foglalják el helyünket. -ö.

Burián lemondott utóda Czernin

Budapest 1916 dec. 23.

A meglepetések napjait éljük, de sajtóságos, hogy a meglepetések nem mindig onnan jönnek, ahova várakozással tekintetünk függesztve van: a harctérről, hanem onnan, ahonnan mindig legkevésbé várja az ember.

Az állásában még meg se melegedett *Körber* váratlan megbukik; *Spitzmüller* a kinevezéséig se tudott miniszterelnök lenni, már felváltotta *Clam-Martinitz*.

Ma pedig azt a hírt kapjuk, hogy *Burián* báró beadta lemondását és utódja *Czernin* gróf, a volt bukaresti követ lett.

Igazán nem tudjuk, milyen szögből nézzük ezt a legújabb meglepetést. A magyar ellenzék pergőtüzű offenzívát indított nem is oly régen *Burián* ellen, de a támadás, mint a hadi frazeológia mondja, *Tisza István* gróf védelmi zárótüzében összeomlott. De nemcsak meg nem bukott akkor *Burián* báró, hanem azóta – bevalottan az Ő kezdesére – nagy békeakciót indítottak a középponti hatalmak, amely nagy erjedést támasztott a hadakozó s a semleges népekben egyaránt, vagy hogy *Wilson*, aki sokáig csak taktikázott a békéltetés szándékával, maga is most egyszerre komolynak látszik venni a béke dolgát.

Mért mond le tehát a külügyminiszter úr? Csak azért, hogy Ő töltse be ismét a közös pénzügyminiszteri tárcát, amely minisztérium időközben elvesztette *Thalóczyját* is?

A kérdésre egyelőre nem csak nem tudunk megfelelni, de meglepődésünk még nő, mikor a hír nyomában azt olvassuk, hogy *Burián* utódja *Czernin* gróf lett, aki ellen ismételten éppen olyan elkeseredett támadást intézett a képviselőházban a magyar ellenzék, mint utóbb *Burián* ellen. Ebből világosnak látszik az is, hogy ezekkel a támadásokkal az új válság semmi összefüggésben nincsen.

Fel kell tennünk azt, hogy Magyarország külső politikájában, s nevezetesen az innen kiindult s már az Óceán végtelenségeit is megúszott békeszerzés kísérletében válságot, vagy irányváltozást nem okoz *Burián* távozása. Ragaszkodnunk keil ahhoz, hogy csak lokális jelentősége van a dolognak. Személyi kombinációról lehet tán szó, egy kis rokérozásról: az egyik két lépést idébb, a másik hármat odébb megy, de a politika főbb sakkfigurái nem ütődnek ki a tábláról. Ennek rövidesen ki kell derülnie. A válságtól pedig politikai egünk se borulhat be jobban, mint ahogy van.

Burián személy szerint legszimpatikusabb államférfiaink közé tartozik; képességei dolgában illetékes körök, első sorban *Tisza István* gróf miniszterelnök, igen nagyra becsülik tehetségét. A békeakcióval min-

deneselre beleírta nevét e háború történetébe. Az az intervjú, melyet a *Budapesti Hírlap* közölt róla néhány héttel ezelőtt, az ellene telt vádakát jóformán lerontotta, anélkül persze, hogy megtépett népszerűségét helyre tudta volna állítani. De megkapó és lovagias része volt annak a közleménynek, hogy testével és szavával fedezte benne Burián a bukaresti követet, Czernint, akit szinte gyűlöletes színben rajzoltak itthon a magyar közvélemény elé. Igaz, hamar kisült, hogy ez nem lovagiasság volt, hanem az igazság szeretete, mert a piros könyvből rövidesen megtudtuk, hogy *Czernin* Bukarestben a legtájékozottabb diplomata volt s kormányát a legnagyobb pontossággal és előrelátással szolgálta ki.

És most íme Czernin lesz Burián utóda. A tehetősége vagy hivatottsága e nagy föladatra ma már alig vonható kétségbe. Politikai színezetére nézve azt beszélik azok, akik abban a helyzetben vannak, hogy efélet tudhatnak, hogy bukaresti tartózkodása és tapasztalatai új ókulát tettek a szemére. Ma már Ő állítólag nem az a Czernin, aki annak idején könyvét a nemzetiségi dolgokról megírta. *Mi* ezt persze nem tudjuk, de számon tartjuk az ügy e részét is, Egy egészen bizonyos: azt, amire, kivált ily nehéz időben, de egyáltalán is minden politikusnak nagy szüksége van, *népszerűséget* nem visz magával kényes és felelősséggel teljes állásába a volt bukaresti követ. A népek s különösen a magyar nemzet bizalmát csak ezután kell elnyernie, ha lehet. Mert mivé lesz egy miniszter, aki akkor sem népszerű, amikor hivatalába lép, holott az egész alkotmányos miniszterség nem egyéb, mint költekezés ebből a tőkéből. Amíg tart benne, addig jó dolga van (multos numerabit amicos); amint elfogyott, vége van a dicsőségnek is. Néhai *Andrássy* Gyula grófnak egyszer az ellenzék szemére vetette, hogy elveszti minden népszerűségét. Azt mondta rá a magyar államférfiak ideálja: azért szereztem, hogy a nemzet javára elkölthessem, ha kell.

Miből költsön azonban az, aki ez ideális tőke nélkül ül bele a tüskével bélelt bársonyszékbe?

Ünnepek és válságok

Budapest, 1916 dec. 24.

A karácsony szép fehérnek ígérkezett, de hirtelen megromlott a barometrum és csúnya köd ül a világon és rút sár borítja utcáinkat. Megdöbbenve konstataóom ezt és azt kérdem magamtól, nincs-e szimbolikus jelentősége ennek a kelletlen fordulatlak az időjárásban? Mert a politika berkein is még mindig áthathatlan köd ül s olyan döngés-zsongás hallatszik belőlük, mint a megzavart méhkasból.

A hirtelen lecsapott és épp oly hirtelen el is intézett külügyminiszteri válsággal még ma sem tudják se politikusaink, se publicistáink, hogy hányadán vannak. Csak a kormánypártiak, akiket a kormány sorsa érdekel, és az ellenzékiek, a kiknek minden zavar és érthetlenség víz a malmukra, azok nem vesztik el a lejúket. A kormánypártiakat megnyugtatják a félhivatalos magyarázatok, amelyek szerint semmi sem történt Tisza István tudta és hozzájárulása nélkül, s melyek szerint Tisza István a legszorosabb egyetértésben és barátságban van az új emberekkel; s melyek szerint az egész dolog csak személyi változás: politika, irány és egyetértés marad a régi. Az ellenzékieknek pedig az teszi könnyűvé a dolgot, hogy mindenféle kulissza- és klubmesét hordanak össze, mely szerint a válság Tisza hatalmának és befolyásának a végét jelentené. A többi mellékes.

De unit csináljunk mi és mit csináljanak a nagy közönség milliói a válsággal, akik nem Tiszát, nem Czernint és nem Buriánt nézik, hanem a nemzetet és az országot? Oly annyira rejtelmesek e válságnak indító okai, hogy minden ember, aki nem pártszemponatok szerint ítél, hanem józan elméje ítélőszéke elé idézi az eseményeket, elbúsulva teszi föl a kérdéseit.

Muszáj volt ennek a válságnak megtörténnie?

Ha muszáj volt, most! kellett elkövetkeznie? Olyan sietős volt, hogy árnyékának rá kell esnie a közelgő két ünnepre: a karácsony ünnepére és a – koronázás ünnepére? Mert senki se gondolja, hogy a leg-

nagyobb ünnepek fénye is meg nem tompul, ha a szivekre aggodalom és a kételkedés fátyolát vélik.

Nem lehet a magyar koponyákból kiverni azt a gondolatot, hogy itt az osztrák féltékenység rúgott gölt a magyar kapuba.

A bécsi félhivatalos újság azt hirdeti, hogy össze kellett szedni a harmonizáló tényezőket a végső tusa föladataira. De méltán kérdezhetjük: eddig nem voltak együtt a harmonizáló tényezők? Tisza és Burián nem értettek egyet? A miniszterválságok sohasem az erő és egészség jelei. Nem zárkozhatunk el amaz aggodalom elől, hogy az egész dolog csakugyan nem egyéb, mint az osztrák miniszterválság elharapózása egyelőre a közös minisztériumokra. Meg fog-e ott állani?

Szakadó köd borul az utcákra, köd a kedvünkre, köd a karácsonyra: jön-e hamarosan olyan kedvező szélroham, amely a koronázás ünnepéről elfújja a ködöt?

Mi akkor verőfényben szeretnők látni az eget, ragyogásban az ifjú királyi pár arcát, egetverő tündöklésben a magyar nemzetet, mikor az ifjú pár fejére teszi ezeréves koronáját.

Közönségünk bocsássa meg nekünk, hogy ily borús kedvvel köszöntjük karácsony estéjén. Az újság visszhang: azt adja vissza, ami fölveri nyugalmát. Egy kecsegtető égi jel van csak a Megváltó születésének, a szeretet világrajöttének ünnepén: a *Béke*, melynek diplomataink világosan átröpülő szárnyat adtak, röptében íme fölveri a békések reményét, a háborúszítók lelkiismeretét. A Béke maga, ha nem is lép közibénk e szent és misztikus éjszakákon; de reményének rózsaszínű fátyla száll föl az égre és a pásztorok álmélkodása közt elhangzott régi szózat csendül meg szívünkben: Békesség az embernek, Dicsőség Istennek. Harmadik karácsonyt töltjük mi itthon remegve és imádkozva, harmadik karácsonyt – már nem is fiaink, – hanem egész férfmépünk a tél borzalmaival és a leletlen ellenséggel tusában a határokon, idegenségben, minden tájékán a világnak.

Mint egy második *Megváltót*, úgy várjuk a *Béke* születését, mert az fog bennünket megváltani a legiszo-

nyúbb megpróbáltatásoktól, melyek valaha háború képében az emberiségre szakadtak.

Hitet, Reményt, csendesen magába szálló Erőt és önön.magára támaszkodó Bizodalmat kívánunk szent karácsony estéjén olvasóinknak és az egész nemzetiek.

A politikai karácsonyfa

Budapest, 1916 dec. 24.

Azoktól az árnyékoktól, melyeket a múlt hét meg-
lepetései vetettek rá, a karácsonyi ünnep nem tudta
megszabadítani a mi politikai karácsonyfánkat. Elked-
vetlenedés a legenyhébb szó, mélyet használhatunk az
ország kedvének jellemzésére. Természetesen az egyes
temperamentumok szerint itt-ott még akcentuáltabb a
kedvetlenség s rászolgál a csüggedés és elkeseredés ne-
vére is. Az emberek nem tudják maguknak ma se meg-
magyarázni az osztrák kormányban és a közösből be-
állt hirtelen válságot és a politikai fantázia, a legszi-
lajabb, a legtermékenyebb és a legerkölcstelenebb min-
den fantáziák között, szabadon did az elmékben és a
szívekben. A válság fantasztikus magyarázatait adják
egymásnak az emberek. Egyik verzió szép mesét tud
mondani arról, hogy az egész ügy Tisza ellen készült;
egy másik regényes előadás Andrassy Gyula gróf ve-
reségének mondja, akiben régen szeretnek az emberek
külügyminiszter-jelöltet látni. És aki nem tud ilyen
személyes élű verziót a válság rejtett indítékairól, vagy
nem szívesen foglalkozik sokféle variánsaival, annak
is egy szorongó érzés foglalja el a szívét, hogy ha tán
nem is magyar állam férfi alk vagy éppen Magyarország
ellen fordul a hirtelen változás éle, de bizony nem is
iehet benne semmit se. találni, ami kecsgetető vagy biz-
tató lenne a magyar nemzeti politikára nézve. És a
lelkekre a közeledő koronázás ünnepe nem mint egy
küszöbön álló öröm nap veti a fényét, hanem mint egy
bizonytalanság veti rá az aggódás árnyékát.

Az amerikai békecsillag is nem hogy nyert volna,
hanem inkább veszített a szent napok alatt a fényéből.
Csakugyan hasonlít Wilison úr karácsonyi ajándéka
ahhoz a tündöklő csillaghoz, amelyet a karácsonyfa

sudárára szoktunk tűzni: nagyon fényes, nagyon ragyogó, de levenni nem érdemes, se megenni nem lehet, se egyébre használtai, mint hogy kápráztassa a gyermekek szemét. Ez Amerika semlegessége: ellenségeinknek szállít hétköznapon fegyvert és muníciót, nekünk az ünnepre fénylő papiroscsillagot.

Nem csodálom, hogy a múlt napokban esett gyönyörű fehér hó is elolvadt, fekete karácsony lett belőle, sárral a szomorú utcákon. A mi örömünk is olvadó félben van. Csak magyar katonáink önfeláldozó vitézsége áll a hullámokban sziklaiként törne tétlenül.

Üdvözet a királyi párnak

Budapest, 1916 dec. 27.

Holnap vonul be IV. Károly magyar birodalma szék- és fővárosába szép fiatal feleségével, hogy itt magyar apostoli királlyá koronáztassék. A város ünnepi díszben várja a fejedelmi párt. Hogy ez ünnepi dísz mostanában aggodalmakban dobogó szíveket takar; hogy a kalapunkra tűzött bokrétának arcunkra nem fényez, hanem árnyéka esik, ezúttal felejtjük el; kövessük a fejedelmi párt föl Budavarába, ahol tisztelgők, hódolók, államférfiak, küldöttségek tolongása között telik el első délutánja. És azután rá fog borulni a gyönyörű királyi palotára a decemberi éjszakká csillagos baldakinja.

Gyerünk, kövessük a fiatal király lépteit, aki ez izgalmas nap után nem keresi föl rögtön pihenő ágycsészét, hanem kilép palotája erkélyére. És meghordozza tekintetét a tündéri látványosságon, amely előtte elterül. Százezernyi ablakszemével, megszámlálhatatlan lámpasoraival a szintén fiatal szépségében tündöklő Budapest; és a városnak imbolygó tükröződése a Duna vizének felséges tükreben. Messze földet be lehet járni, míg ehhez hasonló csodaképet talál emberi szem. És ebben a külön kis világban, ebben a dédelgetett fővárosban, minden magyar ember rajongásának tárgyában: ebben dobog Magyarország szíve.

Egy fiatal király áll az erkélyen, szemében tetterő lobog, szívéből ellenállhatatlanul vágyak törnek

fölfelé, melyeknek tárgya népek, nemzetek boldogsága, királyi családok dicsősége. Az ég csillagai borulnak föléje, a végtelenség érzete ihleti meg lelkét: az előtte fekvő városban százezrek készülnek az Ő ünneplésére; egy ezeréves korona, mely először egy hatalmas és szent király fején pihent, érinteni fogja az Ő homlokát, hogy bűvös erejével a nemzetnek hozzáfűzött hagyományos hitével felavassa őt hivatására.

Vajjon mely gondolatok szülemlelenek e pillanatban a fiatal király elméjében? Vajjon mely képek fognak odarajzolódni a csillagos ég feneketlenségébe szegzett szeme elé?

Nem száll-e lelke vissza régelmúlt századokba, az Árpád-királyok korába? Az Árpádokéba, akik megszabták a magyar birodalom természetes ösvényeit? Nem fog-e kigyúlni szeme előtt az igazság, hogy nagyok és boldogok lettek azok, mert birodalmukat gyarapították, akik elődei közül a história ez ösvényeit járták. És nem járt-e mindenha a korona fényének csökkenésével, a király hatalma hanyatlásával és a birodalom megfogyatkozásával, mikor király és nemzet ez ösvényekről letértek.

Nem kél-e ki az éji homályból Nagy Lajos birodalmának a képe, hogy megdobogtassa a fiatal utód becsvágyó szívét? Nem támad-e föl benne a vágy, hogy e királyi palotában fölélessze Mátyás király udvara fényét, nemzete nagyságát, uralkodói dicsőségét és az egész világra szóló hírét-nevét?

Aki a magyar nemzettel bánni tud, aki megismeri a benne lakozó erényeket: státusférfit adományokat, katonai erkölcsöt, önfeláldozást és hűséget, ami csupa államalkotó elem és föltétel – és utat és pályát nyit neki, az előtt megnyílik Lajos; király és Mátyás király dicsőségének kapuja.

Álmok, képek, víziók és vágyak ostromolják az erkélyen álló ifjú fejedelmet. Tervek és elhatározások cikáznak lelkén keresztül. Iszonyú teher és kimondhatatlan gyönyör királynak lenni egy oly nemzetben, amelyet hűség, vitézség és nemzeti önérzet dolgában felül nem múlhat a világ egy nemzete sem.

Megrendülve, fogékony szívvel, fogékony elmével gondolataiba elmerülve áll az ifjú király a várpalota

erkélyén, amíg a zsbongó város az ünnep előkészítésének fáradalmi után lassan pihenni tér; csend borul a véghetetlenségre, csak a Duna hajjai folynak szakadatlan folyásban, mint az Idő, tova, föltartóztathatlanul, mánt időtlen idők óta, mintha mindig ugyanazok volnának, akik voltaik kezdettől fogva; pedig egy csepp sem folyik el a vár alatt, amely már egyszer elfolyt volna. Így mennek perceink, napjaink, éveink és egy sem jön soha többé vissza és amit bennük cselekedtünk, azt soha többé meg nem történtté nem tehetjük és amit elmulasztottunk, azt elvitte tőlünk a perc, tíz óra, az év örökre.

Az ifjú király elmereng azon, amit lát, amit gondol s amit érez s amíg töprenkedő és megtermékenyülő elméjében megfogamzik nemzetünk jövője egy részének, története, addig a palotában néhány lépéssel odább patyoliit fehér ágyban egy szép asszony első álmát alusza s álmán keresztülsuhan egy koronás fehér alak, ajakán csodás mosollyal, keble táján egy bíborszínű vércseppel, szemében a szeretet isteni fényével.

És az alvó ajkán talán ottmarad a királyi árnyalak ajkáról a bűvös mosoly ...

Üdvözet a királyi párnak, lamely Szent István koronáját fölvenni a magyar birodalom székvárosába jön.

Köd

Budapest, 1916 dec. 28.

Mint a mesebeli hős: *köd előttem, köd utánam*, úgy vonult be a fiatal király koronázó székvárosába. Mintha az összes emberevő csataterek füstje ide gyűlt volna össze, olyan köd feküdte meg Budapestet a mai nevezetes napon. Elnyelte a szem elül az utcákat, toronyok, kupolák ködbe takaróztak, minden dísz a mindenség e fátyola takart. A felséges fejedelmi pár és úri kísérete, az egész lakodalmas menet – hiszen a legszentebb esküvőre, a szent koronával kötendő belső friggyel, a nemzettel való fölbonthatatlan: misztikus kötésre jöttek, – az egész lakodalmas menet ködből bontakozott ki és ködbe tűnt el ismét szemeink előtt. Nem láttuk messziről sem

amint jöttek, sem amint tovamentek. Mintha nekünk nézőknek mindnyájunknak külön jöttek volna: ködöt láttunk, mikor várakozástól dobogó szívvel előre néztünk. És a ködben egyszerre mint az árnykép jelentek meg s mind határozottabb alakot öltve, egyszerre csak előttünk voltak. Nyájas fejedelmi köszöntéssel vonultak el előttünk, s ahogy utánuk néztünk, íme megint beleolvadtak a ködbe s árnyékalakjuk eltűnt a szemeink elől. És a ködön keresztül tompán hasított át száz és egy üdvözlő lövés három versen. Harminchárom, és megint harminchárom és azután hannincöt. És azután mint egy álomból ébredtünk föl és a ked fölszakadt, szabaddá lettek az utcák: házak, tornyok, kupolák bontakoztak ki misztikus takarójukból, a zászlódisz minit vidám madársereg ismét integetve verdeste szárnyait.

Hazajött a király!

Hazajött a király szíve királynéja, hazajött a királyi pár, Koronázó ünnepre, a magyar nemzet fővárosába.

Talán vidámabb, talán ragyogóbb, talán barátságosabb lett volna az esemény képe, ha verőfényes nap önti el sugárözönével; de nekem vonzóbb, beszédesebb, sejtelmesebb és tartalmasabb volt a bevonulásnak ez a köd fátyollal beaggatott látványossága.

Mert nem az élet-e ez? Nem egyeseknek, nem szegénynek és királynak, nem nemzeteknek az élete-e ez?

Ahonnán a ködből jöttek, az a *Múlt*, amelyben eltakarva van minden ami volt: gondolat, érzés és cselekedet; szerencse és balsors; elviselt, bánat és elmuít öröm; megfogant áldás és beteljesedett átok?

És amint kibontakoznak a ködből: a kis terület, melyet a szem átölel, nem-e a *Jelen*, a rövid, röpke jelen, melybe a mögöttünk maradt ködből csak a múlt emlékeit és tanulságait hozzuk magunkkal, és a szerény podgyászt, amit magunknak össze tudtunk szedni s ami elfér akkora batyuban, hogy kocsinkban, vagy kezünkben el tudjuk magunkkal hozni.

És ezzel megyünk ki az előttünk való ködnek, a *Jövőnek*, Szemünk nem hatolhat át sűrűségén. Csak óhajtasainkat, csak vágyainkat röpitjük beléje, melyek mint madarak szállanak előttünk s elvesznek a

ködben s mi rohanunk utánok de csak a köd bizonytalanságába.

Mily csodás és titokzatos példázata volt ma e fejedelmi bevonulás a ködös városba!

És nem ez a köd borult-e a világháborúban Európa életére, a magyar nemzet életére is? Ki tudja még, mire a csaták köde eloszlik és fölszáll rólunk, micsoda képet mutat Európa mappája? Nem tűnnek-e el a *Múlt* ködébe hősök százezreivel királyok, trónok és nemzetek? És nem bontakoznak-e ki a *Jövő* ködéből új királyok, föltámadt nemzetek?

A háború a *Jelenünk*. Ennek véres küzdelmeiben verekszünk létünkért, hazánkért, nemzetünkért. Fegyverünk azok az emlékek, hagyományok, erkölcsök, melyeket a Múlt ködéből magunkkal hoztunk: a magyar vitézségünk, magyar hűségünk, magyar ragaszkodásunk szent koronánkhoz.

Ezekkel törtetünk bele a Jövő ködének misztikus bizonytalanságaiba tele hittel, tele reménnyel, tele szeretettel és egy ifjú király vezérel bennünket, akinek fejére föltesszük szent koronánkat, hogy szívébe ontjuk a magyar nemzet minden erejét, szívébe oltjuk nemzetünk szeretetét, hogy eggyé legyen velünk, egynek érezze magát velünk, vágya legyen a mi vágyunk, a mi vágyunk legyen az Ő vágya, s ne Jegyen reménye más, mint a mi reményünk: mint az esküvőn mondják: holtomiglan holtodiglan.

És a köd szakadjon föl a földről: süssön a nap és ragyogjanak a csillagok dicsőséggel a magyar nemzetre és ifjú királyára az idők végéig.

Szent István koronája

Budapest, 1916 dec. 29.

Szorongva kémleljük a beborult eget: mind elpazarolta-e ami szép ideje volt a tegnapi verőfényes napra? Mert mi holnap koronázunk. A nemzet nagy ünnepe lesz az. Királya fejére holnap teszi fel Szent István bűvös koronáját s vele ráruházza a maga jogáit, hogy mint király legyen a vérszerződéssel paizsra emelt Árpádnak utóda.

És a büszke Habsburg-ivadék, akinek családja majdnem annyi éves mint a magyar birodalom a honfoglalás óta, a daliás fiatal *Károly*, e néven királyaink sorában a *Negyedik*, holnap esküszik a puszta ég alatt hűséget a magyar nemzetnek.

Tolongó sokaság fog odatódulni, hogy e magasztos jelenetnek tanúja lehessen és benyomásait, melyekhez hasonlót semmi más ünnep és látványosság nem adhat neki, elvigye magával fölemelő emléknek élete hátralevő részére. De nem puszta emlék ez nekünk, magyaroknak. Hiszen a Szent Koronáról való misztikus tanítás szerint ez a korona voltaképpen mi vagyunk: a nemzet. És a nemzet minden egyes fia, kicsiny és nagy, szegény és gazdag a Szent Korona tagja: *membrum sacrae coronae*. Mi vagyunk tehát egyenként és összevéve maga a Szent Korona. A korona képében velünk köt az új király fölbonthatatlan frigyet, lelki szövetséget, melyet megszegni, cserben hagyni hitszegés, árulás és felségértés egyben.

Az egész országban meg fognak kondulni a koronázás órájában a harangok, istentiszteletre szólítva a híveket. A háború kegyetlenségei, a viszontagságos téli idő útját állják annak, hogy szívünk vágya szerint világraszóló fényvel és pompával üljük meg a koronázás ritka ünnepét. De történelmi hagyományaink szertartásai, történelmi osztályaink részvétele megszorított méreteiben is egyetlennek fogják mutatni ez ünnepi látványosságot fényben, pompában, ízlésben. Jelentőség és belső tartalom dolgában pedig éppenséggel nincsen hozzá fogható fejedelmi avatás:

Így, ha az idő és hely meg is szorítják azok számát, akik közvetetten lesznek szemtanúi e fölséges cerimóniának: lélekben ott lesz az egész ország: ének, szónoklat és orgonaszó tölti meg az ország minden rendű és rangú templomait holnap, fohász, hálaadás és könyörgés száll mint tisztos tűzhelyeink füstje az ég felé és viszi a hűséget, a szeretetet, az igazságosságot, melyet holnap egymásnak fogadunk: mi, a *Nemzet* és *Ő, a király* az Isten trónja elé.

És mikor az összesereglett nép előtt IV. Károly király elmondja hűségesküjét; és mikor Szent István

kardjával a világ négy tájéka felé suhint a Magyarország minden részéből idehordott földből hányt koronázó dombon; s mikor a lelkesedés a szemekben lángot gyújt és az ajkakon át éltető riadalom képében aktör és a *Himnusz* majesztatikus dallamától megrezzen a lég, megremegnek a szívek és örömkönybe lábadna a szemek: meg kell dobbannia akkor e föld szívének is, amelyet fiaink most a határon és idegen országok térségein verőkkel oltalmaznak és éreznünk kell, hogy király és nemzet, a ma esküvel kötött frigyét híven megtartva, a világ bármely tájáról jövő ellenségtől is győzhetetlen. Balsors érhet bennünket, volt is részű ni: benne bőven a századok folyamán. De itt vagyunk. Élünk. Többen vagyunk magyarok, mint bármikor voltunk e hon megalapítása óta. Tudományunk, irodalmunk, művészetünk tiszteletreméltó része az emberi művelődés kincseinek. Munkánk gyümölcse az ország nemzeti vagyona. Régi katonai erényeink, melyek valamikor nemcsak magunkat védtek, hanem védték egész Európát, barbár betörések ellen: íme újra föléledtek és ismét védik nemzetünket és védik Európát újra nemcsak a keleti despotikus, barbárság, hanem a nyugati barbár szenvedelmek ellen.

Nem utolsó nemzet az, amely holnap koronáját egy ifjú király fejére teszi. Királyok, dinasztiaiák, népek rábízzhatják magukat e nemzet kipróbált hűségére, szabadságszeretetére és oltalmazó karjára. Akik íme hazugsággal ránk törtek rabolni, azokat igazságunkkal, mely fegyvereinknek élt adott, letiportuk és megáláztuk.

Nagy időkben öltözik ifjú királyunk Szent István dísz-jelmezébe. Szent István és nagy utódainak lelke is szálljon a lelkébe és avassa mindnyájunk között a költő szavai szerint a – *legelső magyar emberré*, és lelje népe boldogságán örömét, s hír, szerencse köszönázza szent fejét.

A korona fényében

Budapest, 1916 dec 30.

Mind a milliók nevében, akik csak lélekben lehetek a mai dicső napon a budai Várban, írom e sorokat. Mert az én eszemben itegnap óta szakadatlanul ezek tolongtak. A millióik, akik otthonukban magukba szállva gondoltak oda, a százezrek nevében, kik fegyverrel a kezükben az ellenség tüzében állva védik a királyt, akit ma koronáztak, s a nemzetet, amely koronázott. Nekem száz alkalmam lett volna részt venni az ünnep káprázatos pompájában, de én e milliókhoz csatlakoztam, az Ő nevükben éreztem, gondolkoztam, imádkoztam s néztem a Naphegyről a Várat, melynek falai közt ez a csodás ünnep, a titokzatos szertartás, a királyavatás, a szent korona misztériumának szertartása végbement.

A hajnalt zuhogó eső köszöntötte. Nem öltette föl bíborpalástját a nemzeti ünnepre. Félelmes felhőség gomolygott az égen, sűrű, félhomályban virradt ránik a nap, december harmincadika.

Nem azt jelképezte-e ez a virradat, hogy nekünk, de szinte az egész civilizált világnak is, minden örömnünk fekete posztóba szőtt arany és bíborhímzés? A háború véres kegyetlenségei a borzalmas csatatereken, itthon, a polgári társadalomban a háborúnak közénk lopódzó lelketlen kísérete: inség, lemondás, gyász és íkőnyhullatás? Csoda-e. ha az ég fekete felhődrapériával vonja be magát és ünnepünket, és úgy sír, úgy hullatja könyje záporát, mint árváink és özvegyeink bánatos sokasága?

De északról, s ahol az észak kelettel érintkezik, mire megvirradt, friss szellő érkezett – talán harcos magyarjaink vágyó ide-sóhajtása – s a felhőség megszakadozott, az eső elállt s itt-ott lemosolygott ünneplő fővárosunkra egy darabja a kék égnek. Csak annyi, hogy megláthassuk: bármi sötét az égbolt, bármi fe kete a felhő, mögötte állandó és örök az éltető kékség. Ez az állandóság, a felhő a mulandó . . .

... És látom, naphegyi őrszememről, amint a község tódul föl a Várba minden útján, minden kapuján. És látom, amint a Zsigmond-kapuból fényes lova-

gok vonulnak ki, a Mátyás-templom irányában. Csak csillogó ruhát, mozgó alakokat látok egy-egy pillanatra. Majd – mint a mesebeli Tündér Ilonát viszi hercege boldog esküvőre, látok nyolc hófehér paripát aranyozott üveghintóba fogva. A nemzet Tündér Ilonáját viszi, a királynét, a koronázó templomba.

És hallom a harangok zúgását és lelkemben megv csendülnek Liszt Ferenc koronázó miséjének halhatatlan, égbetörő hanghullámai. És megdördülnek a szomszéd Szent Gellért-hegyen az ágyúk: most teszi Magyarország hercegprímása és a nádorhelyettes IV. Károlynak immár föl Kent fejére Szent István koronáját. És ott térdepel mellette hitvese, akinek vállát érintik a koronával. És látok e pillanatban a Vár fölött keringeni egy galamb-párt: sötéttollú az egyik, vakító hófehérségű a másik. Megkerülik csattogó szárnyal a koronázó templom tornyát és körben repülve, mind magasabbra, magasabbra szállnak s eltűnnek a felhők fölött az éterben ... Most lesz ötven éve, hogy Ferenc József királyt és miasszonyunkat, Erzsébet királynét avatták föl nagy hivatásukra e templomban. Galamb alakjában szállt ki alá, hogy lelkük megihlessen hivatásuk örököseit ebben a nagy, órában, amelyben az egész nemzetnek és az ifjú királyi párnak szíve összedobbant és összeforrt a szentegyházban egy ősi ceremónia lélekemelő hatása alatt.. .

De mi ez? Csodahangok áradata ömlik szerte a levegőben. Százezer ajkon száll a fohász az égbe: *Isten áldd meg a magyart!*

Most mondotta el az ifjú király a Szentháromság oszlopa előtt esküjét a magyar nemzetnek. Ágyúk dörgése Ikövette az esküt és a zenekar és a nép, az ezer-egy éjszaka tündérlátványosságait túlragyogó, aranyban, selyemben, bíborban tündöklő sokaság a királyi-lyal együtt énekelte: *Isten áldd meg a magyart.* És e pillanatban kéken ragyogott le itt-ott az égi boltozat egy-egy része a Vár fölött. Nem angyalok húzták-e félre a felhőkárpitot, hogy az Isten, letekintve menyei trónusáról, oda nézhessen és gyönyörködve intsen a magyar királyi szenteknek, hogy oda nézzenek. És Szent István és Szent Imre és Szent László, és boldog Margit és Szent Erzsébet letekintettek a Szentháromság

terére. És Szent István fölemelte csonka jobbját és Szent Imre intett ártatlansága liliomával és Szent László szorosabbra fogta harcdöntő szekercéjét, és Szent Erzsébet rózsát hullajtott le csipkekötényéből és boldog Margit térdre roskadva szedte föl a Himnusz felséges dallamának égbetörő foszlányait. . .

Csoda látvány volt ez innen a Naphegyről. A könnyeim folytak s azokban láttam, nem a levegőben ...

És ismét, mozdult a tömeg és a király és daliás, ragyogó kísérete és tisztes püspök urak lóra kaptak és odavonultak a Szent György-térre.

Ott áll a koronázó domb, összehordva az ország minden részének földjéből.

Hány száz éve annak, hogy ezen a téren egy vörös posztóval leterített alkotmány állott egy végzetes hajnal óráiban s a legdaliásabb magyar vitéz lehellott s vére ömlött a posztóra? Gara nádor szép leánya betege lett ennek a zord hajnalnak s Magyarország szüzei gyászt öltöttek az, ifjú leventéért. De az Ő kiontott vérenek a bíborából is szövődött Mátyás király fejedelmi palástja. Mert Gondviselés különös utakon jár s mindig éj méhében fogantatik a hajnal, mely a napot fölhozza egünkre. És a hatvanhetedik és a mai koronázás is mártírok és hősök véreben fogant s szabadságunk verőfényes napja csak sötét idők éjjelén keresztül tudott visszajönni egünkre. . . .

És a mai nap reggelén, szent mise, koronázás és eskü után, fehér paripán, kezében Szent István pallosával fölvtat íme a koronázó dombra és megfőkezve gyönyörű habos ménjét, acélos karral sújt a világ négy tája felé meztelen kardjával.

És nem tud oly tájék felé suhintani, ahol éppen ez ünnepek pillanatában is magyar vitézek ne kergetnék: az Ő ellenségeit, ne védenék az ország szent határait, ne ontanák vérüket, mától fogva megtízszerezett lelkesedéssel, mert immár van koronázott királyuk, aki ez órában fett szent fogadást arra, hogy él-hal a magyar szabadságért, védi a nemzet jogait, védi a magyar hazát, Isten őtet ugvt segélje, Isten minket úgy segéljen. Amen.

1916-1917*Budapest, 1916 dec. 31.*

Még esztendőnek haldokló ágya körül virágra – szólóbb, sötétebb és egyben fényesebb események nem csoportosultak, mint mikor ez az 1916 készül sírba szállani. – A háború véres fordulatai, Oláhország a teljes elbukás szélén, egy fejedelmi pátriárkának koránál fogva valószínű, de birodalmi számára mégis váratlan halála, és a mi koronázásunk hétországgra szóló ragyogó képei: mind monumentális emlékei az időnek, amikor Ezenkilencszázitizenhat átfordul a tizenhétbe.

E hallatlan szenzációk után mivel kecsegtethet bennünket a fiatal új esztendő? Van-e bőségszarujában adománya, amely elődének bőkezűségét (homályba tudja dönteni?)

Bizony mondom, hogy van.

Mert ha a most végső óráit élő év a borzalmak, a vér, a halál, az ínség és ezer áldozat éve volt, s a koronázás pompája és fénye éppen csak hogy beragyogta utolsó napjaiban az esztendő sötétségeit: akkor az az év, mely ifjúságának bájában, illúzióval és hitével lép hajlékunkba ma éjjel, mikor az óra tizenkettőt üt: ez az Év hitünk, vágjunk és reményünk szerint a Béke esztendeje lesz.

Három év szenvedéseitől ez fog megváltani bennünket. Jönni fog világossággal, a mimika szerszámjával ia kezében, új étellel a szemében és hozzálát a lerombolt városok fölépítéséhez, letarolt és vérrel itatott mezők megmunkálásával; életkedvet fog vetni az elgyötört, elcsigázott lelkekbe és föltámasztja újra hitünket az emberekibe, a nemzetekibe, az emberi civilizációba, a testvériségbe és mind amaz erényekbe, amelyeket most durva lábbal vérbe taposnak őrvongó politikusok biztatására saját képükből kivetkőzött nemzetek.

A vérözönből, amelyen úszik az emberi műveltség törékeny bárkája, immár kiröpítették az első galambot. Ha megtér és nem hoz olajágot a szájában, nem kell elcsüggednünk. Kiröppen új és egy harmadik

galamb és meghozza a világnak a békét. Nincs hatalom, nincs népőrület, nincs politikai erőszakossága, amely fel tudná tartóztatni az új esztendőben a Béke közeledését. Mert a népek szívében már meg van érve a vágya s a szemek az égi boltozatra vannak függesztve, lesve a szívárvány ragyogó ivét, a hidat, aimilyen lesz áll közénk az Égnek most száműzött leánya, s (helyre áitl a frigy nemzetek és nemzetek, Isten és embereik közt újra.

Rákosi Jenő válasza Kóbor Tamás újévi üdvözlő beszédére

Budapest, 1917 jan. 1.

Tisztelt uraim! Először is köszönet a jó kívánságokért és teljes szíveimből viszonzom mindnyájuknak és egyenkint valamennyiüknek. Az a (mesteri kép, amelyet az én barátom, *Kóbor* Tamás itt megfestett előttünk az újságírásról, kapcsolatban a világrengető eseményekkel, alig szorul bármi kiegészítésre. Ahhoz én alig tudok valamit adni. De teszek egy megkülönböztetést, Ő nekünk feltüntette az újságírás művészetét, hivatását, földadatait, kapcsolatban azokkal a rengeteg eseményekkel és szenzációkkal, amelyeknek pár év óta szemtanúi vagyunk. Én majd iparkodni fogok ehhez hozzákapcsolni azt, hogy itt az ideje talán már, hogy az újságíró, – aki az óriás földadatát úgy érzi, mint Ő, aki hivatásának magasztosságától úgy át van hatva, mint Ő, aki az újságíróknak oly fényes panegirusát tudta nekünk ex abrupto megadni, mint Ő ebben a pillanatban, immár elérkezettnek vélhetem az időt arra, hogy az év utolsó napján, küszöbén annak az esztendőnek, amely kétségkívül Európa és a világ sorsában fordulatot fog hozni, – tekintetét a lezajlott szenzációkról előrevesse azokra a szenzációkra, amelyek talán jöhetnek. Ezekről fogok pár szót szólni.

Kétségkívül igaz, hogy borzalmasabb keretben, mint aminő a világháború, szebb, nyájasabb, lelkesítőbb képet még nem látott a világ, mint a tegnapi koronázás. A koronázást megelőzte egy haláleset, ame-

lyet a zsurnalisztikának föl kellett dolgozni, a halálesetet megelőzték veszett és nyert csaták, százezrek katasztrófája és nemzetek eltűnése a föld színéről, amelyeket a zsurnalisztikának föl kellett dolgoznia. De én szerintem, tisztelt uraim, nem az a fő jellemvonása, fő hivatása, vagy fő dicsősége a zsurnalisztikának, hogy mindezeket, mint a jelen történetírója följegyzí az utánunk jövők számára és íhogy minden újságíró, aki szemtől-szemben áll egy eseménnyel, a jövő számára fotografikus fölvételét csinálja meg a jelennek. Az újságíró igazi föladatának valódi nagysága abban rejlik, hogy mi nap-nap után megostromoljuk azt a várat, amelyet köfal nem véd, víziárok nem véd, fegyver nem véd, amely mégis hozzáférhetetlennek és megvívhatatlannak látszik, tudniillik *az emberi lelket*. Mi nem csinálunk egyebet, imint mindennap bekopogtatunk a házakba, bekopogtatunk az intézményekbe, bekopogtatunk az egyesekhez, bekopogtatunk a millió kihoz meggyőződésünk, hitünk és tudásunk fegyvereivel, annak a lelkét iparkodunk kikészíteni, fölemelni, nagyobb föladatokra képessé fenni, nagyobb elhivatásra szólítani, egyáltalában a világ jelenségeit lelkébe fölfogni és fölemelni oly magasságokra, ahová fölemelkedni az emberi nemnek talán rendeltetése és hivatása.

Ez az újságírónak nagy, magasztos föladata: hogy Ő egymaga, aki hozzáfér az emberi lélekhez, mindennap odajön, mindennap a fülébe súgja azt, amit igaznak és szépnek tart és mindennap megcsiszoltabban adja ki az emberi lelket kezéből, mint ahogy átvette.

Tisztelt uraim! Ebbe a szép iképbe, a koronázás szép képébe, az utolsó napokban itt minálunk disszonáns hangok is vegyültek. Nem feladatunk nekünk itt politikát csinálni, legkevésbbé én nekem ebben a pillanatban, de egy politikát sohasem utasíthatunk el magunktól, legkevésbbé mi újságírók, akik mindennap az igazság, az erkölcs, a közönség, a nemzet, az ország, a haza nevében beszélünk és annak nevében követeljük meghallgatásunkat. Az ország dolga, az ország jövője mindnyájunk gondja, mindnyájunkat egyaránt foglalkoztat és arról gondolkozni életünk minden pillanatában: munkánk előtt, munkánk után és munkánk alatt természetes emberi kötelességünk, és kötelessé-

günk különösen hivatásunknál fogva. Amikor mi, az ország, ünnepre készültünk, akkor ennek az úgynevezett kettős monarchiának sorsaiban hirtelen fordulat állott he és a levegő megtelt krízissel. Az ember tűnődött azon, hogy honnan jön ez, mi okozza a változásokat és mit jelentenek ezek ránk nézve és nem minden ok nélkül szállotta meg az aggódó lelkeket az a gondolat, hogy ebben a fordulatban talán valami veszedelem, vagy fenyegetés rejlik ránk, magyarokra nézve éppen most, *amikor hűségünknek, áldozatkészségünknek, önfeláldozásunknak, vitézségünknek annyi ezer és ezer tanújelét adtuk.* (Úgy van! Úgy van!) Hogy van-e fenyegetés, van-e veszedelem, ez már a politikusokra tartozik, én rám itt nem. Ami itt én rám tartozik, az csak a következő:

Hogy ha jól megnézzük a dolgot, akkor azt kell mondanom, hogy semmi a világon a *bölcseségtől távolabb nem eshetik, mint az a gondolat, amely ma megpróbálkoznék olyan fordulatot előidézni, amely a magyar nemzet kárára, hátrátételére, jogainak, aspirációinak, önérzetének csorbitásával járna.* (Élénk helyeslés.) Hiszen, ha megnézzük a nemzet szereplését abban a keretben, amelyet ezek a gondolatok érintenek, azt kell mondani, hogy itt ezen a földön, és ez a föld nem csupán a szorosabban vett Magyarország, mert ez a Magyarország szituációjánál fogva, geográfiai helyzeté nél fogva az a föld, amely azt, aki bírta, képessé tette arra, hogy keletnek, nyugatnak, délnek egyaránt ura legyen, aki pedig ezt nem bírta, az semmiféle veszedelemmel, anélkül ezekről a tájékokról fenyegette, szembezállani nem volt képes: – ha itt Magyarország elbukott, rabságba esett minden, ami körülvette. Ha Magyarország visszanyerte szabadságát, minden, ami körülötte volt, ismét föllélekedett és szabad lett.

Tisztelt uraim! 1848-ban mi magyarok egy primitív társadalommal, még félig egy elmúlt időnek a bilincseiben, vagyonban szegényen, képesek voltunk az akkor híres ausztriai császár seregét ebből az országból dia dalmasan kiverni, úgy hogy hírmondó sem maradt belőle. És el kellett jönnie egy idegen hatalomnak, egy idegen haladom olyan erejének, amely reánk

nézve a lehetetlenség mértékét öltötte, hogy minket képes legyen lenyűgözni. És Magyarország akkor leverten, passzív rezisztenciába fogott, nem fegyverrel, nem az ész fegyvereivel, sem nem karddal és egyéb fegyverekkel, hanem csupán erkölcsi önérzetének a fönrtartásával, amellyel mindenről lemondott, ami az embert kecsegteti. Lemondott haszonról, lemondott állásokról, lemondott tisztségekről, dicsőségről, mindenről és visszavonult saját erkölcsi erejére és hagyta maga fölött a hullámokat szabadon garázdálkodni. És mi lett a vége? Tizenöt év miulva Magyarország csak azal, hogy megtagadta a részvételét a közéletben, tönkretette ismét másodszer is Ausztriát. Ausztria a tönk, a feloslás szélére jutott és Magyarországgal kénytelen volt kiegyezni azért, hogy újra föléledjen. És amint föléledt, attól a perctől fogva Ausztria ismét nagyhatalom lett, Európában ismét befolyáshoz jutott, de Magyarországról senki sem beszélt.

Azóta elmúlt változatos ötven esztendő. És ha visszamenően tíz-tizenöt éven belül kimentünk a külföldre és a külföldi politikusokkal beszéltünk akár Angliában, akár Franciaországban, akár Olaszországban, mindenütt azt a sztereotip kérdést intézték hozzánk: mi lesz magukkal, ha az öreg meghal? Az öreg alatt néhai Ferenc József királyunk értendő. Mert Európa e nemzetei arra készülték, amit most látunk. és ebbe a nagy egyenletbe tényezőnek bele volt állítva, hogy ezt a monarkiát csak meg kell rúgni és darabjaira omlik szét. Könyveikben, újságjaikban olvashattuk ezt. Ez az egyik tényező volt, amire a mai világ-háború sikerét alapították a mi ellenségeink.

És mi történt? Abban a pillanatban, amikor királyunk a harci kürtbe fújt, erre a trombitaszóra előkerültek a trikolor zászlók és az összes nemzetek és nemzetiségek ebben az országban kevés kivétellel a magyarral karöltve rohantak a csatába, valamennyien a háromszínű zászló alatt és láthattuk azokat a csodákat, amiket műveltek. *El kell ismerni, senki sem tagadhatja le, mert matematikailag be lehet bizonyítani, hogy a magyar hadsereg nélkül ránk nézve ez a hadjárat elveszett volna.* (Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.) Most azt ismétetem, hogy hova és mennyire esik

a bölcseségtől az a megjegyzés, amely azt gondolja, hogy akár Ausztriának, akár a dinasztíának, vagy akárkinek itt valami haszna, valami kecsegtető reménye, valami sikere lehetne, *anélkül, hogy a magyarság, Magyarország, a magyar nemzet egész erejével föntartassék és kivirágoztassék.* (Hosszas lelkes éljenzés és taps.) *Ebben rejlik, ismétlem, a monarchia jövője, ebben rejlik mindnyájunk jövője.* Tiszteit uraim, én nem tudom, az a politikusok dolga, hogy van-e veszedelem abban, hogy csehek vagy nem csehek jönnek, vagy miféle politikát csinálnak, de egyet tudok: *sikerrel mást, mint magyarnak kedvező politikát csinálni nem lehet.* A mi föladatunk, újságíró barátaim, hogy ezt tudomásul vegyük és ezzel menjünk neki a jövő esztendőnek. (Élénk helyeslés.) És ha csakugyan van veszedelem, nos, akkor jöjjön a második nagy viiágháboru, ezt pedig mi fogjuk megvívni. Az új világháborút, a magyarság világháborúját, az újságírók fogják megvívni.

A múlt: az a dicsőség, amit *Kóbor Tamás* tisztelt barátom vázolt elibém, a jövő pedig ez. Nekünk békességünk nincs, nekünk vasárnapi szünetünk, munkaszünetünk nincs. Nekünk éjjel-nappal, életünk minden óráján dolgoznunk kell, mert a modern intézmények legnagyobbja, leghatalmasabbja, legtökéletesebbje *a becsületes újságírói kar.* Amely nemzetnek becsületes, önértetes, öntudatos s hivatásukat szerető újságírói vannak, az a nemzet erős és annak győznie kell a maga küzdelmeiben. (Lelkes éljenzés.) Én, tisztelt uraim, arra (hívóim fel önöket, hogy menjünk vigan neki az új esztendőnek és legyünk készen jóra, rosszra. A jót örömmel fogadjuk, a rossztól nem fogunk megijedni. (Helyeslés.)

És ezzel elvégeztem volna beszédemet, ha az én kedves barátom olyan nagyon szépen nem csinált volna itt egy fiók-koronázást és mint nádor-helyettes, engem az újságírók királyává tett. Én olyan értelemben, mint Árpád apánk, akit magához hasonlók emeltek pajzsra, nem azért, mert Ő jobb volna náluk, hanem csak azért, mert érezték, hogy nagyszerű hatalom és erő rejlik abban, hogy heten összeszik erejüket és egy képviselőt kirendelnek maguknak, aki őket

törekvéseikben képviselje, mondom, ilyen értelemben elfogadom a koronát, amit fejemre tett. És ez a korona is hasonlítson Szent István koronájához, amelynek tudnillik legendája, hogy nem dísz, nem közönséges vagy, hanem a magyar nemzet összességének fogalma. Amivel Ő engem megkoronázott, az legyen fogalma az újságírók összességének. Üdvözlöm önöket és boldog új esztendői kívánok. (Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)

Hadilábon kint és bent

Budapest, 1917 jan. 1.

Két témát kell ezen a helyen ma elintéznünk. Nekem azonban úgy tetszik, ahogy a kettő között valamely hasonlatosság van. Az egyik a nyugati hatalmi szövetség válasza a közép-európaiak békeajánlatára, a másik az úgynevezett politikai újév, mely a politikai pártok szokott újévi üdvözlésében nyert kifejezést. Itt is, ott is két fél áll egymással szemben. Az európai pártok a békét kínálják egymásnak. Hazai pártjaink üdvözléséből harci riadó csendült ki.

Az antant eddig ismert válaszána lényege az az ürügy, hogy a mi békeajánlatunk nem komoly ajánlat, hanem csak hadi manőver. Ezt a sületlenséget körülglancirozza ismert képmutató hazudozásával arról, hogy Ő a méltatlanul megtámadott fél, Ő védi a kis nemzeteket, Ő védi a tengerek és a szárazföld szabadságát és védi végül a nemzetiségi elv jogosultságát és érvényesülését Európában.

Érdemes-e minderről még ma beszélni? Érdemes-e kimutatni, hogy senki a világon több kisebb-nagyobb nemzetet rabigába nem tart, mint Anglia? És hogy nincs hatalom a föld kerekén, amely annyi népet, országot és nemzetiséget gúzsbakötve tartana, mint Oroszország. Kell-e még mutogatni, hogy mily eufóriával készítették elő orosz, francia és angol politikai ágensek, kémek és bujtogatók Magyarországnak és Ausztriának összeomlását, ezt a katasztrófát írásban és képben folyton jósolgatva is? És kell-e megbizonyítani, hogy a szabadságnak e nyugati lovagjai, mikor látták,

hogy jóslatuk és aknamunkájuk oly botrányos kudarcot vallott és Magyarország és Ausztria a harcban szilárdabbnak bizonyult, mint minőnek a békében látszott, akkor csábítással, vesztegetéssel és a presszió mindenféle nemével szerződéses nemzeteket szerződésük, adott szavuk, hűségük cserbenhagyásával árulásra és hitszegésre bírta k. A háború után fog kiderülni, hogy az egyetlen kisebb állam, amely az antant ördögi mesterségének ellent tudott állani, a kis Görögország és férfias királya a poklok mely kínjain volt kénytelen keresztülmenni, hogy önmagához, vallott hitéhez és megismert igazságához hű maradhasson.

Ha a középponti hatalmak békeajánlata csak hadicsel volna, akkor annak elfogadása e hadicsel diadalmas kijátszását jelentené. Ha ezzel szemben arra hivatkoznak, hogy a mostani hadihelyzet csak átmeneti, akkor a vaik is láthatja, hogy ez az átmeneti harctéri helyzet jóformán, kezdettől fogva állandó s minden sikere ellenfeleinknek, melyet akár az egyik, akár a másik harctéren értek, csak epizód jelentőségével bírt. Ha így nem volna, nem a mi hadaink állanának az ellensége föld sok ezernyi kilométerein, hanem az antantkatonák állnának a mi földünkön. Az antantnak erről az együgyű, gyermekes és képtelen diplomáciai okmányáról nem érdemes többet beszélni.

Az újévi politikai beszédek elé nagy érdeklődéssel méltán nézett a közönség, mert választ remélt belőlük két kérdésre, amely úgyszólván a levegőben lóg. Az egyik kérdés az, hogy mi jelentősége van a külügyi és osiztrák minisztériumokban váratlanul kitört válságnak. A másik kérdés, hogy mi van Tisza István gróffal, akit az ellenzéki pártsajtó – diadalmamorban úszva – a koronázás egész ünnepe alatt is, minden hangnemben bukottnak hirdetett. Ezt a közönség nem is csodálhatjuk mert *Platthy* György, az; egyesült függetlenségi párt szónoka, egy esti lap jelentése szerint, az ellenzéki pártok fölfogását igen pregnánsul abban foglal la össze, hogy ez idő szerint két csapás nehezedik az országra. Az egyik Tisza István gróf, a másik a jelenlegi többség, amely nem tud ja megtalálni

lelkiismeretét, amelyet szülelése napján elvesztett-Platthy György ezt a dolgot igen szellemesen formulázta meg, de mintha nem is sejténé, milyen véres igazságot mondott ki. s hogy mi *ebben* az országos szerencsétlenség, amely vetekszik a háború szerencsétlenségeivel is.

Platthy György e vallomása szerint Magyarországon az a helyzet, hogy az ellenzék tisztán személyi és párt-felekezeti harc álláspontján áll. Azok a válsághírek azonban, amelyek a pártsajtó hasábjain az ünnepek alatt tomboltak, nemcsak a hiszékenyebb közönségre tették meg bomlasztó hatásukat, hanem úgy látszik, megtették ellenkező, azaz összeforrasztó hatásukat a munkapártra is. Ennek visszhangja és bizonyága az a harcias hang, mely két ünnepi szónok beszédéből kicsendül. A különben szelíd és konciliáns lelkű *Héderváry* gróf e tekintetben találkozott a fiatalabb és tüzesebi) *Desbordes* Ernő harci kedvével. Mindkettő elkeseredve emlegette föl az ellenzék portyázssait az utolsó időkből és proklamálta készségét a harc fölvételére.

Tisza István grófnak jutott a föladat, hogy e harci tüzet csillapítani igyekezzék és a nádorhelyettesi válsztás riadalmára a feledés fátyolát próbálja rávetni.

A két kérdésre pedig, amelyre a közönség érdeklődése irányult, szintén megadta a választ. Nem mondott újat sem az osztrák válságra, sem egyebekre vonatkozóan, csak nyomatékosan ismételte azt, aaiinek kifejezést egy és más alkalommal már részben adott: hogy közte és az új emberek között a legbensőbb barátság és legjobb egyetértés van: hogy mint régebben magái kifejezte, a nélkül, hogy ma a kifejezést megismételte volna, közveszedelmcs örült, aki ma még evg, a magyar függetlenség rovására centralizált egységes; Ausztriára gondolna. Ami ott történik, az nem. egyéb, mint az osztrák császárság értékes híveinek koncentrációja, ami nem irányul Magyarország ellen, sőt ami Magyarország érdekéi ren van. A 67-es kiegyezés megoldóiba Ausztria és Magyarország századokig függőben voit kérdéseí a paritás alapján, ebben a keretben mind a két félnek a gyarapodása kölcsönös erő és haszon. Ez okoskodásokhoz füzte Tisza István gróf pártja buzdí-

tását, hogy sikeresen mehessenek neki a közeledő béke nagy munkái elvégzésének. Ez nem azt mutatja, mint-ha minisztersége veszedelemben volna. Akik tehát bukását várták, azokra viszont most csalódás vár. Óhajtjuk, hogy ez ne keserítse el jobban a pártközi helyzetet és hogy a fiatal esztendő által provokált harcias kedve a pártoknak maradjon meg újévi nekilendülésnek s ami követi, harc legyen ugyan, de komoly parlamenti mérkőzés az országos munkához illő neme-sebb fegyverekkel, mely nem személyi és pártfelekezeti motívumokból, hanem az országos érdekek köréből vett okokból táplálkozik.

Az alkotmány sáncai körül

Budapest, 1917 jan. 5.

A politika berikeiben, úgy látszik, kezd kitavas-zodni. Madárdal, verébsicsérgés, fülemileének, rigó-fütty, sőt itt-ott egy kis hollókárogás is szól a sűrűben. Életet és harcot hirdetnek. Egy lap mai híradása szerint még az oibstrukció is szóba keräit már. Ha túlságosául, komolyan vennök a késhegyig való harc e hirdetését, azt kérdeznök: avagy Ausztria alkotmányos dicsőségét irigyelték-e meg lelkes hazánkfiái, melyben a háború alatt oly boldogan el volt merülve. Mintha azt monda-nák: ha nekünk nem sikerült a magyar parlamentben Stürgkh és Burián elleni pergőtűzzel az osztrák reixrát életképességét halottaiból föltámasztani, egy újabb kí-sérlettel talán sikerülni fog a magyar parlament élet-képességét melléje fektetni. Akkor aztán akár szerző-désben vagyunk a kiegyezés utján Ausztriával, akár nem szerződésben, meglesz legalább közöttünk a – paritás.

De reméljük, ezt a levest sem fogják oly forrón föltálatni, mint ahogy főzik és a harc nem fog túl-menni azokon a határokon, bármily heves lesz is. amelyeken túl már nemcsak egymást sértik a harcos felek, hanem a közérdeket is.

Engemet ezekből az újságírói riadókból az érde-kei, hogy bejelentik a választójog nagy vitáját is. Any-nyit emlegették ezt ellenzéki lapok, hogy a (kormány

indíttatva érezte magát egy félhivatalos közleményben kijelenteni, hogy pártja távol áll ettől a gondolattól. Ez megnyugtathatja azokat, akik a nemzeti érdekek szempontjából veszedelmesnek tartanák, ha ez a téma tizenöt-húsz éven belül új rendezés alá kerülne. De ellenzéki pártjainkat s bennök a legjoibb, legrendezettebb fejeket is megzavarta az a tapasztalás, hogy ellenzéki politikát az utca segítsége nélkül nem lehet sikerrel folytatni. Hiszen a legszebb és legnemzetibb ellenzéki program ellen annak idején az általános választójog jelszavával mozgósítani tudta és magához ragadta az utcát a darabontkormány. Ettől a tapasztalástól megbomlott sok elme harmóniája és sok politikai jellem egyensúlya. Minden pillanatban módunkban van rácitálni mai ellenzéki vezérekre régebbi abbéli meggyőződésüket, hogy az általános titkos választójog Magyarország nemzeti egységére nézve végzetes veszedelem. De egyelőre erre szükség nincsen. Ma voltaképpen Apponyi Albert gróf függetlenségi pártvezérnek, egy az évfordulón szárnyraeresztett gondolata adja a kezembe a tollait. Azt mondta a gróf úr, és pedig nem is először már, hogy a negyvennyolcas eszmék hagyományai szerint folytatni kell az alkotmány sáncain kívül levők bevételét e sáncok közé.

Ez igen tetszetős szelíd, de nem egészen őszinte körülírása az általános titkos választójognak. De Apponyi Albert gróf kétségkívül igen jól tudja, hogy a negyvennyolcas törvényhozás, vagy mondjuk Kossuth Lajos fölszalbadította a jobbágyságot és kiterjesztette a nemesség politikai jogait a parasztságra, akkor igen is bevette az alkotmány sáncai közé a kívüllevőket, de semmi tőle távolabb nem volt, mint az általános titkos és egyenlő választójog gondolata. Igenis bevette a kívülállókat és senkit sem hagyott künn és az Ő cselekedete értelmében és szellemében ma sincs künn senki sem. És az utolsó választójogi törvény igenis hogy a Kossuth-törvény értelmében készült. Mert a 48-iki törvény megadta mindenkinek kivétel nélkül a választójogot, de megírta hozzá a kvalifikációt. vagyis hogy mely föltételek mellett gyakorolhatja az egyes e jogát. Ehhez hasonlatos a főrendiházi reform is, ahol szintén nem vették el senkitől sem régi jogát,

de gyakorlását föltételekhez kötötték. Valamely határon a legáltalánosabb és legtitkosabb választójog is megáll és föltételekbe fogódzik, ez tehát csak határ kérdése. Természetesen kívánatos, hogy mentül meszszebb el lehessen menni a határon belül. Ám, hogy meddig menjünk el, az nem egyéni vagy emberi jog kérdése, hanem kérdése a nemzet érdekének, a nemzeti élet biztosításának kérdése. A választójog rendezése pedig annyit jelent, mint összeszedése és összeírása mindazoknak az elemeknek, melyek érdemesek, képesek és alkalmasak arra, hogy szavazatukkal az ország sorsa intézésében résztvegyenek. Aki erre ma nem alkalmas, az nem élhet azzal a jogával, amelyet már 1848-ban megkapott. Műveltség, munka, takarékoság és józan élet útján azonban mindenki abba a helyzetbe juttathatja magát, hogy alvó vagy pihenő joga feléledve, holnap eleven joggá legyen. A választáson minden körülmények között minden befolyás érvényesülhet, mentül nagyobb a tömeg és a tudatlanság a választók közt és a szegénység, annál kétesebb elemiek kezébe jut a törvényhozói hatalom. Ahol műveltség, vagyon, konszolidált munka s a mindezekkel járó megfontolás és komolyság érvényesül a választók sokaságában, ott tiszteletreméltó és komoly alapokon nyugszik az állam érdeke.

Három királyok napján

Budapest, 1917 jan. 6.

Éppen hárman vannak mostanában a királydk, akik a kis nemzetek patentált védői jóvoltából el lettek országuk nélkül és idegen földön bujdosnak: a montenegrói, a szerb és a belga király. Már-már közel van hozzá, hogy utánuk induljon az oláh király is. Hiába, nem a keleti csillag után indultak, az Ő csillaguk nyugaton kelt fel és ott ragyogott nekik csábító lidércfény-nyel. A keleti királyokat bölcseknek is nevezi az írás. A bölcseségből ezeknek a modern kóbor királyoknak ugyan édes-kevés jutott.

Nevezetes azonban az, hogy a nyugati szövetségeseik, kikért e négy királynak a fejéről lehullott a ko-

rona, éppen most írják Wilsonnak válaszlevelüket a békéről s e béke föltételeiről. Oly példátlan fenhéjazás van, a kiszivárgott hírek szerint, ebben a levélben, melyen kacagni fog a világ. Mikor nem voltak képesek a háború harmadik esztendejében a trónjuk vesztett királyoknak visszaadni országukat, sőt a saját területükön is ellenségeik hadai ülnek, nagy pökhendin hirdetik, hogy ők addig szóba sem állanak a békéről, amíg a középponti hatalmak ki nem takarodnak az elfoglalt területekből és országokból s míg arra nem kötelezik magukat, hogy a háború után Európa térképét a nemzetiségi elv alapján fogják rendezni. Mindenik kérdésre egy-egy históriai adoma adja meg a kellő választ. Mikor a múlt század első felében a francia kamara tárgyalta a halálbüntetés eltörléséről szóló törvényjavaslatot, az elv egy ellenzője felállt és ennyit mondott: uraim, megadom magamat egy föltétellel: a halálbüntetés eltörlését kezdjék meg a tisztelt gyilkos urak.

Ha Anglia megadja a függetlenségét és önállóságát az ír nemzetiségnek; ha leveszi súlyos kezét Egyiptom benszülötteiről, a leigázott búrokról és India nemzetiségeiről, akkor jöjjön és legyen apostola a nemzetiségi elvnek. A kis nemzeteket, melyek odaadták neki magukat eszközül, nem tudta a bukástól megmenteni. Most fogja magát és legalább meg akarja menteni az elvet. De Európa mappája tiltakozni fog e hóbort és hebehurgyaság ellen. Még csak meg közelítően sem lehet ezt a térképet a nemzetiségi elv komoly érvényesülésével megszerkeszteni. Ezt a munkát nem kétszínű státusférfiak végzik kényük és kedvük szerint, hanem hegyek és völgyek, folyók és egyéb természeti határai a földrészek lakossága eltagoltságának. Ez nem matematikai probléma, nem geometriai föladvány, hanem históriai fejlődés és alakulat. A föld fölületének valóságai és nem féleszű politikusok agyrémei érvényesülnek benile.

És hogy ürítsük ki az elfoglalt területeket mielőtt békealkudozásokba méltóztatnak velünk bocsátkozni?

A klasszikus ddőkben állt két had egymással szemben. Az egyik fél a kemény spártaiak aránylag kisedded hada volt. A másik nagy számának önérzetével fen-

hézjazva kiabált át a spártaiakhoz, mondván: úgysis hiába minden, adjátok ide a fegyvereteket. Mire a spártaiak így: gyertek és vegyétek el.

Mi haszontalannak látván a további vérontást, hajlandók vagyunk, hogy az emberiségről levegyük e viágesapást, a békéről alkudozásba bocsátkozni. Ellen ségeink *erre* azt mondják: mi is, de előbb adjátok ki amit elhódítottatok tőlünk, megszállott országinkat és területeinket.

Erre pedig mi nem adhatunk más választ, mint a spártai vitézekét: gyertek, vegyétek el. kergessetek ki és aztán szabjatok föltételeket.

Róma-Foksani

Budapest, 1917 jan. 9.

Az úgynevezett négyes-antant, mert ezeknél a demokratáknál is csak a bárónál kezdődik az ember és csak négyüket: Angliát, Franciaországot, Oroszországot és Itáliát fogadják el szövetségnek, áldozataikat, akik érettük dobták el könnyelműen az életüket: Szerbiát, Montenegrót, Belgiumot és Oláhországot, úgy látszik, alsóbbrendű, hozzájuk nem méltó alakulásoknak tekintik, aki lehet fegyverhordozójuk, zsoldosuk vagy kutyamosójuk, de szövetségük nem: ez a gögös négyed-szövetség nagy haditanácsot ült Rómában és tanácskozását immár be is fejezte. Mint egy római félhivatalos lap jelenti, három pont volt a tanácskozás tárgya: 1. A kommandó egysége; 2. a hadiszer közössége; 3. a hadi-terv egysége, azzal a céllal, hogy az ellenséges szövetségen a leggyöngébb oldalán üssenek rajta.

El vagyunk rá készülve, hogy ezek a politikai kuruzslók legközelebb Parisban vagy Londonban fosnak összeülni új tanácskozásra, hogy ott összeveessenek azon a fogas kérdésen, hogy melyik is ez a leggyöngébb pontja a középponti hatalmaknak.

Az ember hajlandó volna azt kérdezni, hogy ugyan mit csináltak három éven keresztül, hogy még csak ezután akarják kisütni, hol van a mi gyöngé oldalunk. Csak nem kell talán azt hinnünk, hogy eddigelé

legerősebb oldalainkat keresték ki, hogy ránk támadjanak. Nem vették még észre, hogy mindig olt volt a legerősebb oldalunk, ahol támadtak? Ha három évi verekedés után tanácsba ülnek ilyen kérdések eldöntésére, van jogunk ezt a római komédia del artet komolyan nem venni. Világos, hogy nem e célból volt szükség erre a tanácskozásra. Nyilván csak újabb injekció akar lenni, hogy népeik hanyatló energiáját fölpezsdítsék. Mert kétségbeejtő dolognak kell mondani, komolyan vesszük az esetet, hogy hadvezéreik, vezérkaruk és egyéb katonai szaktestületeik, akik három éve verekszenek a fronton, a római tanácskozásból tudják meg; mit lehet, mit nem lehet és mit kell tenniök.

Egy angol közpéldaszó azt mondja: minden családnak meg van a fekete báránya. Az antantos szövetség olyan család, amelynek úgy látszik nemcsak egy feketebáránya van. Gyakran megesik, hogy egy ilyen bélyeges családtag néha csak magát, néha a családot is komoly veszedelembé dönti kicsapongásaival, könnyelműségével, esztelenségeivel. Ilyenkor szokott aztán összeülni a családi tanács. Arra azonban még alig volt eset, hogy a családi tanács akár elrugaszkodott tagját, akár maga-magát a katasztrófától végképp meg tudta volna menteni. Legföljebb egy kis perhalasztást ért el egy-egy esetben, de sorsát el nem kerülte soha.

A római tanácskozás igazi célja a kimerült, elkese-redett, elcsüggedt, már-már lázongó népekbe új reményt önteni, új lelket verni. Ez talán valahogy fog sikerülni, de tartós eredménye nem lesz. El fogják felejteni hetekre, tán hónapokra, hogy a középponti hatalmak békét ajánlottak s hogy az antantos hatalmak ezt a békeajánlatot ledéren, hetykén visszautasították. De a római tanácskozásra is van a klasszikus Róma történetében találó mondás: Roma deliberante Saguntum perit. Míg Rómában tanácskoznak, mi elfoglaljuk Focsanit, esetleg átlépjük a Szeretetet, az angol mimkásnép sztrájkra készül, a francia nép- kesereg vérevesztésén, az olasz a csüggedés martaléka, Moszkvában pedig csak katonasággal tudják a lázongókat fékentartani. Nekünk nincs szükségünk tanácskozásokra, mi megyünk előre mindazzal az érzelmi, értelmi és katonai egységességgel, amelyet ellenségeink keresni indultak

Rómába és támad egy újabb hatalmas szövetségesünk, amely jobban eldönti javunkra a háborút, mint akármi más: ellenségeink népének kimerülése, kétségbeesése és lázadó kedve.

A nagy offenzíva

Budapest, 1917 jan. 10.

Ezúttal nem arról a nagy offenzíváról beszélünk, amelyről Rómában a nyugati álli amok miniszterei és hadvezérei tanakodtak és amellyel lapjaák ismét fenyegetőznek, hogy elhíhetővé tegyék azt, amivel szerencsétlen népeiket már három éve hiába ámitják: az úgynevezett *végleges győzelmet*. Készül ezenkívül egy másik *nagy offenzíva* is, még pedig itthon.. Itt is tanakodnak róla volt miniszterek és kegyelmes urak és újságjaik hirdetik a nagy negyvenketteseket és harmincketteseket, a bűzbombákat és gépfegyvereket, amelyekkel végre is át fogják törni az ellenséges frontot.

Negyven tagú vitarendező bizottság intézi a nagy offenzíva sztraitagémáját, hogy az az egység a tervezésben, melyre eddig a nyugati antantotok nem tudtak szert tenni, náluk meglegyen. Sőt albizottságai is lesznek a vitarendezőknek minden párton külön, amelyek jelentést tesznek a fővitarendezőknek, akik a taktikai és sztratégiai rendelkezésekről határoznak.

Hogy a munícióban is hiányosság ne legyen, nagy szállításokról eleve gondoskodtak. Negyven vagy ötven interpelláció van a raktáron s ebből egy háromhetes pergőtüz – vagy vita – az intézők számítása szerint kitellik. És ha nem sikerül ezzel a munkapárt frontját áttörni vagy csak be is nyomni s a mi parlamenti négyes antantunk a nagy offenzíva után is ott lesz, ahol volt – úgy fejezi ki magát a párt egyik árnyalatának egyik tagja, – akkor – oda se neki! – Kezdeni fogják újra.

Az interpellációk pedig az előttünk fekvő közlések szerint szólni fognak: Clam-Martinceról, Buriánról, Czerninről, a nemzetiségi kérdéstről, a cseh kérdéstről, a munkapárt választási kasszájáról, Tisza István gróf aradi választásának a költségéről és de quibusdam aliis, azaz még egynémely más dologról.

Eszerint nagy és érdekes előadásokat várhalunk legközelebb az országháziban, az ország színpadán. Hogy erre van-e a nemzetnek ebben a pillanatban szüksége, az természetesen más kérdés. Engem az oláh-orosz hadjárat izgat és érdekel; érdekel valóban nyugati ellenségeink készülődése is, amelyre természetesen nekünk is föl kell készülnünk, mert nem szeretnénk egy új lucki meglepetésben részesülni; érdekel továbbá az új hadikölcsön sikere vagy balsikere és hogy az ilyen vagy amolyan eredményének melyek az okai; érdekel a béke kérdése is, melyet ellenségeink visszautasítottak, de mely felettébb nagyon izgatja az egész világot. A belpolitikában is érdekel egy és más. Hiszen új király ül Szent István trónján. Minden komoly ember szeme odairányul, hogy miképp veszi kezébe magyar nemzete és többi népei sorsát. Ez a trónváltóság, valamint a háború rémes következményei és a hovatovább múlhatatlanul beköszöntendő béke a közérők, politikai tényezők, még – uramfia! – tán a pártalakulások új elhelyezkedését fogja parancsolóan követelni. Mikor volt ez ország nagyobb idők, nagyobb változások, nagyobb lehetőségek küszöbén? Mikor volt nagyobb szükségünk arra, hogy egyetértsünk, hogy találkozzunk kínálkozó nagy föladatok, nemzeti célok szolgálatában? Hát igazán nem jött meg az eszünk? igazán megvakultunk mint konyhalovak a pártszeke-rek terhének vonzolásában? Igazán nem ismerünk már eszméket, csak személyeket? Igazán az dönti el ma Magyarország sorsát, hogy Tisza parancsol-e vagy Andrássy? Igazán azzal a látvánnyal akarjuk gyönyörködtetni ellenségeinket, hogy akkor, amikor az egész világ a békekötés sorsdöntő munkájára fegyverkezik, mi ötven interpellációval, vitarendező al- és főbizottságokkal azt az oktondi pártviszályt akarjuk folytatni, iunetyből a háború szerencsére kizavart bennünket?

Mert értsük meg jól. Nem arról van szó, hogy legyen vagy ne legyen ellenzék és hatalmas ellenzéki harc is. Arról van szó, hogy a rettenetes jelen idő sebeiről legyen a szó; eszméket kérünk az ellenzékétől, az új időhöz szabott eszméket és irányokat, nem Buriánról, pártkasszáról, aradi választási költségről, Czerninről és Clam-Martinićról ötven interpellációt és vitarendé-

zöket. Ez elv elavult, elintézett rendszer. Nem vesszük komolyan egy pillanatig sem. Ez sem a törvényhozók hazafias lelkiismeretének, sem ennek a zord időnek és kegyetlen szükségeinek meg nem felel semmiképpen sem.

A jutalom

Budapest, 1917 Jan. 12.

Ama vitéz katonáink jutalmáról van a szó, akik a különféle iramokon vásárra vitték testi épségüket, életüket, akárhányan vagyoni romlásukat. Van-e jutalom, nem elég nagy, de csak megfelelő is, amely ezeket a hősokeket megilleti? Van-e jutalom, amellyel az Ő szolgálatuk egyáltalán megjutalmazható? Hiszen ők védelmezték meg az ország határait barbár ellenségek, betörésétől és dúlásától. S ha mégis betörték egy-egy határrészen ellenségeink, ők voltak azok, akik vitéz fegyverükkel ismét kivetkék őket. És ezek a betörések, mintha csak azért lettek volna, hogy eleven képét kapjuk annak, amitől katonáink fegyverének ereje megóvott, megmentett bennünket.

Képzelve el az olvasó, mi lett volna ebben az országban, ha a magyar fegyver és szövetségesei ki nem verik a Kárpátokon keresztül a muszkát, vagy ki nem szorítják az erdélyi havasokon át az oláh fosztogatókat. Ha Kolozsvár, Nagyvárad, Debrecen, Budapest az ellenség kezére kerül! Micsoda irtóztató dúlás, fosztogatás, rablás, gyűjtogatás, gyilkolás és becstelenség: gyehennája szakad e virágzó városokra. Védtelen falvak ezrei hamvadtak volna el istentelen gyűjtogatók kezétől. Jómódban élők, nagyvagyonok birtokosai, békés polgárok családi tűzhelye, műhelyek és gyárak, virágzó gazdaságok pusztulásnak adtak volna át. Éhínség és járványos nyavalyák és packázó idegen hadak öldösték volna a lakosságot. Koldusinság prédái lettek volna ezren és ezren és nemzedékeken át gyűjtött vagyonok semmisültek volna meg. Szóval kimondhatatlan és leírhatatlan az, ami itt lett volna, ha katonáink vitézsége és önfeláldozása meg nem ment bennünket ettől a rettenetes veszedelemtől.

És most a jutalom kérdése kéri figyelmünket. Rakovszky, István képviselő úr nagylelkűen a zsebébe nyúl és kihúzza belőle az indítványt, hogy mindazok, akik a fronton voltak vitézek, nyerjék el a választójogot. Ezzel szemben most nem a dolognak elvi oldala érdekel bennünket, nem az a kérdés, hogy a választójog célja és rendeltetése szerint arra való-e, hogy akárkinek jutalmul adományoztassék. A Budapesti Hírlap fölfogása szerint nem jutalmul érdemekért, hanem az ország jól fölfogott érdekében a választójogot mindazoknak meg kell adni, akik erkölcsi, anyagi vagy szellemi minőségükönél fogva alkalmasok arra, hogy az ország sorsa intézésében szavukkal részt vegyenek; ezek is nem annyira jog gyanánt, mint inkább kötelességül nyerjék a választójogot. Akik pedig ily értelemben nem alkalmasok, azoknak se jutalomként, se egyéb címen ezt a befolyást az ország kormányzására megadni helytelen.

Az pedig, hogy ezzel a joggal a mi önfeláldozó vitézeinket jutalmazzuk, éppenséggel groteszk gondolat, igazi nesze semmi, fogd meg jól.

Mit kell kitalálni arra, hogy ezeket megjutalmazhassuk! Ha az államhatalom föllép és mindenkitől követeli annak a vagyonának a felét, melyet önfeláldozó katonáink mentettek meg számunkra: mondhatjuk-e, hogy többet adunk vele nekik jutalmul, mint amennyit ők nekünk megmentettek. De ez még semmi. Hol vannak a bénák, a vakok, a keresőképtelenek, a csonkák, az elnyomorodottak? Ezeket is választójoggal akarja Rakovszky úr megjutalmazni és kárpótolni? Azt nem is tekintjük, hogy ezeknek nagy része úgyis már választó, akiknek nem jutalom már a Rakovszky képviselő úr ötlete. És ha már jutalmazni kell, hogy fogja megjutalmazni az elesetteket, akik testükkel fedeztek a szó szoros értelmében bennünket? És hogy fogja jutalmazni a százezreket, akik idegen rabságban voltak érettünk? Ezeknek nyilván, úgy mint a kis ezüst és a nagy ezüst medália, egy első osztályú, míg a többinek, akik épen jöttek haza, egy másodosztályú választójogot kell kifundálni. És hátra vannak még a nagy kárpótlás számvetésében a régi és leendő választók özvegyei és árvái, kik kenyérkereső nélkül, választójog nélkül

és minden nélkül maradnak el. Mit szánt vajjon ezeknek Rakovszky István képviselő úr?

Összegezve a dolgot, világos, hogy a választójog jutalomnak kevés, ajándéknak sok; amellet minden belső igazság nélkül való. Meg sem értené az ember okos és megfontolt emberek ajkán ezt a játékot, ha politikai pártérdekek divattá nem tették volna a jogokkal való dobálódzást, a demokratikus allűröket ebben a címek és kitüntetések és állások után futkosó világban. Nyilvánvaló, hogy őszinteség sincs Rakovszky István indítványában. Politikai fogás, melyben nem a vitézekre, rokkantakra és frontonlévőkre gondol, hanem parlamenti taktikára.

Remélnünk kell, hogy ezzel a manőverrel nem fog sikerülni senkinek a figyelmét elterelni a dolog érdeméről. A béke egyik első mimikájának kell lenni, hogy az ország a magyar vitézség méltányos elismeréséről, rokkantak, árvák és özvegyek ellátásáról komolyan és méltón gondoskodjék és gondoskodásában anyagi segítség és ideális erkölcsi méltatás legyen. E háború minden katonáját egy vagy más módon megjutalmazni, kárpótolni vagy kitüntetni méltó az országhoz, ebbeli kötelessége alul pedig az országot ilyen nagyhangú, egyébként értéktelen álnagylelkűséggel nem lehet földoldani.

Válasz Wilsonnak

Budapest, 1917 jan. 13.

Amikor a középhatalmak ünnepies formában, parlamentjeik nyilvános fórumán fölkínálták ellenfeleiknek és a harmadfél év óta szenvedő, vérző emberiségnek a béke lehetőségét: mint megváltó szózat csendült a béke szava egész Európán végig és szerte az egész föld kerekiségén. Millió anyák fájdalmas szíve megtelt biztató reménységgel, millió gyermek kulcsolta össze imádságra kezét, millió család várta haza munkás kenyérkeresőjét. Az antant hatalmain állott ekkor, hogy megragadják a feljük nyújtott kezét s komoly tárgyalásba fogva, vállvetett igyekezettel keressenek oly állapot, amelyen elindulva, félre lehessen tenni immár a

gyilkos fegyverek sokaságát s vissza lehessen adni Európának ágyuk rémes pergölüzétől és pusztuló száz-
ezrek jajától megzavart nyugalmát.

Az antantot azonban vakká és süketté tette a tehetetlen gyűlölet s kormányai haszontalan ürügyeken egyértelműen visszautasították a középhatalmak békejavaslatát. Közben a legnagyobb semleges állam, az Egyesült Államok elnöke, szintén a béke helyreállításának érdekét igyekeztve előmozdítani, jegyzéket intézett a hadakozó felekhez s tőlük bizalmasan az ellenségeskedés megszüntetésének föltételeit tudakolta. Erre a jegyzékre is megadta már válaszát az antant s ez a *válasz, amely a mai nap során látott napvilágot, csak mása a középhatalmak békejavaslatára adott válasznak és csak unott ismétlése mindazoknak a hazug jelszavaknak, amelyeket az antant változatlanul örökösen hangoztat s amelyekkel most a vérontás további folytatását ás megokolni törekszik.*

Tisztára frivolság az, hogy az antant a mi komoly békés hajlandóságunkat is harci manővernek minősíti. A béke föltételeiül pedig újólaj megszabja ismert követeléseit: Belgium, Szerbia és Montenegró helyreállítása, Franciaország, Oroszország és Románia elfoglalt területeinek kiürítése s kárpótlása mindezeknek az államoknak azokért a károkért, amelyeket a háború során vallottak; Elzász és Lotaringia visszaadása Franciaországnak, Olaszország kielégítése a nemzetiségi elv alapján, s Törökország kiszorítása Európából. Mert mindezeket az államokat – persze Olaszországot és Romániát is – mi kényszerítettük bele a háborúba s így jóvátétellel és kártérítéssel tartozunk nekik. Hogy az atrocitások, törvénytörések és barbárságok vádjá újból fölmelegíti az antant: az ellenfeleink rendszerétől szinte önként következik. Tehát jóvátételt s kárpótlás címén hadisarcot és bünbánást követel tőlünk az antant, mert e nélkül nincs béke és nincs vége a párolgó ernbervér iszonyú folyamának.

Nyilvánvaló, hogy az ilyen ellenféllel nincs mit vitatkozni tovább. A középhatalmak kormányai erre nem is vállalkoznak többé s amennyiben válaszolnak, ezt csak azért teszik, hogy a semleges államok előtt az antantnak egyetlen adata és egyetlen hazug beállítása

se maradjon cafolatlanul. Ebből a nézőpontból Czernin grófnak tegnap közölt jegyzéke és Bethmann-Hollwegnek ma olvasható észrevételei tökéletesen betöltik az igazság helyes megvilágításához fűződő érdeket. Mert fontos érdek fűződik ahhoz, hogy a semleges államok tisztán lássanak, sőt hogy az ellenséges államok népei is, amennyiben ezek a jegyzékek a szemük elé jutnak, kellő ítéletet formálhassanak maguknak kormányaik végzetes vakságáról és határtalan lelkiismeretlenségéről. Ebből a nézőpontból bizvást remélhetjük, hogy a középhatalmak megnyilvánított béke-törekvése mégsem volt kiáltó szózat a pusztában. Mert meghalották a semleges államok népei sí meghallották az ellenséges országok százezrei, akiknek szívében visszhangot kelt a mi szózatunk s előbb vagy utóbb és az újabb csapások nyomán, amelyek őket sújtani fogják, föltámad bennük az önfentartás ösztöne és az oktalanul mézárszékre hurcolt áldozatok láttára föltámad bennük az ellenérzés viharja, amely elsöpri helyükről azokat a kormányférfiakat, akik nekibőszült vérszomjas fanatizmussal folytatják az öldöklést akkor, amikor a békének tisztességes és emberies útja föltáruult előttük.

Az antant kormányai ma úgy beszélnek velünk és rólunk, mintha diadalmas babéroktól övezetten, dolyfős felsőbbsséggel állanának velünk szemben, mintha nem is mi volnánk a győztesek s ők azok, akik minden fronton súlyos vereséget szenvedtek. Vajjon hogyan beszélne az antant akkor, ha csakugyan Ő lenne a győztes s mi maradtunk volna alól? A mi békeszózatunk beszédesen bizonyítja, hogy mi megvédvén fenyegetett életünket s ezzel elérvén célunkat, visszatérünk az emberség érzelmeihez s kíméletességet óhajtunk tanúsítani irántuk. De hasonló körülmények között tőlük kíméletre nem számíthatnánk. Legázolva és leverve száz csatában, még most is a kiirtásunkat hirdetik – mit tennének akkor, ha erejük is volna oly hatalmas, amilyen sötét a szándékuk.

De ettől a sorstól, hogy az antant diktálhassa a béke föltételeit, megóvott bennünket a kegyes gondviselés. Ami pedig azt a fogadkozását illeti ádáz ellenfeleinknek, hogy három, öt vagy akár tíz évig is foly-

tatják a háborút, amíg ki nem fárasztanak bennünket s. valameddig eddigi vereségeik sorozatát fényes diadallá nem fordíthatják, erre nézve idézhetjük az egyszeri zsidó honpolgárt, aki jegy nélkül szállván vasútra, minden állomáson megérte azt, hogy kirúgták a kocsi-ból, s aki végül a tizedik állomáson megkérdezte, hogy hová utazik, azt a lakonikus választ adta: ha az oldalam kibírja, Nyíregyházára. Az antant oldalla is, még éveken át aligha bírja ki azokat a rúgásokat, amelyeket a szövetségesek vitéz seregei juttatnak neki a harctérnek minden vonalán.

A nagymosás

Budapest, 1917 jan. 23.

A napokban egy – g-nal jegyzett cikk jelent meg a *Budapesti Hírlap*-ban, címe volt *Egy nyilatkozat*. Tárgya *Teleki József* gróf abbeli elhatározása, hogy az ellene, gazdasági tevékenysége ellen folytatott hajsza elől kitérendő, lemond a mandátumáról. A cikknek nem kis feltűnést kellett kelteni, mert minden színű és rendű újságlapok próbáltak vele polemizálni. Sajnos, egy se volt e lapok közt, amely a cikket magát megértette volna. Egy részük félreértette, egy részük félremagyarázta, mert erre volt szüksége, hogy tendenciáját meggyanúsíthassa.

Annak a cikknek nem volt se párt-, se politikai célzata. A mi társadalmunk egymáson heverő, egymásra nehezedeő s egymásba olvadni nem tudó rétegeinek a baját beszélte a cikk: az arisztokratát, a kereskedőt és ami szereplésükkel összefügg. A kérdést az az akár őszinte, akár csak ürügyes törekvés vetette felszínre, hogy az inkompatibilitás bolygatásával megtisztassék törvényhozásunk temploma a kufárok tói. Tudjuk, hogy a *Daniel báró-Mustay-Sebastiáni*-botrányal indult meg a folytatam, folytatódott *Teleki József* gróf esetén és be van jelentve vagy egy tucat újabb ember, akiről tárgyalni készülnek a héten a képviselőházban. A *Budapesti Hírlap* igen nyugodtan néz e tárgyalások elé, mert egyik párthoz se tartozván, nincsen a tisztelt Házban embere, akit féltenie kel-

lene. Ránk nézve ebben az ügyben csak az a kellemetlenség van, amely minden magyar hazafi önértetét sebzi, az, hogy ilyen vádak és perek törvényhozóink ellen egyáltalán fölmerülhetnek.

Am ezen nem szabad túlságosan elbúsulnunk. Elvégre ott négyszáz s egynéhány férfiú van a társadalom különböző rétegeiből. Ki fogja tüzetes vizsgálat nélkül is azt hinni, hogy az mind csupa fehér bárány? Élénk emlékezetemben van a koalíció idejéből egy adoma, amelyet akkor szélriben-hosszáhan beszéltek. Egy akkor eléggé ismert nagy ellenzéki embernek állítólag szemére vetették, hogy nagy táskával a hóna alatt örökké a minisztériumokat járja. Hja, barátom, volt állítólag cinikus válasza: most mi vagyunk a vályúnál. Elég sokáig voltak ott mások.

Ez bizony, sajnos, félig tréfás, félig cinikus felfogás, de maga az, hogy létező felfogás; elég arra, hogy a gyengébb férfi jellemeket alkalmilag megtántorítsa! Mint most, hogy a kényes téma napirendre került, beszélnek, nem mindig csak azokat, akik közel állnak a vályúhoz.

Azt hallom, hogy a pártharc színezetétől az inkompatibilis manipulációknak illetően feszegetését megfosszák, a kormány pártja is a támadók közé áll. Egy munkapárti képviselő is fog interpellálni, mire Tisza választ ad, melyben szintén állást foglal a tiltott és illetlen manipulációk ellen. Nincsen semmi okunk se ezt a szándékot előre meggyanúsítani azzal, hogy rejtett tendenciája csak az, hogy a támadások élet elfordítsa a munkapártról. A mi kormánypártjainknak elnökeikkel a múltban többször voltak ilyen malőrjei. Egy hasonló baj valamikor éppenséggel katasztrófával is végződött. A párt azonban mindenkor ügyesen el tudta magát különíteni egyes tagjai botránjától, de ma már nem lehet egyedüli cél, hogy valahogy kimásszának a hínárból. A modern élet nagy igényei és nagy pénzforgalma; az alkalmak sokasága, melyek a befolyásos embert a tisztesség és becsület mellékösvényeire csábítják, manapság mindig fenn fogják tartani a korrupció, a megtántorodás: és erkölcsi elbukás veszedelmeit, de időről-időre gondoskodni kell arról, hogy a baj járványossá ne legyen és hogy a pártok vezéralakjaivá

tehetség és jellem által lehessenek az emberek, ne barátság, pajtáság és befolyás útján.

Elvégre vagy törvényhozó az ember, vagy – egyéb. A nemzet nem lócsiszárnak, marhaszállítónak, ágensnek, közbenjárónak s akármily nagyszabású vigécnek küldi ide a képviselő urakat, hanem törvényhozóknak. Nem a meggazdagodás börszéje az a csudapalota a Duna partján, hanem a hazafiérdem, a férfi-jellem, a becsület és a képesség nemzeti temploma.

Nem állásokat, vállalatokat, üzleteket kijárni, nem ügyvédi irodákat felvirágoztatni a képviselők munkája, hanem törvényt alkotni a nemzet javára.

Bizony, mi tagadás benne, nem szeretjük, hogy most, a háború közeledő végső erőfeszítései idejében a tisztelt Ház szennyese nagymosására készül, de ha belefog, követelnünk kell, hogy komolyan, becsületesen és radikálisan végezzen vele, tekintet nélkül pártra, vallásra vagy nemzetiségre, mint ahogy nálunk forgalomban van a formula. Csak azt tehetjük hozzá, hogy tekintet nélkül minden állásra is. Ki kell magából a Háznak vetnie, aki nem odavaló.

Levelek

Budapest, 1917 jan. 24.

Tisztelt Szerkesztő úr, szeretném, ha néhány szót engedne szólanom Wilson úrnáak a szenátushoz a béke dolgában intézett üzenetéről. Ez az okmány látszólag egy nagy ideális lendület, amely a visszhangot fölfogja verni a világ minden békeszerető, békére sóvárgó, az örökbéke eszméjét szolgáló ember szívében. Szabad azonban, tisztelt Szerkesztő úr, megvallom, hogy nekem ez a jegyzék a legjobb esetben is csak – muzsika. Mintha egy, az abszolút zenét művelő hosszuhaju mester egy – szimfóniát komponált volna a békéről.

Ismétlem, ez a – legjobb esetben. Mert van rosszabb, sőt abszolút rossz eset is, tisztelt Szerkesztő úr.

A rosszabb esetben, azt hiszem, hogy ez az egész – hogy is mondjam? – államférfíui essay voltaképpen

nem egyéb, mint egy kis erkölcsi municiószállítás nyugati ellenfeleink számára. Eddig gyilkos löveget, fegyvert, hadiszert szállított nekik Amerika; most hangulatcsinálást, erkölcsi támogatást. Merít mi egyéb ennél az a teória a háború mai stádiumában, erkölcsi segédhadnál, hogy nem szabad győzőnek és legyőzöttnek lenni, hogy tartós békét köthessünk. Kit félt a győzelemtől Wilson úr? Minket bizonyára nem. Félti azokat, akiknek hiába szállított municióit, látván, hogy a munició elfogyott, kliensei pedig még ma sem győztek. Nos, hát akkor – úgymond – ne is győzzön senki! Ezt kívánja a béke érdeke.

Mi vitte az Amerikai Egyesült-Államok érdemes elnökét erre az ideális és objektív álláspontra? Csak az, hogy most már a békevág a világ összes népeiben olyan eleven, hogy ezzel szemben további municiószállítással kinyújtani a háborút, világbotránykozató cselekedet lenne. Nos, akkor, gondolja magában a Jenki-elnök, legyünk idealisták és ajánljuk a békét, de, mert látom, hogy kliensem úgy sem győzhet már, hát ajánljuk a békét – győztes *nélkül*.

De most jön, tisztelt Szerkesztő úr, az abszolút rossz eset.

Amerika, nem tudom, mennyi milliárdot zsebelt be a mi bőrünkre szállításokért és mindenféle egyéb formában. Még azt is megtette, hogy Németországot kiéheztetése ellen való önvédelmében fenyegető jegyzékkel megakadályozta, bűvárhajó-harcának megszorítását követelvé. Ezzel szemben mi harcban álló európai országok a háború rettenetes költségein kívül irtóztató kárt is vallottunk javaink tömeges pusztulásában és hegyibe tenger vérveszteségeinkben és munkarőt rokkantjainkban: mi is és ellenfeleink is.

És most jön Amerika, mikor már minden hasznát kizsarolt és zsebrevágott tőlünk és azt mondja nekünk, hogy mondjunk le mindenről, amit harmadfél-éves önfeláldozó háborúnk győzelme nekünk veszteségeink némi pótlására visszaadhatna! Úgy lép közénk Wilson, mint egy apa a verekedő gyermekei közé, pálcával a kezében és az egyiket az egyik, a másikat a másik sarokba parancsolja addig is, míg Ő igazságot fog köztünk tenni?

Igen szép és jó is lenne, tisztelt Szerkesztő úr, ha az Egyesült-Államok elnöke kezdettől fogva ezen a felséges objektív állásponton lett volna, becsülettel megfelelt volna egy semleges állam kötelességeinek s nem küldözött volna az egyik harcos félnek fegyvert és muníciót (Kanadán át még katonát is), a másikkal pedig fenyegető-jegyzéket a bűvárhajó-harc ellen.

Tisztelt Szerkesztő úr, mindezek után is nem tagadom, hogy értekezésnek a világ békéjéről Wilson úr üzenete igen szép és igen épületes. De ilyen elméleti alapon egy hároméves háborút nem lehet befejezni. Wilson jegyzéke, mint Sexpir mondaná: *szó, szó, szó!* A háborút és békét eldöntő erő pedig azt hiszem: *tett, tett és tett!*

Dunántúli.

Levelek

Budapest, 1917 ján. 26.

Tisztelt Szerkesztő úr, a Budapesti Hírlapban és más lapokban is e napokban egy-egy cikk jelent meg Károlyi Imre grófnak 200.000 koronás alapítványáról, melynek évi kamatait tizenkét vitéz katonáinak szánta. A Budapesti Hírlap Károlyi Imre gróf e dolgára azt mondta, hogy megható látvány és hozzátette, hogy ez útmutatás, mit kell tennünk vitézeinkért; nehogy szavazati joggal próbáljuk kitörölni szemüket.

Ezzel a megjegyzéssel, tisztelt Szerkesztő úr, a Budapesti Hírlap, úgy látszik, valakinek nagyon a tyúkszemére lépett, mert egy fővárosi napilap, amely a napokban ment át gazdát cserélve a középtőke kezéből a nagytőke birtokába, élesen szembeszállt a Budapesti Hírlap fölfogásával. Azt mondja: *a köz* okozta sérelmeik jóvátételét ne tessék azokra bízni, akik nem felelősek a *köz* okozta károkért. Azt mondja: ne a szervezetlen magánjótékonyság kárpótolja a világot a jól szervezett tömegrombolás pusztításaiért. Hiszen, úgymond, ha minden magyar arisztokrata követné Károlyi példáját, még ez is kevesebbet jelentene a semminél, mert a leggazdagabb filantrópok is alulmaradnak a köznyomorral szemben. És ezek után

Így kiált föl a nagytőke tulajdonába átment népboldogító újság:

Inkább azt kellene kívánni, hogy a magánjótékonyosság szüntesse be amúgy is kevésbé hatékony működését, hogy az emberi jogok után való halk és félnék esengés mihamarabb a követelődző düh hangos üvöltésévé dagadjon.

Mi ez, tisztelt Szerkesztő úr? Talán egyik leggazdagabb filantrópunk abbeli ijedtsége, hogy Károlyi Imre példáját követve kénytelen legyen a mellényzsebébe nyúlni, ha ez áramlat csakugyan megnövekednék. Ennek a csodálatos filantrópnak és népbarátnak az az elve, hogy szüntessünk meg minden magánjótékonyt, hadd üvöltsön a nép dühében, kínjában és tán éhségében. De a filantróp úr nem veszi észre, hogy akkor nem szavazati jogért fog üvölni, hanem kenyérért s azokért a lelketlen nagyurakért, akik sajnálták tőle feleslegüket.

Amennyiben pedig ezt a felfogást úgy kell értenünk, hogy a kártalanítás kizárólag az államra háruljon és a nem felelős társadalom fölmentessék minden terhe és kötelezettsége alól a segítésnek, az is álláspont. És akkor se a nagytőke, se a nagybirtok ne csodálkozzék azon, ha egy szép napon Teleszky János törvényjavaslattal áll elő, amely maximálja a polgári vagyton állagát és azt mondja, egy millió, két millió tőke untilg elég egy-egy családnak, hogy tisztességesen megéljen belőle. Akinek ennél többje van, azt elszedjük, hogy mindenféle baj, szerencsétlenség, kárvallás esetén az érdemes szegényeket fölsegítsük vele. Azt hiszem, mentül általánosabb és mentül titkosabb volna a szavazati jog, ezt as- álláspontot annál könnyebb volna keresztülvinni és annál nehezebb másfél milliót lapot vásárolni.

Dunántúli.

Kivételelességek

Budapest, 1917 jam. 27.

A képviselőház folytatta ma a háború idejére való kivételes intézkedésekről szóló törvény kiegészítésének tárgyalását. Ez voltaképpen a hadijog az itt honmaradottak, a polgári társadalom számára. Ez az a lánc, me-

lyet mindnyájan csörgetünk. Ez az a rend, mely nélkül a háború el nem lehet, mely mindazonáltal reánk nézve még elviselhetlenebbé teszi a háborút. A polgári jogok egyrészének megszorítását, felfüggesztését, sőt elkobzását jelenti ez a kifejezés: kivételes intézkedések.

De mi nem *kivételes* a mai időben? Nem kivételes az, hogy nem nemzetek által fentartott hadseregek verekszenek a nemzetekért, hanem maguk a nemzetek. A nemzetek férfilakossága a tizenkilenc évesektől kezdve az ötven évesekig. Nem kivételes dolog, hogy királyok földönfutók és nemzetek élete felfüggesztődik? Nem kivételes szörnyűség, hogy Oláhország lakosainak százazrei menekülnek Oroszországba és tízezerrel maradoznak el az útszélen holtan, éhségtől, fagytól és betegségtől agyongyötörve. Nem kivételes dolog, hogy hajók tömegesen merülnek a tengeribe drága rakományokkal és gyakran legénységükkel együtt, mert egy másik kivételes dolog ellen kell magát szorongatott millióknak védelmeznie: a kiéheztetés ellen.

Mi *nem* kivételes dolog és jelenség manapság? És nem legkivételesebb és legmegrendítőbb, alávalóságában világraszóló jelenség az, hogy míg harcosaink százazrival áldozzák fel életüket s mi itthon a drágaság mellett a háború minden keservét és kényelmetlenségét szó nélkül viseljük, addig polgári foglalkozású magyarok, megszegyenítve az Abruzzók és a Bakony mindén Sobri Józsiáját, összefognak, csalnak, lopnak, zsarolnak és csempésznek és tetézik a háború sanyarúságait újabb fizikai és erkölcsi sanyarúságokkal.

Ezek ellen a kivételességek ellen készült a kivételes törvény és egészítődik ki most újabb kivételességekkel. Mindez pedig azért, hogy részben elviselhetőbbé tegye hadi állapotunkat, részben pedig pozitíve megvédelmezzon bennünket amaz emberi fenevadak ellen, akiknek a háború is csak arra alkalom, hogy földi jólétüket embertársaik és az ország megkárosításával felhizlalják.

Balogh Jenő igazságügyminiszter beszédet mondott ma javaslata védelmére s irtóztató argumentumokat állított csatasorba. Hogy ebben az országban nemcsak papirosbakkancs-szállítók, nemcsak kórházi élel-

mező-csalók, nemcsak marhasózó hadseregellátók voltak, hanem voltak és vannak összeverődött bandák, amelyek szövöttárukat csempésznek ki az országból sok millió értékben. Tessék elgondolni. Ezeket az árukat a háború előtt szállították nekünk normális áron – Ausztriából. Ma ügynökök összevásárolják dupla, tripla, sőt négyszeres és ötszörös áron és bútorszállító kocsikon kiszállítják vissza – Ausztriába. Miért? Egészen világosan azért, hogy rövid idő múlva akár máshová, akár ismét ide (Budapestre szállítsák – tízszeres áron, nekünk többieknek. Mert maholnap már csak kétféle ember lesz a piacon: csaló és megcsalott. Nem kivételes dolog ez?

De van Balogh Jenő beszédében még kivételesebb is, mert a pénzéhes lelketlenségnek nincsen határa. Gabonaspekulánsok százezrivel a métermázsáknak tudtak gabonát összevásárolni és sikerült kicsempészniük még ellenséges, velünk háborúban álló országokba is. Még akkor is, ha mi nem élnénk kenyér- és egyéb jegyen, ha nem is fenyegetnének már újra a kukoricakenyérrel, még akkor is a legbecstelenebb hazaárulás, amikor minket ellenfelünk kiéheztetéssel akar legyőzni, a mi szánkából kilopni a kenyeret és elküldeni ellenségeinknek.

Mikor ilyen dolog lehetséges, akkor hiba van a mi háborús intézkedéseink körül. Mióta rekvirálnak már és mégis akad még innen ellenségeink számára kicsempészni való sok százezer métermázsas kenyérgabona!

Való, hogy nehéz a termelőnek megértenie azt, hogy amit keze munkájával, szomszédjáénál nagyobb tudásával és nagyobb szorgalmával magának termel, az ne legyen az övé, hanem legyen az országé, amely ki-ossza mindazok között, akiknek nincsen, akár termelők, akár nem termelők. De a helyzetben, amelybe a háború sodort bennünket, ezt meg kell értenünk. A mink van, az most mindenké. Mert mit használ az oláh embernek, hogy nem rekvirálták el idejekorán marháját és gabonáját? Marháját is, gabonáját is elvette a hódító. Maga az oláh fut idegen országba és boldog, ha meztelen életét megmenti; boldog, ha a tél, ha az éhség, ha nyomor, vagy nálánál erősebb és éhe-

sebb embertársa le nem teríti az útszélen, hogy hozzájusson a falathoz, melyet tán valahol a zsebében rejteget.

Mi Isten segítségével elkerültük északi Franciaország, Belgium, Szerbia, Oláhország, nyugati Oroszország sorsát. Nincs áldozat, amivel ez a szerencse meg volna fizetve. Ezt a helyzetet fenn kell már tartanunk a háború hátralevő idejére. Se vér, se böjt, se lemondás, se semmi kivételesség nem sok ezért az utolsó sikerért, melyet nem engedhetünk kezünkől kisiklani.

De egy megjegyzésünk mégis van. A közigazgatás kivételességei természetük szerint esetleg a lakosság egy részének egyszersmind kivételes zaklatását is jelentik. A kivételes hatalom kezelése tehát oly tapintatos, méltányos, tiszta és becsületes kezeket kíván, oly pártatlanságot és kától lelket, amilyen nélkül a kivételességek elviselhetetlenek lesznek éppen azokra az elemekre nézve, amelyek kivételes eszközök nélkül is megfelelőek volna a közérdek iránti kötelességüknek. Meg kell kívánnunk, hogy a kivételes eszközök hatalmával felruházottak munkája is kivételes ellenőrzésben és kivételes elbírálásban részesüljön akár a jutalom, akár a megtorlás szüksége esetében.

Kóbor Noémi

Budapest, 1917 jan. 28.

Schillernek, a nagy német költőnek van egy verse: *Das Mädchen aus der Fremde*, az idegen leány. Egy különös bájos teremtés, aki minden tavasszal megjelen, virággal megrakva, aztán megint eltűnik. Senki sem tudja, honnan jó, senki, hogy hová ment. Amíg ennek a bibliai nevű kisleánynak a könyvét olvastam („*Ezerkilencszáztizenhat – Anti tanár úr*”), mindig ez idegen, virággal megrakott leány alakja jövésétmenését éreztem. Alig éreztem még magamat egy könyvvel szemben tehetlenebbnek, mint szemben e kis leány könyvével. A könyv, az igazat megvallva nem tetszik, de imponál. Fiatal szerzőjét nem irigylem, hanem meghatódva sajnálom. A lányosságnak és férfiaságnak groteszk keveréke ez a könyv. Lehet szidni

lehet nagyon dicsérni, szó nélkül elmenni mellette nem lehet – már mint annak, aki azért olvas könyveiket, hogy számot adjon magának róluk.

Egészen az volt az érzésem, hogy egy talentumos festő műtermébe tévedtem, melynek falai tele vannak aggatva – tanulmányfej ékkel és vázlatokkal. Olyan valaki dolgozik ott, aki nagy munkára készül. Egyelőre csak próbál, csak skiccel, csak kacérkodik azzal, ami majd jönni fog. A dolog maga még nincs ott, de ott van már egész komolysága, ott vannak tragikus akcentusai és ott van már a talentum öntudatossága.

Nem különös-e, hogy ilyen írók egy fiatal leányról. Mert ugyan hány éves lehet még a kis Noémi? És éppen olyan különös az, hogy manapság, amikor se lány, se fiú, ha a gimnáziumon túll van (néha még előbb is), nem fér a bőrébe, hanem kitör és eget – illetve nyomdafestéket kér: a nyilvánosságot keresi valamelyik újság révén. Noémi kisasszony ellenben, akinek pedig az édesapja egyik vezéralakja a magyar újságírásnak és az írásnak egyáltalán, Noémi neve még nem volt olvasható újságban. Noémi azonnal egy egész kötettel jő. Az idegen (a mi ismert berkeinkben idegen) nő virággal megrakodva lép hirtelen közénk, két bokrétát nyújt egy kötetben!

Az egyik bokréta címe: *Ezerkilencszáztizenhat*. Ez egy kis ciklus, melynek diszkrét történetei, vagy inkább helyzetei a háborúba kapcsolódnak. Egy csoport leánytestvér és fitestvérek, aki két héti szabadságra hazajött a harctérről és most kis menyasszonyától és tőlük búcsúzik. Egy egészen különösen gondolt és különösen kezelt, diaiogizáit történet. Csupa diszkréció, csupa sejtelem, csupa érzés, csupa takargatása az érzéseknek, csupa naivitás és csupa raffinéria. Mintha álomban, mintha hipnotizálva járnának-kelnének előttünk alakjai. Beszélnek, nem hogy gondolataikat és érzéseiket közöljék egymással, hanem hogy mindkettőt eltakarják egymás elől. Nem szeretni, hanem szeretetből kímélni akarják egymást. Úgy néznek egymásra, mint talányra, melyet meg kellene fejteni s ha megfejtik, nem mondják meg, hanem új, másik talányt keresnek egymásban. Külsejükön, magukviselésén és beszédükön lelki világuk egy-egy alsóbb rétege vibrál

folyton keresztül. Valóságos nappal való kísértetjárás: rejtelmes, titokzatos, néha homályos a dolguk. Emellett az emberi lélek igazi húrjainak a megpendítését, néha elpattanását hallja az ember, Noémi kisasszony nagy bűvár. Az emberi lélek igen nagy mélységeibe tudott leszállni. Egy-egy hangja, egy-egy szava, egy-egy gondolata mélyebbről jön, mint a hogy olvasás közt gondolhattuk hogy lenne. Mert nem vitt leszálltában fokról-fokra magával bennünket. Csak leszállt, ott van s mi megdöbbenve halljuk az emberi sóhajt, nyögést, segítségkiáltást vagy a tehetetlenség hangját) – de profundis. Ez a levegője – ködös, borús, fojtott, felhős, ritkán egy-egy napsugárral, az egész első ciklusnak, mely négy darabból áll.

A második ciklus vidámabb tájakra visz bennünket, de a kis Noémi itt se vidám. Tudjuk, hogy az impulzivebb leánydiákok milyen nagyon hajlandók arra, hogy valamelyik tanárjukba beleszeressenek. Az irodalom ezt a témát eddig a vígjáték terére utalta. Noémi egy kis iskolai – persze nem véres – tragédiát csinál belőle. Nem szerettem volna vele egy osztályba járni. Mert meg vagyok győződve; róla, hogy alakjait onnan hozta magával. Sőt azt hiszem, maga is köztük van. A geniális rajzolás és a tökéletes fotográf tudomány ölelkeznek ebben a kis dramatizált iskolai regényben. A megfigyelés és a gondolkozás egyenlő ereje, a festékek gazdagsága, a beszéd ökonómiája és a felsőbbes szellem, amely az egész dolgot intézi a női és férfias tulajdonságok oly hatalmas keverékét mutatja ebben a ciklusban, amely egy fiatal leányban szinte félelmes és izgatja ugyan érdeklődésünket, de feszélyezi szimpátiánkat. Azt kell kívánnom Noéminek, hogy további könyveiben e bilincs alól sikerüljön rokonérzésünket fölszabadítania, hogy tartózkodás nélkül átadassuk magunkat tehetsége élvezetének.

-Ö.

Versekről-poétákról

Budapest, 1917 febr. 3.

Egy becsületes atyánkfia, ami alatt újságíró-kolléga értendő, meglátogatta és megszólaltatta veterán költőnket, *Lévay Józsefet* Miskolcon. És kikérdezte őt

Kékyről és *Molnár Ferencről*, *Gyóni Gézáról*, *Koróda Pálról* és *Herczeg Ferencről* és minderről referált egy fővárosi napilapnak.

Természetesen nincsen érdekesség nélkül, ha a kilencvenkét éves Lévay nyilatkozik a késő utódokról, aminők hozzá képest azok, akikről véleményt mondott látogatójának. Hiszen a legritkább, a szinte lehetetlen dolgok közé tartozik, hogy a *múlt* mondjon ítéletet a *jelenről*. Lássuk példáit:

A Kisfaludy-Társaság Arany János ünnepre készül s Lévayt kérte meg arra, hogy ez alkalomra verset írjon. A vers kész és *Riedl Frigyes*, mint ugyane lapban olvasom, elragadtatással beszél róla. A Kisfaludy-Társaság tagválasztó ülésre készül s új tagnak Lévay *Kékyt* és *Molnár Ferencet* ajánlja. És erre nézve ezt mondja:

— Úgy tudom, hogy rövidesen tagválasztó ülésünk is lesz és hogy már levelezésbe is kezdtem a társasággal, hát elküldtem a szavazócédulám is — *Kékyt* és *Molnár Ferencet* ajánlottam.

— *Molnár*nak az új dolgait nem ismerem, de a régiek alapján is megérdemli, hogy megválasszák. Miért ne is választanák?

Gyóni Gézáról a következőket mondta az öreg úr:

— Megvannak a fogoly író költeményei, az utolsó kötetek, miket még figyelemmel próbáltam olvasni. Megvallom, igen kíváncsi voltam, hogy mit tud ez a fiú, mert *Rákosi Jenő* barátom igen melengeti a keblén.

— Mondom, erős önfegyelmeléssel lapozgattam költeményeit, tud is verselni *Gyóni Géza*, ám a *Rákosi* igen feltűnő barátságát nem értem azért, mert hiszen e fiatal poéta eredetisége nem túl nagy. Lehet, kiforrja magát majd, de ma még távol áll attól a magaslattól, hová barátai emelni szeretnék.

Herczeg Ferencről és *Koróda Pálról*, akiknek a napokban egy kis – mint a háborúban mondják – földérintő csetepatéjok volt egymással, eképpen nyilatkozik Lévay:

Herczeg Ferenc egy nagyon kitűnő tollforgató ember, személyesen jól ismerem, szeretem, becslöm

és olvastam. Koróda Pál? a nevét hallottam, ám nem ismerem, nem szeretem és nem olvastam. Koróda Pál hagyjon békét Herczeg Ferencznek!

Mindezt nem azért idézem, hogy polémiába bocsátkozzam vele. Csak egy szúr nekem szemet benne: az, hogy költészetünk kedves nesztora azért volt Gyónira kíváncsi, mert Rákosi Jenő barátja – már mint Lévay barátja – igen melengeti keblén a jó fiút, aki szerinte még távol áll attól a magaslattól, ahová barátai emelni szeretnék.

Kik a barátai és hová szeretnék emelni, azt nem tudom. Én soha se láttam őt, soha se beszéltem vele. Przemyslben kiadott verses füzetek voltak az első dolga, ami szemem elé került. Ez pedig tele van olyan versekkel, amelyek a magyar költészet legjava mellé sorakoznak. Fog-e még jobbat vagy csak ilyet is még írni Gyóni, nem tudom, épp oly kevésbé mint azt, hogy haza kerül-e még valaha szibériai fogságából vagy sem. Én őt sehova sem akarom emelni. Egy költő, akit emelni kell valahova, hamar le is zuhan onnan, ahová baráti kezek, vagy pajtások munkája emedték. A költő csak ott marad meg, ahová maga repült fel. Sok verset, sok kötet verset produkált a háború is. A legszebbek közt van *Gyóni*, a légerdekesebbek közt *Emőd* Tamás kötetek. Ezen nem fordíthat semmi, ezt el kell viselnie Lévay József barátunknak és annak a *V. B.* barátunknak is, aki Lévayt megszólaltatta, de elmulasztotta az öreg úr véleményét kikérni a legújabb költői firmáról: *Ady Endre és Társá-ról*. Erre úgy látszik lapja vezérszemlelei nem voltak kíváncsiak.

De milyen érdekes az, hogy ezek a legeslegmodernebb irodalmi alakok éppen a régi irodalomnak itt felejtett nagyságához mennek véleményért. Mintha ezekben a kasírozott költői berkekben egy kis nyugtalanság és magábaszállás lenne. A forradalmat hirdetik, a fölforgatást, a múlt lenézését, úgy a formiara, valamint a tartalomra nézve egyaránt és egyik a másik után menekül a maga sivár, zavaros affektált és erőszakolt jeleiből a múlt jeleseihez. Babits Mihály, aki tehetség dolgában nem közönséges figyelemre méltó ember, s aki munkáiban voltaképpen nem követni látszik az új költői evangéliumot, hanem mintha csupán koncessziót

ténne neki, régebben Dantéhoz menekült, újabban Sexpirbe merült, hogy lelki fürdőt vegyen a füstös gyári munkanapok után, melyeket a Nyugat költői officináiban töltött melengető barátai körében.

Ma meg Kosztolányi Dezső tollából kapjuk *Byron Mazepájá*-nak virtuóz verselésben való fordítását. Különös, Kosztolányi is a tehetségesebbek közül való. Mintha az, akiben komoly hivatás van, nem állana ki sokáig azt a pózos, modernre kifestett társaságot. Muszáj nekik időközönként visszaosonni a korcsmából a – templomba. –ö

Csodák

Budapest, 1917 febr. 4.

Mint a megdöngetett méhkas, úgy zúg a világnak mind a négy tájéka. Hadbeli ellenfeleink megrettenésüket káromkodás és piszkolódás mögé rejtik, némelyik most is humanizmussal és erkölcsi fölháborodással kendőzi ábrázatát; a semlegesek pedig megdöbbszent szívvel egymásra merednek s átkiabálják egymás háttárán: Quid nunc? Mi lesz most?

Ezt a rettenetes fölfordulást természetesen az élesebb bűvárhajó-harc proklamálása okozta. Hihetetlen tanácstalanságban kapkodnak az egyes országok ide-oda s buzgón szeretnék megtudni a másik országbeliektől a saját véleményüket.

A dolog természetes. Nemcsak a fegyvernem rendkívüliségénél fogva, hanem egyéb okokért is. Anglia, Franciaország, akik tengeri felsőbbségüknél fogva Németországot vakmerően és lelketlenül elítélték az éhenhalásra, most egyszerre olyan helyzetbe kerülhetnek, hogy maguk esnek a verembe, melyet másnak ástak. Már is nagymértékű élelmiszerdrágaságot és szénínséget okoztak e két országnak a német bűvárhajók eddigi szelíd tengeralatti hadjáratukkal. Ha most Németország büszkén meri provokálni az egész még hadban nem álló világot az élesebb harc kihirdetésével: sejti, érzi, sőt tudja minden ellensége, hogy arra, amivel fenyegetődzik, alaposan és teljesen el is van készülve. Németország nem tartozik a nagyszájúak

közé, akik minduntalan megfenyegetik ellenségeiket a végleges diadallal. Ha Németország fenyeget, a szava mögött, felelősséggel terhelt, ott vannak a császár és babéros hadvezérei. Ha ezek azt mondják, hogy most nagy dologra legyünk készen, akkor bizonyos, hogy látni fogunk nagy dolgokat. Ha azt mondják, hogy ezzel a békét akarják siettetni, mérget vehetünk rá, hogy a béke közeledik. Németországnak ez az elhatározása a végső eszközre vitriol volt a főnhéjazó ellenségre és a kétszínű semlegesekre nézve. Ezzel lemegy minden festék az arcokról s kisimulnak a szívek rejtett redői. Bele fogunk látni a világ veséibe. Vége van ezzel annak a kedves játéknak, hogy Anglia eltilthasson mindenkit attól, hogy Németországba bármit is szállíthasson, ellenben neki szállíthassanak muniációt, élelmet és minden szükséges ipari anyagot. Vége van némely semleges ország szüretjének. Nem fog többé Európa minden államából oda folyni a sárga arany, hanem maguk a semlegesek is koplalni és kárt kárra vallani fognak, ha tovább is háttal mifelénk, arccal ellenségeink felé fognak állani. Immár alig lesz sok különbség hadban álló és hadban nem álló országok között. Minket közel három év óta lőnek semlegesek által gyártott munícióval: ennek vége van. Esen-nen néznek Európa semlegesei Amerikára. Mondogatják magukban, mint a hét sváb a mesében:

Hiesl, jetzt geh du voran,
Du hast die grossen Stiefl an.

De a nagy Sam maga se tudja hirtelenében, mit mondjon. Nagy szó a németé, amikor azt mondja: Mindent alaposan meg gondoltam és állom, akármi következik belőle.

Tehát figyeljünk. Olyan színjáték tárul elénk, aminőt még a világ nem látott. Ez a háború a csodák sorozatát produkálta. Csoda volt már magában a harcosok sok-sok millióra rugó száma. Egész mépek, egész nemzetek mozgósítottak. Soha ennyi fegyveres nép nem állt öldöklő szándékkal egymással szemben. Csodaszámba megy a fedezékek világa, ezek a földalatti telepek, melyekben százezrivel tanyáz egy-egy nemzet férfiainak a virága és oda varázsolja magának

a háború gyilkos veszedelmei és szenvedései mellé a fővárosok némely raffinált kényelmét: a fürdőszobákat, a villamos világítást, az autót, a telefont s még újságot is szerkeszt magának.

Csodaszámba mentek az oly kaliberű ágyúk és mozsarak, amelyeknek egyetlen egy lövedéke mint a földrengés összedönt acéllal, vassal, betonnal megívhatatlanná épített erősségeket.

Mit szólunk a gázokkal, a páncélos autó-szörnyelegekkel való harc csodáira?

És nem világcsodái-e a tengereken keresztül repülő, száz és ezer mértföldre eső városokra pusztulást ontó Zeppelinek; mit szólunk a légi párbajokra, melyeket rettenhetetlen férfiak vívnak meg mint légi sasok a felhők birodalmában, repülőgépeken?

És szó nélkül maradhat-e a német kémikusok zseniális munkája, mellyel az angol blokád által Dél-Amerikából elmaradt salétromot az égi levegőből zsarolták ki, hogy muníciónkból ki ne fogyjunk.

És most jön, hogy a véresképű háború füstös fejére föltegye a koronát: most jön a vízalatti háború. Hajók indulnak el a tenger tükre alatt, hétezer tonna teherbírással (a maguk és gépeik súlyán kívül), csodás finomságú és erejű masinériával és válogatott, kipróbált, hozzáedzett elszánt legénységgel, hogy megmérkőzzenek a tengerek híres urával, a hajóira gőgös Albionnal és döntésre vigyék ezt az ádáz háborút. Halhatlan csoda ez is, az emberi elme erejének, találékony-ságának, akaratának és elszántságának csodagyermeké. Iszonyú küzdelem ez. Birok életre-halálra. Száz és száz év múlva is ennek a küzdelemnek a csodáiról fognak a tudósok írni. És nem fog eszükbe jutni, hogy mindezekben a legnagyobb csoda nem más, hanem maga az – ember!

A klasszikus trió

Budapest, 1917 febr. 7.

Szívesen veszi-e az olvasó, ha visszatérek a tegnapi napra? Az a három rövid ellenzéki beszéd, amely a tegnapi ülésen elhangzott, a háború magyar vonatkozásainak három gyönyörű okmánya marad, *Andrássy*

Gyula gróf, *Apponyi* Albert gróf és *Rakovszky* István oly nagyszerűen licitáltak egymásra azzal is, amit mondtak, azzal is, ahogyan mondták, hogy ez a verseny hazafias lecke mellett esztétikai élvezetet is nyújtott. Nem lehetett volna nekik rövidebben beszélniök s már alig lehetett volna szebben. Mily felséges felsőbbség az angol politikusok szónoklataival szemben, kik szemforgatva a szabadság, a kisebb nemzetek és a civilizáció védő lovagjainak hirdetik magukat s utána a mi békeajánlatunkra kijelentik, hogy addig békéről szó sem lehet, míg Németországot össze nem törik, Ausztriát el nem darabolják és Törökországot ki nem űzik Európából.

Volna-e magyar ember, kérdezi *Apponyi* Albert gróf, aki hajlandó lenne bárkivel is diskusszióba bocsájtkozni az ezeréves Magyarország fölosztása iránt? És ha sikerülne pokoli tervük, akkor – így folytatja *Apponyi* – nem békét szereznének, hanem a háborút biztosítanák, mert a magyar vér még nem fajult el annyira, hogy akkor, ameddig magyar ember élne, ne küzdene, ne konspirálna ilyen úgynevezett jogrend fölforgatásáért és a régi Magyarország föllámasztásáért. Arról, hogy az antant olyatén győzelme alapján tartós béke *ne* lehessen: arról *mi* gondoskodnánk.

Andrássy Gyula gróf azt mondja: mert a békét akarom, épp azért hangoztatom, hogy a békét tárgyalásokkal többé elérni ma már nem lehet, hogy ma a legenergikusabb harcnak az ideje állott elő. Ezzel az állapottal szemben alkudozásnak helye nincs.

Rakovszky István a maga epigrammatikus módában végzett a kérdéssel. Nem fogadhatja el *Károlyi* Mihály gróf álláspontját, aki pacifistának vallotta magát. Maga is pacifista, de helyesli a bűvárhajóharcot, mely létünk érdekében elkerülhetetlen volt. Nem fél, mint a gróf, Ausztria és Magyarország és Amerika viszonyának a megromlásától. Ő csak attól fél, amit maga idézett fel, amit tehát Ő el is hárihatott volna. De nem mi vagyunk a helyzet oka: mért volna Amerika egyenlő mértékkel nekünk is, ellenségeinknek is, akkor nem következett volna el e háborúnak ez az iszonyú, megrendítő utolsó felvonása. Innen meghátrálás nincs.

Ez a három beszéd, mint egy klasszikus trió szólt

a szívekhez. Egymás után hangzottak el a beszédek, de az előbb elmondottak melódiái, zöngéi és akkordjai végig vibráltak az utána következőnek a harmóniáján. Nem tagadhattam meg magamtól, hogy, ezeket leírván, még egyszer végigélvezzem mind a hármat.

Károlyi Mihály is igyekezett komornak lenni kényes helyzetében. Szegény amerikai magyarjaink sorsa aggasztja őt. Mi fog velük történni, ha a bűvárhajóharc vége amerikai hadüzenet talál lenni? Én azt hiszem ugyan, hogy komolyabb veszedelem őket nem fenyegetheti. Mert Amerikában az idegen állampolgárok oly tömegei vannak, akikkel szemben külön eljárást kell kitalálni, azokra nem húzható rá az európai országok szokása és sablonja. Mert ezer, tízezer és százezer idegen alattvalóval még csak el lehet bálni angol mintára koncentrációs táborokban vagy rendőri felügyelettel és internálásokkal; de milliókkal (csak magyar van ott két millió, német tíz millió, kiknek legalább a fele idegen állampolgár) mit csináljanak a milliókkal? De tegyük fel a legrosszabbat, ami velök történhetik. Mi az, ahhoz képest, ha mi lemondunk legerősebb fegyverünkről élethalál harcunkban s ezzel lehetővé tesszük, hogy vagy legyőzzenek ellenségeink, vagy még évekre elnyújtsák a háborút? Ebben nem kivándorlottjaink, hanem mi, az anyaország mennénk tönkre, s amerikai testvéreinkre nézve is örökre eljátsztuk volna annak a lehetőségét, hogy még valaha visszatérhessenek a Kárpátkoszoruzta hazába.

De nem csodálom, hogy Károlyi Mihály grófit egyéni dispoziója ilyen hamis ösvényekre csábítja a politikájában. Mert a gróf úrban két erős lélek lakik, amely birkózik egymással kebelében. Ő az, aki itthon, honfitársaival szemben, a hazai politikában nem ismer elnézést, nem ismer könyörületet, hanem a késhegyig menő harcot hirdeti, képviseli, szervezi és gyakorolja. Ellenben mikor ádáz és könyörtelen ellenségeinkről van szó, akik Erdélyt odaigérték az oláhnak, a Bácskát a szerbnek, a felsővidéket Oroszországnak: akkor a magyar parlament előtt érzékenyen kijelenti, hogy Ő nem üdvözli örömmel a bűvárhajóharc kiélesítését mert Ő az obstrakció Batukánja, Ő az – örök béke híve és Ő politikai céljának a világbékét tűzte ki. Azt tartom, a

grófnak e kifelé szentimentális, befelé meggondolatlan beszéde volt az a fekete háttér, a melytől a másik három csak annál fényesebb, lélekemelőbb és megnyugtatóbb lett.

A szavazójog a házban

Budapest, 1917 febr. 9.

A képviselőházban ma nagy vita folyt arról, hogy a haza védő hősök megjutalmaztassanak a szavazati joggal. Apponyi, Andrassy, Károlyi grófok mind ezt a demokráciát hirdették, de csak Károlyi Mihályban volt meg az a naiv őszinteség, amely bevallotta, hogy ez az általános szavazati jog végleges behozatalának első és hozzátehetjük mi: döntő lépése. Hogy Vázsonyi követelte ezt a jogot, még pedig azzal, hogy a régi középosztályt detronizálni kell és jöjjön az általános szavazati jog által az új középosztály: az természetes. A pártvezérek közül Ő egymaga a magához következő. Azok közül, akik néhány évvel ezelőtt, amikor a magyar nemzeti követelések letiprására Kristóffy hozta ránk ezt a követelést, azok közül, akik akkor Károlyi Mihály gróf úri házában azon tanácskoztak, hogy miképpen hárítsák el a nemzetről ezt a gyilkos veszedelmet: egyedül Tisza István gróf állott meg szava, hite és meggyőződése mellett. A többi mind belesüppedt derékig a demagógia iszapjába.

Andrassy Gyula gróf e szemrehányás ellen ma azt az elvet vitte harcba, hogy *sapientis est consilium miliare in melius*, és aki nem változik, az lehet konzekvens ember, de nem – államférfin. Ebben bizony van egy kis igazság; de vigyázzunk vele, mert akkor könnyen ki lehet mutatni, hogy nem *Kont*, a kemény vitéz, az államférfiú, hanem a szélkakas, mely vára tornyán változtatja álláspontját a szerint, ahonnan a szél fuj. Igaz az is, hogy a zsarnok király (akár Zsigmond, akár a konvent) nem a rézkakast, hanem Kontot hurcolta vérpadra.

De Andrassy meg is okolja álláspontja megváltoztatását. A háború megmutatta neki, hogy a társadalmunkban vagy népünkben meg lehel bízni. A háború

előtt még kétségbevonhattuk megbízhatóságát, a háborúban becsületesen helyt állott hazafiságával.

Igen, való. De ha Goga, Lukács és más nemzetiségbeli néprontók elmehettek volna (kezükből ortodox keresztel és pálinkás butykossal) a – lövészárókba, akkor ez a becsületes nép ott is nagy kísértésnek lett volna kitéve épp úgy, mint volt és lesz választás előtt a kortestanyákon. Andrassy Gyula gróf már tíz évvel ezelőtt is nagykorú és tekintélyes államférfiú volt, már miniszterséget is viselt. Nem volt naiv kezdő, aki oly alapvető politikai kérdésben, minő a választójog, oly könnyen cserélhetne álláspontot és ily naívnul ítélné emberekről, népről, szenvedelmekről és intézmények s eszmék hasznos vagy veszedelmes voltáról.

Én igazán nem tudom, bátorság kell-e ma Magyarországon ahhoz, hogy a járványos demokratikus jelszavak ellen az ember sorompóba lépjen. De azt hiszem, hogy gyávaság volna meg nem tenni. Képtelenség, hogy ma népboldogító és országmemtő eszme legyen, amit tíz évvel ezelőtt politikusaink és áliamférfiaink legtekintélyesebbjei és legjelesebbjei a nemzet veszedelmének hirdettek. Tiszával szemben igaz, hogy Andrassy is megjegyezte, hogy Ő sem akarná a mai háborús időkben az ily radikális választójogi reformot megcsinálni; ellenben Károlyi vallomása szerint, aki a mai indítvány elfogadását a legradikálisabb választójogi reform első lépésének mondja: Andrassy nem akarja a dolgot, de – csinálja.

Hogy a hősök jutalmazásáról van ezzel kapcsolatban a szó, ez mindenkit egy kissé bátortalanná tehet nyilatkozásában. De először is a szavazati jog nem jutalmazás, nem ajándékozás tárgya. Amennyiben pedig azzá tétetik, jutalomnak igen olcsó és igen kevésbé értékes a népre nézve. Azután gondoljuk meg, hogy az általános védőkötelezettség mellett mindenki, aki katonai szolgálatra alkalmasnak találtatott, ott van a harctéren. A falu díszje és a falu szemetje is, – bocsánat a drasztikus kifejezésért. És vannak ott bátrak és vitézek és vannak gyávák és olyanok, akik nagyvitézül – kapituláltak. Ezek mind „megjutalmaztatnak”? És továbbá vannak, akik az árkoknál a csatamezőkön védtek a hazát és vannak, akik itthon és a front mögött

bújkáltak s amellet szép kitüntetések kaptak hadi-ékítményekkel. Ezek is mind szavazók lesznek? De ismét vannak ott, akik máris szavazók: mit kapnak jutalmul ezek, ha jutalmaztatnak azok, akik még nem választók.

Látni való, hogy annyi inkonvenieiiiciával jár ez a bizzarr ötlet, hogy méltányosan, igazságosan meg sem lehet valósítani. Azt hiszem, azoknak a szándékában, akik kiköltötték, nincsen is őszinteség. Ez csak egy formája annak, ahogyan az: általános, titkos választójogot be szeretnek csempészni alkotmányunkba.

A história tanúságai pedig azt beszélék, hogy a *suffrage universelle* soha sem a szabadságnak, (hanem mindig a cezarizmusnak s a zsarnokságnak; soha sem a demokráciának, hanem mindig az oklokraciának volt az intézménye, azaz a csöcselék uralmának. Miért lenne ez Magyarországon másképpen? Ha a nemzet legtudatlanabb rétegét, legingatagabb népelemét, a legbefolyásolhatóbb osztályát: a tömeget tesszük meg alkotmányunk, szabadságunk és nemzeti főnnállásunk alapjává, miért járjunk mi jobban, mint a görögök és rómaiak, ahol a demokrácia túltengését és kicsapongásait macedóniai Fülöp abszolút királysága és Rómában a Cézárook prelorianus uralma, s itt is, amott is utóbb a nemzeti fejlődést *ezzel* támadták meg tíz évvel ezelőtt *felülről*; most megtámadják ugyancsak *ezzel* – alulról. Pedig mi haszna volt Koriolánusznak, aki, hogy a felséges szenátus haragja elül a volszkusokhoz ment, ahol aztán a volszkusok verték agyon. A férfú az, aki a felséges szenátussal szemben is, de a volszkus haddal szemben is – et si fractus illabatur orbis – megáll megismert igazsága mellett pavide, megfélemlíthetetlen.

Az új idő elé

Budapest, 1917 febr. 9.

A múlt héten a hősök megjutalmazásáról és az általános választójogról volt a képviselőházban a szó s egyik vezérpolitikusunk azzal támogatta a radikális választójogi politikát, hogy a nemzetnek lépést kell tartania az emberiség eszméinek haladásával. Ez termé-

szetesen egy általános igazság, de nem igazság, mihelyst a radikális választójogra vonatkozik. Mit tesz az, lépést tartani? Azt teszi-e, hogy már kipróbált és kudarcot is vallott intézményeket is másoknak utána kell csinálni csak azért, mert izgató, pártpolitikai célokra felhasználható erejük még mindig meg van, noha más államok testén megbizonyosodott, hogy több a bomlasztó, mint az összefoglaló hatásuk? Ez nem az emberiség eszméi, hanem az enyészet felé való haladást jelentené. Mert az országoknak olyan törvényekre és intézményekre van szükségök, melyek a népet nemzeti egységbe foglalják össze s nem olyanokra, melyek a már megalakult nemzetet elemeire bontják.

Ha a világ nemzetein végig nézünk, hamar észre kell vennünk, hogy a francia forradalom eszméin alapuló továbbfejlődés immár nem fejlődés, hanem túltengése az eszméknek.

A középkor állama megbukott a forradalmakban, mert állami és osztályuralma az egyén rovására túltentgett. Ma viszont bomladoznak a legelőrehaladottabb államok az egyéni jog kultuszának túltengésétől. Azért mondott le néhány évvel ezelőtt Labori, a hazáján túl is messzeföldön híres francia ügyvéd képviselői állásáról, mert, lemondó nyilatkozata szerint, a francia suffrage universelle alapjára épített választójog mellett a francia kamarában nem lehet semmi érdemes szolgálatot tenni – Franciaországnak. Ott csak egyéni, csak klikk- és csak partikuláris érdekek érvényesülnek a közérdek rovására.

És nálunk ma is a francia cezarizmus által feltalált általános választójogot hirdetik minden üdv forrásának. És ezzel akarják harcos katonáinkat megjutalmazni.

Nincs ennél nagyobb tévedés. Lényegében az általános választójog eszméje már a múlté. Ma még csak ott hallani jelszavait, ahol alkalmas fegyvernek bizonyul kapaszkodó karrier-vadászok kezében.

A háború után az új Idő hullámai fogják elborítani a társadalmat. Az új idővel új követelések, új szükségések, új föladatak fogják döngetni – megannyi Bontond – az országház kapuját. Ezek közül első a há-

ború sebeinek gyógyítása, a másik a nemzetnek újjászervezése a jövő föladatai számára.

Az első is már több részből áll, mert gondoskodni kell a harcból visszatérők jutalmára, kártalanítására, áldozatai megsegítésére. De azoknak, akik az árkokban jeget és vizet, fagyot és esőt szenvedtek, vért ontottak és megoltalmazták életünket, vagyonunkat és elhárították rólunk a háború közvetlen gyötrelmeit, nem választójoggal fizetünk méltán. Ennél realisabb jutalmakat kell kigondolni. Jutalmakat, melyek iránt a magyar ember természete fogékony, melyek igaz értéket jelentenek rája nézve. Avagy nem akad ott száz vagy kétszáz olyan hős, akit egy állami birtokra érdemes letelepíteni megfelelő földadománnyal? És nem akad ötszáz vagy ezer olyan legény, aki jutalmul kapja életfogytáig az adómentességet? Mert hiszen egy-egy századnak, egy-egy ezrednek a vitézsége és virtusa rendszerint néhány emberből áll, aki a többibe át önti a maga lelkét. És mikor az ideális vitézséghez, amely a mi népünk temperamentumában van, ilyen, az Ő lelki diszpozíciójához oly közel fekvő jutalom kecsegteti a bátort: nem megtízszereződik-e vele katonáink vitézsége és vele diadalunk biztossága újabb háború esetére?

Ebben a gondolatkörben kell keresni harcos népünk jutalmát. Akkor az jutalom is lesz és a katonai erkölcsök megátduzzasztó forrása is.

A jövő szava pedig nem arra a területre szólít bennünket, amelyre hogy el ne maradjunk, ama vezérpolitikus utalt bennünket. Nem népjogokért, a nemzet jogaiért kell síkra szállanunk. Az államot kell megszerveznünk és szilárd alapra helyezni életérdekeit. Ez alatt pedig azt értem, hogy olyan kormányzatot kell megteremtünk, amely ne ismerjen más törvényt a közérdeknél s amely képes is legyen e törvényét sikeresen szolgálni. Kormányzatot kell létrehoznunk, melynek keze alatt az egyén szabadon érvényesül egy felsőbb rend harmóniájába beilleszkedve s melynek keze alatt a közintézmények virágoznak s nemzeti céljaikat biztosan és sikeresen szolgálják. Azt az ideális államot keresem ebben, amely népét elégedetté s vele a nemzeteit hatalmassá teszi. Azt az ideális államot, amelynek népei boldogok, hogy kötelékébe tartoznak, kiket

nem törvényt kell visszatartani, hogy akár a szomszédba, akár a tengeren túlra ne vándoroljanak.

És én azt tartom, hogy az ilyen állam és állapot létesítésének egy titka van: a közszolgálati hivatalok rátermettsége, lelkesedése és nemzeti volta.

A magyar köztisztviselő: akár bírói, akár megyei, akár miniszteri, akár városi, – a legsilányabbul fizetett állású ember a civilizált Európában. Rendes időben is csak küzdelmek, lemondások árán képes állásához méltón életi szükségzeit fedezni; az olyan idő pedig, mint a mai háború, a tönk, az elzúllás veszedelmét hozza rá.

Senki ne mondja, hogy mégis ez a rosszul dotált civilhadsereg épp oly becsülettel és épp oly bravúrral nem küzdötté végig a maga nehéz háborúját a rendkívüli időben, megsokszorozott munkateherrel és megszászorozott családi és megélhetési gonddal, mint a lövészárokbéli hadsereg. Mert e különben célzatosan és méltatlanul sokat szidott magyar tisztviselőnek – s ebben is különbözik a többi európai hivatalnokoktól – százados nemzeti hagyományai vannak. A tisztség: itt a tisztesség és a becsület fogalmával van egységbe fonva. Egy sajátos szellem hatja át a magyar közigazgatást, amelyet még nem ölt ki belőle egészen a rászabadított bürokratizmus. Ezt a szellemét kell újra általánossá tenni azzal, hogy megismervén a magyar tisztviselőt a nemzet egyik oszlopos alapintézményének és fentartó elemének, oly anyagi és erkölcsi helyzetbe kell hozni, hogy föladatát függetlenül az élet gondjaitól, függetlenül párturalmaktól, nem egyesek, nem klikkek, nem csoportok, nem pártok, hanem, a nemzet szolgálatában teljesíthesse. Mennyi milliókat pazaroltunk mi el harminc év óta úgynevezett iparpártolásra amellet, hogy az egészből csak a pártolás virágzott mindig jobban. Ezt és egész elfecsérelt milliókat tisztviselőink helyzetének megszilárdítására költve, mily hasonlíthatatlanul erősebb volna az állam szerkezete, mennyivel nagyobb tekintélye és amennyivel tisztább az erkölce.

Minden gazdasági reform, minden kulturális alkotás, minden ipari vállalat gyümölcsösebb, biztosabb és kecsgetetőbb lesz ebben az országban, ahogy kormányzásunk intézményeit főlebb emeljük emberanyaga meg-

javításával. Azt tartom, mindennél előbbre való, hogy egy nemzetnek munkás parasztjaiból vitéz hadserege és értelmiségéből jól szituált lelkiismeretes, szorgalmas és lelkes tisztviselőkkara *legyen*. Minden e mellett másodrendű kérdés, mert a tisztviselőszemezget voltaképpen *szervezete* magának egy államnak, annyi erővel és ellenálló képességgel, amennyi a tisztviselőben mint emberekben rejlik. Ma az állás semmiben sem istápolja a tisztviselőben az embert. Ez állás megpróbáltatásait ma csak az erős jelleme tudják elviselni, a gyengébb ellenálló képességű anyag elbukik a kísértések és nélkülözéseik között és minden elbukott tisztviselőjével a hazának s a nemzetnek egy-egy darab erkölcsé bukik el. Ezzel vész aztán a körüiét tekintélye, a nemzet presztízse, az ország erikölési és anyagi hitele és ezzel nő az uzsora, a népbolondítás, a hamis próféták, a kísértők és a nemzetköziség ereje és veszedelme.

Arany-ünnep

Budapest, 1917 febr. 12.

A Kisfaludy-Társaság, midőn mai évi közülésén a magyar irodalmi tradícióknak mintegy ünnepét ülte, egyszersmind el is tért tradícióitól. Akadémia és Kisfaludy-Társaság, e két legrégebb irodalmi és tudós intézményünk, eddig jóformán azt tartotta, hogy vasaláját akkor se kell letennie, amikor a szellemi lakomára a nagy közönséget invitálja megszentelt csarnokaiba. E lapban évek óta ismét és ismét buzdítottuk irodalmi akadémiánkat arra, hogy tudós merevségükből engedve, ünnepi üléseikre készített programjukkal néhány lépcsőfoknyira szálljanak le közelebb a közönséghez, Ma Arany János születése napjának századik fordulóját ünnepelve, az Akadémia dísztermében a Kisfaludy-Társaság oly programmal lépett föl, nney ennek a gondolatunknak *igen szerencsésen* megfelelt. Tudós elmék, költői lelkek versenye volt ez s még ének is járult íhozzá. Hiába jegyezte *meg* tréfás megbotránkozással egyik fenhéjázó akadémikusunk, hogy akadémiai kabaré. A Kisfaludy-Társaság elérte vele azt, hogy az akadémiai díszterem minden zuga tömve volt áhíatos

közönséggel, minden karzattá roskadozott a lelkes fiatalság terhétől. Más helyen specifikálva van ez a közönség, a legfőbbtől a legjelentéktelenebbig, ami azonban csak társadalmi állásra vonatkozik, mert mint irodalmi társaság vendége, előadásainak hallgatója együtt és egyenkint egy áhítatos, hálás és magyar közönség volt együtt. És mindenki okulva a tudós előadásokon, gyönyörűséggel áthatottan a költői részekről és megihileve az énekektől, lélekben és szellemiben gazdagabban távozott, semmint jött volt: mit akarhat ennél a Kisfaludy-Társaság többet?

Arany Jánost minden esetre (közelebb vitte a mai közönséghez és ez bizony nagy szó. A szellem nagyságai még nem hálnak meg földi halálukkal. Mint az áloe-virág, mely nagy időközönként virágzik, aképpen borulnak virágba időközönként egy-egy nemzet vezérszellemei, mikor már el is költöztek. Ma Arany János mintha azért jött volna ki fényözöntől ragyogva sírjából, hogy időnik irodalmi és művészi és ízlésbeli ferdeségeit az áhítatnak egy-két órája alatt megigazítsa. Hihetetlen csendben hallgatta ez a mai modern közönség a magyar bárd utolsó balladáját és viharos tapsban tört ki, mikor utolsó sorai végigsuhantak a sokaság feje fölött.

De magukat az előadókat, a költőket és tudósokat egyaránt, magával ragadta annak a miéla öreg embernek, aki Arany talán ifjú korától fogva volt, csodálatos harmatos örökké ifjú költészete. Szinte láttuk a mesebeli sast, alki felviszi magával a kisebb madarakat csak sasok állal elérhető magasságokba. Úgy lebegtek ott ajkukon Arany dicsőségével, szívükben Arany kultuszával, szemükben az Aranyért való lelkesedésük tüzevel. Mind méltó tolmácsa az ünnepnek, mind hivatott tanítómestere a közönségnek, mikor a szépnek szeretetére, az igaznak tiszteletére, a jónak élvezetére, a halhatatlanságnak dicsőítésére szólítják a magyar közönségnek, a magyar értelmiségnek gyönyörű hadseregét, mely az Akadémia dísztermében ma együtt volt.

Bécs német jellege

Budapest, 1917 febr. 18.

Mindjárt e sorok végén talál az olvasó egy cikket, mely az új Ausztria címen az osztrák-német pártok szövetségével és közös programjukkal foglalkozik. E programnak van egy pontja, amely előtt tűnődve kell megállani. Ez a pont azt mondja, hogy a szövetkezett pártok egyik gondja lesz Bécs városa német jellegének biztosítása.

Mi dolog ez? Megmozdult-e a föld a császárváros alatt, hogy német mivoltát kezdi féltetni? Hogy pártprogrammá ikeM tenni német jellegét. Kitől féltik? Tán attól a körülbelül százötven-kétszáz ezer magyartól, aki ott van? És éppen akkor, amikor itthon maradt millió a magyarnak már az osztrák székváros régi nevéől is majdnem lemondott, hogy Bécs helyett Wiennek nevezze? Ilyenkor kell féltetni a városnak német voltát?

Roppant érdekes és megdöbbenő jelenség ez. Mert tudnivaló, hogy egy város nyelvbeli és érületbelli karakterét se megadni, se fentartani párthatározatokkal nem lehet. Ha egy veszedelmes proecesszius Bécs falai közt megindult s” magának a lakosságnak nincs meg az a szelleme, amely e mozgalmat észrevéve, csirájában megfojtja: akkor a pártok elkéstek vele.

Mi történt hát Bécs városával? Meg lehet mondani, igen kevés szóval. Míg a bécsi kormányok és velük szövetségben zászlóként Lueger méhai polgármester Magyarország ellen szervezték és vezették a nagy hadjáratokat, addig Bécsben megszervezték az évek hosszú sora óta oda beszivárgott cseh elemet is a nemzeti harcra. Ez a szervezett elem az általános választójoggal fokozott jelentőségre tett szert s a német pártok, amikor Ausztria német jellegének fentartására szövetkeznek, azon veszik észre magukat, hogy ennek a németiségnek az ereje nemcsak a perifériákon, a tartományokban rendült meg; hanem még a birodalmuk büszke szívében: Bécsben is.

Mily perspektíva nyílik meg előttünk, ha a most szövetségi német pártok e programmpontja mellé állítjuk az orosz újságok béke-pontjai közül azt, mely

egy önálló cseh királyság felállítását igéri az antant győzelme esetére. Milyen örvény szélére sodródott a híres gemiütlük Kaiserstadt! Nem a megáradt folyó rohanó hullámai ön lik el, hanem a felfakadó talajvíz mossa alá ősrégi karakterét, német mivoltát. Mily csodálatraméltó ellentét: ott egy ezeréves német emporium látja maga felé közeledni az enyészetet, itt nálunk pedig egy közepesszámú népvegyüleből ötven év alatt – mint a tündér a tengerből – fölmerült a büszke, magyar Budapest!

Meglehet, csak fekete-látása a német pártoknak; meglehet, túlzott aggodalma. De Ausztria tapasztalatai, melyeket a saját testén szemlélhet harminc év óta, igazolni látszanak az aggodalmakat. Mi igazán csak vízbéli árnyékképe voltunk annak a húsdarabnak, mellyel Ausztria a bürün átszaladt. Ez árnyékkép után kapkodott s íme kihull a szájából a reális húsdarab.

Micsoda tanulságai harminc béke-évnek és három háborús évnek Ausztriára, de ránk magyarokra nézve is!

Világosságot kérünk

Budapest 1917 febr. 27.

Félelmes és mennydörgésszerű volt az a nyilatkozat, melyet Apponyi Albert gróf volt szíves egyik tudósítónk altján a *Budapesti Hírlap* mai, hétfői számában leadni. Beszéde mai interpellációjában ugyane hangon s ugyane tartalommal szól. Megdöbbenő benne az, hogy Apponyi Albert gróf elszánt harci kedvét nem a kormány által tervezett kiegyezés tartalma idézte föl, hanem az a körülmény, hogy e kiegyezést a szerint erkölcsileg illetéktelen mostani országgyűlés szavazná meg vagy juttatná legalább oly stádiumába az előkészítésnek, hogy a legközelebi országgyűlés megkötött kézzel; vagy mint mondani szokás, kényszerült helyzetben találná magái a kiegyezéssel szemben. Ezt feloniána-k, az ország jogai elkobzásának vagy kijátszásának nevezi Apponyi Albert gróf.

Attól tartok, ezt az álláspontot az egyesült negyvennyolcasok vezére nem azzal az államférfiúi megfon-

tolással választotta ki magamak, mely e háború ideje alatt oly nagy mértékben megkülönböztette őt vezértársaitól.

Én nem tudok belenyugodni abba a gondolatba, hogy az országra nézve nem az legyen fontos, hogy *mi* foglaltatik a kiegyezésben, hanem az, hogy *melyik* országgyűlés kösse meg. Hiszen talán mindnyájan megvagyunk arról győződve, hogy a nemzet sorsáról az fog dönteni, hogy mily föltétteleket tudunk magunknak gazdasági életünk fejlődése számára biztosítani. Ez másikon is döntő fontosságú dolog. Ma, midőn egy rettenetes háború áldozatait, rettentő pusztításait kell helyrehoznunk, soha sem látott, a nemzet testén, emberanyagon és egyéb javakon ütött sebeket kell gyógyítanunk, mindenek: fölé emelkedik annaik a szüksége, hogy a közeledő évtizedek gazdasági berendezkedése alkalmas is legyen arra, hogy e katasztrofális évek csapásait és veszteségeit kiheverjük. Ennél fogva egy jó kiegyezés, melyet ez az országgyűlés csinál, nekem; s az országnak többet ér, mint egy rossz, melyét aikármelyik másik csinál.

Apponyi Albert gróf azonban ezt az országgyűlést morálisan diszkvalifikálja. Én ugyan egészen bizonyosnak tartom, hogy választás után is nagyjából, mondjuk kétharmad részükben ugyancsak a mai emberek jönének vissza az új országgyűlésbe; de azért megnézhetjük a kérdés ez oldalát is.

A *Budapesti Hírlap* egymaga volt annakidején, amely az ellen a képtelen gondolat ellen síkra szállt, hogy egy országgyűlés, mandátuma lejárta előtt ki nevezze magát további időkre is törvényhozó testületnek. A mi országgyűlésünk ezt szinte egyhangúlag megcselekedte, amit megértettünk, mert olcsóbban és kevesebb fáradsággal nem lehet egy pár évi mandátumhoz jutni. De megtették ezt más országokban is. Megtették Angliában is. De tán ma nem a legjobb dolog Anglia példájára hivatkozni. Ma Anglia csinál különböző szörnyű dolgokat, melyekben nem nagy tisztesség lenne utána menni.

Azonban megtették. Meghosszabbították megbízatásuk idejét és a választók eltűrték mandátumadó kizárólagos joguk illetén kisajátítását.

A kérdés az, jogosan tette-e az országgyűlés ezt, vagy nem. Ha jogtalanul tette, akkor a képviselőház eddig csak bitorolta a törvényhozó hatalmat. Ha pedig jogosan tette, – aminthogy magáról azt kell hinnie, – akkor nincsen különbség közte és más, egy választás útján megbízásához jutott képviselőház között.

Jogi érvényét különben Apponyi Albert sem vonja kétségbe a képviselőház mandátumának, csak erkölcsi kvalifikációját tagadja. De mit tesz az? Mely ügyeknél lép előtérbe az erkölcsi kvalifikáció? Hiszen enumeratív nem szorította a Ház a maga illetékességét, csak bizonyos ügyekre és nem zárt ki joghatósága köréből más ügyeket. Tudhatta-e valaki előre, hogy mily ügyekről kell ez idő alatt a törvényhozásnak határoznia? A meghoszabbított mandátum szól a békekötés utáni hat hónap leteltéig. A háború már íme közel három éve tart és bár reméljük gyors végét (és mikor nem reméltük!), de eltarthat még nagyon bizonytalan ideig. Hiszen mindig új és új áruhalmozások lepleződnek le, mindig új bonyodalmakkal tetéződik, amikor azt hisszük, hogy immár túl vagyunk a klimaxán. Így lépett a harctérre Olaszország, így vágott bele az oláh és így bonyolítja ügyét Amerika. Nem bizonyos-e, hogy három-négy-öt év alatt fölmerülnek oly kérdések, melyeket erkölcsi illetékesség nélkül a törvényhozás nem kezelhet? És még háborúban! Mikor az áldozatkészség, melyet a nemzettől a törvényhozás kér, akárhányszor az önfeláldozás határáig megyén! És mi az egész idő alatt egy erkölcsi illetékesség nélkül való törvényhozás játékaiknak lettünk volna szerencsétlen áldozatai? És maga a békekötés! Nem járnak-e vele nemzet-sors-döntő határozatok? És ezt rá merték bízni az erkölcsileg illetéktelen országgyűlésre? A kiegyezést pedig, amely csak az Ausztriával való békét jelenti, azt nem lehet rábízni?

Nekünk ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy ebben a kérdésben a kiegyezés érdeme, a tartalma, jó vagy rossz volta szerint ítéljen a nemzet. Egészen bizonyosnak látszik, hogy mire a békekötés elérkezik, addig nekünk tisztázott helyzettel kell bírunk, hogy a háború múltján gazdasági berendezkedésben érdekeink szerint helyezkedhessünk el. Ha mi addigra Ausztriával

sem leszünk tisztában, miképpen foglalhassunk szilárd állást más nemzetekkel szemben, amelyek már most egyengetik a maguk útjait azokra a területekre, melyeknek a kapui megnyíltak Európa érdekei, vágyai és törekvései előtt. Kimondhatatlan szerencsétlenné tartanak, ha legkiválóbb elméink, kik között Apponyi Albert vezérszellem számba megy, nem ezzel törődnének, hanem imaginárius értékek védelmére pazarolnák drága erőiket.

Ha kinevezték a mandátuma-lejárt képviselőházi törvényhozó testületnek, akkor becsüljük is meg, ne szállítsák le értékét és szuverenitását és vessék maglikait a kérdések érdemére és a kiegyezés tartalmáért ostromolják meg a kormányt. Hadd tudjuk idejekorán, miit remélhetünk vagy mitől kell félünk. Soha kiegyezés fontosabb még nem volt, mint minő ez lesz. Európa térképe megváltozik. A viszony országok és országok közt hosszú időre megváltozik. új ország keletkezik, régiak megszűnhetnek vagy megcsönkulhatnak. A régi kiegyezések sablonjai és jelzavai értéküket, sőt értelmüket is részben vagy egészben elvesztik. Kétségbe kellene esnünk, ha ezek a változások minket készületlenül találnának vagy egy oly titkos kiegyezés birtokában, amely nem számolt e ropant változások eshetőségeivel és lehetőségeivel. Elvégre nemzetek sorsa nem tréfa dolog és a törvényhozás nem nagy gyermekek játéka és szórakozása.

Tehát világosságot kérünk. Nem az a fontos, hogy melyik gróf vagy melyik országgyűlés csinálja a kiegyezést, hanem az, hogy miféle kiegyezést terveznek a mi bőrünkre, a nemzet kárára vagy javára.

A király Budapesten

Budapest, 1917 márc. 8.

A derült, harmonikus koronázási ünnepek óta Ő felsége a Ikirály nem volt Budapesten. Holnap újra itt lesz, de megint csiak egy napra. Vele jön Czernin gróf külügyminiszter is. Az egynapos programról azt mondják, hogy néhány belső titkos tanácsos esküt fog tenni, néhány ellenzéki vezér pedig a király elé fog járulni.

Ezekből a külsőségeiből bajos valamit kihámozni, de nem is szükséges. Egy országot, egy nemzetet nem lehet találgatásokra utalni, az országnak, a nemzetnek egyszerűen joga van tudni, hogy mi történik vele, mely irányban, minő szándékokkal és meily célok felé vezetőik.

Valljuk be, hogy igen tájékozatlanok vagyunk. Sorsunk intézői nem sok bepillantást engednek jelenünkbe és jövőnkbe. Szinte elhagyottaknak érezzük magunkat. Az egyetlen vigasztaló, lélekemelő momentum, hogy páratlan egyértelműséggel és elszántsággal vagyunk készek minden, de minden áldozatra, i hogy a háborút győzelemmel vigyük dűlőre. A magyar nemzet még soha sem mérlegelte annyira öntudatosan sorsát, mint ebben a háborúiban. Igazságtalanságok, mellőzések történhetnek vele, fát vághatnak a hátán, de győzni akar, győzni fog, mert győznie kell.

Ezt az öntudatot nem kívűlről oltották belé; belűlről akadt, a ámult keserves tanulságaiból, sorsának, átérzéséből. Ez a nemzet a háború alatt megfűrfiasodva, sok ábrándját, illúzióját dobta sutba. Élmi akar, gyámkodás nélkül a maga lábán akar járni.

Boldog lesz a nemzet, ha mindezt fűnn a trűn magasságában is észreveszik. Messze távolba esik onnét kilátás. Odailátni a harcterekre, a lűvűárkokba, sáros, véres hűseinkre és belátni az itthon maradottak kunyhójába, lelkébe, küszködésébe. Ezek a képeik magasztosak és messze kiemelkednek a politika sivatagájából. Mert bizony a háború óta a politika még nem mutatott akkora ziláltságot, mini éppen most. És miért éppen most, egy új korszak kezdetén? Miért szűremkedeek a lelkekbe titkos reménységeik, melyekről senki sem tudja, hogy miliői táplálkoznak. Szívesebben is gondolunk katonáinkra, mint politikusainkra, kiket, úgy lát-szik beteggé tesz a hallucináció, hatalom- és becsvágy.

De legszívesebben gondolnánk a magyar királyra, aikinek dicsű és fenkölt hivatása, hogy egy gyűzelmes háborún keresztül vezessen minket, a béke, a haladás, a nemzeti nagyság útjára. Egy diadalmas, gazdag, népes, mindenféle kölűnctűl szabad és független Magyarország lesz Eurűpa közepén a békének is, neki is leghatalmasabb támasza és biztosítéka.

Levelek

Budapest, 1917 márc. 11.

Tisztelt szerkesztő úr, mintha az egész világ figyelmét elkerülte volna a lapoknak az az újdonsága, hogy két rendőr tolvajságért bíróság elé került. Pedig van-e valami, ami alapjaiban jobban megrázhatná biztosságunk nyugalmat adó tudatát, mint ha arra ébredünk, hogy tolvajok őrzik ebben a szép és hivalkodó városban személyünket és vagyonunkat? Ne tessék megütközni, kérem, e kis túlzáson. Jól tudom én, hogy becsületes és megbízható rendőrök őriznek bennünket. De a riasztó valóság az, hogy íme, itolvaj találtatik köztük. És úgy hallom, nem is ez az első eset.

Ez, tisztelt szerkesztő úr, annál megdöbbenőbb dolog, mert el merem mondani, hogy sehol a világon. tán jobb emberanyag, szemrevalóbb külsővel, katonásabb tartással rendőr nincsen, mint a pesti, öröm azt nézni, ha egy csapat lovasrendőr végigvonul az utcán. És megnyugvás az is, ha az utcán látom, Hunyadi-sisakkal a fején, a poszton álló rendőrlegény acélos alakját. Gondolom, mind katonaviselt ember, aki csak próbaszolgálat után jut be a létszámba. Tehát válogatott ember is. Mégis, így is akadhat köztük olyan, aki nem állja meg egy-egy csábító alkalom próbáját, hanem megtántorodik és elbukik. De ennek csak ritka kivételnek szabad lennie. Ellenben imositanában sűrűbben hallunk ilyen bukásról. Miért? Ennek utána kell járni. És, tisztelt szerkesztő úr, nem is sokat kell járni. Az első érdeklődő lépéssel meg van fejtve a félelmes rébusz. Rendőreink olyan silányul vannaik fizetve, hogy rendes időben is sok lemondással tudnak megélni és nagy hősi elszántság nélkül könnyen megtántorodhatnak. Hát ma, a kegyetlen drágaság idejében! A rendőr tán mind családos ember. Micsoda heroizmusra van szüksége, hogy megállhassa helyét, őrizze híven becsületét és a mi biztosságunkat. De tisztelt szerkesztő úr, ez a heroizmus hamar fölemésztheti önmagát a mai nehéz viszonyok közt. Kérem, terelje rá soraim közlésével azoknak a figyelmét, akiknek hivatása, gondos-

kodni arról, hogy erről a testületről, erről a kis városi hadseregről a morális és a fizikai katasztrófa elháríttassék, mielőtt késő lenne. T. szerkesztő úrnak híve:

Dunántúli.

Közgazdasági egyetem

Budapest, 1917 márc. 14.

A *Hangya* szövetkezetnek ma volt a közgyűlése, melyet nevezetessé tett a szövetkezet (azzal, hogy egy millió korona tőkét mint alapítványt ajánlott föl a kormánynak, hogy alapítójának, néhai Károlyi Sándor gróf emlékének megörökítésére ez összeg jövedelmével egy Budapesten fölállítandó közgazdasági egyetem létesítéséhez és föntartásához az első anyagi eszközt megadja.

Ez bizony nagy cselekedet. A háború zaja túl nem harsoghatja, izgalma el nem temetheti. A kegyelet ideális célja kapcsolódik benne össze a nemzet egy nagy fontosságú reális érdekével.

A *Hangya* fölterjesztése a kormányhoz, melyben ez összeget fölajánlja, abból indul ki, hogy Magyar ország értelmiségének gazdasági elmaradottságát nagyrészt a jogi nevelés túltengése okozta. Azt hiszi a *Hangya*, a közgazdasági főiskolák hiánya a főoka annak, hogy ifjaink produktív életpályák helyett a jogi pályát kénytelenek választani, mint amely egyedül biztosít ez idő szerint tekintélyt a társadalmi életben.

Amily lelkeséggel fogadjuk a *Hangya* nagyszerű alapítványát, oly tartózkodásra kényszerít bennünket ez az okoskodás. Azt a történelmi fejlődést, mely társadalmunk képét, szelómét és életfölfogását formálta, semmiféle gazdasági főiskola egy csapással el nem tüntetheti. Mennyi hiú kísérlet történt már reáliskolákkal és kereskedelmi iskolákkal, hogy más, reálisabbnak tartott pályákra csalogassák a mi fiatalságunkat. Mégis ma is a gimnáziumok tui vannak zsúfolva, szakiskoláink és polgári iskoláink pedig részben panganak, részben visszafejlődésben vannak. Szóval, netn képesek a történelmi fejlődés által teremtett szellemmel megbirkózni. Társadalmunk tagoltsága igaz, hogy beteges, te-

kintély dolgában egyes rétegei nagyon különböznek egymástól. De senki sem mondhatja, hogy Magyarországon a kereskedelem, az ipar, szóval a gazdasági pálya csak kenyeret és vagyont ad, de nem ad díszet, tisztességet és tekintélyt. E szerint főiskola nélkül is olyan kiváló példái és alakjai vannak nemzeti életünkben a nagy és korszakos pályafutásoknak a gazdasági téren, hogy csábító példának utig elég lenne, ha éppen egy megrögzött hagyományos fölfogás útját nem állaná. Ezzel a (hagyományos szellemmel szállott szembe néhai Széll Kálmán s büszkén számolt be bizalmas órákban azzal, hogy hány magyar fiút terelt a lateiner pályáról a reálisabbnak tartott gazdasági pályára. És maga a nemes gróf, akinek emlékét tiszteli meg nevezetes alapítványával a Hangya, szintén a mi jogi nevelésünk gyermeke, csakúgy, mint Széll Kálmán, nem gazdasági téren tette-e nevét dicsővé és halhatatlanná?

De mindez nem a tervezett főiskola ellen, csak a motiváció abbéli jóhiszemű reménye ellen szól, mintha a tervezett főiskola egy csapásra megváltoztatna ínin-deit. A főiskola e remény nélkül is nagyszerű és hatásában ki nem számítható intézmény lesz. A magyar nemzeti kultúra egy az elméket megtermékenyítő intézménnyel szaporodik. Nagy fontosságú tudományok otthont, ez otthonban hivatott művelőket nyernék. A fiatalság, ha talán kezdetben nem is fog tódulni az új pályákra, de lehetetlen, hogy egy ily tudományos egyetem hatása alól tartósan kivonja magát s az a fény, mely a felsőbbrendű tanítóintézetekből kisugárzik, el fog oszlatni sok homályt, sőt némely sötétséget, is, amely ma megüli a szíveket és az elméket.

Most a nemzet egy korszakalkotó fordulat elé került, amely remélhetővé teszi, hogy a tervezett főiskola nem pusztá lukszus lesz, amivel kulturális életünket díszítjük, hanem szoros életszükséglet, ami nélkül többé nem Lehetünk el. A többtermelés jelszava, amely velejéig át fogja hatni az új Magyarországot, nem üres frázis többé, hanem iránytű, amely a magyar élet haladását fogja kiszabni.

Midőn tehát lelkesen üdvözljük a Hangya alapítványát, mely egy dicső és szerencsés kezdés, utánzásra méltó példa, szinte provokálva nagyszabású gazdasági

Intézményeinket arra, hogy kövessék, még egyet szeretnénk megkérdezni a Hangyától.

Miért tervezi vagy kívánja az új egyetemet Budapestre? Nem kiabál-e reánk az a valóság, hogy meg kell ragadni az alkalmat, mikor a gazdasági nevelésnek egy ily hatalmas intézményét akarjuk megalkotni, hogy azt a színmagyar szegedi nép hatása alá juttassuk. Vidéki városaink erkölcsi, szellemi és anyagi nivójának fölemelésére nincs hathatósabb eszköz, mint hasonló intézmények odaihelyezése. És kereskedelmünk, gazdasági életünk minden ága, gazdasági tudományunk művelői és az új nemzedék, mely a magyar nemzet gazdasági életére készül, egy tősgyökeres magyar város szelleme, hagyománya, gondolkozása, nyelvjárása hatása alatt csak a legszerencsésebben fejlődhetik s ott a gazdasági tudományok művelői is állandó érintkezésben lesznek a magyar nyelv, a magyar szellem géniuszával.

Az árnyék

Vér Mátyás regénye.

Budapest, 1917 márc. 14.

Egy író barátunk – Litván György – aki fiatalabb korálban földi és érzéki gyönyörökben egyszer már kitombolta magát, de azután ettől a világtól elszakadt és nagy írói dicsőségre tett szert, most, úgy tetszik, erős neuraszténiában, azt veszi észre, hogy hatása a közönségére csökkenni kezd. Ez a saját magán és publikumán való megfigyelése kétségbe sodorja, tépelődővé teszi s megtámadja életkedvében is, egy hirneves kritikus Gergely ráteszi a kezét és visszacsábítja őt a társaságba. Lithván, anélkül, hogy kételkedése önmagában megszűnt volna ettől az orvosságtól, hallucinációi rabságából sem szabadulván, most úgyszólván két életet él. Egyet magában, látomásaival, tépelődéseivel, egyet a társaságban, ahol különféle kétes alakökikál érintkezik és úgyszólván meg-megbirkózik. Megismerkedik Dekán Veronával is, ugyancsak Gergely úr közbejárásával s kettejük közt egy ideális, tiszta szerelmi viszony fejlődik. Mintha árnyékok volnának, mintha

álomban járnának, úgy járnak-kelnek nagy sétákon egymással, egymást imádva, egymás gondolatait úgy megértve, hogy hallgatva is édes és mély értelmű párbeszédet folytatva, míg egyszer a leány sírva nem fakad, rá nem borul s a plátói, szándéktalannak látzó, álomnak tetsző ideális viszonyból át nem lépnek egy reális, természetesebb viszonyba: jegyesek lesznek. Itt Lithvánt mintha minden kételkedése, gyötrő oeuraszténiája elhagyná: ujjongó lélekkél szökkent föl egy soha nem sejtett boldog állapot magaslataira. Szinte újjászületik. Csakhamar ikiderül azonban, hogy Vera voltaképpen a kajánleikü kritikus szeretője, kire nézve égető szükséggé vált, hogy hamarosan férjhez menjen és sokáig már el nem titkolható szégyenét egy név tisztességével fedezze. Erre választotta ki a kritikus a magával ímeghasonlott író. Persze a gonosz terv nem sikerült és Lithván visszatér egy másik ideáljához, árnyékalakjához, egy igéző szépségű leányaiakhoz, mellyel mindig egy hídon találkozik, úgy, hogy egyikük az egyik partról, a másikuk a másik partról indulva mennek egymással szembe, a híd közepén találkoznak, azután szemükkel üdvözölvén egymást s egymásra mosolyogván, mindenikük hátra sem nézve, folytatja útját az – élet hídján.

Ez természetesen száraz és iszonyúan jőzan előadása a regény külső tartalmának. Mert a regényben semmi sincsen száraz, semmi, amit jőzannak lehetne mondani. Alakjai mint árnyékok libegnek benne keresztül-kasul, az élők semmit sem különböznek a hős látomásainak alakjaitól. Egy súlyos lidércnyomás a könyv, melynek transzcendentális bonyodalmaait a legbrutálisabban törli darabokra a borzasztóan közönséges megoldás, hogy egy gazfickó egy kétesértékű leánnyal szövetkezve, egy testben és léleekben beteg emberrel a leglelketlenebb játékot játssza.

Olvasás közben meg-megálltam tünődve, hogy voltaképpen miért írták és én miért olvasom ezt a könyvet? Nem tudtam rájönni. És ha ennyit írok róla, onnan van, mert a szerzője egy nem közönséges embernek látszik és mint író a legnagyobb figyelemre is érdemes. Azt kellett végül gondolnom, hogy ez az író a maga lelki életét és írói karrierjét írta meg ebben a

könyvben. Mert elsőbbed egyáltalán nem emlékeztem vissza arra, hogy *Vér* Mátyás nevével és munkáival már találkoztam volna. De olvasás közbein fölmerült emlékemben valami. Mintha olvastam volna tőle, de már régebben, legkevesebb tíz-tizenöt éve, tárca-novelláikat, nagy írói erővel és képességekkel megírva. Oly írói készséggel, amelyről csodálnom kell, hogy országos karriert nem csinált. És gondolom, nem csinált, és ettől kételkedik végre Lithván a saját tehetségében. És megírván kételkedéseit, vergődését és hánykolódását, meg akarta mondani a világnak, hogy az író ember semmi más, mint eszköz, amelyen keresztül az alkotó tudtára adja az emberiségnek! a maga mondanivalóját. És ettől nem tántoríthatja el semmi. Nem is fontos, ami ezen kívül vele történik. Sem az, ha ünneplik, sem az, ha megcsúfolják, sem az, ha szeretik, sem az, ha rútul megcsalják. Lithván *Vér* Mátyás, nekem úgy tetszik, tivornyáin, kalandozásain, tévelygésein, botlásain, gyönyörein és keservein keresztül – mindezekről a mellékárnyak-tól – végül diadalmasan visszatér hivatása hídjára, hol újra találkozik élete főárnyékával, a csodás bájú és szelídségű leánnyal, akit csak látnia szabad, érintenie nem, akin megihletődik, aki a műzsája, akinek tiszta és szelíd tekintete visszaadja neki abbéli képességét, hogy elmondja a világnak, anni a világot kormányzó léleknek a világ számára mondanivalója van.

Igaz, nem igaz, nekem úgy tetszik, ezt akarta *Vér* Mátyás egy regény tarka és fantasztikus álruhájában nekünk elmondani.

– Ö.

Amerika

Budapest, 1917 márc. 20.

Az orosz forradalom szenzációja hátraszorította a közönség érdeklődésében Amerikát és bölcs elnökét, Wilson urat. Oroszország hamarabb megcsinálta a maga forradalmát, mint az újvilág a maga háborúját, mellyel hetek óta fenyegetődzik. Oroszország elcsapta a maga cáriját és most pártjai azon veszekszenek, hogy köztársaság legyen-e a nagy ibirodalom, vagy megma-

radjon valamely formájában a monarkiának. Maradva Wilson úrnak háborús készülődéseivel és habozásaival szintén volna egy hátsó gondolata: nem kínálkozik-e ez az európai konflagráció szerencsés alkalomnak arra, hogy az amerikai Egyesült-Államok köztársaságai át-alakítsák valamelyes monarkiává. legalább is örökletes elnökséggel.

Amerika! Hja, Amerika!

Mennyi illúziókból fog még bennünket ez a háború kifosztani? Anglia, a tengerek zsarnoka háború folytat a tengerek szabadságáért; Oroszország, népek és fajok hóhéra, népek fölszabadításáért verekszik; Franciaország a szabadság, egyenlőség és testvériség zászló-tartója a boche-gyűlölet martaléka és az autokratizinus szövetségese ebben a háborúban. Olaszország a nemzetiségi elv diadaláért küzd s agyon akar verni száz tótot tíz olaszért. Ilyen, vagy tán ilyen se ma már az arány azokon a területeken, melyeket nem *meg*, hanem csak *magához* akar váltani.

Mennyi képmutatás, mennyi hazudozás! De hát ez a vén, korhadt – Európa.

Ám Amerika, az újvilág!

A demokraták és republikánusok hazájában. A korlátlan szabadság tündérországaiban! Ahol se osztály, se vallás, se nemzetiség, se rang tagolása, se kiváltság, se semmi történeti származás nem korlátozza se az embert, se a munkát, se a gondolatot! Ahol szabad a verseny, szabad a pálya; ahol aki bírja, marja: csak kitarás, ügyesség, találékonyság és fortély kell a boldoguláshoz. Mi van veled, oh, áldott földje milliók álmanak, ábrándjának és oh, te, az óvilág millió nyomorultjait fölfaló anoloik, mi van veled?

Mi itt, ebben az óvilágban a történelem előtti idők vadságával beléptünk a történelem által számon tartott időkbe s egyik fejlődési korszakból a másikba lépve, fokozatosan megcsináltuk évezredek alatt a civilizációk sorozatát s az előzők romjain a *mait*. Ti innen menekültetek, szöktetek vagy vándoroltatok oda kalandos, nyugtalan véretektől hajtva, vállalkozó kedvetektől csábítva, megférhetetlen vagy éppen bűnös természetek áldozataként s ott eltűnt civilizációk romjain élő vadnépeket kipusztítva, alapítottatok új országokat. Maga-

tokkal vittétek Európa tudását, tanulságait, civilizációját, minden emberi értékét s csináltattatok társadalmi és államot kedvetekre valót. Olyanok voltatok, mintha egy ember negyven-ötven éves korában e kor tudásának birtokában – újrászülnék.

És mit csináltatok?

Megcsináltatok a híres amerikai egyenlőséget és demokráciát; a híres köztársaságot s a vége lett kalandoknak, hogy a pénz a nyakatokra ült. A mi nyakunkra itthon a legvitézesebbek, legderekabbak ültek mint királyok és hercegek és grófok. A ti nyakatokra, ültek a legfurfangosabbak, legügyesebbek, legszemesebbek, legvakmerőbbek és legszerencsésebbek – pénzcsinálás mesterségében.

És most ott vagytok, dicső amerikai szabad polgárok, ahol a korhadt Európában vannak híres barátaitok. A legbotrányosabb képmutatással, a legmerészebb hazudozással hurcol benneteket Wilson atyátok, maga is milliomosaitoktól hurcolva – háborúba. Miért? Tudjátok ti azt? Nem tudjátok, de megkötyagosodva elhiszitek neki, hogy Amerikát veszedelem fenyegeti – Németországtól.

Egytek se kérdezi, hogy hol, merre, miféle veszedelem? Hol jó Németország abba a helyzetbe, hogy komoly kárt tegyen az Egyesült-Államoknak? Ezt nem kérdezitek ti, szabad polgárok, hanem nyakra-főre, anélkül hogy törődnétek vele, rátok húzzák az európai általános hadkötelezettséget; megrakják ágyúval kereskedő hajóitokat; diktátori szerepet játszik elnökök s uramfia, még Tisza István gróf babéráért is kinyújtja a kezét, hogy revideálja az obstrukció ellen a házszabályokat. Talán még impresszáriót is küld ide, hogy szerződtesse egy kis vendégszereplésre a mi – darabontjainkat.

Mi marad meg ezután a híres amerikai korlátlan és féktelen szabadságból? Nos, megmarad az – általános titkos választójog és a magánjogban az elv, hogy: aki bírja, marja. Mert haj, Amerikában is csak emberek laknak. Amerikában is érvényes a világszabály, hogy: pénz beszél, kutya ugat. De ott már talán annyira csak a pénz beszél, hogy akinek pénze nincs (de sok!), az már tán *nem* is ugat. Ha az ember magába száll és min-

dent meggondol, akkor be kell látnia, hogy Észak-Amerikának oly semmi – akár anyagi, akár erkölcsi – oka nincs arra, hogy e háborúba beleavatkozzék, hogy csak egy föltevés állhat meg: el volt, el van szánva s elszánva marad is arra, hogy beleavatkozzék, mert vagy elkötelezte magát rá kezdettől fogva, vagy pedig ez a jobb üzlet Amerika államalkotó elemének: a milliárdosoknak és milliomosoknak.

Vérrózsák

Bársony István könyve.

Budapest, 1917 márc. 22.

Ezt a kissé banális és csatatérszagú címet viseli jeles íróársunk, Bársony István könyve, melyiben pedig a szó bizonyos értelmében igen kevés a vér, de annál több a rózsza. Abból is több a fehér rózsza, mint a piros. Hogy kevés a vér, azon azt értem, hogy háború idején az ilyen cím a csatatér inspirációjának látszik, de Bársony István elbeszéléseiben a háború csak háttér. Úgy szólván csak az ég peremére van odafestve elbeszéléseinek, bájos képeinek, megkapó rajzolatainak komoly kárpitjául s rózsáit onnan veti rá az itthon folyó életre.

A véletlen a kitűnő szerző egy levelét juttatta kezemre, amelyben ezek a sorok állanak: Én ezt a könyvemet különösképpen olyannak szántam, hogy a mi katonáink olvassák, akár itthon, üdülőhelyeken, akár odakint, már tudniillik ha majd valahol olvasásra is lesz vágjuk és kedvük.

Mindenfelől – még a könyvkiadók táborából is – azt hallom, hogy az olvasó kedve és vágya a mi katonáinknak a háború alatt szinte kivirágzott. A kórházban, az üdülőhelyeken és a lövőárookban egyaránt nagy a könyvek keleté. A fizikai pusztítás arénájából; az állatember vérontó látványaitól a szívek s elmék elmenekülnek az irodalom szelíd berkeibe, hol nem ágyú, trombita, földrengető dobogása száguldó ezredeknek, haneml fülemüle-dal, szellősuhanás, lombok zizegése és patak csobogása andalítja a lelket. A latin mondás tanítja, hogy a szántó-vető ember ökreiről, a hajós a tengerről, vadról a vadász stb. szeret beszélni.

Igaz, úgy van. Hozzáteszem én, hogy a vitéz a csatákról. Ezt a mi íróink nem igen értették meg, amikor a háború elején háborús történeteket írtak. Ne mi írók beszéljünk nekik háborúról. Ők fognak, majd ha hazajönnek, nekünk beszélni véres kalandjaikról. Mi pedig, ha lelkünkhöz akarunk férni, beszéljük nekik az itthon. Ahova sóvárogva vágyódnak. Ahova csata előtt szívdobogva, csata után Isten iránt való hálától áradó szívvel gondolnak.

Mily csodás megérzéssel testesítette meg Bársony István ezt a gondolatot! Képeket, rajzokat, kis elbeszéléseket ad könyvében arról, ami itthon van, amit a katona szívébe zárva hordoz magával a veszedelmek között, aminek oltalmára harcba ment, amiért élni szeret és amiért halni kész. És mindenik képe, rajzolata vagy története egy-egy finoman sodort ezüstszállal kapcsolódik a háború világrengető eseményeibe. Gondolatfinomságú szállal. Mert hiszen napjaink véres bélyege mégis csak a háború. Ám a természet rendje fönnáll rendületlenül, a munka folyik, fű-, fanyészés tavasszal megújul, vetést követi az aratás és így tovább, akár a legmélyebb békében, de véresre festett égi tájék alabt. Ott van a szemhatár borulatán a háború képe és az itt maradtak szeme oda-oda vetődik, sóhajtása oda repül, de nem csüggedve, hanem munkával, hittel és reménnyel.

Ez Bársony István könyvének a lelke. Mondjam-e, hogy a *magyar* lélek? Igazán alig más ez a könyv, mint mikor az ékszeres a kezébe veszi a csi-szolt drágakövet és elkezdi ujjai közt forgatni. Egyszer a nap felé, egyszer az árnyéknak, majd egy-egy gyertya fényébe, majd a sötét éjjelbe és amint forgatja és a kő szórja a tüzét most vörösen szikrázva, aztán bűvös kék fényben, majd a harmatcsepp tisztaságával és így tovább, minden fordulatnál új és új fény, sziporka, láng és tűz vetődik belőle: azonképpen veszi bűvészkezébe Bársony István a magyar faj lelkét és forgatja és játszatja tündériesi villogását elbeszélései keretében.

Egyszerűség, őszinteség, szeretet és jóság; katonás bátorság, hűség; a természet és a föld kultusza és megértése; ezeket a szikráikat hányja a magyar lélek ezek-

ben a kis történetekben, a melyeket Bársony István nyújt olvasóinak ebben a könyvben.

Ha jól emlékezem, Bársony István jó néhány évecskével ezelőtt egy pályázaton tűnt fel, gondolom, egy lápos rét virtuóz leírásával. A természettel szemben palettája ma se fogyott ki égő színeiből. De ökonómiája emeli ma leírásai értékét. A mező, az erdő, a berek, a víz, az ég kifogyhatatlan gazdagsággal elevenedik meg tolla alatt. A vadászrészletek drámai erővel lüktetnek, s nekem jól esett a sok – különben jeles – városi író tudatlanságával szemben az az otthonosság az állat- és növényvilágban, amely Bársony Istvánt megkülönbözteti. Kedves, elandalító és még tanulságos olvasmány is az Ő könyve „ott künn” is és „ittthon” is. -ő

Arany Jánosról

Felolvasta a Petőfi Társaság március 18-iki ünnepi ülésén Rákosi Jenő.

Budapest, 1917 márc. 22.

Igen tisztelt ünneplő közönség! Átálunk és bennünk, amint elnökünk remek megnyitó beszédéből megértettük, a magyar géniusznek két nagy inkarnációja ölelkezik a mai napon. Két elem: a tűz és víz, két szín: a piros és fehér, két lélek: a csapongva, tündökölve, magasba szálló és a méla, a csendes, a mélységekbe ereszkedő, Petőfi és Arany. Nagy dolog nekünk, késő epigonoknak, akiknek most is káprázik a szemünk, ha fényalakjukra visszatekintünk, nagy dolog nekünk róluk prózában és versben méltóan szólnomk. Mert őrajtuk megdől a fizikai törvény, amely az alakokat a távolság szerint mindjobban összezsugorítja. Mert Petőfi és Arany mentől jobban távolodnak, tőlünk, egy aranyos ködű múltba, annál nagyobb arányban nő meg alakjuk, hogy világítson a nemzetnek véget nem érő időközön keresztül. Mely szavakkal szóljunk tehát Aranyról a közönséghez, amely a Petőfi Társasággal ma ünnepelni jött ide? Nekem a program szerint tanulmányt kellene fölolvasnom, de sem erőm, sem a rendelkezésemre álló idő, se az alkalom, amely e helyre

szólít, nem elégséges erre, és nem bátorít föl a nagy feladatra.

Tisztelt ünneplő közönség, ha én a templomba megyek, nem Isten lényéről készítek értekezletet, hanem imádkozni megyek oda. És Istenemmel társalogván, nem keresem a szavakat, hanem leborulok és rebegem: Uram, Uram! És az Isten őszinteségein mértéke szerint fogadja dadogó beszédem. Ez a mai ünnep is valóban egy neme az irodalmi templombamenésnek. Amidőn tehát Petőfi égisze alatt Arany emléke elé lépek, mit lehetnék szebbet, jobbat, mint hogy leborulok és eldadogom: Mester, mester! Mert Arany János a világ legszerényebb zsenije. Ő a hallgatag költő, az objektív lírikus, a beszédes mesemondó, a szelid tréfa és a marcangoló keservek, az emberi lelkiismeret vergődésének a klasszikus dalnoka, aki amellet oly fenségesen nyugalmas, mint a magyar róna. szilárd, mint a nap a zeniten, mély és magas, mint a kék levegő a zeniten álló nap és az alföldi róna között és épp oly tiszta átlátszó és világos, mint ez a levegő. Arany János bölcs, mint egy pátriárka és naiv, mint egy gyermek, gondolkozásában és képzeletében épp oly merész és egyenes vonalú, mint a sas röpte, egyéniségében pedig oly igénytelen és félénk, anint a bokorba búvó kis madár és zavartalan szeretetet, tiszta gyönyört kínál: azzal vonz, azzal hódít, azzal köt magához, szertelen hévvel, senkit sem tipor le, ellenben égi adományával mindenkít fölemel. Arany János, mint az ég bus vándora à hold, úgy futotta be pályáját; csillagot hagy maga után amerre jár, reszkető fényét bocsátja a sötét földre és az éj sötétségét titokzatos félhomállyá varázsolja, hol amire fény esik, az kidomborodik plasztikus tökéletességgel, de nem szakad el környezetétől, hanem rejtelmesen, misztikusan beléje olvad. Arany János halikan lép, szerényen jár, egy-két barátja bizalmas körében vidám és tréfás, nagyobb társaságban, ha ugyan belesodorja a balsors, hallgatag és borús. Kedves hangszere a gitár, amely neki beszédes jóbarátja: zsongva kíséri versei ritmusát és összeköti neki az emberi beszédet az Ő páratlanul szép, egyszerű, világos, lágy és édes magyar nyelvével a zene hullámozó ritmusával és megfejtí neki a magyar prózodia titkait. A tekintete tétovázó és

szinte bizonytalan, ha az embereket nézi, de csodás erejű, átható, ha a természetbe néz és varázsfűkor, ha az emberi lélekbe tökint bele. Soha magyar költő mélyebben nem látott bele abba a feneketlen tengerbe, amelyet emberi léleknek mondunk, mint az Ő réveteg szeme. Dalai, balladáit, elbeszélő költeményei egy külön Magyarország területét népesítik be. Históriaink egy részét, a magyar népet, ha a nép és história merőben kivesszük, Arany műveiből képes volna egy ihletett történetíró rekonstruálni. Mert az Ő versei dokumentumok. Nemcsak az Ő egyénisége van bennük megörökítve, hanem a magyar népé is, és az is, hogy a magyar nép milyennek látta magát a jelenben és milyennek látta a történelmét.

Arany pályafutása idejét tekintve, a legrettentőbb és egyben a leghálásabb volt, amivel sorsa a művészt megkínálhatta. Látta a 40-es évek küzdelmét, amelynek célja volt, hogy a múlt gúnyját a nemzet imagáról levesse és jövődjéje mezét fölöltsse magára és a látvány szatírakra hangolta szemlélő természetét; látta azután a 48-iki eposzt irtóztató katasztrófájával, amely megdermesztette képességeit és látta végül a halottakból való fölámadást és versenyt alkotott az alkotókkal. Mikor a király és nemzet kibékültek s az életnek visszaadott nemzet reménye az egekre szállt: őt az esemény alkotóerejének teljességében találta, egymagát nagy költőtársai közül. Az akkori országos örömhöz tartozott, hogy a királyi kegy a nemzet dalnokáról sem feledkezett meg, s Arany János mellére tűztek egy Szent István-rendet. A költő megdöbbenve fogadta a nem várt kitüntetést és amikor megtudta barátaitól, hogy ezt a dolgot már el nem kerülheti, fölülkerekedett benne jó magyar humora, leült s megírta e sorokat:

Kibékültek, határt jártak,
A legényre jó sort vágta:
Engem is most ez a sors ért,
Elviselem a hazáért.

Tisztelt ünneplő közönség! A magyar nemzeti lélek föl fogásában a hármas számnak valamely misztikus jelentősége van. Hiszen a magyar népdalban, mielőtt a dacos lélek megtagadná az engedelmességet a

bírónak, – Hármat rikkantott már a rigó. És nem háromszor iszik-e a magyar? És nem három-e a tánc a magyarnak? És nem háromszínű-e a magyar lobogó? És nem a hármás bérc áll-e rendületlenül címerében? Engedjék meg tehát, hogy mikor én itt szólni kezdtem s azt mondtam, hogy a magyar g énius z két inkarnációja ölelkezik ma mibennünk és ünnepünkben, tekintve különösen az elnök urnák gyönyörű rajzát Petőfi és Arany csodás, klasszikus, történetbe való barátságáról, engedjék meg nekem, hogy szólítsak ki egészítésül a magyar hármasság nevében egy, harmadik inkarnációt ide Petőfihez, Aranyhoz nemzeti hármasságnak: Vörösmartyt.

A tizenkilencedik század volt a magyarnak idetelepülése óta egyik legnagyobb százada. A magyar nemzeti g énius z hárm as inkarnációja egymagában e században kétszer lett valósággá. Ott tündökl ik egén a három halhatatlan költő: Arany, Petőfi, Vörösmarty. Ott tündökl ik a magyar közélet másik három nagysága: Széchenyi, Kossuth, Deák. Mindenik e két hármasságban egyet-egyet jelent abból a három konstitutív elemből, amelyből a magyar nemzet alkotva van. A három együtt jelenti a magyar lelket, a háromnak harmonikus egybeolvadása a magyar nemzeti g énius z. Széchenyi és Vörösmarty, Kossuth és Petőfi, Deák és Arany ugyanaz a lélek, a nemzeti élet más-más t errénumán. És a három együtt jelenti a magyar nemzet életképességét, életerejét, szellemi és erkölcsi tartalmát, mely ezer éve formálja, szövögeti a nemzet sorsát. De soha még az inkarnáció ily teljességgel, ily káprázatos szépséggel, ily szinte megfélemlítő erővel, mint az elmúlt században, nem jelent meg egyszerre életünk színterén. Ezekből az elemekből úgy van megalkotva a magyar nemzet örök élete, mint a világegyetem örök élete a három főelemből: a vízből, tűzből és a levegőből. Vegyél ki egyet ezekből és rombadől a világ. Mert a tűz levegő nélkül, a levegő víz nélkül, mind a három egymás nélkül és a világegyetem mind a három nélkül lehetetlen. Vedd ki Széchenyit, vedd ki Kossuthot, vedd ki Deákot, csak egyet vegyél ki közülök a magyar lélek fogalmából és rokkantat, csonkát, bénát csináltál Toldi Miklósból, a magyar dalia fogalmából.

És megmaradok a világföntartó három főelemnél, a tűznél, víznél, levegőnél, a három nagy költőnkre vonatkozólag. Vörösmarty a magyar nemzet költője, hasonlatos a levegő proteuszi természetéhez: mint a lehellet gyöngéd, mint a szellő játszi, mint a vihar tombol és száguld, ha az istenek haragma ihletik. Petőfi a szabadság költője, a tűz: mint bájosan lobogó gyertya a szegény ember házában, mint a világító fáklya a szeretet és szabadság szolgálatában, mint félelmes tűzvész érzelmeinek szent fölgerjedésében és anint kitörő vulkán és mindent elborító láva, ha gyűlölete csatázik. Arany János pedig a magyar nép költője, a víz, amely lágyan öleli óceán, képében az emberlakta földet és mint pára éltetve járja be a mindenséget, neki ellent semmi sem állhat, sem a leggyöngédebb szervezel, sem a legkeményebb szikla. Nem ereje teszi ellenállhatatlanná, hanem lágysága, őszintesége, hűsége és igazsága. Mert a víz mindenk hű tükre: ami belenéz, az néz ki belőle vissza, akár a virágszál, akár az emberi arc, akár a csillagos égboltozat. Ebben a mi három költőóriásunkban nemcsak a természet életföntartó-őselemei öltöttek emberi alakot; ebben a művészetek megtestesülését is láthatjuk: Petőfi a muzsika, Vörösmarty a festő, Arany a szobrász.

Tisztelt ünneplő közönség, az elmúlt évszázad a magyar költészetnek a hős kora volt: megnyitották a századot Csokonai, Berzsenyi, majd jöttek a két Kisfaludy és Katona József, és velük, utánuk egész hegyit oszoruja a dicső talentumoknak. S mint ahogy körülöleli gyönyörű sík hazánkat a Kárpát-hegység védőkoszorúja, úgy sorakozik a múlt század költői nemzedéke a tündérhegyek láncolatává, s közülök kiemelkedik, mint hegyeinkből a Tátra, Mátra, Fátka, költői nemesi címerünk három bércóriása: Arany, Petőfi, Vörösmarty. A nagy nemzeti katasztrófából, amelybe a végzet legdurvább keze, a zsarnoki kéz lökte a nemzetet, a három közül csak egy hozta át a mi munkánk korába alkotóerejét épen és csorbítatlanul. Az, akit a tűzhöz hasonlítottam, elégett a tűzben, az, akit az éltető léghöz hasonlítottam, mikor a nemzetet a levegőtől megfosztva látta, a rabság éjszakáján a téboly éjszakájának rabja és martaléka lett, Diadalmasan csak

az jött tűzön és éjszakán keresztül, akinek költői lényéhez az áldott éltető termékenyítő vízről vettem a hasonlatot. Mert a víznek nincsen akadálya. Ha nem hömpölyög, mint folyó, ha nem zúg és hány hullámot, mint tenger, akkor mint pára vándorol és mint harmat hull a szemekre, a virágra, a búzavetésre és éltet és termékenyít. Ember föl nem tartóztathatja, hatalom meg nem állíthatja, zsarnok bilincsbe nem verheti.

Tisztelt ünneplő közönség, Arany János ez emlékünnepeén ihlesse meg az Ő saelleme mindnyájunk lelkét. Gazdag, gyönyörű, áldásos, alkotó munkája, mint a víz a vetést, termékenyítse meg, fogékonyáguk mértéke és természete szerint a fogékony lelkeket. Egyszer, mint fenségesen tovahömpölygő folyó, egyszer mint csacska patak, egyszer mint zuhogó zápor, mely összemossa, ami egymáshoz rokon, egyszer meg mint langyos májusi eső, egyszer mint harmat, mely a hajnal rózsás ujjáról hull alá, egyszer mint pára, melyet a suhanó szellő hajt izzó homlokokra, tikkadt tagokra, kifáradt tájékokra. És lássa e víz tükrében a nemzet magát és lássa benne a világ Magyarország is-a magyar nemzeti dicsőség tündöklő képét mind az idők végéig.

Szrmecsányi és a Horvát kérdés

Budapest, 1917 márc. 24.

A mese a bolondról, aki követ dobott a kútba, melyet tíz bölcs nem tud belőle kihúzni, megisméltődött a képviselőházban. Ezer bajjal küzködünk! Viseljük a háború külső és belső keserveit és áldozatait, nyögünk egy sok erkölcsi alappal nem bíró pártvillongás excesszusai alatt és amikor föláll egy temperamentumos képviselő és beledobja a különben is forrásban lévő nagy nemzeti katlanba a – délszláv kérdés mérges anyagát. Ez oly meggondolatlanság, sőt könnyelműség, hogy szinte kényszerít bennünket a kételkedésre motívumainak őszinteségére nézve. Nem hiszem, hogy Szrmecsányi képviselőt csakugyan az érdekelte volna, hogy vajjon Rajasics báró igazában kém volt-e és

hazaáruló. Őt az vonzotta és izgatta, hogy az ország fellármáztassék – legalább egy-két huszonnégy órára azzal, hogy a munkapártban kémek és hazaárulók ülnek. Hiszen az okoskodás olyan egyszerű: ha Szmrecsányi tudhatja, hogy Rajasics báró kém és hazaáruló, akkor ezt Tiszának még jobban kell tudnia. És mégis megtűri pártjában s elfogadja támogatását. Az ellenzéken a bejelentésre óriás fölháborodás támad, a kormánypárt előbb elképedve, majd cinikusan fogadja a merész támadást és tíz lépéssel közelebb jő ezzel a helyzettel a – koncentrációs kabinet, melynek egyedül üdvözítő voltáról éppen ezekben az órákban igyekeznek audienciára hívott és bocsájtott ellenzéki vezérek a fiatal királyt meggyőzni.

Egészen világosnak látszik tehát, hogy ez az incidens nem egy hazaárulót akart megbélyegezni, hanem rá akarta sütni valamelyes gyanúkok alapján egy emberre a hazaárulás bélyegét pártérdekek szolgálatában. A sanda mézáros Rajasicsra nézett és ütött – Tiszára.

És ha csak eddig volna, hát jó is volna. Elvégre nincs politikusaink között Tiszától kezdve végig a vezéreken egy se, akire egy-egy jó ütés a mai kegyetlen napokban rá ne férne. De sajnos, az ütés nem Tiszát érte, se nem Rajasicsot, hanem az országot, még pedig egyik legérzékenyebb pontján.

Az esemény folytán ugyanis a horvát képviselők Zágrábból gyorsvonaton felrohantak Budapestre, hogy itt elégtételt keressenek és első dolguk is az volt, hogy *azonosítsák magukat* Rajasics ügyével. Most már egy kém és hazaáruló helyett lesz pár tucat kém és hazaáruló. És nem azoknak a horvátoknak a sorából, akik Jellacsics hagyományait őrzik és szellemét ápolják, hanem ellenkezően, ezeknek a kedve szerint azok közül, akik a tűrhető barátságot velünk tartani óhajtják. Ha pedig elégtételt a Rajasics személye ellen intézett inzultusért nem kapnak, akkor ennek a következéseit elhárítják magukról.

Így vetődött föl napirendre a horvát s illetve a szerb s illetve a délszláv kérdés. Ezt a sebhető és beteg pontját találta az ökölcsapás, melyet Szmrecsányi képviselő a miniszterelnöknek vagy pártjának szánt Rajasics személyén keresztül.

Természetesen annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy mennyi az igaz mint tény, mennyi a valószínűsége a gyanúnak Szmrecsányi előadásában, nem tartozhatik e cikk keretébe. Tudja Szmrecsányi és Tisza tegnapi nyilatkozatából tudjuk mindnyájan, hogy az ügy, melylyel Szmrecsányi vádjai összefüggnek, éppen mostan van vizsgálat alatt a katonai bíróság előtt. Tudjuk azt is, hogy a határszéleken a katonai bíróságok a kémkedés és árulás gyanújával terheltekkel szemben nem sokat teketóriáztak. Már most, ha a Pasics listáján foglaltak elkerülték eddig a gyanút, a vizsgálatot és az ítéletet: abban ugyan semmi veszedelem nem lett volna, ha Szmrecsányi még egy-két hétig vár, amíg a vizsgálat befejeződik és az igazság kiderül. Erre a képviselő úrnak egynél több oka is lett volna. Nem az, hogy Ő is járt lenn az újságírókkal Belgrádban. Hanem igenis az, hogy a horvát-szerb koalícióval a magyar koalíció is harmonikus egyetértésben volt, paktált és együtt dolgozott, amíg ez a horvát koalíció Justh Gyula képtelen elnöklésétől vérszemet kapva, heteken át tartó obstrukcióra nem vetemedett. Mi magyarok igen naivak vagyunk. Igen hamar készek vagyunk a testvéresülésre, a fehér lapra és a felültetésre. Nemcsak a képviselő urak; mi újságíró urak is. Hiszen ide, ebbe a mi redakciónkba mily soká volt bejárós Supiló, hogy minket ennek vagy annak a horvát főispánnak, térparancsnoknak, stb. az elcsapatására buzdítson. Végre is ki kellett őt dobnunk, még mielőtt a két koalíció barátságát feladalia volna az obstrukció. Mi előbb átláttunk Suplók szitáján.

Ismételjük tehát, meggondolásra inthette volna Szmrecsányit, hogy Ő és pártja is fegyverbarátságban volt a horvát-szerb koalícióval. Ez a koalíció azóta is többsége a horvát országgyűlésnek. Azóta három háborús év is lezajlott rólunk és az egész idő alatt semmi föl nem merült e párt és tagjai ellen. Lehet, hogy ezek se tizenhárompróbás barátaink nekünk, de bizonyos, hogy akik Horvátországban nem tartanak velünk, azok éppenséggel tizenhárompróbás ellenségei a magyarnak, az államjogi kapcsolatnak Horvát- és Magyarország közt és szószólói vagy a trializmusnak, vagy az osztrák federalizmusnak, amelybe beleszámítanak minket is,

koronatartománynak a többi korona tartományok közt.

Ezek kényes és nehéz dolgok. Mi tudjuk, hogy a történelemmel, hogy közjogunkkal és mindkettőnk érdekével ellenkeznek, de mi haszna, ha mi tudjuk, ellenben Horvátországban vannak pártok, amelyek *nem akarják* tudni; s mi haszna, ha azokat a horvátokat, akik ebben a dologban mégis csak mellettünk s velünk egy alapon állnak, könnyelmű, nem bizonyítható, de annál lealázóbb vádakkal magunktól elvadítjuk, gyanakszunk és Ítélnünk is egyben a legsúlyosabb nyilvánosság előtt.

Minde meggondolások arra indíthatták „volna Szmrecsányit, ha csakugyan a gyanúja fájt neki, hogy megvárja a vizsgálat végét s akkor kérjen felvilágosítást.

Mink bizony tudjuk, mert mi számon tartjuk a történelmet, hogy itt a Dunavölgyében, amely természetes fekvésénél fogva uralkodik az összes déli szomszédokon, a magyar nemzet önállóságához, alkotmányosságához és szabadságához van kötve az összes nemzetiségek és a déli szomszédok szabadsága is. Valahányszor a magyart leigázták, igába került mindenki; az is aki Jánku, az is aki Hodsza, az is aki Jellasits vezérlete alatt segített a magyart leigázni. És valahányszor a magyar visszaszerezte alkotmányos szabadságát, mindannyiszor szabaddá lett vele a tót, az oláh, a horvát is. Meg is ültük az alkotmány helyreállítása után a híres *testvéresülési ünnepeket*. Odaadtuk Horvátországnak a híres *fehér lapot*, megcsináltuk nemzetiségeink számára a *nemzetiségi törvényt* és minden egyenlő-joguságot. Adtunk bőkezűen eleget. De egyet nem tudtunk. Mások befolyása alul nem tudtuk a magunk befolyása alá hozná a népet. Mert az alkotmányos szabadság jó üzletté teszi lelketlen és könnyelmű embereknek a politikai pályát. Csak sok csalódás, sok szenvedés, nagyobb maveltség és nagyobb politikai érettség fogja a népeiket a mi nagy igazságaink megértésére vinni. Ezt az óhajtott időt lökik vissza kívánatos fejlődéséből az ilyen, csak politikai szenvedelmességből eredhető incidensek, minő a Szmrecsányi föllépése volt.

Levelek

Budapest, 1917 márc. 31.

Tisztelt Szerkesztő úr, a Ligetklub, mint az Esti Újságban olvasom, tegnap közgyűlést tartott, utána pedig lakomát. Ezen a lakomán Márkus Jenő tanácsos felköszöntötte Bárczy Istvánt, aki feleletében egy *városi párt* szervezéséről beszélt.

– A városok polgársága, – mondotta a polgármester – nincsen megelégedve a mai helyzettel s különösen nincs megelégedve a törvényhozással, amely, nem az Ő érdekeit képviseli. Az iparnak és kereskedelemnek nincsen meg a maga képviselője a parlamentben, éppen ezért meg kell szervezni a városi pártot, amely érvényre fogja juttatni az iparnak és kereskedelemnek jogos törekvéseit.

A polgármester országos pártot tervez s hajlandó a szervezését is kezébe venni.

Engedje meg nekem, tisztelt Szerkesztő úr, azt a megjegyzést, hogy meglep az a naiv fölfogás, amely, ilyen terveket hoz a politikai napvilágra. Hiszen ha semmi egyebet tekintetbe nem veszünk, mint azt, hogy országos képviselőink igen tekintélyes része – azt hiszem, legalább is száz ember, *városokból* kerül bele a parlamentbe, kérdezhetjük: hogy van az, hogy ez a nagy szám, még tán a legintelligensebb fajta, gondozatlan és prédára hagyja a városi érdekeket s az ipar és kereskedelem érdekeit. Miképpen gondolhatja fővárosunknak népszerű polgármestere, hogy egy városi párt, melyet Ő csinál, s amely ennek a számnak tán egy; harmadát sem fogja elérni, mert hiszen helyi és politikai párttekintetek azontúl is fognak a városokban érvényesülni, miképp gondolja Ő, hogy egy ilyen töredék más irányba fogja fogja az eddigiből törvényhozásunkat terelni?

Az érdekképviselőtek babonája már másikor is kísértett. Egyszer iparos, egyszer kereskedő, egyszer agrár jelszóval. Soha se ért el komoly eredményeket. Mert törvényhozókat felsőbbrendű, (mondhatnám egyetemes, összefoglaló szempontból kell választani. Micsoda karrikaturája lenne egy parlamentnek, ahol na-

gyobb pártalakulások helyett egy iparospárt, egy kereskedőpárt, egy gazdapárt, egy városi párt, egy falusi párt, egy oláh párt, egy tót párt, sőt egy magyar sovén párt is lenne; de azonkívül egy hármasszövetségű, egy antantos és egy békepárt! Még hátra vannak a szocialista árnyalatok: a radikálisok, az anarkisták, a íkoilektivisták, a szindikálisták és így tovább. Azután a monarkista és republikánus pártok. De még ezek is alpártokra oszolnának. Ez csak nem lenne ideálja egy nemzeti törvényhozásnak. Hogy pedig mégis létrejöjjön, ahhoz nem kell egyéb, mint hogy valaki elkezdje a részekre bomlást, mint ahogy imost a városi párt érdekében polgármesterünk teszi. De egész sikerrel ezt csak akkor fogja tenni, ha választóközönségünket nyakonönti az általános titkos választóvízzel. Akkor épp úgy töredékekre hull a magyar parlament, mint ahogy elemeire bomlott a francia, ahol már régen blokkokkal, alkukkal és koncessziókkal tud a törvényhozás dolgozni.

Tisztelt Szerkesztő úr, engedje remélnem, hogy ez a *párt* nem fog létrejönni. Amire Bárczy törekszik, annak egészen más az útja: tessék a képviselőházba a városoknak kipróbált jellemű hazafiakat küldeni s tessék első sorban a saját külön kis parlamentjükben: a városi bizottságokban rendet csinálni. Ne klikkekkel uralkodni, hanem a város érdekeinek szervezésével és becsületes kiszolgálásával. Mert ha a képviselőházunk nem éppen mustra, bizony a városi törvényhatóságok sem ideáljai a tisztas és helyes városi önkormányzatnak. Kezdjék a t. városok a reformokat magukon, ne a törvényhozáson.

Dunántúli.

Amerika

Budapest, 1917 ápr. 1.

Még olyan lassan nem sült el ágyú a világtörténelemben, mint az amerikai hadüzenet. Érdekes fejezete lesz a háború történetének, ha majd belevilágítanak abba a titkos műhelybe, ahol Amerika szereplését igazítják az óvilág konfliktusában. Három éve telik be, nemsokára a háborúnak. Két évig s tán valamivel to-

vább Amerika azt mondta, hogy semleges. De az egész idő alatt buzgón szállított ellenfeleinknek muníciót, fegyvert és mindent, amivel olyannal rendelkezett, aminek jó hasznát veheti az ember a háborúban. Közbe két keresztény erényben is nagy kitartással gyakorolta magát; egyfelől mint gondos lelkiatya szüntelenül gáncsolta, korholta, sőt fenyegette Németországot a nemzetközi s a tengeri jog nevében a bűvárhajó-harcért és egyéb hadi cselekedeteiért; ellenben a legmesszebbmenő keresztényi türelemmel nézte Anglia erőszakosságait ugyanezekben a tereken és packázásait más semlegesek érdekein. Megbotránkozott a német bűvárhajó-harc kegyetlen voltán, de hideg maradt az angol blokáddal szemben, mellyel éhínséget akartak csinálni Németországban. Így tartott ez két éven át s ez alatt az Anglia által kisajátított nemzetközi hírszolgálat alaposan iparkodtak megdolgozni az amerikai közvéleményt, hogy háborúba kergessék az Egyesült-Államokat. A dolog nehezen ment, de ment. Most már ott vannak, hogy mint a mai táviratok jelentik, a kongresszus Wilson előterjesztésére ki fogja mondani, hogy hadiállapotban lévőknek tekinti magát Németországgal szemben. Ez tehát a háború – részletfizetésben. Először a diplomáciai viszony megszakítása, azután a hadiállapot elvi kimondása, majd aztán jön a tényleges háború is, talán, ha előbb nem, hát a – békekötéskor. Mert ha verekedni nem is, de osztozkodni a zsákmányon és beleszólni az osztozkodásba bizonyosan a jenki is óhajt.

Komolyan szólva a dologhoz, nekem nincsen semmi kétségem abban, hogy ez a dolog mind teljesen program szerint megy végbe. Nekem úgy tetszik, hogy tán a bűvárhajó-harc sikere vagy éppenséggel az orosz forradalom folytán esedékessé lett az Anglia és Amerika titkos szövetségi szerződésének az a pontja, amely megállapítja, mikor kell Amerikának elvetnie az álarcot. Az eddigi csak presszióknak és ijesztgetésnek látszott. Reméljük, legújabb lépése is annak fog bizonyulni.

Igazságosak tehát akkor leszünk, ha az új fordulatot is, az új hadi állapotot is nem amerikai, hanem angol ügynek tekintjük. Igaz, hogy az angol erő démoni

hatalomnak bizonyult, de kalkulusába rettenetes hibák és tévedések csúsztak be. Szövetségbe terelte ellenünk Francia-, Orosz- és Olaszországot, hogy Belgiumról, Szerbiáról és Montenegróról ne is beszéljünk. Majd mikor ez nem volt elég, belelökte kis marionettjét: Portugáliát; belehipnotizálta Oláhországot, belevontatta Japánországot s most már a kínai copf is benne van. És még mindig nem elég. Immár tehát nincs pardon: bele kell ugrania a csillagos lobogónak is. De persze, a jenky nem ugrik, a jenky csak tmászik. És még mindez nem elég. Közbul is történt valami.

Történt az, hogy nemzeti és egyéni szabadság szűz vára, az angol polgári gög és önérzet szintén kötélnek áll. Anglia, amelynek polgárai még öt évvel ezelőtt nem túrték el, hogy az utcán közöttük katonaember *fegyverrel* járkalhasson az oldalán; melynek politikusai zsoldos hadsereggel hódították meg a félvilágot öt világrészben: ez az Anglia néhány hónap alatt *elmilitarizálódott*; nyákára vette az általános védőkötelezettség igáját és polgárainak egyéni szabadságát épp úgy elkobozták, mint ahogy volt a legzsarnokibb államokban valaha.

És még mindig nem elég. Anglia ellenségei nem ijedtek meg. Mert ha megcsináljuk a háború kiomputusát, akkor világgraszoló eredményt állíthatunk az ámuló népek szeme elé. Tessék csak meggondolni, hogy a központi hatalmaik területe (immár Lengyelországot is beleszámítva) *hat millió* négyzetméter; az antantoké pedig *hetvenhárom és fél millió*. A középpontiak lakossága *százhatvanhét millió*; az antantosoké *nyolcszázhatvanhárom millió*! Ezzel szemben pedig ellenségeink összesen *harmincegyezer* négyzetkilométer területet tartanak elfoglalva tőlünk, míg az, amit mi foglaltunk el Ő tőlük, nem kevesebb, mint *ötszázötvenkét-ezer* négyzetkilométer.

Mit változtathat már ezen rengeteg arányszám mellett a helyzeten az Egyesült-Államok hadiállapota?

De egyszer mindennek vége szakad: amaz államok számának is, amelyeket még Anglia mozgósíthat ellenünk ebben a háborúban, sőt még magának ennek a háborúnak is. Azt, hogy a kontinens hadihelyzetén fordíthasson, Amerika hadiállapota nem bizonyítja; de

bizonyítani látszik igenis azt, hogy Angolország utolsó ütőkártyáihoz nyúlt, a játszma vége közeledik és e véres és borzalmas játékban mégis csak mienk lesz az – utolsó ütés.

Levelek

Budapest 1917. ápr. 8.

Tisztelt Szerkesztő úr, engedje meg nyilvánosan bevallanom, mily jól esett nekem az, hogy a *Budapesti Hírlap*, minekutána a többi lapokhoz hasonlóan szárazon közölte volna Szávay Gyulának, mint a debreceni kereskedelmi és iparkamara nyugalomba vonuló titkárának kitüntetését a Ferenc József-renddel, érdemesnek tartotta ma visszatérni az esetre, hogy első közleményét kiegészítse Szávay Gyula egyéb érdemeinek is megemlítésével. Mert ez csakugyan nem azokhoz hasonló eset, mikor valamely közhivatal vagy országos intézmény érdemes munkását éri az ilyen tisztesség. Ha Szávay Gyulát, mint kamarai titkárt érte a kitüntetés, ez csak azt jelenti, hogy a debreceni kamara vezetősége, mint felsőbbsege, jól megértett és becsületesen felfogott hivatásához képest volt az ügy megindítója. Vannak azonban más testületek is, melyek joggal járhattak volna közbe a végből, hogy Szávay feldíszíttesség érdemei elismerésének az ilyen szokásos szép külső jelvényével.

Szávay Gyula még abban a nemzedékben kezdte pályafutását, amikor az írói és költői hivatás Magyarországon nem volt – kenyérpálya. A múlt évszázad kétharmadában közéletünk vezérelemeinek volt még egyik gondja, hogy szellemi munkásaink számára, a kiket rendszeren el nem tarthatott foglalkozásuk, itt is, ott is – a Nemzeti Színháznál, az Akadémiánál, hazafias felbuzdulással és célzattal létesített intézményeknél (minő a Földihitelintézet, az Első Magyar Biztosító stb.), az országgyűlés körül állások létesíttessenek, melyekbe egy-egy érdemes író, költőt, tudóst el lehessen helyezni. Az új időknek akkor néha már a szelét éreztük, kedvezéséhez még nehéz volt hozzájutni. Szávay is tán épp a szelét érezte s már fiatalon volt rá gondja, hogy élete anyagi alapját nem e szokásra vagy hagyományra

alapítsa, hanem önönmagára. Így került a gazdasági élet forgalmába, így futotta meg pályáját becsülettel, megbízható munkaerőképpen a kereskedelmi és iparkamarák szolgálatában. Becsület nekünk íróknak és újságíróknak is, hogy ezen a téren kompetens bírái, többsége ítélete szerint is rászolgált a nyugdíj mellett az ideálisíbb jutalomra is.

De Szávay újságíró is volt. Ebben a minőségben is helyt állt, sőt a vidéki újságírói szövetkezet és nyugdíj körül fáradhatatlan és találékony buzgóságával oly érdemeket gyűjtött, hogy ezzel is rászolgált bőven az elismerésre. Sőt ha más ember volna, mint amilyen és ha eszébe jutott volna magát egy kissé megjubiláltatni, ami meg is illette volna, ezért magáért is joggal lehetett volna Ő felségétől egy Ferenc József-keresztet kérni.

Sőt van még egyéb is, tisztelt Szerkesztő úr. Szávay Gyulának mint poétának is országos neve van. Ám Ő azok közé tartozik, akik nem mesterség szerint üzük a szép kultuszát. Lám, Ő idejekorán elválasztotta magát két emberré. Ideális fölfogása a költői hivatásról és munkáról visszaretent attól, hogy koszorús pegazusát ekébe fogja, szántson, vessen az így megalázott szegény paripával, hogy szárnyas lovának ne a röptében gyönyörködjék, hanem verejtékéből – éljen. Neki a pegazus parádés hátsparipa volt. Ünnepen és szabad óráin tett rajta testet és leliket üdítő kirándulásokat a parnasszus virányain – mint régibb költőink mondták. A szántást és vetést, a vendégoldalas szekér terhének tovaszállítását, kenyéradó munkáját az anyagiakat gondozó téren végezte polgári munkával. Ritka módon békült meg benne egymással az ideális vágy és a reális életfölfogás. Így történhetett csak, hogy mint kamarai titkár, mikor nyugalomba, megy, a legfelsőbb úr kitüntetésére érdemesnek találják, mint újságíró kollégáinak háláját, és szeretetét viszi magával, mint költő pedig koszorút kap. Mert verseiből össze lehetne állítani egy szép kötetei, mely irodalmunk legszebb könyveivel egyazon polcra illik. De ez, tisztelt Szerkesztő úr, még korán volna, mert remélem, mint költő, még sokáig nem megy nyugalomba.

Dunántúli.

Miljukov Deszpota

Budapest, 1917 ápr. 11.

A liberális orosz külügyminiszter, Miljukov úr, aki előkészíti az orosz demokrata köztársaságot és a népek felszabadítását, szükségét érezte annak, hogy újságírók számára előadást tartson Wilson úr nemzetközi programjáról. Ez ideális program nekik, amely mindenkinek békét, boldogságot és biztosságot ígér, akit az antant – győzelme esetén – föl nem fal, vagy föl nem transzéroz. Egészben konstatálni kell, hogy Miljukov demokrata forradalmár úr Ő excellenciája egész, teljességében átveszi az elűzött cárizanus programját. A cári deszpotizmus trónjába beleül a köztársasági deszpotizmus, amely megbotránkozással fogadja a gondolatot, hogy békét lehessen kötni a háború előtt levő állapot alapján. Igen, elfogadja az *annexió* nélkül való békét, de különbséget kell tenni, mondja. Annexió nélkül ott, ahol az annexió – uzurpációt, bitorlást jelent, békét kötni nem lehet, nem szabad. És persze, amit Ő anektálna, az nem uzurpáció; amit ellenfelei anektálnának, az pedig uzurpáció. Ez a muszka köztársaság idealizmusa és erkölcstana. És eszerint békét csak Németország teljes leverésével, Ausztria és Magyarország földarabolásával lehet kötni, – szerinte. Rólunk még részletekbe is bocsátkozik Miljukov úr. Egy cseh-tót állam megalakítása, azt mondja, határu fog szolgálni Németország uzurpációs tervei ellen a szláv országokra vonatkozóan. A német Ausztriát és Magyarországot *etnográfiai határaitra* kell korlátozni. Az olaszokat Olaszországgal, a románokat Romániával fogják egyesíteni. *A természetes, a történelem által megjelölt problémák követelik a szerb vidékek egyesítését.*

Ez az új, a demokrata és republikánus orosz kormány béketerve, Európa térképének átformálása, mely, mint mondja, a tartós békének teljesen megfelel és ennél fogva mindent kiküszöböl, ami új konfliktusokat okozhatna.

Hol járt vajjon ez a Miljukov úr iskolába és hol tanulta a történelmet? És hol tanulta a geográfiát?

Nem tudja-e, hogy Magyarország területe, ahogy van, oly zárt terület, amelyet minden béke és biztonság lehetetlenné tétele nélkül nem lehet megbontani? Viszont nem tudja, hogy a magyarság ezt a területet, mint önálló országot, ezer év óta sikeresen megvédelte tatár, török és német inváziók ellen egyaránt? És nem tudja, hogy itt roppant meg a török hatalma, amely a híres balkáni szlávokat egy hullámcsapással elnyelte? És nem tudja, hogy abban a pillanatban, amint a török hódoltság lemúlt a Balkán népeiről is, ezek a népek rögtön hajbakaptak egymással, mintha csak demonstrálni akarták volna, hogy ott egy felsőbbrendű szomszédos befolyás nélkül minden tartós béke és biztonság lehetetlen? És még kérdehetnénk többet is, hogy illusztráljuk azt, hogy a *természet* is, a *historia* is, amikre Miljukov úr hivatkozik, midőn demokratikus és republikánus kését reánk köszörüli, mind jannak az *ellenkezőjét* bizonyítja, amit Ő az újságíróknak Pétervárott szavalt A mi demokratáink pedig folytassák lelkesedésüket az orosz demokrácia diadaláért. Nekünk úgy tetszik, cári autokrácia és muszka köztársaság: egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz. Testben, lélekben kozák, aram se republikának, se demokráciának, se egyenlőségnek nincsen hatalma. De a mi ellenállásunkba belesorbult a cár foga, beletörik Miljukov excellenciás demokrata úr kése is.

Levelek

Budapest, 1917 ápr. 11.

Tisztelt Szerkesztő úr, mikor végigolvastam a *Budapesti Hírlap* mai számában a tudósítást a tisztviselők tegnapi gyűléséről, úgy éreztem, mintha egy fojtva tartott kráter nyílt volna meg, amely rejtett tüzeket, nem sejtett indulatoikat, lélekperzselő látáv lövelt volna ki. Aki közletről nézi ama rétegek küzdelmét és vergődését, amelyek állandó fizetésükre vannak utalva a megélhetés mai nehéz napjaiban, az nem cso-

dálkozik az elkeseredés ily mértékén. De viszont föl-emelkedett lélekkel lehet konstatálni, hogy elkeseredés több méltósággal, szegénység több önérzettel, szorongattatás több rezignált nyugalommal nem nyilatkozott meg, mint tegnap, mikor a panasz, a jajszó, a segítségkiáltás – hogy drasztikusabb szókat ne mondjak – kitört a magyar tisztviselők megterhelt szívéből.

Tisztelt Szerkesztő úr, én a gyűlés érdeméhez nem akarok szólni, sem a határozathoz. Az ülés elnöke, *Batthyány* Tivadar gróf az erélyneik, határozottságnak, lojalitásnak és mérsékletnek oly hangjait találta meg, amelyek úgyszólván megállapították a gyűlés lefolyásának hőfokát, *Andor* Endre miniszteri tanácsos úr pedig, aki népszerűségnek és tekintélynek örvend ezekben a körökben, oly etikai magaslatra emelte a forrongó lelkek mozgalmát, hogy a résztvevők megnyugodva, a ikivül álló érdeklődő magyarok büszkén tekinthetnek a tegnapi napra. Nem tartom tehát tehetőségnek, hogy a tisztvdíselők kívánságaival az illetékes körök a legkomolyabban ne foglalkozzanak. Ennek, a dologgal való komoly törődésnek akarok egy ötletet adni.

Tisztelt Szerkesztő úr, tudjuk, hogy a mi országos költségvetésünk már a háború előtt is veszedelmesen meg volt terhelve. Most e terhekhez járulnak a háború költségei. Semmi sem természetesebb tehát, mint hogy a tisztviselők kívánságaira azt adják első feleletül: igen, igen, a *lehetőség* mértéke szerint, pénzügyi képességünk határai között.

Ez az, t. Szerkesztő úr, aminek döntő erejét egy kissé le akarom szállítani. Ma ugyebár a néphadsereg korát éljük és háborúját vívjuk. Minden épkézláb ember, aki itthon nem nélkülözhetetlen, ott van a fronton. Az itthon maradtak pedig megfogyva bár, de – egyelőre – törve nem, végzik a maguk és az elvittek kötelességét is. És ezek közt a legjobban a megtizedelt tisztviselők, akik a polgári közigazgatást is ellájtják, de a háború folytán százféleképp megsokasodva és komplikálódva. Azután a katonai adminisztrációnak is szolgálatára állanak. És amikor a kalmár, az iparos, napszámos mind a többi drágulás arányában emeli portékája vagy munkája árát, akkor a tisztviselő kényete-

len a régi fizetéséből; hozzá vásárló erejében megcsök-
kent pénzzel fedezni élete szükségéit.

De, tisztelt Szerkesztő úr; az általános védőköte-
zettség, a néphadsereg azt jelenti, hogy mindnyájan
katonák vagyunk. Első sorban azok, akiket az állam
fizet. Ha háborúban vagyunk, mindnyájan benne
vagyunk, benne, vagyunk, mint katonák. Mi
természetesebb tehát, mint az, hogy háború
idején mindaz a többlet, amire, hogy megélhes-
sen, az ország e front mögötti katonáinak szüksége
van, ne a polgári kormányzat budgetjében, hanem a
katonai, a háború költségében számoltassék el. A há-
ború – természeténél lógva – oly iszonyú pazarlással
jár, hogy minden milliárdból, amelyet költségeire ösz-
szehordunik, száz-száz milliót a polgári hadseregre for-
dítani, meg se kottyan.

Tessék az állami közhivatalok tisztviselőit fölvenni
a katonai státusba, ott nyilvántartani, onnan fizetni
megfelelő pótlókait és mind abban a kedvezésben része-
síteni, amiben a többi frontmögötti katonák részesül-
nek. Ez, tisztelt Szerkesztő úr, egy Kolumbus-tojás,
igazságos, okos, méltányos és ki is vihető.

Dunántúli.

Két szenzáció

Budapest, 1917 ápr. 13.

Két nevezetes esete van a mai napnak. Az a hír,
hogy a Zsivnosztenszka Banka cseh pénzintézet urai
ellen, akik vád alá voltak helyezve hazaárulásért, az el-
járást megszüntették, magukat a vádlottakat, akii: le
voltak tartóztatva, szabadon bocsájtották. Hogy mi
okozta ezt a fordulatot, arról nem tudunk fölvilágosí-
tást szerezni, noha a legritkább, a majdnem-lehetetlen
esetek közé tartozik, hogy egy – éppenséggel főben-
járó – pert töröljenek akkor, mikor a vizsgálat be volt
már fejezve, a vádalahelyezés jogerős és már a tárgya-
lás napja is ki volt tűzve. Mindössze annyit mond a hír,
hogy a bécsi landwehr-hadosztálybíróóság vezetője érte-
sítést kapott, hogy a vádat visszavonják s a tárgyalást
nem fogják megtartani.

A *Budapesti Hírlap* mai számában ki volt mondva, mivel vont a nagy hírű prágai bank magára a hazaárulás súlyos vádját. El voltak mondva e pénzügyi intézet magyar összeköttetései, alapításai és fiókjai. A dolog, hogy olvasónk magának az ügyről képet alkothasson, olyan, mintha nálunk a Kereskedelmi Bank vagy a Hitelbank vezetését vádolnák meg hazaárulással. Képzelnünk lehet, milyen izgalmat keltett a per Ausztriában és milyen izgalommal kellett járni a per visszavonása munkájának is. Sajnos, a rendelkezésünkre álló anyag nem elég arra, hogy a kérdés érdeméhez hozzászólhassunk, bár a rózsahegy papírgyár és más intézmények kapcsán magyar érdekek és magyar emberek is érintve voltak a per által.

A másik feltűnő eset a képviselőház ma esti ülése, illetően nem ülése. Mert még közel esti nyolc óráig Szász Károly alelnök nem tudta egyetlen elnöki jelentését sem előterjeszteni. A dolog úgy áll, hogy a kormány el akarta napolni a Házat. Az ellenzék pedig éppen most nem akarta elnapolni. Az ellenzék vezetői: Andrássy, Apponyi, Károlyi Mihály és Molnár apát bementek a Ház elnökségéhez az ülésről és a további szándékokról tanácskoznunk. A míg beszéltek, egyszerre csak betoppant Tisza István, mire nyomban kitoppant Károlyi Mihály. Tisza megértvén az ellenzéki vezetők kívánságát, előadta a maga álláspontját: hogy egyelőre eleget tanácskoztunk, az ellenzék bőven kibeszélhette magát, sőt mondott egyetmást olyat is, a mi se az ellenzéknek, se a parlamentnek, se az országnak hasznára nem volt. Itt az ideje, hogy egy kissé pihenjünk is. Az ellenzék Amerikára, az orosz forradalom eshetőségeire és a választójogra való tekintettel kívánta a Ház permanenciában tartását. Tiszát ez nem győzte meg, mire Apponyi kijelentette, hogy a kormánynak ez állásfoglalása ellen hathatósan fognak tiltakozni, de természetesen, parlamentáris eszközökkel.

Így mentek az ülés megnyitására. Hogy ezt hogyan próbálták: más helyen mondják el tudósítónk. Itt azt kell kiemelnem, hogy az ellenzék abban a hitben ment be az ülésterembe, hogy a miniszterelnök bukott ember. Ma, úgy vélték, három napig ülésezhetnek: a nemes

vad, melyet üzőbe vettek, menthetetlenül elesik. Ők pedig meg fogják akadályozni azt, hogy a Ház magamagát elnapolhassa. Mert ez volt a kormány szándéka, hogy a bizottságok (nevezetesen az összeférhetlenségi! bizottság) dolgozhassanak, s hogy szükség esetén minden nehézség nélkül össze legyen hívható. Ha valaki azt találta mondani, hogy hátha királyi levéllel napolják el a Házat: az ellenzék nevetett. *Ennek* (ez Tisza István) ilyen levele már nem lesz! Ez volt a válasz.

Szász Károly háromszor próbálta békésen megindítani a tanácskozást, s az ellenzék mind a három kísérletet iszonyú zajba fojtotta. Ebben a végzetes pillanatban Tisza István belenyúlt belső oldalzsebébe s kivesz onnan egy pecsétes levelét, melyet felküld az elnöki trónusra.

Egyfelül kimondhatatlan elképedés, másfelül a többség tüntető kitörése, hogy éljen a király! követte ezt a fordulatot.

A Ház elnapoltatott királyi kézirattal fél kilenc órákor este.

Mindez a dolog pedig, ami itt egy idő óta történt, szinte teljesen érthetetlen volna, ha nem tudnók azt, hogy az ellenzéki vezérférfiak csak egy célt ismernek s ennek minden egyebet alája rendelték: Tisza megbuktatását. És bécsi látogatásokkal, híresztelésekkel, intervjukkal, koncentrációs makinációkkal, udvari összeköttetésekkel, asszonyi intrikákkal erre nézve olyan hangulatot sikerült csinálniok politizáló körökben, hogy végre beugrottak az ellenzéki pártok is és szentül hitték, amit híreszteltek, hogy Tisza István bukott ember. Ezért hatott olyan elementáris erővel, hogy *ennek* mégis volt ilyen levele.

Ha pedig a mi véleményünket kérdi valaki, annak csak azt feleljük, hogy *ezt* a dolgot épp oly kevésbé értjük, mint a Zsivnosztenszka Banka dolgát. Azt hisszük, az ellenzék épp oly kevésbé tudta, hogy miért nem akarja elnapolni a Házat, mint ahogy a kormány nem tudhat rá komoly okot, hogy mért akarja az ellenzék kívánsága ellenére is elnapolni. A magyar képviselőház bensőleg meg van romolva, csak narkotikumokkal tud dolgozni, ha dolognak mondható, amit végez. Ide-

gesség, türelmetlenség, gyermekes rakoncátlanság uralkodik rajta. Sem hivatásának, sem e borzalmas időknek komolysága nincsen meg se lelkében, se cselekedeteiben.

A demokratizálódás

Budapest, 1917 ápr. 20.

A demokratikus átalakítás formulája minálunk már olyan frázis lett, mint a Cato-féle Kartaginem delendam esse censeo. Politikusaink minden bölcsesége és minden beszéde és minden vezércikke ebben végződik. Hogy az új idők szélé, hogy a háború tanulságai, hogy az orosz forradalom, egyszóval minden az államok demokratizálására int bennünket. Ámde hogy egy is gyakorlati vizsgálat alá vette volna – nem elméleti fejtegetést gondolok – ezt a divatos frázist, azt még nem láttam tőlük.

Mert nem demokratizálódik-e a világ magától? Nem demokratikus irányban megy-e a fejlődés minden szabad országban? Nem mától, nem a háború utántól, hanem a francia forradalom óta kisebb visszaesésekkel állandóan, mint természetes fejlődés? És nem ez a tendencia érvényesült-e a világhistóriában mindig a szabad népeknél. Hiszen a politikai terminológiánk is ezen a téren a régi görögöktől vagyton. Elsőbb volt a türannisz, vagyis az egyeduralkodó, (aki alatt nem kell zsarnokot érteni. A zsarnok mindig az egész fejlődési végén jött). Azután jött az arisztokrácia, vagyis a legkiválóbbak uralma; azután jött a demokrácia, vagyis a politikai nemzet uralma; azután jött az oklokrácia, vagyis a legáltalánosabb szavazati jog, ennek sarkában jött az anarkia, az anarkia pedig trónra segítette a türannoszt, most már a zsarnokot, és kezdődött az egész ciklus újra, ha a nép bele nem pusztult. A görög nép és római nép valósággal ezen a körfutáson ment tönkre.

Ebből világos, hogy ahol szabadság van, ott a demokrácia eljövetele föltartóztathatatlan. De hogy szükség nélkül siettetni kellene, attól óva int bennünket a fejlődés törvénye, mely azt mutatja, hogy ha tán

főlebb is viszi az emberiségei a demokrácia felé az államokat közelebb viszi a bukásukhoz is.

Ha valaki Magyarország állami berendezését, amint neki van, nem tartja elég demokratikusnak, az tekintse meg ennek az országnak, két nagy tekintélyű testületét: a képviselőházat és a fővárosi törvényhatósági bizottságot Mindenikben vannak igaz, grófok és egyéb arisztokraták is, de a nagy többség itt is, ott is tisztességesen, néha nagyon is demokratikus elegyíték: ott van minden foglalkozás, minden felekezet, minden nemzetiség. Így a pálya nyitva áll mindenkire nézve a legfőbb tisztességekre. A törvény előtt egyenlők vagyunk, katonáskodunk mind egyformán stb. Az állami berendezés demokratikus voltához kétség nem fér. Társadalmunk demokráciája fogyatékosabb. Ezen azonban nem lehet változtatni, ez magában külön törvények szerint alakul. Ezen az sem változtat, ha három millió választó helyett négy vagy öt millió embernek adunk választójogot.

Politikusaink úgy dobálóznak a demokratizálással, mintha ez volna minden boldogság panaceája.

Nos, azt hiszem, se minket, se az emberiséget nagyobb csapás nem érhet, mint ez a háború. Hogy állunk hát a demokrácia és a háború dolgában? A nyugati demokrata államok azzal a hazugsággal táplálják a háború emberevő molokját, hogy a német militarizmust akarják eltiporni és a porosz autokratiztizmustól megszabadítani a porosz népet (nyilván ezért szövetkeztek az orosz autokratizmussal!). De ha demokraták és a szabadság fiai: akkor miért visznek a német és porosz népre háborút? Miért nem bízzák ezekre magukra, hogy elbánjanak militarizmusukkal és autokrataikkal. Elegen vannak hozzá. De nem tűnik-e föl imindeneknek, hogy ahol iegdemokratább a berendezkedés és legáltalánosabb a szavazati jog, mint Olaszországban, Angliában és Franciaországban: ott pusztít a háború dühe legjobban. Franciaországnak éppenséggel szociáldemokratikus egész állami berendezése és éppen olt van legtorzabban embervérrel befestve a demokrácia ábrázata. Ott bánnak legembertenebbül hadifoglyokkal és koncentrációs táborokba terelt szerencsétlenekkel, ott távolodtak el legjobban

békében kifejtett nagyszerű civilizációjuktól és ott van a nép, a démosz legjobban sanyargatva jogaiban, meggyőződésében és életviszonyaiban.

Szóljak-e még a demokrácia Elorádójának: Amerikánaik képmutató, hazug, vérszomjas és pénzéhes milliomos demokráciájáról? Elborul a lélek ezen a látványon és az embernek kacagni van kedve – nem azon, hogy a politikusok iparkodnak demokratikus jelzavaikkal e bolondítani a publikumukat, hiszen nekik ez a szomorú mesterségük, ha meg vannak szorulva – hanem kacagni azon, hogy a publikumnak is akad mindig egy része, amely kész magát elbolondíttatni politikusai által.

Szent Ágoston vallomásai

Budapest, 1917 április 20.

Vass József dr. pompás magyarsággal, nagy kritikai ellenőrzéssel, fényes egyházfilozófiai fegyverzet-tel, de szerető gonddal és odaadó, alázatos katolikus hittel is lefordította s az *Élet* irodalmi vállalat kiadta Szent Ágoston vallomásainak két kötetét. Érdekes dolog, kezébe adni a mi szkeptikus korunknak ezt a rajongó hittől izzó könyvet, mely nemcsak az egyházi irodalomnak egyik legnevezetesebb műve, hanem impulzív erejénél és szerzőjének, az ókori filozófia tanítómesterének fegyelmezett, átfogó elméjénél fogva a későbbi filozófiai kutatásoknak és spekulációknak is tápláló forrásává tudott lenni.

A mű első kötetét a fordító feldíszítette Ary Scheffernek Szent Ágostonról és édesanyjáról, Szent Mónikáról festett képe másával. Ez a kis kép egy nagyszerű előszó hatásával ragadja meg az embert. Egymás mellett ülve, kéz a kézben, felséges nyugalommal egybeként, aszketikus arcát kimondhatatlan vággyal fordítja anya és fiú az égnek. Szent Ágoston az Igazságot, kereste egy életen át, az Igazságot, aki az Isten. És mintha lazt. keresné a két alak – az egyik fehérben, a másik sötétben, festőileg csodásan egybeolvadva, a végtelen, úrbe eresztett sóvár tekintetével most is.

Szent Ágoston az afrikai Tagastében született 354-ben. Ekkor már a római birodalom hivatalosan keresztény volt. A világtörténet génusza már a kereszténység javára billentette el a mérleget, de az elmékben, szívekben szinte még eldöntetlennek látszott a harc. Nemcsak hogy a római história és kultúra szinte kétezeréves hatalma tartotta bilincsében az embereket, de a kereszténységet magát hatalmas szekták marcangoltaik. Még a császári trónon is voltak visszaesések. A lelki forrongások és a politikai hatalmi versengések e korába született bele – hogy származásában is kifejezésre jusson szimbolikusan az idők jelleme – pogány atyától és keresztény anyától Szent Ágoston.

Szülei gondosan nevelték s mert nagy tehetségei korán jelentkeztek, megfelelő korában felsőbb iskolázásra – nem csupán a maguk erejéből, hanem egy jó emberük segítségével – Kartagóba küldték, mely akkor mar a római civilizációban tündöklő világváros volt. Vallomásai szerint itt jobban vonzották profán szórakozások s a kicsapongó élet, melybe tanulótársaival sodródott, mint a tudomány. De én azt tartom, vallomásainak ezt a részét az Ő mértékével kell, az Ő bűnbánata és megigazulása mértékével kell mérnünk s nem a használt szavak értéke szerint. Neki, mikor vallomásait megírta, ezek undok és kárhozatos gyaláztatosságok voltak. Valójában nyilván a közönséges diákélet, minő, hogy többet ne mondjak, a párisi quartier latin-ban most is folyik és minek képét nem egy-egy német egyetem bursensaftjának szokásaiban és rendjében szintén meg lehet találni. Ettől még igen sok jóra való emberré, tudóssá, művésszé, családapává, regierungsratíá és nem tudom, mivé váihatik túlnyomó nagy része a rakoncátlan fiataloknak, csak azt hiszem, szentté ma már még sem. A tanulása is Szent Ágostonnak nem lehetett az utolsó. Egészen bizonyos, hogy nagyszerű tehetségei táplálék nélkül nem maradtak s a római tudós műveltségnek virága volt már húszas és harmincas éveik közt.

Csodás emberi fölemelkedését egy szinte transzcendentális magasságba, ahol igazság, béke, szeretet, jóság és abszolút hitben olvadt meg lénye, egy isteni adománynak köszönhetette, azt hiszem: az igazságot

iszonyú ellenállhatatlan erővel szomjazó lelkének. Ezt kereste a görög és latin irodalomban, ezt a keresztény szekták tanításaiban, ezt a szentírásban is, melynek egy – különben fogyatékos fordítása korán került a kezébe, melyet azonban akkor, vallomásai szerint, naivnak és együgyűnek talált Ciceró egy filozófiai munkájához képest.

A kétkedések, tépelődések, lelki hánykódások iszonyú csatáin ment ez időtt keresztül s vívódásait, az önmagával, testiségével s elméje háborgásaival való gyötrelmes küzködését édesanyjának, a majdani Szent Mónikának érte, fiáért való buzgó és kifogyhatatlan imádkozása, mint csendes hárfahang kísérte tuskés útjain.

Hogy a pogány, filozófus, majdan a manikeus szektárius miképp jutott el katolikus keresztény igazsági birtokába: azt beszélnek el vallomásainak könyvei.

Mikor nekem Szent Ágoston úgyszólván fülembe gyónja két kötetten keresztül a gyóntatószék őszinteségével és a tökéletes hit alázatosságával és töredelmével minden gondolatát, cselekedetét, vágyát és érzelmét, akkor én, abszolút laikus lévén ezen a téren, természetesen nem egyházi filozófiát, teológiai igazságokat és hitbeli útbaigazításokat kereshetek benne. Én vele szemben a modern szkeptikus, koromnak egy alárendelt, jelentéktelen részese vagyok. Én némi jogosultsággal csak az emberi lélek vergődéseit, evolúcióit, az igazság felé való heroikus törekvéseinek az útját követhetem. Elöttem áll a kor, melyben élt. Egy évezredes nagy pogány kultúra alkonya és a keresztény civilizáció hajnala, amely még küzdelemben van egymással és ebben a szürkületben egy alak, amely fölszedte magába a leáldozó hellen-római civilizáció aninden fényességét s így áll szemben a keresztény civilizáció fölkelő napjával, szívében az igazság határtalan kultuszával, szomjúságával, mindenek felett való kívánásával.

De melyik igazságot szomjúhozza Szent Ágoston? Mondhatnám: a Pilátusét. Az egyetemes igazságot. A bölcselők igazságát. A világegyetem szülő, fönntartó és mozgó igazságát.

A fizikai világ ismeretében messze előre vagyunk Szent Ágoston korához képest. Az erkölcsi világ fölfogásában messze elmaradtunk tőle. A természetfeletti világ megértésében ott vagyunk, ahol akkor voltak.

Minden idők gondolkozói a világegyetem titkát és az embernek hozzá való viszonyát kutatták. Ennek a szomjúsága gyötörte Szent Ágostont is. És ahol valaha emberi értelem a világ e titkával érintkezett, birkózott és végességében vergődött: a tudásnak és kutatásnak, mind e tartományait bejárta Szent Ágoston lelke értelméje az igazság nyomát keresve.

A pogány filozófusok nem hittek, mert nagyon is emberi volt az Olimpus isteni társasága. A keresztény civilizáció filozófusai hitelenségre hajlanak, mert nagyon is isteni, nagyon is transzcendentális a keresztény isteni fogalom. Erről, hanemha a szent könyvekből, semmit se tudnak; az olimpusbeliekről ellenben nagyon is sokat tudtak, még budoár-csínyjeikről és egyéb kalandjaikról is.

A pogány filozófiából először is a manikeusok halászhálójába esett a pogány Augusziinus. Ezek úgyszólván racionalisták voltak, tehát közelebb hozzá. Ekkor szánta magát rá, hogy a nagyhírű egyházi szónokot, Szent Ambrózius milánói püspököt meghallgatja. Elsőbb a püspöknek nagy szónoki híre vonzotta. De a püspök tanításai mind jobban átjárták leikéi és elméjét. Az életét nagy tusakodások közt a püspök lanításaihoz kezdi igazítani s újra kezébe veszi az egyház .szent könyveit: a bibliát, melynek együgyű és naiv formába pólyált, meg nem mérhető mélységei egyenlő erővel ragadják meg elméjét és képzeletét s rábocsátják azt a vakító világosságot, melynek verőfénye bevilágít a dolgok utolsó okáig, amely a föltétlen hit, ami az Igazság, ami az Isten. Harminchárom éves korában kikeresztelkedett s további életében első disze, legalázatosabb szolgája és legharcakészebb katonája volt egyházának. Minekutána édesanyját, aki boldogan hall meg, mert fia megigazulását megérte, eltemette, visszatért Afrikába, ami vagyona volt, elosztotta a szegények között, fölvette a papi rendet és hatvannégy éves korában meghalt, mint Hippona püspöke abban az időben,

amikor a vandalusok épp ostromolták püspöki székvárosát.

Szent Ágoston, minden idők egyik legnagyobb emberi alakja volt. Nagy nem gazdagságtól, fénytől, hatalomtól, hódítástól, nyert csatáktól vagy egyéb hasonlókától, melyek szerint a nagy elmet emberek viselik, hanem nagy emberi szenvedelmeinek megfékezésétől, nagy a lemondástól, nagy az alázatosságtól, nagy a hitétől és nagy az Isten föltétlen szeretetétől s Istennek, embernek mindig és mindenben odaadó kész szolgálatától.

Demokraták és demokrácia

Budapest, 1917 ápr. 22.

A szerkesztőségünkbe ma levél érkezett, melynek írója ahhoz a munkatársunkhoz fordul, aki tegnap a cikket írta e címen: *A demokratizálódás*. Azt kérdi munkatársunktól, mit ért az, alatt, hogy a demokratizálódás processzusát nem siettetni kell, hanem inkább lassítani. Mert úgymond, ha, mint én cikkemben mondtam, a demokratizálódás természetes fejlődés, akkor jónak is kell lenni, a jót pedig siettetni keli, nem pedig feltartóztatni. Azt mondja továbbá a levél írója, hogy nem érti, miért elleneztek egy korábbi cikkünkben harcos és diadalmas vitézeink megjutalmazását a választójoggal. S végül egyebek közt, amik nem lényegesek s ha kiterjeszkednék rájuk, egészen szükségtelenül nyújtanám meg jelen cikkemet, végül azt mondja: nem osztozik nézetemben, de csodálja abbeli bátorságomat, hogy oly nyíltan merek szembe szállani azzal a szellemmel, a demokratikus választójoggal, melyet a nyilvánosság orgánumai és nevezetes politikus vezérek, akik azelőtt más meggyőződést vallottak, most jóformán mind elfogadlak és hirdetnek.

Én megköszönöm itt nyilvánosan írójának ezt a levelet s iparkodni fogok világosan, de mindenesetre őszintén megfelelni minden kérdésérc.

I. Hogy miért nem kell siettetni a demokratizálódást, amely jó és természetes? Azért, mert az orvosság is jó a betegnek, és jól járna tőle a beteg, ha nem

kanalanként venné, hanem egyszerre nyelné le. És azért, amiért nem kell a hasznos növényt melegágynban hajtatni. A dísznövényeket, virágot lehet és szokás is, de gyümölcsöt nem, azt érni kell hagyni, és az a virágtörzs is, amelyet hajtatnak, évekre elveszíti életenergiáját, néha egész életképességét. Azt beszéltem tegnap ezen a helyen, hogy a szabad népek életének a fejlődése ezt az utat követi: az egyeduralkodásból az arisztokratikus, demokratikus, oklokratikuss kormányzáson keresztül a zsarnokságba. És itt, ha még maradt a nemzetnek éltényi ereje, újra kezdi a ciklust. De nem minden nép bírja ki ez. átalakulások áldozatait és veszedőlaneit. Némelyik lassan, némelyik precipitálva futja meg a kört. Én azt hiszem, a magyar nemzet helyzete olyan, hogy tanácsos nagyon óvatosan menni a fejlődés előírt útján, mert ezen az utón két veszedelem kíséri állandóan: az egyik az Ausztriával való viszonyunkban rejlik, a másik nemzetiségi viszonyainkban. Ezek mind a ketten jobban látják a radikális demokráciában ránk nézve rejlő veszedelmet, azért is ők voltak az elsők. Ausztria és nemzetiségeink, akik követelték és ma is sürgetik az általános választójog behozatalát Magyarországon. A mi hiú és naiv politikusaink azonban azt hiszik, ha magunk ragadjuk meg az átalakulás eszközét, elvetjük a veszedelmet. Pedig ez csak annyi, hogy nem hagytuk magunkra erőszakolni a nemzeti szervezünket bomlasztó méregpoharat s most azt hisszük, ha önként isszuk meg, akkor hasznunkra lesz. Gondoljunk a múltra, amelyben Ausztria nagyra nevelte ellenünk a nemzetiségeinket, gondoljunk a nem rég múltra, amelyben nemzetiségeink folyton Bécsbe szaladgáltak bennünket bevádolni, megrágalmazni és ibefoly ásókat keresni, gondoljunk a bukaresti kiállításra, amelyre Lueger Galícián és Bukovinán keresztül utazott le, hogy az oláhokkal ölelkezzék és a magyarok ellen szónoklatokat tartson. És gondolván mindezekre, *legalább is ne siettessük országunk reformálását az Ő receptjük, az Ő szájuk íze szerint.*

Ne tessék hinni barátaimnak és ellenfeleimnek, hogy azért lekésünk vele a világtörténet robozó vonatáról.

A mi új választótörvényünk elég demokratikus. Az csakugyan nem fontos, hogy még egy kicsit demokratikusabb legyen-e vagy sem, hogy huszonnégy év legyen-e a jogosultság korhatára vagy valamivel több. Ellenben nagyon fontos, hogy radikális ne legyen.

De van ennek a kérdésnek még nevetséges oldala is. Mert kérdezhetném: mit akarunk mi demokratikus intézményeket és demokratikus választójogot egy országban, amelyben demokraták voltaképpen *nincsenek*. Itt csak *elvi* demokraták vannak, akik ezzel az iránnyal politikai karrierjük gépkocsiját fűtik be, hogy gyorsabban menjenek előre és hamarabb ériék el a céljukat. És mi a céljuk? A szereplés, az udvari tanácsosság, a rendjel, a bankigazgatóság, a képviselőség, a kegyelmes titulus. Csak körül kell nézni, mindjárt meglátjuk, hogy tele van udvari tanácsosokkal és rendjelekkel a demokraták legszájásabb tábora? Nem a választójogot, hanem az embereket, az erkölcsöket, a társadalmat kell Magyarországon demokratizálni. Demokrácia alatt pedig ne a szájasságot, a stréberséget, a karriércsinálást, a szereplést, a hasznos összeköttetéseket értsük, hanem értsük alatta a becsületes – *munkát*, és a munka emberének a megbecsülését. Miért kellene intézményeink demokratizálódását forradalmi tempóban erőszakolni, az emberek s a társadalom demokratizálódásával pedig nem törődni?

II. Miért elleneztek vitézeink megjutalmazását a választójoggal: ez a másik kérdés. Felelet: nem elleneztek, csak azt állítottuk, ez nem is lenne jutalom, de a választójog nem is olyan természetű dolog, amelyet jutalomként lenne szabad osztogatni.

A választójog a jog arra nézve, mellyel valaki befolyást nyer az ország dolgainak intézésébe. A régi államszervezetben igenis azt illette ez a befolyás, aki a harcban legjobban tudott verekedni. A modern állam honvédelme más alapokon nyugszik. Ma a béke munkái tartják fenn az államot. Még az az állam is, amely esetleg fenomenálisan verekszik a háborúban, sőt győz is, – elpusztul, ha a béke munkáit elhanyagolja, vagy nem tudja teljesíteni. Az állam kormányzatára tehát ma azokat illete a befolyás, akik a béke-

nek – akár szellemi, akár anyagi munkáiban jelesek, nem pedig a legjobb verekedőket. Mert itt nem jutalom, nem ajándék osztogatásáról van a szó, hanem az állam, a nemzet fönntartásáról. Ehhez a legokosabb, legképzettebb, legjózanabb, leggrandiózusabb, legtisztességesebb nagykorú elemeit kell összeszedni az összes társadalmi rétegeknek, asszonyt, férfiút egyaránt. Ez az én választójogi programmons nem pedig az, hogy fölhaltani minden teremtet lelkét, ha meghaladta, a hús évét, hogy döntsön arról, hogy ki legyen ura ez ország erkölcsi, szellemi és anyagi életének.

Az azonban, bár a magyar harctéren nem jutalomért verekszik, az mégis egy szép és értékes gondolat, hogy ma, mikor az általános katonakötelezettség alapján jóformán minden épkézláb magyar odaviszi a bőrét az ellenség elé, – az hogy ilyenkor ne csak a hadúr jutalmazza meg vitézeit medáliákkal, hanem a nemzet is a maga hős véreit: az, mondom, szép és értékes gondolat. De a választójog nem ajándéktárgy, hanem honpolgári kötelesség, amellet jutalomnak mégis értéktelen.

De hogy mi, legyen, hát a jutalom, azt nem könnyű dolog kitalálni. Szerintem kétfélének kell tennie: egy az összességnek, a nemzetnek szóljon, egy pedig a vitéz egyeseknek.

A magyar nemzet összességében és egyenként ebben a háborúban olyan próbáját adta a trónhoz való önfeláldozó hűségének, a pragmatika szankcióban vállalt, kötelesség tántoríthatatlan teljesítésének, hogy valóban ilt lenne az ideje, hogy ama kívánságai, melyeknek százados története van, kívánságai a nemzeti hadsereg szervezésére, természetesen a király mint legfőbb hadúr, egységes vezérlete alatt, valahára, nagylelkűen meghallgattassanak. Annak a mesének, hogy ezt a hadsereg féltett egységessége tiltja, ez a háború, amelyben a legkülönbözőbb fajok, nyelvek és szervezetek együtt nyertek csatákat, úgyis végét vetette. Annak a titkos gyanúnak pedig, amely útjában állt jogos nemzeti vágyainak, talán most már a magyar nemzet, a magyar katona is fölbe emelkedett. Szerintem nem lehet a magyar vitézek számára szebb és fölségebb jutalmat kigondolni, mintha vi-

tézségüket, e háborúban viselt dolgukat megkoszorúzzák a nemzet katonai kívánságainak teljesítésével.

Ez volna a nemzetnek is hozzá méltó jutalma.

Az, egyes vitézek jutalma pedig *föld, adókedvezmény, birtokrendező törvény*, a katonai megszorításoknak a házasodás körüli eltörlése, birtokminimum, szóval gondos és alapos törvényhozó munka a nép és vitézei érdeke szerint.

III. Most jön a harmadik kérdés. Hogy és honnan veszem a bátorságomat arra, hogy más dalt. fűvök, mint amit az összes verebek körülöttünk csiripelnek. Elsőbbed is onnan veszem, hogy ez az *én* dalom. Én a magam dalát fűvöm, nem a másét. Azután nekem nem kell semmi. Sem állás, sem befolyás, se összeköttetés, se képviselőség, se városi bizottsági tagság, se bankigazgatóság, se egyéb. Tehát nincs pajtásokra se szükségem. Persze, most ellenem Sehet fordítani, hogy Tisza István is ezt a nótát fűjja, s ha Tisza velem, könnyű a többi nélkül elleni. Ez fogas ellenvetés, de nekem Tiszától sem kell semmi. Amellett fűjtam én ezt a nótát teli tüdővel akkor, amikor a hatalom és az utca egyaránt az ellenkezőt fűjta. Még pedig a legdemokratikusabb általános választójog, nevében, amellyel az akkori miniszterelnök Bécs kívánságára a magyart boldogítani akarta. Akkor nem volt Magyarországnak csak némi névvel és súllyal bíró államférfia, aki ebben nem a nemzet halálos veszedelmét látta volna. Én ma is azt látom. És ha akármilyen mellétekintetekért, akár magánérdekemben, ha politikai, ha anyagi érdek; akár párttekinetetekből, akár hiúságból, akár gyávaságból, akár gerinctelen ségből, akár gyűlölködésből mégis az, ellenkezőt vallanám: ugyan micsoda pofával állhatnék oda a *lelkiismeretem* elé, amely egyetlen és illetékes bírám? Hiszen nem voltam gyerek, nem voltam zajt, harcot és izgalmat kereső fiatalember, amikor a nemzet szolgálatában arra a posztra álltam. Meglett ember voltam, aki megfontoltam a dolgomat. Ha ma nem mondhatom magamra, hogy akkor örült, könnyelmű, vagy buta voltam, úgy ma azt kéne mondanom, hogy léha, szélkakas, köpeny forgató, politikai szélhámosságok, ha másképpen cselekszem, mint akkor.

És ebben sem a háború, sem Anglia demokráciája, sem Franciaország radikális szocializmusa, sem Oroszország forradalma nem tanított másra.

Magyarországot nem úgy kell kormányozni, mint Angliát, sem nem úgy, mint Francia- vagy Oroszországot, hanem ősünk szellemében. Széchenyi, Kossuth és Deák életének és munkájának hagyományai és tanításai szerint. Minden doktrína csak egy-egy vég posztó. Senki se szedi magára az egész véget, hanem szabot magának a testére illő ruhát belőle. Miért járunk mi a világ csúfjára, ellenségeink örömére, a magunk veszedelmére, akár a francia radikalizmus, akár az angol tengeri imperializmus, akár a muszka forradalom gúnyjában? Maradjunk meg a mi szerényebb, de szebb nemzeti viseletünkben, – már mint politikai, erkölcsi és szellemi életünket értve.

Titánok harca

Budapest, 1917 ápr. 24.

A görög mitológia meséje az óriások harcáról Zeusz ellen, mintha csak a nyugati front küzdelmeinek szimbólizálására íródott volna. Mikor a Pélion-hegyet az Oszára hengerítették, hogy megközelítsék és megdöntsék Zeusz hatalmát. Csak annyi a különbség a kettő között, hogy ott nyugaton Zeusz nincsen: titánok mind a küzdő felek és emberfölötti munkát végeznék mind. A világ lélekzetét visszafojtva lesi e szörnyű mérkőzést, melyben az ég dörgése, a kicsattanó villámok tüze, mintegy az égről a földre szállt és az ősi káosz füstjei gőze, örvényei és légtölcsérjei gomolyognak az egykor viruló francia mezőkön s a rémes tűzözön után – mint a bibliai vízözön után – hullák és haldoklók százazrei hevernek szerte messze, száz-száz mértföldnyi tereken elszórva itt, sűrű sorokban amott. A patakok véresre festve menekülnek a borzalmas vidékről tova, a hol semminek a mi él, se fűnek, se fának, se állatnak, se embernek nincsen maradása.

A harcosokat már nem százanként, ezrenként, tízezenként vagy százezenként veszik számba, hanem milliók szerint. Az egyik félen ennyi millió, a másik

félen ennyi millió. Hány millió? Már tán maguk sem tudják. Ott van a tizenhét évesektől az ötven évesekig minden épkezláb ember, kivéven azokat, akik otthon, gyárakban az öldöklő fegyvert és lövészt készítek a harcban lévők számára. Ott vannak mind, az utolsó erőpróbára. Mert azt, a mi most ott végbemegy, még egyszer megcsinálni, belátható időközön belül, semmiféle nemzet nem lehet képes.

Most pedig képzeljük el, hogy ezen a hallatlan csatatéren a Könyök-csatornától Franciaország nyugati részén keresztül egészen a svájci határig, kik állanak egymással szemben? Egyfelől Anglia és Franciaország harc képes férfilakossága szövetségben Amerikával, mint lövészer- és fegyverszállítóval. Azután kanadai, ausztráliai, indiai, afrikai csapatok; azután belga és valamelyes orosz és portugál segédhadakkal. Anglia ehhez most szállít magának munkásai pótlására egy millió kullit Kínaországból. A földkerekségnek tehát mindén színű emberfajtájával egészítette ki magát Európának ez a két elsőrendű hatalmassága.

És ezekkel szemben áll egymaga a német. Egmaga! A forrás tehát, amelyből a két hadakozó fél emberanyagát szedi, úgy áll egymáshoz, mint körülbelül *egy a százhoz*. Persze, angol és francia el van még foglalva Szalonikiban és Mezopotámiában is. De viszont német katona harcol az orosz fronton az Északi-tengertől le egész Dobrudzsáig és Szaloniki előtt is. A francia harctéren azonban azzal a rengeteg nemzet- és népveleggel szemben kizáróan német hadak állanak.

A németet lehet szimpatikusnak, lehet antipatikus népnek tartani, de egy dolog van, amelyet nem lehet kétféleképpen megítélni: azt, hogy egymaga áll úgyszólván megrendíthetetlen szilárdsággal azon a harctéren hatalmas ellenségeivel és rengeteg segédhadaikkal szemben. És azt a másik valóságot, hogy fegyver és muníció dolgában is idegen szállítók nélkül csak a saját forrásaira van utalva. Micsoda szellemi, erkölcsi és fizikai felsőbbtség rejlik a német javára ezekben az igazságokban. A német háborúja hasonlatos Hollandia partvédelméhez. E gazdag és nagy kultúrájú kis ország egy része mélyebben fekszik a tenger színénél. Az óceán századok óta ostromolja iszonyú hullámjárásával a

partokat. De a hollandus nép védi hazáját a tenger ellen is. Nem nagyobb tömeggel, hanem több ésszel, több kitartással, több találékonysággal, több lélekkel, több halálmegvetéssel és az életnek több szeretetével. Így védekezik most a német ellenségei támadó tengere ellenében. És megállítja tarajos hullámait a ráveteti tömegeknek, itt visszavonul, ott enged, amott támad, de nem engedi magát elborítani a dühödt hullámok fői. Hadvezérei nagy felsőbbsege, emberanyaga szívósabb energiája csinálja ezt a csodát, melyhez fogható bálványt sem a csatázó természet tüneményei, sem az emberi hadak világhírű ütközetei még nem mutattak az emberiségnek. Ez nyilván nem lehet csak a német iskolai nevelésnek, a német tudománynak és a neme kormányzásnak az eredménye. Ismétlem, lehet őket szerelni, lehet nem szeretni; de a modern emberi mérkőzés nagy próbáján övék a pálma. Mondhatja valaki, hogy igen, a háború brutális és embertelen próbáján. De ezzel legyünk csendesek. Aki a béke munkáiban is nem az első, az a háború munkájában sem lehet sohasem az első.

A francia ember általánosságban bizonyos, hogy szimpatikusabb, mint a német ember. Tudománya sem maradt le vezérállásáról. De iskolai nevelése egy-két évtized óta laza, multjától elszakadt, ideáljait, melyek nagyságát termelték, elhagyta s ez ideáloknak csak torzképei körül jár ledér táncot. Kormányzata pedig éppenséggel megmérgezte azokat az erőket, amelyekből egy nemzet nagysága táplálkozik.

A háború fölkelte a francia katonában mind a régi lendületet, harci kedvet, az önfeláldozás elszánt szellemét, s ami hagyomány a *la patrie* meg a *gloire* kultuszát plántálta a francia katona lelkébe; de már ez csak arra jó, hogy általános titkos, politikai kalandorok, demagógiával vezérségre jutott egzisztenciák, akik a vallást letiporták, az iskolát feldúlták, a kormányzatot és a közérdeket pártok és töredékek ajándék és vásár tárgyává s prédájává tették, a játszma végén, amikor már látják bukásukat, a szerencsétlen fanatizált francia katonát százezrivel kergessék mészárszékra a hosszú front egyes részein. E kalandorok, elődei valamikor az *Észt* tették meg Istennek; ők a csöcseléket

ültették trónra, hogy parancsoló úr legyen fölöttük. Az olyan gazfickó, mint *Hervé*, az egykori tanító, aki vallásellenes tanításaiért eleintén kénytelen volt tanítóságát otthagyni, kiment a felnőtteket tanítani újságírónak s antimilitarista apostola lett a francia szocialistáknak: az most tájékozva fanatizálja a francia katonákat, hogy rajta, menjenek csatába, menjenek győzni, ez a francia hagyomány, ez a gloire, ez a pour la patrie, most, mikor már késő. Mert a háborúra testben és lélekben a béke idején kell fölkészülni. Aki ezt elmulasztja vagy éppenséggel ellene dolgozik, annak a háború nem. erőpróba s az elsőbségért való hatalmas mérkőzés, hanem vágóhíd és mészárszék. Gyenyeralisaik nem hadvezérek, hanem hentesek és mészárosok.

Május elseje

Budapest, 1917 máj. 1.

A burzsoá nyájas kiránduló napjára, a tavaszi zsendülés örömeinek dátumára, néhány éve rátette kezét a munkások nemzetközi szövetsége. Május elseje a közönséges tavaszi polgári kirándulás napjából a munkások ünnepnapjává lett ország- és világszerte. Ezen a napon megszűnik a munka s a munkás rá tudta diktálni az összes többi osztályokra a maga ünnepét. Holnap a rendesnél különösebb körülmények közt virrad ránk ez a nap s mi örömmel üljük meg munkásainkkal az ünnepet.

Mi persze igen sokszor keveredünk háborúságba a munkások nevében nyomtatott sajtóval s ha ez a sajtó bírja olvasói föltétlen bizalmát, akkor a munkás-ság ugyancsak nagy ellenségét láthatja ama sajtó szemüvegén keresztül a *Budapesti Hírlapban*.

Pedig amivel mi nem ritkán jutunk ellentétbe, az nem a munkásvilág *érdeke* (mert a munka s világához számítjuk bizony magunkat), hanem a munkásvezérek – *politikája*.

Nekünk minden magyar ember drága, a prímástól és a pártvezérektől kezdve le egészen az iparossegédig, sőt lejjebb, a napszámosig. Mindenkinek érdeke szent

előttünk, mindeniket szívesen szolgáljuk, mert az Ő összességük a mi ideálunk: a *nemzet*. Politikánk pedig megfordíottja a munkáspárt, a demokrata-párt és függetlenségi párt és munkapárt politikájának. Ezek mind a maguk párt- és osztály érdekén keresztül nézik a nemzet érdekét; mi ellenben a nemzet érdekén keresztül nézzük az összes pártok érdekét. A mi politikánk az összefoglaló, a tömörítő, az egységesítő, a nemzetalkotó; az övék a széttagoló, a visszavonó, a bontó, a pártokra, a részekre osztó. Az összes pártok saját külön becsvágyuk és érdekük alá rendelik a közérdeket, mi minden párt és osztály érdekét alája rendeljük a közérdeknek.

Így természetesen nekünk nincsen pártunk, amit úgy kell érteni, hogy nincsen szervezeti pártunk. Ellenben tudjuk, tapasztaljuk és látjuk mindennap, hogy a szervezett pártnál sokkal becsesebb tábora van a *Budapesti Hírlap*-nak: ezrek és ezrek a nemzet legszélesebb rétegeiben. Ezrek és ezrek egymáshoz csak az eszmék által kötve, amelyeket a *Budapesti Hírlap* több mint harminc év óta szakadatlan hirdet. A közös gondolkodás, a közös érzület, a közös eszmény minden pártszervezetnél szorosabban és biztosabban tartja együtt ezt a szervezetlen komunitást s egyik büszkeségünk, hogy ebben benne van minden rétege a nemzetnek: a munkások is, nem kis számmal, akik olvasottság, gondolkozás, önállóság által fölibe emelkednek a jelszóknak, melyekkel a politizáló munkások dolgoznak és nem a tolláról, hanem a szaváról ítélik meg a madarat. A mi tanításunk, hogy első helyen áll a nemzet, aztán jönnek az egyesek. Elsőbb kötelességünk gondoskodni a nemzet dolgáról, aztán kerül a sor egyenként való dolgukra. Az ellenkező tanítással el lehet bódítani a korlátoltabb elméket, akik nem látják, hogy az egyesek érdekét, jólétét és boldogságát csak a nemzet tudja biztosítani s így mindenki a maga javait azzal mozdítja elő leghathatósabban, ha megadja elsőbbed a nemzetnek ami a nemzeté, azután pedig követeli hajthatatlanul, ami az övé a jussból.

De május első napján nemcsak azokat a munkásokat üdvözljük, akik a Budapesti Hírlapéi – úgysis hogy érte, úgysis, hogy vele dolgoznak, – hanem üd-

vözlünk minden magyar munkást. Mert mind a nemzet fia, mind a mi testvérünk.

Az orosz forradalom s a stockholmi tervezett kongresszus mostanában nagyon a szocialisták felé fordította a közfigyelmet s ezzel kapcsolatban a május elsejei ünnep közeledésének sokan aggodalommal, mások reménnyel néztek elébe. A mi meggyőződésünk szerint, ha a május örömét bármely megfontolatlan kísérlet vagy mozgalom megrontaná, alkalmasint épp annyit rontana a munkásságnak éppen most növekedőben lévő jó hírnevéen, mint magának, szép, virágos Májusnak ünnepi jókedvén.

Oroszország bomlása

Budapest, 1917 máj. 5.

A kohók, melyeknek tüzeiben e pillanatban Európa jövő sorsának kialakulása forr: a nyugati harctér, a stockholmi békekongresszus és Oroszország belső állapota. A nyugati harctéren, mint a német jelentés mondja, letört már a negyedik angol arrasi áttörő támadás. Lesz-e egy ötödik és hatodik, nem tudjuk; de ahol négy ily borzalmas emberveszteséggel összeomlott a német védelmen, ott minden valószínűség szerint egy hetedik és nyolcadik se fog segíteni.

Ami a stockholmi mozgalmat illeti, azt, sajnos, Sexpir megírta már négyszáz évvel ezelőtt, de – vigjátékban. Címe: Sok hűhó semmiért. Nem a béke a semmi, hanem az az erő, amelyet érte Stokholmba Európa mozgósítani képes volt. Haj, csakis az általános békevágay az, ami a stockholmi zarándokok törekvésének némi komolyságot ad, nem a hírlapi reklám, amellyel dolgoznak. Ma éppenséggel Milyukov, az orosz új demokrácia külügyminisztere fúj hideg és fagyasztó szelet a béke kilátásaira. Ő előbb, ami a cár hadainak nem sikerült, most a demokrácia nevében akar bennünket fölszabadítani s csak azután hajlandó békét – úgy látszik, nem *kötni*, hanem *diktálni*. Mi pedig természetesen ez ellen a jó szándék ellen meg fogjuk a végsőig védeni a bőrünket és or-

szágunk határait. Világos azonban egy: Milyukov úr útját állja a békének, és mi e szerint a békéről (a stockholmi zarándokokkal vagy nélkülök) csak akkor *beszélhetünk komolyan, ha* Milyukov Oroszországban az elintézett emberek közé kerül.

És ha figyelmesen körülnézünk Oroszország belső állapotain, valószínűnek látszik, hogy ez a dolog hamarabb elkövetkezhetik, mint az orosz külügyminiszter e pillanatban még gondolja.

Hogy mi megy végbe e napokban az orosz birodalom belsejében, azt természetesen senki sem tudja. A postaszolgálat ott angol-orosz kézben van, amely annak, ami ott a kedve ellen történik, át nem ereszti a határon a tizedrészét sem; ami pedig a kedve szerint esik meg, azt legalább tízzel megsokszorozva adja tovább a külföldnek.

De hiszen nem oly nagy kombináló tehetség kell ahhoz, hogy az orosz viszonyok valamelyes képét megalkothassuk magunknak. Képzeljük el annak a birodalomnak az állapotát, amely három vaskos oszlopon állott, mikor ez a három oszlop egyszerre meginog; vagy ledöntik a birodalom hatalmas boltívei alatt. Ez a három oszlop: a cár, arisztokráciájával ös' hadseregével; az ortodox egyház iszonyú erkölcsi és anyagi erejével és a bürokrácia hatalmi és erkölcsi korrupciójával. Ezek hálóztaik be Oroszország szellemi, erkölcsi és anyagi erőit. Ez a háló szétszakadt és egy forradalmi kormány ideális, szabadságbelí és népbaráti eszmék szolgálatában lépett e kormányzó erők helyébe. A nép fölszabadulva, mámorban, a háború nyomorúságait viselve; forradalmi pártok egymással versengve úgy, ihogy az a párt, amely a cári familial elkergette, más pártok előadása szerint már – reakcionárius. A katonaság tömegesen szökik, már a szökött katonájv kongresszusa is gyűlést tartott Pétervárott és határozatokat hozott. A paraszt osztály is tömegekbe verődik és legkülönbözőbb részeiben az országnak követeli a földbirtok fölosztását, sok helyen rövid úton végre is hajtja. A munkások sztrájkolnak és külön kormányzó bizottságokat választanak. A közigazgatás megbomlik, a közlekedés rendje a vasutakon nem tartható fönn: a társadalom részeire szakadozik. A

szabadság úgy hat a cári zsarnokság alatt egységes birodalomra, mint a választóvíz. Minden elemeire bomlik. A kisoroszok, a finnek, távol ázsiai tartományok kormányzó bizottságokat választanak maguknak, itt-ott kikiáltják függetlenségüket. Így hullanak szerte a moszkovita óriás tagjai egyenként. Elmarad ez a rém most keze, majd lába, végül feje nélkül is. Micsoda keserű szatíra rejlik abban, hogy Milyukov úr, Anglia cseléde, a bomlás e napjaiban még kiáll beszédet mondani arról, hogy addig nem nyugszik, amíg helyre nem állítja Szerbiát, Oláhországot stb. Erről eszembe jut kis diákkoromban egy megszégyenülésem. Hívtam egy kis barátomat a mezőre, ahol szerettem csatagolni. Anyja azt vetette ellenem: Ki vigyáz ugyan a fiúra? Mire én büszkén: Vigyázok én! De barátom mamája erre rám néz, mondván: hát terád ki vigyáz? Milyukov nem nyugszik addig, amíg helyre nem állítja Szerbiát s Oláhországot. Jó. De, ha a dolgok így mennek tovább, ki állítja helyre – őt és Orosz országot?

A hatodik

Budapest, 1917 máj. 11.

Nemcsak vére szomjazik a háború fúriája, hanem pénzre is. Ahol arról van szó, hogy éljünk vagy haljunk, hogy a világtörténelem legnagyobb orvátmadásának céljait megsemmisítsük, hogy jövendőnket biztosítsuk, ott a legkisebb áldozat az, ha erszéyünkhöz nyúlunk. Hindenburg azt mondta, az nyeri meg a világháborút, aki legtovább győzi idegekkel. De győzheti-e soká idegekkel, aki nem győzi pénzzel, akinek fejét lehajtja az anyagi gond. Most, amikor hatodszor szól hozzánk a pénzügyminiszter, visszaemlékezünk az öt hadikölcsönre, mely Magyarország pénzügyi erejét soha nem hitt fényben csillogtatta meg s az áldozatkészség szikrái helyett, lángokat csiholt ki a nemzet telkéből. Gyűltek sorjában, rendre a nagyszerű milliárdok, melyekről senki sem meri álmodni, megteremtette a bizalom a nemzet és szövetségesei katonai erejében és a biztos remény, hogy az áldozat nem lesz hiábavaló.

Az új hadikölcsön kibocsátása a legizgatóbb időben történik. Nyugaton olyan világharc folyik, melynek egy napja mellett is eltörpül Napoleon évtizedes viaskodása. Nappal és éjjel, betek óta, gomolygó gázfelhők árjában ég és föld, göröngy és göröngy soha nem látott harcbári áll egymással. Mik ezekhez képest Homérosz harcai, a Nagy Sándorok, Cézárok, Napóleonok, Moltkéék csatái, lehel-e nagyobb borzalmat elképzelnünk s átélünk, mint a Nyugat borzalmát, lehet-e többet szenvedni, mint amit ott a világ három vezérépe szenved. De keleten, az orosz világkolosszus harci terepén másfajta harc folyik: a lelki csőd, a megutált háború reflexharca, százmillió ember készül elfordulni a háború iszonyú bálványától s vajúdván, nehéz kínok között fog megszületni olyan fogalom, mit már félig elfeledett az emberiség: *a béke*. Amott még folyik a nagy harc a világoalomért, a veretlenségért, emitt: megcsömörlött már százmillió ember a világon mindentől, csak gyermekét kívánja haza az anya és férjét a feleség. Amott a régi stílusú harc óriás méreteken, emitt egy lázas belső forradalom *belső* összeomlásának drámai képe, amott még *győzik* az angol idegek, de Oroszország már nem győzi tovább, mert nem győzi már idegekkel.

E két ellentét között itt állunk mi magyarok. Fiaiunk szerteszét száz harctéren, védve, őrizve a hazát. A vérhullásból sokszorosan nagyobb kvótát vettünk ki, mint más népek. Szinte éreztük, hogy a világhatalmak mérközésében azok veszhetnek, de el nem pusztulhatnak, de mi, parányi nemzet, megsemmisülhetünk. Az önfentartás harcát egyedül mi vívtuk. Nem akartunk új tengereket, új narancserdőket, új exotikus területeket, gyarmatokat, csak egyet akartunk: élni, folytatni azt, amiből e földön már ezer év eltelett. A mi arcunkon nincsenek az anyagi érdek szeplőfoltjai, csak kincses földjeinket akartuk megtartani, mint az oroszok a kölykeit rejlő barlangot. E göröngyökért dobtuk oda százezer fiunkat a halálnak, százezret a rokkantságnak, betegségnek, százezreket a hontalanságnak, e göröngyökért áldoztunk milliárdokat. Megéri-e ez a sok vér, ez a sok pénz a célt? Hazaáruló volna, aki

nemmel felelne. Nézz végig a magyar május napsugáraitól boronált kánaáni síkságokon, e csodós óriás földdarabon s akkor azt mondd, hogy megtarthassuk, mindent oda kell adnunk, jókedvet, nyugalmat, vért, vagyont.

Óriás rétegek gazdagodtak meg a háborúban. Azoknak szól először szavunk. Most, mikor a béke gondolata már nem ólomlábon jár, hanem vihar szárnyán nyargal, mikor a háború napja vörösen lebukni készül az ég peremén s már fölkelőben a béke napja százszoros a kötelességünk. Ha most fáradtan, kimerülten félreállnánk – elvesztünk. Ha most az utolsó erőfeszítés hatalmas nekilendülésével egy fényesen sikerült hadi kölcsönnel segítünk a mi földünkön, a mi harcok millióinkon, akkor szerencsésen érhetünk át a íúisó partra, honnan a béke integet. E szörnyű napokban, mikor Anglia vízi vagyona a tengerfenékre süllyed, amikor a lelki csőd örvénylik Oroszországban, amikor Franciaország friss nemzeti vértenger partján csüggedten áll, amikor Németország a roppant tuierővel szemben rendületlenül áll, mint sziklából faragott oroszlán s legutóbbi hadikölcsönének minden eddigi mértéket meghaladó nagyságával is méltónak mutatkozott a győzelemre, mi sem maradhatunk hátra. Fillérek és milliók jöjjenek elő a falu ládáiból s a gazdagok pénzszekrényeiből és tegyenek tanúságot róla, hogy a magyar front mögötti ország méltó a magyar fronthoz s hogy megértettük, mivel tartozunk a végső célnak, a tisztességes békének.

Levelek

I.

Budapest, 1917 máj 12.

Tisztelt Szerkesztő úr, egy jó barátom nem minden titokzatosság nélkül és nagy diszkréció melleit egy lapszeletet küld nekem, amelyen *Magyar Katonák* címen a legújabb kiáltvány olvasható. Nekem, azt hiszem, (s a B. H.-nak is) nincs a dologgal miért titkolóznunk, mert nekem úgy rémlik, hosfy a lapszelet a kettős nyelvű bécsi katonai újság egy darabja, melyet

a hadügyminisztérium felügyelete alatt szerkesztenek. Az érdekes kis kiáltvány, melyet az ellenséges olasz táborból nagy számban csempésznek át a mi frontunkon, lévő magyar katonák közé, így szól:

„Magyar Katonák!

Már régóta az osztrák parlament el van zárva. És most a magyar (képviselőházat is elnapolták!

Az ellenzéki pártnak a Tisza-féle zsarnokság sona se tetszett, sőt azt mindig megbélyegezte minni a legigazibb háború okozóját. Jelenleg az ellenzék az általános választójogot követeli; és a Tisza-kormány erre úgy felelt, hogy a képviselőházat elnapolta.

Ezt a gázságot az ellenzékiek a legnagyobb fölháborodással elfogadták, s ilyenféle kiáltásokban törtek ki:

„Abczug Tisza! Le vele! Alkotmányos szabadságunkat is el akartok fojtani! Éljen az általános választójog!”

Óriási a mozgalom és a fölháborodás Budapesten és egész Magyarországon.

Magyar Katonák! A háború iráni fáradsága és a forradalom biztos jelei nyilvánvalók, az országban azok a gonosz kormányemberek ellen, akik ezt az iszonyú háborút akarták és csupán az Ő saját kegyetlen erőszak és hódítás vágyai miatt a többi békés népet le akarták mészároltatni.

De az igazság már előre tör, és a bűnös magyar osztrák kormányok hiába igyekeznek az igazság szavát elfojtani”.

Természetesen tudom, tisztelt Szerkesztő úr, hogy nem lehet föladatom ez okmány tartalmával polemizálni. Ellenben azt tartom, a *Budapesti Hirlap*-nak egy megjegyzést illik hozzáfűzni és pedig ezt: nem csodálatos dolog-e, hogy mikor szocialistáink, szabadkőműveseink és Batthyány Tivadar gróf arcuk verejtékével próbálják az általános választójogi blokkot a nagy kalapáccsal összekalapálni, ugyanakkor kedves jóakaróink, kipróbált hűségű és megbízhatóságú volt szövetségeseink az olasz lövőárkokból ugyancsak ezzei akarnak bennünket boldogítani. Persze, amit az olasz és az antant összes blokkjának puskája, ágyúja, tarackja és egyéb pokolbeli masinája el nem tudott

rajtunk végezni, azt ám nosza hadd végezze el a bolond magyaron – az általános választójog. Nem is rossz gondolat, tiszteit Szerkesztő úr és nem is csodálom, hogy az ellenzéki pártokra nézve az általános választójog blokkja inkább általános választóvíz zuhanává kezd lem ni.

Dunántúli.

II.

Budapest, 1917 máj. 12.

Tisztelt Szerkesztő úr, tegnap olvastam a *Budapesti Hírlap*-ban, hogy a záróórát kitolták egy órával, vagyis éjfélig mindenféle üzletre és vállalatra, csak a színházféléké maradt a régiben. Színház, mozi, kabaré csak tíz óráig maradhat nyitva ezentúl is.

Egy darabig törtem rajta a fejem, hogy miért. Hogy vajjon több szén és villamfény fogy-e (mert ezért van a tilalom) héttől tízig, mint esetleg 8-tól tizenegyig vagy 9-től tizenkettőig. Nem tudtam a dolgot kisütni. Aztán kerestem, de olyan okos embert se találtam, aki a dolgot nekem meg tudta volna, magyarázni. Mert abszolúte semmi haszna senkire nézve nincsen, ellenben a sújtott intézetekre kiszámíthatatlan kárral és veszedelemmel nehezedik. Most a nyári időszámítás szerint egy órával később lesz este. A színházak és egyéb rokonvállalatok nappal kezdik az előadást és végzik mielőtt komoly este lenne. A nyár nem azért veszedelmes a színházakra nézve, mert meleg van (a színházak elég hűvösek rendszerint), hanem azért, mert sokáig van nappal s az emberek amíg nem esteledik, inkább a kertben, az udvaron vagy a ligetben, vagy nyilvános, gyönyörűen bevirágzott tereinken, szeretnek egy kicsit lenni s csak aztán mennek esti multságukra.

Azt mondták nekem kérdezősködéseim közben, tisztelt Szerkesztő úr, hogy a színházak valahogy tán még meglesznek; ellenben a többi rokonfajtáik ettől az egy órától könnyen a bukás szélére sodródhatnak. Tessék meggondolni mindazokat, akik a temérdek moziból, kabaréból, orfeumból stb. élnek. Nem a gazdáik, hanem alkalmazottjaik és személyzetük, akik a nyáron át kereset nélkül maradva, hogy kerülnek szembe a

háborús idő kegyetlen drágaságával! Az ember megbor zad, ha csak rá is gondol. Azt kell hinnem, tisztelt Szerkesztő úr, hogy ez az intézkedés csak úgy gondolomformán jött létre. Egy kis bürokratikus sablonészjárás szerint. Semmi esetre se valószínű, hogy az, aki javasolta, foglalkozott volna valaha komolyabban a színházi élel szokásaival, törvényeivel, veszedelmeivel és természetrajzával.

Boldog volnék, tisztelt Szerkesztő úr, ha e soraimat kiadná és a belügyminisztériumban érdemesnek tartanák rekonzideráció tárgyává tenni az ügyet.

Dunántúli.

Annexió és hadikárpótlás

Budapest, 1917 máj. 13.

A szocialista mozgalmak, melyek Oroszországban forradalom útján birtokba vették az állam hatalmai, kiadták a jelszót az annexió és hadikárpótlás nélkül való békekötésről. Ez a jelszó európai körútra indult s mindenütt talált, a viszonyok szerint valamelyes visszhangot, mely természetes erős rezonanciát kelt a háborúba már-már belefáradt lelkekben s békevágyukbán, de mindenütt csak töredékek buzgólkodnak körülötte és olyik helyen csak pártcélokat szolgál a jelszó, nem is a komoly béke ügyét munkálja. Hiszen tudni való, hogy a sikeres háborút az előző béke munkái biztosítják, viszont a jó és tartós béke a csaták zajában születhetik meg csupán. Németországban és semleges államokban doktriner szocialisták buzgólkodnak körülötte, akiknek ideálját: a nemzetközi kozmopolita szocializmust megrendítette a háború. Nálunk a radikális kisebbség: a szabadgondolkodók, professzionátus demokraták, a szocialista érdekszövetkezet és Károlyi Mihály gróf pártja tűzte zászlajára a jelszót.

Persze, külügyminiszterünk minapi nyilatkozatában is benne foglaltatott a jelszó, de oly megszorítás-issal, amely komolyságot és értelmet adott neki. Czernin gróf azt mondta: nekünk annexió szándékaink nincsenek – *Oroszországgal* szemben. Hiszen mit is anektálna Magyarország Oroszországtól? Nekünk

arra felé jó és biztos határaink vannak. Sem geográfiai, sem sztratégiai, sem nemzeti, sem politikai, sem gazdasági érdekeink nincsenek, amelyek határaink kiterjesztését parancsolnák, vagy csak kívánják is arra felé.

Ez a jelszó, ismétlem, Oroszországból a szocialisták láborából eredt. De a nemzetközi szocializmus nem volt képes útját állani a háborúnak, hogy ránk ne szakadjon és nem lesz képes, ha hetvenhét városba tervez is békekongresszust, levenni a nyakunkról, amíg ki nem dühöngte magát fúriája. Ez olyan szomorú igazság, mely elül csak naiv ideológok, együgyű gyermekemberek zárkozhatnak el és azok, akik szándékosan nem néznek a dolgok szemébe. Vagyis azok, akik magukat ámitják s azok, akik mások ámitásából élnek vagy legalább szerepelnek.

De tegyünk lel egy kérdést. Van teremtett lélek, csak egy is, Magyarországon, aki elhinné, hogy Oroszország beszélne az annexió és hadikárpótlás nélküli békéről, ha az orosz hadak Magyarország földén állának legalább is Debrecenig, az oláhok Erdélyben legalább is Nagyváradig, a szerbek pedig Délmagyarországon tanyáznának? Most persze beszélnek, mert hadaik jóformán mindenütt vissza vannak verve. Lengyelország fel van jármuk alól szabadítva, pártfogoltjaik: Románia, Szerbia, Montenegro meg vannak a mi hadaink által szállva, saját országuk pedig forradalom útján az anarkia martaléka. De ki nézhetné csak némi joggal is a magyar nemzetet olyan buta halnak, amely a megszorult orosz halásznak ezt a pondróját elkapná? Mert halászni jött ide. Kivetette ránk óriás kerítő hálóját. De a magyar vitézség szövetségesei segítségével ronggyá tépte a hálót. És most, minekutána ronggyá tépte a hálót, elkapná sa horgát? Tehetik az oktalanok, tehetik a vakok, tehetik a tudatlanok, tehetik a beteg ambíciójú politikusok; de nem lehet a nemzet. A nemzetnek követelnie kell egy vagy más formában áldozatai egyenértékét.

Nem szólok most arról, ihogy éppen a mai napán olvasom a *Budapesti Hírlap*-ban, hogy az angol miniszterelnök a parlamentje előtt azt mondta: a béke föltételeiről nem tartja szükségesnek nyilatkozni, mert

e föltételek nem változtak meg ma sem. E föltételeket tudjuk egész groteszk mivoltukban. Elöttem fekszik Európa mappája, mely e föltételek alapján készült. Ebben, hogy csak magunknál maradjunk. Magyarország éppen körülbelül a felére van köröskörül lecsonkítva. Hogy a dolognak tiszta és világos képét nyerjük, vissza kell menniünk a háború elejére. Ellenfeleink ama szemérmetlen, hazug és képmutató fenhéjázását, hogy ők a német militarizmus leverésére és az apróbb nemzetek védelmére menték hadba, nem érdemes vizsgálni. Militarizmus nemcsak a szárazföldön létezik. Van tengeri militarizmus is. Ezt pedig Anglia nemzeti programjának vallotta mindig és meg is valósította. Vezérlő elve volt, hogy flottájának mindig nagyobbnak kell lennie, mint amekkora más két elsőrendű tengeri hatalom flottája együttvéve. És a porosz militarizmusnak sohasem jutott eszébe ennek a militarizmusnak letörésére hadat indítani Anglia, ellen. A kisebb nemzetek védelmével pedig ne kérkedjék az írek és búrok, az indiai apróbb népcsoportok, Egyiptom és még egyéb számos nép zsarnoka.

Ausztria és Magyarország tudvalevő, hogy nem kereste, sőt inkább kerülte a háborút, amíg becsülettel, bár nem minden megalázkodás nélkül, lehetett. Egy királyi hercegi párnak, trónja várományosainak nyílt utcán való legyilkolásától csordult ki sok próbára tett türelmének a pohara. Ekkor se vonult haddal a bünszerzőkre, hanem vizsgálatot indított s minekutána kétségtelenül megbizonyosodott abban, hogy a szierajevói gáztett szálait Belgrádban sodorták – míg mindig nem küldött hadat a szerbekre, hanem csak elégtételt követelt. Mikor pedig kiderült, hogy a szarajevói gyilkos marionetteket zsinóron Belgrádból rángatták, a belgrádi marionetteket pedig Pétervárról, a péterváriakat meg Londonból, – akkor a középponti hatalmak belátták, hogy itt európai birodalmak összeesküvéséről van a szó, s meg kellett érteni, hogy miért meri megtagadni Szerbia az elégtételt. Világos volt, hogy itt mindenki háborúra készül, a dolog már csak idő kérdése. Semmi további türelem, semmi megalázkodás, semmi emberi erő már ezt elhárítani nem, talán csak egy kissé még kitolni tudta volna.

Így szakadt ránk ellenségeink erőszakából ez a háború. Anglia azt hitte: Franciaország hadai tüzelve a bosszúvágytól és Elzász visszaszerzésének vágyától: Oroszország hajtva Konstantinápoly, a Balkán s Ausztria és Magyarország némely részére való falánk vágyától, a kapzsi Itália, az éhes oláh, a telhetetlen szerb: mind ez együtt oly rémes tömegét fogja ránk zúdítani a katonák millióinak, amely ellen nincsen emberi védelem. Ő, Anglia, pénzével fogja győzni a háborút.

És aztán megtörténi a csoda, hogy a közép-európai szövetség mind e tömegeket részint megsemmisítette, részint véresen visszaverte. Egész országokat és óriás országrészeket foglalt le. És ha még békére nem is tudta kényszeríteni ellenségeit, de veretlen és vitézül tartja elfoglalt pozícióit. Ellenben Anglia kénytelen a tengereken túl új áldozati szövetségest keresni és rémült arccal nézi, hogy a nagy henger: Oroszország hadiképessége már csődöt mondott.

Mi pedig ebben a rettenetes küzdelemben három olyan esztendőt éltünk át, minőhöz hasonlókat a földgolyó történetét elbeszélő könyvek még föl nem jegyeztek. Odaadtuk férfaink javát százezrével; szenvedtünk inváziót délen, keleten és északon. Számokban ki sem fejezhető anyagi áldozatokat hoztunk országunk védelmére. Gyermekeink és unokáink is nyögni fognak a terhek alatt, amelyeket a háború követelt, mert ezeket egy és két nemzedék válla el nem bírja. És az életben, vérben, vagyonban, gyötrelemben, kínban, tört szívekben, megdült országrészekben, gyászban, bánatban, lelki nyugalomban, éjszakai álmunkban, mindennapi életünk nélkülözéseiben hozott e rengeteg áldozatokért sehol, semmi kárpótlást, jutalmat pokoli erőfeszítéseink és önfeláldozásunk után még csak ne is remélhessünk? Mert a megvert és most magában meghasonlott és tehetetlen orosz kiadta a jelszót, hogy *béke annexió és hadikárpótlás nélkül!*

Nem. Mi nem *kerestünk* semmit, de *győzünk* és *találunk* kell keresés nélkül is. Akik *keresni* jöttek ránk, viseljék el azt, amit találnak.

Mi magyarok természetesen nem irtunk ki és nem semmisítünk meg népeket ha még oly kicsinyek is.

De gondoskodnunk kell arról, hogy azok, akik összeküldtek ellenünk és rabolni jöttek ránk, belátható időben ezt a gaz játékot meg ne ismételhessék.

Hogy e gondoskodás annexióval lehetséges-e csak, vagy lehetséges-e anélkül, és hadisarccal, vagy anélkül, az nekem mindegy. *De meg kell lennie* és a béketárgyaláson tisztázódnia. Mert én még nem láttam két fenevadat valamely prédán marakodni úgy, hogy aztán a győztes fél ott hagyta volna a prédát a legyőzöttnek. Sem oly perlekedő magyart még nem láttam, aki ráköltötte a perre a vagyonát, s mikor a legfelsőbb bíró az Ő javára döntött, otthagya volna a perbeli értéket a peresztes félnek és Ő fizette volna meg még a – perköltséget is.

Elvégre Európa, bár nemzetei csakúgyani a legőrültebb táncot járják, azért még sem bolondok iliáza ínég.

Becsületes, tisztességes, tartós és reális békét: követelünk, amelyben mindenik félnek el kell venni szándékai és teljesítményei jutalmát. Hogy mily formában: az az államférfiak böleseségének és találékonyságának a dolga.

A semlegesek fojtogatása

Budapest, 1917 máj. 15.

Elérkeztünk egy újabb, tán a legbecstelenebb epizódjához ennek a háborúnak. Az olasz árulás, az oláh hitszegés hátraszorul tőle, mert hiszen ezek az országok határaik kitágításáért, hódításokért lettek hűtlenek szövetségeseikhez. Az ember meg tudja érteni, hogy a saját hazája érdekében el lehet árulni egy idegen országot. Hogy számításuk nem vált be és a világtörténet igazságos szelleme lesújtott hamar az árulókra, az lélekemelő látvány, megnyugtató és isteni momentum e háború szenvedései alatt azokra nézve, akik tűzhegyük és határaik védelmére léptek csak be a háború tűzkörébe s a hűtlenek által cserben liagyattak önvédelmi élet-halálharcukban.

Most ennél egy sokkal undokabb dolog van készülőben. Az antant, bizonyosan nem azért, mert biztos-

nak érzi győzelmét a közép európai hatalmakkal szemben, minekutána sikerült belevonnia Amerikát is az európai háborúba, nyilván még mindig bizonytalannak érezvén helyzetét, utolsó kártyaként az európai semlegeseket próbálja belekorbácsolni vagy behurcolni háborújába. És ebben Angliát, mert hiszen Anglia, ebben a diabolikus táncban, mint Mefisztó éneklí, a bálvezér: ebben Angliát immár segíti Amerika is. Rávetették magukat azokra, akik Európában semlegesek: Spanyolországra, Svájcra. Hollandiára, Norvégiára és Svédországra s mert különben is ők a kis nemzetek pártfogói és fel szabadítói: zár alá veszik őket, megszüntetnek minden forgalmat és éhínségre Ítélik népüket. Ez az utolsó kísérletük. Ezt a sorsot természetesen elkerülhetik semlegesek, ha az antant fertőző karjaiba vetik magukat.

Már maga Amerika belépése a háborúba megoldhatatlan rejtély volt minden normálisan gondolkodó elmére nézve. Amerikát se gazdasági, se politikai, se hatalmi érdeke nem hogy kényszerítette volna e lépésre, de még csak nem is tanácsolta semmi ezt a végzetes elhatározást a tengerentúli egyesült köztársaságnak. Föltehetjük a milliárdosok demokráciájáról azt, hogy érzelmi politikát követett vele? Amerika demokratikus szervezetében a látszólagos, de értéktelen nagy szabadság mellett oly lealázó elnyomása, kizsákmányolása és kifosztása van biztosítva a dolgozó osztályoknak, szervezett uralma annyira az intézményes lelketlenség és a haszonra alapított szívtelenség, hogy nemesebb érzelmi momentumokat hiába keresnénk hadüzenetében. Kettőt lehet csak fölteni róla: vagy régi szerződése (Angliával) kötelezte rá, hogy bizonyos föltételek beálltával beleavatkozzék háborúnkba; vagy hogy - külön fejtegetésre méltó - érdekei azt kívánták, hogy meghosszabbítsa az európai háborút.

Igaz, hogy tovább ne kelljen töprenkednünk, Wilson úr tegnap, mikor a Vörös Kereszt washingtoni házát fölavatták, ünnepi beszédében kinyilvánította az okokat, melyekért a nagy demokratikus államalakulat beleavatkozott a háborúba, mert *az emberiség szolgája vagyunk*. Nékünk magunknak, úgymond, nem *kell belőle haszon*.

Jó. Eddig az antant *szállítója* voll Amerika. Keregett rajta súlyos és megszámlálhatatlan milliárdokat. Most már (minekutána Anglia is elérkezett pénzbeli tejesítményei határainak közelébe), most már *bankárja* lesz Amerika az antantnak. Egyéb haszon nem kell neki. Csak a német és osztrák hajókat kobozza el, melyek kikötőiben rekedtek. Elvégre hódítani nem akar itt. Tehát ilyen értelemben teljesen önzetlen szolgálja az emberiségnek.

De ha megpróbálnók megvizsgálni, hogy ebben a pillanatban mily szolgálat sürgős, a legsürgősebb az emberiségnek, akkor Amerika, mint az emberiség szolgálja épp oly rettenetes, mint amily önzetlen, mint az antant uzsorása.

Elvégre tán az emberiséghez tartozunk mi is: Németország, Ausztria, Magyarország, Bulgária, Törökország. De persze, ha vesszük, akiket az antantnak eddig sikerült ellenünk felbújtani: szemben Angliával, Franciaországgal, Oroszországgal, Amerikával, Kínával, Japánországgal, Portugáliával, Szerbiával, Romániával, Montenegróval és Olaszországgal – iszonyú elenyésző kisebbség vagyunk. Hogy micsoda nemes és emberies nagylelkűség az ily óriás többségtől támadott kisebbség ellenségeihez csatlakozni: azt nehezen tudná nekünk az emberiség szolgálja megmagyarázni. De én megmagyarázom, az emberiség szolgáljának ha nem is azt, hogy elhatározása dicső és tiszteletreméltó, hanem azt, hogy mi sugallta.

Nem sugallta semmi más, mint az a félelem és megrettenés, hogy a középeurópai törpe kisebbség mármár azon a ponton van, hogy ezt a sáskányi tenger-többséget végképpen megverje.

És most már az emberiség szolgáljának nem elég, hogy itt Európában immár egypár millió ember ki elpusztult, ki nyomorék lett, ki fogságban szenved; nem elég neki, hogy irtóztató értékek tömege pénzben, feldúlt falvakban, városokban, műtárgyaikban, műkincsben, közerkölcsben és az emberiség műveltségében tönkretett országok elbuktak, trónok megdőltek, százazrek földönfutókká lettek, az árvák és özvegyek kimondhatatlanul megsokasodtak: az emberiség szolgáljának mindez nem elég. Közbelép és azt mondja:

meg kell akadályoznom a középponti hatalmak győzelmét: hadd vesszen, hadd pusztuljon minden tovább. De ez sem elég. Vannak még országok Európában, amelyek ha kárát nem is, de a véráldozatokat és területük feldúlását elkerülhették okos, becsületes semlegességükkel. *Bele velük az örvénybe.* Szenvedjen Svájc is, pusztuljon Hollandia, éhezzen és vérezzen Dánia, Svédország. Norvégia és Spanyolország. Boruljon tűzbe egész Európa. lángoljon fel az egész világ, mert hiszen kimondotta Abe Ferry, egy párisi hadügyi bizottság egyik előkelő tagja, hogy *Németország legyőzése az egész világnak föladata s az egész világnak kell az eljövendő győzelem eszközeit és erőit a mi számkra előteremteni.*

Tehát az *egész világ.* És van-e még belőle hátra valaki? De a bunkónak két vége van és vannak fegyverek, amelyek hátrafelé is el tudnak sülni.

Az európai kisebb semleges államok, akiknek protektoraik most teszik ártatlan torkukra a kezüket, körül fognak nézni s meglátják a példát, a sorsot, mely esetleg rájuk vár az antant szerelmes ölében: meglátják Görögország, Belgium, Montenegró. Szerbia és Románia kecsegtető sorsában.

Scheidemann úr

Budapest, 1917 máj. 17.

A *német* kancellár beszédét az egész világ nagy feszültséggel várta. Én, megvallom, erre nem voltam kíváncsi, mert tudtam, hogy egy megfontolt és bölcs kormányzó, akinek gondjára és lelkiismeretére egy birodalom sorsa van bízva, a mai helyzetben sem mondhat többet, mint amit eddig beszéltek a középeurópai hatalmak politikai vezéreiből. Mondhat ennyit: én egyelőre verekszem, mert becsületes és elviselhető jó békét akarok Németország számára kiverekedni. Milyen, nevetségessé válhatott volna azzal, lia a z. alldaj-csok szájaize szerint azt felelte volna: igenis, célom a hódítás, az annexió, a területszerzés. Ilyet csak a végső győzelem után moncdhat ember. És milyen ostoba

bohócruhát öltött volna magára a fórum méltóságos tógája helyett, ha a szocialisták kedvében akarván járni, kimondja, hogy igenis, én hódítás és annexe nélkül való békéért folytatom ezt a háborút. Ellenfelei azzal a jelszóval ragadtak fegyvert, hogy céljuk Németország megcsonkítása és maradékának elemeire bontása. Ő pedig nekik azt mondja: csak bátran, megpróbálhatjátok minden veszedelem és kockázat, nélkül, mert én, még ha megverlek is benneteket, semmit nem kívánok magamnak sem a tiétekből, sem a máséból.

Hol van államférfiú, akitől ily dolgot várhasson nagykorú ember? És Scheidemann szocialista vezér ezt várta tőle. Azért engemet nem az érdekelt, mit fog mondani a két ellentétes; interpellációra a kancellár, hanem az, hogy mit tud mondani Scheidemann akár interpellációja megokolására, akár a kancellár beszédére adandó válaszában.

Mert akinek ilyen kívánságai vannak, attól, olyan erősségeket, olyan eszméket és gondolatokat, olyan politikai és filozofikus okoskodást várunk, amelyek, ha meg nem is ingatnak bennünket, de legalább is kicsikarják tiszteletünket és elismerését annak, hogy elvégre így is gondolkozhatik valaki, még ilyen helyzetben is, minőbe a háború sodorta Európát.

E várakozásunkkal szemben Scheidemann úr az olcsó és közönséges frazeológia nívóján maradt. Egy szava, egy mondata nincsen, amely bennünket meggondolásra intene vagy kényszerítene groteszk kívánságával szemben. Állásfoglalásának elméleti megokolásaát, politikai és erkölcsi alapját abba a mondatba foglalta össze, hogy ők, úgymond, *a demokrácia hívei az államoknak egymás közti való viszonyaira nézve is.*

Ez valóban egy eszme, nem új, nem is a mai viszonyok terméke, hanem csakugyan egy tanítás, amellyel foglalkozni, melynek békében szolgálatába állani, amelyet ideálnak kitűzni – békében nemesen gondolkozó elmék érdemesnek tarthatják.

De tegyük fel, hogy Scheidemann urnák van egyháza és Scheidemann úr ott ül a házában fenkölt eszméket forgatva fejében s ezalatt jön a világ négy tájáj-

ról négy ember, csóvával a kezében, hogy Scheidemann úr házát egyszerre négy felől meggyújtsa. Mit fog ilyenkor Scheidemann úr csinálni? Kirohanni és agyonverni a négy gyújtogatót? Dehogy. Az Ő eszménye az, hogy emberek, szomszédok, gyújtogatók és háztulajdonosok és államok egymással való viszonyukban a demokrácia hívei legyenek. Ennélfogva Ő nem fog kirohanni, hanem beszédet fog mondani arról, hogy akármit csinál a négy gyújtogató, tőle egyiknek is bántódása és meg rövidülése nem lesz. És mit fog erre csinálni a négy gyújtogató? A markába fog röhögni, felgyújtja és kifosztja Scheidemann úr házát és még jó, ha Scheidemann úr szép szónoklatával és demokráciájával együtt benne nem ég a saját házában.

Persze, nagy és eszményi politikai axiómájához azt is hozzátette Scheidemann úr, hogy a német faj érdekeit és a német haza épségét Ő és elvtársai is készek megvédelmezni. De bizony ha ezt Scheidemann komolyan mondta és komolyan érti, akkor magában nagyon kell örülnie annak, hogy Németország és a háború sorsát nem Ő reá, hanem Bethmann-Hollwegre és Hindenburgra bízta.

Éppen ma olvastam valahol egy kis statisztikát erről a háborúról. Eszerint ez a három esztendeje a világnak háromszázötven milliárd hadikölcsönpénzbe került; halott és sebesült emberben huszonegymillió lélekbe. (Ebből hétmillió a halott.) Számítsuk hozzá az elpusztult értékeket, a harcterek pusztításait, az elsüllyesztett hajókat és rakományait és ebből mérjük meg azt a távolságot, mely az emberi természet fékezhetetlen szilajsága és Scheidemann urnák demokratikus szentimentalizmusa közt van. A különbség annyi, mint a mi van egy csésze berlini blümchenkaffé és egy vödör párologó embervér között. Persze, szép álmom e dist ancia áthidalása Scheidemann úr nemzetközi demokráciájával; de ezt munkálni csak a háborúban kicsikart becsületes béke ölén lehet, nem pedig abban a katasztrófális felfordulásban, amikor a blümchenkaffének utolsó findzsája is már elfogyott, de az ember vér még mindig patakokban ömlik.

Adler

Budapest, 1917 máj. 20.

Ez a szó magyarul azt jelenti, hogy *sas*. E pillanatban egy szerencsétlen Adler vergődik tört szárnyakkal a bécsi bíróság előtt. Lezuhant a magasból, lezuhant egy lövéstől, melyet azonban Ő maga adott le. Stürgkh bécsi miniszterelnök gyilkosáról van a szó, aki, mikor felelősségre, vonja gyilkos cselekedetéért a bíró, viszont felelőssé teszi a maga sorsáért a világ politikai és erkölcsi berendezését. Mert Ő, amit, mint nemzetközi szocialista hirdetett, komolyan is vette. Sem párhívei, sem pártvezérei, sem atyja, egész nemzetközi felekezetének egyetlen egy szájas alakja is nem vette komolyan. Komolyan vették igenis mind olyan értelemben, hogy megélték belőle vagy karriert csináltak vele; de nem olyan értelemben, hogy magokra nézve levontak volna minden konzekvenciát, mint Ő, aki ettől gyilkos lett éppenséggel, mint a közvádó mondja, orgyilkos és ezzel a vádlottak padjára, s ha az orvosszakértők meg nem mentik, siralomházba kerül.

Mikor a törvényszék elnöke föl szólította, hogy mondja el az esetet, miképpen hajtotta végre a cselekedetet, azt felelte: Kérem, ez talán fölösleges, hiszen az ügyész úr egészen korrektül adta elő a vádlevelében.

Pedig nem mintha nem szívesen beszélne. Sőt ellenkezőleg, nagyon szépen, rendesen, világosan és igen terjedelmesen beszél. Mikor erre figyelmezteti a törvényszék elnöke, azt feleli: Kérem, nyolc hónapig ültem fogságban, készülve a mai tárgyalásra. Talán nem lesz sok, ha engednek annyi *órán* át beszélni védelmemről, ahány *hónapot* vizsgálati fogságban töltöttem.

És ne lessék hinni, hogy az *életét* védelmezi. Ő az *igazát* védelmezi. Azt az igazát, amely cselekedetére hajtotta s melyért öntudatosan állította sorompóba az életét. Mert a főnnálló erkölcsi, politikai és társadalmi rendben az Ő igazsága nem él meg, Ő rá nézve pedig közbömbös, hogy igazsága nélkül Ő maga él-e vagy sem.

Az emberben megfagy a vér, mikor azi kérdik tőle, hogy a feleségére s gyermekeire nem gondolt-e s Ő azt

feleli, hogy háborúban a gyermek s feleség nem számít. Ő pedig háborúban volt. Ha az állam puskát ad katonájának kezébe, hogy öljön embert, öljön külső ellenséget, akkor neki is joga van ölni – belső ellenséget. Sokáig azon is töprekedett, ne Tisza Istvánt ölje-e meg, mert akkor azt mondták, Tisza Ausztriának a diktátora. De Ő mégis az osztrák miniszterelnököt választotta, nehogy cselekedetének értelme elhomályosuljon, mert azt mondhatták volna, ha Tiszára sűti el fegyverét, hogy mint osztrák ölt magyart e két állam versengésének szolgálatában. Pedig őt, úgy látszik, se Ausztria, se Magyarország nem érdekelte. Ő az internacionális szocializmus hű katonája volt (amit elvtársai a háborúban elhagytak) s a világ szabadságát szolgálta, nem Ausztriáét.

Magában állt, egyedül, tragikus elhagyottságban és példát akart statuálni önmagában, E meggondolással, öntudatosan, előre jól megfontolva követte el tettét, melyet világhistóriai eseménynek nevez és tiltakozik az ellen, hogy azt mondják, beszámíthatatlan állapotban követte el a cselekedetét.

Nem lehet kétségbe vonni, hogy ritka, nagy képzettségű, nagy akaratbeli erejű, férfias jellemű ember, martaléka lelke tragikus meghasonlásának. Egy Ibsenféle hős, akit nem egyéni viszonyai ragadnak tragikus konfliktusba más egyének erejével szemben, hanem elmélete, fölfogása, gondolkozás a fönnálló világrénddel szemben, mely ellen való hánykolódásában magára marad tehetetlenül és akkor kikeresi azt, akiben e világrénd egyik képviselőjét látja, kihez egyébként egyénileg semmiféle érdek nem köti, s úgy érzi, mikor pisztolyát fölemeli, hogy nem Stürgkhbe, nem a miniszterelnökbe, nem az emberbe lövi bele golyóját, hanem a fönnálló – világréndbe.

Én természetesen nem vitatkozhatom vele azon, hogy beszámítható lelki állapotában követte-e el végzetes cselekedetét vagy nem. De világosan látom, hogy megbomlott idegrendszerével és túlfeszített elméjével nem az Istent, nem az embert, nem a gyönyörű teremtet világot szerette, hanem az *elméletet*. Egy fölállított

többé-kevésbé tudományos rendszert arról, hogy milyenek kellene lennie a világnak.

Eszmékel, rendszereket, elméleteket tanult, boncolt, konstruált, kombinált s elvont tételekkel operált s fölépítette magának belőlük az ideált. Minthogy pedig a világ *emberekből* és *dolgokból* áll, annak, aki a világot kormányozni akarja, és aki törvényeket akar alkotni a földi élet berendezésére és szabályozására, annak az ideákat, elméleteket, rendszereket az ember és a dolgok természetéhez kell alkalmaznia, nem pedig arról ábrándoznia, hogy az embert és a konkrét dolgokat faragja hozzá az elvont elméletekhez? Matematikai és nem geometriai törvényekkel dolgozott. Az emberek cserbenhagyták, Ő ipedig beletemetkezett elméletébe. Ez pedig bizony éppen olyan monomania, mint mikor egy meghibbant ember azt gondolja magáról, hogy – üveg-*ből* való, vagy azt tartja magáról, hogy az atyaúristen.

Az élet nem abszolút matematika, nem ideális filozófia, nem elméleti rendszer a maga tisztaságában és elvontságában. Az élet keveréke mindennek, ami szép és ami rut; ami jó és ami gonosz, ami szent és ami kárhozatos; ami tiszta és ami szennyes; ami ártatlan és ami gasszággal terhelt; ami igaz és ami hamis; ami önfeláldozás, ami önzés; ami alkotás és ami rombolás; ami csalás és ami jótétemény; ami hazugság s ami igazmondás és az ellentéteknek még hosszú végtelensége. Ezt a csodásan magasztos és megdöbbenően alávaló vegyületet Jharmóniában, egyensúlyban, nemesebb célok .szolgálatában megtartani: ez a kormányzás föladata. Es ez nem változik a kormányformákkal. Az elméleti szocialisták tévedése ezen nyugszik. Ettől válik utópiává. Erőssége abban rejlik, hogy tanításainak ideális látszata a tömeget vonzza és fanatizálja. De komoly és gyakorlati értékükben csakis a műveletlenebb elmék, csak a vezetettek- hisznek, a vezérek nem. Ha egy akad közülök, az áldozata lesz önmagának, mint Adler; vagy saját felekezetének, mint – Jaurès, akit a hivatalos radikális Franciaország lett el láb alól, mint ahogy viszont Adler lette el láb alól Stürgkhöt.

Nekem kecsgetető dolog volna most ágy kiáltani a világ szemébe: íme, nézzétek, hová visz benneteket a

hazátlan nemzetközi szocializmus. Vagy öltök, mint az osztrák, vagy megölettek saját felekezetetek által, mint a francia. De nekem az igazság több, mint a pillanatnyi hatás. A világ legmagasztosabb eszméinek vannak örültjeik: van a tudománynak, van a szeretetnek, van a szerelemnek, van a vallásnak örjögője, Miért ne lehetne fanatikusa a szocializmus eszméjének is? Hiszen testvériséget, egyenlőséget, szabadságot hirdet. Nem rajta múlik, hogy csak *hirdeti*, ahol pedig cselekvő hatalma van – mint Franciaországban és jelenleg Oroszországban, ott az ellenkezőt *cselekszi* és épp oly kicsapongóan él és visszaél a hatalommal, mint a világ akármely zsarnoka, mint minden gyarló ember kevés kivétellel, és mint minden emberi intézmény, még kevesebb kivétellel.

Nézzünk hát szájalommal annak a sasnak vergődésére, amely magasabbra repüli, mint amennyire szárnyainak ereje bírhatta s elmékedvén gyászos esetről, ismerjük meg azt, hogy a leghasznosabb, legüdvösebb és legtermékenyebb szociális munka: honfitársainkat az Istenben való hitre, hazája és honfitársai szeretetére, a tekintély tiszteletére, a nemzet függetlenségének vágyára, a tudomány megbecsülésére és a munka, a művészet és a szép élet szeretetére megtanítanunk. Ebben benne foglaltatik minden: az emberszeretet, a testvériség, az egyenlőség és a szabadság egyaránt.

Az éjszakai órákban távirat jelenti, hogy a bíróság Adlert halálra ítélte. Magát az ítéletet és megokolását még nem ismerjük, ha szemben ennek a fiatal gyilkosnak fellengző és kétségkívül őszinte és jóhiszemű védekezésével *ez az ítélet* megdöbbenőnek látszik, azt kell gondolnunk, hogy a bírák a bűnténynek klasszikus, szinte iskolás, megdönthetetlen, a vétkesnek szándékában és cselekedelében tisztázott voltára alapították.

Vallomás, eltökélt szándék, precíz végrehajtás dolgában a bűn szándéka és végrehajtása oly tisztán tárult fel az ítélőbírák előtt a tárgyalás folyamán, hogy szinte kényszerültnek lehetne látni az *ítélet* kialakulását. A vétkest lehet szánni, de a törvény betűi parancsának

minden szánalom melleit is ily kérlelhetetlen érvényesülése az igazságszolgáltatás szuverén munkáját, mini az emberi társadalom legfőbb oltalmazóját láttatja velünk az elsőfokú ítéletben.

A megfejelt orosz kormány

Budapest, 1917 máj. 22,

Az orosz forradalmi kormány igen hamar jutott abba a kietlen fénytelenységbe, hogy – koncentrációs kabineté alakuljon át. Meglett tehát az átformált ideiglenes kormány és kiadta kötelező nyilatkozatát, mely nyolc pontba foglalja azt, amit a kormány programjának kell tartanunk. Ez a nyolc pont kiterjed az állami élet minden ágára: a külügyekre, a belügyek egész tömegére, adóra, közigazgatásra, autonómiákra, demokráciára, hadügyre, háborúra, földfelosztásra stb. Ha ez a kormány a kitűzött föladatoknak csak egy részéi is el akarja intézni, aligha teheti másképpen, mint hogy még vagy tízszer koncentrálja magát a mellette, körülötte alakuló bizottságok vezértagjaihói. Ilyen bizottság magában Pétervárott van vagy három, azonkívül minden nagyobb városban egy-kettő. Majd minden faluban is, ahová elért a nagy átalakulás híre, legalább is egy. Ez a körülmény természetesen igen problematikussá teszi a pétervári ideiglenes – kouleált kormány nyilatkozatának értékét és komolyságai. Az angol befolyás ott még mindig dolgozik azokban az emberekben, akik a népet vezetik s most az angol befolyáshoz hozzájárul az amerikai kölcsön, mint nemzetközi zsarolás.

Amerikával, amely mint Wilson mondotta, a szívet viszi a háborúba, hamar megértették, hogy ez a szív, akármilyen nagy is, nem elég. Kell oda az amerikai – dollár is. Most hát a tengerentúli milliárdosok felajánlottak Oroszországnak százmillió dollárt kölcsönképpen, de csak olyan feltétellel, hogy ezt a pénzt csak a Németország elleni háborúra szabad költeni.

Nem lehet tehát csodálkoznunk azon, hogy a megfejelt ideiglenes kormány ünnepi nyilatkozatának első pontjában az áll, hogy Oroszország nem köt külön

békét, hanem harcol szövetségeseivel tovább az általános békéért, kizárva minden annexiót és hadikárpótlást céljai közül, csak a népek önrendelkezési jogának alapján.

Meg szeretnők e szerint kérdezni az orosz államférfiaktól, hogy akkor miért nem hagynak békét a németnek? Hiszen csak nem gondolják talán, hogy a német, ha maga rendelkezik magáról, másképpen rendelkezne, mint eddig rendelkezett? Mi érdeke van egyáltalán az orosz forradalomnak abban, hogy mint rendelkezik magáról Németország a háború után? Ha pedig Oroszország azt gondolja, hogy csak tessék Németországnak szabadon rendelkeznie magáról, de jaj neki, ha másképp rendelkezik, mint ahogy az antantnak tetszik: akkor ez az egész nagyképű beszéde a nyilatkozatnak értelmetlenség vagy képmutatás. Én egyiket sem teszem fel az orosz forradalomnak nem közönséges képességű vezéreiről a szó mindennapi értelmében. Ha képmutatás, akkor nem velünk, hanem a barátaikkal szemben az. És bizonyos, hogy hamarosan akad egy bizottság a különbéke érdekében, csak legyen egyszer a százmillió dollár az orosz pénzügyminiszter ikezésében.

De ha eképpen nem is érdemes e kiáltványfélével nagyon komolyan foglalkoznunk, mert hiszen egy héten túl már nagyon is elavult és idejét múlt állami olk-irat lesz belőle, mégis érdemes még kiemelni a nyilatkozat végét. Ebben nagyon komolyan fenyegetőzik a vegyes kormány azzal, hogy a legenergikusabb intézkedésekhez fog nyúlni minden, a forradalmi munka elleni kísérlet ellen, minden anarkisztikus, törvénytelen és erőszakos cselekedet ellenében.

Nem hangzik-e úgy, mint egy paródia, mikor egy kormány, mely csak most döntött meg egy ezeréves trónt, fölforgatott egy törvényes rendet, szabadságot és demokráciát hirdet: ebbeli jó szándékait saját népe ellen nem tudja másképpen megvédeni, mint azzal, amit a kormányok *energikus intézkedésnek* neveznek. Péternek szabad forradalmat csinálni. De jaj Pálnak, ha Ő is forradalmat akarna csinálni Péter ellen. Hja, minden zsarnokságnak forradalom veti végét és minden szabadságot zsarnoksággal kell újabb forradal-

máktól megvédeni. Ez az orosz viszonyok tanulsága. Hogy azonban a megbomlott államrendszer további bomlását föl lehet-e tartóztatni és egyúttal folytatni egy nagy külső háborút: ez az, amire a huncutok nem akarnak, a becsületesek nem mernek őszinte feleletet adni Péiérvároif.

Tisza István gróf lemondása

Budapest, 1917 máj. 23.

Az olvasó, ha holnap reggel kezébe veszi e lapot s olvassa a jelen sorok címét, épp úgy fog a világba belenézni, mint Budapest ma délután, amikor beszaladta utcáit a hír, hogy Tisza István gróf és miniszter-társai beadták lemondásukat. Ezt egy éven belül annyit sürgették, hirdették Budapesten, hogy semmikor sem lepett volna meg bennünket, ha valónak bizonyul. Most három-négy hétig annyira ellenkező szél fújdogált a politika berkeiben, hogy egy pillanatig hitetlenül álltunk vele szemben, aztán tanácstalanul kérdeztük: mi történt, vajjon?

A valóság az, hogy a minisztérium csakugyan lemond. De az egész dolog oly diszkrétén és feltűnés nélkül ment végbe, hogy senkinek róla sejtelve nem volt és mikor ma Tisza István hazajött Bécsből (a hová holnapra, mint halljuk, ismét visszamegy), azt gondolván, hogy addig titokban is marad, amíg vagy jobbra, vagy balra el nem dül, – nem kis meglepődéssel azt kellett tapasztalnia, hogy lemondása híre megelőzte őt Budapesten. Érdeklél értesülhetett arról is, hogy a hír Bécsből jött ide, mint egy bécsi újság értesülése telefonon és nem kevésbé érdekes az is, hogy a bécsiek rögtön visszatelefonoztatták maguknak s úgy adták ki a hírt, hogy Budapestről kapták.

Ha fönt, vagy lent talán reméték, hogy a ráborított diszkrét titkolózás esetleg lehetővé teszi azt, hogy el is intézik a kérdést, mielőtt a magyar közvéleményt fölizgatná, ezt most a bécsi beavatkozás lehetetlenné tette s ezzel tán azt hisszük, el is van intézve a lemondás sorsa.

A bécsi politikusok ilyen indiszkrét beavatkozásának a lefolyt pár évtizedben három esetére emlékezünk.

Az első volt, amikor a mi nemzeti katonai követeléseinkről Apponyi Albert gróf Széll Kálmán számára és használatára magántermészetű feljegyzéseket adott át. Ezt az írást, mint a nemzeti követelések programját egy bécsi lap kiadta s ezzel megindította azt a lavinát, amely a nemzeti ellenállásra, darabont kormányra és a koalícióra sodorta a nemzetet.

A másik volt a híres audiencia, amikor az öreg király Bécsben a koalíciós vezéreknek néhány kemény szóval egy kellemetlen cédulát nyomott a kezébe. A kormány hazament azzal az elhatározással, hogy ezt a történeti nevezetességű cédulát nem teszi az ablakába. Mire azonban a szállóba érkeztek az excellenciás urak, egy bécsi könyvnyomatos újság már közreadta a végzetes cédulika tartalmát.

Most van a harmadik eset. Tisza István gróf, mért-mért-nem, kötelességének tartja följátni a kormány lemondását. Ő felsége átveszi azzal, hogy majd megfontoljuk a dolgot, egyelőre nem kell dobna ütni. De lám, mire Tisza István hazaér, már az újságok kirkataiban ott van méteres betűkkel a – *bécsi értesülés*, hogy a kormány lemondott.

Nem ok nélkül beszélem el ezeket az eseteket. Nem mintha azt állítanám, hogy itthon nincsen ember és párt, aki Tisza távozását óhajtja, hanem azért, hogy azt emeljem ki, mennyire benne van Magyarország minden dolgában, különösen minden – bajában a bécsi politikusok keze.

Már most, ami a dolog érdemét illeti, ránk nézve nem az a fontos, hogy Tisza István gróf megbukik-e, vagy nem bukik-e meg. Elvégre ember ember s minden pillanatban el kell készülnie arra, hogy nélküle maradjunk akárkinek, ha még oly nélkülözhetetlennek találjuk is tartani. Ránk nézve egy a fontos: az, hogy ha bukik, *mért* bukik.

A válságot tudomásunk szerint a *választójog kérdése* idézte föl.

Kiknek-kiknek nem, sikerült döntő helyen azt a felfogást érvényesíteni, hogy akkor, amikor ugyszól-

ván az egész világ a demokráciától mámoros, mért kapjon ebből a kábító italból éppen csak Magyarország annyit, amennyinél többet Tisza István a maga felelősségére nem hajlandó a nemzetnek adni. Így hát létére van állítva a dolog, a háború kellő közepén s a politikusi uraknak föl kell vonulniok és szint kell vállalniok.

Mikor az oláhok betörték Magyarország gyönyörű keleti tartományába, az napon vezércikket írtunk, mely e szóval kezdődött: *vége!* Végre eljött, amint vártunk: a leszámolás órája; a nagy kérdés: Erdély birtokáról. A dákorománizmus dogmájának a tűzpróbája.

Most is ezt a szót kell használnom. *Vége!* Végre üt a leszámolás órája. Végre szint kell vallaniok a Saulusból lett Paulusoknak. A népboldogítás dogmájának a tűzpróbája itt van. És megint Bécsből jő, vagy legalább is Bécsen keresztül. De most nem Kristóffy hozza, hanem itt várja Károlyi Mihály, Weltner Jakab. Vázsonyi Vilmos és Jászi Oszkár.

Itt áll Andrassy Gyula gróf is és itt áll Apponyi Albert gróf is. Most meglátjuk, csatlakoznak-e ők a második betöréshez Erdélybe, ahonnan egyre-másra jönnek a vármegyék segítségkiáltásai az általános választójog ellen. És a második betöréshez déli Magyarországra, ahonnan szintén hallatszik a vészkiáltás segítségért.

Megdobog ugyan a szívünk a gondolattól, hogy ilyen politikai harc martalékává legyen a magyar nemzet akkor, amikor még ellenségeink a fronton legalább is farkasszemet néznek velünk; de mit legyünk. Ha a magyar nemzet tudott magának ezeréves életében a saját képére alkotmányt teremteni, amelyéri szembeszállt minden hatalommal, amelyet el nem alkudott, amelyért vérezett és szenvedett; alkotmányt, amelyhez hasonló (jobb lehet, rosszabb is lehet, de hasonló nem lehet, mert ez magyar, a többi egy se magyar), tehát amelyhez hasonló a világon nincsen: akkor nekem ne jöjjön senki azzal, hogy amikor az egész világ részeg az általános választójogtól, hát itasuk le a magyar nemzetet is a sárga földig (ahol ma nem egy demokratikus ország fekszik). Mit bánom

én, ha egyik nemzet, mert nem tudott a saját képére alkotmányt teremteni, majmolja a másik nemzetet. Mi nem Franciaország, nem Norvégia, nem Kína, nem Szerbia számára dolgozunk, hanem Magyarország számára hozunk törvényt. Mért szabnék mi a daliás magyar testre a potrohos idegen nadrágját? Mi a magyar viszonyok szerint fogunk törvényt alkotni, mint elődeink és bátran megyünk bele ebbe a harcba, amely nem a demokrácia harca, nem a szabadságé, hanemha a mi részünkről. Mert nekünk épp olyan zsarnok az ideiglenes orosz kormány, amely nem ereszti haza az orosz száműzötteket, mint volt a cár, aki hazátlaná tette őket.

De íme a kérdés beszédessé tesz bennünket s szinte eltérít bennünket attól, amiről szó van; A kormányválságtól, Tisza bukásától.

Nos, erről egyelőre nincsen több mondani valónk. Ha Tisza bukik, nem kegyvesztettségért, hanem meggyőződéseért bukik. És ezúttal azt gondoljuk, nem lesz abban a helyzetben, hogy – mint a koalíció idejében tette – visszavonuljon a geszti gazdaságba. Meggyőződése, amelyet oly fényesen őrzött meg, ellenkező áramlatok közt is, mást fog neki parancsolni.

Tisza lemondását a király elfogadta

Budapest, 1917 máj. 23.

Ez igen fontos és nevezetes esemény, mely gyorsabban jött, mint ahogy eddig kormányválságaink megszoktak oldatni. Az eseményt jelentőségében megnöveli az, hogy a világháború közepette jött ránk s egy új királynak nevezetes és érdekes elhatározásából keletkezett. Az ügynek ehhez az oldalaihoz ma nem fűzünk megjegyzéseket.

Ami a háborút illeti, azt hiszem, kijelenthetjük nemcsak a magunk, de minden becsületes ember nevében is, hogy akárki lesz Tisza István gróf utóda a miniszterelnökségben, a háború szükségének, a honvédelem érdekeinek dolgában nemcsak nehézségeket nem fog senki neki csinálni, hanem a lehetőség határai

közt segíteni fogja hazafias munkájában. Talán abban is, ha – amit a bölcsesség diktál – a belső politikai pártharcokat igyekezni fog a háború utánra halasztani.

Ami pedig a válság tulajdonképpeni okát illeti, arról, nem lévén elkészülve arra, hogy ily hirtelen történjék a válságban döntés, megírtuk véleményünket, mielőtt a döntés hírére vettük volna. És minthogy a megoldás úgy ütött ki, ahogy mi óhajtottuk, talán leg-helyesebben cselekszünk, ha ezen a helyen leközzöljük e cikkünket, mely itt következik.

Tisza István grófnak ma Bécsbe kellett volna menni, hogy a váltsága dülőre jusson. De Gyöngyös városának: rettenetes katasztrófája ibeleszolt a napi politikába. Ő felsége a király és felséges hitvese a szörnyű szerencsétlenség hírére vévén, gyönyörű fiatal-ságuk impulzív szívével elhatározták, hogy meglátogatják a rommá égett várost s vigasztalást és segítséget visznek megpróbáltatott lakóinak. Szándékukról értesítették a miniszterelnök urat, aki Budapesten csatlakozott az udvari vonathoz s Gyöngyösre és vissza kíséerte a királyt. Ehhez, minthogy utközben Ő felsége audiencián fogadja Tiszát, abbeli íreményünket fűzhetjük, hogy talán udvari gyorsvonaton és kríziseinknek kissé szokatlanul (mert azoknak a jeligéje eddig még mindig az volt, hogy: *döntés még nincsen*) gyorsvonati sebességgel fog eldűlni a Tisza-kabinet sorsa.

Hogy mint fog eldűlni, arra nézve egyelőre csak óhajtásaink vannak. Értesülésünk nincsen, nem is lehet. Politikusaink és hírlapjank nyilatkozataiból föltámad az a sejtelmünk: – jobb szeretnők azt mondani: aggodalmunk – hogy a válság elsimítása valószínű, ami azt jelentené, hogy Tisza István gróf megmarad miniszterelnöknek. Ez természetesen nem képzelhető másképpen, mint azzal, ha választójogi szíjján még egypár demokratikus lyukkal tovább tágít. Mikor pedig én azt mondom, hogy ettől félek, újra hivatkoznom kell arra, hogy Tisza István választójogi szentesített törvénye és újabb és újabb módosításai még elég messze elmaradnak attól a választójogi pro-

grammtól, amelyet a *Budapesti Hírlap* hirdet. De nem az a lényeges, hogy választójogi törvényünkön mily mértékben tágítsunk. Hiszen az idők szelleme és az élet fejlődése, az iskolai és gazdasági civilizáció terjedése azonképpen mind szelesebb körökre viszi át automatikusan a választójogot. A tempó tehát, amelyben ezen az utón előre megyünk, csak annyiban fontos, hogy ne legyen précipitait; ne ugrándozás legyen, hanem fejlődés. A tempó lassúságát ajánlja az okosság, az előrelátás és a felelősség nagy volta. E tekintetben Tisza eddigi tempója teljesen megfelelő volt. És Tiszának következetessége, elvhűsége és szilárdsága ebben a kérdésben, ha szellem- és jellembeli erejét és minden kételkedésen felül álló magyar hazafiságát hozzáadjuk, a becsületes, tisztességes és veszedelem nélkül való haladásnak, volt a biztosítóka.

Ha Ő ma meginog és alkudozni kész, az kettőt jelent. Elsőbben álláspontja szilárdságának is megingását, másodsor annak az áldozatnak, amelyet ezzel a háborús helyzetnek hozna, teljes értéktelenségét. Mert azt hiszem, annyit Ő is lát tisztán, hogy ellenzékei nem azért buktatják őt, hogy az általános választójogot diadalra vigyék, hanem azért emelték pajzsukra a választójogot, hogy őt megbuktathassák vele. Ha így nem volna, nem lehetne megérteni, miként lettek a radikális választójog által demokratikusan kiépítendő Magyarországnak oly fanatikus hívei azok, akik annak idején, amikor bécsi parancsra Kristóffy akarta kiépíteni a demokratikus Magyarországot, a Vigadóban országos népgyűlést rendeztek a radikális választójog ellen.

Én mondhatom, hogy valamely lealázó érzés fog el, ha meggondolom, hogy Magyarország e válság által lecsúszik abból a magasságból, ahová a világ szemében emelkedett e háború alatt tanúsított méltósággal, önérzettel és erővel teljes magatartásával. De a kérdés már fel van állítva, ebből hátra -menni épp úgy nem lehet, mint nem lehet többé, ha egyszer megcsináltuk a radikális választójogot, visszamenni egy ránk nézve legalább észszerűbb álláspontra. El kell döntenünk a kérdést. Minthogy pedig azzal, ha Tisza István gróf újabb engedményeket tenne eddigi álláspontja rovására, csak

azt lehetne elérni, hogy Ő megmaradjon miniszterelnöknek, azt ellenben, hogy az ellenzék abba hagyja az ellene való gyűlöletes liarcot, sőt azt is, hogy még szélsőbb és radikális álláspontra ne csússzék le a választójogi kérdésben, elérni nem lehetne; annálfogva csak egy helyes és hasznos megoldás van; Tisza István gróf és kabinetje visszalépése. A többit végezze el az a koncentrációs kormány, amelyet ma Andrassy Gyula gróf hirdet egy estilapban. Az ellenkező megoldás csak a mese megisméltése lenne arról a kutyáról, amelynek (nehogy nagyon fájjon neki) apránként vagdosták le a farkát. Apró koncessziókkal és alkukkal kis lelkek hadd tartsák karrierjükben a lelket. Egész férfiak egész cselekedeteket mutassanak a világnak.

Tisza a válságról

Budapest, 1917 máj. 25.

Tisza István gróf ma este intézi pártjához a klubban érdemleges búcsúbeszédét. Távozása eldöntött dolog. Ezentúl csak a formális búcsú lesz hátra. Természetesen e búcsúzásakor a nemzeti munkapártnak is döntenie kell a maga sorsáról. Ha forrong és izgul, természetesennek kell találnunk. E tekintetben egy régi párt éppen ellentéte az óbornak. A régi párt a musthoz hasonlít. Forrásba jó és kitisztul. Ma alig van ember, akinek a legközelebbi alakulásról valamelyes képe lenne. Andrassy Gyula gróf elszánt fanatizmussal hirdeti a koncentrációt. Neki nem volt elég, amit a koalícióban tapasztalt. Ő még egyszer hajlandó szerencsét próbálni az ellentétes pártérdekek és egymással versengő ambíciók keverékével. Hozzáteszi, ahol erről nyilatkozik, hogy a választójogot bátorsággal és bizalommal akkép kell megoldani, hogy a napirendről lekerülhessen. Hogy e kérdés körül kiben mennyi volt a bizalom, nem tudjuk. Komoly államférfiaink közül azonban bátorság, a *saját* meggyőződésének a bátorsága csak Tiszában volt meg. A többi mind, némelyik éppen fokozatosan, cserbenhagyta a meggyőződését. De hogy Andrassy Gyula gróf abban a nagy skálában,

amely Tiszától és elvtársaitól leér egészen Bokányi vezér-elvtársig, melyik billentyűn áll meg, hogy a kérdést a napirendről leszorítsa: azt persze nem tudjuk. Tudjuk azonban, hogy abban a pillanatban, amelyben hivatalosan újra az országgyűlés napirendjére kerül a kérdés, onnan hamarosan se emberi erény, se emberi gonoszság le nem veheti többé. Ez mindjárt ki fog tűnni, amikor megalakítják a koncentrációs kormányt. Mert ez a kérdés kettőért erős és veszedelmes: az egyik, hogy szerepre és hatalomra éhes embereknek, kik más-képp oda nem juthatnának, karriert nyit; a másik az hogy másfelől naiv fanatikusai vannak a kérdésnek.

A válság és megoldása tehát komplikáltabb, mint látszik. Kergeti is egymást a kombináció és a találgatás és a hírkövacsolás. Ezek közt a legérdekesebb az, hogy a demokratikus átalakítás bonyodalmaiba belevonták a legnépszerűbb és legtiszteltebb nevet is, a mi magyar királyi hercegünk nevét. Vannak, akik éppenséggel miniszterelnöknek jelölik, s az embert el is kápráztathatja egy pillanatra a gondolat, hogy az összes, pártok vezéralakjaiból szedett koncentrációs minisztérium József (királyi herceggél az élén talán csakugyan meggyógyíthatná minden bajunkat. De ez ábránd. Nádor lehet a királyi ház tagja, felelős parlamenti miniszter nem lehet.

Érdekes, hogy ellenzéki vezéreinknek már másodszor sikerült belevonni hős honvéd vezérünket a politika pártharcaiba. Egyszer a koronázáskor jelöltül Tisza ellen; most a válságba, nyilván megint Tisza elleni tendenciával. Mert, ha miniszterelnök kijelöltnek nem is lehet a királyi herceg urat elgondolni; de hogy a kibontakozást tekintélye, tiszta magyar hazafisága és egyenes katonai jelleme sikerrel szolgálhatja közbül állva az ifjú király és a mi pártjaink közt, azt mindenkinek el kell fogadnia. A mi tisztünk lesz, magyar politikusoké, hogy a kátyúból, melybe az ország szekerét zökkentették, semmi sár föl ne fröccsenhessen szeretett királyi hercegünk palástjára.

Kívánatos, hogy a válság gyorsan véget érjen. A háború is kritikus napokat él és sürgős szüksége foroghat fönn annak, hogy parlamentünk munkaképesen helyt álljon. A kiegyezés sürget. A békekötés közeleg

és akármennyi port hintenek is a nemzet szemébe hőseinknek a választójoggal való megjutalmazásáról: a nemzetnek magának kell élveznie jutalmát, és pedig méltó jutalmát nemzeti értékek képében hősi és áldozatos helytállásáért trón és szövetséges mellett. Nem érünk rá sok tercierére, asszonyi sugdosásra és udvari pletykára. A földolog el van intézve: Tisza megy. Jöjjön az utóda és lássuk, mit hoz az országnak, mit hoz a nemzetnek. Azt olvastam valamelyik újságunkban, hogy elmúlt az éjszaka, dereng a hajnal. Hát virradjon meg egészen, hadd lássuk, kik bújkáltak az éj sötétségében, és milyen legényeknek bizonyulnak a nappal verőfényében.

Tiszának beszéde pedig, melynek részletes ismertetését alább találja az olvasó, nem búcsúbeszéd volt, hanem inkább beszámoló, sőt riadó. Elmondta a válságnak történetét a választójoggal kapcsolatban és hitbuzgó fanatizmussal hirdette, hogy ezzel a kérdéssel a nemzetet és a trónt kell megmenteni. Ha Andrássy Gyula gróf szerint ebben a kérdésben biztosságra és bátorságra van szükség, akkor ezt a két tulajdonságot tetézettebb mértékben senkiben úgy föl nem találhatjuk, mint Tisza István gróf mai nyilatkozatában. Föl is szólítja pártját, hogy tartson ki e kérdésben és vigye diadalra az ügyet. A párt ilyen értelemben határozott is, hogy íkitart és követi vezérét. A párt általában nagy lelkesedéssel honorálta ezeket a fejtegetéseket. Ugyanilyen elragadtatással tapsolt a beszéd másik részének is, mely a nemzetiségi kérdéstről szólt. Tisza István gróf e kérdésben úgy látszik fölhasználta a háború tapasztalásait és módosította háború előtti álláspontját. A nemzetiségi papság és intelligencia, mellyel a háború előtt oly előzékenyen tárgyalt Tisza István, a háború alatt való magaviseletével úgy látszik kiábrándította őt. szükségesnek látja e megbízhatatlan elemek befolyása aló] kiszabadítani a nemzetiségi népeket, melyek viszont becsülettel és önfeláldozással teljesítették mini katonák hazaírni kötelességüket.

Ismételjük, hogy ez az érdekes beszéd a programmbeszéd benyomását teszi. Ellemzéki programm vagy kormányprogram-e, az a válság után fog eldőlni. Va-

lőszínű, hogy az ellenzék zavarát, szemben a válsággal, ez az Andrássy-fele biztossággal és bátorsággal teli beszéd csak növelni fogja. Hogy a munkapárti nagy lelkesedésben mennyi a búza és mennyi a polyva, az majd eldül, mikor az emberek a r-égszo nagy próba rostájába kerülnek.

Ausztria keze

Budapest, 1917 máj. 27.

Lassan-lassan kezdenek fölemelkedni a ködök s tisztázódik a mi válságunk háttere. A királyi kihallgatáson megfordult politikusok ezúttal szokatlanul bőbeszédűen nyilatkoztak az újságírók számára. Ebből megdöbbenő Andrássy Gyula grófnak egy mondata, amellyel József kir. herceg jelöltségét támogatta. Ez a közszeretben élő – mondjuk – *II. Palatinus Jóska* nagyon alkalmas arra, hogy egy koncentrációs kabinetet összehozzon. Ellenben *Mi*, úgymond, nyilván akik egyébként kabinetalakításra számba jöhetünk, mi úgymond, *valamennyien gyűlölködések tárgya vagyunk*. Lesújtóbb, kegyetlenebb kritikát politikusainkról nem lehet mondani. Élét az sem veszi el, hogy Andrássy Gyula gróf per *Mi* beszélt, tehát magát is belefoglalta.

Íme úgy gyűlöljük egymást, hogy a magunk emberségéből nem tudjuk a hazát szolgálni. Kölcsönös gyűlöletünk nagyobb, mint a hazánk szeretete bennünk. Mit várjunk ettől a nemzedéktől a haza számára. Nem várhatunk mást, mint – akár Józseffel, akár nála nélkül – e gyűlölet fokozását a radikális választójoggal.

De még egy nyilatkozat fekszik előttünk: egy ellenzéki könyomatos beavatott részről azt az értesítést kapja, hogy *irányadó helyen* az eljövendő *kormány programjaul* azt tüzték ki, hogy a háborúra való tekintetből *függesztessék föl és kapcsoltassék ki* minden pártpolitika és minden olyan kérdés, mely a pártokat egymástól elválasztja.

Hogy ez kívánatos dolog, azt könnyű belátni. De kívánatos volt eddig is. Mért nem csinálták meg eddig?

És ha az ellenzék, míg ellenzék volt, nem volt erre kapható, mért keres több lemondást, több hazafiságot, több büntetlenséget, több lojalitást másokban, mint amennyivel maga rendelkezett a haza és eme másoik számára?

Tisza István bevallotta a választójogért bukott meg, a háború legválságosabb napjaiban, a kéthetes isonzói monstre-csata izgalmas tetőfokán. És most, hogy megbukott, nem fontosabbé a választójog? El lehet halasztani? Természetesen, én siratom meg legkevesbé, ha elhalasztják akármennyi időre. De akkor ne kívánják se tőlem, se senkitől, hogy e válságban politikai meggyőződések, politikai erkölcsök, hasadó hajnalok diadalát lássam.

Ne áltassa magát senki sem. Ez az osztrák politika diadala Magyarországon, nem Andrássyé Tiszán. Nagyon nagy tekintélye volt már Európában Magyarországnak kettőtől: a magyar bakától és a magyar miniszterelnöktől. Lázasan folyik Ausztria lábraállítása. De ez csak úgy lehet, ha Magyarországot egy kissé lefektetik, mert még azt hinnék róla, hogy Ő a – monarkia. A mi ellenzéki státnsférfiaink naivul csapdába mentek, felültek Bécsnek, törököt fogtak, aki nem ereszti őket és a bécsi politika vezérlapja, amelynek szerkesztőjét most vitték be az urakházába, két napja mind azon vergődik, hogy Tisza vonuljon vissza Gesztre és ne merjen eszébe jutni, Ihogyan ellenzékbe menjen. Mert Bécs megszokta a magyar kormánypártokat – inventáriumnak tekinteni.

A stocholmi apostolok

Budapest, 1917 máj. 30.

A levegő tele van kombinációkkal, híresztelésekkel, össze-vissza keveredve táncolnak a levegőben nevek: József királyi herceg, Andrássy, Wekerle, Lukács László, Némethy, Návay, Zichy János, Apponyi Albert: valóságos boszorkány tánc. Nem csoda, ha a néző közönség beleszédül és már-már komolyan veszi a legképtelenebb nevek összeházasítását is. Avagy nem

a legcsodálatosabb erkölcsi megízavarodás-eiaz a kívánság, amely a mai verziók konfúziójában szintén szerepel, hogy az ellenzéki pártok koncentrációjába menjen be miniszternek Lukács László. Emlékezzünk a múltra és mondjuk ki, ez a Lukács László, a ki nem hajlandó ily kombinációba belemenni, mily erkölcsi magasságba szökken ama pártok fölé, amelyek őt a kombinációval megkísértik e válságos napokon. Mert tehetnék-e ezt, ha maguk elhitték volna mindazt, amivel Lukácsot üldözőbe vették és megbuktatták?

Jaj, de csúnya mesterség a politika. Ellenben úgy látszik a politikában is benne rejlik az igazság lelke, amelyet, mikor a cselszövények útvesztőjéből kilép a napvilágra, az emberek – nemezisnek hívnak.

Ma azt kell konstataálnunk, hogy minden híresztelés és kombináció voltaképpen csak fejvesztett zavarát leplezi azoknak, akik meggondolatlan fejjel a válságot felidézték, holott éppen most, amikor az ország impozáns rendje mint hathatós ütőkártya, hamarosan yégét vélhetné a háborúnak. Mert hiszen az orosz sereg elvesztette támadó képességét; Sarral offenzívája megbukott; a francia és angol áttörő kísérlet haldoklik: az olasz isonzói támadás, melyre egy évig gyűjtötték az embert és anyagot, erejének utolsó tartalékát tekozolja és a bűvárhajóharc eredménye már Anglia csontjait rongálja.

Ezt a pillanatot ítélték minálunk arra alkalmasnak, hogy egy kormányválságot felidézzenek, mert arra azoknak, akik ebben érdekeltek, nem volt idejük, hogy még egy félévig Tiszát lássák az országos kormány élén. Most pedig áll Andrássy Gyula grófra a német nóta az öreg bácsiról: *Kicsücsül a háztetőn, De nem tudja mit tőgyön.*

Ehez járul a s tokholmi szocialista komédia, ahol járnak-kelnek, irnak, szónokolnak, intervjuvolnak, tanácskoznak és főleg táviratoznak a nemzetközi apostolok új és régi alakjai, akik sohasem sejtették, hogy a kormányok lehetetlensége és gyámoltalansága, söl gyávasága ily hirtelen sorsdöntő tényezőkké avassa őket. A béke ürügye alatt vannak ott, de ki gondolhat komolyan arra, hogy a világiffelforgatás szervezett nemzetközi hadserege a békét és nem a szociális hábo-

rút akarja ott és akárhol is szolgálni. Micsoda korlátozott fölfogása az egyes országos kormányoknak, hogy oda engedik erre a nemzetközi konspirációra saját alattvalóikat, hogy ott más nemzetköziek befolyása alatt világtörténelmi komédiát játszanak le nekünk, voltaképpen pedig hogy nemzetük ellenségeivel üljenek tanácsot hazájuk érdekei ellen. Ha így nem volna, el lehetne-e képzelni, hogy ott künn is, itthon is saját szocialistáink folyton nekünk ordítják a fülünkbe az annexió és hadikárpótlás nélkül való békekötést. Mért nem a franciát, miért nem az angolt iparkodtak kapacitálnia Mért nem Amerikát és Wilsont, aki éppen most egyezett meg az antanttal abban, hogy miképpen osztozkodjanak elenségeink rajtunk. Mi a vitézeinknek Károly-keresztet és általános szavazati jogot ígértünk; az antant pedig a maga csatlósainak és zsoldosainak Erdélyt és egyéb magyar és nemei osztrák földet Ígéretet. De a mi magyar vitézeink véreztek és győztek kereszt és általános szavazójog nélkül is, ellenben ellenfeleink, *mind egy szálíg birtokában az egyedül üdvözítő általános titkosnak*, eddig per- és csatavesztések ellenünkben. Micsoda örület szállt meg hát bennünket, hogy ebben a válságos pillanatában a háborúnak az általános választójogért, amely se nem oszt, s nem sokszoroz nagy hadi vállalkozásainkban, s mely csak a nemzetközi szocialistáknak ad szarvakat, felforgatjuk belső rendünket s a koncentrációs kabinet együgyűségének követelésével a koncentrálni volt nemzeti erőket elemeikre bontjuk anélkül, hogy összefoglaló hatalmat tudnánk a közélet élére állítani annak helyébe, alkit több buzgalommal mint előrelátással onnan lelőttünk.

Az osztrák trónbeszéd

Budapest, 1917 jun. 1.

Ma megvolt az osztrák reixrát ünnepi megnyitása is, császári trónbeszéddel. Ez a trónbeszéd szép, néhol szárnyaló, tartalmaz okmány. Végiglüktet rajta egy fiatal uralkodó impulzív szelleme, azt mondhatnók: benne dobog fiatalos

szíve. Tele van hálával és elismeréssel katonák és nem katonák iránt, akik ebben a háborúban a hatalom fényét adták meg a kettős monarchiának, azok vitézségükkel, ezek az elszántsággal, mellyel a háború sanyaruságait és megpróbáltatásait viselik. Tele van továbbá ígéretekkel és alkotó jószándékkal. Ígéri I. Károly császár, hogy alkotmányosan és demokratikus szellemben fogja Ausztriát kormányozni és hogy meg íog esküdni az osztrák alkotmányra is. De nem mindjárt. Előbb le kívánja rakni „nemzedékekre érvényes fundamentumait az új, erős, boldog Auszriának”.

A boldog és új Ausztria e fundamentumainak a lerakásáról is van egy passzusa a trónbeszédnek, amely így szól:

Arról is meg vagyok győződve, hogy az áldásos alkotmányos élet fölvirágzása lehetetlen ... az egész közélet *alkotmányos jogalapjainak kiépítése nélkül* úgy az államban, valamint az egyes királyságokban és országokban, *különösen Csehországban*.

Tudvalevő, hogy a reixrát tegnapi megnyitó ülésén a csehek deklarációt adtak be, amelynek veleje egy hasonló kívánság, de a *cseh államjog* érdekében. A császári trónbeszéd fönt idézett mondata ennek visszhangja is lehet, tartalmazhatja az ellenkező célzatot is. Bizonyos, egy, hogy a cseh tiltakozás hadüzenet és nem hiszem, hogy sokáig kelljen várnunk arra, hogy kitörjön a felek közt az – ellenségeskedés és Clam-Martinic megbánja, hogy összehívta az osztrák birodalmi gyűlést. Ez egy vigasztalan testületnek látszik, amely nem fogja a boldog és új Ausztria fundamentumának buzgó lerakásával siettetni azt az időt, amelyben a császár leteheti az esküt az új alkotmányra.

Rólunk, magyarokról is van egy passzusa a trónbeszédnek. A passzus szép és korrekt, korrekt intenciójában és kifejezéseiben egyaránt. Ez a passzus azt mondja, hogy a monarchia ereje nem kevésbé gyökeredzik történelmileg kialakult sajátosságaiban. Ezt szeretettel kell figyelembe venni és ápolni. Azért, úgymond, ápolják lelkes gonddal a közösséget magyar

szent koronám országaival, melyek újólag a monarkia hatalmi állása fundamentumának bizonyultak.

Mikor e ponthoz érünk, vissza kell térnünk a tegnapi megnyitó ülés részleteire. Már tegnap akartunk vele beszámolni, de tegnap nem lehetett.

Budapest, 1917 máj. 30.

Bécsben megnyitották az osztrák reixrátot, s e megnyitó ülés körülményei olyanok, mintha százezer gyertyát gyújtottak volna, bevilágítani a mi válságunkba is. Immár nagyon világos, hogy Tisza Istvánban az osztrák kamarilla Magyarországot kívánta megbuktatni s lelökni arról a magasságról, melyre a háború első éveit igazgató államférfiaink Európa szemében fölemelték. Azt gondolták, most már visszavonhatatlanul győztünk a háborúban: Tisza és Magyarország tekintélyére többé nincsen szükség. Mert a békét – *ők* akarják megkötni. Ott nekik Tisza ne lehessen útjokban. Ezért iparkodtak az egész idő alatt táplálni azt a gyűlöletet, mellyel itthon Tiszát négy ellenzék üldözte. Minthogy pedig se egy új Ausztria, se a régi magyar ellenzék külön-külön elég erős a kormánybuktató vállalathoz nem volt, ennél fogva most összefogtak és sikerült Magyarországot a legostobább válságba beledönteniök, aminőhöz foghatót – már mint ostobaság dolgában – igen régen láttunk. És ezt az Andrássy Gyula gróf által annyi önzetlenséggel sürgetett osztrák alkotmányosság helyreállítása: a reixrát megnyitása idejére tervezték és meg is csinálták.

A finoman kieszelt puska azonban itthon is, Ausztriában is – hátrafelé sült el.

Ma nyitották meg az osztrák reixrátot ünnepiesen s az általános titkos választójog alapján választott ez érdekes testület, amely három év óta nem tudott demokratikus egyetértésre vergődni, azon kezdte dolgát, hogy száma felének se szavazatával választott magának elnököt: a többi szavazó cédula üres volt, kivéve kilencet, amely az osztrák parlament elnökévé – *Kramarz* urat kívánta emelni, akit tudvalevően hazaárulásért halálra ítélték, kinek azonban a király megke-

gyelmezett. Egyúttal sürgős indítványt adtak be a csehek, hogy a másik nagy cseh hazafit, *Klofác* urat, aki szintén állami zár alatt van, bocsássák szabadon.

Ha mindezt kilenc szemérmetlen ember teszi e rettenetes háború alatt, mely hív osztrákok és becsületes magyarok százezreinek az életébe került: túlmennénk rajtok. Annyi száz ember közt mindig lehet kilenc bolond vagy cinikus. De ezek a szavazatok és ez a határozati javaslat szimptomatikus tünetessé válik, ha a kezünkbe vesszük az összes cseh pártok *nyilatkozatát*, melyet a birodalmi gyűlés elé terjesztettek.

Nyilatkozatuk, melyet *jogfentartásnak* neveznek, követeli a dualizmus megszüntetését, helyébe „a habsburgi monarkia” átlakítását teljesen egyenjogú nemzeti államok államszövetségévé”; követeli továbbá, az összes cseh-szláv törzsek egyesítését egy demokratikus állammá, beleértve az egyesítendők közé a cseh-szlovákokat is, tudniillik a mi tótjainkat.

Magától értetődik, hogy erre hasonló nyilatkozattal jöttek a délszlávok is, akik a „*horvát közjog*” alapján kívánnak egyesülni.

Természetesen, a magyar ember kövé válva áll e vakmerőséggel szemben. Hát a déli és északi harctér ismert kínos epizódjai után már ismét ennyire megnőtt a csehek taraja? Ugyan mitől? Ugyan hol nyertek csatát? Ugyan hol mentették meg a „monarkiát”? Mit tettek egyáltalán a megpróbáltatások ez ideje alatt, hogy Magyarország elosztását merik hirdetni, mint ahogy az antant ígérte valaha nekik az önálló cseh birodalmat és Magyarország és Ausztria földarabolását.

Clam-Martinic és Czernin gróf, kifogástalan osztrák hazafiak és teljesen megbízható dzsentlmenek: mit szólnak ehhez? Hát nem az antanttal való gaz cimboraság ez? Azért kellett nekünk a „monarkiaért” elvéreznünk, hogy a csehek megbontsák azt a kis egységet is, amit az általános titkos még Ausztriában meghagyott és hogy rátegyék bontó kezüket Magyarország egységére is, melyre a fiatal király csak a minap tett a puszta ég alatt esküt? Hát lehet a régi alávaló játékot újra kezdeni ellenünk?

Nos, ha a cseheken áll és azokon, akik jónak

látták Magyarországot éppen most egy válság bonyodalmaiba dönteni, akkor csakugyan lehet. De vagyunk itt többen is. És megtehetjük ezen az úton, hogy át fog hallatszani a Lajtán és a Moraván a segítségkiáltás, hogy mentsük meg Ausztriát a csehektől, a demokratikus államszövetségtől és az általános titkostól. Ezzel minket akartak letörni, de ma kénytelenek látni, hogy Ausztria egysége árnyékká lesz abban a pillanatban, amelyben megrendül Magyarország nemzeti egysége.

Ausztria a bomlás útjára lépett abban a pillanatban, amikor döntő szerepet juttattak cinikus és lehetetlen, napról-napra élőködő politikusai az erjesztő szláv befolyásnak. Ez a szláv bomlasztó szellem meg tudta dönteni a cárizmust is, de a birodalmat az anarkia martalékává tette és fölépíteni nem tudja. Mert a szláv nép nem államalkotó elem. Az az országot részeire bontja, a részeket is töredékekre, törzsekre. Most a szláv szellem rombolásait megtetézik a másik állambomlasztó elemmel: a szociáldemokraták negatív szellemével, melyet beállítanak fenyezőnek az állami kormányzatba az általános titkossal. Ez a tényező meg tudott bontani oly hatalmas történelmi egységeket is, minő a francia nemzet, s minő Anglia szigetországa volt. Játszva fog elbánni olyan konglomerátumokkal, minő Ausztria, ha vezérelemeinek tudománya kimerül abban, hogy megijed a lármától és behódol az erőszaknak és ha kormány férfiainak minden becsvágya annyi, hogy isten nevében valahogy elpiszmogni tovább, amíg lehet.

Most azonban lássuk azt a férfiút, aki illetékesen és megfelelően, és ellen mondást nem túrva megmagyarázza a cseheknek, hogy Magyarország nem „monarkia”, melyet Bécsből így rendeznek be vagy amúgy osztják fel. Magyarország a – *dualizmus*. Ha pedig nem dualizmus, akkor semmi köze se a cseheknek, se az osztrákoknak hozzá, akkor nekünk csak a magyar királlyal van dolgunk és senki mással a világon.

A stockholmi országos vásár

Budapest, 1917 Jun. 1.

Ha békeszerzésnek nem is, de taktikának derekasan beválik a stockholmi szocialista sokadalom. „Nekem ez a dolog olybá tetszik, mint amikor egy merdek hegyről elszakadt és gurulásban levő sziklatömb megállításáról lenne szó. Ki vállalkozik rá, kérdi a világ. Mi, felelik a nemzetközi szocialisták. És a világ természetesen azt lesi, hogyan állanak a robogó kőszikla elé, hogy megállítsák. Mert hiszen másképpen alig lehet föltartózta!ni. De a mi cirkuspeklus szocialistáinknak eszébe sincsen oda állani, ahol a mindent elsőprő sziklakő gurulóban van. Oh nem. Ők oldalt mennek, olyan helyre, ahol ez a kő nem gurul. És teóriákat adnak elő, alkudoznak, tanácskoznak, egymást dicsérik és föltételeket formuláznak, amelyek mellett meg kell állítani a sziklatömböt – nem nekik, hanem valakinek, nyilván azoknak, akik megindították. Nem tudom, csodálkoznak-e azon, hogy a szikla nem áll meg az ő formuláiktól, vagy mosolyognak-e magukban, hogy az európai sajtó milyen komolyan veszi őket. Mert hiszen nekik is kell tudniok azt az örök-érvényű igazságot, hogy a kő rettenetes gördülései, a dühöngő háborút, csak egy dolog állíthatja meg, az... ha a nemzet minden gyermeke ott, ahova a sorsa, hazája védelmére, állította: akár a fronton, akár a front mögött, kötelességét ereinek végső megfeszítésével teljesíti.

De bizony, az kényelmesebb és sokkal veszélyte-
lenebb dolog is kimenni neutrális területre, ahol a kő nem gördül, tanácskozni, mint itthon az önfeláldozás és a lemondás erényeit gyakorolni, vagy itthon hirdetni azokat a tételeket, amelyekkel a nemzetközi társaság tapsáért versenyeznek. Mert bizony itthon,, keresztül találna egy vagy más formában rajtok robogni a sziklakő. Hiszen íme, a demokráciájukról és radikalizmusukról leghíresebb országok: Franciaország és Amerika, meg sem engedik szocialistáinknak, hogy elmenjenek a stockholmi országos vásárra. Franciaország

börtönbüntetéssel készül sújtani azt a franciát, aki oda megy.

A mieinket bezzeg senki sem tartóztatta.

A mieink tehát – Kunfi, Garami, Bokányi, Weltner és Buchinger urak – derekasan csinálják a világ-békét. Megjött a híre már, hogy nekik is csak-annexió és *kárpótlás* nélküli béke kell. Követelik Románia, Szerbia, Montenegró helyreállítását, sőt Szerbia számára kikötőt is az Adrián. Enélkül ők békét nem kötnek.

A békeszerzés természetesen szép, üdvös és kívánatos mesterség. Ami azonban Stokholmban történik, az világbolondítás az óhajtott béke fegyverével. Sehol a világon, még ott sem, ahol *minden* hatalom a kezükben van, mint Franciaországban; ott sem, ahol a legdemokratikusabb szabadságot élvezik, mint Amerikában; olt sem, ahol minf kizárólag iparos és kereskedő országban, minő Anglia, nagyerejű tényezői a közéletnek; se Olaszországban, ahol legfanatikusabb és leg-rákoncátlanabb a mindenféle fajta szocialista; sehol a háború kitörésének nemcsak nem tudták, de csak nem is akarták útját állani; sőt majd mindenült elenyésző kisebbségek leszámításával, a háború ügyét szolgálták. Nem tudták sehol a gyújtogatok kezéből kicsavarni a kanócot. Most gondolják, hogy sikeresen olthatják a tüzet ők, holott erdők és városok, holott majd egész Európa egy lángtenger. Ezt mem lehet komolyan venni. Anglia, Oroszország, Franciaország és Itália: mind prédálni mentek a háborúba: ki Németországtól, ki a töröktől, ki Ausztriától, ki Magyarországtól akart tartományokat elszedni. Megvertük őket, akik rabolni jöttek. Ha ők vertek volna meg minket, ki védene meg minket attól, hogy ne osztozzanak királyunk palástján, mint a római zsoldosok a Krisztusén? Az antant ma nincs abban a hadihelyzetben, hogy anektáljon és kárpótlást vegyen magának. Ennélfogva a stokholmi sokadalom formulái csak nekünk szólnak. Nem veszik ezt észre a mi magyarjaink ott künn? Nem sül ki a magyar szemük? Nem látják, hogy ott az ellenségeink ügyét szolgálják? Hogy hangulatot csinálnak a mi érdekeink ellen. Mert a háború természetes eredménye, hogy amiért folytatódott, az a cél biztosíttassák. Mi *önvéde-*

lemből ragadtunk fegyvert. A béke feltételeinek tehát olyanoknak kell lenniök, hogy a mi életünk, határaink, politikai, katonai és gazdasági érdekeink fölismeret veszedelmei kiküszöböltessenek, nem pedig olyanoknak, mint a stockholmi kávéházi konventikulumokon nemzetközi ábrándok ködében egymást bolondítva kieszelik.

Az egyetlen dolog, ami a mi szocialista küldötteink békeprogramjában hazafiasnak látszik, az is megbotránkoztató. Azt mondja ugyanis a tudósítás, hogy Garami elvtárs fejtette ki azokat a *gazdasági, politikai* és *földrajzi* okokat, melyek a magyarországi szociáldemokrata pártot arra indítják, hogy ellenezze az osztrák-magyar monarchia fölosztását, különösen pedig *Magyarország földarabolását*.

Hogyan, Kunfi úr, hogyan, Garami, Bokányi, Weltner és Buchinger uraimék, maguk hazájok földarabolását csak gazdasági, politikai és geográfiai okokból ellenzik? Hány százezer magyar szív szűnt meg dobogni, hogy ezt a földarabolást meggátolja! Gazdasági, politikai, geográfiai okokért? Ezek a nagyságos szocialista urak ellenzik az annexiót. Miért? Politikai, geográfiai és gazdasági okokból? Oh nem! Hiszen akármennyi földet lehet az egyes országok határai körül találni, amely e három ok közül egyért vagy kettőért vagy mind a háromért, sokkal jobban illenek a szomszéd országba, mint oda, ahol valóban van. De ezt nem vizsgálják Stokholmban cigarettázó és dikiózó hazánkfitai. Ők csak Magyarországot vizsgálják. Ehez őket csak politikai, gazdasági és geográfiai tekintetek kötik. Se születés, se nyelv, se történet, se föld, se érzélem, se semmi, csak geográfia, politika és gazdaság. És ezek beszélnek ott Magyarországról! Alkudoznak a békéjéről! Visszautasítják nevében ott az annexiót. De földarabolni még se hajlandók, ha csak valamely országbéli elvtársaik be nem bizonyítják nekik, hogy gazdasági, politikai vagy földrajzi okok javasolják, hogy félkezét vagy féllábát levágják s oda vessék a szomszéd kutyáinak. Szerencse, hogy eddig csontunkba beletörött minden kutyának a foga.

Szocialista világ

Budapest, 1917 jun. 5.

Még mindig vannak, akik komolyan veszik a szociáldemokrata párt béke-munkáját, melyről minden nap harmincezer telegram repül szét a nagy világ minden tájékára, hirdetni a modern áramlat dicsőségét, amely nem végét veti békével a háborúnak, melyet a királyok, diplomaták, polgári pártok és egyéb veszedelmek a világra földézttek. Még mindig vannak, akik komolyan veszik és nem látják meg, hogy ennek a nagy békemunkának egyelőre egyetlen egy kézzelfogható eredménye van: az, hogy felidézte a meghasonlást és a háborút otthon magában az elvtársak táborában is, nemhogy a békét egyengette volna. Meghasonlottak az angol munkáspártok, kettészakadtak a franciák, egymással veszekesznek minden országban. Csak éppen minálunk tesznek úgy a mi munkásaink, mintha juhnyáj volnának egy-két pásztor és néhány komondor rabságában. Itt egyelőre nem mentek túl a vak engedelmességen. Még a Stokholmba zárandokolt mestereik hazaáruló békefeltételei sem rázták fel munkásaink lelkiismeretét. Mintha a belátással és nemesebb érzéssel bírók kisebbségben s az értelmetlenebb többség terrorizmusa alatt lennének.

De nem valószínű, hogy ez a dolog sokáig így tarthasson. Elvégre emberek és magyarok vagyunk mindnyájan: munkások, polgárok és egyebek mind s abban találkozunk kell, hogy azokat kérdőre vonjuk és kilökjük a velünk való közösségből, akik a haza testét fonszám hajlandók kimérni ránk éhült ellenségeinknek.

Kell, hogy a megrázó epizódokban és iszonytató katasztrófákban oly gazdag idő, minőt mi élünk át, agyunkra, szívünkre, húsunkba és csontunkba ne süsse tanulságai égető bélyegét.

Nem, a szocializmus – bármelyik formájában prezentálja is magát – nem fog se békét csinálni, se országot alkotni. Nem fog, mert nincsen alkotó erkölcsé. Csak negatív szelleme van, pozitív ereje nincsen.

Megbontani, lerombolni sokat, szinte mindent tud, ha hozzá eresztik, de építeni nem tud semmit.

A szocializmus, ahol uralomra jutott és a közhatalmat birtokába vette, ott elpusztított minden történelmi hagyományt és alkotást; kiirtotta a monarchikus oszlopsorokat, melyek évszázados épületeket tartottak; megbontott rendet és közfelfogást; kivonta a közérkölc régi alapjait; lerombolta a vallást, a templomot, megtámadta a királyoké után az isten trónját is.

Milyen sikerrel az országra, a nemzetre, az álladalomra nézve: látjuk Franciaországban, melynek politikai pártjai jóformán szervezett közkereseti társaságok: hatalmat gyakorolni, karriert csinálni és vagyont szerezni, ez a céljuk, nem pedig egy nagy, dicső és hatalmas Franciaországot teremteni. Az általános választójog mellett nem lehet a parlamentben semmit sem tenni – Franciaországért: ezzel okolta meg a híres Labori mandátumáról való lemondását.

De ha nem a francia szociális fejlődést nézzük, melynek elejét a suffrage universel-t egy császár kezdte vakon a maga hasznára s melynek végén most a radikális republika kezén bomlik széjjel bukása elé a gyönyörű ország, melynek nevére csak a legszebb rózsa találtatott méltónak, hogy tenyésztője La France-ra keresztelje: nézzük a szocializmus művét Oroszországon.

Megdöntötték a cárok autokraciáját és kezökbe vették a birodalom sorsát. Hónapok óta kezelik a hatalmat, de saját hatalmuk nem sokkal terjed túl a fővárosuk presztízse varázskörén. Majd minden vátosian külön kormány van. Néhol nem is egy. Magában Szentpéterváron, a дума mellett az ideiglenes kormány, emellett a munkásbizottság, a munkásbizottság mellett a katonabizottság; aztán a tisztek kongresszusa, majd a parasztbizottságok, s ma jön a hire, hogy egy anarkista banda járta be Nagy Péter szép városát és nem akadt, aki csak meg is próbálta volna feltartóztatni. A fronton a katonák gyűléseket tartanak és határozatokat hoznak. Kimondják a tisztek és közlegények közti különbségek megszüntetését, amellet már a szökevények száma másfél millióra rúg.

Tartományok és bekebelezett országok kikiáltják függetlenségüket, a legfantasztikusabb szociális apostolok-bejárják az országot, a parasztok elfoglalják az állam, a császári ház és a magánbirtokosok uradalmait, ingóságait elérverezik, a földet felosztják maguk közt; az ortodox kolostorokban a barátok felmondják az engedelmességet az apáturaknak, akik eltiltják őket a pálinkázástól. Szükség esetén agyon is verik őket. Már mint a szerzetesek az apát urakat.

Így fest Oroszország a szocialisták uralma alatt. Az utca, a csöcselék, az elvtársak és a parasztok parancsolnak, a hatalmat tartó orosz Bokányiak és Weltner Jakabok pedig engedelmeskednek és társadalom, közgazgatás, hadsereg, állam, nemzet és birodalom oszlik és bomlik elemeire. Mert a szocializmus, amely mint egy bölcs kormányhatalom kezében egy irányító, enyhítő segédeszköze a kormánynak: ha eszközből cüllá, íesz: rombol és bomlaszt, és pusztít és felfalja önmagát s végül az elemet, amelyben élnie kellene: az államot. Hasonlatos a szocializmus azokhoz az ázalagokhoz, azokhoz a mikrobákhoz, amelyek csak önönmagukat termékenyítve, bomlással szaporodnak s végül meg-bomlasztják s dögleietessé teszik azt az elemet is, amelyben éhhiök kellene: ha víz, ha vér, ha társadalom, ha álladalom.

A politikai babona

Budapest, 1917 jun. 5.

Vázsonyi Vilmos úr ma egy lapban elmeséli azt, hogy ő mit mondott Burián bárónak, aki meglátogatta. A közös pénzügyminiszter, mint Vázsonyi beszélükülönösen érdeklődött az iránt, hogy a választójog és a nemzetiségi kérdés milyen összefüggésben vannak. Vázsonyi erre nézve így folytatja közlését:

– Erre kijelentettem, hogy ez nagyon elterjedt politikai babona, de senki se bizonyította be, hogy az anyagi választói jog és a nemzetiségi kérdés közt bármiféle kapcsolat volna. Aki ilyesmit állít, mutassa ki, melyeik azok a kerületek, amelyekben eddig nem volt nemzetiségi többség és amelyekben a választói

jog kiterjesztése mellett új nemzetiségi többség alakulna.

Tehát politikai babona. Úgy látszik, minden babona, a mi bizonyítva nincs, így az Isten létezése is. Ellenben én is még sehol bizonyítva nem láttam azt, hogy a demokrácia és az általános választójog államfőn tarló, egységesítő és a nemzetiségeket egymáshoz, közelebb hozó intézmény volna. Ezúttal nem is megyek tovább, csak a szomszéd Ausztriába, ahol a nemzetiségi ellentéteket, a fajok versengését és gyűlölködését az általános titkos demokratikus intézménye annyira kiélési tetté, hogy Csehországban is, de az egész osztrák birodalomra nézve is, a parlamenti törvényhozást évekre lehetetlenné tette. Éppen most fáradoznak azon, hogy új és szigorított házszabályokkal valamiképpen összedrótozzák munkaképessé.

Ez azonban Vázsonyi Vilmosnak nem bizonyítéka. Neki statisztika kell. Nos statisztikáért menjen el Némethy Károly államtitkárhoz, aki hosszú évek munkájával minden elgondolható kombinációjával és permutációjával a magyarországi fajok arányszámainak, megcsinálta a választásokra vonatkozóan a statisztikai számításokat. Ezeket vitte el József királyi herceghez, mikor ez a fenséges magyar, belevonatván a politikába, végre kénytelen volt érdeklődni az iránt, hogy, mint Vázsonyi Vilmos mondja, a választójog és a nemzetiségi kérdés miképpen függnek össze. Egy tekintet Némethy Károly statisztikai adataira elég volt József királyi herceg magyar lelkének arra, hogy innen, a politikai frontról, szonika elmeneküljön az ellenséges ágyúk tűzkörébe a Dornawatra tájékán.

De hát ez babona, mint Vázsonyi Vilmos mondja.

Sajnos nagyon sokunknak a babonája; sajnos, az okosabb emberek babonája. Hogy az összes vármegyék, hogy Vázsonyi Vilmos Budapest székesfővárosának kivételével minden törvényhatóság babonája, ezzel nem argumentálok, mert erre Vázsonyi azt mondja, hogy ezek dzsentrik, bőrkabátosok, akik a saját osztályuralmukat féltik az általános titkostól. Érdekes, hogy összes közművelődési egyesületek, amelyek nem féltenek semmit, csak a hazát, pár év előtt megkér-

deztetvén mind ugyanabban az értelemben nyilatkoztak, mint a törvényhatóságok. Véletlen éppen ma olvasom Nagyszében első választókerületének egyhangú határozatát, mely azt mondja, hogy a most fennálló választójogi törvénynek minden lényegesebb kiterjesztését nemcsak a szász nép politikai befolyása, hanem a magyar állami érdek veszedelmének is tekinti. Egy olvasónk pedig ma a következő sorokat írta hozzánk:

Dr. Friedrich Schäfte *Aas meinem Leben* című könyvének 1. kötet 205. oldalán a következőket írja: a magyar hegemonia nem tarthat soká, mert előbb-utóbb föltartóztathatatlanul eljön az általános választójog és akkor az a hegemonia mint a kártyavár összeomlik.

Íme Schäfte úr is a babonások között van. A babona tehát nagyon elterjedt és ebben is van valamelyes morális bizonyító erő. Boszorkányok se voltak. A boszorkányhit is csak babona volt, de sok szegény vén asszony került máglyára és sok szegény boszorkány mester kínpadra azért, mert az emberek hittek a babonában.

Hogy a radikális választójog megrontja Magyarországot, a radikális demokrácia pedig megváltja a világot, mindenik csak hit, föltevés, meggyőződés vagy babona. Megbizonyítani egyiket sem lehet, csak plauzibilisebbé lehet tenni egyiket vagy másikat érvényes argumentumok segítségével, s bizonyos, hogy az államok sokasága primitív állapotában egy katolyai vezér tekintélye alatt alakult meg. Fejedelmek, mérsékelt köztársasági intézmények alatt fejlődött, virágzott, tett szert halalomra és tekintélyre és radikális demagógok kezén ment tönkre. Arra, hogy a radikális demokrácia megteremtette volna bárhol a világon az ideális szabadság államát, nincs a világ történelmében példa.

A mi már most a nemzetiségi és nem nemzetiségi választókerületeket illeti és Vázsonyi Vilmos kombinációit, hogy hogyan lehelne a magyar választókerületek szaporításával (*corriger la fortune*) elhárítani a választójogról a nemzetiségi kérdés ama veszedelmét, amelyek Vázsonyi szerint nincsenek, a következőket kell megjegyezni. Olyan általános és olyan titkos

választójog nincsen, amely mellett a magyarság legalább relatív többséget ne szerezhessen, ellenben valószínű, hogy az általános többséget is elnyerheti, legalább is addig, amíg a nemzetben él a népben a régi hagyományok és a nemzeti érzés még elevenen élnek. Hogy ily többséggel erős, kifejezetten nemzeti politikát és kormányzást folytatni nem lehet, az világos. De ez a kisebb baj, mert elvégre a magyar elem nélkül vagy éppen ellenére egyáltalán nem lehelne kormányozni. Azonban bizonyos, hogy a sorvadás, visszafejlődés, a nemzeti érzés kipusztulása, az önérzet elhanyagolása, a história folytonosságának megszakadása járna vele. Csak kevés idő kellene hozzá, hogy az összes fajok a magyarral együtt elkészítettessenek versenygés, marakodás és stagnáció által prédájává akárkinek, aki az országra, vagy valamely részére rá akarná tenni a kezét. S az Isonzó nem látna több magyar virtuos bakát, se vörös ördögöt többet az orosz síkság.

A nagyobb veszedelem és közvetlenebb másutt van. Természetesen lehetetlen volna kétféle választójogot adni, egyet a vármegyéknek, egyet az országgyűlésnek. Vázsonyi úr könnyen megszámlálhatja a vármegyéket, amelyekben tótok, oláhok, vagy más nemzetiségek vannak többségben. Ha ezekben, a vármegye magyar karakterétől megfosztva, a nemzetiségi agitáció megfészkel magát az általános választójog alapján, elfoglalja a közigazgatást az illető nemzetiség, micsoda oláh és micsoda cseh világ fog ott keletkezni és ki fogja a magyar kisebbségeket megoltalmazni az általános titkos árvizei ellen. És ki fogja biztosítani ezekben az országrészekben a szent korona integritását egy új háború esetén. Az általános választójog nem az ország biztosságát, boldogulását, virágzását és hatalmát szerzi meg nekünk, hanem oly állapotokat teremt meg a centrális parlamentben és a perifériák törvényhatóságaiban, melyek ellen állhatatlanul fogják ráncsábítani azokat az ellenségeinket, akiket most legdrágább vérünk hullásával kiverünk határainkból, akiket azonban kárpótlás és annexió nélkül való békével Vázsonyi és szociáldemokrata táborra vissza akar helyezni abba az állapotba, hogy újra

jöhessen, újra ránkörhessen, újra követelhesse területünk egyes részeit, saját testünk gyalázatos megcsónkítását.

A homo regiusz

Budapest, 1917 jun. 7.

Ez is oly magyar intézmény, mely abból a körülményből nőtt ki, hogy Ausztriával közös uralkodónk van. Mikor baj van a király s nemzet között s pártbeli államférfiainkkal nem tud a király boldogulni, akkor egy bizalmi emberét leküldi, hogy tán a bizalmas érintkezésekben többre megy, mint amennyit a nyilván ceremoniózusabb és természetüknél fogva feszélyezettebb audienciák folytán elérni lehetett. Ilyen homo regiuszképpen járt itt pár napig *Burián* báró, a király megbízásából, hogy a helyzetet tisztázni próbálja azokkal a férfiakkal folytatott beszélgetések során, akikről fölteszi, hogy alkalmasak arra, hogy érdemleges dolgokat mondjanak neki a helyzet tisztázása és a kibontakozás lehetőségei körül.

Burián báró most már visszament Bécsbe és az olvasó tudja a hírlapi közlésekből, kiknél járt, és részben azt is, hogy ki mit mondott neki. Megdöbbenéssel olvasom ma a *Budapesti Hírlap* tudósításában, hogy az ellenzéken nem nézték gyanakvás nélkül Burián báró fáradzásait s ellenzéki emberek szerint nem tehető föl, hogy vele szemben pártvezérek ne éltek volna a kellő óvatossággal és hogy terveiket és gondolataikat leplezetlen őszinteséggel tárták volna föl.

Hogyan? A király megbízott Buriánban, az ellenzéki vezérek pedig *nem* bíztak meg benne? Vajjon mitől féltek? Attól, hogy a király bizalmi embere becsapja őket? Vagy olyan *terveiket és gondolataikat* titkolták el, amelyek előtt ha kitudódnak, a hatalom ajtaja csapódik be? Hát ő róluk van itt a szó? Vagy pártjaik érdekéről? És nem a: nemzetről s a királyról, akik valamely ponton találkozni kirvánnak? Nem arról van a szó, hogy egy könnyelműen fölidézett válság lehetetlen helyzetéből kimeneküljön az ország? Hát nem mindegy az, hogy Andrassy, Apponyi, Wekerle,

Zichy János vezeti-e ki a nemzetet az Ígéret földjére? Nem az a fődolog, hogy kijussunk? Azt sejteni, hogy ez a gyanakvás, tervek és gondolatok eltitkolása a konzíliumra küldött bizalmi orvos előtt, – ez maga a mi voltaképeni betegségünk, a mi tipikus nyavalyánk. Már nem magyaros nyíltsággal és őszinteséggel dolgozunk, hanem beteges gyanakvással, nem nyílt váddal, hanem kertelő gyanúsítással, nem nyilvános, mérközéssel, hanem kulissza- és budoár-intrikákkal. Szóval regényekbe és nem az országos fórumra való eszközökkel.

Így hát Bur ián báró végigjárta az aténi bölcseket és rászegezte mindenikre gyorsfotografus masináját, hogy megrögzítsen eszméket, gondolatokat, terveket és impressziókat. Attól félek azonban, ha Bécsben a sötét szobában előhívja fölvételeit, nem értelmes képeket fog kapni, hanem kaleidoszkóp szerű egyveleget. A hányat fordít a fölvételein, mindannyiszor más és más kombinációkat mutat aizi egymást sehol sem kiegészítő, hanem egymást kizáró, egymással ellentétes,, egymás iránt gyanakvó, egymást, meggyanúsító fölfogások egyvelege. Attól félek, Bécsben többet fognak boszankodva nevetni rajta, mintsem okulni belőle. Hátha még most azt is megtudják hozzá, hogy az ellenzéki vallomásokból hiányzik a teljes őszinteség is.

Össze fognak Bécsben ülni s megforgatják la kihallgatott politikus urakat és végül azt fogják konstatálni, hogy nincsen közöttük férfi. Hisztérikus, ideges asszony nép az mind. Csak *Wekerle* kivétel közöttük. Ezt erős egyénisége, amelyet megkoronáz gazdaságpolitikai zsenije, szinte régen lehetetlenné tette a pártpolitikában, övé az erősek, az egyének, a céltudatosak sorsa: a magányosság. Az ő lelkes hajtó ereje nem az, hogy miniszterelnök szeretne lenni: hanem az, hogy az országot gazdasági zsenijével a modern gazdasági élet versenyére fölszervezze, ha lehet; ha *nem* lehet, akkor a – magány, egy kis társadalmi tevékenység és – Dános.

A férfi – a politikában – előttem az, aki, ha férfiúsága javakorái elérte, s tudásával és élettapasztalásával kialakította nézeteit, mondjuk progr-amimját a nemzet nagy céljainak szolgálatában: akkor ezt élete céljává teszi, ennek alája rendeli magát, érdekeit, mások érdekét és helyt áll meggyőződéséért minden időben, minden áramlattal szemben; érdemileg nem alkuszik, kockáztatja maga hírét, népszerűségét, sőt karrierjét is és ha nem *élhet* ideáljai és igazságai megvalósításáért, akkor inkább megbukik értük, mert érzése és fölfogása szerint bukásával is nagyobb szolgálatot tesz eszméinek, mint a hazának azzal, ha meggyőződését cserbenhagyja. A férfi az a politikában, akinek ideálja, hogy meggyőződésével, elméje és szíve termékeivel, önfeláldozó munkájával a népet és nemzetet vezesse, nem pedig az, hogy hurcoltassa magát az ingatag sokaság divatos hangulataitól, és a saját lelke kincseit: elveit, meggyőződését, hitét és tapasztalása tanulságait elhányja magától mint emelkedése ballasztját.

Nézzük meg a mi politikai nagyságainkat, akiken à la minute fölvételieket csinált Burián báró, nézzük meg őket ebből a szempontból. Mind jól túl van a negyven éven. Vannak közöttük igen nagytehetségű, fényes képességű urak; ritka műveltsége van szinte mindeniknek; kifogástalan úriemberek. Am aki megvizsgálja pályafutásukat csak harmincöt-negyven éves koruk óta: milyen megváltozásokat, párt- és programcserét, meggyőződés-módosítást és Pálfordulásokat fog rajtok látni. És milyen meghatóan. koronázták meg az ide-odakapkodást, legújabbban az általános választójoggal, melyet még néhány évvel ezelőtt majdnem mindenik országos veszedelemnek hirdetett; mely ellen nemzeti ellenállásba kergették a vármegyéket és a megyei közigazgatás tisztviselőit, kik közül nem egy az állását, existenciáját, családját vilk* veszedelembe: most ezek az urak mind a nyakukba terítették, mint a Veszprémi cifraszürt. az általános iickost, a különbség csak a snjtásban van: az egyiké egy kissé jobban ki van cifrázva, a másiké kevésbbé. Mert most az utcán, – mint Hatvanegyben a csáthi hol és a magyar viselet – divatba jött a veszprémi

cifraszűr. Ajánlom nekik kortesnótául a jó dunántúli népdalt:

Cifra szűröm Veszperémbe vettem,
 Érte harminc forintot fizettem;
 Ha én azt a nyakamba terítem,
 Még az angyalát is elkerítem.

Ez az tudniillik: elkeríteni *az angyalát*. Ez jelenti az oppozíciót. Ezzel lehet kedvében járni az – utcának. Ez most a taps, a divat és ha ijedősek is az okos emberek, akkor ez a – ha.talom is.

De bocsánat, voltaképpen a homo regiuszról van a szó. Burián báró a legkedvesebb és leglojalisabb emberek egyike. A lojalitást nem udvari értelemben mondom, ámbár látszik, hogy karaktere és tehetsége értékét ott is tudják és méltányolják, külömben nem küldte volna a király mint bizalmi emberét hozzánk. Jellem és tehetségbeli tulajdonságai fényesek. Egyik problémája lesz azoknak, akik a mi napjaink históriáját meg fogják írni, hogy ugyan mi vihette rá a magyar ellenzékét arra, hogy ezt a kiváló magyar embert ne tűrje meg a külügyminiszteri székben. A mi hős katonáink nagyszerű harctéri teljesítményeit nem lehetett volna szebben megkoszorúzni, mintha a világháború béketárgyalásaiban Ausztria és Magyarországot két olyan európai hírű magyar legény képviseli, mint Tisza és Burián.

Az oláh betörésről kiadott úgynevezett fehérkönyv meggyőzött ugyan bennünket arról, hogy Czernin gróf elsőrendű diplomáciai képesség; de ki meri mégis azt mondani, hogy nincs abban különbség ránk nézve, ha más nem, hát legalább óriás erkölcsi különbség, ha a világbéke tárgyalásain Károly király, Magyarország és Ausztria nevében két ilyen magyar elme és lélek vesz részt, minő a kipróbált erejű Tisza és nagy, európai szemhatáru Burián, mintha majd Gzernin beszél és alkuszik Magyarországról és a monarkiaról és hogy ki mint magyar miniszterelnök: azt mosit, e könnyelműen földézett értelmetlen válság miatt még csak nem is sejtjük.

Esterházy Móric gróf miniszterelnök

Budapest, 1917 jun. 8.

Divatba jöttek a politikai meglepetések. Régen, mikor mindenki beszélte, hogy Tisza megbukott, megjelent egy királyi kézirat, amelytől azt kellett hinni, István gróf száz esztendeig marad miniszterelnök. Most egy hete, mikor senki se gondolt rá, lecsapott a fórumra a hír, hogy Tisza István megbukott. Ma reggelig mindenki meg volt arról győződve, hogy Wekerle fog – immár harmadszor – bevonulni a budai szép Sándor-palotába, s előszobáját sűrűn kop-tatta az összes pártoknak a haza sorsán aggódó számos tagja; és délután öt órára megtudtuk, hogy Ő felsége azt jelölte ki miniszterelnöknek s azt bízta meg az új kabinet alakításával, akire az egész idő alatt egy teremtett lélek nem gondolt, kiről senki se beszélt: Esterházy Móric grófot, aki csak pár esztendeje szerepel a politikában – nem számítva szereplését a hazafias ifjúsági szövetségben a koalíció idején; – s aki az idén harminchat éves.

Ilyen fiatal miniszterelnöke még nem volt Magyarországnak, s ez tán a legszimpatikusabb vonás Ő felsége választásában. Mintha azt gondolta volna a király, aki maga is egy impulzív fiatalember tele tett-vággyal, tele a jövő felé szálló gondolatokkal és tele a hirtelen elhatározások lelkirugóival: hátrább egy vonallal ezeket az immár minden lében megfürdött öregeket; lássunk új embereket; lássuk a fiatalságot; lássuk az ország élén is, úgy mint a trónon a – jövőt, így volt-e, nem tudom, de ez szép és ideális gondolat.

A jövő!

Ma van ötven éve, hogy Ferenc József megkoronáztatott tizenhét évi kísérletezések romján törvényes magyar királlyá és kevés híján végig élte ezt az ötven esztendőt. Jutalma lett, hogy lássa birodalmi fölemelkedését és megadatott látnia egy rettenetes világháború tűzpróbájában a magyar nemzettel való őszinte béke kimondhatatlan értékét a dinasztiaira és – Ausztriaira nézve.

Mára, erre a nevezetes évfordulóra érkezett ide kora reggel a fiatal király, hogy elhatározásával inaugurálja a nemzet jövőjét. A magyar fővárost e napon hajnali álmából a Gotterhalte hangjai keltették fel, s pár órára rá kezdődött a politikusok felvonulása a várba. Ezek a felvonulások alább részletesen megvannak írva. Ott olvasható, hogy Andrássy Gyula grófot és Apponyi Albert grófot együtt fogadta a király. E nevezetes audiencia alatt, mint az udvari falak beszélik, különös eset történt. Felpattant egy szárnyas ajtó, valamely misztikus személy kilépett rajta, akit azonban csak a két gróf látott, más senki. És a misztikus jelenség arany tálcát hozott be, melyen két tárca volt és két – béka. A két államférfiú megdöbbsent, egymásra nézett s diszkrétén dvette a tálcáról a két tárcát s a két békát. Erre a misztikus tálcátartó eloszlott a semmibe s az audiencia véget ért.

*

Tehát lenyeltük az általános választójog után a húsz éves kiegyezést is. Denikve, ha egyebek nem, de opportunisták, azok vagyunk a javából valók. Így lett lehetséges a válság megoldása. Az a gordiusi csomó, hogy megbukik egy többséggel bíró parlamenti kormány, ezzel csakugyan meg van oldva. Meg van oldva az ország válsága is: az más kérdés.

Ma mindenesetre el kell zarándokolnunk egy sírhoz, melyről sohasem hittem, hogy halottak napján gyertyát gyújtsak rá: Fejérváry Géza báró sírjához. Mert ha az ország üdve az, aminek a jegyében e válság lefolyt, tudniillik az általános titkos választójog: akkor hintsünk hamut a fejünkre mind, akik a koalícióban oly e lkeseredett harcba lovaltuk bele a nemzetet, a darabont-kormány ellen és több mint tíz évig föltartóztathattuk diadalútjában az egyedül üdvözítő választójogot, amelytől boldog a magyar. Irtóztató lelki-furdalása lehet mindazoknak, akik akkor a nemzetet vezették, ha most komolyan hiszik azt, amit hirdetnek. És kétségbe kell esnie mindazoknak, akik hittel és bizalommal követték „a szenvedést és nyomort” gérő ösvényen a nemzet vezéreit, akik most ellenkező irányba terelik a – nyáját.

A megoldásban, amely végleges akar lenni, több következetességnek, több politikai erkölcsnek, több férfias meggyőződésnek és több hazafias önzetlenségnek kell lenni.

A mai napnak még egy másik eseménye is volt, ami azonban összefügg a válsággal is. Délután két órakor a fővárosi gyárakban abbahagyták a munkát és a szakszervezetek parancsára a munkások összegyűltek a városháza udvarán és tájékán, hogy tanúja legyenek a történelmi aktusnak, amikor az újonnan Károlyiék, Vázsonyiék és Jásziék nem könnyen megalakult választójogi blokk üzenetét egy küldöttség átadja Bárczy polgármesternek, hogy vigye meg a királynak. A tegnapi programban e jelenetről az volt, hogy a rendezőség súlyt vet arra, hogy a városháza udvarán ez alkalommal képviselve legyen a munkások mellett a polgárság minden rétege: kereskedők, magán- és köztisztviselők, ügyvédek, tanárok és művészek. Mert a követek Bárczynak nem a munkások, hanem az egész főváros kívánságát vagy követelését adják át. Nos, a polgárság aposztrofált osztályai, úgy látszik, nem vetettek súlyt arra, hogy ott legyenek. Munkás embernél és igen sok asszonynál alig volt ott más. Ezek azonban impozáns számban vonultak fel, s fegyelmezetttségüknek valóban fényes példáját adták. Igazán nem tudnám eldönteni: a szakszervezet tud-e jobban parancsolni, vagy a munkás tud-e jobban engedelmessé válni. Hogy pedig valaki a felvonult sokaságban a büszke Budapest székesfőváros akaratának kifejezőjét lássa: ahhoz igen nagy képzelő erő kell. Ha pedig visszagondolunk arra a tömegre, amely néhány évvel ezelőtt a vigadó termeit, lépcsőit, folyosóit és környékét ellepte, hogy az általános titkos választójog ellen tüntessen: akkor értjük, hogy miért nem voltak a mai sokadalomban észrevehetően képviselve azok, akiknek jelenlétére a rendezők súlyt vetettek. Nyilván azért, amiért viszont a munkások elmaradtak arról a régebbi tüntetésről, amelyen a főváros színe-java és az ország minden részéből feljött polgári jelességek lelkesedtek.

Ma, két nagy áramlat van az országban. Az egyik nagy zúgással és lármával hömpölyög némely városok utcáin, a másik még hallgat, de gyülemlik, dagad és árad a szívekben. Ennek a két áramlatnak kell találkoznia s ez dönti el a jövőt.

A veszedelmekről

Budapest, 1917 június 10.

Egy olvasónk levélben arra kér bennünket, hogy magyarázzuk meg neki, miért veszedelmes az általános titkos választójog a magyar nemzetre nézve. Minthogy tán többen is vannak még, akiket e kérdés foglalkoztat, hasznosnak látszik e kérdést nem magánlevélben, hanem itt nyilvánosan fejtegetni.

Egészben, azt hiszem, elég bizonyító erővel bír maga az a körülmény, hogy a nemzetköziet kivéve, a radikális választójog valamennyi híve szükségesnek látja ezt a reformot csak olyan föntlarlással hirdetni, hogy a magyar elem szupremáciájának biztosítása mellett kívánja az általános titkos választójog megvalósítását. Ha veszedelmes nem volna e reform, ez a biztosítás felesleges volna. Ha pedig veszedelmes, becsületesebb dolog volna hálójába nem esni, mint felidézni a veszedelmet és aztán gondoskodni a veszedelem elhárításáról vagy csökkentéséről. E szerint, bár ez a fenntartás hazafias gondolatnak látszik, mégis igazában nem egyéb, mint az őszinteség nagy hiánya és a meggyőződéslelenség vagy a politikai bátortalanság elkenődése.

Az is előttem és minden igaz magyar ember előtt nagy bizonyító erejűnek látszik, hogy ezt a reformot először Bécsből hozták ránk erőszakkal és mostan is Bécsből erőszakolják. Bécsnek szomorú tapasztalatai vannak vele. De természetesnek kell, sajnos, találunk, hogy Bécs azt gondolja: ha ők megitták a subickot, igyuk meg mi is. Az általános titkos élesztette ki Ausztriában a párt- és nemzetiségi viszonyokat annyira, hogy törvényhozása épp a háború előtt – mindjárt az első általános titkos választásra – olyan tehetetlen állapotba jött, hogy Ő felsége birodalmának a súlypontja

a magyar törvényhozásra és kormányra származott át. Ezt az állapotot Bécs közreműködésével az általános titkos jelszavával kierőszakolt magyar kormányválság fölforgatta. Íme még meg sincsen az új boldogító választójog, a magyar nemzet befolyásán és szupremáciáján a két birodalomban már is nagy csorba esett. Ugyanígy lesz magában Magyarországon is, ha majd valóban megcsinálják ezt a választójogot.

Ennek a választójognak hívei, akik amellet a magyar elem szupremáciáját fõnn akarják tartani, erre eddigelé két módot tudnak: a vérmesebbek a magyarul írni-olvasni-tudáshoz, a liberálisabbak csak az írni-olvasni tudáshoz akarják a jogot kötni; egy másik csoport a kerületeknek új, a magyar elemnek kedvezõ beosztásával remél segíthetni.

Kell-e mondanom, hogy, ha csak egyszer törvényben lesz az általános titkos, amikor sokkal könnyebb lesz ezeket a gyenge bástyákat ledõnteni a radikális reform híveinek, mint volt az elvnek magának ilyen diadalra vitele.

De kérdem: azok, akik ma a radikális reformot követelik, akik tegnap ellepték a fõvárosi székház udvarait és környékét, be fogják-e érni az ilyen általánossal? Nem fogják-e méltán mondani, hogy ez nem általános jog. Nem állíthatják-e joggal, hogy ez voltaképpen csak értelmi cenzus, amely egy tömeg magyar választót, (a magyar írás és olvasás követelésével pedig) a nemzetiségi választóknak óriási tömegeit rekeszti ki polgári jogaik birtokából? Nem lesz-e ez az izgatásnak leghatalmasabb eszköze? Nem fogják-e memorandumokban tele ordítani a világot – és ekkor csakugyan méltán – a nemzetiségek erőszakos kifosztásával és elnyomásával?

Az eredménye az ilyen gyáva és fonák rendszernek ez: törvénybe iktatnak egy veszedelmes elvet, melvel azontúl már csak tágítani lehet, visszavonni nem: fegyvert adnak nemzetiségi politikusaink és pártfogóik kezébe és elkeserítik azokat a nemzetiségi elemeket is és gyûlöletet keltenek bennük a mi szent és gyönyörû magyar nyelvünk ellen, amelyek eddig jóindulattal élvezték magyar állampolgár voltukat és velünk tartót lak.

Ami pedig a kerületek tendenciózus beosztását illeti, azt nem kevésbé fogják erőszaknak, igazságtalanságnak, sérelemnek tartani. Eddig bizony a nemzetiségek elnyomása hazugság és rágalom volt. Micsoda ujjongása lesz áruló izgatóinknak, ha arra fognak rámutathatni, hogy ezentúl már csakugyan alapos a vád és a magyar elem valósággal csak ilyen erőszakos és igazságtalan módon tudja fönntartani a szupremáciáját.

Hát nem tisztességesebb, nem egyenesebb, nem becsületesebb, nem okosabb és nemzetibb, nem magyarabb politika-e kimondani őszintén, hogy Magyarország viszonyai nem tűrik el az általános választójogot olyan értelemben, ahogy a nemzetközi propaganda és az osztrák önző és hatalmi érdek ránk akarja tukmálni. Nem helyesebb-e azt mondani, hogy általános választójog az, amely urnához szólítja mind azokat a honpolgárokat, vallás, nemzetiség és nemi különbség nélkül, akiből értelmi, erkölcsi, (vagyoni és korbelti kvalifikációjoknál fogva kitellik az az elem. melynek akarata szerint és hozzájárulásával az ország-sorsa intéztessék?

Ez megfelel a magyar történeti hagyománynak, alkotmányunk szellemének és az erkölcsösségnek és becsületeségnek, mely nélkül országos törvény és ország kormányzása el nem lehet, ha föladatának meg akar felelni.

Már most arról legyen szó, hogy miért veszedelmes Magyarországon az általános titkos (titkos egy országban, ahol teszem az oláhok közt átlag nyolcvan százalék az analfabéta! Micsoda tere a csalásnak, huncutkodásnak és korrupciónak!)

A veszedelem éri első sorban magát a törvényhozást; másod helyen megtámadja a közigazgatási.

Bizonyos, hogy akármilyen kautelák mellett is, a teljesen decentralizált általános választójog mellett, i partikuláris érdekek diadalmaskodni fognak az országos érdekek fölött. Így nagy országos pártok helyett apró partikuláris csoportokból fog állani az országgyűlés. Mellőzöm a nemzetiségi pártokat. Vegyük csak a magyar elemet, melyről föltehető, hogy alkalmasint meglesz az abszolút de bizonyosan a relatív

többsége minden körülmények közt. De milyen többsége? Lesznek konzervatívok, néppártiak, liberálisok, radikálisok, szociáldemokraták, városiak, agráriusok, állami közigazgatásiak, autonomisták stb. Lesznek továbbá negyvennyolcasok, hatvanhetesek, bankosok, hosszú kiegyezésnek stb. Szóval a magyarokból is kikerül három-négy párt, s egy tucat pártocská. Ez az eset Ausztriában is, így vannak Franciaországban is. Se itt, se ott nem lehet semmi komolyabb országos kérdést eldönteni anélkül, hogy egy-két-három külön (helyi, egyéni, osztálybeli, stb.) érdek vele ne futna, engedményt ki ne csikarna. Egy szóval többé nem meggyőzések és irányok mérkőznek a törvényhozásban, hanem érdekek versengenek és *megalkuvás tárgya minden*. Ára van mindennek; pártérdek, személyes érdek, osztályérdek, felekezeti érdek, mint a parazita növény a fán, úgy élősködik az országos és nemzeti érdek senyvedő fáján.

De ez még kedvező helyzet Franciaországban a mi helyzetünkhöz képest, meri itt jelentkezik még egy érdek, amely azután a mi apró külön érdekeinkkel manipulálva fog érvényesülni: *a bécsi s az osztrák érdek*. Ezért kívánják oly nagyon Bécsben nekünk az általános titkost. Eddig is, minden nagy többségi párt és kormány is nyögött a befolyások alatt s abban rs tört meg. Hát ha már nagy magyar pártok nem lesznek: ki fog ellenállani ennek az érdeknek? Országgyűlésünk biztos és imponáló nagy magyar párlok nélkül elveszti magyar nemzeti karakteréi, a nemzet egységének nem lesz se képe, se reprezentánsa, hanem egy föderált ország mozaik képviselete lesz és csak idő kérdése, hogy az ország, amely nem tudja törvényhozó testületét a maga képére megalkotni, maga változzék át korcs képviselőháza képévé: egységes nemzet helyett, részeire bomlott állammá.

És most jönnek a megyék. Most, ha a hatalomnak (kényelmetlen az országgyűlés, a király fölösztelhatja, elnapolhatja, összehívhatja vagy nem hívhatja az országgyűlést tanácsosai tanácsa szerint. Ma még ott állanak a vármegyék – az alkotmány bástyái, – s mem rég láttuk, hogy meggyengült állapotukban is fenségesen álltak sorompóba, úgy több-kevesebb si-

kerrel gyakorolják az ellenem.

Ha az általános titkos választójog alapján, oláh, tót, szerb többségű vármegyéink a Goga Oktaviánok és hírhedt társaik kezére kerülnek – mert semmi sem könnyebb, mint a jámbor hívő oláh népet izgatással megtántorítani, – s e megyék egész közigazgatása pópák és más izgatók kezére kerül: meddig tarthat, hogy országunk e részeit, ha formailag nem is, de érdemileg ne Budapestről, hanem Bukarestből, Belgrádból és – Prágából kormányozzák? Tudom, hogy ennek is van in petto korrektívuma; az *állami adminisztráció*. De ha az egész adminisztrációt kiszolgáltatjuk a középponti hatalomnak, az országgyűlést pedig partikuláris töredékek, érdekersenyek prédájára adjuk: akkor se országgyűlés, se vármegye nem védhető a nemzetet és alkotmányt, – ugyan, mit fogunk csinálni a bécsi centralista, az osztrák beolvasztó és kizsákmányoló kísérletek ellen?

Nincsen mindezekkel szemben más menekvés és fegyver, mint az igazság, hogy nem lehet minden országot a világon egy közös nemzetközi recept, nem lehet akármily hangosan ordított demokrata jelszavak szerint kormányozni, hanem kormányozni kell olyan intézményekkel, amelyek viszonyainak, fejlődésének, múltjának, hagyományainak megfelelnek. Minden nemzetiségnek az az érdeke, hogy itt állami rend és biztosság legyen. Ezt, ezer évi tapasztalás szerint, csak az egységes magyar nemzet tudta itt szabadsággal párosítva fentartani. Mert mikor a magyar nemzeti alkotmányt ármány vagy erőszak ideiglenesen megszüntette, mindig rabságban és elnyomásban élt itt nemcsak a magyar, hanem minden nemzetisége is. Ami tehát a magyar szupremáciára ártalmas és veszedelmes, azt vétek a nemzet, vétek nemzetiségei, vétek a dinasztia, sőt vétek még Ausztria ellen is ránkerőszakolni. Mert a mostani háború megmutatta, hogy ha Magyarország összessége, még nemzetiségei is, a magyar virtus, a magyar történeti szellem, hagyomány és önérzet által áthatva nem lettek volna és oláh, tót, sváb és magyar baka egyaránt nem nemzeti színeinkkel feldíszítve és ragyogó zászlónk alatt vonult volna

be lelkesen ezredéhez: sok világra szóló csata nyeretlen maradt volna, az Isonzó és az orosz és az oláh határ eposzba való eseményei nem kínálkoznának oda a történelem arany lapjaira.

Ez a *Budapesti Hírlap* igazsága. Ez az egyenes itt. Ez a becsületes magyar politika.

A vezérvármegye

Budapest, 1917 jun. 11.

Nevezetes szenzációi voltak a tegnapi vasárnapnak, pedig e szenzációkba bele se számítom a bécsi derby nyertesét: a Szán Dzsenarro nevű lovat, mely a mi Király-díjunkat is elvitte. Ezeknél a versenyeknél sokkal érdekesebb futtatások kötik le érdeklődésünket. A tegnapi napon vagy három miniszteri lista is bejárta utcáinkat és kávéházainkat. Ma már nem is mernek az újságok listát kiadni, mert minden pillanatban változik a *mezőny* képe, mint a turfbéli emberek mondják. Ma délben már úgy volt, hogy a miniszterelnökén kívül csak Vázsonyi Vilmos és Károlyi Mihály tárcája bizonyos. Egyéb minden kombináció felborult.

Nincsen is immár szó se programról, se választójogról, se kiegyezésről, (erről csak a naiv Apponyi beszél még pártja nem kis bosszúságára, mert ez borította fel az utolsó listát) itt már csak arról van a szó, hogy a néppárt két, a Károlyi-párt két, a függetlenségi párt három miniszteri tárcát, azután ennyi meg ennyi államtitkárságot és annyi meg annyi főispánságot követel magának Magyarország demokratikus regenerációjának munkájában. Sajnos persze, itt is több az eszkimó, mint a foka. De a mi demokrata és radikális eszkimóink ezen is tudnak segíteni: fölállítanak jelöltjeik számára új minisztériumokat. A népnek pedig választójogot – ígérnek, a „magyarság szupremáciájának” fentartása mellett.

Micsoda demokrácia! Uramfia, micsoda mustra demokrácia, az ősrégi Esterházy, Andrássy, Apponyi, Hadik és egyéb grófok és bárók vezetésével a klerikális néppárt, a radikális szabadkőműves pártok, a terézvárosi demokrata párt vállvetve fogja felépíteni az új

Magyarországot. Mily fenséges és megnyugtató látvány ez a kis vegyes társaság. Mert íme, most megcsinálják amit annyi erővel követeltek: a koncentrációs kabinettet, mely a nagy időknek megfelelően. Az összes pártok kimagasló kapacitásaiból. Magyarország pedig össze fogja csapni a ké! kezét és így fog felkiáltani: Jesszus Mária, nem is tudtam, hogy ennyi kimagasló kapacitásom van. Csak legalább már meg is mentették volna a hazát!

De nem ez a szenzáció.

A szenzáció két gyűlés. A gazdák gyűlése vasárnap a Köztelken és Pestmegye közgyűlése ma a vármegyeházán.

A gazdák gyűlésén kimondották a gazdák szervezkedését. Mert itt mostanában csak az segíthet ő rajtok is. Zselénski Róbert gróf, az Omge elnöke, megnyitó beszédet mondott, melyért ma az összes demokrata lapok rárohannak. Hogy huhogó bagoly, meg hogy mit akar itt ez a lengyel és így tovább.

Zselénski Róbert merev egyénisége szemmel is konstatálható önérzetével nem tud nyilvános szereplésével nagyobb szimpátiákat kiváltani. De van két különösen figyelemreméltó tulajdonsága, amelynek a mai megalkuvó politikai szellemmel szemben fel kell tűnnie: Zselénski Róbertnek van tiszta, világos, erős meggyőződése, melyhez következetesen ragaszkodik és megvan a meggyőződéséhez való bátorsága is. Ez annál figyelemreméltóbb, mentül kevésbé népszerűek a nézetei a demokrata sajtóban és a nagyszájú radikális publikumban. Annyi egészen bizonyos, hogy a gazdák fonák helyzetét a mai konstellációk közt markánsan, világosan és hathatósan emelte ki. Az Ő baja, hogy egyszerre szállt szembe két nagyhatalommal: a nagy-pénz hatalmával (plutokrácia) és a nagy demokrataság hatalmával, melyen le- és fölfelé hihetetlen mértékű megszedüléseket látunk. Az ember őt hadakozni látva sízi mondhatná: minek? Hiszen elég nagy úr, elég gazdag úr, elég független úr (hozzá elég képzett és okos úr is) arra, hogy hagyná a világot (Magyarországot) vesztibe rohanni, ő meg élvezné az életet hozzá való nagy módja szerint gond nélkül és gondtalanul.

De hát ilyen ez a – lengyel. Nem mintha azok, akik őt úgy lelengyelezzik, mind Árpád apánk egyenes ivadékaik volnának. Mégis ez a lengyel gróf az egységes magyar nemzet fennmaradásáért hadakozik, melyet ezek az ősmagyarok magyarországi vegyes népekké próbálnak demokratizálni.

Remélnünk kell, hogy a Zselénski gróf beszédének és a gazdaggyűlés többi szónokainak is nagy és tartós hatása lesz Magyarország gazdaközönségére.

Másik szenzációnk Pestvármegye közgyűlése, mely százkidencvenhat szóval, harminckét szó ellen tiltakozott a radikális választójog ellen.

Ennek a vármegyének nagy nemzeti hagyományai vannak. Híres arról, hogy mindig szabadelvű, mindig ellenzéki, mindig nemzeti volt. Még negyvennyolcban megszerezte magának az *országos vezérvármegye* gyönyörű titulását. Ma is méltó volt nemesi nevéhez, méltó elődeihez, méltó hagyományaihoz, méltó a nagy napokhoz, melyekben élünk. Mert mit ér, ha bakáink és honvédeink vérük patakos hullatásával megmentik a *hazát*, ha mi az alatt itthon nemzetközi tendenciák trónra ültetésével elveszejtjük a – *nemzetet*.

Verje fel Pestvármegye szava a nemzet minden fiát fásult nyugalmából. Észre kell vennünk, hogy az alku az ezeréves nemzet bőrére megy. Hiába mosakodnak a mi szocialista stokholmi peregrinusaink, hogy Szerbiát nem magyar pénzből akarják kártalanítani veszteségeért és szenvedéseért. Szerbiát is az általános választójoga döntölte vesztébe. E nélkül nem került volna Pasicznak és radikális cinkostársainak a kezébe, s nem foghatják volna az orosz cárizmus becsutellen igájába. Ezért és a szerb szabadkőműves bandáért akarják kártalanítani – azt mondják persze – Európa pénzből és más országok testéből és újra lábra állítani Szerbiát.

A mi vitézeinket, a mi vérvő népünket, a mi megszállva volt területeinket pedig kártalanítani fogják az – általános titkossal,

Clam-Martinic és a magyar válság

Budapest, 1917 jun. 12.

Ma voltaképpen Clam-Martinic úr első föllépéséről kell írni. Az osztrák miniszterelnök úr ugyanis ma mondta el bemutatkozó beszédét a bécsi reixrában. A beszéd nagyon előkelő, igen diplomatikus, egészben akadémikus szónoklat: egy nagyon ügyes korcsolyázó művész mutatványa egy fölöttébb sikos, csuszamlós területen. Ez biztosítja neki a siker bizonyos mértékét, de megfosztja politikai értékétől. Minket magyarokat érdeklő passzus kettő van a beszédben. Az egyik az a két nagyon cirkumspektusz mondat, amellyel elintézi a csehek szemtelen követelését ami háttáraink sértetlenségének rovására. Nagyon is glasszékeztüsen nyúlt a miniszterelnök úr ehhez a vakmerő infámiához. Ha ilyen esetekre nincsenek hathatósabb szavai, akkor hamar léket kaphat a csónakja a bécsi birodalmi tanács megbízhatatlan vizein. Másik, ami beszédéből minket érdekel, az a vallomása, hogy az általános titkos választójog Ausztriában nem váltotta be a hozzá kötött várakozásokat, sőt Ausztria némely betegségét még jobban elmérgesítette. Ez nekünk e pillanatban becses vallomás. Hiszen éppen tegnap járt Károlyi Mihály gróf Bécsben, hogy az általános titkos révén fölmerült némely nehézséget elhárítson az új minisztérium útjából. Ma pedig Apponyi Albiert gróf járt fönt az új miniszterelnök társaságában Bécsben. Ő neki is nehézségeket kellett elhárítania, – neki a kiegyezés dolgában. Reméljük, az elhárítás műve sikerült s a nagy vajúdással járó válságból hovahamarabb megszületik az új – egyelőre, a meddig új minisztériumokat nem kreálnak – csak kilencfejű sárkánygyerek. Lehetetlen is, hogy egyre-kettőre meg ne szülessék, mert hiszen minden érdekelt fél önfeláldozó buzgalommal iparkodik a közte s a kínálkozó hatalom közt még meglevő ürt betölteni.

Van ugyanis egy mindenható varázsszó, amely a Sikert biztosítja. Nem egészen ismeretlen a magyar politikában ez a varázsszó, csakhogy manapság fino-

mabb szót használnak rá. Régen, a nyersebb, de őszintébb nemzedék kimondta magyarán a gondolatát. Akkor azt mondták: *szegre akasztani* az elveket. Ma sokkal gyöngédebben, diplomatikusabban és szemérmesebben úgy mondják, hogy – *kikapcsolni*. Hogy az egyik tizenkilenc, a másik egy hijján húsz, azt mindenki tudja. Így volt, sajnos, a koalícióban is, hiába iparkodik ma Andrassy Gyula gróf lapja bizonyítani, hogy az más volt. Ugyanaz volt, szakasztott a mai volt az is. Akkor is, hogy Fejérvárytól átvehessék a hatalmat, az egyik kikapcsolta a magyar vezényszót, a másik az egész magyar hadsereget; a harmadik a függetlenségi antidelegacionális szent meggyőződését kapcsolta ki; volt, aki kikapcsolta az önálló bankot, a másik a külön vámterületet: szóval a kikapcsolások hosszú sorozata tette lehetővé, hogy a koaleált ellenzéki pártok bekapcsolják magukat Wekerle Sándor hatalmas testébe és bevontassák magukat a hatalom édes vizeibe. Ámde a koalíció akkor egy nagy kényszerűség nyomása alatt állt: vállalta kelletlenül e kikapcsolások árán a kormányt, *hogy megszábdítsa az országot az általános titkos darabont-választójog veszedelmeitől*.

Most megfordítva áll a dolog. Most nagyobb részt ugyanazok az urak kapcsolnak ki. Esterházy Móric gróf vállalta a Magyarország számára Czernin által készített választójogot, melyből egyszer a titkosságot kapcsolták ki részben vagy egészben, majd a községenként; majd a korhatárt; azután visszakapcsolták ebből hol azt, hol am azt. Majd kikapcsolták a huszéves kiegyezést, megint kikapcsolták a tízévest, már bekapcsoltak egy kétévest is, és Apponyi Albert gróf utazása Bécsbe mutatja, hogy ezen a téren a ki- és bekapcsolás még mindig nem ért véget. Kikapcsolták a pártkülönbségeket, hogy együtt mehessen hatvanhetes, alkotmánypárt, negyvennyolcas függetlenségi párt, radikális demokrata és szabadkőműves párt, klerikális néppárt s legyen ez áldozatkész ki- és önfeláldozó bekapcsolások által egy akol, egy pásztor. És amily virtuozitással kezelik a kapcsolószerek ezeket: nyilván lesz is. És ha a múltkori koalíciónak önfeláldozásával sikerült a nemzetet megmenteni az általános

titkos választójog nemzetpusztító mérgétől: úgy most sikerülhet az új koalíciónak megmenteni a nemzet számára a mindent gyógyító és egyedül üdvözítő radikális választójogot orvosságnak.

Még egy különbség. Akkor béke volt s ráért a nemzet békés harcba menni jogai elismertetéséért. Ma háború van. Irtóztató felelősség belső válságba sodorni a nemzetet ilyenkor. Mert a háború áldozatait, veszedelmeit, pusztításait, terheit és az általa fölvetett országreidező kérdéseket nem lehet olyan könnyen kikapcsolni és bekapcsolni, mint államférfiúi szent meggyőződéseket. És hogy a kikapcsolásokról visszatérjünk oda, ahonnan kiindultunk, Clam-Martini grófra, vegyük sajnálattal és elkeseredéssel tudomásul, hogy az osztrák új miniszterelnök hivatkozva „vitéz hadseregünk” páratlan diadalaira, büszkén emlegeti, hogy ezzel Ausztria új erővel emelkedett föl régi fényére és hatalmára. Ennek pedig sötét háttere az, hogy a nagy diadalok legtöbbet áldozott hősei a mi bakaink és honvédeink voltak és hogy e fényben föl-emelkedő Ausztria mellett Magyarország a magasságból, hol eddig a háború alatt volt, íme lesülyed a pártviszályok mélységeibe.

Krisztus köntöse Szent István palástja

Budapest, 1917 jun. 14.

Nagy időket élünk, de sajnós, nagyon apró emberek vagyunk hozzá. Oly felséges pátozzsal indult meg a Tisza bukása, és már-már bohózati jelenetekbe látszik fulladni. Az alkotmánypárt vezére, aki földézte osztrák politikusok támogatásával ezt a válságot, ma már elkeseredett hangon beszél, – ha nem ő, legalább a lapja. Úgy beszél, mint egy tragédia hőse. De nem olyan hős, akit az ötödik fölvonásban le fognak szúrni, hanem olyan hős, akit már a harmadik fölvonásban alaposan megverték.

Esterházy Móric gróf kabinetje az erők koncentrációjára készült és amilyen hírek ma keringenek róla, a középszerűségek kumulációjává lehet. Egészen lehetetlennek tartott nevek kerülnek forgalomba s az

emberek elképedve adják kézről-kézre a kísérleti listákat. Úgy látszik, a vérmes fiatal gróf már nem is bír az emberekkel. Apponyit, Serényit ad audiendum verbum kell citáltatni, hogy megpuhuljanak s rászánják magukat egy-egy tárca elvállalására. Ilyen olcsó lett ma már a tárca. Valóságos börzei árnyatlás érte egy-pár napon belül.

De nehogy azért azt gondolja valaki, hogy egyáltalán megszűnt a kereslet. Ellenkezőleg. Itt a börzei tapasztalásnak a megfordítottja érvényesül. Mentül nagyobb a kínálat, annál többen kapnak rajta. Mert ami Apponyinak vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon föltételesesn kell, az rögtön a *Nem-tudom-kicsoda* úrban fölkelti hivatottsága öntudatát. És nemcsak versenyfutás, hanem valóságos licitálás és tülekedés folyik pártok közt és pártokon belül a miniszteri tárcákért.

Így vetettek a római zsoldosok kockát Krisztus köntöséért. „A kormányhatalom, Szent István király köntösének íme a szimbóluma. Ezt ráncigálják most hivatott és hivatatlan kezek százfelé. Osztoznak miniszterségen, államtitkárságon, főispánságon, elnökségen, háznagságon, kockát vetve, mint a római zsoldosok és mérges, már-már gyűlölködő szemmel néznek egymásra pártok és zsarolással vádolják egymást emberek. Cirkuszi mutatványnak vagy – mint Pesten láttuk annak idején – vértelen bikaviadalnak nézhetnek, lia nem a nemzet sorsáról lenne szó, amelyért most hulltak el a magyarok százezrei a csatatéren.

De ez nem is minden. Van itt egy másik kockavetés is. Míg a nemzet drága fiai itt szét ráncigálják és esetleg foszlányokká tépik Szent István palástját, a magyar kormányhatalmat, addig odafönn Bécsben egy másik magyar szent palástot ráncigálnak: az ország területi integritását. A reixrát tegnapi ülésén a cseh Stranszky kijelentette, hogy arra törekszik cseh társaival, hogy „a kettős monarkia szabad egyenjogú államok közösségévé alakitta-ssék át”. Korosec szlovén úr szerint pedig „a kettős monarkiában élő összes szlovéneket, horvátokat és szerbeket a Habsburg-dinasztia jogara alatt egyesíteni kell”. A rutén Romarcuk „az egész kettős monarkia esetleges átalakítása

alkalmával Magyarország északkeleti ukrán részének e (a Galíciából kiszakítandó) tartományhoz való csatolását” követeli. Onciul oláh képviselő éppenséggel Oláhországnak Ausztriába és Magyarországra való bekebelezéséről és Ausztria császárának Oláhország királyává való megválasztásról álmodik. És így tovább. Az összes osztrák nemzetiségek a bécsi országgyűlésen nem Ausztria, hanem a *kettős monarchia* új fel- és beosztásáról beszélnek. És Clam-Martinic úr, akivel a Bécsbe állandóan utazgató magyar miniszterjelöltek alkudoznak és tanácskoznak, nem tudta se megakadályozni, se megtorolni cseheinek és egyéb vegyes népeinek ezt a betolakodását a közjog olyan tartományaiba, ahol ők hívatlan vendégek és fogadatlán prókátorok. A „kettős monarchia” nem tartozik a reixrát kompetenciájába. És ha közveszedelmes örvült, aki a dualizmust centralizálni akarja, futóbolond az is, aki Magyarországot föderalisia ábrándjaiba szövi. Mert addig legalább ebből semmi sem lehet, *ameddig a magyar nemzet egységét és erejét meg nem bontják az általános titkossal*. Az új koalíciónak tán sikerül a hatalmon valahogy megosztzkodni; de tán addig is, míg ez osztály sikerül, jó volna, ha lapjaiban, nyilatkozataiban, párttanácskozásain valamiképp megtalálná szavát e másik osztozkodás ellen, mely Bécsben oly hangos mert ienni mindjárt, mi hely est sikerült nekik a magyar viszonyokat, magyar politikusok segítségé-
vei válságba dönteni.

Konstantin király lemondott

Budapest, 1917 jun. 14.

Az ántánt gyönyörűen illusztrálja a kis nemzetek szabadságának védelmét – Görögországban. A francia Havas-ügynökség jelenti Aténból, hogy *Konstantin király lemondott trónjáról* Sándor fia javára. Ez kétségtelenül annyit jelent, hogy az ántánt végre elérte célját; megtörte a népe érdekét gondozó, önérzetes görög királynak szinte emberfölöttinek mondható ellenállását s rákényszerítette arra, hogy trónjáról le-

mondjon és hogy elhagyja hazáját. Három évi mondhatatlan nyomás és sanyargatás, három évi csel-szövés és alakoskodás után az ántant végre elérte célját: félretolta az útjából a hőslékű királyt, hogy szabadon rendelkezessék a sziget népével és területével, – szabadon háborús céljainak szolgálatára, amitől Konstantin király nemzetét megóvni igyekezett. Úgy jelent meg mint jóbarát s a kis népek védőjének álarcát viselte ábrázatán; úgy jelent meg, hogy éppen csak vendégjogot kért Görögországtól s fogadkozott szentül, hogy az ország semlegességét sérteni nem fogja. De akadt egy áruló a görög nemzetben: Venizelosz politikai pártos indulattól elvakítva, ürügyet szolgáltatott az antantnak arra, hogy mind több s mind szemérmetlenebb igényekkel lépjen föl. Ennek folytan lassanként kicsavarták a hatalom eszközeit a népe szeretetétől körülrajongott király kezéből s a nyomásmik legfőbb eszköze: az angol rendszer alkalmazása, vagyis *a kiéheztetés politikája* volt. Az ántánt hajói blokározták Görögországot s az éhínség kínzásaival csikarták ki az engedményeket a királytól; így erőszakolták ki a görög hadsereg lefegyverzését és a görög fegyverek kiszolgáltatását is. Lassanként mind több katonasággal is megrakták a boldogtalan kis ország legfontosabb sztratégiai pontjait. És amikor ilyenképpen körülfogták, bilincsbe verték s éhezletéssel és nélkülözésekkel megkínózták és kifárasztották az ország népét, derék királyát pedig tehetetlenségre kárhoztatták: most érkezett el az ántánt számára a pokoli pillanat, hogy művét, mint a modern Hellász hóhéra, betetőzze és megkoronázza.

A kis nemzetek szabadságát védelmező ántánt rabszíjon hurcolja a görög királyságot, amelynek volt bátorsága ahhoz, hogy ellentálljon képmutató jóakarói parancsának s Konstantin királynak áldozatul kellett esni azért, mert távol igyekezett tartani népétől a háború borzalmaival és mert a semlegesség szigorú megóvásában kereste országának üdvét.

Egy genfi jelentés elmondja, hogy miért következett el éppen most Konstantin király eltávolítása s hogy mily brutális kíméletlenséggel történt a trónfosztás.

Jonnaort francia szenátor, mint Görögország *védőhatalmainak* főbiztosa megjelent Aténban s követelte a király haladéktalan lemondását; de kikötötte egyúttal azt is, hogy Konstantin utódja nem a trónörökös György, hanem másodszülött fia: *Sándor* legyen. Ez a föllépes és ez a követelés pedig bevallottan azért volt sürgős az antantra nézve, mert *Thesszáliában gyönyörűen áll a vetés* s az a veszedelem fenyegette a kis nemzetek barátait, hogy ezt a termést Konstantin király hívei fogják learatni s akkor nincs éhség és az ántánt elesik leghatékonyabb fegyverétől. Ezt a veszedelmet kellett elkerülni s biztosítani kellett a thesszáliai termést az ántánt kegyes céljai számára. Ezért kellett sietni Konstantin elmozdításával most, amidőn a görög nép szükségét szenved s amikor az ántánt blokádjá szabályozhatja a kis ország szenvedéseit. Konstantin király pedig inkább enged, mintsem hogy *fegyvertelen* népét az ántánt hajóhadának és sorkatonaságának, az ántánt vérszomjas boszujának és a polgárháború iszonyú pusztításainak is kiszolgáltassa.

Megrázó tragikum szól hozzánk Konstantin király sorsából s a világháborúnak egyik legbeszedesebb tanulságát demonstrálja világraszóló rikító világításban az a szomorú helyzet, amelybe a viruló kis Görögországot az ántánt hatalmasságainak durva önkénye sodorta. Mit érnek a kis nemzetek védelméről, a népek szabad rendelkezési jogáról, a demokráciáról és a szabadságról ropogtatott harsogó frázisai az antantnak s Anglia méltó tanítványául jelentkező Amerikának, mit ér az egész szemfényvesztő alakoskodása a szépen csengő, világmegváltó *szavaknak*, amikor a megdöbbenő valóság, a meztelen tényék olyan vérlázító képet mutatnak, aminő Konstantin király elűzésében és a görög nép példátlan megalázásában mindennél jobban jellemzi az egész ántánt-társaságnak brutális és kíméletlen hatalmi tobzódását. Jaj annak, aki gyöngébbnek bizonyulván, az ő kezükre jut s az ő nagylelkűségükre van utalva!

A szívekhez!

A balatonszabadi hadiárva. gyermekszanatóriumért

Budapest, 1917 jun. 14.

Az emberiség, amely oly büszke volt az új kor csodás vívmányaira, civilizációja mindennemű alkotására, a tudomány, a művészet, a társadalom, a humanitás intézményes nagy fejlődésére, úgy hogy már a nemzetközi és világbékének is orgánumai voltak, melyekben a világ legnemesebb elméi keltek versenyre ez ideál föltételeinek keresésében és biztosításában; az emberiség elcsüggedve szemléli a reánk tört szinte egyetemes háború borzalmait, melyek minden illúziókat az ember nemesebb hivatásába, a haladás igazi értékébe vetett hitünket összetörték s mintha azt bizonyítanák, hogy minden haladásunk csak az értelemé, erkölcsi lényünk megmaradt állati természetünk hatalmában.

Mégis a háború égő poklának füsttömegéből kicsap és égre tör két csodálatos lángoszlop, túlvilági fényben földfeletti ragyogással. Egyik a halálmegvető vitézség, melynek tündöklő példáit látjuk, az, öldöklés borzalmas káoszában is. Egymásért és mindnyájunk kért, a hazáért, a legnemesebb ideálért, a koronáért, históriánk fényében ragyogó e közjogi fogalomért, a ház tűzhelyéért és az ország határainak sérthetetlenségéért ezrek, százezrek és milliók rohannak a halálban az önfeláldozásnak, a férfias bátorságnak, a magyar bravúros vitézségnek legendába illő példáit adják, hogy elmondhassuk: sok mindenből kifosztott bennünket az idők mostoha járása, de a szép, a nagy és nagy dolgokra képes magyar lélek él régi erejében s átmegegy jövő idők föladataiért tovább küzdeni.

A másik lángoszlop pedig a magyar asszonyok és férfiak ama megindultsága, amely a háború félelméből és zűrzavarából a jótékonyság irgalmas hajlékaiba gyűjti a lelkeket. Soha annyi áldozatot erre a szent tűzben égő oltárra nem raktak, mint a megpróbáltatás e nagy napjaiban. A háború sebeit gyógyítani, a háború pusztításait helyre hozni, szenvedéseit enyhíteni,

keservét, bánatát, lelki fájdalmait vigasztalni: adománnyal, munkával, szamaritánus cselekedetekkel siettek, szinte tolongtak leányok, asszonyok, férfiak.

Oh, de hol van még az áldozatok napjainak a vége!

Mindennap újra szétreppen az Úr angyala, irgalmasságra indítani a dobogó szíveket.

Amit én itt most beszélek, az a beteg gyermekek esdeklő szava.

Akiket nem karddal és ágyúval fegyverező ellenség vert le, hanem a nélkülözés, a szegénység, árvaság, elhagyatottság és a gyilkos betegségek bujkáló serege.

Hasson el szózatom a paloták, a kunyhók, az elmék, a szívek minden zugába.

Hallják meg azok, akiknek gyermeke most nő fegyver alá. Az árvák, ügyefogyottak, betegek áldása fogja kísérni érte.

Hallják meg azok, akiknek fia és hozzátartozója már ott künn van az ellenség tüzeiben. A nyomorult és beteg gyermekereg imádsága fog örködni rajta.

Hallják meg azok, akik Isten tanácsából gyermek nélkül manidtak a háború öldöklő kezétől. Gyermeük helyén, aki legdrágább vérért adta a hazáért, gyermeket mentenek meg a hazának.

Hallják meg azok, akik gyermektelen élik életüket: ők gyermekükért gyötrődő szegény és tehetetlen szülőknek adják vissza reményüket, életkedvüket, munkaerejüket: a gyermeket.

Hallják meg mindazok, akik szemtanúi e világhatalmas katasztrófa rettenetes emberáldozatainak, mert a jövőnk, a nemzet üdve és jóléte, mindnyájunk biztonsága és boldogsága függ attól, hogy ami emberiben megmenthető, az oda ne vesszen a mi gondatlanságunktól, nembánomságunktól, szívtelenségunktől.

A vézna, sápadt, beteg gyermekeregnek a Ti szívetek melegsége fogja visszaadni a színt, a testet, az erői, az életet. Nektek a lelki örömet, a megnyugvást, az égi öntudatot, amely minden megmentett élet fohászából száll megmentője fejére.

Az irgalmasság: nevében. I

- *A Lista* -

Budapest, 1917 jun. 15.

Végre megvan a hivatalos lista és holnap kész lesz – sub auspiciis Regis, mert a király lejön az ünnepi aktusra, – az új minisztérium. A listát fejszóvalva fogadja az ország. Szokatlan lista, de a szónak nem éppen kedvező értelmében. Sok benne a fiatalos merészség. Sok a fanatikus hit abban a gyakorlati axiómában, hogy akinek hivatalt ad az Isten, ad annak eszt is hozzá. Nagyon kívánjuk, hogy a hit be is váljék. Nem mintha bankit is lekicsinyelnénk az új miniszterek közül. De bizonyos, hogy van egypár név benne, akinek a tulajdonosa, ha tán voltak is olyan merész álmai, minő a politikusnak a miniszteri tárca: nyilván álmában sem gondolt arra, hogy vagy őket éven innen elérje ábrándja megvalósulását.

Apponyi Albert gróf tisztos alakja úgy fest a társaságban, mint az anyatyúk, akinek feladata, hogy védő szárnyaival fedezze csibéit. Bizony-bizony, ő lesz az öreg a háznál. A fiataloknak gratulálunk. Közönséges időben nagyszerű pozíció, ha valaki illúziói és életkedve teljében elhivatik a magasztos feladatra, hogy nemzete sorsát intézze. Hogy az ifjú miniszterek gondoltak-e arra, hogy ez micsoda feladat egy ilyen háború legkritikusabb időszakában, azt nem tudjuk, de fel kell róluk tennünk. Vázsonyi Vilmost is körülbelül a fiatalok közé számítjuk. Ránézve, nem hogy kifogásunk volna, hogy tárcát vállalt, ha ily irányban kellett a válságnak megoldatnia; ellenkezően, szívesen látjuk őt a kegyelmes polcon. Bizonyos az, hogy ő közéletünk egyik legszellemesebb és a nyilvános életre legfegyverzettebb alakja. Azt azonban, hogy éppenséggel az igazságügyi tárca lett az övé, nem lehet tapintatos választásnak tartanunk s úgy vagyunk értesülve, hogy ez a dolog felsőbb bírói körökben is aggodalmat, sőt reszenzust keltett. Az ő ügyvédi prakszisa a kriminális perekben erőszakos és inkább prókatori volt, sem mint jogvédő és igazságkereső. Nagy tapintattal és önfegyelmesséssel kell dolgoznia, ha az ügykörébe

tartozóik bizalmát és nem megfélemlítését tartja ő is a miniszteri sikerek alapjának.

De ha feltűnő a lista a benne foglalt nevekért, feltűnő ama nevektől is, amelyek nincsenek benne. Senki sem fogja az országban megérteni, hogy miért maradt ki Andrássy és mindenki töri a fejét azon, hogy miért nincsen benne Károlyi Mihály gróf.

A lista így egy kissé az ideiglenesség benyomását teszi. Egy kissé az elhamankodását. Egy kissé a megszorultságét. Egész teljességében pedig olyan, mintha a legkínosabb allku és presszió vegyes eredménye volna. Egy kissé *általános*, mert csak úgy általánosságban irikáhb csak mintha osztozkodtak volna e tárcákon és véletlenül került az egyik ide, a másik oda; egy kissé *Htkos*, mert nem látni az okokat és rugókat, melyek íz eredményt létrehozták; egy kissé végre *községenkénti*, mert nem a tárcáknak kerestek embert, hanem a községeknek (pártoknak) tárcát. Ma elég ennyi. Holnap és azután több mondanivalónk is lesz a dologról.

Köszöntő és búcsúztató

Budapest, 1917 jun. 15.

Éppen néhai id. Szögyény-Marich László emlékiratainak második kötetét lapozgattam, amikor meghozták a *Budapesti Közlöny* mai rendkívüli kiadását, melyben az új minisztereket kinevező, a régieket elbocsájító királyi kéziratok foglaltatnak. Igen érdekes gyűjtemény ez. Férfiakat ad vissza a magánéletnek, részben kitüntetésekkel, részben nyugdíjazással, akiknél bátrabb és önfeláldozóbb szolgálatot a rendnek, a nemzetnek és a dinasztíának régen tettek magyarok. Egy erőszakba és anarkiába sülyedt képviselőházat kényszerítettek vissza a rend és törvény ösvényeire és tiszteletére. Igaz, hogy szinte erőszakkal. De hol lehet e világon erőszakot szép szóval, hol lehet anarkiát prédikációval megszüntetni. Akit pártszenvédelem nem vakít, az ma is; a későbbi történetíró minden időben vallani fogja, hogy Tisza István gróf, mint miniszter-Blnök a maga elszánt szabálytalanságaival, kíméletlen erőszakával, s e dologban a végsőkéig való kérlelhetet-

len kitartásával olyan időben, amikor idegen népek és uralkodók már titkon alkudoztak az osztrák császár és a magyar király birodalmainak eldarabolásán, trón- és nemzetmentő szolgálatot tett Ferenc József királynak, utódainak a trónon és a magyar nemzetnek. Mert ha az a pártviszály, amely a koalíció óta mindjobban dúlta politikai életünket, nem szűnik meg testünket és lelkünket tovább szaggatni s e felfordult állapotában találja a világháború nemzetünket: ennek a háborúnak veszedelmei éppen ránk, magyarokra nézve legalább is megtízszereződtek volna.

Egyszer egy bolond fanatikus rásütötte pisztolyát a képviselőházban Tiszára. De a nemezis – mert a jó szándékú törvénytelen cselekedetek is a megtorló igazság hatalma alá esnek – más bukást szánt a magyar közélet e nevezetes hősének. Nem halált az orgyilkosgolyótól, hanem bukást hatalma teljességében, egy nagy parlamenti többség élén, a király bizodalmanak írásos bizonyítékával a kezében: azt, ami formailag, a parlamenti szokások és normák szerint a képtelenségek sorába látszik tartozni.

De vannak más tényezők is, mint a parlamenti normák. Az élet nem dolgozik egyszerű szabályokkal és szimpla motívumokkal. Tisza István gróf, mikor az erőszakosságok sorozatával végre diadalmasan megfékezte az erőszakosságot, mely parlamentünket komoly munkára képtelenné tette s mely, ha kivételes esetekben jogosultnak el is kell ismerni, állandósítva, úgyszólván rendszerré téve tönkretesz minden szabadságot, törvényt, alkotmányosságot és közdologbeli rendet: Tisza, mikor erőszakkal ölte meg az erőszak sárkányát, a legyőzöttnek oly gyűlöletével terhelte meg magát, amelyet ellenfelei nem tudtak magokból kiirtani. Ez a gyűlölet minden kínálkozó alkalommal fellobbant s én a mai kormányválságnak csak egyetlen egy józan és elfogadható okát tudom: azt, hogy ezek az ellenzékek és Tisza István és pártja engesztelhetlenül álltak egymással szemben. Hogy ezek, ha a háború pressziója megszűnik, üdvös munkát együtt a törvényhozásban nem végezhetnek. Jobb tehát, hogy most közbevetőleg elintézték a dolgot. Egy nevezetes és különös jelenséget kell konstatálnunk e vetélkedés-

ben, e mérkőzésben, a gyűlölködés e harcában, mely nem a fórumon nyíltan vívatott meg, hanem a kulisszák mögött és a szív redőibe rejtve: konstatálnunk kell azt, hogy ebben a mérkőzésben, az egész birok alatt Tisza István gróf egyre nőtt, folyton nagyobb lett s legnagyobb abban a pillanatban, amikor egy feltűnően konvencionális királyi kéziratral megírják neki az útlevelet az – oppozícióba. Ellenben minden ellenfele a birokban mindjobban összezsugorodott, folyton kisebb és kisszerűbb lett és legkisebb most diadala pillanatában, amikor Apponyi Albert gróf, a híres ó-konzervatív Apponyi-sarjadék, az ultramontián jezsuita, a megtestesült reakció bemegy zászlónak egy kabinetbe azokkal, akik neki ezeket a megtisztelő címeket évek hosszú során át – persze méltatlanul – osztogatták, de akiknek szabadgondolkozói, szabadkőművesei és hazátlanságukkal hengegő nemzetközi szociáldemokrata világnézetétől őt és nemzeti (rég) programját világtengerek választották el; és amikor Andrásy azokat, akiket foganatos munkájával diadalra juttatott, a lapjában mint egy elkeseredett nagymama kénytelen pirongatni, szidni és korholni, hogy ne tülekedjenek oly szemérmetlenül a miniszteri s államtitkári állásokért. Mert tiszteljük ugyan az új miniszterek egyéni tulajdonságait, de hogy – Apponyi szónoki erejét és Vázsonyi elmés és cinikus szókimondását leszámítva – nem a közepszerűségek mustra kabinetje: azt csak ezentúl lesz muszáj nekik bizonyítani. A változást ebből a tekintetből sem erkölcsi, sem értelmi okokkal igazolni nem lehet.

De miért kezdtem e sorokat néhai Szögyény László emlékirataival? Azért, mert nagy megindulás vesz rajtam egyszer-egyszer erőt e könyv olvasása közben. Látok az ó-konzervatívoknak e könyvben megírt munkálkodása és az új kormány dolga közt valamilyen érintkező pontokat, valamely hasonlatosságot.

Mikor a nemzet a negyvenkilencediki rettentő katasztrófa után lezuhant a szerencsétlenség feneketlennek látszó sötétségeibe s elhagyatva, segítő barát és partfogó nélkül csörgette rabláncait: ezek a konzervatívok: Apponyiak, Andrásyak, Dessewffyék, Szögyények, Esterházyak oda álltak a két malomkö: a csá-

szár és a magyar nemzet közé, kecsgettetve magukat éveken át, fáradhatatlanul azzal az ideális ábránddal, hogy sikerülni fog enyhíteniök az osztrák kormány zsarnok kezének kegyetlen nyomását és törniök egy ösvényt, melyen tán visszavezethetik idővel a magyar nemzetet ősi jogai birtokába. Mily rajongó szeretete élt ezekben az urakban mindennek, ami magyar; mily fanatikus szerelme a magyar intézményeknek; egyetemes műveltség melett mily alapos és tüzetes ismerete a nemzeti viszonyoknak, történelmi fejlődésüknek, pótolhatatlan értéküknek és genialis eredetiségüknek. Nem lehet mondani, hogy szívós, leikes, ideális munkájuknak nem lett volna valamely eredménye. De mégis tragikus igazság, hogy a két malomkő között ők őrlődtek meg, e fényes elmék, e forró szíveik, ez ideális magyarok.

Most – megint az Andrássyak, Apponyiak, Esterházyak vonulnak föl a király és nemzet közé. De nem az ősi alkotmány, nem az elévülhetetlen jogok követelése, nem nemzeti álmok valóra váltásának a vágya hajtja őket. Ők a nemzetközi demokráciát, a szabadgondolkozás frivol hőseit, ők az általános titkóst, ők a tömeget, a tudatlanságot vezérlik oda a király és a nemzet közé. ők nem önfeláldozón a nemzetért megöröklődni mennek oda, hanem hogy a hatalmon osztozának kipróbálatlan elemek, időelőtti ambíciók. Őket nem a haza, a nemzet, a miaigyarság babonás szeretete, őket ellenfelük, vetélytársuk gyűlölete hevítette harcra. Ők nem magukat áldozzák föl elveikért, meggyőződésükért és a nemzetért; hanem elveiket, meggyőződésüket, esetleg a nemzetet is, ha a demokrata blokk úgy kívánja; gyűlöletükért és azoknak hatalomra jutásáért, akiknek élére álltak. Mert bizonyos, hogy úgy néznek egymásra, hogy mindenik a markába nevet, gondolván magában: ezt ugyan becsaptam. De én biztosítom őket, hogy csak az egyik csapta be a másikat. Meri Andrássy, Apponyi, mindent kockáztattak, ami nekik vagy az országnak hasznára lehetne; akikkel pedig vitették magukat, azok semmit sem kockáztattak, ellenben nagy hatalomra tettek szert, amely könnyen nagy veszedelmévé lehet a magyar nemzetnek.

Ez elmélkedéssel kívántam köszönteni az új

minisztereket és elbúcsúztatni Tisza István grófot, ő hozzá a Budapesti Hírlapot úgyszólván erkölcsi kötelekekkel fűzte a háború nagy érdeke s a nemzetet fenyegető ama nagy veszedelem, mely a radikális, választójogban rejlik. Ez a veszedelem pedig az új kormány jöttével szinte imminens lett. És nekem ez is háború, tán fontosabb, mint mai stádiumában immár a világháború, mert ami külfellenségeinknek nem sikerült: Magyarország eldarabolása, – azt ez az elvakult választójog még könnyen elvégezheti rajtunk. A választójog kötött bennünket Tiszához, az választ el bennünket áthidalhatatlanul az új kormánytól.

Nagy harc lesz. A Budapesti Hírlap az egyetlen kürtös, mely e harcra hívja a nemzetet.

Eszközök és célok

Budapest, 1917 június 17.

Most jelenti egy csoport magyar katonatiszt olvasónk Meránból, hogy egy osztrák folyóiratban; *Österreich von Innen* (Ausztria belülről), címmel egy reixráti képviselő és német társai, szépen feldarabolják a mi hazánkat, míg mi ezerszámra ontjuk érte vérünket. Meránbam, írják panaszos barátaink, mindenki ezzel a füzettel szaladgál és hévvel pertraktálja tartalmát. Szép, de hogy kerül egy munka, melyben a butaság és szemtelenség versenyez egymással: hogy kerül a harc-tér közelébe, a nap-nap után kemény élet-halál harcot vívó vitézek kezébe? Talán, aki küldi és terjeszti, épp ezt találja alkalmasnak magyar bakáink önfeláldozó harci kedvének fokozására?

De minek teszünk fel ily henye kérdéseket! Hiszen e pillanatban állandóan az a témája az új életre kelteti reixrátnak is, amelyben most nagy öröme telhetik Andrassy Gyula grófnak, aki oly odaadó buzgalommal és lelkeséggel követelte az osztrák alkotmányosság illetén helyreállítását. Ebben az osztrák birodalmi gyűlésben a szlávok nyíltan követelik nap-nap utána magyar szent korona valamelyik drágtakövét; az; oláhok a császári korona alá akarják terelni a „mon-

arkia” összes románjait; a németek nem hirdetik ott az említett röpirat nyíltságával a magyar birodalom felosztását, de épp a mai napon akadt egy német szónok, aki felhányta Magyarországnak, hogy Ausztriától megvon minden élelmiszert, míg maga minden jóban dúskál, s hogy, *sajnos*, úgymond, a háború alatt kivívta magának a monankiában a hegemoniát, amit abban is érvényesített, hogy *magyar parancsra* minden harctéri jelentés *kénytelen a magyar katonák cselekedeteit jobban kiemelni*.

Nem fogunk ezekkel az expektorációkkal itt közvetlen vitatkozásba bocsájtkozni, konstatáljunk annyit, hogy a halottaiból feltámasztott osztrák parlament, amely a legdemokratikusabb általános választójogon nyugszik, korlátlanul hirdeti, hangoztatja & szemünkbe vágja *ugyanazokat a követeléseket*, amelyek ellen mi magyarok három év óta az antanttal szemben védekezünk. Arról pedig engem senki se fog meggyőzni, hogy felnégyeltetni (kellemetlen az antanttól, de az osztrák reixráttól (kellemes).

De nem szabad semmin se csodálkoznunk. A világ látszóan néha logikátlan szökkenéseket tesz, de végül mindig kisül, hogy minden jelenség néha rejteti, néha nyilvánvaló okok kérlelhetetlen következménye.

Bécsben mindenha megfordított politikát csináltak. Ott eszelték Ausztria számára, amely országokból és királyságokból áll, a német centralizációt; ellenben Magyarországon, ahol egy soha meg nem támadott, soha meg nem rendült történelmi és nemzeti egység létezett, itt a politikát a *divide et impera* élvére alapították, holott Ausztriában nem nehéz, de lehetetlen az egységesség, ellenben Magyarországon önként (kínálkozik, sőt háromszáz éves következetes és kegyetlen munkával sem lehetett megbontani).

Egységünk megbontásánálk fősziköze végre a nemzetiségi kérdés lett, melyet Bécsből nagy szeretettel dédelgették. Nagy és hatalmas egyházakat szerveztek a számára, melyek végre intelligenciát is neveltek maguknak. Szabadságharcunkban megtörtént az erőpróba is. Nemzetiségeink egy része csakugyan fel is lázadt a forradalmi kormány ellen; de még akkor is csak részben tudták megtántorítani – különösen

töt nemzetiségű – népünket; a rutén egészében hű maradt. Még oláh is volt, aki nem szakadt el a nemzettől. A mostani háborúban pedig kiderült, hogy semmi kitanítás, semmi izgatás se a tót, se a román népen nem fogott. Mindig hű szívvvel lelkesen, nemzeti színű zászlókkal vonult hadba s magyar bravúrral verekedtek magyar pajtásaik mellett a magyar hazáért. *Vezetőik pedig*, akik hűségüket megkísértették, kénytelenek voltak ellenségeinkhez menekülni és most is hazátlan bújdosnak. Megtanulhatja ebből mindenki, aki látni akar, hogy a nemzetiségi kérdés csak bolondok és árulók számára való aréna. A népet egy-egy választáson fanatizálni lehet, mert hiszen nem tudja, hogy ott miről van a szó, de magyar hűségében megtántorítani nem lehet, ha kenyértörésre kerül a sor és nem hagyják meg professzionátus izgatók kezében jámbor és fogékony lelkét. Az intelligencia azonban, amely nemzetiségi politikára alapítja számításait, árulóává lesz nemzetének és uralkodójának.

A bécsi *divide et impera* most, mikor a nemzetiségek csődöt mondtak, a szociáldemokráciát mozgósítja a nemzeti egység ellen. Röpiratok és a reixrát szónokai bizonyítják, hogy célját, politikáját el nem ejtette, csak eszközt cserélt magának. De ezen a téren is ugyanaz a csalódás várja, amely a nemzetiségekkel érte. Mert a nemzetiségi kérdés kultusza irredentizmust és hazaárulást nevel; a szociáldemokratizmusforradalmat. És még ha esetleg a szándéka nem is az. Mert hiszen miért gyanúsítanám meg őexcellenciáját, Vázsonyi Vilmos miniszter urat azzal, hogy rosszhiszeműen készíti elő a bomlást, melyből forradalom lesz. Ez a szociál-demokrata fejlődés irányában és természetében rejlik. Hiszen csak oda kell nézni a szomszédba, ahol szociális forradalom kezére jutott a hatalom: Oroszország ma már csak névleg létezik. Ahány városa van, annyi kormány parancsol benne. Ahány tartománya, annyi köztársasági alakulás. Egészen klasszikus képe a bomlásnak, amelynek a vége előre látható: a kellő pillanatban egy-ikét százezer szurony élén kezébe veszi a dolgot egy arra való katona-ember, kommandóroz és az fog történni, amit ő akar.

Ez az út nyílik meg minden állam, minden or-

szág, minden nemzet előtt, amely elejti létrejöttének: s fennállásának összefoglaló történelmi energiáit – akár elvek, akár törvények, akár intézmények képében – és áttér oly tanításokara, melyekben nem kapcsoló, hanem szétbontó erők lakoznak.

És a tapasztalások szerint ki meri állítani, hogy a szocializmus nem ilyen? Ki meri az ellenkezőt állítani, aki látja, hogy a régi francia alkotmányos nagypártok a szocializmus diadalával elmorzsolódtak vagy tizenöt – ha több nem – töredékké, lehetetlenné téve vakmely egységes, azonos szellemű, ugyanegy irányú törvényhozás munkáját. Ki nem látja a szocializmus erjesztő s bomlasztó hatását Oroszország töredékekre hullásának ijesztő képében?

És olyan nagyon éles szem kell-e hozzá, hogy c vészes fejlődés szimptomáit fölfedezzük a hazánkban most diadalmaskodott politikai irányban is? Elvégre egyelőre még szinte tiszta földmivelő nép vagyunk és még jó darabig az is leszünk és gyöngye, ingatag leikü államférfiaink pipogyaságából egy különös fordulattal az ország nyakára a sztrájkok, ipari munkások politikája szakad rá. Jól megértsük; nem az *ipar* politikája, mert hisz iparunk aránylag alig van még, hanem a nemzetközi befolyás alatt álló és nemzetközi minta szerint szervezett és vezetett munkások politikája.

És ebből a szögből tessék most megnézni az új iminiszteriumot. Nagy alkudozás, tülekedés, versengés után sikerült négy kisebbségi pártból ezt az igen vegyes társaságot összehozni. De ez csak az első alku. Hogy még néhány ambíció kielégíttessék, kreálni fognak két-három új miniszteriumot (mert hiszen még nincsen elég hivatalnok Magyarországon!). De itt sem áll meg a tolakodás a terített asztal körül: jön a miniszjterségben, államtitkárságokban, házelnökségekben való osztozkodás után a fölvonulás a főispánságokért; a főispánságok után következik a nagy alku a – választó kerületekért.

Ha pedig mindez simán lemegy, a mi éppenséggel nem valószínű ott, ahol a külső, a megalkuvásból született egyetértés oly sokaságát takarja el az egyenetlenséget szító érzelmeknek, nézeteknek és – amennyiben még van – elveknek és meggyőződéseknek: ha

mindez simán megesik s a nagyszabású osztozkodás sikerül, akkor úgy-e a négy osztozkodó párt mindenike megerősödve tér vissza a legközelebbi választásból. Hozzá fog még jönni valamely nemzetiségi párt is; sőt óhatatlan, hogy a mostani demokratikus képmutatással szemben mely nélkül meg sem alakulhatott volna a mai (kormány) szembe fog szegződni a radikális demokratság; lesz amellet nyilván pártja a józan és komoly nemzeti magyaroknak is, talán az agráriusoknak is, talán a merkantilistáknak is, talán az iparosoknak is, mert az ilyen érdekcsoportok alakulásának törvénye, hogy mind újabb és újabb árnyéklatok jönnek létre, ott ahol mindennek van képviselője, mindennek van pártfogója, csak annak nincs, akiért voltaképpen a törvényhozás létezik: az összességnek, a nemzetnek. A nemzeti politika és a szociális politika alapkülönbsége az, hogy a nemzeti politika a nemzet jogaiért küzd, azokat gyarapítja; a demokrata politika az egyén érdekeiért és jogaiért, melyeknek a nemzet érdekeit alája rendeli.

Erre az útra lépett rá az új kormány. Ezen az úton fogja hurcolni a nemzetet, amíg levásnak, lekopnak, leszakadoznak róla ezer éves történetének a kapcsai. Szocialistáink lapja még meg sem törülte a száját az italtól, amelyet kocintott arra a szerencsés fordulatra, hogy a kormányhatalom demokratizálása sikerült s a kezökbe került; máris megfújja a harci trombitát a vármegyék, községek ellen. Addig nem ér, azt mondja, a kormányhatalom semmit, míg a vármegyék a magyar értelmiség kezében vannak. Oda is a nemzetközi szocializmus diadalát kell bevinni. Így azután előbb meglett az ellentétes elemekből összerótt kormány; ez a Ikormány megcsinálja magának ha lehet, a saját képére, heterogén töredékekből összerótt országgyűlést; ez az országgyűlés a maga képére gyúrja a vármegyéket és akkor készen tesz a munka: a nemzet egysége széthull elemeire. Egy háromszázados politika diadalmaskodik; a német, alki most sir, hogy Magyarországé a hegemonia a *monarkiában*, nyugodtan alhatik, mert akkor készen leszünk Magyarországgal, hegemoniával, egységgel és nemzettel), küszöbén a fédérait osztrák császárságnak.

De előbb verekszünk. Úgy fogunk verekedni, tmint a magyar baka a lövőárokban és úgy fogunk a magyarok istenével győzni is.

Új minisztériumok

Budapest, 1917 jún. 18.

Csütörtökön fog az új kormány a képviselőházban bemutatkozni s beadja előterjesztését az indemnitásról. Ezt a képviselőház természetesen meg fogja szavazni. Benne lesz már az indemnitásban a tisztviselői fizetések rendezésének a költsége is. Ez ellen sem *tehet senki sem* kifogást. Hiszen ez a rendezés még a régi kormány munkája. Más kérdés, hogy meg lehet-e szavazni azt, amit az Esterházy-kormány szintén bele akar tudni: a tervezett új minisztériumok költségét is.

A minisztériumok szaporításának szándéka már régebben meg van s azt hiszem, a dolog nincsen minden komoly olk nélkül. De új minisztériumok fölállításának Iomoly oka csak egy lehet: az országos érdek és a szükség. Ehhez nem csekély megfontolás, körültekintés és óvatosság kell. Hogy egy új kormány, melynek első sorban az elnöke, de jó néhány tagja híjján van minden ily természetű praxisnak és tájékozottságnak, hivatalkodása egyik első lépésének ezi választja ki: abban igen kevés van szükséges komolyságból. Az ember azt hinné, egy új kormány vállalkozása azt jelenti, hogy átveszi az országot és, magára veszi a gondját s nagyobb elhatározásaival vár addig, m ig föladatába valamelyest beledolgozta magát s megszerzi magának a kellő tájékozottságot működésének nagy, kiterjedésű és bonyolódott körében. Az új kormány új minisztériumok: fölállításának, szinte rögtönzésének a szándékával mintha nem is az országot és gondját vette volna át, hanem csak a hatalmat, melynek töredékeiből azokat kell jutalmaznia, akikkel való alkuja lehetővé tette, hogy az országos hatalom birtokába jusson. Az emberben az az érzés támad föl, hogy nem nemzeti érdekek kielégítéséről van e dologban szó, hanem kielégítéséről azoknak a szertelen és

szemérmetlen tülekedéseknek cégéres állásokért, mely tülekedés Andnáissy Gyula gróf lapjában még a minap oly élesen ostorozthatott. Miniszteri tárcák, állatni titkárságok kellene azoknak a jó barátoknak, akik az új alakulás körül maguknak kétes becsű érdemeket szereztek. Egyre-másra nyújtják be a váltókat – az egyik párt két tárcát, a másik egyet, a harmadik meg államtitkári állásokat követelvén, – úgy hogy a minisztériumok mai szerény száma mellett ezek az igények ki nem elégíthetők. Nosza hát, – gondolják a vezérek, – segítsünk a dolgon új minisztériumok fölállításával. Ez ugyanis már egy régen érzett szükség. Nekünk, így okoskodhatnak tovább, kapóra kínálkozó alkalom. És belesodorják tapasztalatlan elnöküket ebbe az éppoly erkölcstelen, mint veszedelmes kalandba.

Mert ilyen fontos intézményeket nem szabad mellékes és illetéktelen okokért hevenyészni, hanem csak alapos előkészítéssel, a szükség parancsa mértékéig tanácsos megalkotni; nem helyes egy kormányválság zavarai, tisztázatlan pártviszonyok közt és a kormányzásnak egy a háború folytán előállt abnormális, felfordult s bonyolódott állapotában erőszakolni. Ehhez békés idők nyugalma, biztossága és mondjuk kényelme kell, a mikor szervező munkák egyáltalában lehetségesek s az egész közigazgatás nincsen úgyszólván egy harmadik, önálló érdek: a háború szolgálatába beállítva. Ma nem is lehetne becsületesen és igazságosan az új minisztériumok személyi kérdéseit intézni. Hiszen sokan nincsenek itthon, mert a harctéren vannak, éppen az értékesebb munkaerők sorából sokan nélkülözhetetlenek a háború által rajok rótt külön feladatok szolgálatában.

De a rendkívüli viszonyoktól függetlenül is. Nem volt-e eddig is egyik lehangosabban kiáltó országos panaszunk, hogy minisztériumainkban temérdek a hivatalnok, sok a k aszinózás és dologtalanság, ellenben kevés és elégtelen a fizetés. Hát nem volt még ebből elég? Még több rosszul fizetett hivatalnok kell a magyarnak? Igaz, itt van az indemnitásban a tisztviselők fizetésének rendezése. De tudjuk, hogy ez a rendezés is alatta marad a tisztviselők és a kegyetlen idők igényeinek. E szerint, mikor ma se tudjuk a becsületes

munkát kellőképpen honorálni, ezen azzal akarunk segíteni, hogy még több elégedetlen hivatalnokot állítsunk be, a helyett, hogy megtakarítva az új miniszteriumok rengeteg költségét, jobb beosztással jobban kihasználjuk a meglevő erőket és az új miniszteriumokra elpazarlandó költséget is az ő helyzetük javítására használnák fel?

És a három éves háború rengeteg áldozataival, kölcsöneivel, költségeivel, kártalanításaival, árváival, rokkantjaival, elpusztult felsővidékével és erdélyi megyékkel szemben igazán nem tudnánk a pénzünknek jobb helyét, mint hogy a demokrata blokk követelődzéseinek kielégítésére hirtelen, gondolomf ormán, hevenyészve néhány új miniszteriumot állítsunk föl, hogy az excellenciás és méltóságos urak megszaperodjanak felettünk? Majd olyan szaga van ennek is, mint a betegpénztáraknak. Ott is kisebb – gondjuk is nagyobb a betegeknel. A fődolog a vezér urak számára a jól dotált állás, a napidíj és utazási költség. Elvégre megbotránkoztató és demoralizáló látvány, hogy a demoíkrácia (már mint a miénk) grófok és más nagyurak égisze alatt uralomra jutván, embereit illetéktelen helyre bedugdossa (Vázsonyit az igazságügyibe, Batthyányi Ö felsége személye mellé, Zichyt a horvát tárcába) addig, míg új miniszteriumokat kreál, hogy oda tegye őket, ahova valóknak véli, és új embereket dugdoshasson az Ö helyükbe. íme, így inaugurálja magát Magyarországon – nem az igazi, hanem a hivalkodó és hatalmaskodó demokrácia. Így már most, mikor még semmit se tett, csak méltóságokat kreál és osztogat. Mit fogna ez belőled csinálni, Magyarország, ha kezébe találná íkapni nem csak a *kinevezést felülről*, hanem a *hatalmat is*, alulról, a *nemzettől!*

A magyar nenuetí szociáldemokrácia

Budapest, 1917 jun. 19.

Hogy katonai kifejezéssel éljünk: a mi demokrata antantunk egységes haditervvvel rohanta meg Tisza István hadállásait, hogy áttörje őket. Az áttörő kísérletnek sztratégiai sikere nincsen, csak taktikai. Elfog-

laltak néhány árkot, abban megfészkeltek magukat, s most ott ülnek és azon sóhajtoznak: bárcsak kint is volnánk már belőlük. Az új kormánynak s a körülötte versengő pártoknak kezd kényelmetlenné lenni a helyzete, még mielőtt megszületése vajúdasán is egészen túl lenne. Nem is lehet csodálni, hogy lapjaik is idegesek kezdenek lenni és ahelyett, hogy arról beszélnének, hogyan és mivel fogják – amire vállalkoztak – megmenteni a hazát, azt a kis időt és erőt, ami az állásokért val ó versenyfutásukból megmarad nekik, arra használják föl, hogy mosakodjanak, a mi vádjaink ellen védekezzenek és botránykoztató hibáikat és erkölcstelenségeiket átkendőzzék erényekké.

A szociáldemokrácia vezérlapja és a szabadkőművesek hivatalos orgánuma járnak ebben elől. Hogy mi hazaárulásnak mertük nevezni azt, hogy Stokholmban az elnyomott magyar nemzetiségek felszabadítását követelték (vagy ígérték) és azt, hogy Szerbiának kárpótlását követelték nemzetközi pénzen és hogy kikötőt sürgettek neki az Adrián.

Magyarország számára ellenben semmit sem követeltek, de dicsekesznek vele, hogy földarabolásáról geográfiai okokból lemondanak.

E lapban más helyen olvasható Lyka Dömétől nyílt levél Szurmay honvédelmi miniszterhez. Lyka Döme régen képviselő volt. Ma visszavonultan él. Nem vár és nem követel senkitől semmit, ellenben mindennütt ott látható a neve, ahol társadalmi, emberbaráti vagy nemzeti célokra áldozni kell. Háborús jótékonyágát hirdeti két szobor: Székesfehérvárott a vasvitéz, Mátyás király szobra; Kolozsvárott a gyönyörűen kifáragott székely vitéz. Ebből a semmi párthoz nem tartozó, semmi érdek által meg nem kötött magyar lélekből kitört a megbotránykozás a mi Stokholmban járt szocialista apostolainknak lelketlen, magyartalan, hazafiatlan és érzéstelen maguktartása láttára. Nem várja sem ő, sem más komolyan, hogy a mai viszonyok közt akárki őket törvény elé állítsa. De bizonyága minden időkre, hogy miképpen botránykozik meg a magyar nemzeti lélek ezen a nemzetközi lelketlenségen.

És most, kínos önvédelmében vergődve azt kérdezi tőlünk a szociáldemokraták lapja: merjük-e mon-

dani, hogy nincsenek Magyarországon a nemzetiségek: elnyomva.

Hogy merjük-e? Nem csak merjük, de az egész világ ellenében valljuk, hogy sehol a földkereken azzal a türelemmel, azzal a lojalitással, azzal a humánus szabadelvűséggel a nemzetiségi kérdést nem kezelik, mint Magyarországon. Ha az oláh memorandum, ha szerb Omladina, ha Skótusz Viator, ha francia politikai vigécek az ellenkezőt állították írásban és képben, tudták, miért cselekszik. Pénzért, izgatás eszközéül, Magyarország aláaknázása végett, hogy széthulljon részeire, mire ezt a háborút ellenségeink megérlelik a kitörésre. Ha azonban magyar emberek, hozzá éppen a külföldön állítják azt, amit ellenségeink ránk hazudtak: ez elárulása fajuknak, meggyalázása hazájuknak,, megrágalmazása nemzetüknek. Mert hiába tettei magát a *Népszava*, ő maga épp úgy tudja, mint én,, hogy nemeigaz az, amit állít, ő tudja, hogy semmi izgatás, semmi szaladgálás a császárhoz, semmi szubvencionálás Bukarestből, Prágából, Pétervárról és Belgrádból nem tudta a magyar kormányokat arra bírni, hogy megszigorítsák eljárásukat a nemzetiségekkel szemben. Virágzó egyházaik, hatalmas és gazdag főpapságuk van, mely a főrendiházban ül és megszámlálhatatlanul csinálnak tagjaik karriert cipszerek, szászok, svábok, tótok, szerbek, horvátok, sőt oláhok is a közélet, az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, a közoktatás minden ágában. Senkit karrierjében a magyar közélet terén nemzetisége föl nem-tartóztatott, ha csak szembe nem állt a magyar nemzettel s magyar állammal, mint azok a gazok, akiket a háború leleplezett s akik el is menekültek ellenségeinkkel, amikor kivertük a betörőket határainkon.

És hogy kárpótoljuk – természetesen nemzetközi pénzen, mondják szemfogatva – kárpótoljuk az általunk letaposott Szerbiát, Mert, hiszen ezt a háborút mi okoztuk azzal, hogy elfoglaltuk Boszniát, azzal, hogy Szerbiát vámháborúval kiéheztettük és – hogy röviden foglaljam össze az uralomra jutott demokrácia politikai hitvallását: azzal, hogy nem antantpolitikát üztünk.

A *Népszava* csak úgy tudja, mint mindenki, aki

józan esze birtokában van, hogy Szerbia csak az a kő volt, amelyet egy másik kéz beledobott Európa csendes vizeibe. Szerbia csak eszköz volt. De ezt a Szerbiát évtizedekig céltudatosan kötélen vezették ellenségeink, mint egy mérges buldogot, hogy adott pillanatban az inunkba harapjon. Micsoda együgyű gyermekes föltevés, hogy Anglia, Oroszország, Franciaország és Itália azért ment bele ebbe a háborúba, amiért jogérzete nem tűrhette el, hogy mi Szerbián megtoroljuk Ausztria és Magyarország trónörökös párja legyilkolását. Hogy Görögország hóhérai a kis nemzetek védelmére húztak kardot; hogy Írország porkolábja, hogy Besszarába és a lengyelek zsarnoka a nemzetiségek felszabadítása végett szállt hadba. Ezt beszélheti az antant s beszélhetik nálunk az antant titkos és nyílt hívei hiszékeny, együgyű vagy a gyűlölettől elvakult közönségüknek. Ha a *Negyvennyolc* nem is volna, akkor is tudnók a délszlávoknak rajtunk való követelőzéseit és hazánk épsége ellen szőtt ábrándjaikat.

Gyalázat és vérfertőzés, ha magyar emberek, ha magyar újságok pártérdekből saját nemzetük érdekeinek, igazainak és becsületének elárulásával Európa fóruma előtt legalattomosabb, legszemtelenebb és leg-hitványabb ellenségünk szekere elé fogják magukat és képzeljük el, milyen érzelmekkel, mily sejtésekkel, mily aggodalommal kell a magyar nemzet hű fiainak az elé a jövő elé tekinteni, amelyben a szociáldemokrácia ilyen gondolkozással, Ily cinikus szellemmel magának részt követel az ország sorsa intézésében. Üdvözlét Esterháznak, üdvözlét Apponyinak, üdvözlét Gratznak, a szász embernek egy társaságban ezzel a szociáldemokrata hazafisággal. Csak az a kérdés, meddig bírják ki együtt a bált ezzel a magyar nemzeti szociáldemokráciával.

Levelek

Budapest, 1917 jun. 18.

Tisztelt Szerkesztő úr, ma búcsúzott el az új és ideiglenes igazságügyminiszter úr az ügyvédi kamarától s nagyszabású beszédében többrendbeli vallomást tett. Engedje meg nekem, tisztelt Szerkesztő úr, hogy

ebből kettőt kiemeljek a *Budapesti Hírlap* közönsége előtt. Az egyik az, hogy a háborús idő nem alkalmas arra, hogy reformokat csináljunk; a másik az, hogy az ügyvédség a legmagyarabb foglalkozás, mert a magyar ügyvéd hazájához van kötve, más országban nem gyakorolhatja mesterségét. Ezeket a revelációkat azzal vezeti be az új igazságügyminiszter, hogy azokat, akik nem hívei az általános titkos választójognak, a sötétség embereinek és reakcionáriusoknak nevezi, és itt nagy lendülettel száll a magasba a nemzeti magyarság dicsőítésében, mondván:

„Magyarország sok dologban elmaradhatott. Elmaradható kultúra dolgában, mert véreznie kellett olyan időben, amikor másoknak módjában volt dolgozniuk. Elmaradhatott saját hibáján kívül gazdasági fejlődésében, de jog dolgában elüljárt. *Nemzeti* talajból nőtt ki gyönyörűen a mi jogeszménk és jogfejlődésünk, úgy hogy a jogi reakció a magyar szellem megtagadását jelenti.”

Nemde, t. Szerkesztő úr, hogy ez nagyon szépen van mondva. A hiba csak az, hogy a mi jogeszménk és jogfejlődésünk, amelyet Vázsonyi ma oly elragadtatással magasztal, elődeink dicső magyar nemzeti szellemének az alkotása, amelyhez az általános titkosságnak épp oly kevés köze volt, mint a hogy a demokraciának ma sem lehet azoknak a privilégiuma, akik belőle az általános titkos nevében mindenkit, elsősorban a régi nemzeti jogi szellem és jogi fejlődés egyenes örökösait és híveit próbálnak ikizárni és reakcionáriusnak bélyegezni. A reakció egyik kárhozatos véglet, a radikális választójog a másik veszedelmes véglet. Ezeket a magyar táblabíró-bölcsesség, az a nemzeti forrás, melyből a Vázsonyi Vilmos által úgy fölmagasztalt magyar jogszellem fakadt, mindenkor el tudta kerülni, veszedelmeit el tudta háritani s ezzel biztosította az országnak nemzeti egységét, jellemét és a magyarság! fönmaradását. Ezért és ezzel a széliemmel küzdünk ma is, az európai szabadkőművesség radikális és destruktív szelleme ellen, amely még a háború földidézésében is vétkes és melynek szárnya csapását hallottuk ma az ügyvédi kamara lelkesedésében is.

Ami pedig már most azt illeti, hogy a háború ideje

nem alkalmas a nagyobb reformokra: ebben teljesen igazat adunk az új igazságügyminiszternek. De akkor azt kérdezzük, hogy mily ábrázattal merik napirendre hozni vagy öt új minisztérium alakítását és honnan veszik a bátorságot oly átalakító, sőt fölforgató reformra, minő a választójog?

Hogy az ügyvédség a legmagyarabb foglalkozás: ezt már föltétlenül csakis a múltra vonatkozóan fogadjuk el. Nem azért, mert a magyar ügyvéd Magyarországhoz van kötve kenyérkeresetével mint ügyvéd. Hiszen ez áll az olaszra, oláhra, spanyolra, franciára is, Mindenik csatk a saját országa területén értékesítheti ügyvédi diplomáját. Ezért még azonban senkinek sem jutott észéibe azt mondani, hogy a spanyol ügyvédség a legspanyolabb mesterség a világon.

A magyar ügyvéd régen csakugyan a legtipikusabb magyarok közé tartozott, mert inkarnációja volt a magyar jogfejlődés, a magyar jogélet szellemének, a magyar jogtudás teljességének. A mai ügyvédi karban is vannak ebből a fajtából. De nem az az ügyvédség, mely Vázsonyi Vilmosban látja ideálját. Ez a rész szaturálva van idegen jogi szellemmel, idegen jogtudománnyal, nemzetközi irányzatok ápolásával és úgyszólván növendéke az osztrák uralom óta divattá lett jogi átvételeknek, másolásoknak, kompilációknak és a modern szörszálhasogatásoknak, formalizmusoknak és tulhajtásoknak. A magyar jogszellem kultusza kihalt. Csak rövid idő óta kezd némely egyetemi tudósunk visszatérni a régi forrásokhoz és tisztelt Szerkesztő úr, merem mondani, hogy a magyar jogélet, jogfejlődés és jogszellem, melyet az új igazságügyminiszter oly ritka lelkeséggel ünnepelt hallgatósága előtt: e hallgatóság túlnyomó nagy részének sem szívében, sem agyában ott nem volt, csak a szónok szavaiban volt ott. De Istenem, a szó elröppen, a szó szappanbuborék. Föladata, hogy egy pillanatig gyönyörködtesse a nagy gyerekeket s aztán elpattanva semmivé legyen. Ilyen jogi szappanbuborékokat eregetett föl az új igazságügyiminiszter bámuló gyermekei előtt ma. Mert ehhez aztán igazán nagyon jól értett eddig s ért most is.

Tisztelt Szerkesztő úrnak híve

Dunántúli.

Új parlamenti helyzet küszöbén

Budapest, 1917 jun. 21.

A munkapárt ma este tartotta meg értekezletét, hogy tagjai ne menjenek tájékozatlanul a holnapi képviselőházi ülésre, melyen Esterházy Móric gróf miniszterelnök elmondja programbeszédét. A munkapárton, mint tudósítónk jelenti, nagy volt a lelkesedés.. Ünnepelte, ha illik ezt mondani, a párt maga-magát, amikor elnöke, Héderváry Károly gróf elmondotta elnöki beszédében a párt hétéves történetét. Ünnepelte azután Héderváry beszéde alatt már, de még inkább mikor maga fölszólalt. Tisza István grófot; ünnepelte Radvánszky Antal báró fölszólalása rendén elnökét, Héderváry Károly grófot.

Hogy a történetírás majdan mennyiben fog ez ünnepléshez, csatlakozni s mennyiben fogja hevét le szállítani; arról ma még ne beszéljünk. Az ünneplésnek mindenesetre van az érdem elismerésén és jutalmán kívül is tendenciája. A munkapárt ugyanis, úgy látszik, teljes erejével ellenzékbe megy. Ezt pedig nem lehet lehorgasztott orral, kishitű sopánkodással és méla bucsuzkodással megtenni, hanem ellenkezőleg, harci tüzeléssel, jókedvvel és lelkesedéssel. Tisza beszédében, úgy halljuk, voltak is egyes akkordok, melyek riadóhoz hasonlítottak. Es úgy volt, hogy Héderváry Károly gróf a munkapárt múltjának kecsesgető s buzdító képét festette meg hallgatói előtt, Tisza ellenben egy-egy fényszóróhoz hasonló kifejezéssel a jövőbe próbált bevilágítani. A kijelentéseknek két tengelye volt. Az egyik, hogy a munkapárt és Tisza az országot a múltban az anarkiától (persze csak a parlamenti anarkiától) mentette meg; a másik, hogy ennek a pártnak lesz a főadata, hogy a nemzetet a jövőberr megmentse a felbomlástól, ami természetesen a választójogra vonatkozik.

A parlamenti anarkiáról és Tisza mentő erőszakáról a darabontokig már elégszer szóltunk e helyen. Valamikor meg fogják írni parlamenti történetünk e legszomorúbb korszakát. A dolog röviden ebből áll:

jogosultnak véltük! nemzeti követeléseink érdekében, mikor Bécs akaratának vak szolgálatában egy meg-ingathatatlanak s választás útján le nem győzhetőnek látszó többség állott, az obstrukciót, mint végső fegyvert igénybe venni. A fegyver élesnek és szinte ellenállhatatlannak bizonyult s lassan elvezetett bennünket nagy sikerek országútján odáig, hogy egy óriás nemzeti lendülettel a választáson is felülkerekedtünk, elsöpörtük a szabadelvű pártot és megalkottuk a koalíciót.

Ez a koalíció, hogy az általános titkos választójog veszedelmét és a darabont-kormány kicsapongásait elhárítsa a nemzetről, nemzeti programját „*kikapcsolva*” vállalta a kormányt. De féltékenység, versengés, illetéktelen és beteges ambíciók, hiúságok és szemlélyes érdekek érvényesüliése megakadályozták abban, amit a jobbak kívántak, hogy a koalíció pártjai összeolvadjanak egy homogén nagy párttá. Ennek a jámbor, józan és okos szándéknak éppen az ellenkezője vált valóvá. Nemzeti érdekből belekóstoltunk az obstrukcióba és most már külön érdekek és párt-érdekek és pártambíciók és személyes hiúságok ezt a fegyvert magán a koalíción belül egymás ellen kezdték forgatni. Elsők voltak a horvátok, akik megcsalatozva a koalícióban, Justh Gyula elnöksége alatt Budapesten a legszemérmertlenebb provokációval indítottak obstrukciót a magyar pártok ellen. Nem is dolgoztak többen, csak vagy tízen, de Justh elnök úr tapintatos elnöklése oly erőt adott nekik, hogy kormány és pártok tehetetlenül álltak velük szemben. Csakhamar jött a bankos obstrukció és így tovább, míg a nemzet, tiszteletében és becsülésében úgy lejáratták a koalíciót, ebben Bécs által is hathatósan támogatva, hogy hovahamarabb széthullott elemeire, kisebb pártokra és kormánya senkitől sem sajnálva, az egész sajtónak gúnyja tárgya, mint tetten ért bűnös kullogott el a szín térről, és könnyű győzelmet biztosított a régi szabadelvű pártnak, mely mint munkapárt diadalmasan, vette újra birtokába a parlamenti hatalimat.

Az az olvasó azonban csalódnék, aki azt hinné, hogy e gyászos és megszegényítő fordulatokon a koa-

láció széthullott tagjai okultak. Ellenkezőleg, ott kezdtek, ahol egymást legyilkolva elhagyták. Nekivágtak az obstrukciónak az új munkapárti kormány ellenében is és csakugyan elérték azt, hogy e párt első kormánya megbukott, de jött persze (a régi szabadelvű éra hagyományai szerint) az új munkapárti kormány, élén Lukács Lászlóval. Természetesen ő ellene is fölvetették a harcot, de egyszersmind sűrűn tárgyaltak, és alkudoztak vele, akkor már az általános titkos alapján. (Ez volt az a nevezetes idő, amikor Andrássy Gyula grófnak álmatlan éjeket szerzett az a gondolat, hogy a tárgyalások alatt Tisza meg talál tántorodni konzervatívabb választójogi meggyőződésében; mert nem tudom, joggal-e vagy sem, akkor el volt terjedve az, a hit, hogy Lukács László is a radikális választójog híve.)

Ebben a Justh-párt megcsalatkozott. Titkos tárgyalásaik Lukáccsal s vezérük kihallgatása Bécsben eredménytelen maradt s ekkor vetette magát az ellenzék Lukács Lászlóra s belefojtotta a pártkassza botrányába. Tisza Istvánnak kellett leszállania az elnöki székről, hogy átvegye a hatalmat. Persze akkor már házszabályrevízió, darabont, kivezetés, a Kovács-féle merénylet megvolt, de nem anélkül, hogy a fekete gyűlölet kimondhatatlanul megáradt tengere oda ne feküdjék a pártok közé és meg ne rontsa az elméket és a szíveket egyaránt. Az emberekből mintha tüzes vassal sütögettek volna ki minden jobb érzést, minden kölcsönös tiszteletet, sőt méltányosságot és igazságérzést. Vad gyűlölet tombolt mindenkben. A lélek és elme demoralizációja rettentő pusztítást tett az emberekben. Csak ez magyarázza meg, hogy meglett, nagyműveltségű, nagytehetségű, közbecsülésben álló vezérpolitikusok, lelkifurdalás nélkül csereberélték elveiket. Amit tegnap feketének hirdettek, ma dühösen hirdetik, hogy fehér. Ami tegnap átoknak mondatott, arra ma azt mondják, hogy áldás.

A legrettentőbb csapásnak, a háborúnak kellett ránk jönnie, hogy a pártviszály lángjai valamelyest mérséklődjenek. De a keblekben, a hamu alatt égő parázs nem tudta megvárni a háború végét. Fölcsapott

és így állt be a legújabb fordulat: Tisza bukása és az új kormány.

De mily visszás helyzet! Ez nem egy természetes, fejlődés, ez egy forradalom felülről. Mert van parlamenti kormányunk, melyet egy koaleált, jól-rosszul egymástól idegen elemekből összetákolt kisebbség, támogat és van egy elég erős majoritásunk – oppozícióban. Ilyen próbát nem láttunk a rendi országgyűlések óta, amikor mindig a többség volt az ellenzék, a kisebbség a kormánypárt. Erre a visszás parlamenti helyzetre készülnek a pártok mai értekezleteiken. Hogy miképpen fogják a kötelességüket e fonák viszonyban a közszolgálat érdekében teljesíteni, azt ma nem tudhatjuk. A helyzet kulcsa, hogy a parlamenti és politikai élet a háború alatt tisztességes mederben folyjék le, két kézben van: az ellenzéki többségében és a kormányéban. Meglátjuk, mennyi tapintat áll az egyiknek és mennyi fegyelmezett önmérséklés a másiknak a rendelkezésére.

Mi a fentiekben, midőn az új parlamenti helyzet küszöbét politikusaink átlépik és a munkapárt érdemes elnöke e fontos pillanatban – igazolásul és buzdításul – a pártja hétéves történetét előadja, hasznosnak láttuk e kétségkívül egyoldalú előadás hátterét a fentiekben megrajzolni. Mert iszonyú szüksége van az országnak s nemzetének arra, hogy egyfelől a könnyelmű és lelketlen túlzások, másfelől az elbizott hatalmaskodás fegyvereitől elfordulva, a lefolyt boldogtalan tiz esztendő tanulságain okulva, új elhatározásokra jussunk. Ne forgassák fel az európaszerte látható forradalmi mozgalmak hatása alatt könnyelműen e nemzet szilárd lapjait hebehurgya radikális rögtönzésekkel és nemzetközi szellemű kísérletezésekkel, hanem szálljanak magukba mind és vessék magukat, ádáz harcok provokálása helyett, a sebgyógyító béke nemzeti munkáira.

Regények

Vándor Iván, ha jól tudom, innen a *Budapesti Hírlapból* indult virággal szegett utakon kedves, kalandos vándorlására, az irodalom berkeibe. Innen kapta a

nevét is. Ámbár, hogy ma is szép és vonzó bájos fiatal-ságában, mégis aránylag nem most volt, hogy útjára indult. Itthon, ezalatt a *Budapesti Hírlapot* értvén, ma ritkán találkozunk vele. De kedves vendég minden bokrában a Parnasszusnak, mely alá leül mesélni hallgatóinak. Most egy egész kötetben *Balassa Bálint* szerelmeiről mond nekik mesét. Azt mondja rá, hogy regény. Én azt gondolom, inkább aforisztikus elmélkedésekkel felvirágozott ábrándozás. Egészen lírai munka és ritkán láttam könyvet, melynek külseje olyan pompásan és elmésen szimbolizálná tartalmát. Ezt a címlapot *Bálint* János komponálta Vándor Iván munkájához. Piros (nem veres) betűkben ragyog le róla a könyv címe, a hősének neve, könnyed, lendületes, arabeszkesen egybefonódó betűkkel. A címlapot gyöngéd, diszkrét, bronz-barna keret veszi körül, lenge rózsafüzérekkel és elhulló rózsákkal díszítve. Csupa mosoly, hívogató öröm és csalogató ártatlan jókedv, ahogy ránézel. Csupa szerelem, amint a címlap is igéri és amint a szerzteomló rózsza veled sejteti.

És csakugyan. A könyv tartalma Balassa Bálintnak szerelme és szeretkezései. A szeretkezései a piros rózsák, a szerelme a rózsák tövise. Mert akit szeretett igazán, Ungnád egri kapitány felesége, akinek szerelme kápráztatja halalos ágyán is, az sohasem lett az övé. Akik pedig ellenállhatatlanul karjaiba hulltak, s a kiknek nevében Kata, a szerelmében elszánt, önfeláldozó, bronzból kiöntött, de kissé teatralikus jobbágyleány; és a szeszélyes, csapongó, naiv libuska Krisztina szerepelnek a könyvben, azokat sohase szerette. Mert a könyv szerint Balassa Bálint kora szeladonja, viharos, törökverő idejének Don Huánja volt. Deli katona, kívánatos férfi, gyönyörű vitéz. Az ideális és cinikus szerelem klasszikus keveréke. Csak egyet szeret igazán, ábrándosan, szenvedelmesen, hiven, állhatatosan és kitartóan csak őt szereti minden szeretőjében, akiknek száma persze légió.

A könyvnek hibája és erénye ugyanaz. Azt hiszem tudniillik, ami nekem hibája, az a mai olvasóra nézve erénye. A téma feldolgozása ugyanis teljesen modern. Nem embereket ír meg, hanem érzelmeket. Vándor Iván Balassa Bálintja hüllenül otthagyja – nemcsak

szerelme változó tárgyait, hanem a maga korát is és át-
szökik a magáéból a huszadik századba. A török-
világból a mai szalonvilágba. A kor e könyvben csak
dekoráció, mint ahogy a színdarabokban szokás a ren-
dező számára utasításba írni, hogy: elegáns szalon,
jobbról-balról ajtó, az előtérben bidermajer-garnitúra,
a falon barokk-rámában arckép stb. És a bidermajer-
vagy barokk-dekorációban lefolyik előttünk multszá-
zadi divatos ruhában egy tipikus történele legesleg-
újabb napjainknak, melyhez voltaképpen *bukj-el* vagy
gloknis szoknya volna való. A könyv történetéből is,
személyeiből is teljesen hiányzik a történet. Szerencse,
hogy ellenben telistele van Vándor Ivánnal, aki egy
elmés, sőt szellemes legényke, tele képekkel, káprázatos
ellentétekkel, megkapó hasonlallokkal, bőven omló
ézelmességgel, fényező stílussal, elevenséggel, ideálja
hitével, művészete szeretetével és mindazzal, -ami egy
könyvnek fényt tud adni s az olvasót magával ragadja.
Az elbeszélés tárgya kizárja a mű egységét. Ezt csak a
hősnek Anna iránt való állandó szerelme ad a miinek,
amelyre mint aranyfóliára van úgyszólván felfűzve
- Balassa Bálint többi szerelmeinek hamis gyöngye.
Ellenben a *Balassa elköltözik* című utolsó részben,
ahol az elhagyott hős halála van megírva, erős művészi
érzékkel vannak a történet szálai ögy pontra bebo-
gozva, úgyszólván összefoglalva, úgy hogy ezzel a feje-
zettel egyszerre magasabbra löki a szerző műve szín-
vonalát, mint ahol, érzésem szerint legalább, az addigi
részekben lenni látszott.

Különös, hogy egy másik, a könyvpiacra mostaná-
ban került regényről hasonlót kell mondanom. *Lázár*
István adott ki egy *A fekete grófné* című könyvet. Ez
egy nagy készséggel, gyakorlott tollal, színes stílusban
- inkább azt mondanám - hevenyészett, mint
megírt regény. Az írónak mintha nem volna mondani-
valója benne. Úgyszólván - miért, miért nem -
regényt akart írni. Témáját vette a háborúból és sok
töprekedés nélkül szedte össze eszközeit a háborús
regények használt kelléktárából. A gavalléros magyar
tisztek, a lengyel grófné, aki orosz énekesnő volt, most
pedig titkos orosz kém, aki végre rajtaveszt titkos
alagútjain, forgó - a rejteketutak takaró - nagy arc-

képen és egyéb ismert mesterkedésein. De Lázár is ennek az eléggé sablonos kompozíciónak végkifejléséhez eredeti, izgalmas helyzetet és szinte görögütözes befejezést tud kitalálni, amely írói vénájának régebbi munkáiban is helytállt erejét mutatja. A grófnét végül leleplezik, halálra ítélik és a vesztőhelyre viszik. De útközben a vidék kedvezéseit fölhasználva, egy szerencsés pillanatban katonai kísérete köréből megugrik s menekül, árkon-bokron, égő erdőn keresztül. Izgalmas, lélekzetvesztő hajsza következik, melynek vége, hogy a szerencsétlen asszony szinte kimerülve jut föl egy hegycsúcsra s onnan üldözői elől a halálba, egy tátongó mélységbe veti magát.

Nem ezek a legerősebb regények, melyek mostanában vásárra kerültek. Lázár Istvánnak ez a munkája éppenséggel föl nem veheti a versenyt az ő saját bibliai munkáival, amelyeket az olvasó a *Budapesti Hírlapból ismer*. Hát mégis, miért írok ezekről?

Írok róluk inkább, mint másokról, mert engem a regényben is nemcsak a történet, vagy a jellemzés, vagy a lélek rajza, vagy a stílus érdekel. Érdekel az a titokzatos tartalma, amely az egészet egységessé foglalja össze és ilyennek teljesen, hitelesen és visszavonhatatlanul be is végzi. Érdekel a művészi alkotás benne. Rám nézve az írónak szerelmi viszonya művészetével mindig egy-egy munka végén revelálódik. Aki nem tudja, vagy nem meri, vagy nem szereti a művét jól, teljesen bevégezni, az olyan, mint aki nem tesz pontot oda, ahol az írását bevégez. Az ilyen író munkája nem a múzsájával való szerelmének a gyümölcse, hanem a napi divatnak készült gyári munka. Természetesen, van a divatos munkának is értelme is, értéke is. De a jó irodalmi mii fölötte áll mindan divatnak. S ha divatos is, túléli a múló divatot. Vándor Iván is, Lázár István is, noha a mai kor gyermekei és koruk bélyege rajtuk van, szeretettel tudják bevégezni kompozíciójukat. Láttatok-e valaha süttö asszonyt, aki mikor kiszakasztotta kenyérét, mielőtt a szakajtóba teszi, hogy utóbb bevesse a kemencébe, gyöngéd szeretettel megpacskolja a megformált tésztát. Nem változtat ez a kis pacskolás már rajta, de szimbóluma annak, hogy amit szeretettel dagasztott, szeretettel kiszakasztott,

szeretettel formájába hempergetett a teknőben, azt most gyönyörűen befejezte s oda telte munkája végéhez a pontot. És a szabó, aki a ruhát kiszabja és megvarrja, beszegi nemde a kelme kerületét, hogy legyen vége, legyen befejezve és ne roslosodjék ki.

A modern elbeszélés divatja nem befejezni, hanem biztos és komoly végevetés helyett, úgyszólván abbagyni a munkáját, hogy az olvasó ne egy művészi kerek alkotás erkölcsi és esztétikai benyomását vigye magával a rideg életbe, hanem ugyanazon bizonytalanság érzetével, amely oly sokat gyötri az életnek is gyakran megfoghatatlan és meg nem fejthető jelenségeivel szemben.

Itt van éppen kapóra egy példa. *Kádár* Lehel kollégánk egy szerencsés találékonysággal állít föl egy helyzetet a *Budapesti Hírlap* egyik számának tárcarovatában *Kései láng* címen. Egy gazdag vénkisasszony fölnevelte egy névrokonát, Margitot, szép hajadonná. Unokaöccse, a lump Gál, akinek, úgy látszik, már sok adósságát fizette ki Amanda néni, ismét pénzzavarban van. Becsületbeli adósság, melynek kifizetését azonban a nagynéni megtagadja. Azaz egy föltétellel hajlandó a jó néni az üzletre: Gál házasodjék meg, vegye el Margitot. Némi töprenkedések után a könnyűvérű életet élt gavallér belemegy az alkuba. Mikor azonban megindítja ostromát, a kis leány sírva fakad. „Tudom, azt mondja, a néni akarja.” És kisül, hogy Margit már szeret valaki mást. Ekkor persze hamar felfedezi Gál Margit szépségét, bele is szeret, de nem azért gavallér, hogy el ne menjen a másiknak útjából. Búcsút vesz, hazamegy. Otthon Amanda nénitől levelet kap, amely tele van szemrehányással, korholással és bankóval. A néni mégis meglágyult. Ha haragszik is, de íme megmenti öccsét még egyszer. És most jön az igazi gavallér: visszaküldi a nagynéninek a pénzt „nincs jogom elvenni Margittól, ami az övé” aztán „kiválasztotta legjobb pisztolyát”, és vége.

Nem mondhatom, hogy nincs vége. Nem mondhatom, hogy – némi kis pózolásokat leszámítva – az életben elő nem fordulhat. De bizonyos, hogy így kényelmetlenné válik a jól gondolt történet. Azt az embert, akit megismertünk, akiben léha eltévelyedé-

sek mellett is ennyi férfias erő és komolyság van, aki szemünk láttára megy keresztül a tisztító tűzön, azt a szerző elpusztítja. Aki elől pedig ez kitér, azt nem láttuk, nem ismerjük, nem szeretjük, sőt nem is érdeklődünk iránta. Lehet jó, lehet rossz, lehet hős, lehet pipogya. Hiszen a kis leányok első szerelme csak őket jellemzi, nem szerelmük tárgyát is.

A régi író, aki illúzióval és mestersége szeretetével ír, másképpen komponálta volna meg ezt a történetét. Kiderült volna, hogy Margit nem mást szeret. Ha sírt és idegenkedett Gál udvarlásától, csak azért volt, mert tudta és bántotta, hogy Gál nem szereti, csak a becstelen adósságtól kíván általa menekülni. Így egy kedves történet jött volna létre egész csoport boldog emberrel. Nem azt akarom mondani, hogy minden történetnek, mondjuk, ilyen szentimentális befejezést kell adni; de állítom azt, hogy az élet a történeteket nagy változatossággal szövögeti: előfordulhat úgy is, ahogy én hevenyészve átalakítottam. Az élet nem is tartozik számot adni arról, hogy miért így, vagy miért amúgy komponál. De a művészet igenis számolni tartozik. Tárgya lehet szomorú és víg, tragikus vagy szentimentális. De be kell fejezni az esztétikai rend törvénye és igazságossága szerint akár tragikusan, akár nem tragikusan. És én azt tartom, hogy a művészek föladata nem az, hogy a töredékes élet visszásságait, gyötrelmeit, érthetlenségeit, önkényét stb. plántálják azon nyersen és ridegen át a művészi alkotásokba, hanem ellenkezően, azt, ami az életben – ahol nem fürkészhetünk el a végső okokig – önkényes, igazágtalan, vigasztalan, kétségbeejtő és lélekbontó mutatkozik: azt a művész a maga istenadta adományával a maga művészetében hozza harmóniába az által, hogy az okozati összefüggéseket helyreállítja s alkotásaiból az ember ne csüggedést, lehangoltságot, megrokkant életkedvet szedjen magának, hanem reményt, életkedvet, hitet, erőt az élet tusaihoz, találván gyönyörűségét a szépben, a remek alkotásokban, a szép kompozíciókban és a felsőbbrendű emberi értékekben.

A nagy bemutatkozás

Budapest, 1917 jun. 22.

Az új kormány ma tette rá a képviselőházban a lábát arra az ingoványra, melynek mint a hét faluból társaságba állott sváb a nyulvadászainak, nekiindult. Mert hiszen alig vannak ketten ugyanabból a faluból valók, se születés, se nevelés, se gondolkodás, se társadalmi állás, se politikai mull, se elv és meggyőződés dolgában. Ez a szegény minisztérium a legvegyesebb társaság, amely ötven éven belül Magyarországon bársonyszékben ült. Első lépése kishitű, csüggeteg, szinte bocsánatkérő és mentető is volt. Aki látta és nézte, nem sejtette, nem álmodhatta, hogy ez diadalmas bevonulása volt a magyar törvényhozásba a – demokráciának. Láttam én már triumfáló pártokat és új kormányokat bevonulni, sőt új eszméket és irányokat is. Micsoda ragyogása az arcoknak, micsoda tombolása az örömmek, mily szárnyalása a szavaknak és érzelmeknek! Ma a lelkesedés, a falrengető taps és éljenzés nem a diadalmas félnél, hanem a bukottak körében tombolt. Mint a száguldó vihar, úgy dörgölt végig a bukott többségen a római szenátor önérzetes mondása: *victrix causa diis placuit, sed victa Catoni*. Az isteneknek a győztes ügy volt kedvére, Katónak a vesztes.

De ne is higgye, hogy országgyűlésünkbe a diadalmas demokrácia vonult volna be. Bevonult egy különféle elemekből összetohorzott táborok képében és zászlaján a diadalmas bécsi politika. Ez se *vonult* be, hanem magyar politikusok segítségével *beosont*. Nekünk lesz feladatunk, hogy onnan ismét kiverjük ezt az öncsonkítással, becsempészett váltott gyereket. Mert nagy és hetyke fenyegetésekkel hirdették az általános titkos választójog diadalát; amit ellenben ma ott hirdettek, az az igazi általános titkosnak csak a karrikatnrája. Ez az elv is úgy járt, mint a férfiak, akik zászlaja alá álltak: le kellett magáról egyet-mást vágnia, hogy bejuthasson. Az új excellenciás és méltóságos uraknak is régi meggyőződésük, ünnepies régebbi nyilatkozataik rovására el kellett egyet-mást hullajtaniuk, hogy beülhessenek a hatalom székébe.

Alább ökonomikusan, de bőven megtalálja az olvasó a tudnivalókat ez ülésről. Itt csak egynémely megjegyzésre szorítkozunk.

A miniszterelnök úr, aki iránt akár fiatalágát, akár vonzó úri fellépését, szerény modorát, kiváló műveltségét, akár azt a tövistömeget tekintjük, amellyel bársonyszéke ki van párnázva, – igen szimpatikus benyomást tesz az emberre. Azt tartom, ha megfelelő gyakorlata volna a kormányzat területén, – teszem a megyéből, politikusaink e régi iskolájából, akár a minisztériumukból, – tán már ma is, de néhány év múlva bizonyosan megfelelő miniszterelnöke lehetne Magyarországnak. Iskolai készsége megvan hozzá, gyakorlati iskoláját most csinálja. Sajnos, ennek tanpénzét könnyen a nemzet fizetheti meg súlyosan ezekben a válságos idő kben.

A miniszterelnök beszéde egy előre, gondosan megfogalmazott elaborátum volt. Igen sok tárgyat felölelt. Nagyobb része a bukott kormány hagyatéka, itl, ott félcifrázva demokratikus sújtással, lényegében azonban érintetlenül. Két kijelentése adja meg a helyzetnek a karakterét: az általános titkos választójog abban a formában, ahogy megalkudtak rá egymás közt. Ez a jog így sem nem általános, sem nem titkos, noha, ez is, az is, éppúgy mint ahogy az új kabinet egyik vége szabadkőműves, a másik vége néppárti, a többi közbül esik, amíg ki nem esik. Ez új kormány tagjai mind elalkudtak magokból valamit. Miért ne alkudtak, volna el valamit híres radikális választójogukból is! De ez senkit közülünk meg ne tévesszen! Ha a patkány csak úgy tud befurakodni a gazdasszony kamarájába, hogy a szűk nyíláson kénytelen lehorzsolni itt is, ott is a bőrét: azért az állat ott van és megrág és megmászik mindent és tönkreteszi az éléstárt. Épp ma nyilatkozik Batthyány Tivadar gróf arról, hogy könnyű lesz a még hiányzót bevinni, ha egyszer sikerült bevinniök azt, amiben megalkudtak. A radikális elvet kell kidobni, hogy az ország kárát ne vallja.

A másik érdekes vallomása volt a miniszterelnök urnák, hogy abban az cselben, ha az ellenzék többségének formális jogát érvényesíteni akarná, a kikor kész a Házat felosztlatni.

Ebbe belesápadt sok ember. Mert nemcsak erkölcstelennek mondták annak idején, hanem éppen-séggel az akkori ellenzék, a mostani kormánypárt sürgetésére még a törvénybe is beletették, hogy erkölcstelenség volna a háború alatt új választásra vinni az országot. Ezzel az ürüggyel tartották érvényben a képviselő urak lejárt mandátumukat.

És most, amikor a hatalomba beleüllek, egyszerre erkölcsös, ami, míg másé volt a hatalom, erkölcstelen volt. Ha nem lehetett választani akkor, amikor vagy ötszázezer választó volt a fronton, most lehet, amikor vagy kétmillió van távol? És ha most lehet, akkor mi-csoda világításba kerül a tisztelt ház tagjainak az erkölcsé, akik, mint most kiderül, kényszerítő ok nélkül, önhatalmúlag hosszabbították meg saját mandátumukat. Szépen kezdődik a demokrata alkotmányosság, a választó nép tisztelete és politikai tisztesség.

E két dolognál azonban, ami benne volt az új miniszterelnök beszédében, érdekesebb két dolog, ami nem volt benne. A miniszterelnök egy szót sem szolt a magyar nemzet katonai aspirációiról; amelyeket oly fényes és természetes módon érlelt meg a megvalósításra e nemzetnek magatartása és fiainak önfeláldozó hősiessége a háború megpróbáltatásaiban. Bécsből megkapták a felhatalmazást az általános titkosra, ami Vázsonyinak kell; nem kaptak semmi katonai vívmányt, ami a nemzetnek kellene.

A másik dolog, ami hiányzott a beszédből, az volt, hogy a miniszterelnök nem látta szükségesnek megtorolni a bécsi reixrát tagjainak illetéktelen, vakmerő támadásait a magyar birodalom integritása és közjogi állásának alapjai ellen. Hé, függetlenségi párt, hé, Kossuth-jogutódok, hé, Justh Gyulák, bankosok és külön vámszedők, hát már mind belebújtatok a bécsi politika zsákjába macskának. Mily bukás, oh, mily bukás, szavalja Hamlet. Pedig nem is a hazajárói volt szó, csak-egy erkölcstelen frigyről, minő körülbelül az új kormányé és a bécsi kamarilláé.

A siralmas lelki állapot e képének minden egyéb is megfelelt a ház mai ülésén. Lesújtó hatással volt régi tisztelőire a két jeles államférfiú: Andrassy és Apponyi kínos mosakodása. Az egyik azért mentege-

tözött, hogy beadta derekát a kiegyezés dolgában; a másik a választójog fejlődését igyekezett megmagyarázni, ami alatt azt kell érteni, hogy mért pártolt ő át a régi álláspontjára, a kompromittált kófic, t. i.” a kompromisszum által elfogadott *csonka* választójogra-Apponyi Albert gróf nemrégén a legélesebb páriáméiul fegyverek mozgósításával fenyegetőzött, még a háború alatt is, ha Tisza István ezzel az országgyűléssel akarná elintéztetni a kiegyezést. Tisza akkor azt mondta: sajnálom; nem szívesen intéztetném ezzel a házzal, de lehetnek körülmények, melyek rákényszentének. Szakasztott ezt mondta Esterházy Móric gróf is. És kabinetnek forgója, fénye és disze – Apponyi Albert! És Apponyi most nem mozgósít semmit, csak egy kis föntartást. Föntartja elhatározási szabadságai. Mért nem inkább álláspontját? Mert úgy látszik, a kabinet létre se tudott volna jönni, ha Apponyi be nem adja a derekát. De hát muszáj Apponyinak most miniszternek lenni? Kinek van rá szüksége? Apponyinak? Nem! Az országnak? Nem! Csak az új kormánynak, amelytől holtra rémült volna az ország, ht még Apponyi sincsen benne.

Andrássy Gyula gróf egy roppant érdekes beszédben, melyre azt mondják, akik közlől s így jól hallották, hogy a legszebb dolgok közé tartozik abból, amit Andrássy eddig produkált, a *választójogi kérdés fejlődését* kívánta megmagyarázni. Tévedett a gróf *ui* mikor témáját ennek nevezte. *Az államférfiak fejlődését* kellett volna mondanía. Szinte patetikusan röppentett az ellenzék, s jelesen az ellenzék feje ellen ilyenféle mondásokat: Minden megváltozott körülöttünk, csak a konok megátalkodollSiig nem akarja meglátni a változást.

De mi, hol változott meg minden? Ezt nem mondta meg Andrássy Gyula gróf.

Igenis, megváltozott Franciaország, a.hol a szocializmus nemzeli imperializmus, ahol az antimilitarizirms háborús heccelő lelt e háború folyamán. Megváltozót Oroszország, melynek vereségébe belebukott a cári trón, s melynek hatalmát kezébe kerítette sok merénylet és megghiúsult kísérlet után a jól szervezett forradalom? De mi változott meg itt nálunk? Félénk,

kishitű, népszerűséget hajhászó, politikai karrierjüket féltő államférfiakon kívül senki és semmi. Az utcán ugyanazok a munkások tüntetnek, mint régen, sem többen, sem kevesebben, sőt tán inkább kevesebben. A munkás vidéki nép dolgozik és fárad és alig mozgósítható politikai tüntetések céljából: a törvényhatóságok -”pedig egyre-másra tűnleinek azzal, ahogy meg nem változtak, fön tartják s érte harcra készek, régebben is vallott nemzeti (Iveiket. Gyászos és végzetes a szerep, amelyre e két fényes íelhetségű vezérpolitikusúik leszállott. De hisz a remény, hogy amilyen könnyen tették a köpönyegüket egy kis kellemetlen utcai szélfúvásra az egyik vállukról a másik vállukra. *esetleg oly* hamarosan és könnyen fogják ismét visszacsapni előbbi helyére.

Tisza beszédéről pedig semmit sem írtam: azt el kell olvasni és megvan.

A demokrácia nevében

Budapest, 1917 jun. 22.

A képviselőházban hat nagy demokrata szónokolt az általános választójog egyedül üdvözítő voltáról. De tán jobb volna egyszer másról is beszélni ezen a helyen. A háborúról már-már egészen megfélekedtünk belső izgalmaink közepette. Igaz, a harciereken nem folynak nagy dolgok, mióta az antant utolsó támadó kísérleteit a mieink az ellenség vérébe fojtották; de a háború körül azért látunk érdekes fejleményeket. Ezek közé tartozik a svájci epizód. *Tell* hazájából kimegy egy telivér nemzetközi szocialista, Grimm úr, Pétervárra és ott puhatolózik az iráni, hogy nem lehetne-e az annyira óhajtott béke útját egyengetni. Egy svájci szövetségi tanácsost megkér, hogy küldje el neki a német békefeltételéket, melyek iránt a tanácsos nyilván tájékozva volt. A tanácsos ezt meg is teszi a saját felelősségére. Ekkor azonban lecsap közéjük a ménkű. A stockholmi szocialista proporcións béketársaság elnöke, Branding úr, a ki a nemzetközi szocialistákkal, akik oda vetődnek, az antant érdeke és utasítása szerint kezeli a béke ügyét a stockholmi konferen-

cián, nyilván megijedt attól, hogy itt csakugyan komoly lépések történhetnek a béke érdekében s érlesülvén a svájci elvtárs munkájáról, az egész dolgot leleplezi oly színben, mintha Grimm, a svájci nemzetközi, Németország ágenseként szerepelt volna ebben a dobban. És lőn nagy felfordulás a kis Svájcban, válság és az illető szövetségi tanácsos bukása és Grimm kitessékelése Oroszországból. Mert a világ demokráciájáért harcoló antant odadörgi a szenvedő emberiségnek: Ki mer itt békét csinálni nálam nélkül?

Utálatos játéki folyik Stokholmban, ahol a mi szocialistáink is – mint Pesten mondják – bedőltek az antant ügynökének, a szociáldemokrata Brantingnak. Kétszínű, alattomos, álarcos játék a demokrácia nevében. Az álarc a demokrácia, az álarc mögött az emberi bestia, melynek nem demokrácia és béke, hanem vér kell és – pénz.

Ami jámbor Giesswein prelátusunk, a légyszívű humanista, a nők szabadságának hőkeblű barátja, a keresztény szeretetet és a testvériséget várja a demokráciától, Istenem, ha Andrásst hallja az ember, azt hinné, hogy ez egészen új eszme, mely elől konokul elzárkóznak némelyek s a forradalmakat nem az általános választójog és a demokrácia csinálják, hanem azok a kevesek, akik az idők változásának konokul az útját állják. Ezért változott ő át általános titkos demokráttává. Pedig bizonyosan járt ő is Hollandiában és látta, hogy ez az ország hogy védelmezte meg magát s védelmezi állandóan a tenger általános titkos tömegeitől. Ha Andrásyra hallgat, akkor a hollandus nép a helyett,, hogy bölcs körültekintéssel, geniális földmérő tudással és emberöltőkön keresztül tartó rettentően elszánt munkával és áldozattal kiépíti magának nagyszerű gát- és csatornarendszerét; mondom e helyett, minthogy úgylis rá fog alkalmasint szakadni, hát inkább ráereszti mindjárt maga a tenger pusztító vizét termékeny, áldott földjére.

Mert a közt, hogy konokul ellenállani minden reformnak és a közt. hogy egyszerre a végső radikális újítást zúdítsuk a készületlen nemzetre, még igen nagy különbség van. A bölcs, kiszámított, méltányos gátépítés. A fokozatos, természetes fejlesztés útja. Igaz,

hogy azt mondhatja az új kormány, hogy hiszen az ő kompromisszumos javaslata se ideálja az általános, titkosnak; de én meg azt mondom, annál rosszabb a kormányra nézve. Mert akkor ez a reform egyfelől hazugság, *minthogy nem az*, aminek magát mondja: másfelől pedig az általános titkosnak minden romboló ereje és mérge mégis benne van.

Nemde, hogy a pusztító árvizek ellen a töltések elkészítéséhez ezrek és ezrek munkáskeze kell. Ellenben mikor a dagadó ár csapkodja a töltések oldalait, akkor nem kell csak egyetlen egy lelketlen ember, aki az éj leple alatt kimegy csupán egy bottal és a botját keresztüliszúrja a töltésen. A bot nyomán az ár elkezd szivárogni s mire megvirrad, iszonyú erővel töri át gátját az áradat s elborítja a szegény ember reményét, örömét, munkája jutalmát. S ilyen ember egynél több is van az új kabinetben, aki készen tartja a botját és várja az alkalmat.

Nem tudom, miért háborgott ma oly nagyon a kormánypárt Pop Csicsó úr beszédén és miért nem reagált se kormány, se híve, senki tegnap Krisztea Miron román püspök ellen. Hiszen mind a ketten ugyanazt mondták. Hogy ők is demokraták; hogy ők régen küzdenek az általános titkos választójogért, és hogy üdvözlik az új kormányt.

Hogy aztán kifejezték abbeli reményüket, hogy az új kormány becsületesen fogja végrehajtani új törvényét, nem is fogja a kerületek új beosztásával, mint a régi kormány tette, a törvény áldását meghíisítani és a szegény elnyomott román végre fölszabadul az új kormány alatt: ebben semmit sem látok. Elnyomás és elnyomás közt van különbség. Azért, hogy a mi oláhjaink nincsenek úgy elnyomva, mint az írek Angliában, mint a csángók Oláhországban, mint a finnek, lengyelek s oláhok Oroszországban, azért az érzékeny Pop Csicsó úr és a lágyszívű főpap elnyomottaknak. Láthatja a mi oláhjainkat is. Nem is áll ebben magában. Hiszen Kunfi, Garbai, Weltner és Bokányi urak ugyancsak ezt hirdették Stockholmban az európai elvtársaknak és mégis alig hogy hazajöttek, a miniszterelnök megtisztelte őket látogatásával. Az egyenlőség első parancsa az – legalább az volt, míg a demokrata

uralom ránk nem szakadt, – hogy a mi a magyar polgárnak a stockholmi bélteparla men then szabad, az a másik magyar polgárnak is szabad a budapesti háborít parlamentben.

Más az, ha én tiltakozom Pop Csicsó és Krisztea Miron ellen. Hallgassanak el ez idétlen és hamis panasszal. Ha tudni akarják, megtudhatják, hogy választójuk eddig is elég volt, de választásuk csak kétféle volt: az egyik az, amikor a pópa eladta a választókerületet summásan a jelöltnek s a választás napján be is líerálta, mint a birkanyáját. A másik fajta választás az volt, mikor a Pop Csicsók, a Goga Oktáviának rávetették magukat egy-egy oláh kerületre s olyan hazugságokkal és a fanatikusabb pópák segítségével fanatizálták a hiszékeny népet, hogy a magyar el akarja tőle venni a templomát és a nyelvét. Az általános titkos ulán pedig, melyért Pop Csicsó és Krisztea Miron örömmel üdvözlik az új kormányt, – hogy Andrássynak öröme legyen – észre fogjuk venni az idők változását annyiban, hogy már azontúl csak egyféle nemzetiségi választás lesz, az, amelyet a Gogák, Popok és pópák fognak – lelkesíteni.

A parittyá

Budapest, 1917 jun. 25.”

Nagy és emlékezetes napja lesz a magyar képviselőháznak a mai. Innen kezdődik voltaképpen a választójogi harc. Beszéddek hangzottak el, melyek fené-kig felkavarták az emberi lélek mélységeit. Fialat képviselők léptek a porondra, mint *Szász Pál* és parlamenti veteránokhoz méltó sikerrel hadakoztak. Szász Pál nagyszerű szót talált a választásra, mellyel fenyegetőznek. Menjenek csak választani a háború alatt, míg választóink java és tömege ott van a harctéren. Ez megbontaná a hadsereg egységét és a *front* – megfordulna. A délelőtti ülés az új pénzügyminiszteré volt, akinek nagy beszédét e szókkal honorálta előde, *Telieszky*: gratulálok. hogy a túloldallal olyan hamar el tudtat fogadtatni az – én elveimet.

A délutáni ülés nevezetessége Tisza Istvánnak egy órás beszéde, amely iszonyú erővel, egy forgószél hatalmával söprött végig mindenben, emberen, tárgyon. színeken, irányokon, mindenben, amiről az utolsó hetekben szó esett. Tisza István ma, mikor nincs a bársonyszékhez láncolva, egy hatalmas oroszlánhoz hasonlít, aki valahogy »kiszabadult a ketrecből. Senkit sem vértett meg, de rettentő szava, hatalmas talpa megfélemlíti a vele szemben álló világot. Hívei magukon kívül tomboltak, ellenfelei megbabonázva, sápadtan hallgatták,- majd egy-egy témánál versenyt tapsoltak a lelkesedőkkel s végül kivitték szokás szerint elragadtatásukat a folyosóra is.

Igaz, volt hálás témája elég. Az olvasó is izgalmasan fogja olvasni, hogy miképpen bánt el Károlyi Mihály gróffal, aki tegnap Félegyházán egy népgyűlésen minket vádolt meg azzal, hogy a háborút felidéztük, s ezzel beállt „ellenségeink hazugságai, mellé koronatanúnak”. Hogy Pop Csicsó urat és Serbán Miklós urat, a román nép hívatlan prókátorait oly módon végezte ki, mint ahogy a fáinkat megmászó hernyót szoktuk, az közmegelekedést fog kelteni mindenütt. A háború tűzének Röntgen-sugarai keresztül világítottak ezeknek a népök együgyűségéből élősködő római tribunoknak a kebelén és Tisza kezünkre adla e fekete keblek Röntgen-fölvételét a mai ülésen.

Vázsonyi igazságügy miniszter úr se vitte el szárazon. De replikáját és feljajdulását ő csak a – folyosón mondotta el.

Az esti ülés érdemleges része voltaképpen párbajjá fejlődött. Tisza beszéde egy rettenetes pergőtűz hatását tette a kormánypártra úgy, hogy nem merték a házat e benyomás alatt hazaereszteni. Beugrott tehát Apponyi, hogy megmentse ami megmenthető. Világos, hogy az ő fényes tehetségének, csodás szónoki erejének sikerült is a pillanatot megmenteni. Az ő szárnyaló szava, tündöklő gondolói, nemes pátosza felgyújtotta az elcsüggedt lelkeket és megtörte egy pillanatra a varázst. Mint egy vulkán, úgy tört ki a már-már letörnek látszó kormánypárti tábor, hogy megszabaduljon a mázsányi kövektől, melyek a szívére nehezettek volt. De sajnos, ez csak szónoki művészet, csak pil-

lanatnyi hatás volt. Ha kik holnap a kezökbe veszik a beszédet, és mérlegre teszik a tartalmukat, Apponyi beszédét Apponyi hangja, gesztusa és égő szeme nélkül könnyűnek fogják találni.

A megdöbbenő rám nézve az, hogy Apponyi Albert gróf mai szónoklásában már a legradikálisabb vákiszrójog apostola volt. Nem a magyar nemzetről, hanem a nép millióiról beszélt. Ha mégis ajkára vette a nemzetet, akkor azt mondta, hogy – az általános szavazati joggal – bele kell kapcsolni a világtörténeti folyamatba. Mily nagy szó! Nem hiszem, hogy Kristóffy és a bécsi urak is ezt gondolták volna. Ők sok!-:a! szerényebbek voltak. Ők azt hitték, bele keil kapcsolni a nemzetet az – egységes osztrák folyamatba.

Hát eddig nem voltunk benne a világtörténetben? Hát fiaink nem világtörténetet csináltak a harctéren? Hát mikor a magyar miniszterelnök Ausztria és Magyarország nevében szólta a magyar parlamentben Európához, és mikor a német császár, magához kéréte tanácskozni a főhadiszállásra: akkor nem voltunk benne a világtörténeti folyamatban? Most majd benne leszünk? Vázsonyi és Apponyi égisze alatt? És Apponyi nem akarja, hogy a magyar nemzet a makacs francia paraszt sorsára jusson, aki, mert az első vasút számára kisajátították a birtokát, neki rohant az első vonatnak, hogy feltartóztassa. Hát mikor volt a magyar nemzet oly buta és maradi, mint ez a francia paraszt. Még a mi ókonzervatívjaink sem voltak ilyenek. Itt nincsen oly makacs ember Magyarországon. Az nem baj, hogy Apponyi példája nem új és nem is elmés, és az sem baj, hogy nem igaz. Példájának az a nagy baja, hogy sértőn igazságtalan a magyar nemzet ellen.

Azt már régen sejtettük, hogy e képtelen szélsőségekre Apponyit a koalícióbeli tapasztalata vitte. Ma megvallja: Nem akarja, hogy a nemzeti vívmányokért való küzdelmében még egyszer szembe kerüljön a néppel.

Melyük néppel? Hiszen a magyar nép milliói akkor véle voltak, a választáson elsöpörte, velük a szabadelvű pártot. Úgy látszik hát, hogy azzal, amely

hazafiságát, hazaszeretetét a neki tetsző és kedvező választójoghoz köti? Tehát a feltételes hazafiságú néphez? Mit tudja ma Apponyi, hogy lesz-e még egyáltalán módjában nemzeti vívmányokért harcba szállani, ha az ország ikélszer, háromszor az ő radikális jogán választ képviselőt. Akkor más kérdések körül fog a tisztelt Ház veszekedni, alkudozni és obstruálni.

De persze, azt mondja nagy elbizottsággal ez a mi fényes grófunk, aki nevének fényét gyászfátyollal tompította le: azt mondja, hogy legalább *a mi kezünkben van a reform*, magunk csináljuk magunknak, nem más nekünk. Igen, igen, a mi kezünkben lesz! Éppen úgy, mint a parittyá és a kő. De ha kiröppentjük a követ, az többé nincsen a kezünkben és soha se tudjuk, azt találja-e, akinek szántuk, vagy éppen – édesanyánkat.

A kormánypart vezérszónokai

Budapest, 1917 június 27.

A képviselőházban a mai délelőtt Vázsonyi Vilmosé volt. Mielőtt azonban a kormánypart e gladiátor-miniszterével foglalkoznánk, előbb ismét vizsátérünk egy kicsit Andrássyra és Apponyi Albert grófra, a tegnapi ülés szónokaira.

Bevezetem mondanivalómat egy szellemes olvasónőink ma vett levelével, aki az ily szónoklatokkal szemben a naivabb közönség felvilágosítására serkent bennünket, mert, azt mondja levelében, „igen sok ember van a világon, ki csak néz, de azért nem lát; beszél és maga sem tudja, mit; ítél, de nem fontol; helyesel, de nem tudja, mit; bániul és ismét nem tudja, mit”.

Valóban, a kormánypart vezérszónokok ajkáról annyi kápráztató általánosság és nagy mondás hangzik el, hogy egy kis prózai megvilágítás nagyon is kívánatos fegyverzet e káprázatok ellen.

Még Andrassy Gyula gróf mondotta a tegnapelőtti ülésen, hogy nem vesszük észre, hogy minden megváltozott. Ezzel okolja meg a radikális választójoghoz való átpártolását. Ő észrevette a nagy változást.

De kérdem: mi minden változott meg voltaképpen? Megváltozott-e Magyarország geográfiai fekvése, topográfiai és etnográfiai ábrázata? Kimozdultak helyükből a Kárpátok? Beolvadtak a nemzetiségek? Ipari és kereskedelmi ország lettünk-e mezőgazdasági államból? Mindebből semmi sem változott meg. Nekünk most is ezt a változatlan Magyarországot kell kormányozni, e semminemű viszonylatban meg nem változott ország számára kell törvényeket alkotnunk. Es nem ezek a meg nem változott viszonyok-e azok az irányítók, amelyek után politikánkban elindulnunk kell. Ha a világon minden meg is változott volna, nekünk akkor is ahhoz kellene ragaszkodnunk, hogy nem a megváltozott világ, hanem a meg nem változott Magyarország számára kell törvényt hoznunk. Ami tehát e munkánk irányára nézve parancsoló kénytelenség volt eddig, parancsoló szükségnek kell lenni ezentúl is.

De nehogy azt vessék ellenem, hogy itt szándékosan értem félre Andrassy Gyula grófot; megvallom, hogy igenis jól tudom, mit ért ő a változás alatt. Megváltozott a világ politikai felfogása. A demokratikus irány lett úrrá világszerte az elméken s ez irány hozta a világra a radikális választójogot. Ha ellene szegülünk, úgy járunk, mint Apponyi Albert gróf francia parasztja: elgázol bennünket a világáramlat vonata.

De hiszen itt a demokratikus áramlatnak senki sem állja útját. Nem az elvről, az irányról van a szó, *hanem csak az alkalmazandó mértékről*. Mi nem vagyunk ipari állam, mi nem vagyunk egynyelvű állam. Oktalanság volna ipari és egynyelvű államok; minő Belgium. Franciaország, Anglia választójogai a mi teljesen más természetű, más igényű és műveltségi fokú országunkra ráhúzni. Részt veszünk a demokratikus irányban erőnk, szükségünk és érdekeink szerint. Mert a gyermek nem járhat az öregapja csizmájában, és ha – bár még se bajsza, se szakálla nincs. elkezd az apja beretvájával beretválkozni: annaik könnyen gyászos vége lehet.

Ha minden meg is változott, az a legoktalanabb és legkönnyehűbb változás volna tőlünk, ha hetven

percentes agrárország létünkre a harminc percentnyi egyéb foglalkozásúak választójogát vennők magunkra. Egy országot tudaki amely éretlenül a radikalizmus kezébe került: Szerbia. Tessék irigyelni a karrierjét, melyet dinasztíák kiirtásával és egyéb középkorba való gyilkosságokkal a mai napig megfutott.

*

Apponyi Albert gróf tegnapi nagy mondása a világtörténeti folyamat, amelybe demokratizálódásával Magyarországot is bele kell kapcsolni. Ezzel a világtörténeti demokráciával voltaképpen az antant dobálózik. De mi *jót* hozott ránk eddig akár a francia, akár az angol, akár az amerikai radikális demokrácia? Mindenik a demokrácia világboldogító eszméjével csak a saját becestelen hódító, rabló és kizsákmányoló szándékait takarja és kendőzi. Maguk rabtartók, másokat fel akarnak szabadítani. Évek során át tartó cselszövéssel és tervszerűséggel előkészítik rablóhadjárataikat és mikor rajta vesztenek s az egyiket letörni, a másikat feldarabolni, a harmadukat birtokából kifosztani nem tudják, akkor altruista szemforgatással azt kiabálják, hogy ők nem hódítani indultak, hanem a demokrata világot megalapítani Európa nemzetei közt.

Szinte kacagni való, hogy az egyetlen demokrati-kus alakulás, amelynek ebben a világfelfordulásban hasznát látjuk, az az – orosz demokrata forradalom. Ha végleg győz, lemúlik rólunk a moszkovita veszedelem. De milyen árt fizet érte a nemrég még félelmes birodalom! *Széthull és szétbomlik elemeire!* Eléri azt, amit nekünk szánt. Ám ha ellenségeinknek ezúttal nem sikerült a dolog, a radikális választójog gondoskodni fog róla, hogy a legközelebbi alkalommal könnyebben menjen.

Ha pedig Apponyi Albert gyermekkori olvasmányából tud francia parasztot annak illusztrálására, hogy aki elejbe áll a világtörténeti folyamatnak, azt elgázolja a vonat, úgy én is tudok gyermekkoromból egy mesét, amely nem oly groteszk és tragikomikus, niint az elgázolt makacs parasztember, de megható és lélekiemelő.

Ez a Tell Vilmos mondájának egy epizódja. Mert hiszen a világtörténeti folyamatok is más-más

szempontból nézve más megítélés alá esnek. A kis Svájc, ragaszkodván a maga különlegességeihez, szokásaihoz és szabadságához, nem akart a császár palástjának védelme alá húzódni, hanem elpusztítván Gesslert, szembeszállt a császár beözönlő hadaival: akkor történt, hogy egy szorosban néhány száz svájci ember (a termopiléi hősökhez hasonlóan) feltartóztatta a császári hadak tömegét. A császár hadai végre tömör sorokban, nekiszegett dárdák erdejével nekiment a szorosnak. Ekkor, a végső veszedelem pillanatában, kirlik a svájciak sorából egy férfiú és e szóval: legyen, testvéreim, gondotok gyermekeimre, feleségemre, – összenyalábolta a szorosnak szegzett lándzsátömeget, a mellébe eresztette s hanyatt rántotta a zsoldosokat lándzsástól, mindenestől. A többi svájci vérszemet kapva, a támadt részbe veti magát s pusztítva, öldökölve megfutamítja a zsoldos sereget.

Így van ránk szegezve annaik az úgynevezett népnek, igaz nevén néhány város utcájának a dárda erdeje, az általános titkos, hogy a magyar nemzet különösségeit, szokásait, eredetiségét, hagyományait, magyar szellemét alkotmányunkból kipusztítsa. De itt is vannak, akik nem gyávábbak a svájci hősnél és Ausztria és a nemzetközi zsoldosok még eszük nélkül fognak menekülni.

*

Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter úr a teremben ma azzal aratta legnagyobb sikerét, hogy onnan a néppárt többszedségéből az ellenzéket azzal vádolta, hogy ellene politikai vérváddal dolgozik. A folyosón pedig ismét azzal, hogy az ellenzéket zsidóuzsorások pénzén szervezett bandának nevezte. Ez lesz, úgy látszik, az új demokrata-éra alatt a magyar kodifikáció stílusa, amellyel bele fognak bennünket kapcsolni a világtörténeti folyamat áradatába. Ezzel azonban bajos megbizonyítani, hogy az általános titkos emeli a magyar nemzetet a kultúrnépek sorába.

Egyébként nem sok hatással érvelt jeles demokrata vezérünk. Mert, azt mondja, a darabont-kormány nem volt választójogi kormány, az csak bitorolta a választójogot. Mi különbség van ebben? Ez legfeljebb azt jelenti, hogy a darabont-kormány nem a saját késé-

vel akarta elvágni a nemzet tonkát, hanem bitorolt késsel. Ellenben Vázsonyi és demokrata társai a saját késükkel készülnek erre a műveletre, t A nemzetre nézve ez igazán mindegy. A furcsa az, hogy az illetéktelen kés ellen Vázsonyi segített védekeznünk, az illetékes késnek pedig azt kívánja, tartsuk oda a gégénket. Arra is meg akar tanítani bennünket az igazságügyminiszter, hogy Ausztriában a felfordulás nem a radikális választójog következménye, mert hiszen a csehek már a legszűkebb választójog idejében is Moszkvába vándoroltak és hivatkozik Riegerre, a cseh historikusra. Hivatkozhatott volna Hohenwart grófra is, akinek föderalisztikus terveit meg az idősebb Andrássy Gyula gróf hiúsította meg. Sőt hivatkozhatott volna a fehérhegyi csatára, ahol a cseh önállóság utolsó fegyveres csatáját vívta.

Mindenki tudja azonban, hogy a szűkebb, legszűkebb, sőt közvetett választások idején is a reixrát állandóan munkaképes volt és ha nem is volt mintaszerű parlamenti élet ott, az inkább az experimentáló kormányok hibája volt, akiknek több gondja volt arra, hogy valahogy visszaszerezzék Magyarországnak kiegyezésbeli vívmányait, mint arra, hogy Ausztria bajait orvosolják. De hát éltek és a törvényhozásuk funkcionált. Azóta azonban, mióta behozták az általános választójogot, azóta a reixrát a frakciók játékszere, egy komoly munkás periódusa nem volt s ma is válságról-válságra bukdácsol. Ha Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter úr csak annyi igazságot fog tudni mint miniszter, mint amennyivel mint historikus rendelkezik, akkor beváltja a legvérmesebb aggodalmalkat és a legfényesebb reménytelenséget is, melyet az igazságügy barátai miniszterségéhez kötöttek.

Andrássy Gyula gróf

Budapest, 1917 jun. 27.

Andrássy Gyula grófé volt az utolsó nap. Vele a vitát befejezték s az indemnitást »égy hónapra megszavazták. Andrássy Gyula gróf beszéde igen érdekes. Legérdekesebb és mintegy reveláló erővel bír az, ahol így kiált fel: Könnyű szívvel viseljük a felelősséget

azért, ami történt, mert elértük vele, hogy – Tisza megbukott.

Ez egy halali, ez egy diadalkiáltás. Ez megvalósása annak, hogy itt nem volt szó semmi másról, mint erről. Minden egyéb csak ürügy, csak eszköz ehhez a legfelsőbb, legóhajtottabb célhoz, így triumfál az egyik gróf a másikon, az egyik család a másikon. A haza csak arra való, hogy a méltóságos és kegyelmes főurak versenyfutása, díjbirkózása és tülekedése alatt Ő excellenciájok lába megtapossa a földjét.

Igen, a demokrácia lehet az egyiknek az ideálja: nyilván az sem hazudik, aki azt mondja, hogy hite szerint az általános titkos választójog menti meg a magyart. De ez, mind csak szó, mind csak deklaráció: a cél a Tisza bukása.

Ez a körülmény bőven megmagyarázza azt is, hogy olyan nevezetes tehetségű államférfiak, minő Andrássy is, olyan súlytalan és őszinteség nélkül való érvekkel védik álláspontjukat.

Egészben szinte a panaszok sora ez a beszéd. Felpanaszolja az alkotmánypárt vezére, hogy az ellenzék az új kormány egyik tagja ellen – személyes harcot folytat. Igazán nehéz nevetés nélkül megállani ezt a vádat azok után az évekig tartó cinikus é>kicsapongó személyes harcok után, amelyeknek szemtanúi voltunk éppen a mostani kormánypártok részéről. Ha ez olyan nagy és erkölcstelen dolog: ugyan miért tűrte el Andrássy Gyula gróf az ő politikai barátai részéről? Nem hogy el nem tűrte volna, de éppen ő az, akiből ma kitört elemi erővel hosszú évekig tartott pártvillongásaink titka. Mintha mondaná: Megvan! Nem a béke, nem a nemzet valamely vívmánya, nem is az általános titkos, nem is egyéb, hanem – a személyes harc és küzdelem koronája: Tisza bukása.

Az osztrák reixrát dolgában is van Andrássynak mondanivalója. Mert ő volt az, aki sürgette összehívását s most szemére hányják, hogy gyönyörködjék most az e testületben elhangzott nyilatkozatokban. Az alkotmánypártnak erre az a gyermekes felelete van, hogy igenis, jobb ha együtt vannak és nyilatkoznak, mint hogyha nem tudjuk a szándékukat. Hát

csakugyan úgy van Andrássy Gyula gróf, hogy az osztrák arrogáns és szemtelen fecsegők elszólásaiból veszi információit? Igazán nem tudná ez az államférfi, aki itthon pártokat vezet és kormányt buktat: igazán nem tudná, hogy ezek nem véletlen felszólalások, hanem önkéntelen bugyborékolása azoknak a terveknek, amelyek a politikai vizek felszíne alatt szövődnek Ausztria és Magyarország sorsáról a háború után? Ennyi tájékozottsága van csak ennek a mi nagy vezérállam férfiúnknak, hogy nem lát, vagy nem akar látni azon túl, ami Tisza bukására tartozik? Hogy a csehek a mi tót vármegyéinket, hogy a szlovének a délszlávok egyesítését, hogy a bukovinai románok az összes románoknak perszonális unióban „a monarchiához” való csatolását sürgetik: nem tudja Andrássy Gyula gróf, hogy honnan fűnek ezek a szelek? Nem. Mert akkor nem vállalná *könnyű szívvel* a felelősséget mindazért, ami történt, csak mert Tisza megbukott.

Földereng Andrássy Gyulának is – inkább a szívében, mint az elméjében, – hogy itt egyetértésre volna szükségünk, mert különben kiesik kezünkől minden, amire vérünk legpazarabb ontásával e háborúban rászolgáltunk. De ezt az egyetértést, melyei se háború előtt, se háború alatt nem volt hajlandó megcsinálni, csak ellenfele személyének feláldozásával, most szükségességére, háborúra és minden közérdekre való tekintettel az új ellenzékétől – ingyen kéri.

Ha pedig meg nem kapja, nem riad vissza a – választástól is. Hiszen, úgymond, jól tudom, Tisza is foglalkozott ezzel a gondolattal. (Teleszky ezt rögtön megcáfolta, mert a minisztertanácsban ő ajánlta, de Tisza lefújta.) És azt mondja Andrássy e hibás értesülésére hivatkozva: miért volna alkotmányellenes, mikor mi csináljuk és alkotmányos, mikor Tisza akarta csinálni. Itt sem Andrássy, sem Tisza, sem semmiféle politikus véleménye nem számít. A törvény, mely a lejárt országgyűlés megbízását meghosszabbítja, az a törvény mondja világosan, még pedig a mostani kormánypárt, akkori ellenzék indítványára, hogy erkölcstelen dolog volna a háború alatt válasz-

tatni. Mi tehát méltán megfordíthatjuk a kérdést, miért volna Andrásynak erkölcsös-, ami ugyancsak neki akkor erkölcstelen volt?

Megengedi az alkotmánypárt vezére, hogy a választási radikalizmus egy bizonyos határon túl megnehezíti a nemzet védelmét; megengedi, hogy e téren nehézségek vannak; de a nemzet azt mondja, kész fokozott nehézségekkel szemben fokozott áldozatokra is.

Igen, nehézségekkel szemben, melyet tőlünk nem függő viszonyok kényszerítenek ránk. De miért erőszakolják Andrassy és társai az elkerülhető nehézségek fokozását, hogy nagyobb áldozatok terhe szakadjon ránk.

Ezek kitérések, kerlelések. Nem a saját szenvedelmeinek megfékezéséi, nem becsvágyának lefokozását, nem hiúsága tompítása, nem versengő kedv mérséklését tartja szükségesnek. Inkább fokozza a nemzet a maga áldozatkészségét.

De Andrassy – noha se testének, se lelkének nem kell az a politika – kitart, mert az általános titkosban is nemzeti ideáljait szolgálja. Boldog ember, aki az általános titkos ellen, aki plurális rendszerben és aki az általános titkosban is az ideálját szolgálja. Egy valóságos államférfiúi Don Huán, aki végig szereti a világ kacár asszonyait, de mindenikben az – eredeti ideálját imádja.

Sajnos, mind e vitatkozásnak, mind e versengésnek, mind e pártvillongásnak csak egy biztos és látható eredménye van, az, hogy mióta a koaleált pártok előrenyomultak és érvényesültek, azóta fokról-fokra sülyedt le Magyarország tekintélye, vezérszerepe, súlya és presztízse onnan, ahova Tisza vezetésével a háború előtt emelkedett s hol a háború alatt is tartotta magát.

Most előrenyomult Ausztria, nem parlamentjével, nem alkotmányos tényezőinek erejével, hanem titkos tervek, rosszul leplezett szándékok és törekvések kulissza mögötti hatalmával. Borzasztó ébredés, rémes csalódás vár a mi politikusainkra, ha személyes gyűlölködésök mámorából kijózanodnak. Itt nem An-

drássy ideáljáért, nem a nemzetért, nem Magyarországért folyik a munka, hanem minden ellenségünk munkájának a megkönnyítéséért. A háborút megnyertük, el fogjuk veszteni a békét.

Fehér kabaré

Budapest, 1917 június 28.

A városi alsóbbrendű mulatóhelyek, úgymint orfeumok, zengerájok, vagy modernül mondva kabarék már kezdtek nagyon elkanászkodni, úgy hogy tisztességes családdal, asszonnyal, leánnyal, serdülő gyermekkel el se lehetett oda menni. Ekkor hozták divatba ezek számára a *fehér kabarét*. Ez azt jelentette, hogy az előadás mulatságos ugyan, de trágárság, sikamlósság, kétértelműség nélkül való, úgy hogy süldő legények és leányok s asszonyok is pirulás nélkül mulathatnak rajta.

Mikor ma reggel a kezembe vettem a *Budapesti Hírlapot* s a szemem ráesik a rovatra, melynek címe *Romboló tüntetés*: azonnal kitaláltam, hogy egy jótékony kezű és szemérmes cenzúra a *Budapesti Hírlap* hasábjain fehér kabarét csinált a tegnapi esti eseményekből. Szinte több benne a fehérség, mint a fekete betű. Világos, hogy itt már most voltaképpen a fekete betű a fehér ártatlanság, a fehér folt pedig a fekete valóság, amelyet nem volt szabad a *Budapesti Hírlap* olvasóinak megtudni.

Meg vagyunk egy kissé döbbenve ezen a jelenségen. Az új kormány és pártja a demokrácia és minden szabadságok nevében jött el. Az igazságügy miniszter né és államtitkára még elment egy újságírói egyesületbe is eldicsekedni azzal, hogy most már vége lesz az újságok illetéktelen megcenzúrázásának.

És íme, mi történik *Vázsonyi* és a *hatalom* szent frigyének még a mézesheteiben. Budapest utcáit bejárják vezéreik által fellázított munkások; a gyárakból magukkal hozott ikóvel és vas-eszközökkel betördelik a nekik nem tetsző ablakokat, üzletek drága kirakatát; feltörnek és kifosztanak cipő- és ékszerkereskedéseket

és egy kávéházból elviszik a kasszát. Ezek tények és valóságok, melyeket nekünk nem volt szabad megírniuk. Ellenben a kormánypárti lapoknak szabad volt megírniok azt az épp oly ostoba, mint aljas rágalmat, hogy ezt a tegnapi fosztogató zendülést Tisza István rendezte Bodával egyeiertve. Az tudvalevő, hogy sok tervezett hasonló tüntetést Boda és Tisza megelőztek és meg tudtak tapintatosan fékezni. Ez főadatukhoz tartozott s Teleszky ma a képviselőházban, mikor a garázdaság és pusztítás dolgában felszólalt, méltán dicsekedett el azzal, hogy a háború egész kényes ideje alatt ők képesek voltak a rendet, a személy- és vagyonbiztosságot föntartani. Utóduk kormányzó keze és hivatása az első héten csütörtököt mond.

Arra tehát nem volt – nem mondom – g-oaidjuk, de bizonyosan se tapintatuk. se körültekintésük, se tekintélyük, hogy megakadályozzák a dulást; csak arra volt *hatalmuk*, hogy elnyomják az események hű és igaz leírását. De azt, hogy itt Budapesten mi történt tegnap, azt Magyarország kiskorú népének nem szabad megtudni. Ez a nép ugylátszik a radikális választójogra megérett, de arra még nem. hogy szabad legyen megtudnia az – igazságot. A tegnapi munkástüntetés valóságos matúrája volt a résztvevőknek arról, hogy csakugyan érettek arra, hogy a választójog alapján részt vegyenek az ország sorsa intézésében.

így lett ma az egyik rovatunkból *fehér kabaré*. így fest a sajtószabadság hajnalhasadása, melyet Vázsonyi hirdetett az újságíróknak.

De nem, igazságosaknak kell lennünk. Csakugyan van valamely nagyobb szólás- és sajtószabadság. Igen, van szólásszabadság nemcsak nagyobb, de szinte korlátlan, ha – Kunfi úr és társai beszélnek: és van féktelen sajtószabadság is a kormánypárti lapok számára. Mert mindazt, amit a *Budapesti Hírlapból* kitömittek, a kormánypárti lapok szabadon közölhették. Az a gyanúnk van, így gondolkoztak volna: a kormánypárti lapok hadd közöljék, azok közönsége úgysis ismeri a maga publikumát. De már az veszedelem, ha a *Budapesti Hírlap* közönsége látja meg egész meztelenségében azt a táborot, amellyel a kormány az országot demokratikus alapra akarja fektetni.

Ugron Gábor, a fiatal belügyminiszter ma a képviselőházban védekezvén Teleszky lesújtó kritikája ellen, több nevezetes kijelentést tett. Az első, hogy csak a délutáni órákban értesült hivatalosan arról, hogy mi készül. Ezért nem tudott kellően intézkedni a rend védelméről. Ez valóban nevezetes dolog. Magyarország felelős belügyminisztere csak délután tudta meg hivatalosan azt, amit az egész város már délielőit, sőt részben már tegnap is tudott ha nem is hivatalosan, de egészen bizonyosan. Ha sejthettük volna ezi a szomorú körülményt, szívesen értesítettük volna a belügyminiszter urat idejekorán.

Egészen szokatlan dolog, hogy a belügyminiszter a maga egész felelősségét Boda Dezső főkapitány vállára hengerítette, akit föl is mentett állásától, mint mai beszédében mondotta. Nekem úgy tetszik, Ugron Gábornak nem felmenteni, hanem testével fedeznie kellett volna a főkapitányi, aki egy hosszú pályafutáson száz és száz próbáját adta annak, hogy feladata magaslatán áll. Tapintat volt a balkeze, energia a jobbkeze ennek az igaz magyar lelkű, jellemű és nevelésű rendőrfőkapitánynak. Ezzel a két kezével dolgozott és becsülettel futott meg egy pályát, melynek veszedelmén nem egy előde halálosan elbotlott. Ami a rendőrség érdemét vagy mulasztását a tegnapi eseményekkel kapcsolatban tisztázza, az egy kis epizód, amely vélellenül játszódott le a munkapárti klub tájékán. Ezt a jelenetet elmondtuk lapunk tegnapi számában. Palugyay Móric belügyi államtitkár érkezett oda tüntetés közben Bródi Ernő demokrata képviselő kíséretében s jelentést tétetett magának és ezzei a parancsnokló rendőrtiszthez intézett szóval távozott: *önt pedig a személyében teszem felelőssé azért, hogy vérontás nem lesz.*

Most képzeljük el a helyzetet. Egy sok ezer főre rugó felizgatott, fanatizált tömeg. Vele szemben védelmül pár száz rendőr, ki lovon, ki gyalog. Minden rendőrnek van a kezében kard, a derekára kötve revolver. És az államtitkár úr azt mondja nekik; mindent lehet, de vernék nem szabad folyni.

Melyik rendőr teszi ki magát annak, hogy leköpi, íjbeütük vagy leparittyázzák, de neki se kardját, se

revolverét nem szabad használni, mert attól bizony hamar kifolyik a vér. Ez olyan dilettáns utasítás, amelyennek az egész kormány látszik. A belügyminiszter nem tudja, mi készül a városban, az igazságügyminiszter nem tud egy intimációról, melyet a cenzúra kiad az újságoknak. Itt senki sem tud semmit, aki pedig tudna valamit, mert már próbáját adta nem egyszer ebbeli tudásának, annak az államtitkár elénekli *A gerolstemi nagyhercegnő* című operettbeli összeesküvők kórusát: *az égre, csak ne vért!*

Egy felizgatott tömeget, mely rombolásra kész, mert a rombolás eszközeit már magával hozta, azt nem lehet szentelt vízzel eltéríteni a száudékától. Én igazán készségesen elismerem, hogy jobban sajnálnám, ha egy-két akármily rakoncátlan honfitársam vére folyt volna el, mint ahogy sajnálom a kárt, amelyet okoztak; de ez én vagyok, se nem rendőr, se nem belügyminiszter, aki felelős a rendért. Ez egy újságíró szentimentalizmusa, de nem kormányzás, nem a köleles örökös egy nagy város nyugalmán és biztosságán.

Azzal pedig nevetséges mentetegetni őket, hogy mem a komoly munkások, hanem éretlen suhancok csinálták a rombolást. Való, hogy a komoly munkás nem csinálja. De a tíz-húszezer munkás közt igen sok nemkomoly van, a suhancok pedig közibük elegendnek s azokra a lázító beszédekre, melyeket vezérek ilyen alkalomkor a város különböző pontjain nekik mondanak: vérszemet kap a léhább elem és tünet és rombol és fosztogat, kivált mikor az államtitkár úr fújja a nótát, hogy „az égre, csak ne vért!”

A belügyminiszter úr pedig a pártokhoz fordul, hogy ne provokálják az ilyen szomorú eseteket, mert mindenképp a haza.

De hát hogyan ne provokálják? Úgy, hogy véleményt ne mondjanak? Rágalom, sértés és gyalázkodás ellen ne védekezzenek? Vázsonyi Vilmost ne merjék kritizálni? Vagy hogyan?

Elvégre a hatalom a kezükben van, a kormány rendelkezésükre áll, a választójog meg van nekik ígérve, Palugyay szinte kétségbeesve mondja nekik: hiszen mi is azért a célért harcolunk, amelyért önök.

Nem kell ide provokáció, nincs is, aki őket provokálja. Nekik csak ürügy és alkalom kell. Nékik, amit most elérték, csak az első lépés. És ha a kormány észre nem tér, hamarosan keresztülgázolnak rajta is. Ugronnak és ne kem, igenis, mindenekfölött a haza. De nekik nem. Neki k mindenekfölött az internacionalizmus, a munkás-marseillaise és nem a Szózat.

Munkások!

Budapest, 1917 jun. 30.

Munkások, azok is, akik múlt szerdán vétkeztetek, azok is, akik nem vétkeztetek, most nektek írom ezt a levelet, s azért tegezek le benneteket, mert mint magyart, testvéremnek vallom mindegyikötöket, azí is, aki vétkezett, azt is, aki nem vétkezett.

Mert én olvasitam azt a cédulát, amely titeket becsületes munkások műhelyéből az utcára szólított. Durva, faragatlan volt. Olyan, amilyen néha lehel a munkás ember munkától duzzadt és kérges keze, de amilyen sohasem lehet a magyar ember lelke, akár-melyik társadalmi osztálynak legyen is tagja.

És olvastam azokat a beszédeket, amelyeket hozzatok intéztek, mikor együtt voltai ok. Beszéd és fölhívás olyan volt a léleknek, minit a rossz pálinka «a testnek. Előbb mámorba ringat, azután deliriumba izgat. Esküszöm, egy munkás is, ha vétkezett szerdán este, ha nem vétkezett, – nem felelős azért, amit a lelki pálinkától ittasultan elkövetett. Minden felelősség azokat terheli, akik ezt a vérmérgező italt nektek oda kínálták. Es én tudom, hogy közületek százakban és ezrekben hova hamarabb föltámad az a gondolat: mért kell titeket esti szürkületben ilyen uszító, lázító, lelket zaklató beszédekkel tartani és kikészíteni. Akik a beszédek mondják, nem tudják-e, nem kell-e kötelesség szerint tudniok, mi származhatik abból, ha egy tömeget bódító szónoklatokkal tette csiklandozunk, azután kibocsájtjuk tüntetni az – éjszakába. Persze, persze, a ti vezéreilek vállalkoztak arra, hogy megpróbálják titeket megtartani a rend korlátain belül és valószínű, hogy ezért cserébe belügyminiszterek megígérték

nekik, hogy a rendőrséget különösebb tapintatra fogják utasítani.

De valakit, éppenséggel tömegek vérét lázító beszéddel fölforralni. azután azt remélni, hogy egypár elmakogott intő szóval meg lehessen állítani az indulatokat, hogy ki ne szakítsák a gátakat: ezt bizony épszerű, tapasztalt emberekről föl nem lehet tenni. Azok tudták mit csinálnak. Hiszen megírlak többfelé, hogy ezen a napon *meg fogja az öklét mutatni a munkásság.* Hát megmutatta. És amikor betelt, ami előre volt látható, akkor ez a tucat demokrata Pilátus mossa az újságjaiban a kezét és nagy hetykén, hozzá iszonyú gyáván és krónikára méltó képmutatással hirdeti, ahelyett, hogy áldozataival szolidaritást vállalna, azt hirdeti: a szerdai zendülők, az éjjeli fosztogatók nem munkások voltak, hanem éretlen gyerkőcök. És elnevezi őket, ahelyett, hogy igyekeznék őket megvédelmezni mint indulataik, szenvedelmek által elragadott embereket ahelyett elnevezi őket – csőcseléknek.

Munkások, az Úr hajlandó volt a szodomabelieknek megbocsájiani, ha csak egy igaz találtatik is közöttük. Én tudom, hogy megtévedt munkás, szenvedelmétől vakon ragadott munkás nemcsak egy volt abban a tömegben. Hiszen amikor a romokat néztem, gyermekesnek látszott a föltevés, hogy ezt „éretlen gyerkőcök és suhancok” csinálták volna. És a képviselőház asztalára letették azokat a vasszerszámokat, melyek egy-egy rombolás színhelyén, mint a rombolás eszköze visszamaradtak. Én nem teszek különbséget: munkás és nem-munkás egy tömegben volt, együtt hallgatta izgató vezéreit és együtt szállt le az éjszakába – mondjuk a húszezerből tízezer, vagy a tízezezből ötezer, – és véghezvitte a szomorú dülást.

És most jön a vezetőségek, jön sajtótók és haragosabban, mint ahogy Isten nézett a szodomabeliekre, nem hajlandó se egy. se két, se tíz munkásért megkegyelmezni áldozatainak, akiket beszédeivel és biztatásaival föltüzelt, hanem elnevezi őket egyetemesen – csőcseléknek.

És munkás testvéreim. – mert hisz én is mindennapi munkámmal keresem kenyeremet – mondjátok

meg nekem, mért kellett titeket ebbe az épp oly csúnya, mint veszedelmes kalandba belekergetniök? Hiszen vezéreltek benső barátságban vannak a kormányon levő grófokkal. Hiszen főfőpátrónustok éppenséggel benne van a kabinetben is. Hiszen a hatalom rendelkezésére áll azoknak, akik a ti kedveteket keresik. Hiszen, amit annyiféleképpen emlegettek: az általános választójogot, már is odaígérték nektek a legfőbb hatalom birtokosai. Hát ugyan miért kell fiók Bertalan-éjszakákat rendezniük veletek azoknak, akik a ti hátatokon másztak föl hatalomra és jólétre. S mikor a baj megvan, akkor ők világgá üvöltik ártatlanságukat, akiket pedig beugrattak, azokat képmutató erkölcsi fölháborodásai elnevezik – csőcseléknek.

Megmondom én nektek, munkások, mért kellett a ti vezéreiteknek a ti bőrötök veszedelmére a szerdai zenebona. Azért, mert szövetségben vannak ugyan ijedős mágnás és excellenciás urakkal, de nem nagyon bíznak bennük s időnkint gondoskodni kell róla, hogy ezek az országkormányzó uraságok valahogy ki ne jöjjenek az – ijedtségükből.

A dolog pedig úgy áll, hogy amíg a ti szemetekről le nem esik a hályog, munkásbarátaim, és amíg vezéreitek el nem rontják a gyomrukat a hatalom asztala körül; és amíg politikusaink között akadnak, akik ijedtükben elfelejtik régi hitvallásukat is: addig a – választójoggal vagy anélkül – sem a ti sorsotokban, sem semmi munkáséban, az enyimben is, semmi változás nem lesz. Vezéreitek pedig vígan élvezik életüket, nagyképű kéjutazásokat tesznek a ti költségeken Stokholmba; titeket a városháza udvarából egynéhány-szor neki kergetnek az éjszakának és a falnak.

És ez így lesz mindaddig, amíg meg nem értitek, hogy a ti szervezetetek hivatása nem a politika és az ország kormányzása, mert ez egyenként mindnyájunknak a dolga, akik erre erkölcsi, szellemi és anyagi felkészültséggel bírunk; hanem hivatása a ti társadalmi, anyagi és szellemi érdekeilek lelkes és becsületes ápolása és gondja. Míg ezt meg nem értitek, addig – voksal vagy voks nélkül, – maradtok vezéreitek kihazsnált rabszolgái.

Új idők – új elvek

Budapest, 1917 jnn. 30.

Régen azt mondták: *új idők – új emberek*. A jó Vas Gereben írt ezen a címen könyvet is. Ma módosult a mondás. Ma úgy mondják, hogy új idők ugyan, de régi emberek, csak hogy új elvekkel. Sőt nem is igen új elvekkel. Ezek a mai elvek már nagyon is közismertek voltak abban az időben, amelyről e sorokban szólni fogunk, bár nem régenről van szó, csak hét évvel ezelőtről.

Az utcán, az újságban, a képviselőházban, sőt a minap a főrendiházban is lehetett azt a frázist hallani, amellyel politikus uraink a maguk nagyon könnyen végrehajtott frontváltozását elkendőzik. Azt mondják: az idő megváltozott, a világ megváltozott, minden megváltozott, csak a konok fejű emberek nem akarnak hozzá változni az új időkhöz. Olyan szimpatikus alakjai közéletünknek, mint Mailáth József gróf és Dessewffy Emil gróf, szintén az új időket emlegetik. Egy szónok éppenséggel vesszőparipának nevezte Zselenski Róbert grófinak azt a meggyőződését, amelyről okmányszerűen bebizonyítható, hogy hét év előtt még ő is azt a meggyőződést vallotta. Úgy beszélnek ezek az urak az új időkről, mintha ezelőtt egypár héttel kezdődött volna pont nem tudom, hét vagy nyolc órákor, az új idő, s nekik most át kell – öltözködni az új idő igényei szerint.

De az új idő is, a régi is, komolyabb dolog, mintsem hogy egy-egy átöltözködéssel, egy politikai toalett-cserével el lehetne intézni. Nekem politikusaink mérész front változtatása fontosabbnak és végzetesebbnek tetszik, mint maga az új idő, mely mögé mint spanyolfal mögé bújnak, hogy átöltözködhessenek. Hogy az olvasó is lássa, kikerestem annak a sokat emlegetett választójogi népgyűlésnek (1910) a körülményeit, szereplőit és határozatát és itt elő fogom adni. A tanulás belőle, félek, az lesz, hogy politikánk vagy akkor ténem volt komoly, vagy most nem az. Akármelyik eset forogjon is fenn, vagy ha az a harmadik is, hogy se

akkor nem volt, se ma nem komoly: maguknak a politikusoknak a komolysága mellé mindenesetre egy borzasztó nagy kérdőjel kerül.

Most itt következik a történet.

1910-ben, a koalíció összeomlásakor, a politikai pártok vezérférfiaik, okulva a Kristóffy-féle kísérleten, szükségesnek tartották, hogy a választójog nemzeti irányú reformátusa kérdésében egységes megállapodásra jussanak s ezzel a pártokat lekössék és a radikális megoldásba kapaszkodó kiérleltezéselkinek eleve útját állják.

A mozgalom vezetői abban állapodtak meg, hogy országos gyűlés elé viszik a kérdést.

A választójog reformja kérdésében 1910. évi március 19-én a Vigadó nagytermében tartották meg az országos gyűlést. A gyűlésre szóló meghívó rám utal arra, hogy a választójog kérdésének megoldásától nemzetünk élete vagy pusztulása függ. *A demagógia és a pártosság – úgymond a fölhívás – már megkezdte hangzatos jelszavakkal csábítani a nemzetet abban az irányban, amely szabadjára eresztené az eddig lekötve tartott összes faji és szociális romboló törekvéseket és amely békés fejlődés helyett kockára tenné, sőt szétrombolná mindazon társadalmi és nemzeti tartalékerőket,* ami köveset még meghagytak a magyar történelem szomorú századai.

A meghívót az elnökség és a rendezőbizottság tagjai irták alá, mintegy 150-en. A rendező bizottság sorában többek között ott voltak a következők:

Almássy Dénes gróf, Andrássy Gyula gróf, Andrássy Géza gróf, Bujanovics Gyula, Bethlen István gróf, Bottlik István, Berzeviczy Albert, Bánffy Ernő báró, Bethlen Pál báró, Bernát István, Dessewffy Aurél gróf, Dessewffy Emil gróf, Darányi Ignác, Esterházy Móric gróf, Falussy Árpád dr., Ghyjlány Imre báró, Hatvany-Deutsch Sándor és Hatvány-Deutsch József, Hammersberg László, Hellebronth Géza, Hirtenstein Lajos, Hódy Gyula, Inkey József báró, Keglevich Gábor gróf, Károlyi Mihály gróf, Lengyel Zoltán, Mailáth József gróf, Mezey Gyula, Molnár Ákos, Nehrebeczky György, Okolicsányi László, Palngyay Móric, Pallavicini György őrgróf, Piukovich József, Reök

Iván, Somssich Tihamér gróf, Sennyey Miklós báró, Széchenyi Sándor gróf, Szentiványi Árpád, Sztéryenyi József, Teleki József gróf, Tisza István gróf, Zselénski Róbert gróf.

A nagygyűlés által kimondandó határozati javaslat szövegét természetesen előzetesen meg kellett állapítani s a szükséges elvi megállapodások a Károlyi Mihály grófnál tartott pártközi tanácskozáson jöttek létre. Jelen voltak e tanácskozáson: *Andrássy Gyula* gróf, *Apponyi Albert* gróf, *Kossuth Ferenc*, *Károlyi Mihály* gróf, *Zichy Aladár* gróf, *Tisza István* gróf és még többen az akkori pártok vezérférfiai közül. Az értekezleten Károlyi Mihály gróf foglalta el a legradikálisabb álláspontot és *Tisza István* mutatkozott a legkonzervatívebbnek, A nagygyűlés elé terjesztett határozati javaslat szövege hosszas vita után létrejött ugyan, a nélkül azonban, hogy a fölmerült ellentéteket igazában kiegyenlítette volna.

A március 19-én a Vigadóban tartott nagygyűlésen mintegy háromezeren vettek részt s a jelenvoltakban osztály- és pártkülönbség nélkül képviselve volt a magyar társadalom. A gyűlést *Dessewffy Aurél* gróf nyitotta meg, abban jelölve meg a gyűlés célját, hogy a választójogi reform nemzeti irányú megoldása mellett foglaljon állást. *Bethlen István* gróf óvatosságra és mérsékletre intett, elmondta, *hogy a demokrácia hangoztatása nem térítheti le a komoly politikust a helyes útról*, melynek érdekében a demagógiával is szembe kdl szállani. *Károlyi Mihály* gróf, mint az O. M. G. E. akkori elnöke, rámutatott annak szükségességére, hogy a nemzeti választójogi programot a gyűlés állásfoglalásából megismerje a közvélemény és a választásokon jelentkező pártok kétséget nem tűrő módon legyenek kénytelenek szint vallani. *Ha a nagygyűlésen kibontott zászlót diadalra vinni sikerül, fejezte be beszédét, biztosítva lesz egy új és erős Magyarország kiépítése.* *Tisza István* gróf a radikális választójog várható veszedelmeit fejtegette, különösen nemzetiségi szempontból és rámutatott azokra a rázkódításokra, amelyek az intelligencia vezető szerepének megfosztásával együtt járnának. *Tisza* szavait

általános helyesléssel fogadta a nagygyűlés és egyhangúan a következő határozati javaslatot fogadta el:

Választási jogunkk reformjánál mindenekelőtt az ezeréves magyar állam nemzeti jellegének, a nemzetiségi és társadalmi békének és közéletünk nyugodt fejlődésének nagy szempontjait, kell figyelembe vennünk és az ezen szempontokból vezetésre hivatott társadalmi tényezők kellő érvényesülését biztosítani tanunk.

Hangzatos jelszavak merev alkalmazását célzó radikális megoldás a nemzetnek minden nagy érdekét végső veszedelemmel fenyegeti, miért is az országos gyűlés teljes erővei állást foglal minden olyan irányzat ellen, amely a reformokat túlhajtott mértékben, kellő garanciális rendelkezések nélkül akarná megvalósítani és egyesült cselekvésre hívja föl a faj-, osztály- és pártkülönbség nélkül társadalmunknak összes hazafiasán gondolkozó tényezőit.

Nem zárkózik el az országos gyűlés választási jogunk reformja előtt, amidőn azonban egy, a tényleges viszonyokkal számoló reform szükségét elismeri, kívánja, hogy a megalkotandó törvény a következő elvi szempontok tekintet-bevételével készüljön.

1. A választási jog legalább 24 éves korhoz és állandó lakóhelyhez köthessék.

2. Addig is, míg közoktatásügyünk odáig volna fejleszhető, hogy a választói jog alapját a népnevelési általánosan kötelező tanfolyamok teljes és sikeres elvégzéséről tanúskodó bizonyítvány képezhesse, az általános szavazati jog csak oly messzemenő garanciális rendelkezések mellett valószínűsíthető meg, amelyek az értelmiséget közéletünkben megillető irányadó befolyást hatékonyan biztosítják.

Ily rendelkezések hiányában a választói jog megfelelő adócenzushoz és a munkásosztálynak erre hivatott tagjait felölelő oly szociális cenzushoz köthessék, amelynek kritériumait nősz vagy özvegy állapot, rendszeres alkalmazás és részletesen megállapítandó minimális kereset képezné.

3. A szavazati jog megállapításánál irányadó-nak vett szempontok a választókerületek új beosztásánál is teljes mértékben érvényesüljenek.

Ez a határozat fényes bizonyítéka a magyar tábla-bírói elme bölcsességének, toleráns liberalizmusának, mely minden haladásra kész és soha el nem hamar-kodik semmit. A magyar faj elméjének illetén beren-dezése, mely minden nehéz időben megvallotta magát, ez az egyedüli titka a magyar faj, nemzet és egysége, állam ezeréves, diadaümas életének.

Azok a sokat hánytorgatott új idők ezzel sza-kasztják meg a közösséget, ezzel a magyar nemzeti szellemmel. Nem eszmét és irányt hoznak nyugatról, hogy beoltsák a magyar viszonyokba a szükség vagy kívánatosság mértékéig; hanem kész intézményt impor-tálnak s ráhúzzák a magyar nemzet alkatára, amelyre nincsen rászabva. És ha még valahol nemzetet nagy virágzásra juttatott volna! És ha még valahol egyesítő erőt mutatott és nem robbantó elemnek bizonyult volna!

Oh, kis és nagy urak, demokrata mágnások és nagyhatnám demokraták, önök azt hiszik, megérteitek az új időt, de én tudom, hogy nem jobban, mint én és tudom, hogy hamarosan fog jönni megint egy idő, amely azonban nem fogja megérteni önöket.

Mert most Európaszerte ez a demokratizáló düh részint képmutatás, részint járvány, részint divat. Olyan, mint akármely járvány; ha kolera, ha tífusz, ha az amerikai kivándorlás, ha a buta ikri-ikri, amelynek járványára a mostani nemzedék tán nem is emlékszik; járvány, mint volt valamikor a vitustánc meg a flagel-lansok, és mint a gjiermekvándoriás a hamelni pat-kányfogó szuggesztíójától. Mind ez ma bolondság.

Ilyen bolondság lesz, attól félek, nem nagy idő múlva ez a mániákus demokratizálódás. Nem kell egyéb hozzá, mint hogy egypár államot elérje tőle ka-tasztrófája. Már Oroszország megkezdte, meri mikor a cári zsarnokság trónjára nem a józan ész, hanem a demagógia zsarnokságát ültette, amely szerdán este

tombolt fővárosunk utcáin, mint előfutárja eljöheto dolgoknak, – akkor Oroszország eljegyezte imagát a végzetnek.

Ne tessék, politikus urak, az új idokre hivatkozni. Azok az új idok, melyektol Európa népei részegek, el lehetnek még Magyarország nélkül. A míg azonban el lehet kerülni, kerüljük el a megpróbáltatást: dolgozunk, tanuljunk, alkossunk és legyen gondunk arra, hogy a most ránk követo pár évtized alatt vagyonukat- megtízszerezzük, a magyarság számát megháromszorozzuk és nemzeti hivatásunk és céljaink méltó katonái, elődeink méltó utódai legyünk.

Köd és álarc

Budapest, 1917 jul. 2.

Ami az álarc a farsangi bohócok képén, az a köd egy-egy vidék arculatán. Ilyen ködben fekszik hónapok óta a szép Stokholm, amelynek körülbelül fóttere előtt érintkezik a Keleti-tenger sós vize a szárazföld tavai-ból odaömlő édesvizével. Nagy vásár, nagy búcsú, nagy emberjárás van ott hónapok óta. Az orosz forradalom szele felborzolta az egész világ szocialistáinak a vetéseit. A háború moloskja már-már elnyelte egy fél-százévnék jól megszervezett alkotását: az ugynevezett *internacionálét*, a nemzetközi szociáldemokráciát. A hadak lármája, az ágyú dörgése és nemzetek csata-kiáltása elhallgattatta a hazátlanság apostolait. Az első trombitaszóra gyöztek a régi tradíciók, a már-már kiölt-
nek vélt érzelmi világa hazának-nemzelnek föltámadt egész régi gazdagságában s mindenki ámulva látta, hogy az internacionális munkás szövetség, amely oly súlyosan a nyakára nőtt imár egyes társadalmaknak, sőt egész országoknak is, mintha fölbomlott, mintha szétfutott volna, mint a tyúk alól a megriadt csirke-csapat. Legnagyobb szájú demagógjai egyes országuk-ban éppenséggel a legvéresebb szájú háborús heccelök lettek, mint Hervé és társai Franciaországban, akik a béke idején ugynevezett antimilitáristák voltaik; újságot, füzeteket csempésztek a kaszárnyákba, hogy a katonákat a fegyelem és föllebbvalóik ellen lázítsák.

Ezek most a föld alól szednének új meg új katoná, ha lehetséges volna.

Jött azonban hirtelen, váratlan az orosz forradalom. A szocialista tábor ettől magára eszmélt s mozogni kezdett. És kiadták a jelszót, hogy az internacionális szocializmus van hivatva megcsinálni a békét. A jelszó lett Stokhohn. Mindenütt, ahol öntudatos műveltségű emberek vannak a szocialisták Iközl, ham irosam kialakult két párt. Az egyik a minden áron való béke pártja voll, a másik a békét nemzete érdekeinek biztosításához kötötte. Csak Magyarországon nem alakult két párt. Itt a munkásságnak nagy és nem elég önállón gondolkozó és csak föltételes műveltséggel bíró sokaságát erőszakos vezetők úgy zsarnoki igájukba hajtották, hogy nincs az a konok barát, aki dogmáihoz makacsabban ragaszkodnék, mint a mi szocialistáink nagy többsége ahhoz, amit vezéreik a szájukba rágának. A terror, a megfélemlítés ül annyira megy, hogy a műveltebb kisebbségnek – noha abszolúte ez is tekintélyes szám – esze ágába se juthat, hogy pártot alakítson vagy éppenséggel üssön a vezéreik tekintélye ellen. Más országban az ilyen szakadás csak nyilvános és magán vitatkozással jár, itt minálunk kenyérvesztés, egzisztenciák tönkrelétele, családok pusztulása a következése a munkás világban az önálló véleménynyilvánításnak.

Ez magyarázza meg azt a gyászos dics- és dísztelen szerepet, amelyet a mi munkásvezéreink a stokholmi *comedia dell arte*-ban, a békepojácáik színpadán játsztak.

Mert most már kezd oszlani a köd Stokhohn tájékán és kezd a színpadi figuránsok arcáról lehullani az álarc.

Kiderül, hogy a stokholmi előadás egy nagy nemzetközi bábjáték volt. Odacsalogatták a nemzeti szocialista naiv gimpliket, bájos füttyszóval a békéről és íme az egész vásár nem volt egyéb, mint az antantnak a középeurópai hatalmak ellen, rendezett cselszövése. Kiadták ott az orosz jelszót az annexió és hadikárpótlás nélkül való békéről és dán, norvég és svéd szocialista urak és vezérek odacsalogatván német, cseh, magyar s egyéb szocialistákat, meghíva az antantoso-

kat is – nagy lármát csaplak vele. De se angol, se francia, se amerikai kormány nem eresztette oda a maga nmmkás vezéreit. Nagy volt ezért itt is, ott is a műfelháborodás. De hiszen a skandináv munkásvezérek híven, alaposan és önfeláldozón dolgoztak az antant érdekében. Nem is csak a szentimentális bőkével. Az ügyis csak cégtábla és ürügy volt. A főcél volt megdolgozni a középhatalmak munkásait a – *demokrácia* nevében.

Ámulattal látta ugyanis a világ, hogy a német csapatok fegyelmezettsége, szívós ereje nem egyéb, *mint császáruk lelke*, mely átszállott rájuk. Látják, és érzik, hogy ennek a császárnak, aki az első német ember, a sovén német prototípusa, irtóztató szuggesztív ereje van katonáival és népével szemben. Látták, hogy ezt a félelmes teuton-hadsereget csak a császára személyesen, a császára testén keresztül fehet letiporni.

Viszont látták az osztrák és magyar hadseregben, hogy egyrészt Ausztriában mily rombolást vitt véghez az általános választójog: hogy egyes néptörzseket még katonai hűségükben is meg tudtak tántorítani; ellenben azt is látták, az egységes magyar nemzet hagyományos szellemében mily összefoglaló erő és egyesítő hatalom rejlik; észre kellett venniök, hogy minden nemzetiségi izgatás, hazudott elnyomás mellett is egyes nemzetiségi ezredeink mint ékesítették föl magukat nemzeti színeinkkel, mint vonultak hadba dalolva, lobogó magyar zászlók alatt és mint verekedtek ott, mint magyar bakák, magyar honvédek, magyar népfelkelők s magyar huszárok, ámulatba ejtve ellenséget és jóbarátot és mint biztosították a király zászlójának a diadalt.

Mindezt látván ellenségeink, hamar rájöttek, hogy ha győzni akarnak, a döntő erők e két gazdag és hatalmas forrását kell elposzíványosítaniok: *Németországban a nagy császári akaratot, Magyarországon az ezeréves nemzeti öntudatot és egységet*. Ha ez megdül, amikor az ő reményük újra föllángol.

Ezért hallod most, naiv magyarom, a nagy nemzetközi kórust. Fújják Parisban, fújja Wilson Amerikában, fújja Lloyd-George Angliában, fújják Pétervárott, fújják az antant fölbérelt szocialista faktorai

Stokholmban, fújják népboldogító munkásvezéreink Budapesten, fújja egypár osztrák ember a bécsi reixrátban.

A kórus pedig így szól: *Magyarország demokrati-zálását az új kormányral már megkezdtük.* Most még csak Németországot kell demokratizálni: akkor meg-érett a világ a békére, mert béke csak akkor lesz, ha mi győzünk. Ezt éneklük ellenségeink.

Hát miért ne énekelné ugyanezt Károlyi Mihály gróf is Komáromban?

Vagy nem tudnák Komáromban, Félegyházán. Cegléden, Körösön, Szegeden és végig a magyar földön, hogy ha győztek volna rajtunk ellenségeink, már rég föl is darabolták volna bennünket. Most arra buzdít bennünket Amerika, Anglia, Franciaország és Károlyi Mihály, hogy eldemokralizálódásunkkal tegyük lehetővé nekik a győzelmet. Ez már az utolsó reményük. Hát rajta, előre a radikális demokrácia széles ország-útján a tétele sötétségbe, a bukásba, a semmibe!

A császári kegyelem

Budapest, 1917 július 3.

Az osztrák császár amnesztiája, mellyel a már jog-érvényesen elítélt s részben még pör alatt álló cseh és egyéb szláv haza- és felségárulóknak visszaadta életüket és szabadságukat: az osztrák német pártok között óriás meglepetést és nagy elkeseredést szült, mely ma a reixrát nyílt ülésén nagy kitörésekre adott alkalmat. Szembeálltak csehek és németek vérbenforgó szemmel, nagyobb dühvel, mint a fronton az ellenséges hadak. Mind megfelejtkeztek arról, hogy oly időkben, a minőket megérnie e nemzedéknek adatott, mikor Európa lángban áll, mindennél fontosaim, hogy el ne veszít-sük hidegvérünket, megőrizzük nyugalmunkat és biz-tosítsuk elménknek azt, hogy megfontoltan iludjon ítélni a legvisszásabb dolgokról is.

Való, hogy itt egy példátlanul álló fejedelmi nagy-lelkűséggel állunk szemben. Egy fiatal császár szívé-nek nagy lendülete ez, amelyet még kapcsolatba hoz

első fiának születésnapjával, egy ártatlan, fehér gyermeki lélek családi ünnepével. Ki sem lehet egy szóval fejezni, hogy egetkérő, mily szinte emberfölötti cselekedet az, amelyre Károly császár magát elszánta. Hiszen több millió amaz alattvalóinak a száma, akik még mindig ott fekszenek, kezükben puska és gránát, a lövőárkokban: készen arra minden szempillantásban, hogy öljenek, készen arra, hogy megölessenek érte, fejedelmükért és hazájokért. És hány száz és százezer azok száma, akiknek már is elfolyt a vére ebben a háborúban; és hány százezer, aki egészségét vesztette örökre oda, és hány százezer, aki teste épségével fizetett a szent ügyért, amelyet a most megkegyelmezetek elárultak.

Mert bizonyos, hogy azok az áruló cseh ezredek is, melyekről Georgi volt Landwehrminiszter beszélt, nem mertek volna arra gondolni, hogy kezők fölemelve mindenestül átpártoljanak az ellenséghez, mindannyiszor kockára téve a csata sikerét és a csatázó sereg egyéb részeinek az életét: ha a tekintélyes cseh vezérek: reixrátbeli képviselők, delegációbeli alelnökök, minők voltak Kramarz, Masaryk, Klofác, Choc és mások, hazaárulásukkal elő nem készítik, alá nem ássák a cseh hűség talaját s iskolát nem csinálnak fajtájok körében a haza- és felségárulásnak. Ha ezeket végig-gondoljuk, csak akkor latjuké-igazán fejedelmi nagyságában a fiatal császár nagylelkűségét. Aki így tud megbocsájtani s nem fél attól, hogy nagylelkűségét félre-értik s hogy ahol téríteni akart bűnösöket, (könnyen megesik, hogy híveket tántorít meg; aki így tud megbocsájtani, az lelkében valóban megközelítette Krisztus felséges tanításait az irgalmasságról és megbocsátásról. Annak úgy látszik aranybetűkkel van a szívébe vésve császárok, királyok törvénye, hogy igazságosnak lenni kötelesség, nagylelkűnek lenni jog!

Mily kegyetlenség a sorstól, hogy bájos trónörökösünk e születésnapját nem érhették meg azok a megtántorodott bolondok, akik (Kramarzéknak csak egy-ügyű tanítványai) – mint árulók és kémek ágra és puskacsó elé kerültek. Ezek a nyomorultak soha a maguk emberségéből ilyen gyalázatos szolgálatra nem vemedtek volna. Őket csak a nagyobbak sűgdosása,

üzengetése, kézfogása és aranya tanította és bátorította a hűtlenségre. Kramarz most már kiszabadul, mert a kegyelem először börtönbe, most onnan a szabadságra juttatja: de se Kramarz, se kegyelem azokat többé ki nem szabadíthatja, akik miattok föld alá kerültek. Azok senki születése, hanem csakis a végítélet napján kerülhetnek az Úristen kegyelmi tanácsa elé.

A német pártok Ausztriában első fölháborodásukban arra gondoltak, hogy lemondanak képviselői állásukról. De reméljük, meghiggadva mást gondolnak. Mert semmiben sincsen nagyobb szükség a józan higgadságra, mint ebben a dologban. Hiszen megfontolás tárgyává kell tenni, hogy politikai hatása e gyönyörű kegyelmi ténynek az lesz-e, amit vártak tőle, vagy éppen az ellenkezője. Azért legfőképpen katonáknak, akik még mindig az ellenség tüzeiben vannak, azében az ellenségében, akiknek a megkegyelmezettek őket elárulták, e katonáknak kell higgadt ítéletüket megőrizni. Ahol nincsen egyéb, mint egy szárnyaló idealizmustól ihletett királyi cselekedét, ott ők az árulás jutalmát láthatják, ha az, elbusulás első perceinek engednek. Már a bécsi reixráiban azt kiabállak a németek, hogy ez az árulásnak és hűtlenségnek adott prémium. A híveket, akik életükkel védik a trónt azt majd megjutalmazza – választójoggal.

Óva kodjunk ilyen túlzásoktól. Gondoljuk meg az idők nagy változásait. Mikor még mink vitézi nyílt harcban jogainkat, alkotmányunkat, függetlenségünket védve az orosz fegyverek segítségétől elbuktunk, akkor a mi vezéreink sorsa Aradon, a Najgebájban, Kufsteinban, Jozefstadtban pecsételődött meg. Most humánusabb idők járnak. Altruista érzelmek érvényesülnek a népek kormányzásában is. Demokrata testvériség ... A trón új fényektől ragyog és ráragyog, mint az Isten napja ártatlanra és bűnösre, ráragyog a legfeketebb áruló lelkekre is.

Legyünk tehát higgadtak és állapítsuk meg, hogy ez az idők változása. A legnagyobb embergyilkolás és legnagyobb emberirtás, melyet a világtörténet látott, most folyik; és a legragyogóbb idealizmus, a fejedelmi kegynek legragyogóbb, iégönzetienebb példáját ugyanez az idő szolgáltatja. Azt hiszem, ez is benne van ab-

ban, amit Andrássy Gyula gróf annak mondott, hogy minden megváltozott körülöttünk. Titkos vetések kelnek ki, hogy megérjenek aratásra. Legyünk higgadtak, de vigyázzunk. Mert a világban semmi sem áll magában. Minden csak egy láncszem, amely hurcolja maga irtán a többi láncszemet.

Tisza interpellál

Budapest. 1917 jul. 4.

Tisza is Iván gróf ma interpellált, Esterházy Móric gróf feleit az interpellációra. Kérdés és felelet gyönyörű, egymásba fonódó arabeszkekkel cifrázott – spanyolfal. Nem a fal és díszítése érdekes, hanem az, amit a spanyolfal takar. Mióta a bécsi reixrát együtt ül és – nem mondhatom, hogy tanácskozik, hanem – verekszik, azóta a legiküionbözőbb oldalokról gyanús hangok elegendnek a külső háború zajába. Nem kell újra idéznem, hogy a cseh-osztrák képviselők tót megyéinket, követelik: a szlovének és dalmaták Dél-in agyarországot és Horvátországot rekramálják Bo-szn iá val és Hercegovinával egyetemben Dél-szláv birodalomnak, bele „*monarkiába*”; és végül bukovinai oláhok az összes kül- és belföldi oláhok egyesítését hirdetik a császár jogara alá; ezeikről már is-méterve szoltunk. A magyar pártvezérek egy húron a csehekkel nyíltan agitálnak a német szövetség ellen és országos pártok – mint a Károlyi-féle és szociáldemokraták – ellenségeink békeföltételeit és hazug világdemoikratizá ló politikáját portáljaik, míg katonáink vére folyik még mindig a csatatéren Magyarorszáért és az egységes magyar nemzetért.

Ebbe a kórusba beleszólt most már a közös külügyminisztérium az osztrák miniszterelnök száján keresztül, nyilván a magyar miniszterelnök tudta és megfkérdezése nélkül és ezt aztán kommentálta a külügyminisztérium, félhivatalos lapja. Ez indította Tiszát interpellációja beadására. Célja volt, saját magyarázata szerint, hogy azokat a nem szabatos kifejezéseket és homályos mondatokat, melyek a miniszteri, és hírlapi nyilatkozatokban foglaltnak, visszavigye

helyes és szabatos értelmükre és tisztán állítsa föl, amit mindnyájunknak tisztán is kell látnunk, a közjogi helyzetet. Hogy a király békekötő jogát is alkotmányosan kell gyakorolni; hogy osztrák-magyar kormány voltaképpen nincs abban az értelemben, ahogy Ausztriában szeretik a közös kormányt nevezni: mert ha gazdag és komplikált közjogi nomenklatúránkban megengedjük ezt a kifejezést, akkor az osztrák-magyar kormány nevén csak a közös, az osztrák és a magyar kormányt együtt érthetjük s egyiket se külön. És mikor ezekben a hivatalos és félhivatalos nyilatkozatokban Bécsben előfordul e szó: *Gesammtstaat*, az alatt csakis Ausztria értendő, amelylyel szemben viszont egyenjogú, rangú és paritásos állam a Szent István koronája *Gesammtstaatja*, melynek a maga nemzetiségi kérdése oly belügye, hogy Ausztriának se beleszólása, se köze hozzá nincsen. Épp úgy nincs, mint nekünk az osztrák nemzeti kérdésbe.

A miniszterelnök mindenben hozzájárult Tisza István gróf fölfogásához és kijelentette, hogy gondja lesz rá, hogy ezek a szempontok és érdekek ezentúl megóvassanak. Az egész ügy, interpelláció és felelet előkelő tónusban, a kölcsönös tisztelet hangján, a tárgyhoz méltó komolysággal folyt le mindvégig, mit jól esik konstatálnunk.

Ellenben nekünk megmaradtak a mi aggodalmaink. Mi tudjuk, hogy a nagy közönség szavak és nem közjogi megkülönböztetések után indul. És tudjuk, hogy minden háborúság félreértett és félremagyarázott kifejezésekből táplálkozik.

Ha Tisza István azt mondja, hogy a *Gesammtstaat* alatt nem érthet mást, mikor bécsi politikusok ajkáról hallja, mint *Ausztriát*, ez bizony naiv strucc politika. És Esterházy is utána beledugja különben érdekes fejét ugyanabba a homokba. Tisza István gróf *Ausztriát* ért alatta. A bécsi miniszter, a bécsi újság, a bécsi publikum mást ért alatta és a markába nevet. Az osztrák-magyar kormány alatt is mást értenek, mint amit Tisza István ért. És sajnos, azzal, hogy mi úgy teszünk, mintha igazán elhinnők, hogy csakugyan azt értik a dolog alatt, amit

Tisza róluk föl iesz, elősegítjük igen hathatósan azt, hogy a külföld is nem azt érti alatta, amit mi gondolunk, hanem azt, ami értelmét az osztrákok adnak neki.

Ilyen szó több is van forgalomban. Ilyen a *monarchia*, amely szintén balfogalmakai tart fönn és táplál az egész világon. Ilyen volt Bécsben a *Reichskriegsminister*, amit úgy tetszik, hivatalosan sikerüli kiküszöbölnünk, de amely, ha így megy a dolog, nem hivatalosan élélhet még száz esztendeig is.

Azokkal a mozgalmakkal és tendenciákkal szemben, amelyeknek tnnéteil nap-nap után feltűnni, föl-erőszakolni látunk az osztrák és sajnos, már a magyar politikai életben is; amikor valóságos belső reformokat, minő teszem a választójog és az eldemokratizálódás már Bécsből, Stokholmból, Amerikából, Londonból sürgetnek és erőszakolnak ránk, akkor tanácsos lesz egy kis razziát tartani a közjogunkat, intézményeinket, önállóságunkat elhomályosító kifejezések és törekvések közt. A struccotoll szép toll, de a struccmadár bolond madár: választhatunk más állatot is magunknak, hogy példáját kövessük.

Fehér kabaré

Budapest. 1917 jul. 4.

Több gonddal, nagyobb elfoglaltsággal. bokrosabb munkával kormány még alig töltötte mézesheteit, mint a mi demokrata kormányunk. Már a miniszteri tárcákon való osztozás is oly rengeteg munkába, annyi lótás-futásba, alkuba, ígéletbe és lemondásba került (mert súlyos lemondás az is, ha valaki minden áron ilyen vagy olyan miniszter akarna lenni s aztán be kell érnie egy inferiorisabb tárcával). Ezt a válságokkal teli kérdést aztán úgy oldották meg, hogy osztozkodtak a meglévő kilenc tárcán (a virement, vagyis cserebere jogát fentartva maguknak) és négy új tárca kreálásának kecsegtető ígéletével egyelőre betömték a türelmetlenebbek száját. Mikor ezzel megvolt szegény jó fiatal barátunk: Esterházy Móric gróf, arra se jutott ideje, hogy a verejtéket letörülje gyöngyöző homlokáról: máris újabb gond felhője tolakodott politikai hori-

zontjára: a ház-elnök súlyos kérdése. Ez is lemúlt róla tegnap, de bizony nem tenger ízetlenség és némi megalázkodások nélkül. Sok vizit, levelezés, kölcsönös bocsánatkérés után eljutott odáig, hogy azt mondhatta: Lesz ahogy lesz. Én már nem bánom, akár-hogy lesz. Azt megígérem, hogy addig függőben hagyom az államtitkáru kérdéseket is. Ha megbukik a jelöltetek, még mindig mehet államtitkárnak.

Most hálisten már ebben vagyunk. Sajnos, az államtitkárjelöltek is türelmetlenkednek és sürgetik a dolgukat. És itt van a nagyobb tartományokat föl-kavaró főispáni kérdés is. Itt nem csak attól fáj a minisztérium feje, hogy kit nevezzen ki, attól is, hogy kit hová: még jobban attól, hogy hányat egy-egy pártból és melyik pártnak melyik országrészt ajándé-kozza oda.

Ki csodálkozik még azon, hogy ily óriás gond és elfoglaltság mellett, mikor heienkint kétszer-három-szor, sőt néha négyszer is Bécsbe kell mennie, nem ér rá fiatal miniszterelnökünk azzal törődni, hogy mi történik épen Bécsben. Ki is gondolhatna az államtit-kári kérdés megoldásának gondjai közt arra, hogy a Reichsráthan a csehek proklamálják Felső-Magyar-ország egy részének annexióját. Ha Tisza István gróf nem teszi meg neki azt a szívességet, hogy képviselő-házi beszédében figyelmezteti rá, akkor tán még ma se ludna róla Ő excelienciája semmit és megesik, hogy a csehek azóta hódító szándékkal be is törtek volna egypár vármegyénkbe. Hiszen jártak ott zsebrá-kok már Mátyás király idejében. Igaz, hogy megbán-ták. De utódaik már csak azt tudják, hogy ott jár-tak, azt, hogy meg is bánták, már elfelejtették.

És meglephet-e valakit, hogy a főispáni kérdés bonyodalmai elterelik Esterházy Móric gróf figyelmét arról is, hogy a bécsi képviselőház, amely alig jó már valamire, arra, mihelyst összejő, mindjárt jó, hogy a magyar miniszterelnök tudta nélkül Európának nyi-latkozatot tegyenek a *monarkia* külpolitikájáról; és hogy erre az esetre ott terem Hindenburg is Bécsben, meginterjuvolíttatja magát és beledörgi legvastagabb kommandérozó hangján Európa fülébe, hogy: igenis, tudják meg mindenek, és tudja meg végre Bécs is,

hogy a mi szövetségi hűségünk minden kísértésen felül áll, sziklaszilárd és megbonthatatlan és ki fogja vívni a győzelmet, különösen tekintettel a bűvárhajóharcra. A mi kedves új demokrata kormányunk nem ér rá nagy személyes gondjaitól, hogy ezekre az apró dolgokra reagáljon.

Mit szóljunk a Kramarz és Klofác és árulótársaik dolgáról, amelyről már nemcsak a kormányunk hallgat, de amelyről nekünk sem engedi meg, hogy beszéljünk. Pedig mi igazán ráérnénk. Eszembe jut erről egy német-római császár esete, akinek nagy családi orra és egy kedvenc udvari bolondja volt. Persze hogy a bolond mindig öfelsége orrán lovagolt, míg a császár egyszer türelmét veszve rá nem szólt: bolond, megkorbácsoltatlak, ha még egyszer bántod az orromat. A bolond nem is bántotta többet, de tréfálól kedve is elfogyott. Egyszer végre a császár, akinek feltűnt, bolondja melankóliája, keményen rászólt: no, mi bajod, bolond? Erre a bolond egy tekintetet, lopva a császár híres orrára, így szólt: té nőzn, un'ta szolána nó nix szogn! (ilyen orr, aztán mégse szólhasson az ember.)

Hát ilyen orr! A Kramarz, a Klofác orra! De sajnos, az orrot ezúttal mi kaptuk fehér kabaré képében a cenzúrától. És erről kell áttérnem Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter úrra. Ő excellenciája hosszú politikai pályafutásában már számtalanszor megmentette a sajtószabadságot. De persze, régen ezt nem lehetett komolyan venni. Ő akkor sikkasztókat is, rablógyilkosokat megmentett (mint védőügyvéd), ellenben egy igazságügyminiszternek kitaposta a beleit és s k más miniszternek szerette volna kitaposni. Elment régen ankétra a sajtóreform dolgában; majd elment az Otthonba, az ügyvédi kamarába, mindenütt a sajtó korlátlan szabadságáért hadakozva; már a háború alatt történt, hogy a cenzúra munkáját – meggyanúsítva motívumait – perfidiánaik nevezte. Aztán igazságügyminiszter lett. Első dolga volt megint sebten egy kissé megmenteni a sajtót. E végből elment nagy asszisztenciával egy újságíró egyesületbe és ott felesküdt a korlátlan sajtószabadság lovagjának. Aztán átvette az igazságügyminiszteriumot. Azóta ő sem ér rá a

sajtóval foglalkozni. Egészen rábízta a sajtót, mint száraz dadára a – cenzúrára. Neki most fontosabb dolga van. Arról a sok ártatlan árdrágítóról, papirosbakancsról és hadiuzsorásról kell a gyorsított eljárás veszedelmeit elhárítani. Ebben fő most a feje. Mert mi lenne a világból, ha ezek a naiv és ártatlan lelkek megzavartatnának a háborúban szerzett milliók csendes élvezetében. A cenzúra pedig úgy bánik ezalatt velünk, Vázsonyi Vilmos demokrata meggyőződéseinek nagyobb dicsőségére, mint akármikor Tisza István idejében; de talán még úgyabban. Azt azonban valahogy el lehetett viselni, mert hiszen tudtuk, hogy Tisza erőszakos emher, zsarnok és a szabad vélemény hóhéra. Legalább ezt olvastuk minden nap legalább tíz demokrata lapban.

Mit csináljunk azonban ma, mikor ott vagyunk. ahol eddig voltunk, a cenzúra kése hasogatja a vesénket s úgy bánik velünk, hogy ma már egy demokrata laptársunk is megsokalta s fölszólal ellene. Tiszát legalább jogunk volt zsarnoknak tartani. De Vázsonyi minden szabadságok apja és forrása, a sajtószabadság koszorús szónoka, a demokrata hajnalhasadásának keleten feltűnő ifjú Faëtonja (Apollót nem merek mondani, nehogy túlzással vádoljanak)! Kérem, én százszor többre becsülök egy demokratát, aki a zsarnokot játssza és nem flancol eszméssel, mint egy zsarnokot, aki a demokratát játssza s mikor eljön végre bennünket fölszabadítani, akkor munkája abból áll, hogy szép dikciók kíséretében még egy szöveget ver a – jármunkba s így szól: Kelj föl, fiam és menj, és – tudd meg, föl vagy szabadítva. Mert akit más cenzúráz, az rab, akit pedig én cenzúrázok, az tartsa szerencséjéneik.

Egy földműves és egy püspök

Budapest, 1917 július 7.

Fölvívom itt t. olvasóink figyelmét *Levelek* című rovatunkban *Kónya* Sándor sárkereszturi földesgazda levelére. A levelet az odavaló jegyző közvetítésével kaptuk, aki azt írja hozzá, hogy Kónya Sándor véle-

ményét nemcsak faluja, hanem a környék választó közönsége is helyesli. Ezen, azt tartom, nincsen mit csodálkozni. Azt a vidéket szorgalmas, értelmes, józan és jómódú magyar nép lakja, amely lelkében önzetemes, hagyományaihoz hű, gondolkodásában logikus és természetes; a földhöz ragaszkodik s érzi lelkén azokat az erkölcsi kapcsokat, melyekkel egy nagy nemzeti közösségnek a tagja. E közösség háttere egy ezeréves múlt, melyre áhítattal tud tekinteni s mely, tudja, forrása azoknak a kötelességeknek, melyeket háborúban és békében teljesíteni kész.

Csudálatos ideálja ez a Kónya Sándor a magyar fajnak, a földes gazda formációjában. A belletrista azt mondaná róla: íme, a falusi Deák Ferenc. Deák Ferencre azt mondjuk, íme a magyar táblabíró ideálja. Remélem ezeket a típusokat mindenütt megtaláljuk Magyarországon. A Dunántúl azonban tömegesen produkálja sokan egy-egy idő, hogy benépesíti velük közéletünket.

Ha már itt volna az ideje, igenis, sietnék kezét fogni ezzel a kedves öreg gazdával. Ez is abba a sorba tartozik, melyről Ráday Gedeon gróf azt mondta, kérdezzék *meg* a félegyházi embert, mit tart az általános, titkos választójogról.

Közéletünk egy tündöklő fénye, Prohászka Ottokár püspök itt közbeszól: ha nem becsüli az általános szavazati jogot a félegyházi ember, annál rosszabb rá nézve. Meg kell őt nevelni s meg kell tanítani rá, hogy becsülje, mondja Székesfehérvár népbüszkesége, Prohászka püspök.

Prohászka Ottokár. Nem lehet erre a tüneményes papra magábaszálló tisztelet, testvéri szeretet és fiúi alázat nélkül csak gondolni se.

Ha nem is nézem papi életének megragadó példáját; ha nem nézem püspöki pásziorkadásának fölemelő képét; ha nem nézem személyi igénytelenségét: ha nem nézem emésztő munkásságát hivatása sokszemű mezején: ha csak azt az egyet nézem, amit e háború alatt a megpróbáltatott, kincsükből kifosztott, reményükben, életük tartalmában megrablott lelkek megvigasztalása, fölemelése, százszor és százszor megmentése dolgában a nagynyilvánosságnak szinte tudta

nélkül tenni tudott; ha veszem harcát a földig sújtottak, a mindent vesztettek, a tanácstalanul, vigasztalanul tántorgók kétségbeesése ellen; szememben óriássá nő szerény alakja; ha látom, hogy krisztusi szava úgy hull a szomjas szívekre, mint Isten esője a tikkadt földre: ezeknek a tűzben égő és éjszakában; sötétlő napoknak, meg kell ismernem, hogy szinte glóriás alakja ez az isten ígésétől megihletett ember.

Meg kellett döbbernem azon, amikor a napokban megszólaltatta őt egy fővárosi napilap, s ekkor ez a magyarsága szeretetében is ideális szerény egyházfejelelem hitet vallott a demokratikus, radikális választójog mellett.

De megdöbbenésem nem tartott soká. Mert elvégre Krisztus katolikus egyháza a legdemokratikusabb közösség a világon. Igaz, hogy hierarkikus szervezettel, igaz hogy a tekintély uralmára alapítva, igaz, hogy minden választás nélkül; de demokratikus olyan értelemben, hogy minden, a legalacsonyabb születésű tagja előtt is egyenlően nyitva áll nemcsak a menyek országának a kapuja, hanem a hierarkikus emelkedésnek is minden ajtaja. De nem ez az, ami arra indít hogy kijelentsem, hogy hajlandó vagyok a fehérvári püspök választójogi reformját alapos meggondolás után egy föltétellel elfogadni. Ez a föltétel az, hogy fölcseréljük Prohászka püspök választójogi politikájában a *célt és az eszközöket*. Ő, azt mondja, nem tagadhatja, hogy *a mi választóközönségünk nem üti meg azt a mértéket*, amit a reformok megkövetelnek. Azt mondja tehát, hogy a választójog reformját *megfelelő népnevelési reformok nélkül* nem tudja elképzelni. Azt mondja, nemcsak a főrendiházban, magában a népben is megvan még bizonyos mértékben az osztálygög, a parasztgög. Ezt nivellálni keil. Mondja továbbá, hogy szükségesnek tartaná, hogy *a választó minden körülmények közt magyar anyanyelvű legyen*, és így tovább.

Ezt mind aláírom s fogadást teszek, hogy ha mindez meglesz, beállok a reform harcosai közé.

Amit a püspök úr előadásából alá *nem* írok, az az a mondata, hogy az új vátesztójog éppen a nép érdekében való joggyakorlás volna. Ez azt jelenti, hogy

adjuk meg neki a korlátlan jogot és ez a jog fogja őt megnevelni arra, hogy méltó legyen rá és céljának megfelelően legyen képes gyakorolni a jogot. Magyarán mondva: szenteljük fel pappá, mielőtt a teológiát elvégezte volna,

A választójog célja azonban nem az, hogy a népet megnevelje, osztálygőgjét kipusztítsa, a magyar nyelv elsajátítására buzdítsa. Ha valalkinek egyszer választójoga van, az azzal hatalmat akar gyakorolni. A népnevelés az egyház és iskola dolga; (a mai demokrata fölfogás szerint csakis az iskoláé. Mert igazságügyminiszterünk, a reform elsőrendű bajnoka és tábora tanítása szerint az egyház csak a nép butítására való). A választójog voltaképpen kötelesség és nem jog, s azokra hárul, akik érzik és tudják értékét, fontosságát és nagy komolyságát e kötelességnek, ami nem egyéb, mint beleszólás az ország dolgainak intézésébe. Hogy akarhat a püspök úr, aki megfelelő népnevelési reformok nélkül a választójog reformját el nem tudja képzelni, hogy akarhat a meg nem nevelt nép kezére bízni ily nagy okosságot, józan ítéletet, komoly megfontoltságot igénylő jogot? És ha fel is tehetnők, bár a meglevő más országokbeli élő példák szerint ezt fel nem lehet tenni; de ha mégis feltehetnők, hogy magában az időnap előtt megadott jogban megvan az a nevelő erő, hogy képes lenne kiiskolázni a népet: meddig, hány évig fognak vergődni ez iskolázás végett a jog helyes gyakorlatára meg nem érett népünkkel; mi lesz ez alatt parlamentünkkel, politikánkkal, országunkkal, nemzetünkkel és féltett magyarságunkkal, – míg a választási izgalmak, izgatások, kecsegtetések, lázítások kohójában ki nem alakul az az ideális nép, mely megfelelő értelemben művelt, osztály- és parasztgőgtől ment és egyszálíg mind magyar nyelven dicséri az Istent s a Hazát?

Én értem ennek a kivételes papiembernek hívő, bizo, emberszerető, ideális lelkét. De a politikai harcokban ezekből a gyönyörű dolgokból csak a szónoklatokban jut egy és más szóhoz; a cselekedeteikben semmi. A választásokon pedig – Amerikában, a demokrácia nagy hazájában, és Franciaországban, a demagógia klasszikus országában – épp úgy nem a

templom, hanem a korcsma, nem az imádság, hanem a trágár kortesnóta, nem a népnevelés, hanem a népbolondítás viszi a nagy szót, csakúgy mint nálunk és akárhol a világon, ahol nehéz, bonyolult és szenvedelmes politilkai helyzetek izgatják az államférfiakat, a pántokat, az érdekköröket fel egész a püspöki székekig és fél egész a trónokig.

Alkotmányrevízió

Budapest, 1917 július 7.

Különös tünet és kétségkívül az államok valamelyes beteg állapotának a jele, hogy most, mikor közeledünk a világháború negyedik évéhez, itt is, ott is Európában alkotmány változtató reformok bonyodalmaival tetézik a politikai és gazdasági helyzet nehézségéül. Az emberekben nincsen meg az a férfias nyugalom és lelki felsőbbtség, amely egy nagy feladatnak elszánt végigküzdéséhez szinte szükséges. Ellenkezőleg, mintha a háború keserves szenvedései, áldozatai, nélkülözése és sokféle ínsége idegessé, a kitarásra képtelenné tenné az embereket, akik azután a földologtól elfordulva kapkodnák erre is, arra is, hogy idegességüket, türelmetlenségüket valahogy próbálják lehűteni.

Oroszország megcsinálta szocialisztiko-demokratikus forradalmát. Minálunk a pártok alkotmányunk alapjait akarják kicserélni. Németországot is demokratizálni óhajták némely pártok. Minden józan embernek azt kellene gondolni, hogy vajjon nem próbálnók-e meg előbb visszakergetni barlangjukba a háború kiszabadult fűriáit. Nem érnék-e rá jobban, nem rendelkeznének-e a hasonló föladatokhoz szükséges nyugalommal bővebben, ha előbb megcsináltuk a békét? Tanácsos-e gyertyánkat egyszerre mind a két végén meggyújtani, beháborúit kezdeni, mielőtt külső háborúkat elvégeztük volna?

De lám, mentül egyszerűbbek ezek a kérdések s mentül bizonyosabb, hogy józanul csak egy feleletet lehet rájuk adni, annál vesztebbül és makaesabbul ragaszkodnak politikusok és pártok ingoványos jelsza-

vakhoz, kockázatos terveikhez. Nem téríti őket észre az sem, hogy bár maguk igen nagy és erőszakos lármát csapnak vele, otthon csak gyér visszhangra lel a lár-májok, ellenben éppenséggel lelkesítő, biztató és buzdító tapssal kíséri őket minden fajta ellenségünk: külső és belső egyaránt. Így a dolog vége az, hogy szegény magyarokul verekszünk: félkézzel kifelé a fél világgal, félkézzel befelé egymással. Válságot csinálunk a háború nagyon kritikus napjaiban; megbuktatunk egy jeles magyar külügyminisztert és helyébe segítünk egy cseh külügyminisztert, aki ellen a mi emberünk buktatói ma már megint frontot csinálnak; azután válságot provokálunk itthon azzal a fonák helyzettel, hogy van egy háromféle etemből összetákolt kormánypárt, mely a képviselőházban kisebbség és van oppozíciónk, de a Házban az a többség. Ez a parlamenti gúlának a csúcására való állítása. Mennyi önmérséklet, tapintat, lemondás, alku kell hozzá, hogy a sok párt közül valamelyik a labilis egyensúlyból ki ne ugorjék és a gúla föl ne boruljon és maga alá ne temesse – persze nem a tisztelt képviselő és miniszter urak becses személyét, hanem az ország életbe vágó érdekeit. Hogy többet ne mondjak, a választások Damokles-kardját tartja állandóan e helyzet reszkető keze az országgyűlés feje fölél. Egy kis tapintatlanság, egy kis vigyázatlanság, és ránk szakadhat az a monstruoizitás, hogy országos választást tartsunk a háború alatt, amikor a választók nagyobb része nem gyakorolhatja jogát, amikor az itthon maradt, katonaságra nem alkalmas, testileg fogyatékos fiatalabbak és az egészen öregek fognak dönteni arról, hogy milyen törvényhozói legyenek ennek az országnak. És vegye bárki hozzá azt a sok elkeseredést, amelyet a háborúnak ráncrakott szenvedései és áldozatai a lelkekben fölhalmoztak; és ne felejtse, aki erről gondolkodik, azt se, hogy hazánk egy-egy vidéké még mindig vagy külső vagy belső hadterület, és most képzelje bele ebbe a keretbe egy magyar alkotmányos választás fékevesztett mozgalmait. Micsoda kavarodásra, zendülésre, kicsapongásra vetemedhetik egy-egy kerület izgatott vagy felbújtott népe.

Ehhez járul, hogy nekünk elő kell szednünk

majdan azoknak az uraknak nyilatkozatait, akiken a választás elrendelése most áll, abból az időből, amikor máson állt annak az eldöntése, hogy legyen-e a háború idején választás. A mostani kormánypárt akkori vezetői még azt is belediktálták a törvénybe, mellyel, hogy ne kelljen háború alatt választani, meghosszabbították a mostani képviselők mandátumát félévvel a béke utánig: azt is belediktálták, hogy mily erkölcselenség lenne háború alatt választani. Mégis most mindennap lehet heccelő hangokat hallani, melyek könnyelműen, mondhatnám cinikusan, nagy érdekek iránt való minden komoly és hazafias érzék nélkül a választást sürgetik.

Ez elmékedésekre pedig az a körülmény adott nekem alkalmat, hogy Ausztriában az alkotmány revíziójával foglalkozó reixráti bizottság elé terv került, mely egy államtanács alkotásával akarja megoldani Ausztria problémáját. Ezt az államtanácsot szednék – gondolom kinevezés és választás útján is – nagy részében ugyancsak a reixrátból. Így az u. n. birodalmi tanács fölé kerülne egy állam-tanács.

A név tán új, az intézmény nem új. Mikor negyvenkilenc után eltörölték az osztrák alkotmányt s elkobozták a magyart, az abszolút és egységes Ausztria élére tettek egy ilyen tanácskozó és törvény-előkészítő testületet. Több lenne-e, kevesebb-e az új intézmény, nem tudjuk. Hogy mi az, ami ezt a testületet képessé tenné arra, hogy az osztrák birodalom bonyodalmaait megoldja, ellentéteit kiengesztelje: nem tudom. E bonyodalmon és ellentéteken – noha orvoslásuk ezernyolcszázhatvannyolc óta napirenden van (akkor készült Ausztria új alkotmánya) – se landtagok, se reixrátok, se közvetett, se közvetetlen választások, se végül az általános és titkos választójog segíteni nem tudott. Egy légió amaz osztrák államférfiaknak a száma, akik mind kizárólag ebbe a kérdésbe buktak bele az első Auersperg-féle nagy minisztérium óta. Senki sem találta meg a gyógyító orvosságát. Igazán csak a fiatalság optimizmusa kecsegtetheti magát azzal, hogy egy államtanács Kolumbus-tojásával meg van oldva a kérdés. A terv érdemleges részével – hiszen még részletesen kidolgozva sincs – egyelőre

nem foglalkozunk. Csak egy nehézségre szeretnők az érdeklődők figyelmét irányítani, amelyre mintha Bécsben nem is gondoltak volna.

Az államtanács intézményét az osztrák és magyar kiegyezés nem ismeri. Amennyiben tehát az állami funkciók valamely lényeges része áthárulna a reixráttól reája s az új intézmény nemcsak valamely tanácskozó s közvetítő fórum lenne, életbeléptetése provokálná a kiegyezés revízióját is.

Nemde hogy nagy kilátások: békekötés előtt, vagy vele párhuzamosan Ausztriában alkotmányváltás, nálunk választójogi küzdelem, esetleg házfelosztással s mindezek hegyébe – új kiegyezés Ausztriával. Csakugyan nem lehet olyan kedvező békét elképzelnünk, melynek minden áldását tönkre ne tenné állami életünknek ez az oktanul, meggondolatlanul piszkált és lökdösött és megmozgatott fája éppen akkor, amikor a háború vihara is rázza úgy, hogy a dereka nyög, a gyökerei jajgatnak, koronájáról pedig szakad le és hull a lombja, hull a virága ...

Pedig én három év óta lázas álmaimban mindig ama jutalom bűvös képeit láttam, amelyet a nemzet számára kiverekszik a magyar katona a világ szemeláttára ebben a rettenetes háborúban.

Bethmann-Hollweg

Budapest, 1917 július 9.

A németek sem okosabbak, mint mink vagyunk, ami csak sovány vigasztalás nekünk. Mert mi hozzájuk képest olyan kevesen és olyan szegények vagyunk, hogy ilyen vigasztalás luxusát nem tanácsos magunknak megengednünk, ők is a háború terheit és veszedelmeit belső válsággal akarják súlyosbítani. A pártok és párttöredékek addig izgatták egymást a háború és béke, valamint alkotmányuk demokratizálása, és parlamentizálása kérdésében, amíg végre ma válsággá élesedett a dotlog. Folynak a bizottsági tanácskozások, de csak bizalmasan s a feszülten Berlin felé néző világ ma csak egy dodonai pár sornyi értesítést kapott

e tanácskozásokra, s tán egy-két nap beletelik, mire világosság lesz a dologról.

Miről van a szó?

Két pártja van a békének. Az egyik a béke feltételeiben el akarja nyerni a háborúra kényszerített Németország rettenetes áldozatainak némi ellenértékét – hadikárpótlás vagy annexiók – képében; a másik dogmatikusan hirdeti, hogy Németország csak önvédelmi harcot folytatván, nem köthet csak minden hadikárpótlás és annexió nélkül való békét. Ez az a frázis és formula, amely Oroszországból indult ki s melyét az ideológpártok szajkómód utána mondanak az oroszoknak, akik pedig íme a legnagyobb erőfeszítéssel indítottak új offenzívát, amelynek természetesen az a célja, hogy szövetségeseiket győzelemhez segítsék. Hogy pedig ezek a szövetségeseik, győzelmük esetére milyen békéről álmodnak: arról talán már nem kell szót vesztegetni. Mikor a háborút elkezdték, odaígérték kis és nagy szövetségeseiknek Törökországot, Bolgárországot, Ausztriát, Magyarországot részben vagy egészben. És Németország egységének megbontása, gyarmatainak elszedése volt még a kitűzött célok. Ki az az ostoba lélek, aki azt hiszi, hogy Anglia, Franciaország, Amerika, Olaszország és Oroszország, ha győzni tud, ezt részben vagy egészben végre *nem* hajtja. Aki ezt hiszi, azt gondnokság alá kell tenni.

Mily idétlen és céltalan fecsegés tehát most nyilvánosan arról beszélni, sőt körüle válságot provokálni, hogy *milyen* békét kössünk?! Hiszen egészen világos, hogy *olyan békét fogunk kötni, amilyen győzelmet aratunk*. A föltételeket a győztes fél akarata szabja meg. Az akarat határait a középponti hatalmaknál a józan ész, az emberiesség, a politikai célszerűség és a haza érdeke szabja meg. Az antantnál mindezek mellett a gyűlölség, a bosszúvágy és a kapzsiság fog szóhoz jutni. Hiszen nem kínáltunk-e már ellenségeinknek egy évvel ezelőtt s azóta is becsületes és méltányos békét? És kellett nekifk az ilyen béke? Nem kellett s ma sem kell. Hát mit futunk balgán szer kér után, amely föl nem vesz bennünket?

Én értem, ha a mi szerepelni vágyó szocialistáink ez elemi igazságok fölött elnézve, nagyképű nyilatko-

tokat tesznek Stokholmban. Ellenben nem értem a német embert, ha ilyen csodabogarak röpitgetésében keresi feladatát. Németország ebben a viadalban a világalomban osztozkodókkal vív párbajt, az elsőbbségért. Ha alul marad, száz évre vetődik vissza nagyszabású céloktól. Ha győz, kimondhatatlan hatalomra, tekintélyre és fényre emelkedik. A német ideológok ezt a formidábilis alternatívát nem látják meg az orrukra nyergelt – okulájoktól.

A másik kérdés más természetű. Azt sem a háborúban kell erőszakolni, mert az el fog jönni a természetes fejlődés útján.

Bismarck imperializmusa indította meg Németországot csodálatos fejlődésének útján, ahol odáig emelkedett, ahol kezdett alkalmatlanná lenni Amerikának és Angliának. *Ezért van a világháború.* E nélkül az oroszsal, a franciával, az ollassal csak külön háborúk lehettek volna. A német egység megkapta alkotmányát, de akiken ez állott, óvakodtak attól, hogy parlamenti alkotmányt adjanak az egyesített Németországnak. Ez azt jelenti, hogy a német *reixtag* mindenféle törvényhozó joggal van felruházva, de neki senki sem felelős. A birodalmi kormány a császárnak felelős és a német kancellárt a német törvényhozás leszavazhatja, de míg a császár kegye tőle el nem fordul, meg nem bukthatja. Ezért nem veszedelmes az általános titkos Németországban. Mert a testület, melyet ott választanak, nem bír szuverenitással. A szuverenitás a császáré. Ebben akar most a *reixtag* osztozkodni. Felelős minisztériumot követel. Valószínű is, hogy meg is kapja, ha nem most, hát később. De én egészen bizonyosnak tartom, látván e díszes testület tagjainak izgalmas tevékenységét a béke körül, hogy egy parlamenti kormány általános szavazati jog mellett, *a német egységet sohase csinálta volna meg.* Ahhoz vas kéz és vas akarat kellett, nem pedig német tudósok makacssága és szörszálhasogatása. Német egység pedig annyit jelent, mint német nagyság. S amíg a német nagyság meg nem vívta döntő párviadalát rivális ellenségeivel, addig nem hiszem, hogy a császár megadja nekik a „parlamentizálást”.

Demokrata főispánok

Budapest, 1917 július 9.

A kormány kiadta új főispánjai listáját. Bizonyos, hogy van néhány ember benne, aki rátermett arra, hogy egy-egy vármegyét kormányozzon; de a lista inkább a tömeges kitüntetések esetére emlékezteti az embert. Kiállítások és egyéb nagy országos céciók után hull a rendjelek és egyéb kitüntetések zápora. Ha pedig az ember a kitüntetettek névsorát a kezébe veszi, egyik ámulatból a másikba esik. Mert sejtelve sem volt a tiszteletreméltó férfiak sokaságáról, akik a polgári, művészi, tudományos, kereskedelmi, ipari, forgalmi, közoktatási, közszolgálati s egyéb ügyek mezéjén úgy meg tudtak rakodni érdemkelkel, hogy annak a kabáton viselendő látható jeile nélkül már tovább el nem lehetnek. Köztük úszkál egy-pár érdemes országos név. Talán minden tízre – egy. Ezek nem is keresték a feltüntetést, de náluk nélkül erkölcsi lehetetlenség volna a többieknek a listáját kiadni. Aki tehát csakugyan rászolgált, az megkapta a kitüntetést, de csak azért, hogy a követelözök sokaságának is meg lehessen adni.

Így próbálták fedezni az új főispáni kar névsorát is egy-pár érdemes ember belekeverésével. A listának azonban nem ezek adják meg a karakterét, hanem a többiek. Ez a lista azt bizonyítja, hogy az új kormány a közszolgálat egy fontos tényezőjét léhán, komolyság nélkül, a közszolgálat érdekein kívül eső motívumokból iezeli. Nem tudom hányadik évében a bőrkabátosok, az osztályuralom, a történelmi osztály és a mágnás virtsaft ellen folytatott demokrata háborúnak, amint a hatalom a demokraták kezébe került, mintha csak karrikaturáját akarták volna megcsinálni a régibb rendszerek kinevezéseinek. Nemcsak aránytalanul sok a mágnás benne, – amit én elvben nem kifogásolok, ha tudnillik az ember megfelelő, de ami, hogy nagyon szelíden fejezzem ki magamat, az uralomra jutott új világszellem megdöbentő objektivitására vall, – tehát nemcsak hogy feltűnő a listában a

mágnások száma; de feltűnő a közigazgatás és közkormányzás bonyolult dolgaiban járatlan és tapasztalatlan fiatal ember is; a régi elátkozott rendszer ebből a listából legalább is négyet-ötöt legfeljebb ha főispáni titkárnak mert volna alkalmasnak tartani; a botránykozottatásig feltűnő azonban a nepotizmus, amely ebben a listában tombol. Kérdezem, hol maradnak a szép frázisok; arról, hogy a megfelelő erőket fogja az új ikor szelleme a megfelelő állásokba helyezni. Persze hogy nem lehetetlen, hogy igen jó főispánnak bizonyulhat egy-két évi praxis után az, akit a rokoni nexus csempész be egy-egy vármegye élére. De hol marad a szemérem? Hol marad a demokrácia? Hol marad az ellenzéki puritanizmus? Hol marad a korrupciót üldöző, a gyilkos szemű szellem, mely oly kegyetlenül tombolt a régi rendszer vetéseiben? Hazugság, képmutatás, ürügy volt mind? És újra beválik a régi mondás, hogy „*honores mutant mores*”? Újra föléled, mint az első koalíció idején egy jeles s nagy befolyású ellenzéki (persze most már megint csak *volt* ellenzéki) férfiú mondása, hogy „elég soká voltak mások a jászlon: most mi következünk!”

Az új főispánok listája a gyanúnak e kígyóit rakja a szívünkre.

Mert hiszen egy bizonyos határig mindent megért az ember, aki sokáig nézte a közélet tülekedéseit. Tudom, hogy ilyenkor vannak ambíciók, ha nem is teljesen jogosultak, melyeket ki kell elégíteni. Tudom, hogy ilyenkor vannak érdekek, amelyeket, bármily illetéktelenek is, nem lehet elmellőzni. De hogy alig legyen ily tömeges kinevezésben egyéb, mint jogosulatlan ambíció és illetéktelen személyes, családi s efféle érdek: ez az osztály uralom jogara alatt el nem *volt* képzelhető.

Mutatja a közmegeütkezés, amelyet ez a lista kellett, hogy, mint hallom, egy hatalmas (kormánypárti) alak is interpellálni készült miatta. Ma azonban azt olvasom egy demokrata lapban, hogy az interpelláció el fog maradni. Mérget mernék rá venni, hogy vagy az interpellációra készült úr, vagy a fia, vagy a veje, vagy a sógora szintén főispánságra készül. Nyilván az is lesz, ha az interpelláció csakugyan – elmarad.

Az új kor szelleme által Magyarország nyakára ültetett demokrata kormány rövid fennállása óta nem nevezett ki annyi embert tekintetes és nagyságos úrrá, mint amennyit méltóságossá és kegyelmessé kinevezett vagy kineveztetett. Pedig még nincsen is vége. Még jön egy csomó főispán, egy féitucat miniszter és vagy egy tucat államtitkár. Már most hogy ne lenne ettől boldog Magyarország? Hisz nincsen nekünk a világon más bajunk, mint hogy kevés a hivatalnok; nincsen nekünk hál isten semmire sürgősebb szükségünk, mint hogy egy csomó ember, aki eddig semmiféle fizetési rangban nem volt, egy demokratiko-szittya szalto-mortáléval beleugorják egyszerre az I. és II. fizetési osztályba. Mert az állás, a fizetés, a cím és a demokrata meggyőződés a fő. A többi – a vármegye, a munka, az ország, a nemzet, – az subick.

Én igazán őszintén és mélyen sajnálom Esterházy Móric grófot, aki belekeveredett *ebbe* a demokráciába, amelyhez alig van más kvalifikációja, mint (contradictio in adjecto) a – keresztneve. De legyünk igazságosak. Nem ő a hibás. Ez voltaképpen csak az általános titkos szavazójog korának előrevetett árnyéka. Mostan csak öt párttöredékből áll a kormány koaleált pártja. Most csak ezt az öt töredéket kell kielégíteni állásokkal. Ha majd jön a radikális választójog ideje és húsz pártból fog állani (mint ma Franciaországban) a Ház, akkor legalább tíz pártocskával kell megalkudni, hogy egy kormánypárti blokkot össze lehessen hozni. Hogy akkor minden, igényt ki lehessen elégíteni, minden vármegyét kétfelé kell osztani, hogy elég főispáni állás legyen és legalább még tíz új minisztériumot kreálni. Ez lesz a világszellem új áramlatának dicső korszaka.

Egy rendelet és egy beszéd

Budapest, 1917 július 10.

Az új igazságügyminiszter ma kétszer is magára irányítja a nyilvánosság figyelmét. Egyszer egy beszéddel, amelyet a küldöttséghez intézett, mely megvitte neki a VI. kerület mandátumát; egyszer pedig mint miniszter egy rendelettel, melyet a végből adott ki

hogy a cenzúra kezdetét enyhébbé, nyomását elviselhetőbbé, kelletlenségeit tűrhetőbbé tegye, mint eddig volt. Ebben a szándéka jó, a kísérlete meddő. A cenzúra eddig is a tökéletlenség minden nemével tündöklött, az új minisztérium alatt se lett jobb. Ezt a kérdést nem is lehet rendeletekkel korlátok közé szorítani. Vázsonyi nagylelkűen a szabad sajtó prédájára veti a maga és kormányzó-társai becses személyét és cselekedeteit s a cenzorok jogkörébe csak a hadiérdekeket, a közéletmezés kérdéseit, a főúraságok utazgatásait, a külső politikát és a nemzetiségi kérdést utasítja. Azt azonban sem ő, sem én nem tudom megmondani, hol kezdődik és hol végződik a hadiérdek. Tudjuk Georgi volt osztrák landwehrminiszter beszédéből, hogy egy cseh ezredet fölsozlattak. Tudjuk a katonai rendeleti lapból, hogy azután ismét helyreállították s hogy Szegedről ki is egészítették. Tudjuk azt is, hogy egyik isonzoí csatában a fölélesztett ezred kitüntette magát. Ellenben nem tudjuk, hogy ezt az, esetet, mely már májusban történt, miért közölte tegnap újra, részletebben és magasztaló kifejezésekkel a főhadiszállás. És nem tudjuk, hogy ez iránt való töprengésünk miért ütközik a hadiérdekbe és kerül a cenzúra ceruzája alá. Egy kis erővel mindent be lehet szorítani a hadviselés érdekkörébe. Mit lehet írni az élelmezés kérdéseiről? Bécsben egy mértéktelen izgatás folyik e kérdésben ellenünk sajtóban, gyűléseken, törvényhozásban. Viszont bécsi ügynökök uzsoraáron összevásárolják a budapesti vásárcsarnokokban az élelmiszert s kicsempézik a határon, mire a pesti háziasszonyok bevásárolni mennek, arra ki van fosztva a vásárcsarnok minden kincséből. Az igazság pedig az, hogy Budapesten is, Bécsben is lehet kapni mindent, ami szemednek és szádnak tetszik, csak meg tudd fizetni. Maximális áron pedig csak koplalni lehet. De ez a tartomány tilos. Egy-egy nyomorult szatócsot vagy kofát pellengérré szabad juttatnunk, de a közéletmezés nagy intézményei, intézkedései és Cézárjai a rendelet segítségével a cenzúra védelme alatt állanak.

A főúraságok utazásairól – kivéven, ha miniszterek utaznak X. titkárjuk kíséretében – hallgatni kell. Az egész város beszélte, mikor a nagy német had-

vezér és főszállásmestere Bécsben járt, Azt is tudták, kinek mit mondott s miért járt ott. Nekünk szemfüles és mindenttudó újságoknak komoly, titokzatos arcot kellett vágnunk s úgy tennünk, mint ha senki sem sejtene az, amit mindenki tud. Miért? Nem tudom. Azt hiszem, Vázsonyi se tudja.

A nemzetiségi kérdésre is rátették a vörös-keresztet (nem hiába beteg), nem szabad rá löni. Azaz nem szabad nekünk, magyaroknak. A cseheknek, szlovénoknak, oláhoknak Ausztriában és a horvátoknak Magyarországon nagyon is szabad. Nekünk nem szabad. Miért nem szabad? Nem tudom. Azt hiszem, Vázsonyi se tudja. Az azelőtti kormány se tudta. Legföljebb Bécsben, ha tudják.

Én nem hiszem, hogy Vázsonyi Vilmos olyan naiv ember legyen, hogy komolyan higgyen a rendeletében. Ő kiadja, mert a sajtószabadság barátja, kötötte is, amíg kormányon nem volt, az ébet a karóhoz. Most pedig mit csináljon? Kiadja a rendeletét, amelyre mindig lehet hivatkozni.

Ma pedig nem a sajtószabadságról van a szó. A háború dominál s a háború érdeke követeli mindenféle szabadság megszorítását. Ezt mindenki belátja s következményeit mindenki kész is viselni, aki józan esze birtokában van. A sajtószabadság a háború után magától vissza jó. Most csak arról lehet szó, hogy szabadsága megszorításának a sajtó szükség nélkül kárát ne vallja. Ezt pedig nem generalizáló rendeletekkel lehet elérni, hanem *a cenzúra kezelésével*.

A mostani kormány *előtti* cenzúráról Vázsonyi Vilmos igen lesújtóan nyilatkozott. Kérdés, ki tudta-e eszközölni, hogy a régi cenzúra emberei helyébe új emberek kerüljenek? Mert arra mérget vehet, hogy az ő rendeletétől a régi cenzor urak se bölcsőbbek, se lojálisabbak, se tapintatosabbak, se igazságosabbak nem lesznek. Tapasztalásom szerint a világon minden kormány az operett filozófiáját követi, mely így szól: mire való volna a hatalom, ha még csak vissza se lehetne vele élni. Nem volt még se demokrata, se arisztokrata miniszter, akin ez be nem bizonyosodott volna. Ismétlem tehát, ha a hadi cenzúra szükséges, akkor el kell viselni, hogy el lehessen viselni, az ország elsőrendű

bíráiból, ügyészeiből és auditoriból kell összeállítani. Ezeknek a hivatottságát és képességét semmiféle rendelettel pótolni nem lehet. Az ilyen rendelet csak arra való, hogy csinálunk egy nagyképű írást, hogy ne kelljen csinálnunk valami komoly és érvényes dolgot.

Ami Vázsonyi Vilmosnak választói deputációjához intézett beszédét illeti, az egy kis szincerizálás, egy kis dicsekvés. Nem lenne szükséges, hogy foglalkozzunk vele, ha az igazságügyiminiszter beszéde végén másokra is ki nem tért volna. Azokra, akik az ő speciális, demokratságával szemben állanak; akik, szerinte, a haza *nevében* a nép *ellen* beszélnek és újabb időben a tántoríthatatlan kurucot adják; akik gyűlölséget szítanak Ausztria és Magyarország, a magyarság és a nemzetiségek közt; akik a reakciót a magyarság érdekében hirdetik s úgy állítják a külföld elé a magyarságot, mintha uralma csak csellel és erőszakkal volna fin tartható és így tovább.

Ha az igazságügyiminiszter ezt a tirádát újságban írja le, akkor a sajtótörvény illetékes paragrafusára való hivatkozással követelnők a következő helyreigazítás közlését:

1. Nem igaz, hogy mi, (akikre céloz, mert ellenez-zük a radikális választójogot), nem igaz, hogy a haza *nevében* és a nép *ellen* beszélünk. Beszélünk a nép nevében, a haza nevében, a nemzet nevében a népbolonditók, a nemzetköziek és a radikális demokraták ellen.

2. Nem igaz, hogy gyűlölséget szitunk Magyarország és Ausztria, valamint a magyarság és a nemzetiségek közt. Mi védekezünk Ausztria magyargyűlölete és kizsákmányoló politikája ellen. Mi védekezünk a nemzetiségi izgatók és árulók ellen. Szemtelenséget eltűrni nem szerénység és hazafiség; el *nem* tűrni nem gyűlöletszítás.

3. Nem igaz, hogy ebben az országban a reakciót egyáltalán valaki a magyarság érdekében hirdeti vagy hirdette, hanem ha a néppárt, amelynek pártja most Vázsonyival egy gyékényen árul, s melynek vezéreivel egy kabinetben ül az új igazságügyiminiszter.

4. Nem igaz, hogy mi a külföld előtt úgy állítottuk volna oda a magyarságot, mint melynek uralma csak

csellel és erőszakkal volna fenntartható. Állítottuk és állítjuk, hogy hazánk különös viszonyainál fogva csak a magyarságban van meg az erkölcsi, anyagi és szellemi erő és felsőbbség arra, hogy itt rendes állami életet fentartson s biztosítson magának és nemzetiségeinek. Tehát elsőrendű érdeke az országnak, hogy itt a magyarság uralma intézményesen is biztosíttassék. Ezt pedig csak államférfíúi bölcseséggel, mérséklettel, szabadelvű haladással, az ország történelmi fejlődésében érvényesült erkölcsi és nemzeti törvényekhez való hűséggel lehet elérni, nem pedig radikális túlzásokkal, demagóg szenvedelmek fölszabadításával és vakmerő kísérletezésekkel.

És így tovább. Egész tízparancsolatos táblát lehet összeállítani arról, hogy az igazságügyminiszter úr beszédében mi a *Nem igaz*.

De hát lehet-e Vázsonyi Vilmos rapszodikus – majdnem azt mondtam raptusos – beszédeit komolyan venni? Hiszen ha csak néhány éven belül mondott beszédeit olvasná az ember a fejére, igazán fényes ope-rett kerülne ki belőle.

A koalíció idejében (908-ban) mikor a függetlenségi párt legyőzte Óbudán Vázsonyi Vilmos demokrata jelöltjét, a mai igazságügyminiszter, aki ma a függetlenségi párttal, Apponyival, Batthyány Tivadarral (akkor a választáson egyik szónoka a függetlenségi jelöltnek) egy pártban ül, igen nagy haragra gerjedt s beszédet mondván, azzal kezdte, hogy a függetlenségi párt *mindenét* becsapta a bécsi zálogházba, ahonnan soha semmit ki nem lehet váltani, hogy, azt mondja, a függetlenségi párt mindenit liferál Bécsnek és *hívei csak üzleti érdekből tartanak vele*; hogy Apponyi azon a lejtőn, melyre a függetlenségi pártot juttatta, *a magasba akar jutni és meg akarja csinálni Magyarországon a klerikális pártot*; hogy a függetlenségi pártbeliek lemondottak minden elvről, mikor kormányalakításra vállalkoztak; hogy, bátran mondhatja, mert tanuja volt, a függetlenségi párt csak az érvényesülést kereste (lám, szakasztott ahogy most!); Batthyány Tivadar gróf előtte méltatlankodott, hogy nem ő lett a kereskedelmi miniszter, ami úgymond, nem is volt rendén, mert a gróf akkor jobb beszédeket mondott, mint most,

mert azokat a beszédeket – ő, Vázsonyi Vilmos csinálta; hogy a fajmagyarság tömörülésének jelszava alatt eldobták régi, tisztességes, az önálló nemzeti állam kivívására irányuló programjukat. *Ez a hazugságok rendszere* s ezzel a kormánnyal szemben nincs kímélet, le kell rántani az álarcot.

Ehhez is lehetne egy tízparancsolatos táblát készíteni arról, hogy mi *nem igaz* benne. De maradjunk meg az egyetlen igazság mellett, ami benne van. Ez pedig az, hogy ma ez a lejtőre jutott, mindent bécsi zálogházba hordott, hitehagyott függetlenségi párt Vázsonyi főerőssége; Apponyi is klerikális céljaival csa kugyan felemelkedett oda, hogy Vázsonyi miniszter kollégája lehet; és Batthyány, aki ellen az idézett beszéd voltaképpen mondatott s kit Vázsonyi olyan ki fejezésekkel traktált beszédében, melyeket a lap, melyből a beszédet idézzük, nem mert lenyomatni: ez a Batthyány is összekerült Vázsonyival. Hogy ne ők mentenék meg együtt a hazát. Egymást a múltban a legádázabb harcban sem tudták megsemmisíteni. A hazát megmenteni *nekik* sokkal könnyebb föladatnak – látszik. Ha Vázsonyinak hinni lehet, csak – *maguknak* mentik meg.

Tisza a frontra készül

Budapest, 1917 jul. 12.

Tisza István gróf ma óriási nagy beszédet mondott. A beszéd alatt a volt miniszterelnök nem a jövőbe nézett. Hátra tekintett a múltba s arról beszélt, hogy ami volt, hogy volt, mint volt. Benne volt a beszédben minden és mindenki, amivel, akivel közéletünkben tíz-tizenöt éven belül a közvélemény behatóbban foglalkozott, s akiket s amiket a folyó viták eddigi szónokai felemlgettek. Tényeket állított helyre Tisza István gróf, ferdén megvilágított szándékok, események és cselekedetek mellé gyertyát gyújtott, hogy igaz színében lásson mindent a hallgató. Nyugodtan beszélt, érdekesen, néha nem volt pikantéria nélkül, de állandóan annak az embernek a hangján szólt, aki megengedheti magának az egyszerű igazmondás luxusát.

Beszéde inkább nagyszerűen csoportosított és felsőbb-séggel előadott érdekes anyag, mintsem törvényhozói szónoklat, hozzá oly gazdag, mint egy hosszan élt. takarékos ember kincses háza.

Erre a nagy beszédre ma nekünk kritikánk se dicsérő, se gáncsoló nincsen. Azt beszélik a volt miniszterelnökről, hogy a frontra készül. Ha komolyan gondolja ezt Ő excellenciája, akkor rám ez a nagy beszéd azt a benyomást teszi, mintha elment volna még egyszer ma ebbe a t. Házba, annyi fényes és izgalmas verekedés színhelyére, még egyszer jól kibeszélni magát, mielőtt a másfajta verekedés véres arénájába menne. *Én egyébaránt nem nézem egészen* komolyan a harctérre készülődését. Elvégre, ha jól emlékszem, verekedett ott – még pedig elég vitézül – immár két Tisza. István gróf az ő csereberélgető két ókulájával (mintha az egyiket át a jóbarátot nézné, a másikon át az ellenséget) elengedheti magának, hogy ő menjen oda harmadiknak.

Ez természetesen ki nem zárja azt, hogy egy kicsit oda ne nézzen, egy kicsit meg ne próbálja, hogy mit viselnek el ott vitézeink. Valamikor, nem is olyan régen, én se tudtam elmenni úgy a Vezúv mellett, hogy föl ne másszak a kúpjára és bele ne nézzek a kráterébe. Egy kissé komolyan belenézni a világháború tüzetokádó iszonyú kráterébe, bizony érdemes egy nem közrendű léleknek. De igazán komolyan! Nem gukkerral a kezében, hanem ahol füstszag van és forróság. Egy férfit, aki itthon az országnak és a háborúnak a gondját évekig a vállán hordta, az amit lát. nem olyan szemmel nézi, mint mi néznők. Ahol az emberek tömegesen meghalnak a – hazáért, melyért mi itthon csak dolgozunk, legfőleg még bankettezünk és himnuszt énekelünk. – ahol a magyarok százával, ezrével – *sajnos* – százezrével rohannak *tűzbe*, *vészbe*, *veszedelembe* s néha csak nagyon kevesen térnek belőle vissza: ott jó és hasznos megfordulna abban az emésztő levegőben annak, aki hivatásának vallja, hogy az ország sorsát intézze. Ezért tetszik nekem, ha Tisza István gróf vágyódik a frontra.

Más az, mit szól hozzá a politika és unit szól hozzá különösen a pártja.

Most forgatom éppen véletlenül *Buday* Barna nagytehetségű kollégánknak a napokban kiadott érdekes és szellemes könyvét, melynek címe *Magyar problémák*. Tele van a könyv okossággal, szellemmel, józan magyarsággal, lelkes magyarsággal és fanatikus magyarsággal. Minden művelt embernek élvezetes és tanulságos olvasmány. Egy szatirikus, groteszk történet fejezi be a könyvvel arról hogy Tisza István gróf valahova pihenni megy, s egyszerre eltűnik. Nagy izgalom lesz persze, kivált mikor kisül, hogy a *Véres kéz* tette lakat alá s váltságot követel érte. A váltságot pedig elő kell teremteni.

Hogy mily buzgalommal és lázzal indul ezért az akció és hogy lankad el s mint tűnik el végre mint folyócska a Szahara homokjában, az pompásan meg van rajzolva a könyvben. A párt úgy ahogy segít magán s végül beleszokik az új állapotába s nem csodálkozik azon, hogy a világ nem dőlt össze. A politikus emberek megszokott lélektana érvényesül a rajzban.

Haj, a legnagyobb halottért is, a temetésig tart a gyászpompá. Aztán jön a tor. Aztán jön a feledés. Aztán jön a százas évforduló és vége. Még az iskolakönyvekbe kerülhet bele nemzetünk ily nagyja.

Ez bizony meggondolni való dolog. Ha komolyan veszi a harctéri exkurziót, el lehet-e az ő nagy erkölcsi ereje nélkül sokáig a pártja? Tanácsos-e ily kísértésnek kitenni híveit? Ma látnk, mily duzzadó s áradó erő feszül benne. El lehetne-e éneinkül a pártja, sőt még az ország? A most napirendre kerülő nagy kérdések elintézését az ő részvétele nélkül el tudná-e viselni? Ha igen, akkor menjen bátran a harctérre; ha nein, akkor jöjjön mentül hamarabb onnan vissza. Mert nekem úgy tetszik, ő el tudna lenni pártja nélkül, de páríja aligha nála nélkül. És neki is meg kell gondolnia, párt nélkül a leghatalmasabb ember is csak az, ami erdő nélkül a pusztai magányos fa. Szép, szép, de nem félelmes. Erős, de nem hatalmas

A németek

Budapest, 1917. jul. 14.

A németeket kezdem nem érteni. Azt hiszem, senki sem érti őket. Valószínű, hogy ők maguk sem értik magukat. Három jelszó körül folyik a kavarodás. 1. A kárpótlás és hódítás nélküli béke; 2. a parlamentarizálódás és 3. a demokratizálódás: ezek körül tolongnak pártok, közönség és államférfiak. Lehet valami a mozgalom felszíne alatt, amiről senki se tud, csak a beavatottak. Ezért tárgyal a császár, ezért hívják haza a trónörökösöt a frontról és ezért mozgósítják Hindenburgot és Ludendorffot. Ha így áll a dolog, akkor henye dolog az embernek a fejét törnie ezen a bonyodalmon. Titkot körüljárni, amelyet nem tudok, groteszk és komikus dolog. Ha azonban mind a zűrzavar az, aminek tartanunk kell, az emberek természetéből, természetük törvényeiből folyó jelenség, akkor beszélhetünk róla.

Nekem természetesen mindegy lehet, megbukik-e a kancellár vagy sem. Nagyképességű államférfia és hadvezére van Németországnak még egynél több is, aki nnélló utóda lesz kancellár-elődeinek. Olyan azonban, azt hiszem, egy sincs, aki Németország jogos aspirációinak, tömege súlyának, civilizációja erejének, katonai halalmának, állami és faji önérzetének, ipar- és kereskedelme érdekeinek és az e háborúban hozott áldozatainak következménye és követelése alól magát kivonhatná.

Ez a háború, az immár egészen világos, ennek a Némeibirodalomnak az összetörésére indult meg. Minden egyéb csak epizód és járulék benne. Ausztria és Magyarország, Belgium s a többi kis államok, Elzász Franciaországgal, Oroszország a cárizmus hódító becsvágyával, az mind a nagy tragédia, mellékszereplője. S mint a nagy tragédiákban a mellékszemények kimeradnak, megöletnek, láb alól eltétnék, félrelöketnek és így tovább: azonképen jelöli a mi korunk e nagy tragédiájában e tragédia fejlődésének véres ösvényét! bujdosásba jutott királyok, ellenségek által megszállt

országok és országrészek, bukott cári dinasztiák és népek és nemzetek sanyarú szenvedése képében.

Ez a háború tehát, ha az emberi erő végig győzi lélekzettel, csak Németország bukásával vagy diadalával végződhetik. Minden más vég, akár Stokholmban koteljanak rajta nagyképű demagógok, akár Berlinben ideolog filozófusok és egyéb tudósok, nem vége lesz, csak abbahagyása a mérkőzésnek. Olyan lesz az, mint a síró-rívó gyerek, aki végre elhallgat, mire az anyja a szomszédszobában megszólal: hála isten, hogy vége van valahára a bőgésnek. Erre megszólal a gyerek; Nem is igaz, nincs vége, csak – pihenek

Ha Európa népei nem bírják lélekzettel a háborút, azért nem lesz vége. csak – pihennek, hogy adott jelre, vagy előkészített ürüggyel újra íkezdhessék. És híres civilizációnk főgondja az lesz, hogy az új mérkőzésre megfelelően újra felkészüljön.

Az első jelszó tehát, a békéről, hiú és értelmetlen. Aki ma, mikor még javában dúl a harc, kárpótlás és annexió nélkül való békére való izgatással akarja országát békére kényszeríteni, az elérheti, hogy megtöri saját nemzetének az energiáját, de csak annál kevésbé éri meg a hadisarc és az annexió nélkül való békét. De a sarcot ő fizeti és az annexiót ellenségei csinálják. Ez oly egyszerű dolog, hogy minden józan elme tisztán látja Kant és Göthe nélkül is. Csak azok nem látják, akiknek Kant és Göthe a kisujjukban van.

Mi a parliamentarizálódás"? Ez a tizenkilencediik század politikai eszményképe. Azé a koré, melynek ideálja a hazafiság és a nemzetek szabadsága volt. Autokrácia, önkényuralom, feudális és abszolút királyság helyébe a *nemzetek* uralmát akarták tenni angol mustrára. Ott fejlődött ki históriai eseményeik viharában a parlamenti kormányforma. A tényleges angol alkotmány elméletét német tudósok írták meg és az elmélet szerint óhajtottak a kontinentális államok berendezkedni. Nálunk is a múlt század derekán küzdötték ki nemzetünk legjobbjai Magyarország számára ezt a kormányformát. Alaptétele, hogy a fejedelem ama parlamenti többség soraiból tartozzék tanácsosait, illetve minisztereit kiválasztani, amely a nemzet bizalmát is bírja.

Egy és más formában a német Staatenbund egy-egy országban ez a rendszer szintén megvalósult. Mikor a hetvenes évekbeli porosz-francia háború sikerei folytán a német fejedelmek Versaillesben kikiáltották a porosz királyt német császárrá és ezzel létrejött a német egység: akkor az egyesült Németország nem parlamenti alkotmányt kapott. Nyilván azért, mert a parlamenti kormányforma a nemzet fogalmának a kerete, német nemzet pedig nincsen, hanem vannak német nemzetek (bajor, szász stb.) és ezek összesége Deutschland, vagy a német birodalom, ebben a német nép.

Még jól emlékezhetünk rá, hogy a nagy Bismarck, aki a német-francia, az osztrák-porosz háborúban készítette elő a német egységet, mily ádáz tusákat állt a német birodalmi gyűlésben, hogy a vérben született egységet a béke eszközei is megszilárdítsa és biztosítsa. Azt hiszem, el lehet mondani, hogy ez a csoda-német (a vér- és vasember) a német egységet a németeknek nem segítségével, hanem szinte ellenükre kovácsolta össze irtóztató markában, irtóztató kalapácsával, melynek ütési héfaisztoszi üllejéről végig döngöltek Németországon, sőt a világon. Ez a rengeteg ember, ha ezer évvel ezelőtt születik vala, ma benne volna a német mitológiában, a Nibelung-mondakörben és Wagner Rikárd operáiban.

Hogy keze munkájától és a Vilmos császárétól, aki átvette tőle a bűvös kalapácsot, harminc-negyven év alatt hová fejlődött Németország anyagi, szellemi és erkölcsi ereje: annak talán legjobb és legbeszédesebb bizonyítéka az, amit e háborúban hadvezéreitől, katonáitól, bűvárhajóitól, Zeppelinjeitől és repülőitől látunk.

Soha olyan magasságon, mint ahova az utolsó évtizedek kormányzói emelték, nem volt. És most állja ebbeli nagysága a tűzpróbáját. Nem tudják a német pártok a terveikkel bevárni, míg e tűzpróba minden veszedelme elhárul? Ez az, amit nem lehel megérteni, hanemha a harmadik jelszóból: a demokratizálódásból. Mert a múlt század végén már írtak a tudósok könyveket a parlamentarizmus csődjéről és a parlamentek nemzeti politikáját kezdte szorongatni

a demokrata néppolitika. Ennek nem lehetett félelmesnek mondani a föllépését, bár valamelyes komor színt adtak neki a szocialista mozgalmak, amelyekben nemzetközi irányok érvényesültek.

A háború azonban minden ilyen irányzatot egy lehelletével elfújta. A nemzeti motívumok borították el az elméket s a szíveket. Az internacionálé csődöt látzott mondani.

Ámde a háború szenvedései, rettentő és soknemű áldozata, hosszú három esztendeje kifárasztotta az embereket. A béke vágya megfogant a szívekben és ezen a réven visszalopózott a közelébe a bukottnak látszó demokrata szocializmus és ma minden országban tanácskozik egy csomó lármás apostol, aki békét ígér és demokratizálódást árul.

A modern demokrácia pedig éppen ellenléte a parlamentáris alkotmányos szabadságnak. Ennek jelszava volt *nemzet*, amannak a jelszava a *nép*. A szabadelvűség ideálja az *összeség*, a demokráciáé pedig az *egyén*. Amazé az önfeláldozás, emezé az érvényesülés. Amaz hirdette és megvalósította a felekezetek, osztályok és polgárok, egyenlőségét a törvény előtt; a demokrácia igéri az abszolút egyenlőséget, egyházak, felekezetek, osztályok eltörlését, az egyén abszolút szabadságát, aminek példája egyébként már megvan Amerikában s eredménye, hogy az erősebb kíméletlenül és korlátlanul zsákmányolja ki a gyöngébbet és a független, egyenlő és abszolút szabad népnek nagy rétegei bányákban, gyártelepeken és nagy kiterjedésű farmgazdaságokban nem a mi régi jobbágyságunkénál van csak rosszabb sorsban, de elvetettebb, mint a piramist építő egyiptomi rab nép a fáraók alatt.

Mert ez a modern demokrácia a nemzetet elemeire, a társadalmat egyéneire bontja szét az általános titkos választójog segítségével és így felbomolva mindenki csak magára vagy őt tartó barátjaira gondol; az összeségnek, a nemzetnek nincsen oltalmazója. A pártárnyéklatok tömege keletkezik, mert minduntalan találkozik egy-egy tehetségesebb ember, aki kitálal egy tetszetős jelszót s pártot alakít vele. Ha csak tíz-húsz ember követi: megvan egy frakció. Ily frak-

ciókkal van tele a német birodalmi gyűlés, ilyenekkel az osztrák, ilyenekkel a francia törvényhozás és ezért van mindenütt folytonos válság, miniszterbuktaiás és felfordulás.

Beteges ambíciójú emberek nálunk is már most megbontottak a régi alkotmányos pártéletet. Régen volt egy Deák-párt, egy balközép és egy függetlenségi párt. Ezek időközben más-más nevei vettek fel, de egészben megmaradtak a régi elhelyezkedésben. Ma már van Tisza-párt, van Andrássy-párt, van Apponyi-párt, van Károlyi-párt, van Zichy Aladár-nép-párt.

Minden pártnak páltvezére, pártelnöke, pártklubja és külön élete. Minden pártnak miniszter- és egyéb jelöltjei. Minden érdeket ki kell elégíteni. Mi marad a *nemzetnek*? Semmi. Ellenben igenis ígérek mindent a – *népnek*. S ha megfogjuk ezt a mindent, kisül, hogy az, se egyéb, mint az általános, titkos és a demokratizálódás. A nép pedig (melyre most már császárok is rávetették magukat, mert nem nemzeti fejedelmek, hanem nép-császárok akarnak lenni), a nép későn fogja észrevenni, hogy amivel a demokrata uralom kitörölte a szemét, az egy nesze semmi, fogd meg jól.

Ha kiskorú, a műveltségben elmaradt népek lesznek lelkiismeretlen vezetők jelszavainak rabjává. azon nem csodálkozom. Miért is csodálkoznám azon, hogy a nagyszakállú Pasics az általános titkos segítségével hatalmába kerítette a szerb népet, megölette a királyt, aki neki egyszer megkegyelmezett és a népet eladta az oroszoknak, azzal a kecsegtéssel, hogy megszerzi neki Délmagyarországot. De a német urakat nem értem. Azt hiszem, más sem érti. Azt hiszem, maguk sem értik magukat. Mert hogy a békét nem ők csinálják meg, akik most kancellárjukat buktatják, az bizonyos. Az azonban nem bizonyos, hogy belső politikai zűrzavarukkal, parlamentarizálódásukkal és demokratizálódásukkal nem kockáztatják-e azt, amir Bismarck, Mollke, Vilmos, Hindenburg parlamenti kormány, és demokratizálódás nélkül oly fényesen megalkottak.

Radikálisok és szabadkőművesek

Budapest, 1917 júl. 16.

A Budapesti Hírlap vasárnapi számában két kis közlemény jelent meg, mely ha külsőleg nem is, de tartalmilag a legszorosabban függ egymással össze s megérdemli a magyar hazafiak legnagyobb figyelmét. Az egyik szólt a magyar radikális párt szombat esti értekezletéről és jelentette, hogy mit beszéltek és mi határoztak ezen az értekezleten. Mondták, nem volt elég megbuktatni Tiszát, meg kell buknia annak az eddigi magyar világrendnek is, melyet ő és rendszer képviselt. Ezért első az általános, titkos, egyenlő választójog, azután a közigazgatási és. nemzetiségi kérdés radikális megoldása és a radikális földreform. A párt ragaszkodik ismét nemzetiségi programjához, mert a nemzetiségek szabad nyelvi és kulturális fejlődése nélkül el sem képzelhető egy erős, gazdag, független Magyarország. Ebben a radikális párt ideálja „fölkent fiatal királyunk”, ki ma a nemzetiségi egyenjogúsítás dolgában első államférfiú a monarchiának. A párt a kormánnyal szemben a jóakarátú kritika álláspontjára áll és örködni fog azon, hogy az új választójog valóban általános, valóban egyenlő és valóban titkos. legyen.

Ez a magyarok gyűlése. A másik hír arról szól, hogy Lebry képviselő, a francia szabadkőműves-kongresszus előadója a párisi Temps újságban iparkodik megmagyarázni annak a kongresszusnak a napirendjét, amely így szól: A habsburgi birodalom adminisztratív szervezete által elnyomott valamennyi nemzetiiségnek megszabadítása, azután pedig egyesítése azokkal az államokkal, melyeket ezek a nemzetiségek népszavazás útján megjelölnek.

A két dolog belső összefüggése nyilvánvaló. Mert a magyar radikális párt csak azért vette fel ezt a nevet, mivelhogy a magyar szabadkőművespáholyok munkaköréből a politika ki van tiltva és kétségkívül van sok tagja ezeknek a tesületeknek, akitől távol áll a világboldogításnak az a fajtája, amelyet kollégáik

egy, és pedig agresszívebb, biubb, szereprevágyóbb és tolakodóbb része a kül- és a belföldön követ. De egészen bizonyos, hogy a radikális párt vezetői s tagjaiknak szinte teljessége a szabadkőművesek közül kerül ki. Egészen bizonyos az is, hogy a szabadkőművesség szervezete Nyugateurópában, különösen Franciaországban és Itáliában a közhatalmat teljesen a kezében tartja. Hiszen notórius dolog, hogy Franciaországban a Dreyfus-pörnek csak a cége volt az antiszemitizmus. Az éle a szabadkőműves-szervezetek ellen Irányult, amelyek a közigazgatásban és a hadügyi igazgatás terén példátlan hatalmaskodást és terrort gyakoroltak. Nem kell erre nézve többet mondanom, mint hogy semmiféle katonai kinevezés nem volt lehetséges, ha csak a párisi nagypáholy előleges jóváhagyását meg nem nyerte és hogy akármely nagyrangú katona, ha leányai nevelését apácára bízta, kérelhetetlenül nyugdíjba ment, vagy kedvezőtlen áthelyezéssel sújtott. Talán arról sem kell bőven beszélnem, hogy az olasz hitszegés és az olasz háború is az olasz szabadkőművesek munkája volt, valamint hogy egyáltalán a három nyugati nagyhatalom szabadkőművesei intézik és tartják fenn ezt a rémes háborút.

Hogy a párisi kongresszus Ausztria és Magyarország, meg a Habsburg-dinasztia belső ügyeinek intézésére és rendezésére vállalkozik, ez épp oly szemtelenségre, mint a tébollyal határos elbizoiúságra vall. Enyhítő körülmény, hogy akik az indítványt tettek és elfogadását követelték, olasz és szerb kőművesek voltak. De fölmerül a kérdés, hogy micsoda lélek, szellem és belátás lakik a radikális párt nevezete alatt országrendezésre vállalkozó magyar szabadkőművesekben? Micsoda fülsértő gúny rejlik abban, hogy az így meg amúgy kielégített nemzetiségek nélkül a független Magyarország el sem képzelhető. Épp olyan dolog, mintha azt mondanám, hogy Jászi Oszkár és Galilei nevét kompromittáló tanítványai nélkül nem képzelhető el – Magyarország. Ebben csak annyi lenne az igazság, mintha azt mondanám, hogy a legtisztább és legrendesebb háztartás is el nem képzelhető valamelyes kellemetlen lakótárs nélkül.

Egy nemzet területén csak egy kultúra lehetsé-

ges. Csak nemzeti kultúra lehet egy egységes országban. Nemzetiségi kultúra az egység felbontására visz elsöbbed a lelkekben, majd bomlásra az összetartozandóságban, végül partikuláris szétagolására a területnek és háborúra, visszavonásra, versengésre, (nem kultúrai, da nem) hatalmi versengésre a részek között. Békére, egyetértésre, testvériségre soha. Aki ezt Ausztria példáján nem látja, aki a Balkán népein nem veszi észre: az vak, vagy szándékosan nem akar látni. Tegyük fel az esetet, hogy Ausztria kénytelen lett volna ebbe a háborúba menni Magyarország nélkül. Kétségbeejtő perspektíva nemcsak egyes nemzetiségekre, de a dinasztíára nézve is. Lépünk az általános választójoggal arra az útra, melyet nekünk magyar és nyugati radikális szabadkőmívesek kijelölnek és húsz-harminc év múlva ott leszünk nemzetiségeinkkel, ahol ma Ausztria van. S akkor azután jöhet újra a muszka s bizony másodszer nem jön hiába!

De minden mindegy. Egy az, ami túrhetetlen ezekben a pökhendi beszédekben és határozatokban. Mert ha azok, kiknek ürügyre van szükségük a végett hogy minket haddal és vésszel megrohanjanak: ha azok – saját népeiknek kegyetlenebb sanyargató – telekürtölik a világot, a mi nemzetiségeink elnyomott voltának hírével, azt csak el lehet viselni; ámde mikor a magunk fajtája, aki itt él közöttünk, nem óhajtja e rágalmakat és becstelen hazugságokat magáévá tenni, hogy politikai terveket építsen ilyen erkölcstelen alapra: az égbe kiált. Láthatta most ebben a háborúban, a radikális párt a nemzetiségi elégedetlenséget bőven. Miben nyilaitkozott meg az? Abban, hogy a nép gyermeke a magyarral együtt ment az ellenségre verekedni, míg azok a nemzetiségi intellektuellek: ügyvédek, orvosok és papok, akiknek politikai kenyere szegény népük elbolondítása, – menekültek az országból, ha előbb dutyiba n«m kerültek. Ezeknek a kezére juttatná a romlatlan népet a radikális programul. És hogy ezek milyen független Magyarországot csinálnának rövid időn belül, azt elhiszem, hogy „el sem tudja képzelni” Jászi Oszkár úr. Mert ha el tudná képzelni, mint magyar embernek meg kellene tőle tébolyodnia.

Nem, a független Magyarországot nem a radikális párt, nem az európai szabadkőművesség, nem szerb és olasz radikális világjárók, nem az omladina, nem az uláh komité, nem Goga, nem Jászi és az általános titkos fogják megcsinálni. Ezek legfeljebb elveszthetik nemcsak függetlenségét, hanem magát Magyarországot is. Kárhózat, hogy ebben a nagymultu és lizlell: nevű magyar poliikusok segítik őket, akik vezérségüket, befolyásukat, pártjukat és karrierjüket féltették és világáramlatok ürügye alatt belelőkték Magyarországot a válságba és a felkavart Európa iszapos vizeinek a sodrába.

Vádaskodás

Budapest, 1917 jul. 18.

Mai, keddi számunkban cikket írtunk a Radikálisokról s a Szabadkőművesekről abból az alkalomból, hogy egyik vezérük, aki radikális is meg szabadkőműves is, pártértekezletükön azt mondta, hogy a független Magyarországot a radikális választójog fogja fölépíteni. Mi keddi cikkünkben viszont azt írtuk meg, hogy függetlenségünket nem a radikális párt, nem is az európai szabadkőművesség fogja fölépíteni. Ezek legfőljebb elvesztik azt a függetlenségét is hazájunknak, amije eddig volt. És ehhez kapcsolva e szókkal végeztük cikkünket:

Kárhózat, hogy ebben nagymultu és tisztelt nevű magyar politikusok segítik őket, akik vezérségüket, befolyásukat, pártjukat és karrierjüket féltették és világáramlatok ürügye alatt belelőkték Magyarországot a válságba és a felkavart Európa iszapos vizeinek a sodrába.

Ezek a sorok nagyon megharagították tisztelt lap-társunkat, a *Magyar Hírlap*-ot, aki a kormánypárt lap-táborban az egyik párttöredék személyes szolgáló-fára van berendezve. És cikket ír róla ilyen címen. hogy *Vádaskodás*.

Cikkének tartalma az. hogy a *Budapesti Hírlap* gyanúsítással illeti azokat a nagymultu és tisztelt nevű magyar politikusokat, amikor azonosítja őket a Gogák-kal. Mert a körülmény, hogy mások is, ellenségeink is.

sőt maga a nagy Bismarck is, mikor a *francia demokrácia gyermekére*, az általános választójogra helyez le a francia földön proklamált Német birodalom alapját – ez a körülmény *nem* teszi Bismarckot és a mi nagymúltú államférfiainkat Goga apjává vagy fiává. Mert igenis, azt mondja, nem lehet szembehelyezkedni a nagy világrámlatokkal, stb.

Ezt a világrámlatot jó lesz végre abbahagyni. Nincsen senki se Magyarországon, se máshol a világon, aki szembe helyezkedik vele. Hát ne tessék monopolizálni. Ez csak úgy van, mint mikor egy nagy vihar áramlata száguld keresztül egy nagy vidéken. Minden a nagy szél irányában kénytelen ilyenkor meghajolni. Csakhogy a tölgy szembeszáll és megbirkózik vele, a gerinctelen fűszál pedig a földre fekszik előtte. A jel lem erőt szegez az erő ellen, ahol a meggyőződés nincs kapcsolatban a férfi jellemmel, ott egyszerűen a szél irányában a másik vállukra vetik az emberek a köpönyeget.

Még csak azt vetem közbe, hogy a suffrage universel, a mai általános titkosnak az ősapja, nem is a francia forradalom törvényes gyermeke volt, mint laptársunk hiszi, hanem a zsarnok Napóleonnak a fattyúgyermeke. A mai demokrácia nagyra van vele; de eddig mindig jobb fegyver volt a zsarnokság kezében, mint a népében. Ahol pedig a nép manipulál vele, ott még tűrhetlenebb volt a néptribunok tiranizmus, mint autokratáké.

De a mi tisztelt laptársunk, aki nekünk erkölcsöt prédikál, mert állítólag gyanúsítunk, ezt a vádat csiik ferdítéssel tudja megfogalmazni ellenünk. Abból, amit ő mesél, semmi sem volt a mi cikkünkben. Mi nem azért falvadtunk a *kárhozat* szóra, mert radikálisaink, és méltóságos és nagyméltóságú pártfogóik nem tudnak ellenlállni a nagy világrámlatnak. Azt tervezik Magyarország szarnám, amit Bratianuék, Gogáék, Pasicsek, francia és olasz radikálisok a maguk nemzete vagy népe számára terveztek vagy már meg is valósítottak. Ami jó másutt, nem mindig jó itt és megfordítva. És ha a világrámlat arra kényszerít bennünket, hogy leszámoljunk vele, hát jó; vizsgáljuk meg, mi vagyunk: tölgy-e, szil-e, bokor-e vagy réti fű. És hajol-

junk meg olyan mértékben ereje alatt, amennyit energiánk nem tud elhárítani. *A mérték teszi.* Negyvenkilenc után más áramlat iparkodott bennünket földre fektetni. Annak se feküdtünk le. Pedig önvédelmi harcunk áldozatai és szenvedései, vagyon és vérvesztése után voltunk. Az a kérdés; igaz-e, lehetséges-e, nem vakmerő fenhéjázás-e, hogy Magyarország függetlenségét a radikális választójogon fogják fölépíteni. Ha ez igaz, akkor micsoda képmutató és üres frázis az, amelyet, mind az, általános titkos szemérmes új nagynevű apostolai hirdetnek, hogy pártolják, de csak *a magyar szupremácia veszedelmeztetése nélkül vagy biztosítása mellett.* Mi ellen akarják a magyar szupremáciát biztosítani? Az ellen, ami állítólag felépíti a magyar függetlenséget? Nem egyszerű és ellentmondást nem tűrő világosság az, hogy, ha a radikális választójog építi meg függetlenségünket, akkor nem kell ez ellen semmi biztosítéka szupremáciánknak, Ha ellenben biztosítani kell még ellene függetlenségünket, mert veszedelmezteti, akkor inkább nem kelt ez a veszedelmes radikalizmus, vagyis, ha már *vilúgáramlat,* akkor éppen csak annyit eresszünk be nemzeti területeinkre belőle, amennyi nem veszedelmezteti a magyar szupremáciát. Ez pedig nem az „általános, titkos, egyenlő, községenkénti csodabalzsam.

A *Budapesti Hírlap* keddi cikke pedig azt hirdette, hogy aki Magyarország nemzeti törekvéseit le akarta törni; és aki Magyarországot nemzeti területekre akarja osztani; és aki a magyar szupremáciát meg akarja semmisíteni: az osztrák kamarillától kezdve Gogáig és minden társáig, Murigáig, a délszláv kouspi-ratorokig mindkét kézzel iparkodik rántukmálni a radikális választójogot és ennek apostolai nálunk a radikálisok és a szabadkőművesség politizáló része, és az egész antant és minden ellensége a magyar, egységes, nemzeti államnak és ehhez hozzátettem:

Kárhozat, hogy ebben segítik őket nagymúltú és tisztelt nevű magyar politikusok, akik vezérségüket, befolyásukat, pártjukat és karrierjüket féltették és vilúgáramláiok ürügye alatt beléleltek Magyarországot a válságba és a felkavart Európa iszapos vizeinek a sodrába.

És ez így van. Ez, sajnos, nem gyanúsítás. Ha pedig már röstellik, miért nem térnek vissza oda, ahonnan a nemzet kárára és veszedelmére eltántorodtak!

Radikálisok és szabadkőművesek

Budapest, 1917 július 18.

Ma voltaképpen Finnországról szeretnék írni. De hiszen akármiről is ír az ember manapság, abban kettő mindig benne van: a világháború és az új világáramlat. Ha tehát az utóbbin kezdem el mondanivalómat, mert végül benne lesz Finnország is.

Ma tudniillik a Világ című szabadkőműves újság, a páholyok által fentartott orgánus szól minapi cikkünkhöz, a Radikálisokról és szabadkőművesekről és természetesen igen hathatósan megdemonstrálja, hogy azok nem sovén politikával (mint Rákosi Jenő), hanem a megértés politikájával akarnak boldog, egységes nemzeti Magyarországot teremteni és ezzel fogják a demagógok kezéből kivenni a nemzetiségeket. És ezt a politikát nem az antanttól tanulták, hanem Eötvös József bárótól, Deák Ferentől, Mocsárytól öröklték. Arra a vádunkra, hogy a radikális választójognak az antant is egyéb ellenségeink) céljait szolgálták a radikálisok és szabadkőművesek, ezt mondja a Világ: „A radikális párt könnyen elviselheti azt a választ, hogy ebben a társaságban, amelyben IV. Károly király és II. Vilmos császár is benne vannak, az antant legelvadultabb, államunkra törő céljait szolgálják”.

Cikke elején pedig a szabadkőművesek hazafisága elé tartja a Világ védőpajzsának azt a beszédet, melyet a háború kitörésekor Bókay Árpád nagymester a magyar páholyok nagygyűlésén mondott s mely szép volt, hazafias is volt és meg is felelt annak a pillanatnak, amelyben mondatott. Itt azonban, ebben a mi vitánkban egészen súlytalan a dolog.

Mert a Világ, hogy polémiáját megírhasssa, és Bókayt segítségül hívhasssa, kénytelen volt elhallgatni, hogy a Budapesti Hírlap cikke a szabadkőműveseknek csak politizáló részéről írt s külön kiemelte, hogy

tudja, vannak mások is köztük és hogy a páholyok aktív politikával nem is foglalkoznak. Ez az igazság, de sajnós, ez nem bírhat bennünket arra, hogy a nem politizáló részről is valami nagy elismeréssel szóljunk. Mikor keletkezett s később is, a politikai és lelkiismereti elnyomás idején, szép és nemes hivatást talált magának a szabadkőművesség. A mi időnkben, fájdalom, a külföldi, nyugati szabadkőművesség politikai felekezetté aljasodott, hatalmi célokat követ és szervezettségével és titokzatosságánál fogva egyes országokat – minő Franciaország és Olaszország, részben már Anglia is, – egészen a saját szekere elé fogott. Nálunk nem politikai, hanem társadalmi hatalommá szervezkedett s bár a jótékonyág terén ma is tiszteletreméltó példával jár elül, egészben a magyar kőművesség nem egyéb, mint egy szervezett érdekszövetség, a kölcsönösség terén. Még a premierekre is kirendelik a testvéreket, hogy biztosítsák tapssal valamelyik drámaíró testvér sikerét. S hogy a mi városházunk már-már szabadkőműves szegényházzá lesz, ahol komolyabb foglalkozásra nem alkalmas testvéreket elhelyeznek mindenféle címeken elég jól dotált színekurákon: ezt mindenki tudja. Nem tudom, mi fog történni Parisban és Rómában a háború után a szabadkőművességgel, mely e háború katasztrófáját rájuk idézte, Azt se tudom, mi fog történni a mienkkel, ha nagyhangú politizáló része a kelletténél messzebb megy vakmerőségében. De nekem nem fáj az ő fejük. Ez az ő dolguk.

Én itt most csak az ellen tiltakozom, hogy a Világ a maga nemzetiségi hóbortját Eötvös Józseftől és Deák Ferentől származtassa. (Szegény Mocsáry Lajost odaadom nekik. Az ügyis közülök való testvér volt, de éppen nemzetiségi politikája miatt maradt el minden párt és politikai barát nélkül szomorú öregségére, vigasztalan magánosságban.) Ellenben Eötvös, Deák és még egy sereg hasonszőrű ember, csupa szabadelvűség, csupa humanizmus, csupa „megértő” lélek, csupa idealizmus és méltányosság: ők csinálták együtt azt a nemzetiségi törvényt, melynek elnyomása, sanyargatásai, igazságtalanságai alól ma a szabadkőműves Szende és Jászi s a Világ a mi szenvedő

nemzetiségeinket fel akarják szabadítani. Persze, ezt nem az antanttól tanulták (de Deáktól se), ellenben ugyanezt hirdeti az ántánt, a Goga, a Pasics, a Juriga. És ezek közül egyik se a *maga* nemzetiségeit akarja felszabadítani, hanem mindannyi a – mieinket. És mind azt mondja, amit a Világ és Jászi és a radikálisok, hogy ennek első és fő eszköze az általános, titkos választójog. Hagyjon a Világ békét Deáknak és Eöt-vösnek és ne vegye hiába Kossuth nevét se. Kossuth irataiban megvan az a beszéd, melyet negyvennyolcban a magyar szabadelvűek vezére az általános választójog ellen mondott. Nem volt Magyarországon egész most öt-hat évig a Madarászokat és Irányit kivéve, komoly politikus, aki hazája számára ezt a bomlasztó intézményt kívánta és benne ne a nemzet veszedelmét látta volna.

De persze, most már egy társaságban vannak radikálisaink IV. Károly királlyal és II. Vilmos császárral is, így dicsekszik a demokrata radikális újság. Ki mer még itt püsszeni e fenséges körülménnyel szemben. Erre igen kevés szóval meg lehet felelni. II. Vilmos császár megadja Poroszországnak. Nekem Poroszországért se fáj a fejem. S ha Magyarország nemzetiségileg olyan volna, mint Németország: az elvet akkor se ismerhetném ugyan el helyesnek; de egy nagy térrel, amelyen kártékony hatását gyakorolhatná, kevesebbje volna. Károly király egy idealista fiatal király. Egész Ausztria azt kiabálja, hogy Magyarországgal csak akkor lehet rendet csinálni, ha meglesz a legradikálisabb választójog. És most már Magyarországon is vannak grófok, bárók, kegyelmes és méltóságos urak, meg munkások (akik sztrájkolni szoktak) és szabadkőművesek és egyebek, akik szintén kiabálják. De mind ez nem szünteti meg azt a valóságot, hogy a mostani kiabálók pár évvel ezelőtt még az ellenkezőt kiabálták. Csak az ellenségeink, a nemzetiségi izgatók – vagy mint a Világ mondja: demagógok, – az osztrák pártok, akik közül az egyik egy darab földünk annexióját hirdeti; egyik románjaink átszólását az osztrák császári korona alá; egy harmadik az egész ország bekebelezését Ausztriába; egy negyedik a trializmust, egy ötödik a federalizmust, egy

hatodik a Reichseinheitot, – és így tovább: ezek mind és ezekkel együtt az ántánt minden szócsöve, szónoka, újságja és kormánya elsőbb demokratizálódásunkat hirdeti az általános szavazati joggal, azután feldarabolásunkat. És ha a Világ azt akarja elhitheti olvasóival, vagy éppenséggel önmagával is, hogy olyan helyzettel, amilyen előállna a nemzetiségeknek a Jászi Oszkár-szerinti fészabadításából, ő kiragadja a nemzetiségeket a demagógok kezéből, akkor ezzel a naivitással menjen az elemi iskolába politizálni. Olyan engedményt, olyan szabadságot, amellyel a demagógok becsületesen éltek és nem becsületlenül visszaéltek volna, olyant se szabadságot, se demagógot a világ, sőt a Világ is még nem látott.

És most jön Finnország. Ajánlom a kis testvéremzetet Antánt-barát radikálisaink és szabadkőműveseink figyelmébe. Ez a kis ország, az ezer tavak országa, az orosz zsarnokság szorító markában volt. Az se volt neki megengedve, hogy sajtója szervezkedjék és belépjen a nemzetközi sajtószövetségbe. Ellenben ismételve megtörtént, hogy a sajtószövetséghez röpiratok adtak, melyek védelemért kiáltottak az orosz hóhér fojtogató keze ellen.

Az orosz forradalom folytán ez a fojtogató kéz meglazult. Jöttek hírek finn nemzeti mozgalmakról s az utolsó napokban éppenséggel arról, hogy a kis ország mint köztársaság el akar szakadni Oroszországtól.

Vártuk, mi lesz az antanttal, amely tudvalevően a kis nemzetek felszabadításáért folytatja a háborút. (Persze, azokat a kis nemzeteket akarja felszabadítani, amelyek vele tartottak. Azokat a kis nemzeteket, amelyek ellene fogtak fegyvert, inkább csak feldarabolni készül.) Érdekes, hogy az ántánt európai tagjai eddig hallgatnak a finn dologról. Ellenben megszólal a legfiatalabb ántánt, a legdemokralább, a leghumánusabb, megszólal – Amerika. Megszólal és azt üzeni a kis finn népnek, ha ki meri húzni feltört nyakát az orosz járomból, akkor megszüntet minden élelemszállítást az Egyesült Államokból Finnországba s a finnek épp úgy ki fognak éhezethetni, mint azok, a semlegesek (svéd, norvég, dán, holland), akik nem

szakítják meg kereskedelmi összeköttetésüket Németországgal.

A demokrácia klasszikus hazája; a korlátlan egyéni szabadság földje; a tökéletes általános, titkos mindenható erejű arkánumának letéteményese; az európai középhatalmak barbár erkölcsének megfenyítésére kardot kötött Wilson: íme, a kis népeit – tán három milliónyi – ha moccanni mer, ha magáról rendelkezni mer. ha mer szabadságra vágyódni; ha független akar lenni; ha nem kussol, ha nem marad zsarnoka lábainál: nem kap enni, mint a rossz gyerek, sőt éhezni fog, tán éhen is halhat.

Oh, boldogító amerikai szabadság! Oh, egyedül üdvözítő demokrácia! Oh, minden boldogságnak és függetlenségnek alapja, radikalizmus: oh, világmegváltó szabadkőművesség! Menjen el a te országod tőlünk és ne legyen meg a te akaratod itt a földön, itt a magyar földön. Amen!

Levelek

Budapest, 1917 júl. 19.

Tisztelt Szerkesztő úr, ha nem sokalja, hogy a *Világ* című újságlapról két nap egymásután legyen szó a *Budapesti Hírlap* hasábjain, engedje meg nekem, hogy felhívjam a figyelmét ennek a lapnak egy tegnapi kis cikkekcskéjére, mely egész terjedelmében így szól:

Új programmpontot találunk egy másik főispán beiktatási műsorában. Győrben július 25-én lesz Szabó István főispáni installációja. A hirdetésben, mely a beiktatást juttatja a közönség tudomására, van egy pont, mely azt mondja, hogy a közgyűlés előtt reggel kilenc órakor a bencések templomában ünnepi mise lesz. Mire való ez? Tán a bencések könyörgésével akar az új főispán boldogulni. Az Ő miséjük nélkül tán nem volna érvényes a főispán beiktatása. Úgy tudjuk, a miniszterek sem akkor, amikor az esküt letették, sem amikor a képviselőházban bemutatkoznak s amikor tehát a király és a parlament őket installálta, nem rendel-

tek maguknak misét. Helytelen hát, ha a győri főispán, misésebb akar lenni a kormánynál és különösen helytelen azért, mert az ilyen rendelkezés félreértésekre adhat okot.

Tehát a budapesti radikális szabadkőműves újságok már nem hajlandók eltérni, hogy egy törvényhatóság ragaszkodjék régi szokásaihoz, keresztény hagyományaihoz, hogy egy beiktatást, egy föladat vagy nagy munka megkezdését isteni tisztelettel vezesse be, működésére, vállalkozására, szándékai mellé, ereje megszerzésére az – Isten segítségét kérje. Minek az? Hiszen a kormány sem ment misére, mikor kinevezték. Mert az ilyen rendelkezés, azt mondja, félreértésekre adhat okot.

Vajjon mit lehet ebben félreérteni. Még eddig minden főispáni beiktatás Győrött isteni tisztelettel kezdődött. Mikor a királyt megkoronázták, az ország minden templomában – felekezeti különbség nélkül – miséztek, prédikáltak, szóval istentisztelet tartottak. Miért? Mert az Isten áldását kívánták lekönyörögni a király installációjára. Micsoda félreértésre adhatna ez okot, tisztelt Szerkesztő úr?

Tudtommal minden iskolaévet isteni tisztelettel nyitnak meg, azzal fejeznek be. Miért? Kell-e kérdezni? De tudtommal a debreceni egyetem megnyitásának is első programponija a ref. isteni tisztet volt a nagy templomban. Micsoda félreértésre adot ez alkalmat?

Tudok temérdek embert, tisztelt szerkesztő úr, aki reggel, ha fölkel, fohással kezdi a napot és este lefekvéskor azzal zárja le. Reggel, hogy a napot Isten segítségével végezhesse, este, hogy az Úr örködjék éjszakai álmán. Mi rossz dolog van ebben?

Mondják, vannak sokan, akik még ebéd előtt és ebéd után imádkoznak. Én emlékszem gyermekkoromból a kis imádságokra, melyek családjában ilyenkor szokásosak voltak. Az egyik ez: (Keresztvetés.) †Áldj meg minket Úristen és áldd meg azokat az eledeleket, melyeket a te jó voltodból veendőök vagyunk. Most és mindörökké amen.† A másik ez: †Hála Isten, jóllaktam, adjon Isten annak is, akinek nem volt. †

És mikor a somogyi ember megrakja gabonahordáskor a szekerét, a gyönyörűen megépített fogatot ezzel indítja el. No, Jézus áldjon meg!

Mindez, tisztelt szerkesztő úr, olyan dolog, ami semmi félreértésre okot nem adhat, mert ennek csak egyetlen egy értelme lehet, az, hogy az emberek nagy sokasága még ma is azt hiszi, hogy verejtékes munkájában, vállalt gondjaiban, hivatása teljesítésében nem igen lehet el Isten áldása nélkül. Azért Isten nevében kezdi, isíen nevében végzi a dolgát.

De, tisztelt szerkesztő úr, többet is mondok. A nagyérdemű szabadkőmíves felekezet is, mint hallom, mond a maga módja szerint, szimbolikus kosztümben, szimbolikus jelvényekkel, misét, amit ő persze vako-lásnak nevez. Ez azonban nem nyilvánosan, a világ szeme előtt és részvételével megy végbe, mint a győri installációs mise a bencések templomában, hanem titokban, zárt ajtók mögött, csak a beavatottak részvételével, akik titoktartásra vannak elkötelezve. Kérem, tisztelt szerkesztő úr, ez nem százszor alkalmasabb arra, hogy félreértésre adjon okot?

Énnekem manapság már nem lehet kifogásom az ellen, ha vannak emberek, akik az Istent és az egyházakban honos tiszteletét lefitymálják és a világegyetem főkömíves mesterét – nem merem mondani, hogy imádják, de a maguk ceremóniája és titokzatos hókuszpókusza szerint tisztelik. De hogy ez a titokban bujkáló szekta Magyarországon, az apostoli király birodalmában nem tudja eltűnni, hogy egy nagy katolikus város, mikor új főispánját beiktatja, az új közöséget a törvényhatóság és a királyi kormány képviselője közt Isten nevében, színe előtt, segítsége és áldása lekönnyörgésével, templomban, ünnepi misével inau-gurálja: ez oly elbizott pökhendiség, oly demokrata türelmetlenség, oly felekezeti okvetetlenkedés és vakmerőség, amely, ha nem tanul egy kis szerénységet, igen keserű következményeket produkálhat.

Ebből a kis cikkből láthatjuk, hogy micsoda világ lesz az, amely a Világ, az új éra, az új kormány, a demokratizálódás és a szabadkőművesség uralmából vár erre az országra. Erre akartam rámutatni. T. szerkesztő úrnak híve:

Dunántúli.

A papibirtok

Budapest, 1917 Júl. 21.

Egy névtelen barátunk, aki Dunáninneninek írja magát levele alá, a papibirtokokra tereli figyelmünket. Barátunk higgadtan és praktikusan okoskodik s levele írását tekintve, erősebb az esze, amit Isten adott neki, mint a szerzett műveltsége. Azt mondja Dunáninneri barátunk, minthogy Kónya Sándor (az a főkönyvelő barátunk, akitől nemrégiben cikk jelent meg a Budapesti Hírlapban) arról beszél, hogy földet hogyan és kitől kapjanak majd a harctérről hazaérkező vitézeink, ennél fogva legyen szabad neki elmondani számunkra azt, amit elmondott még a háború előtt a szocialistáknak, kik, mint ő mondja, akkor is verték a nagydobot az általános szavazati jogért. Elmondta Budapesten az Operaházhoz közel annak a háznak az udvarán, melyben egy gyufagyári üzlet van. Elmondta pedig a következőket:

Ne a választójogért zörgessenek az országgyűlés kapuján, hanem zörgessenek azért, hogy az országgyűlés vegye el a püspököktől és a papoktól a földeket és adja oda nyolc vagy tizenhat holdankint arra alkalmas földmivelő embereknek. Adja oda oly feltétellel, hogy a föld soha eladható ne legyen, hanem mindig maradjon az ország tulajdona. Aki pedig nyeri a földet, maradjon maga és ivadéka a föld örökös bérlője.

A nagyváradai püspöknek például van, úgymond Dunáninnenink, van talán 187 ezer hold földje. Ha ezt holdanként húsz koronáért adnánk haszonbérbe, kapnának érte 3,740.000 korona évi bért. Ebből adna az állam a püspöknek évi 200-250.000 koronát, a többit használná el az állam iskolákra vagy adósságtörlesztésre. A földet pedig olyformán kellene elosztani, hogy tízezer holdon lenne négyszáz tizenhatholdas gazda és lenne három uri birtok 1200 holdas. Így keletkeznék a nagyváradai püspök birtokán 16 község 400 tizenhatholdos gazdával, vagy 800 nyolcholdas gazdával és három 1200 holdas uribirtok. Összesen lenne 48 ilyen uri birtok, 6400 tizenhatholdas, vagyv 12.800

nyolcholdas gazda, mind csupa szavazó. Hogy ekkép aztán mennyi gazda, úr és különösen kis iparos, akit most fölszívnek a gyári üzemek, élne meg az összes püspöki földeken mint szavazó polgár, abban akkor lehetne gyönyörködni, ha ez az ábránd teljesülne.

Így Dunáninnen. Látnivaló, hogy gondolkozása egészen legitim tereken mozog. Semmi kommunista vagy egyházellenes, vagy gyűlölködő momentum nincsen se szavában, se tervében. Egészen bizonyos, hogy a modern élet fejlődése egyszer oda fog állítani bennünket ez elé a kérdés elé. Jobb is vele foglalkozni addig, míg nincs az izgatásra használt anyag és eszközök között.

Természetesen a dolog nem olyan egyszerű matematikai probléma, mint amilyennek levélíró barátunk látja. Hiszen e tekintetben nemcsak a papi birtok kerülhet szóba, hanem egyéb kötött latifundiumok is idetartoznak. A kormányoknak ezzel a kérdéssel immár komolyan kell foglalkozniuk és ha az új kormány erre csinált volna új minisztériumot, egyet, annak több értelme volna, mint hogy négyet csinál s csak ezután kell kisütne, hogy mire. Az is világos, hogy a kormányoknak ezzel a kérdéssel, nem mint forradalmi vagy kommunisztikus, vagy egyházellenes dologgal kell foglalkozniok, hanem egyszerűen mint .szociális és gazdasági problémával, melyet az idő rájuk fog tukmálni, ha idejekorán maguk nem veszik a kezükbe. Láttuk a példáját annak, hogy mire viszi az embereket az, ha ilyen kérdéseket a napi politika, a divatos jelszók és a demagóg izgatások nyomása alatt kénytelenek elintézni.

Csak néhány éve, hogy Franciaországban ilyen körülmények között kobozták el a katolikus egyház javait és az eredmény az lett, hogy kézen-közön elvesztett, elillant az összes rengeteg értékének több mint kilencven percentje. Most az állam költségvetését terheli a főpapi fizetés és fedezet rá a nép adója. Mert ami az elkobzott javakból érték megmaradt, annak a kamataiból két püspök sem tudna megélni. Ez nem szekularizálása, nem is elkobzása, hanem könnyelmű és bűnös elprédálása volt egy óriás vagyonnak, amely ma nincs és vele Franciaország szegényebb.

A háború úgyszólván aktuálissá lette azt a kérdést, hogy mikép kell a töméntelen vérveszteség után a magyar parasztság problémáját megoldani. A magyar paraszt oly értékes eleme az országnak, amelyet semmivel sem lehet pótolni, akár józan okosságát, akár gazdálkodó s munkabíró erejét, akár harci vitézségét nézzük. Államférfiainknak elsőrendű feladata, mert a magyar nemzet létérdekébe is vág, hogy ennek az elemnek vérvesztesége pólolíassék s jövődöbeli virágzásának föltételei megteremtessenek. Ez pedig négy eszközzel történhetik meg: 1. a népiskola okszerű reformjával; 2. a falusi adminisztráció, nevezetesen a jegyzői karnak szervezésével való átformálása; 3. szociális alkotások; 4. a földdel.

Azt tartom, ez az igazi demokrácia, mert ezzel velejár, hogy az államférfiú, aki felkarolja, a legüdvösebb módon szaporítja meg a szavazójoggal birok számát, míg a mostan körülöttünk lármázó, hivalkodó és izgató, úgynevezett demokrácia, azzal akarja szaporítani a szavazók számát, hogy boldognak, boldogtalanoknak ígér szavazójogot, akár alkalmas, akár nem e jog gyakorlására. Mert a mostani magyar királyi demagógiának nagyobb szüksége van a tudatlanok sokaságára, mint értelmes választókra.

Beszédek.

Budapest, 1917 jul. 23.

Beszédekről kell ma beszámolnunk, melyek a háború érdekeiről mondtak; egy közülük Angliában, kettő Budapesten. Londonban a hírhedt Lloyd-George beszélt, a legzseniálisabb demagógok egyike Kleón óta, aki az aténi csöcseléket fanatizálta több mint kétezer évvel ezelőtt. Az angol miniszterelnök közönsége azonban nem a londoni csöcselék, hanem dzsentlmen társadalom. És semmi sem jellemzőbb a mai időkre nézve, mint hogy Angolország értelmiségének virága rabjává tud lenni miniszterelnöike fényes dialektikájának.

Lloyd-George az új német kancellár minapi beszédével foglalkozott s mondhatjuk, a maga néző-

pontjából és céljai érdekében oly kegyetlenül kiforgatta értelméből, hogy munkája mint parlamenti szónoklat saját nemének remekei közé sorolható. Azt bizonyította, hogy Michaelis mindenről beszélt és semmit se mondott: hogy békét kínált és háborút hirdetett; hogy új kancellár jöjjön ugyan, de minden egyéb a régiben maradt; hogy demokratásdit játszanak, de e mögött a junkerség húzódik meg; hogy ez a háború a szabad nemzetek háborúja az aulokráciáktól elnyomott nemzetekkel és hogy a demokrácia és a szabadság érdeke addig harcolni, míg a német autók ráciát meg nem törik és a német népet is fel nem szabadítják.

Látnivaló ebből, hogy hová jutottak már ellenségeink a háború kitörése óta. Megölnek szerb összeesküvők orvul egy trónörökös-párt. Mikor a sértett dinasztia ezért elégtételt követel, akkor a gyilkosok pártfogója mögé pártfogónak odaáll az orosz cár s a cári pártfogó mögé pártfogónak – Anglia.

Az egyetlen autokrata Európában akkoriban az orosz cár volt. És a gyilkosok megoltalmazása végett Anglia szövetséget kötött az egyetlen autokratával. Most pedig a háborúnak egyetlen célja már egy másik, autokrata megsemmisítése?

Hát nem világraszóló hazugság ez? Nem hétérszágra szóló képmutatás?

És autokrata-e a német császár akár mint porosz király, akár mint német császár? Konstatáljuk mindjárt, hogy sem a porosz országgyűlés, sem a német Reichstag nem oly vak és engedelmes eszköz az ő kezében, mint a híres angol parlament a Lloyd-George-ében. De Németországban még egy csomó király és egyéb fejedelem van Vilmos császár mellett. Igaz, mindenik alkotmányosan uralkodik. De azért ők is autokraták? Azt hiszem, Angliának nem nagyon jutna eszébe hadat vinni e fejedelmekre, akármily zsarnoki módon uralkodnának is. És azt tartjuk, Lloyd-George boldog volna, ha Oroszországban most is a cár volna az úr, akivel kezdetben szövetkezett, csak az orosz fronton ne állana az antant szénája olyan csehül. Az antantnak baja és gyalázata az, hogy *e* háború kezdetétől fogva sohasem leheteti megmondania se szándékairól, se a háború céljairól, se ellenségeiről, se magá-

ról az igazat, hanem mindig és állandóan hazudnia kellett. Lloyd-George új beszéde is, melyet Belgium függetlenségének évforduló ünnepén mondott, nem egyéb, mint vakító fényű hazugságok bő és gazdag-sorozata.

Itthon Tisza István mondott napirend előtti beszé-
det a szemérmetlen cseh nyilatkozatokról, melyek az
osztrák reixrát egyes ülésein s azokon kívül is elhang-
zottak. De beszéde éle nem az elbizottságukban és
göggükben fenhéjázó cseheknek szólt, akik már odáig
mertek menni, hogy az osztrák állami hatalmasságok-
nak azt vágták a szemébe, hogy a cseh kérdés megol-
dását nem Ausztriától, hanem az európai békeskon-
gresszuson a – franciáktól és az angoloktól várják.

Hát nincs Ausztriában kormány, nincsen tekin-
tély, nincs senki, aki az ilyen nyilatkozatokat – me-
lyeik még béke idején is hazaárulás-számba mennének
– megtoroljon? Ezt kérdezte Tisza és hozzátette:
ezért véreznek és fognak még vérezni a mi magyar
fiaink, hogy Magyarország testének cafatjain keresz-
tül, magyar vármegyék elszakításával üljön diadalt raj-
tunk ez a vitéz cseh nemzet? De a kérdésre, azt
mondta továbbá, nem vár feleletet, hanem – tette-
ket vár.

Esterházy Móric gróf ezt a mondást szó szerint
vette. Ami feleletet adott, az még csak nem is felelet.
Színtelen, langyos, vértelen és egy magyar miniszter-
elnök ajkáról semmitmondó. Ezek után nem tudom,
mi lesz a *tettekkel*. Mert, gondolom, kínálkozott ezúttal
neki az alkalom arra, hogy olyan feleletet adjon, amely
tettel is felér. De ő melankolikusán kitért az alkalom
elől. Hogy miért, azt nem nehéz kitalálni. Abban a
pillanatban, amikor vérszemet kapnak nemzetiségeink
és lelkesedve csatlakoznak a kormányhoz, melynek
választójogi programjában aspirációik megvalósulásá-
nak alapvető föltételét látják: abban a pillanatban tán
nem jó a csehekkel kikezdeni, akármilyen vakmerő is
a provokációjuk. De ez tán csak az alárendelt motí-
vuma a miniszterelnök úr igen szerény válaszának.
Mert volt az ülésnek még egy jelensége, amely méltán
megdermeszthetie benne a magyar vért s megbénít-
hatta azt az energiát, amely nélkül ilyen pillanatok-

ban, ilyen kérdésekkel szemben miniszterelnök alig lehet el.

Míg ugyanis Tisza István békéről és háborúról, szövetségi hűségről és kitartásról s mindarról-beszélt, amiről német, osztrák és magyar államférfiak egyértelműen szoktak mostanában beszélni, beleszámítva ez államférfiak közé Esterházyt, Apponyit, Andrássyt egyaránt, akkor a szélső balon ülő Károlyi-párt hívei., jóformán a *Magyarország* című lap szerkesztőségének vezetésével, oly antantós zenebonát, oly gyűlöletes lármat, sértő és durva közbekiáltásokkal tarkázott zsvajt csináltat, hogy készpénzért se lehetett volna jobbal kívánni. Hogy mi védelmi harcunkban kitartunk, hogy esküt, hűséget szövetségeseinkkel szemben cserben nem hagyunk; hogy bár hódítani nem akarunk, de győzelmünkkel határainkat és hazánk épségét biztosítani fogjuk s egyéb efféle ezt a csoport magyart kihozza sodrából, előtte ilyen bántatlan beszélni nem szabad, a magyar parlamentben ilyeneket hirdetni nem lehet úgy, hogy zenebona ne támadjon az antant-hazafiak közt.

No már most ezek az urak, csupa demokrata magyarok, mind az Esterházy Móric háta mögött ülnek. Nem engedik, hogy a csehek ellen szólni lehessen. Nem engedik, hogy a német szövetséges mellett szólni lehessen. De támogatják Esterházyt. Mit tehet hát ilyenkor, ilyen helyzetben egy szegény miniszterelnök? Hallgat és pirul. Amit mondhatna, elhallgatja; amit kívánnak tőle (tetteket), nem ígér. Ellenben az őt támogató többi pártok e jelenetek alatt padjukra le-sütött szemmel, sápadtan, összeszorított ajakkal hallgatnak.

Micsoda kilátás ez a jövőnkre! Még előttünk a háború győzelmes befejezésének áldozatokkal teljes kötelessége; ezután jön a békekötés, melyből ki kellene vennünk Magyarország számára azt a jutalmat, amely cselekedeteinkért Isten és ember előtt nekünk kijár. Ezzel szemben pedig azt kell látnunk, hogy rólunk nincs szó; de a cseh polgári és katonai árulásokért már fennen követelik a – jutalmat. És jön a béke utáni gazdasági, társadalmi feladatok óriás munkája. És mindennek elvégzésére élünkön áll egy kor-

mány, amelyet egymással egyet nem értő pártok támogatnak s ezek közül is a komolyak – már mint amelyek az ország dolgát veszik komolyan – némán hallgatnak, míg egy túlzó, rakoncátlan, követeléseiben mértéktelen kisebbség a kormányt is és támogatói többi részét lármájával terrorizálja.

De hát csakugyan így van ez?

Nem azt kell-e inkább gondolnunk, ami a kormány gyámolialanságát is érthetővé tenné, – hogy közéletünk a háború és béke, a szövetségi helyzet stb. felfogásában más meghasonlások lappanganak az egy-ségesnek látszó felszín alatt s Tisza István velőt hasító felkiáltásai oly mélységekből szakadtak fel, amelyekbe mi távolabb állók be nem látunk. Minden magyar embernek nemcsak aggodalommal, hanem gyötrő gyanúval kell azt a spiritusz rektort nézni, amely ott a csehet, oláht és déiszlávot oly vakmerővé teszi, hogy a magyar nemzetet még a háború alatt így kihívja. És milyen vérlázítóan nevetséges, hogy magyar képviselők zenebonát csinálnak, amikor ez ellen magyar képviselő tettekre szólongatja a kormányt.

Pest megye installál

Budapest, 1917 jul. 24.

Különös eset történik rajtunk. Valamely vármegyei közgyűlésről akkor szoktunk vezércikket írni, amikor országos érdekű kérdések megmozdítják a vármegye közönségét s a vármegyeház díszterme országra szóló csaták színhelyévé válik. Ma Pestmegye székházában *Patay Tibor dr.-t* installálták rendkívüli közgyűlésen, aki a népszerű és dicsőségesen kormányzott Rádayt váltotta föl méltóságában, mint a ránszakadt demokrata éra képviselője e híres vármegye területén.

A vármegye az új főúr elé ritka közömbösséggel nézett s ünnepi installációja nem emelkedett ki a leg-szürkébb sablon nivójából. Tudósítónk szerint lehet-tek vagy hetvenen a közgyűlésen, az is nagyobb részt munkapárti ember. A főispán beszéde is csen-

des és rendes volt, új volt benne a demokratikus uralomra való utalás. Már Teleki József beszéde színesebb volt s nagyobb visszhangot is kellett, amikor, kijelentette, hogy a főispánnak a megye érdekében való ténykedéseit szívesen fogják támogatni, de az általános választójogos demokrácia dolgában szembe fognak kerülni.

Már most ezzel vége is volna a dolognak, ha a vármegyei urak egy kis szerény áldomásra is el nem mentek volna az országos kaszinóba. (Nagy banketlet, t. i. a belügyminiszteri intelem folytán nem kívántak rendezni.) És egyetlen dolog, ami érdemes arra, hogy az eselről e helyen írjunk, mi ezen a barátságos szimpozionon eselt meg.

Olvasóink talán emlékeznek arra, hiszen a *Budapesti Hírlap* is közölte, hogy Rádayt búcsúztató nemrég tartott közgyűlés után, mély lelkes tüntetéssé dagadt föl az állalános, titkos választójog ellen, híre kell, hogy Fazekas Ágoston alispán belépeti a – munkapártba.

Ez nagy szenzáció volt. Pestmegyének hagyományos dicsősége, hogy az országban vezérmegyének tartják s mert mindenkor a nemzeti aspirációk zászlaja alatt vitézkedett, egyszersmind *ellenzéki* vezérmegyének is. Nagy dolognak letszett tehát, hogy ennek a megyének büszke forgója, népszerű alispánja, Fazekas Ágoston, aki hosszú lisztviselői praxisa alatt sohase tartozott pártkötelékbe, most egyszerre ellentétbe hozza magát múltjával s belépjen éppenséggel a most lebukott kormány pártjába.

Ma megtudtuk, hogy ez nem történt meg. Fazekas Ágoston, az önmegtagadás ritka erényével nem szaladt rögtön az újságokhoz, hogy a személyéről szóló téves hírt megcáfolja. Ma mondta el a lakomán, hogy mi-ből kerekedett a félreértés. Az általános, titkos ellen tüntető közgyűlés után a megyei munkapárt gyűlést tartott a választójog kérdésében s erre meghívta az alispánt is. És az alispán elment oda vendégnek, mint a hogy elment volna más megyei párt gyűlésére is, ha meghívják. Ennyi az egész. És itt abba is hagyhatnák sorainkat. De Fazekas Ágoston ma, válaszolva egy felköszöntőre a maga álláspontját, a köztisztse-

lők politikai szerepléséről elvi magaslatra nem emelte volna. Ez a dolog pedig ami kortesvilágunkban, választási szokásainkkal és hagyományainkkal, a pártok visszaéléseivel, hatóságok presszióival és a főispáni inkább kortes, mint közigazgatási intézmény makinációival, nem kisjelentőségű dolog.

Fazekas Ágoston követeli a tisztviselők számára is azt a minden állampolgári megillető jogot, hogy politikai meggyőződése lehessen s választásokon meggyőződésével szabadon élhessen; de most szavával – s egész eddigi élelével is – tiltakozik az eilen, hogy köztisztviselő a *pártpolitikában*, mint valamely párt tagja, cselekvő szerepel vállaljon. Ez nagy szó egy intézmény keretében, amely a szabad választás alapján áll, melynek főfunkciója, amikor tisztikarai kiszemeli vagy kiegészíti, éppenséggel pártok mérkőzéséből áll. Régen ez egyszerűbb kérdés voll. De régi.^{5π} minden egyszerűbb, a vármegye i«, a közigazgatás i* egyszerűbb volt. És régen a vármegyék, a vármegyei pártok csinálták a megyétől vett utasításukkal az országos politikát is. Minden országos dolgot, intézményi, alkotást, reformot és deformat először is a vármegyék verekediek ki.

Ma, a parlamenti kormányforma mellett, mikor nem a vármegye választ két követet, hanem a választókerület *országos* képviselőt, ellenben a közigazgatás föladatai százszorososan megszorodtak, sőt komplikálódtak is: ma Fazekas Ágoston álláspontját be kell ajánlanunk, még pedig a legmelegebben az ország összes törvényhatóságainak. Ha a tisztviselői kar tagjai pártkötelékekbe lépnek, – persze egyik ebbe, a másik amabba, – az mindenekfölött a pártérdeket, a pártellentétet beviszi a megyeházára, valóban nem a kollegialitás, nem a közszellem, nem a közös munka érdekében. Mi tisztelünk minden embert, de kinek van kedve egy vármegye vagy város legderekkab tisztikarát is kitenni annak a kísértésnek, hogy a rábízott, ügyeket ne az igazság, ne a kötelesség szempontjából, vagy nem kizárólag e szempontból intézze, hanem elfogadja a pártérdek és pártérmek sugalmazását?

Mindezeket Fazekas Ágoston igen szépen és világosan mondotta el ma poharazás közben. Szavának

súlyt ad egy harminc éves tisztviselői pályafutás; az elismerés és népszerűség, melyet magának alispánkodásával az ország első megyéjének az élén kivívott; súlyt ad egyéni jellemének megbízható ereje, hazafiságának ideális tisztasága és ezeken kívül ritka és szellemi adományai. Nekünk nagy tetszik, hogy ez a Fazekas Ágoston, aki rajongó hive és növendéke a régi magyar vármegyei léleknek, egyben a modern magyar vármegye vezértisztviselőjének inkarnációja.

De nem őt ünneplem ezekkel a sorokkal. Én magam a vármegyét szeretem. A vármegyét, melyet korhadinak, avultnak, magát túléltnak hirdetnek s melyet eddig tán már agyon is reformállak volna, ha a háború közbe nem jön.

Idősb *Szogyén* László emlékirataiban benne van az az elaborátum, amelyet ez a nagylelkű és világos elméjű magyar konzervatív úr a legsötétebb abszolutizmus idején a bécsi és az osztrák császár elé terjesztett, hogy megmondja, mit kellene Magyarországon csinálni, hogy a nemzetet az elkeseredés útján meg lehessen állítani. Ebben a fölterjesztésben van egy lap a régi magyar alkotmányról, melynek fundamentuma úgyszólván a vármegye volt. Nagyszerű, dicső panegiris az, amelyet számunkra és a világ számára Szogyény szinte kőbe vésett. Teljességében, természetességében, egyszerűségében (csak emlékezetből írom ide) azt mondja oly csodás alkotása ez a magyar géniusznak, amely céljának – egy ország kormányzásának – tökéletesen megfelel, mely a haladó idő által követéit minden reformot föl tud magába venni, melyet mintául vehetne magának Európa bármely szabadságszerető népe.

Valóban, az volt a maga idejében a vármegye. És hogy mi most is, némileg megrendszabályozott mivoltában: azt megmutatta e háború mérhetetlen föladataival, követeléseivel, szükségeivel szemben bizonyított friss és fiatal teljesítő képessége. Ehhez természetesen az kellett, hogy a Fazekas Ágoston szellemében élő s dolgozó még egy sereg ilyen kiváló alispánunk, tíz ennyi szolgabiránk és száz annyi jegyzőnk teljesítse a vármegye szolgálatát; megannyijakor színvonalán álló férfin, a vármegye hagyományaitól

megihletve, a vármegye gyakorlatában megedzve: a magyar nemzet alkotó géniuszától megszállt ivadékai nemes magyar atyáknak.

Levelek

Budapest, 1917 Júl. 25.

Nem azokat a Leveleket értjük itt, amelyek ezen a címen napvilágot Játnak a *Budapesti Hírlap* hasábjain. Azok a nyilvánosság bírói széke előtt vannak, s rólok ítél szabadon mindenki. Azokról van itt szó, amelyeket cikkeink visszhangjaként minden nap hoz nekünk a posta, melyek nincsenek arra szánva, hogy kiadassanak, melyek azonban ránk nézve nagy fontosságúak, mert nemcsak gazdag forrást jelentenek, amelyből erőt merítünk a mi küzdelmeinkhez és buzdítást a kitartásra, de gondolatokat, eszméket, káprázatos képét a magyar lélek háborgásának, s tájékoztatót arra nézve, hogy a nap-nap után fölmerülő események és jelenségek mely irányba terelik a gondolkozó s aggódó magyar hazafiak eszejárását.

A *Budapesti Hírlap* munkája értékének, hatásának és erejének fényes dokumentumai e levelek. Nagyrésze e leveleknek a mai viszonyok közt nem is közölhető. De a közölhetőkből is csak itt-ott adhatunk ki egyet-egyét, mert hisz nagyobb részeknek ugyanaz a témája, sokszor a mondanivalója is és ez tiltja, hogy a lap nagy részét (mikor a papirosinség mai idejében az egész lap szinte csakis része a réginek) ugyan azzal a dologgal töltsük meg. Azért írjuk hát e sorokat, hogy olvasóink e buzgó és buzdító részvételét nem könnyű küzdelmünkben így nyilvánosan is megköszönjük, és hogy egy kissé – példának okáért – földolgozzunk egy ma érkezett ily levelet.

Elementáris erővel tör ki egy olvasónk – akadémiai tanár – szívéből az a keserűség, mely újabb időben minden magyar ember szívet méltán eltölti azokkal a jelenségekkel szemben, amelyek Ausztria, züllött politikájának vizein felvetődnek.

Amikor a világháború kitört, írja a kérdéses levél, és a magyar nemzet páratlan tanújelét adta királya és

hazája iránti hűségének; amikor Tisza István gróf nagyszabású vezetése alatt hazánk nagy hal a Imi tekintélye egyre emelkedett, mindnyájan azt hittük, hogy végre évszázados szenvedés után a magyar nemzet elnyeri azt a helyet, mely őt megilleti. Azt reméltük, hogy ha nem is Független állam, de legalább is a 67-es. al:apon Ausztriának teljesen egyenrangú társa leszünk. s hogy végre idehaza szabad lesz rendet csinálnunk, s a turócszentmártoni és balázsfalvai agitátorokat lehetlenné lennünk. Azt hittük, végre utat tör magának a legfelsőbb körökbe is az igazság, hogy a Habsburgok trónját csakis egy magyar Magyarország és német Ausztria tarthatja szilárdan.

Nos, kiált fel levelezőnk, mindezt hittük és reméltük. De hitünket és reményünket felforgatta az – amnesztia! Mert van-e még naiv lélek, aki azt hiszi, hogy a csehek elbizottságokban ilyen kegyelmi tény megállítsa? Hiszen ma jön ismét a stockholmi nemzetközi zsidóvásárról a híre, hogy az ott tanácskozó csehek három tót vármegyét követelnek maguknak Magyarország testéből. De nem Ausztriától várják ezt a kis annexiót, nem is tőlünk magyaroktól követelik, hanem majd az annexió nélküli béke-kongresszuson az – ellenségeinktől, az antanthatalmaktól, akikben pártfogóikat látják.

Nem volna sok közünk ahoz az elhatározáshoz, folytatja levelezőnk, amelyből a kegyelmi tény született, ha nem volnánk Ausztriával *katonai* közösségben; ha a mi fiainkat nem osztanák be cseh ezredekbe; ha Magyarország katonai kórházaiban és katonai telepein nem hemzsegne a sok cseh tiszt és katonaorvos. Hány becsülettel küzdő magyar katona került rabságba, mennyi lelte szomorú, bár vitézi halálát a cseh árulások folytán. Nem mondhatjuk-e e fejedelmi kegyelmet az árulás megjutalmazásának, nem hallani-e a katonáktól, hogy még a háború befejezve sincs, még a hősi ön-feláldozás egyre folyik és az ellenség cimborái, katonatársaik sok ezreinek, ha nem is közvetetten, de mindenképpen gyilkosai, kegyelmet kapnak.

Kinek mentettük meg Ausztriát és Magyarországot ebben a félelmetes háborúban, ha Ő felsége birodalmainak sorsát a mindent megbontó szláv szellem

veszi a kezébe? Aki a háborúban megtagadta az alattvalói hűséget, mit várnak attól a békében? Aki ily vakmerő, mikor hadijog alatt élünk, milyen jelző fogja azit megilletni, ha helyreáll a polgári szabadság teljessége. Aki az álladalom közjogi struktúrájába meri vágni a csákányt megtorlatlanul, sőt kegyelembe véve, amikor még mindig a határainkon áll az ellenség, mire lesz képes, ha a külső veszedelmet: az orosz, a román hadseregei és cseh-szlovák segédcapatait végképp elkergettük innen?

Andrássy Gyula gróf buzgó segítségével ki verekedte magának Ausztria a reixrátját. Mi öröme kinek telik benne? Rendet csinálni nem tud; komoly törvényhozói munkára nem képes: az állam rendes szükségseit is csak alku és kompromisszum útján lehet tőle megkapni. Csak egyre jó: a magyarok gyalázására, szláv aspirációk vakmerő formulázására; Ő felsége két birodalmának egymás ellen való uszítására: a belső háború és villongás szítására a külső háború mellé.

Levelezőnk elkeseredése azonban a mi belső politikánkra is kiterjed. A szláv veszedelemnél, mely csak a Habsburg-házzal való többszázados kapcsolatunk kapcsainak és kötelékeinek lazítására jó és elfogadása vagy belenyugvásunk az öngyilkosság egy neme volna, a radikális politikát még veszedelmesebb hibának tartja.

Károlyi Mihály gróf politikája, úgymond, még gyorsabb öngyilkosság. A telhetetlen harag sok mindenre képes, de hogy ennyire elvakultan dolgozzék, azt mégse hittük volna mi magyarok. Ausztria segítségével önmagunkat fogjuk ezúton meggyilkolni s ha majd édes hazánk eldarabolódik nemzetiségi provinciákra, s nemzeti erőnk megsemmisül: akkor későn lesz nekünk magyar Máriuszoknak leülni Kartágó romjaira s elfűjni Jeremiás siralmait.

Szomorú levelét e kitöréssel végzi olvasónk: Tisza István politikája hihetetlen magasra emelt bennünket. Ezt még a legfüggetlen érzelműbb 48-as magyar ember is belátja, Igaz viszont, hogy a bankrablókkal szembeni tehetetlensége s a posztó-, bankancs stb. csalókkal való kíméletes eljárás sok kese-

rúséget okozott a hazában. (A demokrata kormány most már ezen a téren is visszacsinálja, amit előde legalább megpróbált ellene.) Mindert azonban elnéztük volna, ha a háború végén nemzetünk végre elnyerte volna méltó jutalmát: Ausztriával szemben a *teljes* paritást és itthon a jogot, hogy nemzetiségi izgatóinkkal szemben drákói szigort alkalmazhassunk.

Most mindennek vége! A háború után – hála a dinasztikus és demokratikus behatásoknak – szétfoszlott rongy leszünk s ha lesz még elég erőnk, ismét ott kezdhethetjük el nemzeti életünket, hol ezer éve elhagytuk.

Nem kívánjuk sorainkat e keserű akkorddal végezni. A magyar ember lelkének háborgása érthető és jogos. De a felháborodásban magában rejlik a baj orvossága. És ha ott kellene is újra kezdenünk, ahol ezer évvel ezelőtt kezdtünk: nem első eset volna. De (leveleinkből látjuk) *Él magyar áll Buda még!* Mentül jobban elterjed a hozzánk oly sűrűen érkező *Levelek* szelleme, szent haragja és elbúsult magyar érzése az országban, annál biztosabb, hogy – mint a másik költő mondja: – *Jönni fog egy szebb kor!...*

Regények

Mi a regény? Ne tessék azt gondolni, hogy nem egyéb, mint hosszú elbeszélés. Épp oly kevésbé az, mint ahogy a novella nem rövid regény. És azt se gondolja senki, hogy a műfajok elhatárolása henye pedantéria. Igaz, hogy az irodalom termékei közt épp úgy nem lehet szoros határvonalat húzni, mint ahogy nem lehet a föld növényvilágában. Itt is a formák egybefonódnak. Van virág, amelyet levélnek nézhet az ember és levél, mely mintha virág volna. A fűszál és a cédrus között hosszú és változatos átmenet van, mely láncszerűen egybefonódik. Ilyen az irodalom is. Elmosódnak a műfajok határai: egyik a másik formáját használja. A határsérítés és az átmeneti forma e téren is mindennapos. A botanika tudományos elhatárolása a növényvilág birodalmának, az esztétika a

szellem virágait, az irodalmat osztályozza fajok szerint s a műveltséghez tartozik, hogy bizonyos jártasságot szerezzünk ebben is, amabban is. A paraszt, aki a természet ölén él s jelenségeit tapasztalás útján szedi be ismeretei körébe, nemcsak a bokrot nem nézi fának s a tarlót nem nézi (mint az egyszeri városi gyerek) gyufateleplenek, hanem igen szubtilis distinkciókat is tud a természet világából. Miért lenne a műveit ember, aki a szellemi világ termékeivel bővebben foglalkozik, a maga ismeretei világában tudatlanabb, mint a paraszt a magáéiban?

Ezek a megfontolások érdemesnek látszanak mutatni azt, hogy egyszer-egyszer föltegyünk olyan kérdéseket, aminővel e soroknak neki indultam, hogy t. i. mi a regény? Mi a novella?

Legrövidebben erre így tudnék tán felelni: *a regény egy élet*, a novella pedig az életnek egy darabja vagy töredéke. De nemcsak a szerves alkotásoknak van élete. Meglehet írni épp úgy egy ember, mint egy kutya, vagy egy fa, vagy egy gyémánt regényét; de van élete az erkölcsi és társadalmi fogalmaknak is, van az eszméknek; van a nagy közösségeknek: a nemzeteknek, az emberiségnek s a világegyetemnek is. Mikor elbeszélő formában egy élet [ártalmát adjuk elő; egy nemzet fejlődésének nagy fordulóit valamely fiának megfelelő történetében; egy a világ sorsában tényezőnek bizonyult eszme, találmány, vállalat stb. evolúcióját a küzdő ember sorsában: akkor – természetesen megfelelő írói és költői hivatottság mellett – regényt írtunk. Ha az érdeklődésünkre érdemes embernek, tárgynak vagy fogalomnak az életéből egy-egy csattanó, koncentrált részt mondunk el: az novella lesz. Ennyiből talán világos az is, hogy a regény igen messze esik a drámától s a regényből csak rossz és hézagos dráma, a regényiróból gyenge drámaíró lesz. Viszont a novella rokon a drámával s a jó novellairóban már benne van a drámaíró. Korunknak egészen különös és a maga nemében kivételes és egyetlen jelensége Ibsen, akinek alkotásaiban regény és dráma csodálatosan összefolyt és egybeolvadt. És ha valaki csodálkozik azon, hogy a tizenkilencedik század ez egyik legnagyobb drámaírója minden kép-

zeletet meghaladó izgató hatalmával se tudott igazi, egyetemes nagy színpadi sikereket elérni: keresse ennek az okát abban, hogy: a drámái voltaképpen regények. Regénykoncepteik drámái ionnában. Ibsent mindenkor is többen fogják olvasni, mint a színpadon nézni.

Hat könyvet olvastam el mostanában, melyről be szeretnék számolni olvasóimnak, de igazán nem tudom, ilyen hosszú bevezetés után (melyért bocsámatot s kérek) hogy végzek velök a rendelkezésemre álló téren. Mert mindenik érdekes. Ebben van négy regény. Nem egyforma értékű munka, de mindenik valóságos regény.

Herczeg Ferencet teszem illendőképpen az első helyre. *Tűz a pusztában* a regénye címe. Nagyszerű magabeleélésével, azt hiszem részint boszorkányperbeli aktákból, részint népmesék elemeitől inspirálva, eleveníti meg előttünk az emberi elmének és léleknek azt a kóros tünetét, mely annyi borzalmassággal élt sok évtizeden át a mi keresztény világunkban is, de bizonyosan a kereszténységet megelőzőt évezredekben is. A népeknek *boszorkányhite* ez. Az a különös jelenség, hogy a boszorkány maga rendszerint az alsóbb néposztályból került ki, a boszorkányhit pedig a felsőbbek elméjének konok és kegyetlen mótelye volt, ebben a regényben kapcsolatba hozva, úgyszólván saját szemünk láttára fűt az érdekes szerző a boszorkányüstnek alája. Autoszugesztiók, bódító képes álmok nevelik meg a boszorkányt az erre alkalmas médiumokból s az emberek természetes vonzódása a titokzatosságokhoz, félelme a természetfölötti erőktől, tudatlansága, képzelődése, sokszor érdeke, s mi egymás oltja a boszorkányhitet a népbe, melyből a boszorkányok ellen a tanúk, sőt ama felsőbb osztályokba is, melyekből a boszorkánypererek vádlói és bírái kikerültek. Egy ilyen fantasztikus per izgalmi és titokzatosságai játszódnak le előttünk s megmutatják, mivel játszanak át a közönséges élet mindennapi viszonyai a természetfölötti dolgok világába s mily játéka a sors ötleteinek az emberi boldogság, az emberi balsors, az emberi élet is. Shakespeare szerint nem sejti az emberi elme, hogy mi minden van ég és föld

között. Pedig bizony csak egy van: az ember. Minden pedig ami van, csak az ember tudatában van: a csillagos mindenség és a – boszorkányhit is. Amíg a boszorkányhit meg volt az emberi tudatban, épp oly reális valóság volt, mint a csillagos ég. Boldoggá, boldogtalanná, nyomorulttá lett embereket, halálba vitt szerencsétleneket, hiába tudta már nyolcszáz évvel ezelőtt egy bölcs magyar király, hogy boszorkány nincsen a világon. Szigetek elmerülnek, folyók elapadnak, csillagok is eltűnnek az égről: így tűnt el a boszorkányhit is, ha nem is egészen. De amíg hiszik a boszorkányt, addig van és lesz is. Hogy miből szívja életerejét, mivel táplálkozik, mint lesz és enyészik az emberi elmének ez a természetes, de mégis korcs alkotása: ez van Herczeg Ferenc rövid regényében nagy virtuozitással megírva.

Tabán a címe *Újhelyi* Nándor regényének. Egy nagyon kedves munka, vonzó olvasmány, bájos képek sokasága, szeretetreméltó alakoknak szinte árnyképszerű imbolgó felvonulása, keveredése egy érdekes és megható történetté. Nem éppen új invencióval egy deresedő tudós agglegény későn ébredt szerelmének szelíd tragédiája ez a könyv. De ha ilyen témát láttunk már máskor is; azt a nagy eredetiséget, am elvivel a régi téma be van állítva, a stílusos kezelését tárgynak, nyelvnek, gondolatoknak és érzelmeknek, amelynek ez a szerző szinte mestere; azt ritkán láttuk niég irodalmunkban.

Tabán egy városrész Budán a Gellérthegy északi lejtőjén és alatta. Egy süllyedő város mondjuk. Egy elmúlás a szemünk előtt. Ezzel szemben a Duna másik partján a születő, toalettet csináló, feltörekvő, fiatal óriás: a leendő világváros, Budapest A pezsdülő, tolakodó, ujjongó étellel szemben a melankolikus haladoklás. Annak a világnak az elmúlása, amelyet hajdan Buda ée Budán a Talián jelentett. Persze hogy elmulaszthassa, még egyszer fel kellett támasztania (mert ma már alig van. meg belőle egy-két utcánál íobb). Föltámasztja tehát, benépesíti stílszerű alakokkal: egy itt meghúzódó levitézlett herceggel, színészöz-

vegyyel es leányával, egy öregedő nyugalmazott ri-paccsal, egy pedáns tudóssal, akit a csend és magány vonzott ide, a budai kis korcsmával, a tamburásokkal, stb. A régi Tabán alakjai, akiknek idegen az új életű Pest s kik idehúzódnak meg, mert lelkükben, szokásaikban, vágyaikban a pusztulásra szánt régi Tabán él. Pest megjelenik köztük egy modern fess fiatalember képében, aki legyűri a régi Tabánt s elviszi ami életképes van benne, a szerelemre és életre termett szép fiatal leányt. Ami ott marad s felismeri az idők méhében született végzetet, meghal öntudatosan, a saját elhatározásából, a többi pedig csendesen tovább haldoklik. Kedves, érdekes olvasmány azoknak is, akik a regény koncepcióját nem látják meg benne s csak egy elmés, humorral is teljes és meg-ható történetet élveznek benne, amelyet öntudatos mű-vészettel mond el nekik egy átfogó, felsőbbes szel-lem, aki abban, ami mindennapi, meglátja a rendkí-vülit, a mulandóban az állandót, a különösben az egyetemest.

*

Klárka doktor a Kálnoky Izor regénye. Ez vol-taképpen egy érdekes kísérlet. Egy világraszóló tudományos felfedezés regényének indul, de egy szép és szerelmes asszony tragédiájává lesz a szerző kezében. Doktoratyja ötlete nyomán egy fiatal orvos felfedezi az élet bacillusát, amely elpusztít minden kártékony, betegséghozó bacillust és elsőbbed sikerét szerelmes menyasszonyán aratja, ki, egy falusi jegyző leánya. tüdővész. Mikor a leány meggyógyul, apa és fia, a két doktor nem akarván egymást kölcsönösen a felfe-dezés dicsőségétől megfosztani, abban állapodnak meg, hogy a dicsőség legyen az első páciensé, a kis menyasszonyé. Ezt azzal a groteszk gondolattal való-sítja meg a fiatal doktor, hogy menyasszonyát, mi-előtt elvenné feleségül, kineveli doktorrá. Annak mu-tatja már be a fővárosban, ahol éppen kolera dühöng, ott átvesznek egy kolerakórházat, amelynek csakha-mar óriás hire keletkezik, mert abban egyetlen egy beteg ember sem hal meg. A fiatal doktorasszonyt a tudós és laikus világ egyaránt ünnepli; az orvosi fa-

kultás felavatja díszdoktorrá; az állam a kezébe veszi az ügyet, a szérumgyártás monopóliuma így az asszony részére biztosíttatik. A külföld figyelme ide terelődik és a gyönyörű szép doktoressza egy diadalutban bejárja Európát a férje által készített tudós felolvasásokkal.

A nagy hír, dicsőség, ünneplés édességei és diadalai azonban megmámorosítják a fiatal teremtést, különben nagy és hűséges szerelmét is férje iránt szinte elnyomja, vagy mondjuk szilenciumba teszi, úgy hogy a férj elérte feleségével azt a célt, melyet kitűzött elejbe, teljes mértékben, de érzi, hogy feleségét, elvesztette. Mire pedig az asszonyka visszatér európai körútjából, a férje, eltűnt. Semmi keresés, semmi hirdetés, semmi bánat és csalogatás a férj nyomára nem visz és az asszony szerelme tudományon, humanizmuson, dicsőségen, hiúságon keresztülüti a fejét s az asszony nem bírja el a szerelem (kísértő alakjának szemrehányó, kétségbeesett tekintetét. A világ lapjaiban pedig, felmerül egy-egy hír, hogy egy csodadoktor majd az Indiákon, majd Ausztráliában, majd más világrészen tűnik fel és gyógyítja vándorolva a szegénységben, elmaradottságban és pusztító nyavalyákban fetregő primitív népeket.

Ez is egy szép és nagyszabású regénynek lenne a koncepciója, ha a szerző több részében el nem hibázta volna. Elsőbbed abból a kicsinyes okból, hogy apa és fiú egymást meg ne fosszák a megérdemelt dicsőségtől, csak önkényesen juthat a szerző arra a bizarr gondolatra, hogy legyen a dicsőség a kis jegyzőleányé, akit imád, de nem vesz el addig, amíg ki nem tanítja és doktornak nem habilitáltatja. Minek ez? Nem lehetnének apa és fiú munkatársak? És a fiú és leány boldog házaspár? De Kálnoky nem úgy gondolta el a regényét, mint én, hogy az egy világraszóló tudományos fölfedezés regénye legyen; hanem hogy a fölfedezés veszedelmes próbaköve legyen egy asszonyi hiúságnak, amelyet nagy, őszinte és hű szerelme sem tud kimeiltetni a kelepccének, amelybe belecsalja bolondos ötletével éppen a férje. De az asszonyi hiúság ilyen próbájához egészen fölösleges a tudományos fölfedezés; sőt éppenséggel természetellenes. Az asszonyi hiúságra

ezer más természetesebb, biztosabb és közelfekvőbb tőr leleskedik az életben.

Maga az életbacillusa szerencsés ötlet. Persze, nem tudom, tudományos szempontból mennyiben áll meg az okoskodás, mellyel rájönnek, de konstátálom, hogy a laikus olvasóra nézve nagyon természetes és nagyon plauzibilis. De egy nagy hiba van a dologban. Mindnyájan tudjuk, hogy mostanában Európában sehol ily nagy kolerajárvány nem volt. De lehetett volna. Az azonban, hogy ilyen szérumot fölfedeztek volna, lehetetlen, mert akkor ez a szérum ma is megvolna. Ez tehát nem komoly dolog. Ha ilyesmit imaginal egy író és még ennél fantasztikusabb dolgot is, akkor azt úgy kell intéznie, hogy az olvasó hihessen benne. Van sok ilyen regény a külföldi irodalomban. Ámde végül olyan fordulat áll be, hogy nem lehet rábizonyítani, hogy semmi sem volt benne igaz. A hősökkel elvész a titkuk is, lehetlenné válik ami nekik lehető volt s ami illúzióink zavartalan.

Kálnoky regényének fényes oldala néhány mellékalakja. A kitűnő – vidéki orvossá (mondjuk) züllött zseniális öreg orvos; a nagyon józan, okos és tiszteltreméltó jegyző és különösen a briliánsan, szellemeesen, humorral, naivitással, szeretettel megalkotott riporter-újságíró alak Karácsonyi Mór.

Kifogytam már a helyből, pedig szerettem volna még írni egy íróról, akit most látóik először: *Berkes Imréről*. Ez is regényt adott ki, melynek címe *Bábel*. Ez is mellette járt egy jó regény témának; egy város sorsa, egy város végzete ama fiainak a kezében, akiket becsvágyuk, szeretetük vagy érdekük arra sarkal, hogy a város dolgait intézzék. Ez a regény is azonban leszáll arról a talapzatról, alliová kívánkozott. Egy komoly, akarás nélküli jóakarattal teljes hűsnek kissé kellemetlen és szükségtelen, mert erőszakolt lezüllésévé válik a rövidke regény. Nem tehetség nélkül való próbálkozás, nem is rossz helyen kereskedik a próbálkozó, de úgy látszik, még korán vágott nagy vállalatba. Regényéhez van csatolva iközel másfél tucat rövid elbeszélés, mind ügyes, jó ökonómiával, színes nyelven, talpraesetten

megírt apró történet, amely hatásában is, értékében is erősen fölibe kerekedik a regénynek.

Figyelemreméltó újdonsága a könyvpiacnak *Ferenczy Árpád* két kötete: *A Nirvána felé*. Nem regény, csak többé-kevésbé regényes és érdekes történeteik Indiának nálunk elég kevésbé ismert, titokzatos múltjából. Ferenczy Árpád ott járt néhány évvel ezelőtt az angol királynak indiai császárrá való installációján s akkor lett rabja indiai tanulmányainak, melyekből nagyon érdekes és tanulságos kóstolót ad a magyar (közönségnek e két kötetben. Ferenczy Árpád voltaképpen nem belletrista. Embereket életrekelteni tollal nem a mestersége, de ez kicsiny hibája könyveinek, melyeknek célja nem is a szépirodalmi alkotás, hanem az olvasó bevezetése egy tőlünk messze eső világ lelki, szellemi és érzelmi világába. India mesekorbéli múltjának titokzatos félhomályában jár ő, fáklyával a félkezeben, figyelmes olvasójával a másik félkezén. Okoságot, bölcseséget, jóságot, tudást ismerünk meg, amely ami erkölcsi világrendüinktől távol, tőle idegen világrenden fejlődött s közel visz annak is a megértéséhez, miképpen uralkodhatik száz angol ember százezer benszülöttön; ezer egy millió, százezer megannyi millió. Az ilyen könyvek ritkák a mi irodalmunkban, kiváló érdemnek tetszik nekem Ferenczy Árpád becsvágya, amely erre a térre vetette magát.

Hatodik könyvnek *Molnár Ferenc* új kötete került a kezembe. Nem regény, még csak nem is elbeszélések. *Ismerősök* a címe és voltaképpen újságírói munka. Azt mondhatnám, alkalmi tárcák. Igazai adnak-e nekem, nem-e, nekem ezekben látszik ez a kiváló erejű és szerencsés termékenységű írónk legerősebbnek. Regényeiből – rám nézve – hiányzik valami, ami itt megvan: tárgya s a világszeretete. Színdarabjai igen szellemes algebrai formulák és egyenletek (valamint hogy általában a pár év óta föllendült és erősen exportált magyar drámairodalom is inkább matematikai és geometriai operáció, semmint drámai költészet); Molnár drámáiban is több van a nagyszerű zsurnalisztikái tárcáiról, mint a drámai költőből. Sehol annyi közvetlenséget, annyi melegséget, annyi szeretetet annak, ami a mienk s annak, ami, ha szegényen is, magunk vagyunk, mint

Molnár Ferencnek ebben a kötetében. Erre nézve igen találónak mondhatom, hogy ő maga ezekre a munkáira, melyek közt egypár remeklés van, azt mondja, fiogy tekintsük az ő naplójának. Csakugyan, ezekben benne van az, amit itt-ott meglátott, amit hozzágondolt, amit belőle érzett, ami róla mondanivalója volt. Ás azt hiszem, bennük van ő maga, jobban, mint bármely más munkájában. - *Ő.*

Szegedy Miklós könyve

Budapest, 1917 júl. 26.

Egy ritka józanságú, fegyelmezett és termékeny elméjű író könyve fekszik előttünk. Címe: *Magyar Holnapunk*, szerzője Szegedy Miklós, aki magát konzervatívnak mondja. Ám ez a szó vele szemben csak relatív jelentőséggel bír. Sorait az a szellem lengi át, mely a lefolyt félszáz évben legjobbjaink munkáját és törekvéseit jellemezte, melyet az ország csodált s mélvét követett is. Szegedy Miklós könyve csak szemben a lábrakapott radikalizmussal konzervatív. Maga az író minden újításnak a barátja, melyet nemzetünk állapota követel, melyre viszonyaink megértek. Ellensége ellenben annak a politikának, amely törekvéseiben nem a hazai közviszonyok állapotának szükségeiből indul ki, hanem teoretikus elméletek megvalósítását pengeti, tekintet nélkül arra, hogy beleillenek-e Magyarországnak történelmileg fejlődött viszonyaiba, alkotmánya szellemébe s a magyar gondolkodásba. Vezérlő elve, hogy reformjainkban azokhoz az intézményekhez, melyek az idők próbáit kiállták s a nemzet alkotó génuszából lettek s nemzetföntartó jelentőséggel bírnak, csak vigyázva, csak óvatosan, csak fejlesztve, nem pedig rombolva szabad hozzányúlnunk. Világot rávető példa erre a választójog kérdése. Magyarországot a történelem tanulsága szerint csak a magyar egységes nemzet tudta föntartani, alkotmányos szabadságát megvédeni, benne az állami rendet minden nemzetiség érdekében is – biztosítani. Ez állapot föntartásának eszköze volt mindenha a magyar

elemnek – mint ma mondjuk – szupremáciája és a választáson a magyar értelmiségnek vezérszerepe. döntő befolyása. Aki tehát itt a választói törvény reformjához nyúl, annak e megismerés csapásán kell haladnia. Ha tágítani kell az eddigi törvényen, meg kell alaposan vizsgálni a tágítás mértékének hálásait s a szerint kell megszabni határait. Ez a józan reform. Méltányos, bölcs, a haladás eszköze és konzervatívnek csak a divatos demokratizálással és radikalizmussal szemben mondható. Mert a radikalizmus nem az eddigi rendszert reformálja, hanem felforgatja az alapokat, amelyeken ezeréves alkotmányunk biztosan éli és fejlődött máig. És tesz helyébe egy bizonytalant, egy mérész kísérletet, amelynek más országokban sem volt népboldogító hatása, melynek következményei azonban éppen a mi sajátos etnográfiai viszonyaink mellett éppenséggel kiszámíthatatlanok.

Az pedig a felsőbbrendű komikum országába tartozik, hogy a radikális urak – legalább, akik ma a kormányhatalmat kezelik – azt hirdetik, hogy felforgató választási rendszerük mellé kautélákat keresnek. melyek hivatása lesz a magyarság szupremáciájának biztosítása.

Az eddigi választórendszer, mértékes kiterjesztés mellett is, ezt a szupremáciát éppen föntartotta. Most hát mi a fődolog? A radikális választójog-e, vagy a magyar szupremácia és a nemzeti állam? És ha, amiben – nem kételkedünk – mert hisz a választójog van a nemzetért s nem a nemzet kísérleti nyúlnak a választójogért – ha tehát a nemzet a fődolog, akkor mily örülség eldobni egy választójogi rendszert, mely a magyar szupremáciát és a magyar értelmiség vezérszerepét mindig tudta biztosítani s helyébe tenni egy kísérleti radikális választójogot, amelynek hatását senki előre nem láthatja, amelyhez a mi szupremáciánk érdekében a kautélákat még csak ezentúl kell keresni. És kérdés még, fognak-e kautélákat találni, amelyek az eddigi rendszer biztonságával felérnek. Az új kormány a maga választójogával annak a bolond embernek a benyomását teszi, aki megkeveredve egy dühöngő járványtól, maga oltja magába a pusztító kórságot, de előbb, azt mondja,

telerakja az éjjeli szekrényét – orvosságos üveggel, amelyből majd védekezni fog a nyavalya ellen, amelyet maga oltott magába. Hát nem jobb lett volna egészségesnek maradnia?

És még ha hiú és gyűlölködő politikusok a munkának, sőt még a kísérletezésnek is kedvező béke idejét választják felforgató terveik kivitelére. De a mi patentált demokratáink, a világháború izgalmaitól és vereségeitől bomlott, erkölcsű ellenségeink szaván indulva, akkor teszik ezeréves alkotmányiunk alapjaira csákánnyal fölfegyverzett kezüket, amikor ez alapok szilárdságára, nyugalmaára a nagy próbák idején legnagyobb szükségünk van, amikor a nemzet mérhetetlen vagyon- és vérbeli áldozatok alatt roskadozik, amikor egyfelől, a békekötés jutalmazó küzdelmei és a belső veszteségek helyreépítésének szizifuszi munkája hívják a nemzetet egyetértésre és országmentő, nemzetvédő föladatak teljesítésére.

Én azt hiszem, Szegedy Miklós könyvét minden magyar embernek a kezébe kellene vennie, ellenfélnek és pártjabelinek egyaránt. Az ő tiszta és világos okfejtése, szellemének és gondolatainak gazdagsága, elfogulatlan álláspontja a nemzeti élet minden jelenségével szemben és az a kultusz-szerű áhitás és rajongás, amellyel minden okoskodásának és gondjának közép pontjába a *nemzetet* teszi, bele fog hasítani minden magyar lélekbe, minden magyar elmébe, akit politikai szereplésében jóhiszeműség vezet és a közérdek inspirál. Sőt többet is merek mondani: ez a nagy készült seggel, tudományosan is fegyelmezett elmével, a multa és jelenre kiterjeszkedő, az állami és nemzeti élet minden ága-bogát felölelő munka, noha nem tudomány, hanem inkább csak politikai tanulmány, minden magyar politikusnak lelket megtermékenyítő tanítókönyve is lehet.

Debreceni óda

Budapest, 1917 júl. 27.

Amit a debreceni református püspök beszélt a nagy templomban és az április 14-ike híres városában, mikor tegnap az új főispánt üdvözölte, az bizony fölért

egy nemzeti ódával. Szép, fényes, lelkesítő, magyar és szinte ritmikusan lüktet tova. Ezt, azt gondolom, több jogcímen is elvárhattuk tőle. Elsőbb, hogy egy református püspök. A mi reformátusaink, és nem is minden, igazság nélkül, szerelik vallásukat magyar vallásnak mondani: Igaz, hogy a genfi Calvin-féle reformált vallást vették fel, tehát a gallusba oltott német protestantizmust, de mégis csak külföldi termék volt az. Ellenben a mi magyar kálvinistáink megtöltötték ősi magyar szokás szerint magyar tartalommal és valóban eredeti intézményi, magyar intézményt csináltak belőle, mely különbözik úgy a német-gall, mint a porosz-német kálvinizmustól és minden más protestáns egyháztól. Azt lehet mondani, hogy eredeti magyar (ámbar, hogy mint magyar is kétféle, tudniillik episzkopális és presbiteriánus szervezet).

Egy szóval azonban, valamint őseink a nyugatról átvett intézményeket teljesen át tudták formálni magyar intézményekké, (mint ahogy eleink a brünni posztóból kifogástalan magyar mentét, zekét, dolmányt és atillát szabtak, és recipiáll szókincsünket majdnem kémice, nemcsak mekanice átalakították tősgyökeres magyar szókká, mint polgár, asztal, iskola, káptalan, csemete, köcöle, stb.), valamint tehát őseink átformáló ereje érvényesült mindenben, amit átvett anyagból alkottak, azonképpen kálvinistáink eredeti magyar egyházi intézményt tudtak csinálni protestáns vallásuk számára. Ily értelemben méltán reklamálhatják vallásuknak a magyar nevet. Igazságtalanság volna ugyan el nem ismerni, hogy a magyar katolikus egyház is specifikus magyar egyházi és közjogi intézmény, amelyhez hasonló nincsen a világon, de elvégre a katolikus egyház szoros kapcsolatban élt és fejlődött az állammal s így kialakulásának természetes útja meg volt szabva, míg a református egyháznak azzá, a magyarrá fejlődését, ami, csakis híveinek magyar lelki és szellemi világa szabta meg. El kellene ámulnunk azon, ha akadna magyar kálvinista püspök, aki minden számára, még az általános választójog számára is nem reklamálna oly megkapó, klasszikus mondatokban a kizárólagos magyarságot, mint a hogy szózaíós ajkával Baltazár püspök tette.

És Debrecenben tette! A függetlenségi eszme metropolisában. Tűnődöm azon is, elviselhető volna-e, ha ott akárki másik éppen beszélne? Tehát nem sértjük meg Debrecen református püspökét azzal, hogy meglepetünk gyönyörű magyar tirádáin, melyek oly halalommal fonódnak egybe, mint egy óda felségesen szárnyaló sorai.

Azt mondja: nem lehet nézeteltérés közöttünk abban, hogy *az idő megérett az általános választójogra*, de ...

És folytatja: de abban sem lehet nézeteltérés, hogy ennek a választójognak *magyar* választójognak kell lenni.

És ezt a megállapítást követik azok a gyönyörű sorok, amelyekben megokolja a püspök úr, hogy mért kell ennek a választójognak magyarnak lenni és hogy mért lehet csakis magyar és hogyha nem magyar, akkor nom is kell se testünknek, se lelkünknek.

Azt pedig én ezek után is nem tudom, hogy Debrecen érdemes és színmagyar református püspöke foglalkozott-e magában már azzal, hogy mi lenne az a kizárólagosan magyar általános, titkos, egyenlő, községenkénti választójog? És azt sem tudom, ha a püspök úr már magában meg is rajzolta a magyar általános választójog képét: nem tudom, vajjon Károlyi Mihály, Vázsonyi Vilmos, Buchinger Manó, a szabadgondolkodók, a radikális párt és blokk és mindazok, akik a mai kormány elnéző égisze alatt az izgatást e jogért folytatják, elfogadják-e esetleg a püspök úr tervét a magukénak? Mert bizony sajnálatos és veszedelmes dolog lenne, ha ezen a téren Debrecen és püspöke magukra maradnának.

Mert mi az általános titkos, demokratikus választójog? Minden országban a világon az, hogy minden ember, férfi és asszony, bizonyos korhatártól kezdve választóképes polgára legyen az országnak. Ebben korlátozás nincsen, különben se nem általános, se nem egyenlő abban az értelemben, ahogy viláífszerte tartják.

Ha pedig *az idő*, mint a püspök úr mondja, *megérett az általános választójogra*, akkor csakugyan nem lehet kertelni. De nincsen-e Baltazár Dezső püspök úr

e kissé veszedelmes mondatában egy lapszus? Az *Idő* megérett! Az *Idő*! Hát vajjon az *időnek* kell a választójog? Az *idő* ellehet minden választójog nélkül. Nem az időnek, hanem az embereknek kell az általános én szerintem pedig nem az *emberek*-nek, hanem az alkotmányos *nemzet*-nek kell a megfelelő választójog.

Itt van a különbség. A demokratikus evolúció emelkedő napja – ez is a püspök úr szép kifejezése – hátra szorította a nemzet egyetemét a nemzet polgárai-val szemben. Eddig – a koalíció idejéig – mindnyájan a *nemzet jogaiért* küzdöttünk. Akkor a hatalom, hogy a nemzeti aspirációkat letörje, az általános választójog képében *az egyesek egyenlő jogát* dobta a harcba, s ezzel úgyszólván az egész nemzet szembezállt.

Most fordult a kocka. Az *Idő*, úgy látszik, e pár esztendőcske alatt *megérett* az általános választójogra. De megérett-e rá a népünk? Baltazár püspök azt gondolja, hogy megérlelte a háború tüze. Én azonban azt tartom, hogy nem a népet kell e tárggyal kapcsolatban nézni, hanem a nemzetet. Ami még nyolc-tíz évvel ezelőtt mindnyájunk szemében a nemzetre nézve halálos veszedelem volt, az nem lehet ma állami szükség, nem lehet akár a nép, akár a nemzet boldogulásának forrása. A nép igenis megállta helyét dicsőségeden a harctéren. De talán nem azért mentette ímeg vérontásával a nemzetet, hogy hazajöve egy elhamarkodott radikális választójoggal újabb és nem kisebb veszedelembé döntse.

Igen, a demokratikus evolúció, a demokratikus világszellem. Elismerem, hogy van. De csak ma van-e? Nem volt-e már Európaszerte a háború előtt is? Volt, sőt nagy nemzeteken jutott uralomra is. Mihozzánk pedig nem önként jött, nem is a világháború hozta ránk, hanem behurcolta közénk a pártviszály, a pártgyűlölet, ambiciózus emberek versenygése a nemzet kárára, egymás ellen való bontó és rontó fegyvernek.;

Nézzük meg Franciaországot, ahol a háború előtt a legradikálisabb politika, a szabadkőművesség titkos hatalma által vezetve, évtizedeken át tombolt. Antiekleziasztikus, anlimilitarista irányok viharoztak végig az országon; munkáslázadások és a bortermelő

vidékek lázadása; postás és vasutas sztrájkok rázták meg a teljesen szocialisztikus uralmat és a miniszteriumok megszámlálhatatlan légióit buktatták sorra; köztársasági elnököl gyilkoltak és szocialista vezért öltek meg; botrány-perekbe kergetlek asszonyokat és minisztereket: szóval a modern individualizmus, melyet, demokrata világszellemnek mondanak nálunk, az általános, titkos választójog alapján föltétlen és korlátlan uralommal orgiákat ült a francia fórumon a háború – *előtt*. És mi történik ugyanott a háború *alatt*?

Szövetkezve szerbekkel, oláhval, olasszal és a muszkák zsarnokával, ráuk jöttek, hogy szövetségünket összetörjék, minket pedig földaraboljanak. S mikor ez se hitszegéssel, se xerxesi hadakkal, se embertelen kiéheztetéssel nem sikerült, sőt ellenkezőleg, mi vagyunk az egész rettenetes hadjáratban szinte állandóan fölül: most nemzetközi demokráciájukból visszaesnek legfanatikusabb, legkicsapongóbb régi nemzeti fenhéjazásukba (igaz, hogy megrendítő példáit is adják immár megint a nemzetért való önfeláldozásuknak); ellenben mi azt a demokrata világszellemet, amely rajtuk békében oly gyászosan kitombolta magát és mely most bukásuk szélire hurcolta őket a háborúban: azt Stokholmon át, szabadkőműves páholyokon keresztül, nemzetközi szocialista szövetségesek és radikális pártok révén, sőt miniszteri beszédekben és újságcikkekben nekünk kínálgatják, mint az óhajtott béke panaceáját, mint a kor követelményét, mint a haladás egyetlen és biztos eszközét. A mi önérzetben és eredetiségben szegény kormánypárti töredékeink kapnak ezen az uraságoctól levett valódi ócska ruhán s bele akarják öltöztetni a magyar nemzetet – maskarának.

Én kikapok a debreceni püspök gyönyörű mondataiból két szót, melyben minden benne van, ami kell; kikapom és kitűzöm zászlónak: nem demokrata és nem antidemokrata és nem általános választójog, hanem legyen *magyar* választójog mindnyájunk jel-szava!

Kavarodás

Budapest, 1917 júl. 28.

Ezt a kavarodás szót a mi politikai terminológiánkba talán néhai való Kaas Ivor báró igtatta be. Az ő nyughatatlan, szinte ideges szellemének, mely folyton a konstellációk bányáiban cserkészett; az ő újságírói niegfékezhetetlen temperamentumának, az ő minden fölmerülő jelenség játékos színváltozások iránt való érzelmes fogékonyságának pecsenye volt minden olyan zavaros helyzete a pártoknak és kormányoknak, amelyre ráillett ez a szó: *kavarodás*. Akkor ő elemében volt. Minden kavarodás szél-vészei elé kifeszítette vitorláit s egy viharedzett matróz gyönyörével tudta élvezni a hajó hányódását, boszorkány táncát, a kötél-ség ropogását és zúgását, és ha a járomű bordái nyögtek és recsegték a fűvő szelektől, a fölcsapódó hullámhegyektől.

A kavarodás, amelyről ma kell írunk, megvan, ha nem is olyan hangos és tragikus. A demokrata és radikális újságok hasábjairól szedjük a tüneteit. Mintha győzelmi reményeik megcsappantak, kilátásaik elborultak volna, mintha hitők önmagukba és azokba, akiket a rud mellé segítették, enyészöben volna. Szóval egy kis gyöngé kavarodás mutatkozik a politika berkeiben. Látogatások, értekezések, tanácskozások nyugtalanítják az elméket. *Zichy* János tanácskozik *Tiszával*. *Esterházy* gróf tanácskozik *Zichy* János gróffal; *Serényi* Béla felkeresi *Zichy* Jánost. Aztán jönnek a hírek pártokból való kilépésekről, pártokba való belépésekről. *Serényi* elmegy *Putnokra* programbeszédet mondani s oda egy nagy csapat munkapárti képviselő megy vele, mert *Serényi* fogja megtizedelni *Tisza* pártját s átvinni a kormány táborába, hogy ott megerősítse a nagyon hangos *Károlyiék* ellen a hatva nehetséket és többségre juttassa a koaleált pártokat. És íme, tényleg holnap megy csakugyan *Putnokra* *Serényi* gróf és csakugyan föl kíséri őt összesen – hal-képviselő, aki otthagya munkapárti zászlaját. Persze ez a hat se súlyban, se számban nem számít az ellenzéknek, s kormánypártnak esetleg inkább kellemetlen

lesz, semmint hasznos. A hozzájuk fűzött remények szétfoszlottak. Ám a suttogás, a hírhordás, a tendenciózus híresztelés, szóval a kavarodás tovább tart most már kormánypárti demokrata lapok kérdezik nyugtalanul: mi ennek az oka?

És találunk érdekes és elmés magyarázatot rá egyik esti újságban, a melyről eszünkbe jut a Budapesti Hírlapnak egy szomorú háborús kalandja.

Mikor a gorlicei idők után végkép fölülkerekedtünk az antant fölé, akkor mi ezen a címen: Más szél fújdogál, újdonságot írtunk arról, hogy bezzeg a háború elején és kivált a nagy galíciai visszavonások alatt nagyon jó volt a mi nemzetiszín zászlónk a menetszázadok kezében és pántlikánk a sipkáján és népdalunk az ajakán. Mióta azonban jóra fordult harctéri dolgunk, azóta cseh és egyéb közös tisztek eltiltják bakáinkat magyar érzésük e büszke külsőségeitől. Hja, mondtuk, most más szelek fújdogálnak Bécs felől. Ezért a vakmerő közlésért a *Budapesti Hírlap* előleges cenzúrával büntettetett.

A dolog ma megismétlődik. A dolgot így írja le egy radikális laptársunk az *Esti Újság*:

„Mindenki tudja, hogy az Esterházy-kormány helyzete egyáltalában nem irigylésreméltó és most sokkal kedvezőtlenebb, mint kinevezésekor. Akkor élte Oroszországban a forradalom és a demokrácia mézesheteit. A szédületes megrázkódtatás, mely a nagy szláv birodalmat érte, végigvonaglott egész Európán és ez a föld alól fölmorajló izgalom mindenübt idegesebbekké tette a legfelsőbb köröket, melyek azonban egyben konciliánsabbakká is váltak az evolucionáris törekvésekkel szemben. Abban a lázban taszította le Andrássy Gyula gróf Tisza Istvánt a hatalomról, bukott el vele együtt ő is és lett egészen váratlanul Eszterházy Móric gróf a miniszterelnök: a népszabadság, a demokrácia és a szociális reformok programjával.

Azóta azonban nagyot fordult a világ. Oroszország rémes vergődésében a haláltáncot járja s a mi gyönyörű katonáink végigszáguldanak egész Galicián. Európa elálló lélegzettel nézi ezt a ragyogó diadalutat, melynek sugarainál a belpolitikai helyzet is egészen más színben látszik. Egyszerre szembeötlik, mennyire

gyöngéje az az alap, melyen az Esterházy-kabinet áll, milyen veszedelmes az a lehetőség, mely a választásokat kényszerítheti most az országra s kint is, bent is fölmerül a politikai helyzet nyugodt megoldása szükségességének érzése”.

Szóval rájöttek, hogy kár volt a falra festett ördögtől megijedni s most megint *más szelek fújnak*. A radikális fordulat nem a meggyőződés forrásából eredt, hanem ijedtségéből. De a dolgot visszacsinálni, vagy csak módosítani is, nem könnyű dolog. A hatalmat átadták a radikális kisebbség kezébe s a magyar parlament, a magyar nemzet sorsa a legmerészebb, legveszedelmesebb, legtürelmetlenebb s legerőszakosabb kezekbe került. És most látogatják egymást a politikusok anélkül, hogy maguk is tudnák tisztán, hogy mit akarnak egymástól. A magyar politikusok végzetes kelepccébe kerültek. Bécs nem bánja a dolgot, mert Bécs mindig ezzel a fegyverrel dolgozott Magyarországon a magyar nemzeti alkotmány és a magyar függetlenség ellen. Hóra és Kloska lázadása, II. József egyéb demokratikus intézkedései, az osztrák abszolutizmus intézményei – mind egy vagy más formában az volt, ami ma a radikális politika, ami az úgynevezett világáramlat. Célja, hogy ahelyett, hogy a magyar nemzetet egy becsületesen az ő számára épített bárkára rakná, hogy hasznára fordíthassa és előre utazhassék, ha szerényebben is a világáramlattal: e helyett, mint a birkanyáját belekergeti a világáramlat föl kavart tengerébe.. Ha bele nem fülünk, akkor utána jön a nagy – nyírás. Le fogják nyírni, ha hozzájutnak, nemcsak a gyapját, de a – bőrét is.

És az emiutott újság csodálatra méltó naivitással árulja el, hogy mit vár az új érától. Neki jobb, ha Zichy-pártot alakít, mintha az ő (Zichy) ereje is a munkapárt poecióját támasztaná alá. Miért? Ezt is megmondja:

„Azért, mert parlamentáris érdek, hogy az új választások mennél több pártra és csoportra forgácsolják szét a parlamentet. Annyi máris bizonyosnak látszik, hogy a munkapárt volt az utolsó, amely, lenyűgöző többséggel jött be 1910-ben a képviselőházba. *A jövő a kis pártoké, a kis csoportoké*. A parlamentnek árnya-

íatai lesznek, mint az életnek. Minden kérdéstről *ad hoc többség fog dönteni*, ami annyit jelent, hogy a parlament a kormányjavaslatok előkészítésére is ingerenciát gyakorol majd.

Ez tehát az új kor s az új parlamentarizmus elmélete. A parlamenti kormány alatt azt értettük, hogy a királynak és a nemzet törvényes többségének a bizalmából felelős minisztérium kormányozza az országot. Ha azonban a parlament nem pártokból áll, melyek számarányuk szerint kifejezik a nemzet többségének az akaratát és kisebbségének az aspirációit: akkor a csoportok közül melyiknek lesz felelős a kormány? Mikképp kormányozzon egy minisztérium biztosan, következetesen, évekre is kiszámított munkaprogrammal, fia más-más csoportosulása a csoportoknak mindennap válságba döntheti? Hiszen éppen ez a betegsége az oszt-rák parlamentnek s ezért beteg ott a kormány, parlament és ország; ezért nem tud előremenni, nagy dolgokat végezni, még háború idején is és a kormány kénytelen egy kisegítő paragrafussal ellátni az országos ügyeket, különben megakadna minden állami élet és közfunkció. Százszor kimutattuk, hogy az általános, titkos választójognak a nemzetiségi bajokon kívül éppen az a veszedelme, hogy egységes nagy nemzeti akaratok érvényre juttatása helyett, töredékekre, széthúzásra, partikularizmusra bonítja a törvényhozást, munkára képtelenné teszi, ellenben a legjobb esetben játékszerévé süllyeszti le egy ügyes kormány kezében, amely kijátssza az egyes csoportokat a többi csoportok ellen; gonosz, reakciós kormány kezében pedig egyesek és csoportok érdekeinek versenyfutásává aljasodik a törvényhozás, amely nevének díszét és tisztességét, de magát a nevét sem érdemli meg. Micsoda vaksággal vannak az emberek megverve, hogy ilyen képtelenségekre, ilyen értelmetlenségekre tévedjenek. Annyi, mintha azt mondanák, hogy egy darabokra tört pohárból jobban lehet inni, mini a pohárból, amely ép és egész. Hát rajta, törjük össze a magyar törvényhozás aranykelyhét, mely eddig az oltárunkon állott, s gondoljuk hozzá, hogy bölcsen cselekedtünk. De fogjuk be hozzá mind a két fülünket; nehogy meghalljuk hátunk mögött ellenségeink röhögését.

Mikaelisz leleplezése

Budapest, 1917 júl. 30.

A német kancellár körülbelül ugyanakkor, amikor Czernin gróf Bécsbe kívánta fölcsődíteni a magyar újságírókat, otthon Berlinben fogadja a német sajtó képviselőit s szenzációs dolgokat mondott nekik, melyekről ugyanakkor, ugylátszik, Czernin grófnak még tudomása nem volt s melyeket alább, talál meg az olvasó.

Voltaképpen újat Mikaelisz úr se mondott. Mert hiszen mi tudjuk, hogy Ferenc Józsiéf király nem hódításért és nem jó kedvéből ment bele ebbe a háborúba; dokumentálva tudjuk, hogy a német császár addig próbálta és iparkodott elhárítani a háború kitörését, ameddig úgyszólván a becsület és nagy veszedelmek elhárítása engedték. Tehát ő se keresett hódítást és háborút. Ebből mi nekünk egészen világos, ránk nézve egészen bizonyos, hogy a háborút ellenfeleink készítették elő, akarták és idézték föl. *De bizonyára nem azért, hogy semmi célt el ne érjenek vele.* A háború folyama alatt oda ígérték eszközeiknek és szövetségeseiknek itt Magyarország, ott Ausztria egyes részeit: Konstantinápolyt odaigérték az oroszoknak. Mindenik ellenségünk úgyszólván fix prédáért fogott fegyvert, mint a vadász, aki nem azért megy a pagonyba, hogy – ne lőjjön vadat.

Tehát meg voltunk eddig is győződve arról, hogy tudjuk, ki mit akar ellenségeink közül tőlünk vagy szövetségeseinktől rabolni. Mikaelisz kancellár azonban e tekintetben konkrét bizonyítékokat, formális leleplező adatokat szolgáltatott erről a világnak. Akta-szerűen van bizonyítva ellenségeink rabló szándéka. Megegyezésekről, megállapodásokról, hivatalos nyilatkozatokról hullott le a lepel a német kancellár beszédével. Immár jóhiszeműen nem kételkedhetik senki. Immár a demokratizálódással, a militarizmus letörésével, a kis népek pártfogásával, a fajok fölszabadításával elámítani senkit nem lehet. Ez mind gaz álarc, mind alávaló képmutatás, amely rabló, fosztogató, gyilkos szándékot takar. Iszonyú látvány, hogy ily

kegyes célok hangoztatásával, népek elámításával, kis és nagy szövetségesek becsapásával a civilizáció vezérnemzetei Európa népeit a vágóhidra hurcolták; világ-részünket a koldusbotig juttatták, nyomort, pestist, halált és emberpusztítást hoztak a világra célokért, melyeket be nem mertek vallani, célokért, amelyeket hazugsággal kellett takamiok, képmutatással leplezniük.

És e lelketlen civilizált banda olyan koalíciót tudott összekeríteni a középső hatalmak ellen, melynek óriási embertömege, megmérhetetlen földterülete és feneketlen gazdasági ereje a diadal biztosságával kápráztatta a banda fejeit. Fenhéjazva hirdették céljukat: a porosz militarizmus összezuzását; kéjelegve emlegették a megszámlálhatatlan orosz seregeket, amelyek egyre-kettőre le fogják hengerelni Középeurópát és egymásután szolongatták fegyverbe Olaszországot s Oláhországot hitszegéssel súlyosbítva; Szerbiát, Portugáliát, Japánországot; addig taposták Görögország beleit, amíg ez a szegény kis ország becsületét is fölfalták; végül – nem szólva exotikus egyéb köztársaságokról, – porondra parancsolták Amerikát is. És Amerika is jött, a humanizmus nevében a bűvárbajók ellen; a demokrácia nevében egyébként. De mindez csak szemforgatás, ürügy, képmutatás és hazugság. Ezek a hatalmasságok mind: akár demokrácia, akár arisztokrácia, akár köztársaság, akár autokrácia, akár királyság, akár császárság: mind vért inni és földet rabolni és vezéruralmat harácsolná jöttek.

De van Isten a felhők fölött. Akárhányan jöttek, nem tudtak erőt venni rajtunk. Se az ólomgolyó, se az aranygolyó, se a kötélideg, se a segítségül hívott éhínség, se semmi amivel dicsekedtek, semmi amihez hozzányúltak, nem segítette őket becstelen céljukhoz. Három-négy királyt közülök földönfutóvá tettünk; egy mindenható cárnak a trónjába, vagyonába és hatalmába került az örült vállalat, melybe bocsájtkozott; az orosz hadsereg utolsó részeit, melyek még középeurópai szövetséges földön állanak, épp most verjük ki s kergetjük kérlelhetetlenül át Ausztria határán és idegen országok, ki részben, ki egészben vannak a kezünkön és népünk, nemzetünk töretlen áll, elszántan arra,

bogy a sikert, melyhez az isteni igazságosság is segítette, nem adja ki a kezéből. És királyaink, vezéreink, államférfiaink itt állnak a nemzetek élén, készen a békére, de elszántan arra, hogy a becsületesség, az igazság békéje lehet ez csak, nem a hazugságé, a képmutatásé s a becstelenségé.

Mert ezek a mi ellenségeink kivetköztetve állanak előttünk komédiás imaskarájából meztelenül. Erkölcsük eddig se volt. Most az erkölcs látszatát is lefosztotta róluk az a szókimondó német, aki azzal fordul hozzájuk: merik-e, – nem, mert merni azok mindent mernek – de tudják-e tagadni, hogy rabló szándékkal jöttek ránk s ha még kifosztva mindenünkből nem vagyunk, azért nem vagyunk, mert *mi* győztünk és nem ők. Azok a gyászmagyarok pedig, akik még ezután is ellenségeink szándékának illetően leleplezése után is, a középponti kormányok ismételt békeajánlata után is, a becsületes, minden felet kielégítő béke fölajánlása után is – akár itthon, akár Stokholmban, akár újságban, akár beszédben – még mindig az annexió- és kárpótlás nélküli béke jelszavával mernek a fórumon megjeleni: azoknak mindenek lássák meg a homlokán a Káin-bélyeget. Mert azok az ország, a haza, a nemzet, a király árulói, ellenségeink eszközei. Közülök egyik sem olyan József, akit testvérei eladtak, hanem olyan József, aki eladta testvéreit.

Levelek

Budapest, 1917 júl. 31.

Tisztelt Szerkesztő úr, engedje meg nekem, hogy a *Budapesti Hírlap* hasábjain visszatérjek arra a nevezetes napra, amikor Czernin gróf fölkérte magához Bécsbe a magyar újságok képviselőit. Persze nem mondanám, hogy ne tegye soha. Hiszen lehet rá esei, hogy tanácsos. De azért, amit nekik akkor mondott, nem volt érdemes felutazni; 2. minek csinált itt Budapesten magának egy külügyminiszteri expozitúrát, ha annyinak az elmondásával nem meri megbízni, amennyit ő maga mondott? 3. Eddig a magyar miniszterelnökök Budapesten igen jól elvégezték a sajtó illetően

tájékoztatását. Mért kell most, rossz tájékoztatás végett, Bécsbe menni? 4. És ha már felhívja a magyarokat Bécsbe, miért keveri őket össze az osztrákokkal? Nem illeti meg őket annyi tisztesség, hogy külön fogadja őket? Elvégre – közös minisztérium van; de közös – sajtó, az nincsen. 5. Ha a külügyekről kevesebb volt a külügyminiszter úr előadásában, mint ahogy szerettük volna; a belügyekből több volt benne, mint amennyi kedvünkre lehetett. Mi köze a közös külügyminisztériumnak „*az alkotmányok demokratiszálásához*” akár Ausztriában, akár Magyarországon. Nem a külügyminiszter úr dolga az autan hánytorgatását e téren visszautasítani. Ez a parlamentek dolga. A külügyminiszternek alig van ehhez több köze, mint az antantnak. 6. Megkoronázódik pedig mind az, amit itt felhoztam, a külügyminiszter úr egy kifejezésével, melyet sehogy se értünk. Mi az a „*Wiener Regierung*” amelyről beszélt? Ilyen intézmény tudtommal nincs, ha csak az osztrák kormányt nem értjük alatta. De Czernin úr nem az osztrák kormányról beszélt, hanem *ia közösről*. Ha ezt Parisban, Londonban tudatlan vagy felületes újságírók *bécsi* kormánynak nevezik, azt meg lehet érteni és bocsájtari.

De egy diplomatától, egy külügyminisztertől méltán meg lehetne követelni, hogy hamis és illetéktelen terminológiával ne éljen, kivált azok közül az országok közül, melyeknek ügyeit szolgálja. Tisztelt Szerkesztő úr, csakugyan lehetetlen dolgok, csakugyan álmok és ábrándok Magyarországon, hogy szabatosan beszéljünk, helyesen cselekedjünk és megszűnjünk egymást – akár szándékosan, akár csak figyelmetlenséggel is – sértegetni és elkeseríteni.

Tisztelettel híve:

Dunántúli.

A Béke

Budapest, 1917 aug. 1.

Tehát megvan. Megkötötték a Békét. Nem Vilmos császár és György király, hanem csak Vilmos miniszter és Polónyi Géza. Fölvitték a két ellenséges hatalmat a történelmi nevezetességű Károlyi-palotába az Egyetem utcában, ahol valamikor Haynau garázdálkodott, ahol

néhány évvel ezelőtt nagynevű magyar politikusok tanácskoztak azon, hogy miként lehetne az általános, titkos választójog veszedelmét a magyar nemzetről elfordítani: ebbe a nevezetes házba vitték föl békeszerető magyarok a két bőszen ellenséget egy szertartásos békekötésre.

És a békekötés megtörtént, anélkül, hogy valaki a jelen voltak közül elvesztette volna komolyságát. Egy országos ügysző méltó nyilatkozatokkal intézték el a dolgot, fölvevők – jegyzőkönyv képében – a békeokmányt és ma publikálták is nagyobb erősség és hitelesség okáért az összes jelen voltak aláírásával.

Vegyünk lélekzetet, mielőtt tovább mennénk. Mert, igazság szerint nekünk ahhoz kevés közünk van – akár sajnáljuk, ha haragot tartanak, akár örvendünk, ha kibékülnek – nekünk kevés közünk van ahhoz, sőt az országnak is kevés köze van hozzá, hogy minőprivát viszonyban van egymással a nemzet e két nagy fia: Polónyi Géza és Vázsonyi Vilmos. Fontosságot nyerne tán ez a dolog akkor, ha arról volna szó, hogy Polónyi belépjen a mostani koalíciós minisztériumba, tán éppen igazságügyminiszternek és Vázsonyi val szorosabb kollegiális viszonyba kerülne. De erről vagy ehhez hasonlóról tudunkkal nincsen szó. E nélkül pedig meglehetnének, mint már hosszú évek óta voltak, máig haragban vagy anélkül. Mind a kelten vannak olyan legények, hogy fölülállónak lássuk őket azon a gyanún, mintha közéleti szereplésüket bármiképpen is befolyásolhatnák olyan emberi indulatok, minő a harag vagy a barátság.

Így állván a dolog, nagyon nagy érdeklődésre méltónak tetszett előttünk a kibékülés indítéka. Mi bírta rá közéletünk két akrobata hősét: Akhillest és Hektort arra, hogy egy tízéves haragot füstbe eresszenek és megakadályozzanak egy modern Homéroszt abban, hogy megírja a két hős eposzeiáját. (Mily szerencse, hogy az ókori hősök nem hajlottak az ily szentimentális ellágyulásokra, s létrejöhetett az Iliász!)

De mondd meg hát, oh Múza, mi volt hosszú és nagy haragjuk oka és mi lett oka rövid és nagy kibékülésüknek.

Azt hiszem ezt röviden két mondatba lehet foglalni. Haragjuk oka volt, hogy Polónyi Géza az első koalíciós kormány igazságügyminisztere lett, békülésük oka, hogy Vázsonyi Vilmos a II. koalíció igazságügyminisztere lett. Ebben ki is fejeződik a két férfiú közt lévő különbség. Vázsonyi nem tudta megbocsájtani Polónyinak, hogy miniszter lett s egy botrányperben ki is taposta belőle a miniszterséget. Polónyi Géza is azt hitte kezdetben, hogy nem tudja elviselni Vázsonyi miniszterségét, de mielőtt a harci tumultusban a trójai falak alatti mezőkön összetalálkoztak s összecaptak volna, – Polónyi Gézán erőt vett a keresztényi megbocsájtás szelleme és elfogadta ellenfele béke jobbját.

Így látjuk mi ezt az érzékeny középfaajú drámát, amely a Károlyi-palotában hirtelen fordulattal letért a tragédiák zord ösvényéről és így látván, mi is szívesen örvendenénk az örvendezőkkel, mert bizony nincs a siralom és háborúságok e völgyében édesebb látvány, mint mikor zord férfiak ráncolt homloka elsimul, egymást görögül dicsérő szájuk mosolyra szélesedik, kezük egymásba fonódik és létrejön az antant két edzett gladiátor között. De örömünket megzavarja az a motiváció, amellyel a bék ülést kezdő fél a maga elhatározását megmotiválja.

Nem a megbánás; nem egykori embertelen és méltatlan magaviselete miniszteri elődjével szemben; nem a nemesebb emberi indulatok térfoglalása a kebelében; nem emberszeretet és testvériség törték meg Vázsonyi Vilmos haragját, mindezekben ő felül áll edzetten és vértzetten. Előtte csak egy dolog áll szent és sérthetetlen; egy dolog, amelynek alá kell rendelni mindent; egy dolog, amelynek érdekében békejobbot nyújt még Polónyinak is: *az általános választójog*. E körül forog bűnbánó nyilatkozata.

Már most én azt bizonyosan tudom, hogy ha senkt ez országban, Vázsonyi Vilmos komolyan veszi a radikális választójogot és meg vagyok győződve, hogy érte igen nagy áldozatokra is kész. Hiszen azt tartom, miniszterséget is csak ezért vállalt. És bizonyos az is, hogy a blokk is, Károlyi Mihály gróf is, a választójog

ügye is igen csonka és fogyatékos dolog volna Vázsonyi – nélkül.

De hogy kerül ebbe Polónyi Géza és haragja? A blokk és Károlyi és a választójog nem ugyanaz Polónyi nélkül, mint Polónyival? Vagy tán fölteszik Polónyiról, hogy ha kibéküléssel le nem kötik a blokkhoz, akkor a választójogi harcban elementáris debatteri hatalmát *ellenük* fogná mozgósítani?

Ebben a pontban tehát ez az egész békülés nem komoly dolog, hanem egy valóságos kis orfeumi színdarab, egy kis szentimentális lében föltálat komédia.

Valamikor szinte katasztrófális jelenségek, utcai zendülések, a hatalomnak a nemzeti intézményein gyakorlott erőszaka után, mikor a nemzet jogai és aspirációi védelmében ismét passzív rezisztenciába vonult, a választáson pedig soha nem látott egyértelműséggel tüntetett a nemzeti küzdelem mellett, amelybe vezérei vittek: abban az időben végre megalakult egy nemzeti kormány, melybe ama küzdelmek főalakjai léptek be, köztük Polónyi Géza.

Ha akkor a nemzet egységét, egyetértését főn tudjuk tartani, nemzeti vívmányainkért, évszázadok sóvárgott ideáljaiért: ki tudja, mily fordulatot vehet vala sorsunk.

Akkor Vázsonyi semmiért, ami az egész nemzetet ellenállásra, harcra ragadta, semmiért abból, ami ma is élő vezérebereink ideálja volt, nem tudott Polónyinak megbocsájtani, hanem ellenkezőleg, tekintet nélkül az Andrássy-Apponyi-Kossuth-Wekerle-kormány kényes helyzetére, ezt a kormányt a legádázabb, leggyűlöletesebb módon egyik tagjának tisztességében, becsületében megtámadta s végig üldözte. Üldözte nemcsak gyűlölettel, hanem mint ma kiderül, méltatlanul és igazságtalanul is, mert a békeokmányban, melyet aláírtak, azt mondja Vázsonyi, hogy „*elismerem, hogy (Polónyi) közéleti szereplésében gáncsolni való nincsen*”.

Az ellenségnek megbocsájtani nagy keresztény erkölcs. Ezt gyakorolta Polónyi. Vázsonyi Vilmos e békét és bocsánatot lehetővé tette nyilatkozatával. De maga köré arany ködöt gyűjtött azzal a kijelentéssel, hogy ezt csak azért teszi, hogy minden erőt odagyűjtsön az

ő választójoga köré, mely nézete szerint „hazánk nagyságának és boldogságának alapja.” Ő tehát nem személyes, nem egyéni, nem alárendelt, nem önző okokból, hanem a haza boldogságának okáért békül. Ne bántsuk, hogy a radikális választójogban látja az ő hazája boldogságát. De ha ezért évtizedes ellenségével ki tud békülni, talán följogosít bennünket arra, hogy, – nem békülése, hanem motivációja őszinteségét kétségbe vonjuk. Mert aki nem volt képes annakidején a nemzeti aspirációk és jogvédelem kormányával szemben megfékezni indulatát s e kormány egy tagját közéleti tisztességében megtámadta, meghurcolta és megrendítette magának e kormánynak hitelét és tisztességét: az ma íme megfékezi haragját és ellenséges indulatát s meg is alázkodik állítólag az ország boldogságáért. Igazában azonban azért, hogy Polónyit kiállítsa a saját ellenségei sorából.

Mert tudni való, ha Vázsonyi szerint az ország üdve a választójog, soikunk szerint viszont üdve és boldogsága a nemzeti jogok teljességének megszerzése. És akármit hitt vagy nem hitt Vázsonyi akkor, ez is érdekes lett volna arra, hogy ha meg nem is bocsájtott volna Polcnyi akkori igazságügyminiszternek, de fékezte volna meg indulatát s halasztotta volna késsőbbre személyes harcát.

A napokban kezembe került egy képes hetilap, amelyben meg volt rajzolva Polónyi Géza robusztus alakja, kezében horogvesszővel, lába előtt egy negyven kilós harcsával (ami harcsában éppen olyan robusztus tetem, mint emberben Polónyi) alája írva: Polónyi negyven kilós harcsát fogott.

Most melegen ajánlhatom annak az elmés hetilapnak, rajzoltassa meg Vázsonyi Vilmos alakját, kezében horogvesszővel, lába előtt Polcnyival s írassa oda: Az igazságügy-miniszter százharminc kilós harcsát fogott.

Ünnepi szónoklat

Budapest, 1917 aug. 6.

Lloyd George megint beszélt. Megülték a Queen Hall-ban (a királyné csarnoka nevű épületben) a háború harmadik évfordulóját. Lloyd George beszéde méltó volt a véres ünnepnaphoz. Úgy áradt ajakáról a szó, mint egy véres és habzó zuhatag. Szinte látom a hallgatóságát tátott szájjal, vergődő szívvel, ziháló mellett, hipnotizált önkívületben rohanni a szónok viharzó mondatai után. Senki ma Európában nem tud így beszélni, ha a cél a hallgatóság meghódítása. De semmi a világon az angol nép lelki állapotát találóbban, megdöbbenőbben nem is tudja feltárni, mint az angol első miniszter e beszéde.

Két célja volt e fenomenális szónoknak. Az egyik, megmagyarázni az angol hiúságnak és a kebli szövetségeseeknek, mit jelentett Anglia belépése a háborúba. A másik célja volt, fanatizálni az angol nemzetet, nehogy – abba találja hagyni türelmét veszítve, kiábrándulva a háborút.

Íme, ez a rém áll fenyegető ábrázatával a köd mögött, melyet az Anglia és az egész ántánt vizeiről az angol szónok felkorbácsolt, nehogy meglássak; ez a rém a rettegés, a borzalmas gondolat, hogy az angol nép kifáradva, kiábrándulva elcsüggedjen és cserben hagyja véresszájú vezéreit.

Nézzék meg, így kiáltott hallgatóira a néplázító szónoklás e démoni mestere, mi lett volna a világból, ha Anglia bele nem avatkozik a háborúba! Mind Amerika, Franciaország, Olaszország, az egész világ már Oroszország mostani sorsára jutott volna, mely ma összetörve, a szalkadékba zuhanva fekszik. Volna még sok nemzet, de csak egy nagyhatalom volna. A háború vége nem béke lenne, hanem hódítás és Európa leigázása!

Ezt a képét festi meg Lloyd George Európának a német győzelem esetére. És valóban hirdetett hadicéljaikat és hhíhedt békefeltételeiket tekintve, csakugyan, ilyen állapot várt volna Európára, ha – Anglia talál

győzni. Mert Németország elemeire bontva és tartományaitól megrabolva, Ausztria, Magyarország, Törökország földarabolva, a kimerült Franciaország és a koldussá tett Olaszország és a tönk szélére s a forradalom örményeiben vergődő Oroszország Anglia – zsebében volna.

A beszéd e része önkényes káprázatokkal dolgozik. Képeket fest a falra hamis színekkel s elrajzolt vonalakkal. Angol hallgatóságára kell bízunk, hogy ha fölocsúdnak, a beszéd narkotikus hatása alól, mennyi marad meg belőle lelkükben. De csodálnunk kell, hogy az oly józannak tartott angolok közül nem állt fel valaki ott a gyűlésen s nem mondta ezt: Mi lett volna, ha Anglia bele nem avatkozik a háborúba? Ez lett volna: a kontinentális hatalmak egymást agyonmarcangolták volna s Anglia itt állana felettük csorbítatlan fényben, erőben, gazdagságban, minden flottája teljességében és az általános katonakötelezettség és egy niillió emberveszteség nélkül.

Az a rész, amelyben az angol népet kitartásra buzdította ünnepi szónoka, a gúny fegyverével dolgozott. A flandriai csatáról beszélt, mellyel úgymond, a német császár annyira meg volt elégedve, hogy felzászlóztatta Berlin városát. Nem sajnálja ezt a kis örömet azt angol miniszterelnök II. Vilmostól. Sőt ilyen diadalt kíván neki mentül többet. Mert a flandriai csatával ők is meg vannak elégedve, az angolok. Hiszen előbbre mentek. Nem sokkal, de mégis valamivel. Tehát csak hadd örüljön a német, ők meg csak menjenek mindig előbbre. Gyász és örültség volna, ha a turista, aki már-már eléri a hegyóriás csúcsát, ott csüggedne el. Az angol nemzet nem ilyen pipogya hegymászó. Előre, hadd hulljon az egyes, győzzön a nemzet és hágjon fel diadalmasan a Csimborasszó tetejére.

Azt persze nem mondja el a királyné csarnokának a szónoka, hogy a flandriai csatára két évig készült a hegymászó nemzet, hogy az alkotmányos Anglia átveti a porosz militarizmust, hogy erre a csapásra felkészüljön, és hogy egy álló hónapi rettentő ágyúzással, amelyben három annyi angol ágyú bömbölt, mint német ágyú, s mely után háromszor annyi angol és francia rohanta meg a német árkokat, mint amennyi német ez

árkokat védte, – azt nem mondja el az angol miniszterelnök, hogy a rémes nekikészülődés és világ nem látta katonai erő kifejtés eredménye taktikai szempontból értéktelen csekélység, stratégiai nézőpontból a semminél is kevesebb. Az embervesztesége pedig olyan borzalmas, hogy az angol kormány nem mer vele beszámolni.

Azt hiszem, a Jerikó falai alatt megharsant trombitaszó nem csinált oly pokoli zajt, mint Lloyd George beszéde. De ma már trombitáktól és szónoklatoktól nem omolnak le várfalak. Legkevésbé omlik pedig össze angol szónoklattól is az olyan ércfal, (melyet egy hónapig tartó angol pergőtűz nem tudott megrendíteni) mint a német front.

Nem frivol dolog-e, ha azt mondom, hogy a királyné csarnokabeli díszülés valóságos kabaréelőadás volt. Egymást váltották fel a szereplők s iparkodtak buzgón megnagyságotlani egymást. Hiszen ott volt Sonnino is, az olasz arlekino, a ki azt mondta, hogy ők az emberi és nemzetközi jog becsületéért küzdenek. Nyilván ezért kezdték a szereplésüket aljas árulással, az írott szerződés megtagadásával és adott szavuk megszegésével. Ezért is nevezte nyíltan Lloyd George őt Olaszország erős férfiaknak. Ily gázságok elkövetéséhez csakugyan nagy erő kell. De nem az, amit Európában férfias erőnek tartunk. Ott volt az ünnepen Pasics is, de úgy látszik nem szónokolt. A bolygó szerb államférfiaknak most az a jelszavuk, hogy pénz beszél, kutya ugat. Ok már egyelőre kiszónokolták hazájukat a világból. Most az ántánt beszél és – fizet.

De Berlinben is volt díszgyűlés ez alkalomból. Ott az új kancellár beszélt. Ő nem játszta a világmegváltó lovagot, se nem adta a világtaposó tirannuszt. Ő azt mondta: Mindnyájan tudjuk ma, hogy mit akarunk Atyáinktól örökölt földünket akarjuk sértetlen átadni az eljövendő nemzedékeknek. Gyermkeinket és gyermekeink gyermekeit akarjuk megóvni attól, hogy a maihoz hasonló háborús veszedelem szakadjon rájuk.

Szépen, nyugodtan, harag és gyűlölet nélkül beszélt ez a német. Neki könnyű: ő helyette elég sikerrel beszélnek az ágyúk. Szegény, mondhatnám örjöngő Lloyd Georainak muszáj az ágyúk helyett beszélni.

A nemzet jutalma

Budapest, 1917 aug. 7.

Mintha az emberek Magyarországon csak épen most kezdenének a választójoggal komolyan, foglalkozni. Könnyű a dolguk azoknak, akik akár radikális elvi álláspontjukból esetleg jóhiszeműen, többnyire azonban magán- vagy pártérdekből parádét lovagolnak a politikai arénában az általános titkos vesszőparipáján. Nehéz a sorsuk azoknak, akik nem a nemzetközi radikális áramlat számára keresik szegény Magyarországot, hanem Magyarország számára keresnek választójogot, amely a divatos áramlatokkal is számoljon, de megfeleljen a magyar nemzet s történelmi Magyarország életérdekeinek is.

Lassan-lassan egész irodalma keletkezik e kérdésnek. Itt fekszik előttem egy füzet. *N. L.* dr. tollából, amely érdekes, tanulságos és komoly munka, mely a lajstromos szavazással próbálja megoldani a kérdést és valóban sok körültekintéssel, higgadt objektivitással, gondos adatgyűjtéssel lát lelkiismeretes munkájához.

Szilágyi Lajos országgyűlési képviselő a *Hadügy és Külügy* című katonai szaklapjában bocsájt nyilvánosság elé egy dolgozatot, mely ugyanezt a kérdést feszegeti a Károly-kereszteseknek és a hadiérmeseknek jutalmul adandó választói jogot vizsgálva. A Károly-kereszteseket tudvalevően a radikálisok pártolják, a hadi érmeseket Tisza István gróf óhajtja fölvenni a választók közé. Nagy készséggel és hatékony fegyverzettel mutatja ki Szilágyi Lajos, hogy képtelenség mind a kettő. Tele van ingadozással, bizonytalansággal, a hibák és tévedések, az igazságtalanság esélyeivel mindenik. Hogy jflöbbit ne említsek, megesk mindenik esetben, hogy osztrák katona, nem is magyar honpolgár, osztogatná borura-derüre annak, akinek akarja, a magyar választói jogot. Ez már igazán cifrája lenne a dolognak. Furcsa mégis, hogy minekutána minden képtelenségeit mind a két tervnek alaposan kimutatta. Szilágyi Lajos végül oda konklu-

dál, hogy nem érdemes a két félnek ezen veszekedni, mert nincs lényeges különbség a két terv között, egyik rosszabb és tökéletlenebb mint a másik, tehát béküljenek meg az ellenfeleink s mert most már nyakunkon a demokratikus áramlat, hát fogadják el – mind a kettőt.

Ezt *mi* természetesen komolyan nem vehetjük. Igaz, hogy egyik régi és kitűnő munkatársunk máipár év előtt megpendítette e lapok hasábjain, hogy a választójogot helyesebb volna kapcsolatba hozni a katonaviseltséggel, ami megfontolásra méltó dolog, amiről reméljük még lesz is szó a *Budapesti Hírlap* hasábjain, de amit nem lehet összekonfundálni a Károly-kereszteseknek vagy a vitézi érem tulajdonosainak adandó jutalommal. Ebben tudvalevően a *Budapesti Hírlap* álláspontja az, hogy a közjogok kincsesháza nem kassza, amelyből ajándékot vagy jutalmat lehet vagy csak szabad is osztogatni – egyeseknek. A választójog a nemzeti alkotmány fundamentuma. Abból nem szabad köveket elhordani, hogy egyeseknek építsünk belőle kunyhót. A választójog voltaképpen kötelesség, melyet egyesekre ruházunk, nem hogy akármiért megjutalmazzuk őket, hanem azért, hogy az ország kormányzásának ügyét rábizzuk a legalkalmasabb és leghivatottabb elemek kezére. Ha jutalmat szántunk vitézeinknek, ez iránt másutt kell kereskednünk. A király ad nekik kitüntetést, ami nagyrészt valamelyes kis anyagi haszonnal is jár. Ezt a kitüntetést formában, módban, eszközben gyarapítani is lehet és az egyénekhez alkalmazva kiadni. Elvégre a kitüntetés értéke változik a társadalmi állás szerint is. Ha egy szegény parasztimnak, tán épen cselédsorban levőnek, kijut az ezüst vagy arany vitézségi érem, annak sorsa erősét lendül azzal a havi nem tudom hány koronával, amely az éremmel vele jár. De hogy száz, vagy ezerszámra vannak az értelmi osztályból valók, akik példának okáért – a régi idők módjára – vitézségükért nem aranypénzt, hanem nemességét, vagy valamely emlékeztető címet kapnának, átörökölhető, vagy csak egyénre szólót. E téren egy kis ankét nagyon jó ötleteket teremthetne. Választójogot adni boldognak, boldogtalannak, azért mert nem tudom hány

hétig a fronton volt, – ellenkezik a választójog természetével és rendeltetésével. A választójogot elvégre front nélkül is megszerezheti minden ember: szorgalommal, tanulással, némelyik éppen csak azzal, hogy dér bizonyos éveket. Amellett hamar ki fog sülni, ha a frázisok mámora elmúlik, hogy jutalomnak nem is érték a választójog.

Tehát annak, aki kapja, nem érték, ellenben annak, aki adja: a nemzetnek könnyelmű tékozlás abból az értékből, melyen a közszabadság, a nemzet nagy közérdeke fölépül.

Ezt a részét tehát Szilágyi Lajos munkálatának nem vesszük komolyan. A háború sugalta felületes ötletnek tartjuk, mellyel a pártérdek vissza is él.

Annál fontosabb egy másik ötlete, amely munkálatának végső soraiban vetődik föl röviden, szinte mellékesen: *a magyar vezényleti nyelvet* kéri ott Szilágyi Lajos, de azt is jutalmul vagy ajándécul a mi katonáinknak.

Örömmel üdvözöljük e téren Szilágyi Lajost, aki képviselő is, újságíró is, de – katona is. Örömmel üdvözöljük, de nem mintha azt hinnők, hogy ezzel kell katonáink vitéségét megjutalmazni. Ezzel a *nemzetet* kell megjutalmazni, amely katonáit kiállította; amely kétszáz év óta kéri, sürgeti a magyar vezényszót és szolgálaiti nyelvet, de amely hadba küldte fiait idegen vezényszóval is – győzni.

A magyar vezényleti és szolgálati nyelvre tehát a nemzetnek van szüksége, mert egy nemzet élete csonka és tökéletlen, ha a legnemzetibb intézmény, a haderő, nemcsak ki van kapcsolva a nemzeti élei kötelékéből, hanem berendezésében épenséggel ellenkezik legéletbevágóbb érdekeivel.

Nem akarunk itt kiterjeszkedni arra a békés küzdelemre, amelyet folytattak a tizenharmadik század óta hírneves magyar katonavezérek s az országgyűlés e kérdés körül. Utolsó hatalmas föllobbanását e nemzeti vágnak a legutolsó koalíció követeléséinek mozgalmában és sajnálatos kudarcában láttuk. Deák Ferenc kiegyezése megmentette nekünk elvben *a magyar hadsereget*, mint a közös védőerő kiégésítő ré-

szét. Ugyanaz a törvény azonban *a vezérletet és vezényletet* Ő felsége a király jogkörébe utalta, Ő felsége pedig mindeddig a hadsereg szükséges egységének az érdekében vonakodott a nemzet ismételt kívánóságát teljesíteni azzal, hogy elrendelje a magyar hadsereg e reformját, sőt súlyos és veszedelmes konfliktusoktól seán riadt vissza, nehogy megbolygassa ezt a dogmatikus hittelt fentartott egységet.

A mostani háború, melynél nagyobb és veszedelmesebbet Ausztria császárai sem láttak, ezt a dogmát babonának, tartalom nélkül való előítéletnek tüntette fel. Hiszen német ezredek együtt küzdöttek osztrákokkal, együtt magyar honvédekkel és törökökkel, bolgárokkal. A vezényleti nyelvnek nem egységes volta volt ez, hanem valóságos bábelje. Ellenfeleink táborában is franciák, portugálok, angolok, orosz, szerb és oláhok, most már görögök is küzdenek. De vereségüket nem a vezényleti nyelv különbségének köszönik, mint ahogy minket is a győzelmünkben nem akadályozott meg a magunk helybeli bábelje. Ezzel az argumentummal tehát ezentúl már nem lehet ellenünk okoskodni.

De a háború egy másik nagyértékű argumentumot is szolgáltatott nekünk. A magyar katona, és nemcsak a közös, hanem a honvéd is, sőt népfölkelőink, is, világra szóló hírt szerzett szagának hűségével, megbízhatóságával, kitartásával és döntő erejű vitézségével.

És ki meri még kétségbevonni, hogy ebben fő tényezője volt az ő magyar volta, nemzeti tradíciója, magyar zászlója és kokárdája és magyar katonadala, amellyel a csaták mezejére indult.

Minden értelmes gondolkozónak egy-kettőre be kell látnia, hogy Ausztria és Magyarország területi biztosságának, magának a trónnak a háború véres tanulságai szerint-első és főérdeke, hogy a magyar katonaság, a magyar nemzet e hatalmas harcikészségét szervezze, állami céljai számára biztosítsa és legfőbb potenciájára emelni iparkodják.

Nekünk ez a dolog nem volt újság. Százszor írtuk és hirdettük előre, nem a háború tanított ki-

bennünket róla, az csak megbizonyította a mi igazságunkat megcáfolhatatlanul az egész világ előtt.

A háború után e szerint a *magyar királynak* alig lehet sok sürgősebb dolga, mint hogy a magyar katonai virtust egy nemzeti intézmény keretében szervezze trónja, birodalma és minden nemzetek békés jövőjének védelmére. Ez a szervezés pedig józanul nem állhat másból, mint hogy a magyar hadsereget bele illeszse szervesen Magyarország nemzeti életébe. A múlt század híres osztrák költője mondta ki a nagy szót: In deinem Lager ist Österreich! Ausztria a te *táborodban* van. Ezt a fölfogást tartották eddig Bécsben. Nem nép, nem nemzet volt Ausztria, hanem, a hadsereg volt Ausztria. Nem is a magyar király tagadta meg a karaktert a magyar hadseregtől, hanem Ausztria császára. De ma nem zsoldos hadsereg vigyáz Ausztriára, hogy szét ne hulljon, nem is kényszerűjoncozás nyolc évi szolgálattal, hanem általános védőkötelezettség alapján az, osztrák népek és a magyar nemzet. És láttuk annak is próbáját, hogy Ausztria népeivel szemben a magyar nemzet egységes volta mily hatalmas lendülettel adott diadalmas lökéseket a csatáknak. Mit lehet vajjon még józan elmével fölhozni az ellen, hogy a magyar nemzet régi vágya be ne teljesedjék ilyen próbatételek után?

És itt igenis lehet jutalmazásról is beszélni. Mert hiszen a király elhatározásán fordul meg a dolog. És miért ne higyjünk IV. Károly király fiatal szívének nagylelkű, impulzív erejében? A magyar nemzetnek igenis méltó és korszakos jutalma lesz az, ha megkapja magyar hadseregének magyar karakterét. *Mia-âen* magyar ember szíve feléje fog repdesni az ifju királynak. A nemzet lelkes öröme és hálája fogja köszönteni. És tenger áldozatunk, elfolyt drága vérünk özöne, minden szenvedésünk méltó jutalma lesz, ha koronás királyunk ezt a zsákmányt hozza el nekünk a háború iszonyatos viharaiból, ahonnan mi neki dicsőséget, trónja és családja biztosságát, országai határának épségét és ellenségei gyászos kudarcát hoztuk el.

Ám törjék a fejüket az arra hivatottak, miképen lehet az egyes vitézeket címmel, avagy pénzzel, elisme-

réssel, ranggal, nemességgel emlékezet okáért megjutalmazni: a nemzet jutalmáról megfélekedezni bűn és kárhozat volna. Mert a nemzeti lélek él a nemzet vitéz fiaiban s a fiaikat ebben a lélekben megtartani, sőt meggyarapítani nem lehetséges csak magának a nemzetnek dicsőbb fölemelése által.

A próféta

Budapest, 1917 aug. 14.

A próféta, aki eddig legszilajabbiul hirdette azt általános választójogot összes radikális jelzőivel, és aki legmerészebben szállt sikra az ántánt-politikáért egész a esetekig, és aki időközben Ő felsége személye körüli miniszter lett: Batthyány Tivadar gróf, az új pozsonyi főispán – Hegyi Gyula – beiktatásán ma beszédet mondott, és persze a választójogot beszélte, de ezúttal a magyar szupremácia szempontjából. A nemes gróf azonban mióta miniszter is, nem lett bölcsebb, és amilyen merész, sőt vakmerő a programja, oly nagy szerény- és igénytelen ő maga önönmagával szemben, mit kor az ember azi okait kéri tőle számon.

Azt mondja mindössze, hogy eddig a magyarságot féltették a munkásosztály választójogától, de most már nem féltik; és azt mondja, hogy általában a magyar szupremáciát féltik az ő programjától, de úgy mond, igazán gyenge lábon állna az a nemzet, amelynek nemzeti szupremáciáját s intelligenciája vezérszerpét kellene féltene a jogok – kiterjesztésétől.

Ez bizony hatalmas érvelés, mely meg van még koronázva azzal, hogy ha a magyar nemzet ezer és azon túl is még további ötven évig fenn tudta tartani szupremáciáját, akkor nem kell ezt a szupremáciát féltene az általános titkostól sem.

Ez bizony nagyon rozoga kiérvelés. Így diákok érvelnek a tízperces szünetek alatt, mesterlegények a szakszervezetben, de nem politikusok, nem miniszterek, nem éppenséggel államférfiak. Ezzel szemben voltaképpen csak egy méltó ellenérv van, ez: hogyan is tudott hát Magyarország a maga szupremáciájával ezer évig és még ötvenig fennállani az általános titkos

– *nélkül?* Ez épp annyi értékű argumentum, mint a Batthyány gróf uré.

Nem lát-e a gróf úr a történelemben tönkre ment országokat és bukott nemzeteket, amelyek néha ezer évnél tovább is fenn tudtak állani, sőt virágozni is tudtak. És vagyok olyan lojális (megengedhetem magamnak a luxust, mert álláspontom gazdag az érvekben) vagyok olyaai lojális, hogy elismerem: egyszer tönkre mentek, mert nem tudtak a korral haladni, egyszer meg tönkrementek, mert nagyon kaptak a kor szellemén, s olyan adagolásban szedték be az orvosságot, amely ölü méreggé vált szervezetükben.

Nézzen oda Franciaországba a ominiszter úr: Nagy demokráciája és általános szavazati joga nem akadályozta meg abban, hogy ebbe a háborúba belekezdjen. És mikor felelős hatalmai a végső kétségbeesés erejével próbálják meg a hadiszerecse megfordítását: íme a demokrata pártok gáncsot vetnek nekik és válságba döntik az országot, meáynek férfiereje az ellenséggel viaskodik.

És nézzenek át Angliába. Ott ugyanaz, a játék Henderson és Lloyd-George között.

És nézzenek át Oroszországba. Ha a jogkiterjesztésben olyan bűvös erő rejlenek, aminőt neki Batthyány gróf úr tulajdonit, atkkor az orosz birodalom ma nagyobb hatalom, virágzása csodásabb volna, mint valaha volt. Mert ott ma mindenki – a cárt leszámítva – minden jogok és szabadságok teljes birtokában van. Gyönyörűség nézni, mily bukfenceket hány, mily terrorizmust gyakorol, mennyi vért ont és mennyi zendülésben tomboil a nagy orosz szabadság és demokrácia. Ez a buta birodalom is meg volt ezer esztendeig, leigázott annyi területet, mint tízszer Európa, termelte a félelmes pánszlávizmust, réme lett Európának, vesízeldelme Ausztriának és Magyarországnak, kazánfűtő ördöge a Balkánnak, hóhéra Törökországnak és egy pár tucat apró népnek és fajnak, szóval félelmes és hatalmas, a nyugati vezéráilamok kívánatos szövetségese mindaddig, *amíg maga is lánccsörgető rab lett.* A mint pedig a szabad demokrácia a maga radikális formájában rálehel, azonkép hull szét alkotó elemeire, bomlik meg minden rend, szakadoz minden kötelék és

a szabadsághősök, a demokrata vezérek, a forradalmi nagyságok: Kerenszki és a hozzá méltó tábornok, Kornyilov a cárizmus legrészegebb és legszilajabb vérfertőzősével, mészáros- és hentesmunkájával esik neki a féleszű testvéreknek – civilnek és katonának egyaránt, – akik komolyan vették azt, hogy most már csakugyan szabadok és egyenjogú polgárai Oroszországnak.

Az ezer év semmi, ha a nemzet egy generációjú végül elveszti az eszét, magyarán megbolondul és kirúgva lába alól annak az ezer esztendőnek a szelleméi, hagyományait, erkölcsét és történeti folytonosságát, a nemzetet mint egy szabadon elővezetett lovat löki és kergeti a kor veszett versenyébe.

Valamikor, Nagy Lajos, Mátyás király idejében, a magyar paripa vezetett a világversenyben. Ma ilyenre csak politikai trénernek gondolhatnak, akik általános titkossággal doppingolják a nemzetet, hogy fusson esze nélkül, ha leroskad is a cél előtt. Komoly emberek tudják, hogy ma szerényebb mértékkel kell élnünk, éppen azért, hogy élhessünk és később újra a *mezőny* élére kerülhessünk.

A háborús uszítók

Budapest, 1917 aug. 12.

Két jelenség köti le manapság nyilvános életünkben a figyelmet. Az egyik a radikális választójog körüli mozgalom; a másik az a buzgóság, mondhatnók merészség is, mellyel egy csomó sajtóorgánum tudva vagy nem tudva, szántszándékkal vagy öntudatlanul a béke ürügyén ellenségeink szándékait szolgálja. És hadd emeljük ki mindjárt, hogy ez az ántántos buzgalom annál nyilvánvalóbb, mentül radikálisabb az illető sajtóorgánum belső politikája.

Ki kell egészíteni ezt a megfigyelést azzal, hogy a demokratiko-radikális ántánirányzat párhuzamosan fut a közös külügyminiszter dicséretével. Ezzel a különös jelenséggel foglalkozik berlini levelezőnk alábbi cikke. Mintha láthatatlan ikezek éket akarnának verni a középeurópai szövetség egységébe. És mintha idevaló erők mutogatnák ki azokat a finom, közönsé-

ges szemnek szinte láthatatlan hézagukat, amelyekbe a veszedelmes ék élet belehelyezni lehetséges, hogy tovább lehessen sikerrel feszegetni a háború eddigi eredményeinek egyik szilárd alapját.

Azt gondolom, szükségünk lesz amaz államférfiaink legfőbb gondjára, akik, a középeurópai szövetségi alakulás apostolai és művészei voltak a lefolyt évtizedekben, hogy az érzelmeknek és meggyőződéseknek ez a lazulása, mely a jelenségekben mutatkozik, végzetessé ne váljék. Elvégre a mi radikálisaink és ijedős diplomaták hiába hirdetik a stockholmi jelszót a hódítás és annexió nélküli békéről. A háborúban kettőn áll a vásár és amíg ellenfeleinlk nem tágítanak attól, hogy Szerbiát helyreállítják s oda adják neki déli megyéinket, Oláhországnak meg Erdélyt és egyebet, Csehországnak, amely hű szövetségesük volt a háború alatt, felsővidéki megyéinket, s Ausztriát is, eldarabolják és lefaragják, – addig vagy példátlan oktondiság vagy hazaárulás nekünk kárptólás- és hódítás nélküli békével bolondítani közönségünket, meglazítani kitartását, szítani elégtelenségét és megfosztani ama lelki energiájától, mely nélkül ezt a háborút sikeresen befejezni nem lehet. Ellenségeink pedig még tegnapelőtt ezt a programot hirdették háborújuk céljául. Ezzel szemben tehát a hiú szentimentális vagy képmutató békeapostolaink – és mindazok, akik nem önvédelmi háborúnk elkeseredett folytatását követelik, voltaképpen nem egyebek, mint háborús heccelők. Mért itthon lohasztják a harci kedvet, az ellenségeinkét pedig fokozzák ezzel a maikinációval. Katona-emberek azt mondják, ezeknek a békedemagógoknak már is sikerült a háborút egy további esztendővel meghosszabbítani.

E dolgokról elmélkedve pedig az a kegyetlen gondolat támad fel bennünk, hogy mind ez az úgynevezett demokratikus világáramlatnak az érdekében történik. Ezt még elgondolni is rettenetes. Megbántani élet-halál küzdelmében a nemzetet csak azért, hogy azután egy hatalom vágyó radikális csoport legyen úr az országon, esetleg az ország romjain, az összetört nemzetten.

Nem állhat becsületesebb feladat a komoly ma-

gyar hazafiak előtt manapság, mint elhalasztani minden az égető napiszükségek körén túl menő tervet a háború utánra és összeszedni a nemzet minden erejét a háború sikeres befejezéseért. Itt igazán parancsolóan áll rajtunk a latin közpélda szó: *si vis paceni, para bellum*. A békét csak az csinálhatja meg, aki el van szánva a háborúra s ha már benne is van, akkor nem gondol egyébre, mint hogy győzzön.

A válság komédiája

Budapest, 1917 aug. 16.

Igazán nem tudom, milyen benyomást tesznek az olvasóra a válsághírek, melyekkel a lapok tele vannak. Ha tréfálkozó kedvében lehetne az ember az ilyen felfordult világban, azt mondanám, ez is nyilván az általános világáramlat szellemében történik, nehogy lemaradjunk a világfejlődés expresszvonatáról. Angliában két, Franciaországban három, Olaszországban három, Oroszországban vagy tíz válság volt, mióta a háború dühöng. Szégyenletes elmaradottságra mutat a világáramlattal szemben, hogy nálunk eddig csak egy volt. Igaz, hogy jobban álltunk a sors és isten kegyében, amíg egy se volt. De a politika célja most nem az, hogy jól álljon dolgunk, hanem hogy a világáramlattól el ne maradjunk. Hogy mi történik velünk, az a demokráciához és radikáliizpiushoz címezett magyar királyi vesgyeskereskedésre nézive mindegy.

A szíves olvasó, akit soraim elején említtem, szemmeresztve mondja: mit, új válság? Hiszen még a minapinak sincsen vége! Egypár miniszter még nincs is azon a helyen, ahova szánták vagy ahova magát szánta, egypár meg megszavaztvat ugyan megvan, de kinevezve még nincsen. Egy válság ma ezekre az izgatott urakra nézve a büntetőtörvénybe ütköző cselekvény lenne, mert valóságos magzatelhajtás lenne. Meghalnának mielőtt megszülettek volna.

Pedig alig volt még kormánynak kényelmesebb-politikai helyzete. Egy, konglomerált, apró pártokból snekanice összerótt parlamenti kisebbségre támaszkodik, mellyel szemben áll egy parlamenti többség. Ez

azonban a háború erkölcsi kényszere alatt kijelentette, hogy semmi akadékot a kormány elé nem gördít, sőt pozitíve is hajlandó támogatni a minisztériumot minden az ország közvetlen érdekét szolgáló ügyben, csak a választó jogot ne erőszakolja a napirendre. Nagy bajára azonban a kormánynak, vegyes érzelmű, irányú és meggyőződésű hívei semmiben sem értenek egyet, csak éppen abban, hogy az országot demokratikusan ki kell építeni. Mihelyest azonban ezzel is tényleg foglalkoznak, azonnal ebben sem értenek egyet. Így nem tudnak mit kezdeni. Miniszterelnökük a nagy labdarugó játslztmában kimerült és szeretne szabadulni a társaságtól. De hát ez a társaság az a török, akit magának Esterházy Móric gróf fogott s aki most – nem ereszti. Ő hát felküldte a királyhoz maga helyett Vázsonyi Vilmos minisztert, hogy fejtse fel ott a dolgok állását. Vázsonyi, mint bécsi tudósítók jelentik, fel is fejtette s azt magyarázta, hogy itt semmi sem fontos, csak a választójogi reform, mindenek felett azt kell megcsinálni, még esetleg új választások árán is. Őt nevezzék ki egyelőre választójogi miniszternek, Esterházy pedig, ha fáradt, menjen pihenni, míg a fürdőévad el nem múlik.

Látni való, hogy Vázsonyi Vilmos ennek a kabinetnek a tengelye. Valamikor igen érdekes dolog lesz az ő miniszterségének a történetét megírni.

Kinevezték igazságügyminiszternek azzal, hogy ez csak ideiglenes dolog. Csakhamar azt kezdték beszélni, hogy nem ideiglenes. Ez izgatottá tette a közönséget, hát megcáfolták. Hogy a cáfolatnak is igaza legyen, most csakugyan kinevezik választójogi miniszternek... De ez is csak ideiglenes. Azután megint visszamegy igazságügyminiszternek.

Ez az egész játék pedig nyilván mutatja, hogy az ő ambíciója és követelése volt és marad az igazságügyi tárca. De ettől kezdetben meg voltak ijedve. Miképen fogadja a közönség az első zsidóminisztert éppen az igazságügyi tárcában? És miképen fogadja a cinikus és erőszakos védőügyvédet a – bíróság? Ezek a kérdések voltak az aggodalom forrásai. Erre találták ki az – ideiglenességet. Valóságos próbaménnek vezették elő

ezt a merész, vitriolszavú, snájdig demokratát. Ha felveszi a nemzet, jó. Ha nem veszi fel, ott van visszavonuló kisajtnak azt ideiglenesség.

De nem ismerték a magyart. Vázsonyi egyéniségében annyi az eredetiség, az erő, a sajátos szellem, a politikai bátorság, a céltudatosság, a cinikus fenhéjázás, a *szónoki* készség, az ötlet, éle és elmesség, annyi az alapos tudás, az értékes ambíció és a csábító hiúság, hogy bizony ő közéletünknek ma egyik legérdekesebb alakja. Meggyőződése ingatag, több benne a védőügyvéd fufangja, találmányosága és alkalmazkodása, mint az államférfiúi hivatás és nemesebb becsvágy; dogmája a demokrácia, amely természetesen igen rugalmas fogalom; mert elfér benne minden velleitása az arisztokratikus államformának, amennyiben csak állami, politikai demokráciát hirdet, ahelyett hogy társadalmi demokráciát próbálna csinálni. De ismétlem, közéletünk egyik legérdekesebb alakja, így hát itt-ott dohogtak ugyan kinevőzése ellen, de a magyar közvéleménynek esze ágában sem volt a kinevezés ellen demonstrálni. A nemzet nem utasította el a próbamént. Ekkor aztán rögtön híre ment, hogy meg is marad tárcája birtokában.

Hogy most mégis úgy van, hogy ideiglenesen átadja másnak s ő ideiglenesen választójogi miniszter lesz, ez részben bizonyos szeggy enlősségből esik. Mert hiszen tagadták hivatalosan, hogy állandósítja ideiglenességét. Másrészt onnan van, hogy a nagy labdarugó párti, mely eddig az új minisztérium összes erejét, idejét, munkaképességét és gondját igényelni vélte, még most sem ért véget. Berúgtak egy tucat főispán-goalt, egy féltucat államtitkár-goalt, egypár ideiglenes miniszter-goalt. De még egypár tucat goal főispán hátra van goalnak. És egy-két államtitkár is és egy-két ideiglenes miniszter is és Vázsonyi végleges igazságügyministersége goalnak. Míg ez mind berúgva nincs a siker kapuján, addig minden függőben van; a koaleált kormánypártok gyanakodva és versengve néznek egymásra és most jön rajok Vázsonyi a válaszitójoggal, mint bunkóval, hogy a fáradt miniszterelnök helyett csatarendbe terelje a játékos hadat. Csak előbb, mondja a válság dolgában tegnap kiadott kom-

müniké, be kell rúgni a hátralévő goalokat. A míg ay meg nincs, addig nem lehet a kormány bukásáról beszélni. Mert hiszen hogy bukják meg egy kormányt, amely még kinevezve sincs egész teljességében.

A szomorú valóság azonban az, hogy az a kormány halva volt már születése percében, meg volt bukva, mielőtt megalakult volna.

A még szomorúbb pedig az, hogy Magyarország nak kedve és ideje van ilyen ledér és léha politikai játékokra, amikor körülötte lángban áll a világ.

A római pápa

Budapest, 1917 aug. 18.

Egy megszúfolt budapest-fiumei gyorsvonaton ketten ültünk egy félszakaszban: néhai *Kornfeld Zsigmond* báró meg én. Sokat kellett egyidőben ezen a vonalon járnom, de emlékembe vésve ez az egy út maradt meg, a többinek a benyomásai elmosódtak. Kornfeld Zsigmond báró nagyon szeretett Rómába járni. Megfordult ott majd minden évben legalább egyszer. És én soha embert nem hallottam oly lelkesedéssel, majdnem rajongással beszélni Rómáról és a pápaság intézményéről, mint ezt az érdekes, penetrans itéletű és fogékony elméjű embert. Ami annyira megragadta s megtermékeiitette az ő elméjét, természetesen koncentrikus hatása volt a pápa magányos fedelmi állásának, a Szentpéter-templom óriási boltívei alatti húsvéti ájtatosságok extatikus jeleneteinek és a pápaság intézményének, mint a föld kerekiségén gondolt egységes lelki viláგuralomnak.

Mikor pedig ma látom azt a hatást, amelybe a világot belesodorja a római pápa újabb békeszerző kísérlete, mintha néhai Kornfeld báró hangját hallanám, amely versenyre kelt az éjjeli vonat dübörgésével s mintha látnám a szakasz félhomályában a lelkesült ember delejes szemének villogását s nem volnék meglepve, ha egyszerre megcsendülne egy a sír mélyéből előtörő hang, az övé, és mondaná: Ugye, megmondottam!

Ebből természetesen nem az következik, hogy

most a pápa szavának sikerülni fog megteremteni az óhajtott békét. De nevezetes dolog az, hogy a nemzetközi szervezett szocializmusnak, a legmodernebb idők ez intézményének az összes európai újságok által irtóztató trombitaszó mellett propagált és reklámozott, hónapokon át erőszakolt békemunkája máig se tudott komoly alakot öltetni és még mindig csak papiros-valóság: addig a legrégebb európai intézmény, a pápaság egy darab papirosa, egy okmánya, mondjuk jegyzéke, izgalomba hozza a világ közvéleményét és erősen befolyásolja azt, ami véres napjainkban a világ számára forr és fő a história izzó katlanában.

A pápa állítólagos békejegyzékét még nem látuk, érdeméhez tehát nem is szólhatunk. Azt sem tudjuk e pillanatban, létezik-e jegyzék, melynek: tartalmáról hírek jelentek meg: melynek keletkezéséről, előzményeiről, sőt munkatársairól és állítólagos sugalmazóiról is értesüléseket adnak ki; melynek tendenciáját gyanakodással és gyanúsítással kísérik, eshetőleg hatását mérlelik. Ha a pápa csakugyan tett megfelelő puhatólózás és előkészítés után ily lépést, annak értékét már mutatja az a hatás is, amelylyela küzdő felek fogadják; az izgalom, amelyet kelt s a sok remény és nem kevés aggodalom, amely hírére fölkel és feléje tódul.

A katolikus ecclesia militans látható feje mindenestre annak a szellemében dolgozik, akinek földi helytartója, amikor a békéért küldi szavát a háború iszonyú zsvájába. Bármi fönkelt is ez a szózat, a háború pokoli lármája el nem fog hallgatni tőle. Hiszen a pápa is Dávid szavával megy a pusztító fegyverek sokasága ellen: nem dárdával és karddal, hanem *Isten nevében*. Parittyájában nem kő van, amely sebez, hanem a béke, mely gyógyít. Nem is a Góliát homlokát célozza meg vele, hanem a szenvedő emberiség szívét.

Egy szóval, éppenséggel nem gondoljuk, hogy a római Szentatya békítő szava meghozza a békét. Ragaszkodnunk kell ahhoz a tapasztalati igazsághoz, hogy a békét a harcmezőn kell keresni. A legjobb és legbiztosabb békeszerzők a csatázó hősök és a zseniális hadvezérek. Amíg a harcos felek közül az egyik,

ha csak magában is, nem érzi megszületését, földeregetését a gondolatnak, hogy az ereje meg van törve, addig az ilyen harcban nincsen sikeres békekötvetítés.

Ha a megismerés e pillanata ellenfeleinkre nézve elérkezett, akkor a pápa meghozza a békét. Ha azonban van még rá mód, hogy magukat és szövetségeseiket csalóka reménnyel, imbolygó lidércfényekkel tovább tudják biztatni: akkor a pápa akciója korai, akármily föltételei legyenek a fölkinált békének.

De ekkor sem céltalan, ekkor sem haszon nélkül való. Mert ha a parittyá nem teríti le a háború Góliátját, akkor is a Szentatya szándéka, a vatikáni aggastyán szava bémegeyen a szorongatot, a megpróbáltatásokban szenvedő és pusztuló emberiség lelkébe és oly erkölcsi erő szele fog, az ő sóhajukból kelve útra, végig fűjni a világon, amelyet mindenki megérez és mely ha nem hozza meg egyszerre a békét, de érlelni fogja ihletett erejével hatalmasan, ellenállhatatlanul, mert elfűjja az őrvongókat a fórumról, akik a háború mesztereit voltak s jogaiba lép az erőszak helyén az igazság, a gonoszság helyén a jóság, a gyűlölet helyén a szeretet.

Demokrátavilág

Budapest, 1917 aug. 18.

Virágba borult a demokrácia Magyarországon. Egyenlőjogúvá teszünk a választáson mindenkit, de magunkat megkülönböztetjük a közönséges halandóktól. Hasábokat foglal el a hivatalos lap mai számában a kereszt, rendjel és a kitüntetés kisebb-nagyobb formája. A demokráta minisztérium, minden tagjának a mellére kerül csillag, kereszt, szalag és egyéb ragyogvány; a minisztériumokban tömegesen szakad a tisztviselőkre a fejedelmi kegy jelvénye. Az új érának minden nagyobb állásba került bajnoka dekorálódik, egész a főrendiház új elnökéig. Természetesen semmi sem természetesebb, mint hogy a képviselőház elnöke – kimarad a nagy tisztességből.

Elvégre Ő nem divatos értelemben vett demokrata. Egyszerű, természetes, nyájas úri ember, aki nagy állását kényes körülmények közt díszszel és tapintattal tölti be és föladatának fényesen felel meg. És ha komolyan kell vennünk azt, hogy a kitüntetésekkel érdemeket kívánnak elismerni és jutalmazni, alig tudunk az új érában érdemesebb embert Szász Károlynál, az egyetlen, aki eddig emberül megfelelt annak, amire vállalkozott.

De hol keressük a kormány tagjainak az érdekeit? Pár hónapja, hogy a hatalmat elfoglalta s még teljesen véglegesen megalakulni sem tudott. Ellenben feje már is megingott és – pihenni megy, hogy vissza se térjen többé a sok gazdát látott budavári Sándor-palotába. Belefáradt, belebetegedett már a megalakulásba. Bele a személyi pretenziók és ambíciók kicsapongó kultuszába, amelynek szolgálata türelmét kimerítette, kormányzó kedvet ehette, izlését provokálta. Elhiszem, hogy szizifuzi munkát végeztek abban, hogy végre meg tudtaik egyezni az állások, hivatalok, méltóságok sokaságában egymás és híveik közt való felosztásában és méltányolnám is azt a buzgóságot, mellyel ezt a nagy és terhes munkát meg kívánták jutalmaztatni a mai kitüntetésekben. Annál is inkább hajlandó volnék erre, mert igazán, akárhogy keresem is, rövid pár hónapi működésükben semmi olyan eredményt, olyan elvégzett munkát, oly megoldott feladatokat nem találok, amely rászolgált volna az elismerés és kitüntetés ilyen tömegére. De egy bökkenője van ennek a dolognak.

Hogy jut egy hivalkodó demokrata-rendszer ahhoz, hogy működését rendjelek és más (kitüntetések szerzésével és osztogatásával inaugurálja? Mint az ágról szakadt, állást kereső ember, aki végre bejut valami hivatalba és azon kell kezdenie a dolgát, hogy *előleget* kérjen csak ezután teljesítendő szolgálatokért.

Én legalább is azt vártam, hogy Magyarország demokratizálását Vázsonyi Vilmos azzal fogja kezdeni, hogy javaslatot készít az arisztokratikusabb idők efféle cifraságainak, udvari kegyjelvényekéik és ósdi intézményeknek az eltörlésére. Ahelyett íme az első osztályú polgári hadi érdemkeresztet akasztatja a saját

nyakába. Ha még legalább nem polgári (burzsoá), hanem demokrata hadikereszt volna! Nem tudok rá esetet a régi osztályuralkodó, reakcionárius, bőrkabátos, új- és ókonzervatív kormányok idejéből, sem királyi név- és születésnapokról, sem trónörökös születésnapokról, se millénium, se két koronázás ünnepéről, amelyet láttam, hogy ilyen zápora szakadt volna le a hatalom boldog tulajdonosaira és részeseire, mint erre a demokrata kormányra, a világrámlatok és a világbolondítás e radikális napjaiban, ma!

Persze, a *Budapesti Hírlap* egy mérsékelt irányú újság; politikai meggyőződése a história tanultságai-ból fakadt és a történelmi hagyományok talajából táplálkozik. Minden távolabb áll tőle, mint hogy a magyar nemzeti, monarkikus állam intézményei, szokásai, berendezései, szimbólumai,- jelvényei, tehát kitüntetései, rendjelei stb. iránt .a tiszteletet meg akarja ingatni. Egészen bizonyosnak tartom, hogy e tekintetben Vázsonyi Vilmos egészen ellentétes nézeteket vall a Budapesti Hírlapéival. Azt is ideírom, hogy bizonyosan van a kitüntetettek között sok érdekes ember, aki a mai kitüntetésére is rászolgált. Hogy többet ne mondjak, itt van *Arz* tábornok, a vitéz hadvezér, akinek bevonulását a főrendiházba minden magyar ember örömmel és büszkeséggel fogja nézni. De ez a tömeges és mohó demokrata kitüntetés (mintha attól féltek volna, hogy elkésnek vele, ha nem sietnek), kínos, sőt majdnem komikus benyomást tesz az emberre.

Hogyan? Hát nem veszik észre ezt a fonákságot? Agyon akarják demokratizálni szegény Magyarországot; tele van a szájuk a demokratiko-radikális választói joggal, melynek feladata, hogy végre jogához jusson mindenki és megszűnjék minden egyenlőtlenség ember és ember közt s akkor egyetlenegy napon megjegyeznek egypár ezer embert, hogy ezentúl különb legyen a többinél; hogy ünnepen, templomban, ahol a sokaság összegyülekezik, megjelenvén, mellére tűzze niegkülönböztető jelvényét, mely azt hirdeti csillogó ércben és cifra pántlikán, hogy igenis, *nem* vagyunk egyenlőik.

Azt tartom, képtelenség, sőt ostobaság, de még

erkölcstelenség is demokratizálni az *államot*, ellenben nagyszállásban tovább fejleszteni a *társadalom* arisztokratikus gögjét, hiúságát, vetélkedését és egyenetlenségeit. Egy arisztokratikus társadalom nem alkothat és nem tarthat fenn demokrata államot. Ez egy hazug és iképmutaló helyzet lenne. A demokratizálást a társadalmon kell kezdeni. Mert ahol a falusi mesterember, mihelyt egy kis tőkére tett szert, mindjárt szalad egy-két lánc szőlőt vásárolni; ahol a kereskedő, ha meggazdagodott, nem országos vállalatának nemzetközi kereskedelmi vállalatáá fejlesztését tartja céljának, hanem siet fölcsapni – földbirtokosnak; ahol esze nélkül szaladgál mindenki, aki bizonyos módra vagy tekintélyre tett szert, – királyi és udvari tanácsosság, képviselőség, nemesség, báróság, főrendiség után és nem a közszolgálatot tekinti munkája céljának, hanem a közszolgálatokért járó jutalmat és ikitüntetést; az ilyen országban a demokratizálás, és radikalizmus is csak komédia; nem cél, hanem eszköz, amellyel hatalomra, befolyásra, vagyonra, kitüntetésre, rendjelre, állásokra törtetnek az emberek. Demokratikus társadalom nélkül a demokratikus állam hóbort és fából való vaskarika.

Nincsen jogunk a világáramlatokat, a radikális választójogot, az ország demokratizálódását komolyan venni férfiak ajkáról, akik addig, míg a szegény embert bolondítják az egyenlőség fényes jelszavával, magukat teleaggatják az arisztokratikus államrend csillogó, csilingelő jelvényeivel.

Szent István napja

Budapest, 1917 aug. 18.

A vasárnapi munkaszünet folytán hétfőn, Szent István király napján nem jelennek meg újságok, ennél fogva a mi mondanivalónk van ezen a napon, azt már ma kel elmondanunk. A soient király, kinek igazságos jobbát, mint nemzeti ereklyét e napon körmenetben, hordozzák meg Budavára utcáin, negyedik éve már, hogy harcban látja az általa megfundált birodalmat. Élet-hálálharcban azoknak a határoknak épségét, amelyeket már az ő kardja is védelmezett. Harcban

annyi ellenség ellen, amennyit egyszerre egy királyunk se és a magyar nemzetnek ezer év óta egy nemzedéke se látott maga ellen. Harcban, amely úgyszólván a világ új sorsát dönti el, melynek eredménye új szelepeket oszt ki országok és nemzetek közt, új arculatot ad a mi földrészünknek, sőt tán távolabbi világrészeknek is. Gigászi harcban, milyenről az emberiségnek fogaim ti se lehetett eddig, melyhez képest a mi nagy háborúkat a világtörténet – trójai háborún innen – csak ismer, mind lezsugorodnak epizodikus jelentőségre. Harcban, mely a háború eszközeit, a fegyvernemeket oly fantasztikus formákkal szaporította meg, minőkről szent örületű költőnk fantáziája sem látott álmokat. Harcban, melyben ég, föld, levegő, víz – minden mozgósítva s a modern tudomány jármába fogva van. Harcban, amelyben az emberi lángelme csodaötletési, mesébe illő alkotásai, soha nem látott hatalma, ereje és vakmerősége kápráztatja el nemzedékünket. Harcban, ahol ugyanazokban a pillanatokban az embernek isteni adományai és brutális állatiasága rettentő verseny futásban láthatók. És mikor egy szebb és tökéletes világból, ahol Isten jobbján a magyar fajnak hét fejedelmi szentje ül, első királyunk ez iszonyatos küzdelem kitöréseit, tűzokádó erejét, világpusztító tusáit végignézi: ott látja nemzetét nemzetek sorában, döntő szerepben megállani azt a helyet, amelyet ő jelölt ki, ő szabott rnteg és ő biztosított neki az európai népcsaládok, az európai civilizált nemzetek sorában.

Látnia kellett, mert hiszen onnan, ahol ő van ezer év szentjei, királyai, bölcsei, hősei és mártíriai társaságában, onnan keresztül látni korlátlanul időn és térségeken le egészen az emberek szíve fenekéig; látnia kellett, hogy elbízott hatalmasok, főnhéjázó nemzetek hetykén odaigérték vakmerő és felfuvalkodott hitványoknak az ő birodalma teste részeit prédául. És látnia kellett, hogy a magyar a maga szövetségeseivel e hitványokat megalázta, ál amukat összetörte, és nem sokalta se elíolyott iszonyú vértengerét, se egyéb áldozatait és látta, hogy a hatalmasok is eddig nem tudtak úrrá lenni rajta. Mert meg vagyon írva a mi sorunk könyvében, hogy a magyart csak önmaga puszt-

títhatja el; idegen nemzet, ha a magyar egyetért, soha, semmi erővel.

A bűvös erő pedig, amely ezt a mondatot igazsággá váltja, nem egyéb, mint az, hogy a magyar semmi viszontagságban, a megpróbáltatások semmi özönében soha el nem szakadt a maga múltjától, soha le nem tért históriája nagy alakjainak ösvényéről; soha el nem ejtette nemzete hagyományait, kultuszát azoknak, akik érte küzdöttek, szenvedtek és vértanú és hősi halált hallak.

Szent István király napjának ünnepi körmenete, amelynek nimbusza és ihlete valláskülönbség nélkül uralkodik a magyar szíveken; a szent Jobb varázsa, amelyről a hadifogságban mártírhalált halt költő, a protestáns papicsaládból született, eredetileg maga is papi pályára készült *Gyóni* Géza a mai lapunkban olvasható megrendítő imádságot mondta messze számkivetésben, zokogó rabtársainak éppen most egy esztendeje Szent István napján: a szent Jobbnak ez az ünnepi körmenete úgyszólván évenként való megújítása annak a fogadalomnak, hogy a magyar történelem szelleméhez, irányához, hagyományaihoz; multunk szenvedéseéhez, vérünkhöz, mellyel ezt a földet minden szomszúságában oly bőven itattuk; nevünkhöz, nyelvünkhöz, magyar istenünkhöz mindenha hívek maradunk törhetetlenül és rendíthetetlenül.

És az idei Szent István-napi körmenet ragyogásába egy szokatlan fény is vgyül.

A *Budapesti Hírlap* közönsége kétségkívül meghatva olvasta vélünk együtt Csiláryné kedves, naiv egyszerűségében elbájoló kis történetét szerdai lapunk tárcájában a magyar nép ama hű gyermekeiről, akik huszonöt évig kuporgatták össze a költséget arra, hogy egyszer végre feljöhessenek Budapestre, Szent István napjára, a szent Jobb procecciójára – királyt látni. Csitáryné nem képzelt alakokról mesélt, hanem igaz történetet mondott el. És mintha profetikus ihlet szállta volna meg írói lelkét, a külső történetnél egy nagyobb igazság is foglaltatik meséjében. Mert akik az idén jönnek fel Budapestre Szent István körmenetére,

azok csakugyan ott fogják látni Szent István Jobbját kísérve a mi ifjú királyunkat, IV. Károlyt.

Lehet, hogy a királyi párnak sokat emlegetett valóságos lelke adta Ő felségének az impulzust erre az elhatározására. Lehet, hogy a végzetes idők lehe érintette meg s indította arra, hogy a sorsdöntő pillanatokban keresse a lelki kapcsolatot maga és az országalapító dső király szelleme közt, akinek a koronáját csak nemrég tették a fejére komoly szertartások közt és fejedelmi pompával. Lehet, hogy a magyar nemzetnek áldozatokban oly gazdag és példátlan hűsége és hősiessége sugallta neki a gondolatot, hogy egypár óráig együtt imádkozzék velünk szent királyunk árnyékában. Akármint legyen. A magyar nemzet meghatva fogja őt a körmeneten látni és egy szebb jövőbe vetődő fény fog róla reánk sugározni a körmenetből, melyben részt kíván venni. Örömben, búban eddig is együtt volt a magyar a maga királyával. Most egy harmadikban egyesüfítünk: *Az imádságban*. Mi érette, Ő érettünk! És Szent István király járjon közbe érettünk odafenn, hogy imádságunk a Mindenhaló fülébe jusson!

És vajha ebből az idei Szent István-napi királyi körmenetből szokás és hagyomány válnék, s valaminfr a nemzet e napra tömegesen ide szrokott vándorolni, azonképen maradjon hagyomány a király családjában is, hogy évről-évre e napon itt lássa egymást színről-színre a nemzet és első királya és a ki királlýá közölt az idő szerint utolsó királya.

Wekerle miniszterelnök

Budapest, 1917 aug. 20.

Mily meglepetés Szent István napjára. Mily fordulhat isten végzésiből, mondta az Öreg Vilmos, utóbb első német császár, mikor döntő győzelmek hírért hozták neki a francia harctérről. Az ember kételkedik a szemeiben és nem hisz a füleinek. Mily tényezők, mily befolyások munkája volt, hogy három hónappal ezelőtt, mikor mindenki Wekerlét várta, Esterházy jött és hogy most, amikor mindenki Andrásst tipelte, – Wekerle jött.

A miniszter-viselt államférfiak legpróbáltabb embere Wekerle, Ahogy ott lépni, fogni, köhögni és nézni kell, ahogy beszélni és ígérni kell: senki Európában nálánál jobban nem tudja. De ez világos és köztudomású volt három hónappal ezelőtt is. Miért nem jött akkor ez a – testben és szellemben egyaránt robusztus atléta? Miért kellett a legnagyobb gyakorlattal és legerősebb testi alkattai bíró ember helyett jönnie a legtapasztalatlanabb kezdőnek és olyan fizikumnak, amely harmadfél hónap alatt kibetegszik a nagy méltóságból. (Ámbár erős hitem, hogy nem testileg, hanem lelkileg betegedett ki belőle.)

De ezek már henye kérdések. Hozzá oly kérdések, melyek minálunk minden válságban felmerülnek s melyekre sohase tud senki se feleletet amint most már megint egy valósággal állunk szemben, de ezzel is szinte tanácstalanul.

Fel kell tennünk, hogy Wekerle megvizsgálta a helyzetet s tudomásul vette, amit a *helyzet* követel. Fel kell tennünk, hogy előadta azt is, amit ő követel s ezen az alapon jött létre a megegyezés és az ő miniszterelnöksége. A *helyzet* mindenekelőtt nyilván a *látszat megmentését* (pour sauver les apparences) követelte. Ezt jelenti az egész újdonsült régi minisztérium átvétele azzal a kijelentéssel, hogy a kormányban s programjában *egyéb* változás nincs. Ez az *egyéb* szó jelenti Wekerle személyét. Ez, ahogy mi őt ismerjük, elég, untig elég változásnak. De ez csak lassan fog kiderülni. Valóban, Wekerle nemcsak a legerősebb, de a legbátrabb emberek közé is tartozik elvben az országban. Én még órála se mertem volna feltenni, hogy még egyszer meg merjen próbálkozni koalíciós pártokkal, melyek az első koalíciónál egészen silányabb, melyek közt az ellentétek már megvannak és élesebbek, mint a régiéi voltak. Mert azt tartom, egyébként dicsőséges pályafutásának legszomorúbb és legkeserűbb korszaka az, amelyet a koalíció élén töltött el.

De hát ne fájjon nekünk az ő feje. Ő vállalta a dolgot és bizonyos, hogy az Ő energiája, céljainak világos tudata, nagy tapasztalása, diplomatikus tehetsége, hatalmas, összefoglaló politikai elméjének és

gazdasági zsenijének szolgálatában hamarosan éreztetni fogja hatását új környezetére.

E témával kapcsolatban három kérdés kéri a figyelmet.

Az egyik, miképpen foglalják állást az új fordulat tal szemben a pártok. Itt főleg a két legnagyobb párt: a többség és Apponyi pártja érdemel figyelmet. E tekintetben – hogy az ügy kissé tisztázódjék, szintén némi kis időre lesz szükségünk. Mert az új fordulat vinnyettája, hogy t. i. „*Egyéb nem változott*, egyelőre megakadályozza Apponyit és pártját abban, hogy – *menjen*, valamint meg kell akadályoznia a munkapártot is abban, hogy – *jöjjön*. Így a pártkérdés egy darabig függőben marad. De bizonyos, hogy ezen a téren vagy megindul a bomlás és új elhelyezkedés, vagy Wekerle is már megbukott vállalkozása pillanatában, mint ahogy meg volt bukva, amit annak idején meg is írtunk, az Esterházy-kormány, mert elégtelen okokból, irreális alapon, nem viszonyaink és a közérdek szükségéből, hanem beleavatkozó tényezők önkényéből született.

A második kérdés a – kabinet kérdése. Ha a pártok, melyek mögötte állanak, heterogének, ez semmi ahhoz képest, ahogy az egyes miniszterek egyénisége áll egymással szemközt. Tudom, ha Wekerle akarata érvényesül, akkor a magyar politika tengelyének az ország gazdasági érdeke kerül homloktérbe holmi bolondos népboldogító választási frázisok helyébe. Mert azon fordul meg az ország sorsa, hogy miként tudjuk a nemzetet gazdaságilag teherképesen átvezérelni a háborúból a béke föladataira. Ezt a feladatot pedig csak akkor tudjuk némileg ellátni, ha minden egyéb érdeket, minden ellentétet, minden más izgalmat pihenni hagyunk. Hogy miképpen fog Wekerle elbánni tudni kabinetje és pártjai aggresszív, sőt provokatív elemeivel: ezt fogjuk figyelemmel kísérni.

Már most a harmadik dolog, ami érdeklődésünket követeli, maga a lelépő miniszterelnök, akit sajnálattal látunk háttérbe vonulni. Mert nemcsak egy szimpatikus egyéniség, egy szeretetreméltó úr, de lojális ellenfél, nagy feladatokra is alaposan felkészült politikus, kiben tudás, tehetség és szándék harmoni-

kus egyensúlyban van és ki a gondviseléstől jobb sorsot érdemelt volna, mint hogy egy ilyen kabinetben és a pártérdekek és hiúságok ily tülekedésében törjenek össze illúziói.

A válságnak, mely őt homloktérbe dobta, titkai még földerítve nincsenek. Kél körülmény találkozott össze, amelyet a pártinlrika sikeresen fel tudott használni, hogy a közérdek szempontjából teljesen szükségtelen válságot annak idején felidézze. Az egyik volt az orosz forradalom és a vele parallel-futó stokholnn békekomédia. Mind a keltőt a nemzetközi szervezetek, a hírlapírói dobok és trombiták oly vásári koncertjével kísérték, hogy addig teljesen biztosnak látszó fejek is meginogtak és koronák is kezdtek behódolni a – viláágaramlatoknak.

Ez volt az egyik. A másik meg az, hogy Tisza e háború alatt oly kellemetlenné tette magát Bécsben, az udvaron és osztrák politikai körökben, hogy torkig voltak már vele. Mert Tisza István itthon a parlamentben lojálisan exponálta ugyan magát Bécsért és Ausztriáért, ott fenn ellenben állandóan veszekedett a magyar katonákért, a magyar befolyásért, a magyar élelmezés dolgáért, úgy hogy kapva kaptak rajta, hogy egyszerre két legyet ütnek agyon (kivált mikor magyar előkelő politikusok (támogatták a bécsieket): megszabadulnak Tiszától is és az általános titkos proklamálásával lekenyerezik a nemzetközietek.

Hogy mily bolondságot csináltak, azt az első pillanatokban nem is sejtelték. Most lassan kezd a dolog derengeni a tusakodó elmékben, ez rejlik, azt hiszem, Wekerle eljövételében.

Hogy mit *ígért* Wekerie a királynak, azt persze nem tudom. Hogy mit *ígér* magának, azt még úgy se tudhatom. De tudom, hogy nem rajta múlik, ha ígéreteit nem tartja meg. Vannak a világon, különösen a politikában, még Wekerie ígéreteinél is – bizonytalanabb dolgok, amelyekre el kell készülvé lenni neki is, nekünk is.

A népgyűlölő Tisza-rendszer

Budapest, 1917 aug. 23.

Ez is a demokrata blokk minapi határozatának a kifejezése. A szövege úgy szól, hogy föladjja régi határozatát, mely szerint a népgyűlölő Tisza-rendszer s a munkapárti uralom bármely formában, való helyreállítására ellen minden eszközzel kész a legszélsőbb küzdelemre.

Ha e szerint bármely boldogtalan magyar politikus arra vetemednék, hogy próbáljon magának az országgyűlési többséggel való megalkuvás útján pártot csinálni, az számíthat a demokraták minden eszközzel való küzdelmére. Ez alatt természetesen az obstrukció értendő. Ilyen föltétellel akceptálták Wekerle kormánylenökségét s engedték meg Vázsonyinak és Batthyány Tivadar grófnak azt, hogy benne maradjanak a megfejeleti kabinetben.

Ez, egyébként engemet csak kevésbé érdekel, valamint az sem izgat, hogy mit szól ebez a munkapárt és mit szólnak hozizá a népgyűlölő Tisza-rendszer vezéreiből. Engem csak a kifejezés érdekel, mely elsőrendű frázisa a politikai gyűlöletnek: Hazug, túlzott és képmutató. Már ismerjük a francia forradalom rémuralmából. Ezrivel hurcolták e szóval a vérpadra áldozataikat azok, akiket azután ugyanezzel a szóval még véresebb szájú kollegáik ugyanoda hurcoltak, ha fölbük kerekedtek.

A történelem bizonyítja, hogy soha nagyobb és kegyetlenebb hóhérai a népnek nem voltak, mint akik az ő nevében kezelték kicsapongó szenvedelemmel a közhatalmakat. Mert hiszen a Tisza-rendszernek sokat lehet a szemére vetni, amit ha józanul ítélünk, ha mindent megbocsátani nem is, de megérteni meg lehet. Magyarországon kormányozni egyáltalán nem ideális föladat. Aki itt némi sikerrel kormányozni nem akar, annak számolni kell a dinasztia külön érdekeivel, számolni Ausztria; érdekeivel és viszonyaival, számolni az európai helyzettel és ezek mellett és körül Magyarország viszonyaival, érdekeivel és pártjaival. Ha így nem volna, nem vehette volna el harmadfélhónapi kormányzás egy Esterházy Móric gróf testi és lelki egész-

ségét. Legénynek kell lenni a gáton, aki ilyen komplikált helyzetben, vltalahegy megállja a sarat. Legénynek lelkileg, jelilemleg, szel emileg és testileg.

Mi volt az a népgyűlölő Tisza-rendszer?

Ha hosszú évek gondos megfigyelése nem csal meg engem, akkor a Tisza-rendszer mint magyar politika ez volt: a kiegyezési törvények szószerinti megtartásával és a kiegyezéskor létezett tényleges közjogi állapotok (melyek tele voltak a múltból ránk maradt fonáksággal és igazságtalansággal) fentartása vagy legalább is nem bolygatása által megőrizni az egyetértést és harmóniát a király és nemzet között és így lehetővé tenni a nemzetnek bár lassú, de biztos fejlődését egy szebb jövő számára.

Ezt a békés és csendes folyamatot mi bolygattuk meg először azzal, hogy a nemzet jogainak teljességéből követeltünk egyet-mást, ami ugyan jogikig meg volt a kiegyezésben is, de tényleg a valóságban nem volt meg. Ezt követeltük mi, akik annak idején a nemzeti politika zászlója alatt indultunk liarcba. Hosszú évek küzdelmével – mert hiszen az egyházpolitika is nem főleg egy belső szükségnek megfelelően, hanem ez ellen a nemzeti politika ellen bedobott epizód volt; – hosszú küzdelemmel elértük célunkat annyiban, hogy ami évtizedekig hin ábrándnak látszott, elnyertük a választáson a többséget és a szabadelvű pártot úgyszólván megsemmisítettük.

Így jött létre az első koalíció, melynek nemzeti követeléseit ellen Bécsből dobták be e a küzdelemben a – radikális választójogot, a népjogok politikáját. És bár akkor ez ellen meg tudtuk védelmezni a nemzetet; de az erre következett harcban a *népbarátok*, – Károlyi, Batthyány, Vázsonyi – vették át a vezetést és a bécsi programot és következtek a parlamenti küzdelemnek oly kicsapongásai, amelyek sem a bankosoknak, sem a népjogok barátainak, sem a nemzeti vívmányok harcosainak sikert nem hoztak, hanem föltámasztották halottaiból a szabadelvű pártot és úrrá tették azi országon új neve alatt mint nemzeti munkapártot. A hatalomban ismét elfoglalta helyét a Tisza-rendszer.

És most az obstrukciónak, a verekedésnek, a gyűlölségnek, az erőszakosságnak, a darabontoknak, a ki-

vezetéseknek, a házszabályrevízióknak, a botrányoknak, a leleplezéseknek és az erkölcsök oly elfajulásának olyan korszaka következett, mely örök időkre szégyenfoltja maradt törvényhozásunk történetének. De hazudik az, aki azt meri mondani, hogy ezekért a gyászos jelenségekért egy ember vagy egy rendszer felelős. Ez a *legvégső eszközökkel* való harc volt, aminővel a blokk határozata most is fenyegetődzik. De micsoda magyar ember az, aki elfelejti, hogy a botnak két vége van? Micsoda naiv lélek, aki azt hiszi, hogy rámehet ellentelére a *legvégső eszközökkel*; ellenben jajgat, ha az ellenfele ugyanolyan eszközökkel lövöldöz vissza! A rendszeres, szervezett obstrukcióra jött a zsebkendő (házszabály), a zsebkendőre a téntatartó, a téntatárlóra a darabont, a darabontra a revolver és így tovább. Egyik húzta maga után a másikat, mint ahogy a láncszem húzza a láncszemet.

De talán mindazonáltal nem jutottunk volna annyira, ha a Tisza István ellenzékének szertelenségeit nem nézi békén – folyton a kezeit mosva – a küzdelem két nagy Pilátusa: Andrassy Gyula gróf és Apponyi Albert gróf. Egészben igen tiszteletreméltó alakjai közéletünknek, de mindenikből: hiányzott akkor az a férfias erő, elszántság és őszinteség, amely arra kényszeríti az embert, hogy ne nézze tétlenül amit helytelenít, amikor a játék az ország dolgának a rovására megy.

Közbejött a háború. Ez megdöbentette őket, s a háború két esztendejében csakugyan isinél rátaláltak magukra, s az álláspontra, mely egyéni súlyuknak s államférfiúi reputációjoknak megfelelt. De a régi Ádám, az eredendő emberi gyengeség itt is végül úrrá lett rajtuk és így keletkezett a legújabb válság.

Sorsuk azonban – mondhatnám a nemezist is – elérte őket. Mert ez az erőtelen, férfiatlan magatartásuk kényszerítette őket lépésről-lépésre arra, hogy behódoljanak annak az áramlatnak, mely ellen való küzdelmük marad pályafutásuk legfényesebb része, ők, a nemzet vezérhéroszai beálltak Vázsonyi, a demokraták, a Buchingerek, a Bécsi Kamarilla gladiátorai közé és elnevezték ezt a legrettentőbb Pálfordulást – világláramlatnak.

És most jön a blokk, s mert a nemzeti harcosok legjobbjait megméltelyezte az európai szabadkőművéség politikájával, elnevezi a maga rendszerét népbarát, a Tisza-rendszert népgyűlölő politikának.

Hol s miben nyilvánult az a népgyűlölet? Hiszen minden népjóléti, emberbaráti, demokratikus és szocialis intézmény – pedig van már egy csomó, ha nem is sok, és ha nem is éppen mustra valamennyi, de a szándék benne jó, – szóval ami van, azt szinte mind a Tisza-féle kormányok és pártok által vagy legalább a Tisza-rendszerben nevelkedett férfiak – minő Wekerle és Darányi és Andrássy Gyula is – segítségével jött létre.

És vajjon melyik az a nép, amelyet Vázsonyi szeret és Tisza gyűlöli? Mit kell egyáltalán nép alatt értenünk? A kereskedők, iparosok, tudósok, írók, művészek, szakemberek, akik közül álig jutott egy-egy be mutatónak ama tömegbe, amellyel a minap a demokrata kormány dekoráltatott: az nem nép?

És ama tisztviselőknek majdnem százezrei, akik ma elkeseredve, de hiába kérik számon a demokrata kormánytól túrhetetlen anyagi sorsuk javítását, s a kiket a demokrata vezérek oly sikeresen tudtak ígéreteikkel és kecsegtetéseikkel az előző kormányok ellen lázítani: azok se nép?

És a nyomorult nyugdíjasok, akiknek éppen ma olvastam e. lapokban is rimánkodásait elviselhetetlen helyzetük nyomása alatt, azok se nép?

És Hevesvármegye, amelyre demokrata buldogot kell küldeni, aki kitapossa beleit és más meggyőződését a vármegyének, az se nép?

És folytatnám a kérdést a végtelenségig. Teszem, hogy a katona, akinek papiroscsizmájából kifagyott a lába, foszlós formaruhájából a lelke, az nem nép? Ellenben Vázsonyi igazságügyminiszternek szeretett népe az a szegény hadseregszállító, akit elítéltek, de akinek enyhíteni kell rendeletekkel a sorsán. És nép az a másik, aki milliókkal megkárosította az országot, hasznot pedig azt hozta neki, amivel több sót vásárolt az államtól, hogy fölösen megsózássa a hadseregnek szállított vágómarhát.

Vagy az a favorizált fürdőhely-e a blokknak a nép, mely slendrián gazdálkodása folytán kifogyott a kenyérből s kitudott magának járni a fővárostól közel, száz métermázsa lisztet (mert a fővárost is a *demokrácia* kormányozza;) de már nem nép a blokknak az a sok ezer szegény ember, aki kenyéreggyel, rizseggel, krumplijeggyel s egyéb jeggyel órákhosszal ácsorog az árusító helyek előtt, de se lisztet, se krumplit, se rizst, se kávé, se egyebet nem kap a fővárostól.

Hej, nekem úgy tetszik, a blokknak abból a disztinkciójából a népbarát blokk és népgyűlölő Tiszarendszer közt, hogy a Vázsonyi-Károlyi blokknak volta-képpen csak az *nép*, aminek eddig szavazata nincsen. Erre sandítanak, *ezt* szeretik.

Ezt szereti a blokk persze, de csak úgy, mint Nagy Sándor a lovát, a híres Bukefaloszt: szereti, hogy megnyergelje s ha rajta ül, megmutathassa a világnak, hogy ő csak a legény a csárdában. És ha Bukefalosz észretér és megköti magát, akkor ott van a sarkantyú, ott van az ostor. Hiszen látjuk Oroszországban a népbarátot: Kerenszki elvtársat, aki már nyeregbe jutott.

Levelek

Budapest, 1917 aug. 24,

Tisztelt Szerkesztő úr, az öreg Homéroszt még a legdühösebb pergőtűz sem akadályozza meg abban, hogy néha – el ne szundítson. Az ember olvassa a jelen komoly és véres napokról szóló jelentéseket s borzalmai közt alig veszi észre, milyen naivitások csúsznak be a háború és forradalmak lapidáris krónikáiba.

Olvasom teszem azt a mai hadijelentésünket a háború legszörnyűbb harcának mondott isonzói csatáról, mely a marosvásárhelyi, besztercei és kolozsvári ezredek vitéz munkájának dicsőítésével végződik. De mintha a jelentés szerzője hirtelen azt hinné, hogy kissé messze talált menni a magyar katonák hősi magatartásának elismerésében, mintegy ijedten gyorsan hozzáteszi: *holnap mások fognak hasonló áldozatkészséggel helyükbe lépni*. Hogyan? Holnap? És mások, de kik? És hasonló áldozatkészséggel? Reméljük

a legjobbat; de ez a mondat egy szövegben, amely lapidáris rövidséggel mondja el azt, ami *tegnap történt*, igazán alig egyéb, mint egy kis jóakarató jóslat a *holnapról*. Elvégre a mama mondhatja a gyerekek közül azoknak, akiknek ma nem jutott uzsonna, hogy önekik majd holnap ád. De hogy az erdélyi három ezred helyeit ki fog holnap és mily fokú áldozatkészséggel ama bizonyos árkokban verekedni: azt nem lehet megmondani, csak remélni lehet a vitézség megismétlését. Ez önkénytelen kitérésben a tegnapról a holnapra, a derék három ezred teljesítményének némi lebecsülése rejlik, mikor azt mondják róla: jól verekedtek, fiúk, de nehogy magatok (és az otthonvalóitokkal együtt) elbízátok magatokat. Mert holnap jönnek mások és azok éppen olyan jól fognak verekedni. Azt akarom mondani, tisztelt Szerkesztő úr, hogy helyesebb lett volna megvárni a holnapot és úgy kiadni a holnap hőseinek is a járandóságukat, függetlenül attól, amit a ma vitézeinek kiadtak.

Ennél meg mulatságosabb az orosz Kerenszki diktátor esete, aki megtiltotta azt, hogy akár a fronton, akár a front mögött a katonák – politizáljanak és a hadvezéreket teszi felelőssé e rendelet megtartásáért. Büntetést is szab a vétkekre: egyesekre s egész csapatrészekre egyaránt. A büntetés pedig kétféle, egyik az, hogy a politizáló katonák illetményét leszállítják egytizedére és a másik az, hogy megfosztják őket – választói jogosultságuktól.

Lám, a választójog megvonása büntetés, megadása jutalom. Mire nem jó a választójog! De Kerenszki úrék intézkedtek arról is, hogy a fronton levő katonák részt vehessenek az alkotmányozó gyűlésbe való választásban. Hogyan fogják ezt csinálni tanácskozások, gyűlések és politizálás – nélkül? A nagy orosz szabadság is úgy megy, mint az egyszeri ember végrendelkezése: A házamat hagyom a Ferkó fiámra, a telket a vömre, a lovamat is fiamra s a Riska tehenet, amely elveszett, ha megkerül, a vömre, ha meg nem ikerül, a – fehér barátokra.

Az orosz demokrácia, tisztelt Szerkesztő úr, az általános és korlátlan választójoggal, az a – Riska tehén. Az orosz katona a fronton és a front mögött

a – fehér barátok szerzete. Ezek a vidám közbeszólások a háború és forradalom kegyetlen, tragédiájában. Tisztelettel Szerkesztő úr híve:

Dunántúli.

Kerenszki

Budapest, 1917 aug. 25.

Ez az úr jelenleg a szent Oroszország koronázatlan cárja. Egyik kollégám nemrég megható cikket írt róla a Budapesti Hírlapban. Melléje állította a francia forradalom nagy vezéralakjainak. Az európai hírszolgálat, mely sajnos, nem éppen tiszta forrásból csapolja közleményeit, melyeket a világnak adagonként bead, ezt a Kerenszki urat már szinte legendárius alakká növesztette meg. Hogy geniális ügyvéd, hogy magánvagyonra szerint milliomos, de meggyőződése szerint proletár (be sokan szeretnének ily proletárok lenni!) Hogy csodálatos szónoki halalom. Hogy dúlt idegzetű, roncsolt egészségű ember, akinek a félkeze már megfeketedett, aki ha egy-egy nagy beszédei kivág, utána elájul; néha közben is, de csak ritkán a beszéd befejezése előtt; hogy néha-néha vért is hány, mindenestre tüdőbajos és hogy minden tekintet nélkül aláaknázott festi kondíciójára, lázas munkában emészti magát s közbeai-köziben ki is jelenti, hogy tudja, hogy a sír szélén áll, de ez csak annál mohóbb tevékenységre serkenti. Mintha attól félne, hogy nem marad elég ideje arra, hogy a szabad Oroszországot megalapítsa.

Az embernek megborsószik a háta a modern szabadsághősök ily démonikus alakjával szemben. Megigézve mered rá már hónapok óta a szemem s várom, nem roskad le. Sőt folyton adja ki az újabb meg újabb rendeleteket polgárok és katonák, osztályok és hadtestek, magánosok és generálisok könyörtelen megrendszabályozására, melyeknek valamennyinek az a célja, hogy Oroszországban fölül ne kerekedjék az az áramlat, amely meg szeretné kötni a békét s így próbálná megmenteni a fölszabadult Oroszországot.

De nem lehet. Kerenszki harcolni akar. Ő magamat se kíméli, minek kíméljen másokat. Minek kímélje az orosz népet! Minek kímélje Oroszországot?

Most a napokban végre láttam egy magyar képes hetilapban az ő arcképét. Hiteles lehetett, mert a magyar lap egy angol képes újságból vetle ki. Autón állt és a csatát nézte ezen a képen Kerenszki úr. El voltam ámulva. Nem tudom melyik keze fekete, de egyiket sem viselte kötésben. Messzenéző pózban állt a kocsin, nyilván azt kémlelte, mint kaszabolják honvédeink a muszkát.

Ruhája tele volt testtel, borotvált arca pedig olyan puffók, hogy sokan megirigyelhetnök halálra szánt testi állapotát. Persze, persze, meg fog halni, de nem mindjárt. Hiszen mi is meghalunk mindnyájan, ha számítunk is még – kiki kora s egészsége szerint – annyi amennyi eszlendőcskére. Nem lehetetlen, ha így uralkodik tovább, Kerenszki túléli még az orosz szabadságot, sőt Oroszország egységét is.

Az azonban nyilvánvaló, hogy Oroszország világának ő egyik legerősebb és legtehetségesebb alakja. Akár tudás, akár elszántság, akár energia, akár akarat, politikai képességek és hasonló tulajdonságok dolgában, az új orosz mozgalmak nem vetettek felszínre nálánál e viszonyokra rátermettebb embert. De azok a legendák svindlik. Azok teatralikus fogásai, híresztelése az ő embereinek, akik köddel, félhomálylyal, szentimentális legendák gőzfelhőivel veszik őt körül, hogy természetes nagysága természetfölötti aranyokat öltön, tiszteletet, rokonérzést, szánalmat, csodálatot és különösen félelmet keltsen alakja a sokaságban, amely hiszékeny és babonás, és lélekben gyáva és bálványimádó.

Ez az orosz úr, nem közönséges lelki és szellemi tulajdonságaival, aki magát szabadsághősnek hirdeti, voltaképpen nem egyéb, mint bérence, eszköze, cinkostársa az antantnak. Levette a cár igáját az orosz nép nyakáról, de rátette helyébe a nyugaiteurópai szövetség jármát. Eddig vérzett az orosz muzsik az atyuskáért, a szent orosz cárért, az ortodox pápáért; most vérzik tovább Poincaré-ért, Lloyd-George-ént és az egész antajit-bandáért.

Vérzik, amíg el nem jön órája annak, hogy az orosz munkás és az orosz paraszt és az orosz polgár megkérdezze egymástól: hát érdemes volt ez az egész komédia?

Mert csakugyan az a kérdés, hogy, ha Kerenszki, a katonatanács, a szocialista kötői ék, a дума, az ideiglenes minisztérium és mind az a testület, amely ma Oroszországban parancsolni akar, csakugyan azért kergette el a cárt, azért proklamálta a demokrácia uralmát, hogy a nép szabad legyen, az egyes fajok is szabadok, önállók és sorsukról szabadon rendelkező alakulatok: akkor mért nem rendelik haza a hadsereget és mért nem csinálják, meg ezt a szabadságot?

Abban a pillanatban, amelyben Oroszország kijelenti, hogy kész a békére, senki, akivel ma hadiállapotban van, többé nem zaklatja az ő határait. Kerenszki és társai minden erejüket az orosz szabadság megalapozására fordíthatják. Csinálhatnak szövetséges köztársaságot, csinálhatnak amzf akarnak. De ez oly nagyon egyszerű és természetes lenne, hogj szinte lehetetlennek látszik. Mert a forradalmárok is csak emberek, sőt a demokraták is. Addig ígérnek füt-fát, testvériséget, egyenlőséget és szabadságot, amíg a hatalmat el nem nyerték. Azontúl a vezérok lelkének legrejtettebb zugából egyszerre előbúvik a cár, a cézár, a zsarnok, a hiéna, a hóhér: tessék annak nevezni, aminek tetszik. A cári kormányzás minden titkos és nem titkos fegyvere, erőszaka, kegyetlensége tombol ma Oroszországiban. Tömegek vándorolnak a feneketlen börtönökbe, az első mámorban eltrölt akasztófát helyreállították; utcaharcok folynak proletárok, polgárok és Kerenszki szbirrjei között; összeesküvéket szimatolnak, házkutatásokkal üldözik az embereket, ezredeket decimálnak, volt hatalmasokat hurcolnak törvény elé, generálisokat csapnak el és, hogy a régi-rendszer egészen tökéletes legyen, megkezdődött a szi-bériai deportáció is, de persze az elsők, akiket Kerenszki elvtárs deportáltatott, a cári család tagjai voltak.

És ha valaki arra kíváncsi, hogy hol fog ez a vértől és hazugságtól csepegő tragikomédia végződni, art is megímondhaljuk. Az antant parancsára és pénzéért

az orosz hadsereg még egy darabig próbál velünk ve-rekedni; Kerenszki, a polgári pártok és a Lenin és Gorkij-féle anarchisták addig tovább üldözik és marcangolják egymást mindaddig, amíg az orosz hadseregben föl nem lép az a generális, akiben megvan a helyzet magaslatára illő katonai önérték, férfias erő, elszántság és tehetség! Ez a forradalmár katona – secundum artis revolutinum – lecsapja a helyéről a forradalmár ügyvédet és megcsinálja a nagy fölfordulás második fölvonását. A szerencsésjéjétől és tehetségétől fog függeni, hogy ő csinálja-e meg a harmadik föl vonást is egész a katasztrófáig. Ez a forradalmak rendes útja.

A mi demokrata-konnányunk pedig az ilyen komoly forradalmaknak a paródiája. Szerencsés körülmények összejátszása folytán a kisebbség – a forradalmat mindig a kisebbségek csinálják a nép nevében – birtokába jutott a hatalomnak s most minden idült kormányok minden bűnével, visszaélésével, nepotizmusával, lelki korrupcióval, hatalmaskodással, pajtásággal, protekcióval és ami csak van, aminek üldözése volt az ürügy, amely alatt célja felé tört, folytatja pályája kezdetén azt a rendszert, amelyre más kormányok csak erkölcsük kimerülése után, végelgyengülésök önvédelmi vergődésében vetemedtek.

Kinevezéseiben, kitüntetéseiben, rendeleteiben, intézkedéseiben sehol nyoma sincs a demokraciának, az igazságosságnak, a felsőbbrendű politikai erkölcsnek. – Minden csak osztozkodás a hatalomban, pártérdek szerint való kormányzás, az atyafiság, sógorság és komaság kicsapongása és trónra ültetése az operetté politikai filozófiájának, amely azt tartja, hogy mire való is volna a hatalom, ha még csak visszaélni se lehetne vele.

Kerenszki szabadságot ígér és vért ont. A mieink választójogot ígérnek és uralkodnak a régiek módjára.

Mese az egyetértésről

Budapest, 1917 aug. 27.

Valamelyik fővárosi újságban olvastam a napokban egy levelezőlapot, melyet állítólag Tisza István küldött valakinek a frontról. A lapon körülbelül ez állt: Itt vagyok huszárjaim között egy dombon, Bukovinában és jól érzem magamat.

Mily körülmények közt van a dombon, azt persze nem tudjuk. Ködben-e, puskaropfüstben-e, nem tudni. De akárhogyan van, jól érzi magát.

Sajnos, ugyanezt nem lehet elmondani azokról, akik itthon kerültek föl a dombra, mikor tőle a hatalmat átvették. Ezekről tudjuk, hogy nem gránátfüstben, hanem csak ködben vannak a dombjukon. Ez okozhatja azt a rettenetes kényelmetlenséget, mondhatnók tán: félelmet, mely őket bizonytalan helyzetükben üldözi. Mintha ők volnának a bukovinai muszkafront ott a Tisza és huszárjai dombjával szemben, oly eszeveszett lövöldözést folytatnak a távollevő Tiszára. Nincs nap, hogy egy vagy két újságjukban is szinte tajtékozó kirohanás ne lenne a rettegett Tisza ellen. Kézze-lábbal iparkodnak magukkal is, olvasóikkal is elhítenni, hogy minden megtörténhetik, égszakadás és földindulás, a lomnici csúcs a fejetetejére állhat és az antant is győzhet, de a *gaz Tisza-rezsim* többé Magyarországon vissza nem térhet.

Itt – se a publikumban, se a munkapárton, se a bukovinai dombtetőn senkinek eszeágában sincs azzal foglalkozni, hogy visszatér-e vagy nem tér vissza a Tisza-rezsim. Mindenki tudja, hogy ha ez a rettenetes dolog mégis megtörténik, ezt se Tisza, se a munkapárt, se a bécsi kamarilla fogja megcsinálni, ez kizáróan a kormány és pártjai munkája lesz.

Mert ez a kormány pártjaival együtt eddig semiben sem ért egyet, csak a Tiszától való félelmében. A kezembe veszem ma egyik lapjukat és egyik ámulatból a másikba esem. Ez a lap egy cikkben az égbe emeli Mezőssy minisztert, mert elejtette a saját rendeletét és a Tisza-kormány rendeletét, melyet mégsem-

misített volt, újra életbeléptette. Egy másik cikkben kegyetlenül neki megy Grecsák miniszternek, amiért programbeszédet mondott és fölékesítette a saját becses személyét Vázsonyi eszméivel. Egy további cikkben Andrásst védelmezi meg az ellen a vád ellen, mintha bécsi befolyásokat mozgósított volna az alkotmánypárt vezére Tisza megbuktatására. Sőt ellenkezően, mondja ez a lap: Tisza buktatta meg bécsi barátai segítségével Andrassy miniszterelnöki jelölését. (Ejnye, ha Tiszának ennyi bécsi befolyása volt, hogy a f ... be nem gondolt inkább arra, hogy a saját miniszterelnöki bőrét mentse meg?) Egyébként ezt a témát tisztázni kell: Ki dolgozott Bécsben s Berlinben, hogy illetéktelen tényezők bevonásával érje el itthon a céljait. De ezzel nincs vége a kis lapszemlének. Egy, nem tudom hányadik cikkecske a kérdéses lapnak ugyanazon számában ellentétbe állítja a valuta-kérdésben szegény Földes Bélát, akinek egyelőre csak minisztersége van, de minisztériuma nincs, a nagyhatalmú miniszterelnökkel, Wekerlével. És hogy megkoronázza a koalíció e nagy egyetértését, végül megtáncoltatja egy újdonságban a szegény poétát, *Kiss Menyhértet*, aki valamikor munkapárti volt és most elég vakmerő volt belépni – nem az Andrassy-pártba, – hanem az – Apponyi-pártba. Mintha Návay, mintha Serényi, mintha Hantos Elemér és még néhányan, akik ma ide vagy amoda beléptek, nem szintén a munkapártnak lettek volna érdemes tagjai, mielőtt mást gondoltak. Pedig meg van írva a latin közpéldaszóban, hogy multa licent – poëtis; ellenben nincsen negirva, hogy cuncta licent – polilicis. Mégis a szegény, poétán verik el a port.

De mind ebben csak egy érdekes dolog van: az új demokrata kormány és pártok pokoli egyetértése. Azt tartom, ebbe halt bele a jó Esterházy Móric gróf demokrata karrierje is. Erről hallottam egy állatmesét.

Egyszer volt hol nem volt, volt egy községben egy titokzatos ház. Lakóival senki se volt tisztában. Csak nagy marakodás és egyenetlenség zenebonája hallatszott ki néha falai mögül. Egyszer-egyszer pedig reggelre kelve váratlanul hol egy döglött kutya, hol egy

döglött macska hült tetemei hevertek a ház előtt. Így tartott ez egy darabig, amíg egyszerre csend lett a ház körül. Az emberek ekkor bebátorkodtak a házba és megfejtették a szokatlan eset titkát.

Egy különös ember lakott a házban. Egyszer kutyákat tartott és tűrhetően ment a háztartás. Mászor macskákat tartott és azzal is ment a dolog valahogy. Ekkor eszébe jut: nini, meg kell próbálni egyszerre kutyákkal és macskákkal: az egyenlőség szent elvénél fogva, ezzel fog csak fölvirágozni a háztartás, összecuska hát a kutyákat és macskákat. Ezek azonban nem értették a demokratikus egyenlőséget, hanem lelkesen marakodtak egymással és a gazda kénytelen volt hol egy agyonmárt kutyát, hol egy összemarcangolt macskát kidobni az utcára.

Hát csak nézzük türelemmel, mikor kerül ismét egy halott karrier, vagy egy döglött tárca az utcára.

Üzlet és magyarság

Budapest, 1917 aug. 29.

Két napon át olvastuk e lapokban *Hegedűs* Lóránt fejtegetéseit és följegyzéseit a Moldovában lakó, jobban mondva lakott csángókról és székelyekről. Valaha sok százezren voltak ott, ma a régi telepeknek rongyait találja még, aki keresi. *Hegedűs* Lóránt a maga tapasztalásait és följegyzéseit (és elődeiéit is, kik ott jártak) azok figyelmébe ajánlja, kik majdan a békét megkötik. Mert, az a gonodolata, az a békekötés jó alkalom lehet arra, hogy megfelelő határigazítással a moldvabeli magyarok egy részét, maradékaikat vagy tördékeiket visszacsatolhassuk Magyarországhoz.

Erre egy kormánypárti estilapban olyan feleletet találunk, amelyre sehogy se lehattünk elkészülve. Elsőbben is azt mondja ez a lap, hogy *Hegedűs* Lóránt ellentétbe helyezkedve Ausztria és Magyarország hivatalos, annexió és kárpótlás nélküli béke-politikájával, hódítani akar. Azután azt mondja, a moldvai lejtők bekebelezése sem sztratégiai szempontból, sem nemzeti tekintetben nem hasznos, hanem káros. Mert az oláhok még jobban be fognak akkor szivárogni és még

nagyobb veszedelme leszi az erdélyi magyarságnak. Végül azt mondja, hogy Hegedűs Lóránt a nemzeti politikában elfogult s a naiv Budapesti Hírlapot volta-képpen becsapta, mert ez a két cikk nem nemzeti és-magyarsági, hanem egyszerűen üzleti érdekekért íródott, lévén a Kereskedelmi banknak (melynek Hegedűs Lóránt egyik igazgatóba) nagy erdei és területei aizon a kérdéses vidéken, sőt egy kis vasútja is és a többi.

Nem tudjuk, Hegedűs Lórántnak van-e ezekre a vádakra mondani valója. Mi elmondjuk a magunkét.

Annexió és kárpótlás nélküli béke: ez nem hivatalos politikai program, hanem egy jelszó, amely nem ér többet más jelszavaknál. Csak naiv embereket lehet vele bolonddá tenni, ezért nincs veszedelem nélkül, kivált ha külügyminiszterek veszik az ajkukra.

De mit mondjunk? A háborúnak még vége nintsem. Miért? Mert az oroszok rabolni jöttek ide, de kiverettek; mert az oláhok anektálni jöttek ide, de kiverettek. A szerbek dettó. Az olaszok most is, már több mint másfél éve ugyanazért a célért harcolnak: hogy osztrák területeket, sőt tartományokat anektáljanak. Minden bizonytalan lehet a világon, egy azonban egészen bizonyos: ha az antant-szövetségnek volnának olyan harctéri sikerei, mint amilyenek nekünk vannak, Magyarország már régen föl volna darabolva és vagy ötfelé anektálva. Micsoda értelmetlen és ostoba póz ezzel szemben, amikor ellenségeink még bárminő békülésre semmiféle, hajlandóságot sem mutatnak, oktalanság nekünk az annexió és kárpótlás nélküli békével kínálkoznunk azoknak, akiknek nem kellünk. Ez nem önzetlenség, nem békeszerzés, nem államférfíui bölcsesség, hanem befelé együgyűség, kifelé biztatása ellenfeleinknek a háború folytatására. Hiszen mi történhetik velük. Az annexió és kártérítés nélküli békét megkapják, akármi történik is. Hát verekszenek tovább, mert végre is az ördög nem alszik és a hadiszerecense fordulhat.

Hogy nemzeti és sztratégiai szempontból mit ér a határkiigazítás? Hát uram isten, éppenséggel *ebből a két szempontból* kel a határigazítást megcsinálni, akkor mindjárt ér valamit. Ha pedig csakugyan a leg-

jobb határ, mint a nevezett lap mondja, a vízvásztó, azért mit árt, ha azon túl is még Magyarország van. A békében nagyon hasznos lehet, a háború esetére pedig mindig ott van nekünk még a vízvásztó is. Ezek nem komoly ellenvetések.

Most jön az üzlet. Én valóban nem tudom, van-e ott a Kereskedelmi banknak csakugyan területe és üzlete. Ellenben bizonyos vagyok benne, hogy Hege-dűs Lórántot, ha csakugyan vannak ott a bankjának területei, elsősorban vagy főképp, vagy egyáltalán nem az üzlet inspirálta cikkei megírására. Hiszen a magyar nemesebb elmék érdeklődésének a moldvai magyarok iránt története van. Ott jártak a lelkes magyarok üzleti érdekek nélkül is és amennyire az oláh kormánytól lehetett, a Szent László-Társulat ott járt a legújabb időkig.

Minden magyar ember szíve odadobog a veszendő véreink felé. És ezek oda vesznek, mert itthon sem vagyunk föltétlen urai a nemzetiségi kérdésnek, amely egy ellenünk fordított végzetes fegyvere volt az osztrák politikának. Azt a fajpusztítást, mellyel az oláh kormányok a künlevő, tán öt-hatszáz ezer magyart beolvastották a legkegyetlenebb elnyomással az oláhba, azt mi itthon nem gyakorolhattuk, meg se próbáltuk., egy nemzetiséggel szemben sem. Sőt most is, mikor Apponyi egy szigorúbb intézkedéssel a háború tanulságai folytán egy bátortalan lépést tesz előre: a mi radikális demokratáink megragadják intézkedő karját és rákiabálnak, hogy megoltalmazzák tőle a nemzetiségeket. Ha tehát módunk akadna arra, hogy a moildvai határos völgyekben elszórt magyar töredékeket visszaszerezhetnők a magyarságnak: legalább látható eredménye is volna a háborúbéli nagy áldozatainknak. Hadd essék bele a rabló a verembe, melyet nekünk ásott.

Ha pedig ezzel egy magyar gazdasági intézmény még üzleti érdekeit is biztosíthatja, kiterjesztheti és fölvirágoztathatja: uramfia, hát annál jobb. Az intézet vagy egy fontos szerve az ország gazdasági életének, vagy sem. Ha az, akkor országos érdek a gyarapodása. Ha nem az, akkor is nem közömbös reánk nézve, hogy azon az új területen magyar kereskedők, vállala-

latok s egyesek megtalálják anyagi egzisztenciájuk föl-
tétéleit.

De ezek mind kicsi dolgok. Ellenben nem jutott tisztelt laptársunknak még eszébe, hogy ez a nagy háború maga is a két legfőbb érdekelt (német és angol) félre nézve voltaképpen üzleti érdekekből eredt? Az angoloknak csak a szövetségesei mentek rablásra benne. Az angol a világpiacon való uralmáért ment bele. És nem a magántársaságok birtokában levő gyémántbányákért folytatta a búr háborút Albion? És nem tisztán kereskedelme érdekeiért őrzi indiai és egyiptomi birtokait? Háborút Anglia ideális javakért csak otthon folytatott, mikor alkotmányát küzdötte ki magának. Minden háborúja a vizeken túl üzlet, üzleti érdekek biztosítása, a kereskedelem útjainak megszerzése, szóval üzlet, üzlet és üzlet volt. Bár a kész vállalatunkat, intézményeinket és vállalkozóinkat is ott látnók már sűrögni azokon a területeken, amelyeknek annexiója ha most, ha később kívánatosnak mutatkozik Magyarországra nézve akár sztratégiai, akár nemzeti-hatalmi, akár üzleti-anyagi szempontokból.

Es muss etwas geschehen

Budapest, 1917 aug. 31.

Az a dolog, hogy *valamit tenni kell*, egy osztrák történetíró sürgős meggyőződése. Ez, a historikus írt ugyanis cikket ezen a címen egy osztrák lapba, amely még a háború megpróbáltatásaitól sem tért észre, és azt hirdeti, hogy amit tenni kell, az nem egyéb, mint hogy a *monarkia osztrák módra kormányoztassék* egy bécsi közös törvényhozással, hogy végkép kiküszöböl-
tessenek belőle a különféle *kérdések*, úgymint a lengyel kérdés, a cseh kérdés és a – magyar- kérdés.

Sajnos, azt kell gondolnunk, hogy erre a vakmerő gondolatra az osztrák historikust a mi külön magyar válságunk bátorította fel. Befolyásunk és tekintélyünk, mely annyi fényt adott a magyar névnek a háború harmadfél esztendején keresztül, s

melyet hallatlan erővel szilárdítottak meg a hadsereg magyar részének harctéri teljesítményei, belső krízisünk által lehanyaglott és ennék első következménye a szemérmetlen cseh követelődzés és az egységes császári monarkia kísérletezései a sajtó terén.,

Hihetetlen dolog, hogy abban az időben, amikor Maszaryk úr Kievből világgá kürtöli az orosz hadsereg kötelékében verekedő cseh dandár dicsőségét és hirdeti ezzel kapcsolatban a cseh függetlenségnek biztos kiküzdését e háború folytán: hihetetlen dolog, hogy akkor egy *osztrák historikus* nem tud okosabbat kitálcálni, mint hogy a mai állam rend ellen fellépve, még a magyar nemzetet is provokálja küzdelemre Ausztria közjogi biztossága ellen. Ez az uraság vagy nem osztrák, vagy nem historikus. Ha pedig osztrák is, historikus is, akkor mind a két minőségével a korlátoltabb osztrákok és historikusok közé kell őt sorolnunk.

Emlékezetünkben van az osztrák-német nemzeti pártnak egy minapi határozata, amely a háborúnak és a feldúlt belső osztrák viszonyoknak tanulságaiból magára nézve bölcsen levonta azt a konzekvenciát, hogy a monarkia mindkét felében vissza kell térni a hatvanhetediki kiegyezés alapelveire, mely az, hogy Ausztriában a német, Magyarországon a magyar elem legyen az uralkodó faj. Ebből kifolyóig elfoglalta azt az álláspontot, – és e tekintetben még Bismarck egy nyilatkozatára is hivatkozott, – hogy az osztrák-németeknek semmit se szabad elmulasztani abból, ami alkalmas arra, hogy Magyarországon a magyarság erejét meggy arapítsa.

A német nemzetiek e nyilatkozatával szemben tán fölöslegesnek is látszanék a bécsi történettudós antikvált tanításaival foglalkoznunk, ha nem akarnánk hivatkozni Szuhányi Ferenc képviselőnek beszámolójában felvetett gondolatára.

Az osztrák centralisták és cseh annexionisták ellen Szuhányi Ferenc azzal érvelt, hogy velők szemben Magyarországnak vissza kell térni a – *perszonális unió* álláspontjára.

A hatvanhetediki kiegyezésnek bizonyára vannak fogyatkozásai. De ötven évi béke és mosít három évi világháború megmutatták, hogy ez a kiegyezés gyakor-

tatilag is oly közjogi alkotás, amely az egymástól különben független, szuverenitásukban paritásos Magyarországnak s Ausztriának nagyobb erőt, több hatalmai és félelmesebb tekintélyt tudott adni, mint aminővel bármikor azelőtt dicsekedhetett Ausztria, akár akkor, amikor a pragmatika szankcióbeli viszonyunk intézményileg szervezve nem volt, akár akkor, amikor Ausztria a hódítás jogcímén néhány évig az egységes császárságot próbálta játszani.

Csak árulók vagy bolondok lehetnek tehát azok, akik éppen most, a háború fényes próbatétele után, éppen Ausztria részéről ezt a közjogi berendezkedést próbálják megbolygatni.

Le kell tehát az osztrák historikussal szemben szögeznünk, hogy vészes és káros dolog mindkét félre nézve minden lesiklás a hatvanhetedik alapról. E kiegészítés mellett áll minden komoly politikai párt Magyarországon mindaddig, amíg ezt ránk nézve Ausztriából leheltetlenné nem teszik. E kiegészítés változatlan fenntartásának alapfeltétele azonban *a dualizmus és a paritás*.

Magyarország a *majorizálás semmiféle formáját nem tűrheti*, se a gesammtstaat, se a trializmus, se a federalizmus képében. Se ha erőszakkal hozzák ránk, se ha aranytálcán kínálják. *Magyarország közös ügyekét és közös intézményeket estik addig tarthat fenn és ismerhet el, amíg rajok Ausztriával egyenlő befolyást gyakorol*. E nélkül nincs közös ügy és nincs közös intézmény, se delegáció, se minisztérium.

A bécsi osztrák historikus a néhai Lueger politikai iskolájának a híve. Lueger úr pedig valamikor a bukaresti kiállításon az oláhokkal poharazott és együtt szidta velük a magyarokat. Ha Lueger nem volna a föld alatt, most kellett volna szégyenletében a föld alá süllyednie, e háború alatt, különben – hiába volt oly híres esze, – azt kellene róla hinnünk, ő sem volt okosabb mint a tanítványai, akik túléltek a szerencsétlen bécsi polgármestert is és oktan politikáját is.

Demokratavilág

Budapest, 1917 szept. 3.

Az *általános titkoshoz* címzett magyar királyi vegyes társaság üzleti szelleme kezd immár egész pompájában kifejlődni. A szabadság, a demokrácia, a tiszta kéz jelszavaival jöttek és az osztozkodáson kezdték s a terrorizmuson folytatják. Öten vannak tán – nem pártok, hanem csoportok – és gyanakodva lesik egymás lépteit. Mindenik csoport láncon vezet egy-egy harapós újságot. Ezek egy héten hétszer egymást ugatják meg, a hetedik napon valamennyien kórusban – Tiszát, aki a fronton van. De nem hinném, hogy a muszka úgy féljen Tiszától, mint az itthon való kilenc valódi és négy címzetes miniszter és az öt pártcsopórt. A dolog elmélete pedig az, hogy azt hiszik, ha egy héten egyszer elmondják kellő hangpazarlással kórusban Tisza bűneinek a litániáját, ezzel ismét úgy hangulatba lendítették a jó közönséget, hogy egy hétig bátran folyt áthatják komolyabb veszedelem nélkül egymás ellen a házi perpatvarukat.

Olvasgatom ezeket a kormánypárti lapokat s belőlük szedem értesüléseimet. Az egyik meséli, hogy Mezőssy földmivelésügyi miniszter már meg is bukott, mivel hogy már maga sem tudja, melyik rendelete érvényes, melyik van visszavonva, melyikei kell újra kiadni. Helyét elfoglalja, – mondja a kormánypárti újság, – Serényi, aki még mindig nem foglalta el komolyan állását a kereskedelmi minisztériumban s nem tudja, elfoglalja-e vagy át kell-e adnia Szerényi-aiék, aki a kulisszák mögött várja a végszót. A legrosszabb helyzetben pedig Hantos Elemér van, aki sietve kilépett a munkapártból és még mindig nem tudja, mikor léphet be a kereskedelmi államtitkárságba, pedig irtóztató buzgón vacsorál majd minden este Serényivel, Kazyval. De hát mit meg nem tesz az ember szerencsétlen hazájáért, melyet külső ellenség és belső demokrácia olyan súlyosan szorongat.

Mert hiszen a demokráciáról van szó. A megváltó népuralomról. A boldogító világáramlatról, melybe bele

kellett kapcsolni Magyarországot s mely most úgy jár, mint mikor az egyszeri vásáros ember a borjút oda-kötötte a szomszédja kocsijának a saroglyájához. A szomszéd jó vásáros kedvében volt az áldomástól, belescapkodott kis lovacskaiba, melyek vágatva vitték a könnyű szekeret és kapatos gazdáját haza a faluba. De oh, ne kérdezzétek, a világáramlati saroglyához kapcsolt borjú mily állapotban jutott el a falu ígéret földjére.

Egy szóval a demokrata éra rajtunk van, de vezeterei, miniszterei nem tudnak mit csinálni se a demokráciával, se a minisztériumokkal. Legjobb dolga van még Vázsonyi Vilmosnak, aki minekutána megmentett néhány hadiszállítót, néhánynak pedig könnyített a sorsán, s minekutána igazságügyi hatalmával kicsinyes bosszút állt azokon, akikre haragudott, – elvonult mint választójogi miniszter Balatonfüredre – statisztikát csinálni és – tanulmányozni a választójogi kérdést. Mert hiszen tántoríthatatlan és szent meggyőződése ugyan már évek óta, hogy az országot csak az általános titkos mentheti meg a korrupciótól, a választási visszaéléstől, illetéktelen hatalmi befolyásoktól, de meggyőződés ide, meggyőződés oda: tudni nem lehet bizonyosan semmit. Azért hát visszavonul tanulmányútra – Balatonfüredre. Ezért van neki legjobb dolga kollégái között. S ha majd bebarangolta a statisztika rejtelmes útjait és a hazai viszonyok bonyodalmaikat: akkor valakinek a nyakába sózza a kérdést, maga pedig visszavonul megint az igazságügy berkeibe büntetni az erőseket s jutalmazni a gyengéket.

Mondjunk-e valamit a beteg Apponyi Albert grófról és Tóth Jánosról? A viszony, amely az ortodox katolikus Apponyi és a legvastagabb nyakú kálvinista Tóth János közt fennáll, valóban ideálisnak mondható. Még egy háromheti betegség luxusát is megengedheti magának Apponyi, amíg Tóth János az államtitkárja. Nemcsak a barátságuk, de gondolkozásuk is egy ösvényen jár. Hátsó gondolat, rejtett seb, titkolt sérelem és be nem vallott ambíció nélkül úgy értik egymást és úgy dolgoznak együtt, mint a jobbkez irieg a bak kéz. Nagyszerűen (menne is minden, ha demokrácia és világáramlatok nem volnának. Ezek nem tudják

elviselni, hogy Apponyi megrendszabályozza a végeken a gyanús nemzetiségi iskolákat. A mi szegény csángóink és székelyeink Moldvában nem hogy tanítót nem tarthattak magyart, hanem még papot se. S mert szegények katolikusok s Oláhországban nincs katolikus papnevelés, hát ihozattak nekik – Olaszországból olasz papokat. Még imádkozniok se szabad magyarul. És ekkor a blokk újság és demokrata lap – mint kormánypárti sajtó, – nem tűri el, hogy Apponyi a vétekekben talált iskolákra rátegye a kezét. Szerencsére a közönség nem ment lépre. Azért most belülről piszkálják a kultuszminisztérium nyugalját. Ki tudja! Miniszter és államtitkár ott oly két becsületese naiv ember, hátha ki lehetne ugratni.

Ilyen a demokrata rendszer. Belülről irigy, intrikus, gyanakodó. De hát még kifelé. Most került a kezünkbe ennek a dokumentuma Szily Tamás nyilatkozata képében, melyet más helyen egész terjedelmében megtalál az olvasó.

Hihetetlen dolog, hogy a korrupció ellen való jelszóval vonulnak be a hatalomba és a hivatalos preszsió, erőszak és visszaélés tobzódásával vonulnak ki az első választásra, amelyen az eltenpárttal kell megmérkőzniök. Szily Tamás volt főispán visszalépett a jelöltségtől, mert választóit meg akarta óvni a kormány lelketlen kortespolitikájának szomorú következményeitől. Hiszen az elé állítottak egyeseket, családfejeket, hogy vagy cserben hagyják jelöltjüket s a kormány mellé állanak, vagy pedig kiküldetnek a – frontra. A választás ez: az erkölcsi halállal néznek-e inkább farkasszemet, vagy a fizikai halállal a fronton?

És itt már együtt van az egész demokrata: s világáramlatos szövetkezet. A kulisszák mögött marakodnak és harapdálják egymást: a nyilvánosság előtt pedig mosolyogva, karonfogva jelennek meg, hogy együtt, egymást kiegészítve kövessék el azokat a visszaéléseket tömegesen, amelyekhez képest Lukács László pártkasszája kismiska volt s amelyek ellen voltaképpen fölvonultak a demokrácia nevében és tervezik az egyedül üdvözítő általános titkost. Saját jelszavait (mert hiszen elvekről ily körülmények közt szó sem lehet) még párt csúfosabban és silányabban cserben

nem hagyta. Némi szabadság, nem szabad szó és vélemény, nem egyenlőség ezeknek a demokráciája, hanem zsarnokság, elnyomás, erőszak, visszaélés a hatalommal, hazudozás és képmutatás. Tíz évig vizet prédikáltak és íme az első esetben, amikor a hatalom borának közelébe jutnak, az egész demokratikus próféta sereg részegen fetreng tőle a porban. Hogy meddig állja ki köztük a pár naivabb lélek, és hogy mit fog velük csinálni Wekerle Sándor, annak Isten a megmondhatója.

Egy elszalasztott alkalom

Budapest, 1917 szept. 4.

Tegnap olvastam valahol egy budapesti antantlapban, hogy mikor a magyar sajtó nem vette komolyan Wilson válaszát a pápa jegyzékére: elszalasztott egy jó alkalmat egy olyan békére, amely biztosította volna Németországnak is, nekünk is területi épségünket Amerika hatalmának árnyékában.

Azóta ugyan kiderült, hogy az antant egyik sajtóorgánuma, mely a nemzetközi hírszolgálatot teljesíti, az amerikai jegyzéket erősen meghamisította; de e hamisítás csak a jegyzék tónusát tette zorddá és barátságatlanná, a lényegén nem változtatott. Amerika nem tágit attól, hogy a háború véget ne érhesen hamar. Hogy miért, arról kettőt gondolhatunk. Vagy az a titkos célja, hogy hadd rongyosodjék le Európa végképpen e háború rémségeitől s ő maradjon, Amerika a világ ura; vagy hogy Amerika más nagy terveket forgat agyában, melyek biztosításához katonai és tengeri hatalomra – magyarán mondva: egy kis porosz militarizanusra lenne szüksége. Ezt pedig nem csinálhatja az eddigi amerikai világfelfogás szerint, tehát fölhasználja az európai háborút, ígéreteivel tartja a lelket az antantban s azzal a szeszszel, hogy fegyverkeznek, hogy szövetségeseinek segítséget vihessen, felkészül a maga jövődő terveire.

E két feltevés nélkül meg nem volna értető Wilsonnak botránkoztató beavatkozása a háborúba.

Azt pedig, hogy nekünk adjon alkalmat tán, mint

az antantos lap mondja, utolsót arra, hogy összetöretlenül kimenekülhessünk e háború rémes bilincseiből, aligha gondolt Wilson. Mi három év óta rettenetes elszántsággal és ellenségeinkre nézve félelmetes sikerrel védelmezzük hazánk barátait. Ha így nem védelmeztük volna, Amerika minden demokráciája, hatalma és alkalmá nem tudna bennünket ellenségeink ellen megvédelmezni. Amerika és szövetséges társainak kisebb-gondja is nagyobb a mi területi épségünknel, ők csak ígérjessenek Szerbiának, Oláhországnak, Montenegrónak és a többi áldozatainak oltalmat és védelmet. Mi hál Isten magunk is tudtunk és tudunk magunkról gondoskodni.

Ha pedig az antant még ma is a végső győzelem ködképeivel bolondítja egymást a párisi, londoni, szentpétervári politikai mozikban; ma a flandriai és Maas-menti offenzívák omladékain, a focsáni melletti és a tatroszii völgyben elért sikereink, a tizenegyedik isonzói olasz offenzíva kimerítése és Riga eleste napján is: az az antantosok dolga. Elvégre ők nem tehetnek másképp, amíg arra a pontra nem érnek, ahol már szintén nem tehetnek másképp, mint hogy fegyverszünetet kérjenek tőlünk. Dehogyan egy magyar lap azt merje a magyar nemzet fülébe súgni, hogy tán megmenekülésünk utolsó alkalmát szalasztottuk el, amikor nem borultunk ellenségeink szövetségesének a lábai elé; ez a teljesen elzüllött nemzeti önérzet jele és a lélek oly elvadulásának, amelyet magyar emberben ez a rettenetes háború sem tud megérthetővé tenni.

A hívatlan vendégek

Budapest, 1917 szept. 6.

A belügyminiszter úr rendelete, amelynek célja, hogy a henye idegen fogyasztóktól megtisztítsa az országot és ezzel is hozzájáruljon a közélet bajainak csökkentéséhez, kezd nagyobb hullámzást indítani, különösen az osztrák sajtóban, természetesen nem hasznára a testvéri viszonyoknak, amelyben szomszédainkkal élünk íkellene. Eddig is tele volt minden osztrák szív keserűséggel, osztrák fej gyanakodással,

osztrák száj káromkodással azon, hogy ők éhen pusztulnak addig, míg mi itt jólétben, bőségben élünk a háború alatt is. Egyik osztrák vezérújság éles gúnnyal kezeli a témát. Kitér arra, hogy eltéphetlenebb közjogi egységben kellene élnünk, ha már helyzetünknel fogva muszáj együtt élnünk és szemünkre veti, hogy micsoda pimaszság tőlünk, hogy most éhen hagyjuk veszni azokat, akiből béke idején élünk, mert hogy Ausztria veszi meg tőlünk természetmennyemket.

E dolog érdekéhez nem könnyű fölháborodás nélkül hozzászólunk. Nem tudom, kormányunk micsoda adatok alapján hozta meg rendeletét. Attól félek, hogy intézkedése komoly cél nélkül valónak fog bizonyulni, mikorra közegei elég adat birtokában lesznek arra nézve, hogy a rendelet értékét s érdemes vagy nem érdemes voltat meg tudják ítélni. Alkalmasint azzal a felületességgel és kapkodással mentek bele ebbe is, mint amellyel eddig minden dolgukat intézték. Igazában azonban az lesz az országos szégyen, ha még statisztikai adatok beszerzése előtt fognak megretirálni a bécsi lapok és publikum lármája elől. Mert ha már kiadták, állani is kell a rendeletet. Mentül jobban lármáznak Bécsben, annál jobb. Elvégre ha jól megnézzük, semmiség az egész dolog. Itt húsz millió ember élelmezéséről kell gondoskodni. A lézengő idegenek száma egy pár ezer ha lesz. Sok, ha tízezret sújt a rendelet. Tízezer ember, ha mind háromszor jólakik napjában, még mindig meg se kottyán ott, ahol húsz milliónak főznék. A rendelet tehát a közési címező hivatalt nem fogja megmenteni a csódtól, ha nincsen ez a hivatal feladata magaslatán. Ellenben igenis, nagy erkölcsi tartalom van a rendeletben. Mert itt is úgy áll a dolog, mint akárhol a világon e súlyos napokban. Vannak mindenütt éhezők, télen didergők, nélkülözéssel küzdők és vannak, akik jobban élnek, mint bármikor. Ezeket a lehetőségig meg kell rendszabályozni, nem a közlelmezés érdekében, hanem ama másiakért, az éhezőkért, mert solamen niiseris socios habuisse malorum. Mindent el lehet viselni, ha közös a sors. De az, aki éheznek, föllázad, ha mást dorbézolni és duscalkodni lát.

Az ilyen rendeletnek hát morális hatása van. Min-

den értelmes ember, még a bécsi is, tudhatja, hogy itt se méltatlanság, se sérelem senkin nem eshetik. Mi százával fogadtunk idegen gyermekeket és tejbe, vajba fűrésztöttük hosszú utjokon végig. Mesés ami vendég-szeretetünk. S aki idegen magyar házhoz vetődik, a javát kapja annak, amit a ház asszonya nyújthat.

De aki kiül hotelek, kávéházak, bárók és büffék kirakatába lakmározni: az becstelenséget követ el az arra kullogó szegénységen s ha az ilyen idegen, akit a pecsenye szaga vonzott ide, mint a dongót és a legyet: azt meg kell kérni, hogy tegye be az ajtót – kívül.

Nincsen semmi tehát a gondolatban, melyet a belügyminiszter rendelete takar, nincs semmi, ami a bécsieket följosogítaná arra a nyelvre, melyet magoknak vele szemben megengednek. Mert nem úgy áll a dolog, hogy mi most éhen hagyjuk veszni a kundsaftunkat, aki béke idején megveszi természetményeinket. Mert nem csak a zsír, meg a liszt, meg a bab elviselhetetlenül drága. Megfizethetetlen a cipő, a gyolcs, a posztó és mindaz, amit az osztrák ipar – védve a vámterület közössége által – rá szól a magyar fogyasztóra. És ha még adná Bécs az áruját becsületes áron. De amit már ideszállított Magyarországra, titkos ágensseivel visszaszedeti, hogy tízszeres uzsorával adja el, ismét csak nekünk. Kocsiszám szállították magyarországi kereskedőktől a szövött árut vissza Bécsbe s nem csoda, hogy egy magyar politikus elkeseredésében, mikor leleplezték a gaz makinációt, azt imondta: Jó, csak vigyék vissza. Nem sok időt adok neki, olyan lesz a helyzet, hogy mi majd csak megélünk a magunk természetményeiből. Ők akkor megehetik a brünni posztójukat és a cseh vásznukat.

Nos, az idő itt van. Bécs évszázadokon át rendszeresen irtotta ki a régi magyar ipart és visszaszorított politikájával bennünket a primitívebb agrárius állapotba. Volt idő, midőn Bécs szabadon hozhatta le gyártmányait, mi ellenben csak vámmal sújtva vihettük föl termékeinket. Volt idő, mikor állattenyésztésünket azzal tették tönkre, hogy nem engedtek se Olaszországba, se Németországba, *csak Bécsen* keresztül állatot kivinni, csak azt, ami Bécsen el nem kelt. Természetesen, mire arra kerülhetett volna a sor, hogy

tovább hajtsuk ami el nem kelt, akkor már vagy teljesen leromlott, vagy jobb esetben takarmányban fölette az árát a marha. Ilyeneket viseltünk el mi Ausztriáért. Gyarmatként kezelt bennünket a császári hatalom; Bécs volt határa kelet felé a látni érdemes világnak. Az európai közlekedésben összeköttetés nélküli kellett maradnunk s elkerülttünk Bécs kedvéért. Akárhová akartunk menni a civilizált világba, Bécsen keresztül kellett mennünk. És minden bécsi vendéglő személyzete be volt tanítva arra, hogy az idegeneket tanítsa ki arról, hogy Bécsen túl nem érdemes, sőt veszedelmes menni, mert ott a magyar határon kezdődik a „*jogasszen* és *ganasszeri* -ek országa.

Most egyszerre fordult a sors. A háború elzárta Európát s az élelmezés nehézségei a mi furdóinket népesítették be osztrákokkal. Nem volt itt semmi bajuk. Mi ellenben tudjuk azt az ádáz osztrák gyűlöletet, mellyel beszélnek ott a mi bőségünkről. Itt senki se beszélt arról, hogy ide jönnek idegenek, elenni a kenyérünket. De az invázióknak vannak illetlen, szemérmetlen és sértő részei. Ezeket is nem a magyar sajtó, nem a magyar publikum vette észre és tette szóvá, hanem a hatóságok. Ahogy azonban Ausztria nyilvánossága hatóságaink ez intézkedését kezeli, az csak arra alkalmas, hogy a gyűlölséget, türelmetlenséget, mely a bécsiekben tombol, átplántálja hozzánk is. Ha nekik tetszik, nekünk jó. Nem egyetlen tanulsága ez ennek a háborúnak. Följegyezzük a többi közé. És bár nem mondhatom, hogy mi is valami nagyon lakomáznánk, de egyfelől igazán jóllaktunk: azzal a szemérmetlenséggel és korlátoltisággal, amely együttvéve osztrák politikának neveztetik Magyarországgal szemben.

Wekerle programja

Budapest, 1917 szept. 12.

Oroszországban megindult a polgárháború, minálunk Magyarországon egyelőre csak be van jelente. Mert ha Wekerle miniszterelnök ma bemutatkozó beszédét azzal kezdi, hogy az új demokrata alakulásnak

a tengelye az általános titkos választójog abban a formában, ahogy a blokk rákötötte a koalált pártokra s ezt még a Ház feloszlataása árán is el fogják végezni: ez nem egyéb, mint a polgárháború provokálása. Minden egyéb, akármi fontos tárgyra vonatkozik is, csak henye szóbeszéd a miniszterelnök úr ajakán. Ha a választójogot erőszakolja, akkor nem fog ráérni arra, hogy a többire sort kerítsen. Pedig nevezetes kérdéseket is érintett: a hadsereg reformját, Dalmácia visszacsatolását, természetesen közvetve. Horvátországon keresztül. Ez a háború utáni nagyszabású rendezkedés előjele. De voltaképpen Magyarországnak csak erkölcsi érdeke. A vívmány Horvátországé. Ellenben nem hallottunk semmit a szlavóniai vármegyék visszacsatolásáról és Fiuméről. Se Boszniáról és Hercegovináról. Csak azt hallottuk, hogy mind e sok jóért aztán reméljük már most, hogy a horvátok is viszonozni fogják a mi – testvéri szeretetünket. Hogyne! Szeretni fognak. Arra vannak berendezve. De mindez egyelőre mellékes. Mosr az a fontos dolog, hogy Wekerle Sándor proklamálta az általános választójog kérésemetlen megvalósítását. Azt kell hinnie a miniszterelnöknek, hogy ez olyan alkotmányos háborúság lesz, amelynek tüzeiben tán eggyé olvadnak az annyira össze nem való pártok és emberek, kik a kormányt támogatják. Ebben csalódní fog. A kormány mögött ma azok állanak, akik a mi szerencsétlen hazánkban a visszavonást, a pártosságot, az áskálódást, a gyűlöletet és a szenvedelmek türelmetlenségét képviselik. Egyszer már megőröltek egy Wekerle-kabinetet. De persze, emberi gyengeség magunkat azzal kecsgetni, hogy még egyszer nem fog nekik sikerülni. De építeni csak józan, megbízható, okos elemekre lehet. Szeszélyes temperamentumokra, kiszámíthatatlan indulatokra, kíméletlenségre, makacsságra és beteges ambíciókra, mértéktelen hiúságokra építeni nem lehet. Ott akármilyen matematikus Wekerle, számításai meg fogják csalni.

Hozzá csak megtépett erkölcsi reputációval mehetnék új választásba, mert ők tetették törvénybe, míg ellenzéken voltak, hogy erkölcsi lehetetlenség választani, míg a háború tart. Tehát meg fogják csinálni

az erkölcsi lehetetlenséget. Mint a lebélyegzett részvénynek, csak redukált erkölcsi értéke lesz az így létrejött magyar országgyűlésnek.

Ez a kormány eddig semmit se tudott csinálni. Próbált egyet-mást másképp csinálni, mint az elődje, de csak mérhetetlen kárt tett az országnak s egyeseknek, bár hamarosan iparkodott visszacsinálni balkezes kísérleteit. Állásokat kreált, állásokban osztozkodott és kitüntetésekben, első miniszterelnökét fölfalta s most belügyminiszteri rendeletekkel készül oly gyanús választásokra, aminőket még alig láttunk Magyarországon, így készül a világmegváltó demokrácia. A rettentő és véres háborúból karrikaturát csinálnak. A vitéz harcosokat számon szedik, hogy ki választó, ki nem s ki milyen párti? Mindenki álljon talpra, akinek meggyőződése van és vigyázzon magára. Nehogy e sorsdöntő órákban Magyarország, amely a veszedelmek hegyóriáisait döntötte le útjából, elbukjék saját fiai botorságának, hiúságának, meggyőződéstelenségének, ingatagságának ostoba szalmaszálain.

A díszelőadás

Budapest, 1917 szept. 13.

Nekünk nem tetszik, hogy a Wekerle-kormány bemutatkozását a politikai közvélemény jókora része csak olyan díszelőadásnak veszi. Nagyon könnyedén, új magyarsággal szólva „kedélyesen” fogta fel Wekerle újból való megjelenését a politikai szintéren, programját sem méltatja tartalmának súlya és Wekerle nagyértékű egyéni zsírója szerint. Mintha bál lett volna, tegnap és ma Csicsónénál, nem pedig megnyitása egy új korszaknak, mely után annyira áhítozik az ország. A hitnek és a komolyságnak vesztes megcsappanását árulja el ez a cinizmusig menő közömbösség és könnyedség. Pedig egy sorsdöntő háború kellő közepén, volnánk, mindent elnyelő hullámok csapkodnak körülöttünk és a nagy pusztulás egy új élet megkezdésére és erőfeszítéseire szólít bennünket.

Az általános okokon kívül kétségkívül különleges Okai is vannak Wekerle tartózkodó és disszonáns fo-

gadtatásának. Wekerlét már láttuk hasonló politikai parlamenti helyzetben. Akkor volt az, amikor a kormányra jutott pártoknak szegre kellett aikasztani elveiket a hatalom bírásáért. Az elvtelen vállalkozás csúf véget ért és Wekerle, a politikai sikerek hőse, élete legkeserűbb kudarcát szenvedte. A mostani helyzet és szereposztása nagyjában ugyanaz, mint volt akkoriban, a koalíciós kormány idején.

Keserves tapasztalásai után Wekerle vállalkozásán általános a csodálkozás. Helyzete most talán még sajnálatosabb s kilátástalanabb. Óriás blaszfémia rejlik abban, hogy Wekerle, akinek neve maga is program, *nem a maga, hanem a mások programjával jön; hogy Wekerle, akinek egymagának több esze, tudása, tapasztalása, munkaereje és érdeme van, mint a parlament apró szentjeinek együttevée, kölcsön kéri a világáramlatosak nomenklatúráját, ideológiáját és mosolygó ábrázattal közli az országgal, mint saját álláspontját. Visszahatás nélkül ilyesmi még a mi politikai életünkben sem történhetik meg; a jelszavas politikától már irtózik a nemzet komoly része és nagyon is emlékezetében tartja, hogy a liberalizmus árfolyama is micsoda elváltozásokon és ingadozásokon ment keresztül a magyar politikai forgalomban. Sehoh a jelszavakat úgy ki nem tudják forgatni eredeti jelentőségükből és igazi tartalmukból, mint nálunk.*

A fehérmellényes páncélos lovag most a demokrácia lobogójával vonult be. Meg is mondta, hogy mit ért demokrácia alatt. Nemcsak a szélesebb választójogot, hanem a törvények és intézmények közelebbhozzátalát a nép értelméhez és igényeihez. Mivel! a hangsúlyt nem a választójogra vetette, mindjárt fel is sziszszentek a kizárólagos népbarátok. De megnyugtatta őket. A választójogot is akarja, ha kell a Ház feloszlatásával *is*, Nem foglalkozunk most a házfeloszlatás érdemével, mely, Tisza István szerint a legborzasztóbb lelkiismeretlenség. Apponyi Szerint még nem régen erkölcsi lehetetlenség, mai beszéde szerint már magasabb erkölcsi parancs. Csupán azt kérdezzük, hogy kit ijesztgetnek a házfeloszlatással? Olyan biztosak a dolgukban a házfeloszlató Urak, hogy már is zsebükben érzik az összes mandátumokat? Ahogy a magyar

népet ismerjük, nagyon sok házfelosztató úr fogja megsiratni a hosszú, „erkölcsi erejét vesztett” mandátumát, melynek most annyira fenhéjázó, mert háborítlan tulajdonosa.

Wekerle annyiban is déferalt a választójogi blokknak, hogy a választójogi reformról, noha kormányának létalapját jelölte meg benne, csak nagy általánosságban nyilatkozott. Csak annyit, hogy „nemzeti létünk állandó megóvásának biztosítékait is magában foglalja” és hogy a király jóváhagyta és szentesíteni fogja. Ennyi az egész egy messziremenő reformról, mely a nemzet túlnyomó részét aggodalommal és nyugtalansággal tölti el. Az a nézetünk, hogy egy korszakalkotónak jelzett reformról nem szabad ennyire titkolódnni, nem szabad jelszavakba és frázisokiba burkolózni. A nemzet nem érheti be ennyivel, nem nyugodhatik meg Székely Ferenc terézvárosi fődemokrata úr csábító köntörfalazásával sem, hogy a Terézváros valamely rejtkehelyén megkötött választójogi vérszerződés csupa jó dolgot tartogat a magyarság számára. Nem érhetjük be Polónyi Géza mai leleplezésével sem, mely Vázsonyi mester szerint hézagos. Ha olyan szép a leányzó, miért rejtegetik, miért tartják lepel alatt, miért szabad egyelőre csak Buchingeréknek, Jásziéknak, Bathyányéknak és a páholyoknak gyönyörködni a kompromisszum bájával ékeskedő szüzben? Ha olyan kívánatos, ne tegyék gyanússá a titkolózással.

A diszkréció még egyéb dologban is ráragadt Wekerlére ad hoc politikai barátjaitól. Wekerlének és a kormánynak tudomással kell bírni arról, hogy az ő táborukhoz dörgölődznek azok, kiknek beteges békenyávogása, antantos ledérsége és németellenes próbálkozásai a legnagyobb mértékben bántják a becsületos magyar lelkeket és kompromittálják a magyar hűséget és megbizhafságot kifelé. Esetek igazolják, hogy ez az undok jelenség nem maradt észrevétlenül sem ellenségeinknél, sem barátainknál. Mélyen sajnáljuk, hogy Wekerlének nem volt ellene egy szava sem. Amit mindenki lát, arra nem szabad szemet hunyni éppen azoknak, akiknek mindent kell látni.

Tisza adta a legjobb tanácsot Wekerlének. Ne ismétlődjék a múlt. Ne tranzigáljon. Hallgasson a maga

eszére, szívére és meggyőződésére, ne pedig évadszerű barátainak önző cselszövéseire, korlátolt, tudatlan akarásaikra s féktelen indulatoskodásaikra. A magyar néppel együtt mi is komolyan vesszük elhivatását, megjelelését nem tartjuk diszfelvonulásnak, kijelentéseit nem vesszük díszelőadásnak. A magyar nép mélységes ösztöneire hallgasson, ne pedig csalfa szeretők hamis szavára.

Publica honestas

Budapest, 1917 szept. 14.

Ezt a latin kifejezést, amelyet modern politikai életünkben Apponyi Albert gróf élesztett föl, én legjobban szeretném politikai szeméremnek fordítani. Nekem ez élesebbnek tetszik, mintha azt mondom: közéleti becsületesség, közéleti tisztesség. Apponyi Albert gróf annak idején megdöbbenette e két szóval a magyar nyilvános életet. Most ellene idézték idézetét s ő tegnap a képviselőházban próbálta megmagyarázni a dolgot. Csak próbálta. Mert Demosztenezs, Cicero és Apponyi Albert minden fényes dialektikája egymás tetejébe rakva nem fogja az egyszerű, józan, természetes gondolkozók előtt ezt a dolgot megmagyarázni tudni. Más az természetesen, hogy a pártész számára, a politikai szolgálat céljaira Apponyi Albert gróf magyarázata briliáns. Nem is veszem rossz néven, hogy azoknak elég is, akiknek nem igazság, hanem csalt valamely tetszetős magyarázat kell, hogy a publica honestas látszatát megmentsék maguknak (ezeknek polgári kenyérkeresete a közéleti szereplés). Ami engem lesújt és elszomorít, az, hogy az ilyen fenomenális szónoki talentumoknak oly démoniakus autoszugesztív erejük van, hogy abban a pillanatban, amikor a szavak hatalma egyaránt uralkodik hallgatóikon is, meg önönmaguikon is, meg is vannak győződve igazságukról s ebben az igazságban élnek azután addig, míg egy másik alkalom más meggyőződést nem szuggerál nekik.

Így egészen bizonyos az, hogy három évvel ez előtt, amikor a képviselőház meghosszabbította illeték-

telenül és megbízását túllépve, a maga mandátumát azzal a megokolással, hogy a háború alatt nem szabad józanul nem lehet, sőt valósággal erkölcstelenség volna új választásra szólítani a nemzetet, és ezt az erkölcstelenséget bele is írták a törvénybe éppen Apponyi Albert sürgetésére, – akkor éppúgy szentül meg volt győződve mindezekről a dolgokról Eberhardt grófja, mint ahogy tegnapi szavai szerint ma rövid három év után meg van győződve mindennek az ellenkezőjéről, vagyis arról, hogy nemcsak lehet, de szükséges, nemcsak szabad, de kell, nemcsak, nem politikai Szemérmertlenség, hanem erkölcsös çlolog választani a háború alatt.

Vagy tíz évvel hátrább éppúgy meg volt győződve ő is, pártja is és mindazok vele, akikre rávetette Vázsonyi Vilmos a maga igáját, meg voltak győződve, arról, hogy Fejérváry, Kristóffy és az általános titkos választójog az ország romlását jelenti Bécs és Ausztria kedvéért és veszedelmes harcba szólították a nemzetei, amely ment is, de anyagilag, erkölcsileg, sőt illúzióiban ts megtépve jött ki a harcból.

Ma viszont megvannak arról győződve, hogy akkor rágalom volt, amit a darabantokra mondtak, méltatlanság ahogy Kristóffyval bántak és hogy az általános titkos választójog ma a nemzet üdve és boldogsága, amelyért egy három évvel ezelőtt hozott törvényüket is föl kell rúgni.

Ez a művészet az, amely igen rövid időközökben a feketét fehérre mossa. Én is tudom, hogyha a világon szem által megkülönböztethető színeket egy kévébe kötjük, akkor kijön a napsugár ragyogó fehér színe. Nem hiszem azonban, hogy ez a politikában is úgy legyen. Nem hiszem, hogy a legfehérebb a politikusok között az, aki legtöbb színváltozáson ment keresztül, aki legtöbb színben ragyogott előttünk. Apponyi Albert gróf boldog, mert elhiszi magának, hogy tegnap fehérre mosta a szerecsent. Én boldogtalan vagyok, mert nem tiiszem el neki.

Ő azt mondja: akkor, mikor a törvényt hozták (hogy erkölcstelenség háború alatt választani) olyan körülmények voltak, melyek ezt követelték tőlük. Ma olyan körülmények vannak, melyek felsőbbrendű

erkölcsi érdekekért *mást*, az akkorinak ellenkezőjét követelik tőlük.

Mit követelnek? Azt, hogy felsőbbrendű erkölcsi tekintetekért egy erkölcstelenségnek stigmatizált cselekedetet kövessenek el?

Azt kellett volna Apponyi Albert grófnak megbi-zonyítani, hogy az, ami három évvel ezelőtt erkölcste-lenség volt, ma, ha nem is lett felsőbbrendű erkölcs, legalább megszűnt erkölcstelenségnek lenni.

Mely körülmény változott meg? Nincsen háború már? Nincs a választók nagy része hadban? Nem ezer-féle nehézséggel jár az élet, melynek folyamatát elke-rülhető izgalmakkal és bonyodalmakkal legalább is oktalanság mgzavarni, tetézve vele a háború zavarait?

Mit jelent Apponyi Albertnek az az argumentuma, hogy a fronton levők belenyugodhatnak, hiszen csak több jogot akarunk nekik adni. Kiknek? A fronton levő *választóknak*? Azoknak megvan a joguk. *Ellen-ben megfosztatnak attól, hogy egy alapvető alkotmány-változtatás kérdésében jogukat gyakorolhassák.*

Azt mondja Apponyi Albert gróf, hogy a körülmények változtak, mert most más király van, az új király pedig kívánja a jogkiterjesztést és ama végzetes törvény megokolásában benne is van, Hogy a törvény *nem*. érinti a király abbeli jogát, hogy az országgyűlést föloszlathassa és új választást rendeljen.

Ezek azonban nem változott körülmények. Vala-mikor ő felsége I. Ferenc József is kívánta a jogkiter-jesztést. Az öreg király akkor nem tudta Apponyi Al-bert grófort e szándékának megnyerni és akkor a gróf úr és társai (köztük szerény magunk is) nem tartottuk ezt olyan *körülménynek*, amelyért föl kellene, mint felsőbbrendű erkölcsi tekintetekért, meggyőződésünket áldozni. Sőt a *végtelen nyomor és szenvedés* kilátásba helyezése se tántorított meg bennünket.

Mi ütött hozzánk, nagyméltóságú grófok, hogy most olyan kezesek és olyan könnyen kaphatók va-gyunk? Mi az oka, hogy most *körülményt* látunk abban, ami régen nem volt *körülmény*?

Mert körülmény akkor is csak egy volt, most is csak egy van, amely dönt: ez a *háború*. Van-e még,

vagy nincs háború? Ha nincs, akkor ám válasszunk; ha pedig van, akkor fennáll a politikai szemérem parancsa, amely szól hozzánk a saját törvényünkből.

Mert se istennek, se embernek, se királynak, se nemzetnek semmi sérelmével nem jár, ha Magyarország, mely ezer évig fennállott nélküle, még egy vagy két évig, vagyis a háború utánig az általános titkos választójog nélkül marad. Ez a rideg igazság. A lelketlen, kíméletlen, könnyelmű és vétkes pártpolitika pedig az, amely ezt a kérdést a nehéz viharos időben erőszakolja. Miért? Kinek az érdekében? A nemzetében nem. A királyéban nem. De igenis a politikai bátortalanság érdekében, amely, mert a divatos ár dagad, a tenger hullámszik (hiszen világháború dúlja), rögtön kész kiszórni hajója legdrágább kincseit, minden korábbi hitét és meggyőződését, hogy meztelen politikai karrierjét megmentse.

Nem hiszek föltétlenül Apponyi Albert demokráciájában, pedig ő a kabinetben a legkomolyabb demokrata; kevésbé hiszek Andrássy Gyuláéban; még kevésbé Károlyi Mihályéban; legkevesbé Vázsonyi Vilmoséban.

Egy operett-próbáján a Magyar Színháznak, ahol szegény néhai Beöthy Zsiga öcsém játszotta a darab egyik nagyobb szerepét, egyszer csak megszólalt Bródy Sándor barátunk a földszinten, többi kritikus társa, körében, mondván: Mégis csak szép dolog, mikor a dzsenti fiú így ugrándoz a színpadon – *nekiünk*. Azt hiszem efféle mond most Vázsonyi Vilmos is nagyméltóságú grófi kollégáiról. Mert hogy *neki* ugrándoznak, az bizonyos. Meg az európai páholyoknak. Meg a budapesti Gallilei-Körnek és Szabadgondolkodóknak. De ezek mind szerepre, befolyásra, képviselőségre, hatalomra dolgoznak, nem pedig demokráciára, mesterükkel együtt. A démosz csak az az ostoba kecske, amelynek hátán kimásznak a kútból, ha ugyan kimásznak. Mert ha tudni akarják a demokrata urak, hogy mit tesz az, a mai viszonyok közt felszabadítani a választás szenvedelmét, arról kóstolót adott nekik – Fényes László úr tegnap. De ez nem a modern demokratákat érdekli, hanem érdekli mégis tán Apponyit, Andrássyt, Wekerlét és Polónyt, akinek

fenomenális szimatja rögtön megérezte a dúvadat és föl is hördült rá. De hasztalan az ő szenteltvíz prédikációja a tónusról, melyet nem hajlandók eltérni. Mert igenis, ha választásra eresztik a dolgot, nem a választójogos polgárok fognak választani, hanem igenis az asszonyép, a krumpliceves, a kiéhezett özvegyek, a megrövidítettek, az éhesek, a telhetetlenek s Fényes László-féle meghibbant, vagy számító apostolok vezetésével, a szenvedés száz neme, amely tűr, de puskapornak bizonyul, ha könnyelműen csóvával ugrálunk körülötte. Mily – nem is tudom gonosz számítás, vagy vakmerő együgyűség-e az, aminek férfiak, mint Apponyi, Wekerle s még néhányan – ahogy Pesten mondják – bedűlnek és ezen forduljon meg egy ezeréves nemzet sorsa.

Ami pedig azt illeti, hogy ama bizonyos törvény megokolásába – Apponyi szerint nem minden előrelátás nélkül – fölvtették azt, hogy a törvény nem érinti Ő felsége országgyűlésföloszlató jogát, – semmit sem jelent. Ő felségének ezt a jogát törvény el nem veheti, ha Ő felsége maga hozzá nem járul; sőt el sem homályosíthatja. Mindegy tehát, akár benne van, akár nincs benne a kérdéses fentartás. Hogy benne van, az nem olyan *körülmény*, amely megváltoztatja a helyzetet. Az igazi oka annak, hogy benne van, ez az ildomosság, amelynek célja annak föltüntetése, hogy az országgyűlésnek nem is volt az a szándéka, hogy a felség jogát érintse benne. Új *körülmény*, amely akkor nem volt meg, most pedig megvan, csak egy van, az, hogy akik az erkölcsi lehetetlenséget beletétették a törvénybe, akkor ellenzékben voltak, most pedig kormányon s a hatalom birtokában vannak. Ennyi az egész és semmi több. Jól tudták azt, hogy maga a puszta hatalom is mily tényező a választáson. Hát még az a kivételes hatalom, amellyel a kormányt a háború érdekében fölhatalmazták. Jól tudták, hogy ezzel a hatalommal a kezében egy olyan energia, mint a Tiszáé, egy háborús választáson képes a világból kitaposni minden ellenzékét.

És most jön a java. Az erőszak híres embere, a félelmes, rettegett és gyűlölt Tisza István gróf, szó nélkül engedte fölvenni a törvénybe maga ellen s eset-

leges szándékai ellenében ezt az impedimentum publicae honestist. Ez nyílt, jóhiszemű, lojális eljárás volt.

De fordult a kocka. A hatalom az ő ellenfelei kezébe került. És akik az erkölcstelenség bélyegzőjét beletették a törvénybe, íme kiállanak, mondván: Ja Bauer, da ist ein anderes! És kiáll a magyar Demosztenezs és kiszónokolja a törvényből a megbélyegző értelmet. Hja, paraszt, ez más. Most övék a kivételes hatalom, most már lehet választani háborúban is. Sőt már el is készültek rá. Megrakták bulldogokkal a főispáni székeket. A belügyminiszter meg is írta a választások receptjét és Baranyában meg is kotyvasztották a csalhatatlan szert, hogy miképpen lehet a háborúra megszavazott kivételes hatalmat demokrata pártcélokra fordítani. Ez pedig politikai sikkasztás, mert a háború céljaira rajok bízott értéket a háború sanyarúságaival együtt saját pártcéljaikra fordítják, ha csakugyan választanak.

Nem, nem irigylem se a tárcás, se a tárcánélküli miniszter urakat ebben a posványban. Apponyit és Wetkerlét pedig kimondhatatlanul sajnálom. Saját múltjuk gyönyörű templomán lesznek Herosztráteszekké, mert tőlük idegen bálványok szolgálatába szegődtek.

Egy új könyvről

Budapest, 1917 szept. 15.

Ulain Ferenc dr., Déván ügyvéd és Hunyadvármegye tiszteletbeli tisztü ügyésze könyvet írt, melynek azt a címet adta, hogy *Bajaink a garaton*. Könyvét befejezte a háború első évében, de már nem tudta közreadni, mert 1915 tavaszán maga is bevonult. Azóta egy rövid szabadságát arra használta föl, hogy könyve egy fejezetét *A választójogról*, mint politikai tanulmányt kiadja. De ez a tanulmány maga is egy szép könyv, mely az Athenaeum kiadásában jelent meg. A könyv címe mutatja, hogy a munka voltaképpen egy közbeszólás abban a kérdésben, mely politikai helyzetünket dominálja, még pedig egy hatalmas, nagy-

erejű közbeszólás, mely szerzője elsőrendű illetékességét bizonyítja arra, hogy közdolgainkról véleményét, a forrongó kérdésekről ítéletét senki se negligálhassa, aki viszont számot tart arra, hogy a közéleti szereplését ióhiszeműnek és komolynak vegye a nemzet.

Egy szép és nagy kritikai és publicisztikai erő revelálódik ebben a könyvben. Ulain Ferenc nem párt-szolgálatra vállalkozik benne. Magától értetődik, hogy aki a választójogról könyvet ír, végeredményében az e kérdés körül harcban álló pártok egyikének kénytelen igazat adni; de Ulaint nem az érdekli, hogy a pártok közül kinek van, vagy legyen igaza ebben a tusában, őt maga a kérdés érdekli s vizsgálata, adatai, kritikai ítélete mint a polyvát szórja szét mindazt a babonát, frázist, jelszót, illúziót, képmutatást, hazudozáist és ámítást, amellyel a modern világáramlatot árulják politikusok és szociológusok, a jóhiszeműek és rosszhiszeműek zajos és erőszakos hada.

Igen nagyon érdekes és eredeti könyv az Ulainé. Eredeti és érdekes a módszerében és eredeti abban az eltökélt és objektív kritikában, amellyel kertelése k nélkül, kíméletlen nyíltsággal minden (megtévesztő frázison keresztül nekivág a kérdés szívének, a lényegének, hogy arra az eredményre jusson, hogy humbug és szemfényvesztés mindaz, amivel modern demokratáink az általános választójogért a világ megváltását, földi és mennyei boldogságát ígérik az emberiségnek.

Semmiféle választójog, sem az általános, sem a korlátolt a világ ősi törvényeit meg nem változtatja és fejlődését se előbbre nem viszi, se nem biztosítja. Egyenként veszi krédóba az országokat, hogy tényleges állapotukat kapcsolatban választójogukkal megvizsgálja és kitűnik, hogy választójoggal s anélkül, zsarnoksággal s anélkül lehet jólét és haladás. Választójoggal nem lehet egy veszendő nemzetet megújhosztani és nem lehet egy virágzó nemzetet letörni. Lesújtók a következtetései, ahogy sorra veszi az angolt, franciát, németet, orosz, osztrákot s Amerikát. Aki nek nem kenyérkeresete, vagy éppen üzlete a politika, annak ettől a könyvtől M kell ábrándulnia azokból a ködképekből, melyekkel a modern demokrácia frazeológiaja megtömte a fejét.

Azt mondja Ulain Ferenc dr.: *Bölcs kormányzás, jó bíró és teli magtár* minden nemzeti létnek e három legigazibb célja a derék polgár kezén, hfdeg eszén, meleg szíven épül. Minden egyéb: általános vagy közvetett választójog, köztársaság vagy monarkia, arisztokrácia vagy demokrácia és így tovább, csak maszlag a politika zavaros vizében.

Természetesen nem mintha mindezek között olyan különbségek nem volnának, melyek megérdemlik az ember figyelmét s egyiket esetleg kívánatosabbá teszik a másiknál; de mindez nem lényeges tényezője a nemzetek és népek emelkedésének. Az élet manapság oly komplikált, hogy feladatait a törvényhozás el sem végezheti. A törvényhozás úgyszólván csak formába önti már, amit az élet és társadalom sok szerve és intézménye (mezőgazdasági, kereskedelmi, ipari, munkás, tudományos stb. egyesületek és szövetkezetek) előre megörölt, feldolgozott.

Villamosütésszerű hatással van az olvasóra a könyvben az a fordulat, melyben a szerző, akire nézve a demokrácia ideál, melyet az ember ismert történetében soha sehoh meg nem valósítottak, azt mondja: Az általános választójog nem demokráciát, csak demokratikus köntöst teremt. A demokrácia *lényeg* és nem forma. Teremtéséhez erő kell, nem kuruzslás. Olyan erő, amely kegyetlen keményen belemarkolván a közösségben élő emberek tömegébe, a *tegnap* emberét új viszonyok fűzésével, új életmód nyújtásával, új szellem élesztésével a *holnap* emberévé gyúrja át. Ilyen ősi teremtő és átformáló erő csak egy van: *a technika*.

És következik sa példával való bizonyítás vakító sorozata: Az *íjj* és a *nyíl* nyitották meg a nomád világot; az *eke* a földművelést; a *hajó* a tengerészet és kereskedelem ajtait; a *puskapor* veti ki fellegváraiból a feudalizmust; a *betű* dönti meg a fizikai erő nyers uralmát, készíti elő a forradalmakat; a *vasút* megnyitja a nagy ember- és áruforgalmat; a *gőz* és a *gép* és minden modern vívmánya a technikának: ez keveri az embert, ad értéket és tért a tehetségnek és az emberi soknemű képességeknek és ez formálja ezernyi változatban a *demokráciát*.

Ezeken a helyeken szinte lüktet a szerző vére a

torokban; elméje megihletten száguld és az olvasó szíve vele dobog az íróéval.

Azt tanuljuk meg ebből a könyvből, hogy az általános választójognak semmi köze a demokráciához. Hogy az általános választójog alapján létrejött parlament se annak anyagi, erkölcsi, politikai, se a szabadsági kecsgetéseket, melyekkel hivei hivalkodnak, beváltani s biztosítani nem képes. És demokráciát sem csinál. Más választójog csak más parlamentet csinálhat, de más embereket nem.

De természetesen, noha a parlament a mai komplikált élet anyagát nem maga dolgozza fel, hanem csak formába önti (a feldolgozást számos társadalmi, gazdasági s egyéb intézmény végzi), mégis fontos az, hogy milyen parlamentje van egy nemzetnek. Mert a parlament *reprezentálja* a nemzetet. A világ a parlament-jéről ítéli meg a nemzetet. Nívótlan parlamenttel alá, emelkedettel felszáll a nemzet becsülete. Okos, higgadt, előkelő parlament növeli a nemzet értékét künn és benn. Frázisgyártás, elsietés, kakaskodás künn gúnyt és lenézést, benn meglazult közfegyelmet és önbizalomhiányt ébreszt. A magyar nemzet a magyar parlamenttel él és hal. A parlament a magyar nemzet öntudata. Ezért legyen a nemzet résen, ezért alapozza meg gonddal a parlamentjét; ezért szervezze akkép, hogy ne legyen csárda belőle.

A magyar nemzet politikai életének képviselője: a parlament évtizedek óta a forrás túlhevített állapotában él; pedig sem osztály-, sem nemzetiségi különbségek szakadécai nem hasogatják. Ha ezeket az általános választójoggal belevisszük: az új-összetételben fokozott forrásnak indul, állandósul benne az erupció láza. Az általános választójog számunkra lezüllött parlamentet, nyugalmatól megfosztott nemzetet jelent. . .

Ulain Ferenc dr., kinek könyvét eddig részben ismertettem, részben idéztem, ezt a könyvét, imint első munkájál, hálás szeretettel édesanyjának ajánlotta a sok gondért, mellyel felnevelte, és – feleségének a buzgó nőgatásért, mellyel az írásra ösztökélte.

Ez az ajánlás valamely romantikus szint és egyéni melegséget visz bele ebbe a politikai brosúrába. Ne-

kem, mikor a könyvet végigolvastam s ismét visszatértem az elejére s újra olvastam az ajánlást, úgy tetstett, mintha a magyar címert láttam volna az ajánlás lapján, a két anygallal kétfelül. Milyen boldogság, milyen erő, ha egy férfi sorsa mellett két ilyen asszony áll őrt. Milyen erő, milyen boldogság és milyen szerencse!

A függetlenségi elvek

Budapest, 1917 szept. 20.

Az olvasó bizonyára fölneszel, mintha rég nem, hallott dal csendülne meg a fülében. Hová lett a tavalyi hó? És hává tűntek a függetlenségi elvek? A negyvennyolcas pártok ismét elveik fentartásávi léptek be a közösügyes kormányba s fiókjaikba zárva hitvallásukat, vígan és tobzódva (Andrássy lapja szerint: habzsolva) ültek le a kormány húsosfazekai mellé.

Most azonban törököt fogtak, aki nem eresztí őket. Akik eddig mindent cserben hagytak, a választójogot nem hathatják cserben, mert ott állnak mellettük és fölöttük szöges bunkójukkal a szocialisták, akik egyedül állanak komolyan és következetesen, politikájuk nemzetközi tartalmával, szabadgondolkodó tanításaik erejével, törkvéseik tudatosságával és szervezettségük fenyegető hatalmával a bomlasztó és nemzetellenes radikaliarius álláspontján. De Apponyi és Andrássy és a többiek, amidőn alávetik magukat a szocialisták és demokraták hatalmának és midőn magukévá teszik az általános választójogot, amely ellen csak nemrég körülhordozták a véres kardot az országban, csodálatraméltó alkalmazkodó képességről tesznek tanúbizonyiságot – azzal a kínos kényszerhelyzettel szemben, amelybe szerencsétlen fordulatokban bővelkedő politikájuk sodorta őket. Merit minden következik az, ő politikai egyéniségükből, fényes múltjukból és eddiig vallott meggyőződésükből, csak az nem, amit most hirdetnek, hogy a nemzet üdve származhatik az általános titkosból és a radikális demagógia felülkerekedéséből.

Ámde amidőn az új koalíció azon az úton van,

hogy intézményesen biztosítsa a radikalizmus uralmát a választójogban s amidőn nem látszik visszariadni attól a forrongástól és azoktól a belső harcoktól, amiket ez az erőszakos átalakulás idézne föl a világháború legkritikusabb, órájában, akkor méltán vethetjük föl azt a kérdést: hová lett a negyvennyolcas program? Hová lett a perszonális unió követelése s mi ennek folyománya, önálló hadsereg, önálló bank és a szakítás az osztrák közösséggel, ami a függetlenségi politikának hatvanhét óta kardinális tartalmat és eszményi létjogosultságot adott? A hatalom léghajójából kidobták ezt az alkalmatlan ballasztot s hogy ne álljanak pőrere vetköztetve a közvélemény előtt, magukra öltik a választójog cifra köpönyegét s alatta az elvek fentartásának fügefalevelét.

Most tárgyalják Bécsben a hosszúlejárátú kiegyezés korolláriumát, a közös bank szabadalmának meghosszabbítását s a bankos urak – oly hangosak és zajongók azelőtt – most teljesen elnémultak. Az első koalíció idejében az önálló jegybank követelésével robbantották szét a kormányt és az országgyűlést; most azzal igyekeznek biztosítani az uralmukat, hogy erről a kérdésről egy kukkot se szólnak. Készen van a húszéves kiegyezés s nem lehet kétség abban, hogy rövidlejárátú provizóriummal, vagy anélkül, Wekerle a vám- és kereskedelmi uniónak fennmaradását a Tisza-Stürghk-féle kötés révén biztosítani akarja és biztosítani fogja. Ezzel szemben Apponyi Albertnek van egy gyöngéd mentsvára: az elvi fentartás; de ez a fentartás. – mindenki tudja – sem nem oszt, sem nem szoroz, a kiegyezés meglesz s a függetlenségi pártoknak eszközben sincs, hogy a hatalom birtokában érvényesíteni igyekezzenek az ellenzéki padokban hirdetett elveiket. A mai napon kezdődött itt a magyar fővárosban a németekkel kötendő vám- és kereskedelmi szerződésnek tárgyalása: ennél is az Ausztriával való gazdasági közösség vétetik alapul s a kormányon lévő függetlenség pártoknaik kisebb gondjuk is nagyobb annál, mintsem hogy ez elten fölemeljék tiltakozó szavukat.

Ily körülmények között teljesen érthető és logikus az a mozgalom, amely a kormány hibrid táborában

arra irányul, hogy a függetlenségi pártok vegyék le a cégtáblájukat s alakuljanak át egységes komnánypárttá a hatvanhetesi alap és az alkotmánypárt keretében. Ha már szakítanak a politikai erkölcs dogmájával, legalább öntsenek tiszta bort a magyar nép poharába s vallják meg őszintén azt a színváltozást, amely politikájuk ábrázatán mutatkozik. Mert mit ér az olyan elv, amelyet sonkái mellé füstölőre akaszt az ember akkor, amidőn hatalomra jutva, módja nyílnék arra, hogy meg is valósítsa a hangzatos, szép igének tartalmát. Hogyha valamely párt félreteszi az útjából az elveit, akkor az, őszinteségnek, a nyíltságnak és a politikai tisztességnek elemi követelménye, hogy tiszta helyzetet teremtsen s a jóhiszemű, derék, lelkes magyar nénet aie bolondítsa tovább. Mert ma úgy áll a helyzet, hogy tisztára szemfényvesztés és népbolondítás függetlenségi pártról és függetlenségi elvekről beszélni s hozzá a legszilajabb közösügyes politikát csinálni, sőt megkísérelni durva hatalmi visszaélésekkel is annak a megvalósítását, ami Bécsnek – éppen a nemzeti pártok ellenállása miatt nem sikerült. Ez lett ma a függetlenségi politika Magyarországon.

A radikális éra

Budapest, 1917 szept. 21.

A dolog kezd csakugyan félelmesnek lenni. Országos szerencsétlenségnél egyébnek egy pillanatig se tartottuk a radikális pártpolitikának hatalomra jutását, mert a tapasztalás tanúsága szerint a radikalizmus mindig és mindenütt megbontotta a közerőket és sehol nem hatott a közéletre tömörítőleg, hanem inkább részeire bontott társadalmat és nemzetet egyaránt. Hogy éppen ma lép közénk ez a veszedelem, amóikor az európai alakulásokkal szemben – nem is tekintve a háború követeléseit – az erők legszorosabb egységességre volna szükségünk, ezt méltán nevezem szerencsétlenségnek. Egy vizasztalásunk azonban mégis volt. A mostani kormánypártok, kormányférfiak és politikusok, míg ellenzéken voltak, a politikai és köz-erkölcs oly rettenthetetlen hőseiként szerepeltek, oly

dühvel üldöztek minden visszaélést, panamát és kormányzati lazaságot: a leleplezést intézménnyé tették és sajtójuk polgári kenyérkeresetévé, – hogy azt kellett gondolnunk, hogy ha el is kell viselnünk félszeg és végzetes politikájukat, legalább van rá kilátásunk, hogy belépünk a tiszta kéz, a tiszta erkölcs, a tiszta lelkiismeret, az önzetlen hazafíszogólat korszakába.

Mily csalódás, egek, mily kiábrándulás! A radikális éra, mintha elkövetkezése óta egyéb dolga sem akadt volna, úgy látszik, minden intézkedésével ennek az ellenkezőjét bizonyítja.

Már első föllépése nem volt egyéb, mint az állásokon és a hatalmon való brutális és szemérmetlen osztozkodás. Majdnem úgy verekedtek ki maguknak egyének és pártok – miniszteri, államtitkári és főispáni állásokat. Sőt ami az eltanult ötven esztendő kormányainak mindig elég volt, az ma egyszerre kevesnek bizonyult. A radikális eszkimó sokkal több volt, mint a rendelkezésükre álló főka és kreáltak minisztériumokat, amelyeknek mostan sincsen még semmi dolguk. Aki dolgozik is közülök, az más minisztériumból és hivatalokból szed maga mellé munkaerőt. Mert olyan, aki dolgozni tud és ért is egyik-másik dologhoz, az megvolt eddig is. Csak meg kellett volna bízni a dologgal. De ez nem lényeges az országra nézve. A fontos az, hogy X. és Y. úr kegyelmes úr legyen, köz-automobilon járjon és szalonkocsit kapjon. Ez az igazi demokrata tempó. A többi humbug.

És még ezzel nincs is vége a dolognak. Most olvasom, hogy Szerényinek is miniszterré kell lenni. Persze, nem tárca nélkül. Valakinek tehát ugrania kell a meglévők közül. Már biztatják is Mezőssyt, hogy menjen, sőt már le is leplezte egy szabadkőműves újság, amely kifelé a békét prédikálja az antant érdekében, ellenben befelé, az itthon való antant kebelében, úgy látszik, háborúszító. Más helyen megtalálja az olvasó e kormánypárti belső háború adatait, e sorok közé csak mint jellemző eset kerül bele. A szabadkőműves nagytökének Mezőssy alkalmatlan, hát kinyitnak neki egy kis hátsó ajtót. Az ajtó piszkos. De a demokrata erkölcs szerint vagy kimegy rajta, vagy – ki-dobják. Persze, csak úgy, ha hagyja magát. Mi nyu-

godtan nézhetjük s be is várhatjuk, hogy mivé fog fejlődni az ügy.

Nem az egyetlen botránya ez a demokrata érának. Az öreg Beniczky alispán dolgáról nem is szólnunk. Csak akkor, ha majd megtudjuk, miért kellett a jó öreg magyarral elbánni. De mily hihetetlenül hamar elmúlt annak a belügyminiszteri rendeletnek az illatos füstje, amely a katonai behívások és fölmentettek statisztikájával készül a választásra. Világos, sohasem gondoltuk azt, hogy akármilyen kormánydemokrata, radikális vagy munkapárti ideális választásokat csináljon. A radikális ember is csak ember. A demokrata is. Nem azért megy a választási küzdelembe, hogy ne győzzön. És ha egy kis önkénytelen gesztussal véletlenül lökést adhat a mérleg serpenyőjének: azt ugyan egyik is el nem mulasztja. De hogy azok, akik Lukács László választási kasszájával telekiabálták Európát, hányták magukra ez istentelenséggel szemben a keresztet s úgy tettek, mintha soha hírt nem hallották volna az effélének: hogy azok most választásuk biztosítása végett embereket, családapákat kergessenek ki pártosságból a front borzalmi közé: ez meghaladja mindazt a türelmet, amelyet az ember embertársai hibáival, gyengeségeivel, sőt vétkeivel szemben gyakorolni képes. Haj, ha ezt régi – mondjuk munka- vagy szabadelvű-párti – miniszterek merték volna megtenni: azt ugyan szőröstől-bőröstől fölfalták, agyoninterpellálták és leleplezték volna a mai kormánypárt parlamenti és sajtóbeli hősei, akik most oly megható kórusban tudnak – hallgatni.

Beszéljek-e arról, hogy a belügyminiszter kiadja rendeletét, amelynél fogva színház, mozi, kabaré, orfeum, kávéház, korcsma a szénfogyasztás kímélés miatt tizenegy órakor tartozik helyiségeit bezárni; a b . . . s publikum takarodjék haza; sőt még otthon se merjen ez órán túl vendégeket látni. Tessék fölszámítani, hogy ezek az intézetek, melyek a publikumból élnek és – adót fizetnek, ez intézkedés folytán megnyit veszítenek. De erről nem lehet tenni. Ha nincs szén, hát nincs és az elkövetkezne a nagyobb szerencsétlenség és kárvallás helyett bölcs dolog a kisebb kalamitást és veszteséget vállalni. Jól van. De mit szól

minden ezzel sújtott adófizető lélek ahhoz, hogy a belügyminiszter és államtitkára kiadja ezt a drákói rendeletet ma és aztán automobilon elrohan hivatalbeli fáradságát kipihenni a – kaszinóba és ott mulat cigányszó mellett kivilágos kivirradtig. Mit szól ehhez a soffőr, aki vár reá, mit a rendőr, aki a ház előtt strázsálja, mit a pincér, aki kiszolgálja, mit a cigány, aki a fülébe muzsikál és mit az a millió ember, aki az ő rendelete folytán böcsületesen hazakotródott este idejekorán, de másnap olvassa az újságban a belügyminiszter és államtitkárja kalandjait.

Folytassam-e az eseteket azzal a szegény patikáriussegéddel, akit a saját ötletétől és élete jutalmától elütött a nepotizmus, a főispán mostoha fia? A legpiszkosabb dolgok közül való ez. Már egymás szájából eszik ki a demokraták a falatot. Se szemérem, se lelkiismeret, se méltányosság, se igazság, ahol ők vannak. A gyógy szerészügy a leggyanúsabb és legkényesebb. Sokat hánytorgatták a mostani hatalmasok a régi időben. Nem csoda, hogy oly mohón rátették a kezükét.

Félelmes kezd fenni csakugyan ez a radikális világ. Képmutatás és hazugság ily mértékben még nem jutott hatalomhoz és becsülethez. Akik obstrukciókban, leleplezésekben, panamaüldözésekben lovagolták a magas iskolát a nemzeti cirkuszban, az erény, erkölcs, tisztesség, önzetlenség rongyaiból összefoldozott díszköpönyeggel a vállukon: most íme, a hatalom lovára kapva, kifordítják a köpönyeget, amely mindannak az ellenkezőjével volt bélelve, amit kiívülről mutatott.

Nem tudom, hol állunk meg, ha így folyik tovább a demokrata gazdálkodás. Attól félek, az általános titkosra nem is lesz már szükségük, hogy a közélet bomlását befejezzék és végleg uraivá légyenek Magyarországnak, Akkor fog azután nagyot nézni Esterházy, Wekerle, Andrássy és Apponyi, akiknek a hátán fölmásztak a radikális urak Magyarország – nyakára.

Az aradi választójogi gyűlés

Budapest, 1917 szept. 24.

Aradon gyűlést tartott az általános választójogi blokk. Ezen a gyűlésen versenyt szónokolt a többiekkel Goldis László román nemzetiségi képviselő. És kivágott a képviselő úr zamatos magyar nyelven olyan beszédet, mely lázba hozta az egész blokkot, melyért maga Barabás Béla is, akit a patika-eset úgylátszik egy kissé megjuhászított s aki nemrégiben a megyegyűlésen letorkolta Goldis László urat, most melegen meggratulált. Mert azt beszélte Goldis úr, hogy a román nép epedve várja az általános titkost és a román nemzetiségi párt lelkesen csatlakozik a blokkhoz. Hogy negyvennyolcban felszabadították nemcsak a magyar jobbagyot, hanem az oláhot is; ma is hát ne csak a magyarnak adjanak szavazó jogot, hanem a románnak is. Mert attól szabad lesz, műveltebb és gazdagabb és jobban fog ragaszkodni a magyar hazához, mintha rab marad, műveletlen és szegény. És így tovább.

Goldis urat senki sem jogosította fel arra, hogy az oláh nép nevében beszéljen. A népnek egyáltalában – se oláhnak, se másnak – alig van sejtelve arról, hogy mi az általános és mi a nem általános szavazó jog. A legjobbat mondta erre a torontáli svábgazda. Mikor rákérdezlek, hogy kell-e nekik az általános jog, azt mondta: minek? Eddig kevesen szavaztak és rosszul ment a sorunk; most majd többen szavaznak és a sorunk – még rosszabbul fog menni.

Goldis úr hát hagyjon békét a becsületes oláh népnek. Maradjon meg azoknál, aminek magát is nevezte: a nemzetiségi agitátoroknál. Azoknak igenis kell a blokk reformja. Mert azt még senki se mondta, hogy az oláh veszedelmes az országra nézve, ha szabad, művelt és gazdag. Mindig csak azt mondtuk: a nemzetiségi izgatónak veszedelmes a népre nézve. Mert semmiféle választójogtól a nép se oly szabad, se oly műveit, se oly gazdag nem lesz, hogy a Goldisék ficskarius esze túl ne járjon az ő naiv elméjén. A régi vá-

lasztójogban az oláh jobban el van látva, mint a magyar nép. Mi nem is teszünk különbséget a nép és nép közt. Mert meggyőződésünk, hogy a mi népünknek egyiknek se való az általános titkos választójog. Ha pedig azt meri a világ szeme közé prédikálni Goldis úr, hogy az általános választójog közelebb hozza egymáshoz a fajokat, akkor menjen ki Ausztriába és nézze meg, mily közel hozta őket egymáshoz. Ami végre a negyvennyolcat illeti, az igen klasszikus példa. Bizony felszabadult nemcsak a magyar jobbágy, hanem az oláh is. A következménye, mondhatnám a hála és köszönet érte pedig volt Janku és Axentye. De hozzátesszük, hogy ezért sem az oláh népet terheli a felelősség, hanem azokat, akik bele vitték őket, ki rajongásból, ki zsoldért. Mikor azután a katasztrófa beállt, a zsoldosok tovább szolgáltak. Volt köztük, akit negyvennyolc előtt Mészárosnak hívtak, aki negyvennyolcban Erdélyben Macelláriu lett, kinek aztán a Bak korszakban Fleischhacker lett a becstelensége. Ismertem éppen ezt. Somogyban talákoztam vele, mikor katonákkal hajtotta be az adót. Az oláh rajongó, aki az erdélyi oláh mozgalom vezére volt szemben a zsoldosokkal – tragikai hős lett. Magyarok kegyén éldegélt bújdosva és végül a kertek alatt halt meg elborult elmével, Magyarország katasztrófájából pedig a magyarság diadala lett 1861-ben. Az aradi kölcsönös, magyar-oláh bolondító blokk-gyűlés tapsolhat Goldisnak és Vázsonyinak, és ezzel ki is merítette hivatását.

Két cikk

Budapest, 1917 szept. 26.

A két cikk közül egyiket a szocialisták lapja írja, a másikat a szabadkőművesek lapja. A kettő láthatatlan bár, de acélkapcsolatokon függ egymással össze.

A *Népszava* a magyar szupremáciáról ír és ezt mondja:

Amit rendszerint magyar szupremáciának neveznek, az tulajdonképpen nem egyéb, mint néhány ezer magyar dzsentri-csatádnak és a hivatali arisztokráciának születésen, átöröklésen és megszokáson alapuló

ama joga, hogy egyenlő brutalitással uralkodjék magyarokon és nem magyarokon az országban. Olyan választójogi reform, amely ezeknek a családoknak hatalmát, bitorolt hatalmát akarja megóvni, értéktelen, mert az ilyen választójog nem lehet demokratikus. Hiszen a demokrácia éppen eszköz a kisebbség uralmának kiküszöbölésére és megtörésére. De a magyar nép nagy dolgozó tömegeinek nincsen is semmi köze ehhez az úgynevezett szupremáciához, mert *a magyar munkásnak, polgárnak, földművesnek nem érdeke az, hogy a román fiút magyar iskolába dugják, ahol megmarad tudatlannak, hanem ellenkezően, az az érdeke, hogy anyanyelvén megszerezze a román és tót gyermek a műveltségnek azokat az elemeit, amelyek hasznos állampolgárrá és értelmes munkássá segítik.* Ebből a szempontból az az érzésünk, hogy *kissé túlsokat harsonázzák, hogy a választójogi reform nemzeti szempontból mindent a régiben hagy.* Ha valóban ez következne be, akkor a reform nem is lehetne reform, mert Magyarországon a hatalomnak az osztályok között való elosztását nem lehet megbolygatni anélkül, hogy a hatalomnak az egyes nemzetek között való elosztása is meg ne változzék. A választójogi reformra pedig azért van szükség, hogy *a politikai hatalom ne legyen ezentúl is a magyar földbirtokososztály és nagytőkésosztály politikai monopóliuma.* Mindeme szempontok alapján kívánatos volna, ha a választójogi blokkban egyesült pártok komolyabban és alaposabban foglalkoznának azzal a kérdéssel, miképpen lehetne a magyar és nem-magyar demokrácia erőit az eljövendő közös harcokban egyesíteni a közös ellenesség: *a magyar osztályuralom ellen.*

Ez idézetben ezek foglaltatnak: 1. A magyar szupremácia nem egyéb, mint egy kisebbség brutális uralma magyarokon és nem magyarokon. 2. A demokrácia az eszköze annak, hogy a kisebbség uralma kiküszöböltessék és megtöröressék. 3. A hatalomnak Magyarországon az egyes nemzetek közt kell elosztódnia. 4. A választójogi reformra azért van szükség, hogy a politikai hatalom ne legyen ezentúl is a magyar földbirtokos osztály és a nagytőke monopóliuma.

Ezek itt nagyobbrészt agitatori frázisok, melyek a

szakszervezeti helyiségekben születtek, szivarfüst-felhőkben. Könnyű velök végezni. Ha a politikai hatalom alatt az országgyűlést értjük, akkor nem igaz, hogy e hatalom a földbirtokosok és a nagytőke kezében van. De a radikális választójoggal el lehet találni, hogy a földbirtokos-elem részvételét a politikában egy elenyésző minimumra szorítsuk le; de, Amerika példája bizonyítja megcáfolhatatlanul, hogy a radikális demokrácia a politikai hatalmat föltartóztathatatlanul kiszolgáltatja a nagytőkének s a hatalommal az államot. Még kevésbé igaz a fenti tétel, ha a politikai hatalom alatt a közhivatalokat értjük. Természetesen a régi történeti vezérosztályt nem lehet a közéletből ötven-hatvan év alatt teljesen eltüntetni. De ma már a vármegyék vezérállásaiban és általán a tisztikarban a régi nemességnek csak percentjei vannak. Néhol ötven alatt, néhol ötven fölött.

Hamis az a tétel is, hogy a demokrácia kiküszöböli a kisebbség uralmát. Ellenkezőleg: az európai parlamentek története bizonyítja, hogy a demokrácia a *többségek uralmat* tette tönkre. A demokrácia nem vezérlő pártokra, hanem töredékekre osztja a parlamenteket, amelyeken nem elv, nem irány, hanem a véletlen és a megalkuvás az úr. Tessék megnézni: a demokrata kormány mögött ma nálunk csak – *öt pártocska* van, egy érdemleges párt nincsen. Kormányzati tudománya a kormánynak: megalkudni egyes kérdésekben mind az öttel; kinevezéssel s egyéb stalumokkal ma az egyiket, holnap a másikat lekenyerezni; levenni a lábáról az egyiket, engedni a másiknak, amely szemtelen és erőszakos. Ilyen eszközökkel kell egy Wekerlének ellátni az – *ország érdekeit*. Előbb öt párt politikai, kortes- és személyi érdekeit kell megúsznia s csak aztán kerülhet a sor az országra. *Ez a demokrácia.*

De a legfőbb az, hogy a sokat emlegetett magyar szupremácia voltaképpen a kevesek brutális uralma a sokakon. Azért az osztályuralom leverésével kell hatalmi eltolódásnak beállani a *nemzetek* javára. A nemzetek alatt a nemzetiségek értendők.

Itt a Népszava ugyan nem Isten szava. Mert az

Isten mindig tudja, mit beszél. A Népszava ellenben csak ritkán, ezúttal sehogy.

A magyar szupremácia nem brutális uralmat, hanem *államalkotó erőt és képességet* jelent. Mióta a római uralom eltűnt a Duna-Tisza medencéjéből, azóta itt nem volt állami rend és biztosság, csak a magyar királyság megalapítása óta. Ha nem a magyar faj specifikus tulajdonságain és képességein alapult volna ez a valóság, akkor ugyan mért nem jutott – legalább az Árpádok kihalása óta – senkinek se eszébe soha, se királynak, se politikusnak, se katonának, se senkinek más országot – oláhot, tótot, németet vagy akármit tenni a magyar helyébe? Ez pedig nem kiváltságot jelentett a magyarra és nem elnyomást a nem-magyarra nézve. A magyarra ez képességet, hivatást és kötelességet jelentett, a nem-magyarra jelentett oltalmat és biztosságot. Mert ahányszor a magyarság hatalma megingott, itt mindig elnyomás, rabság, zavar, háborúság és fölfordulás következett el. És amint a magyarság visszanyerte erejét (s mért ő, mért nem a Népszava más nemzetei?), mindannyiszor helyreállt ismét az állami rend és az ország lakosságának a biztossága és szabadsága. Ezt jelenti a magyar szupremácia. Történeti hivatást és föladatot a magyar faj számára. Ha ez a faj műveltségével, tudásával, felsőbbségével, vitézségével, munkájával és vérével ezer éven át fentartotta ez ország magyar jellegét: kinek kell ma, vagy kiknek átadnunk a Három bérceket és Négy folyót? Ki az, aki átveheti a magyar faj hivatását? Kire lehet ez ország belső békéjét, rendjét és biztosságát bízni? Azokra, akiket a Népszava mond? Amelyek közül egyet az egyik szomszéd, a mászt a másik, a harmadikat a harmadik szomszéd hívogat szerelmi csábítással magához? Hogy nálunk is dúljon az a háború, amely Ausztriát emészti, amelynek az egyik *nemzete* ott keresi az üdvét, ahol *másik nemzete* a maga poklát látja?

Csak örült vagy gonosz elmének támadhat az a gondolata, hogy ezt az isteni tökéletességű geográfiai egységet, melyet ezer év óta Magyarországnak mond a világ, mesterségesen, erőszakosan, ostobán vetélkedő és gyűlölködő részekké bontsa szét.

Igenis, nem csak a magyar parasztnak és magyar munkásnak, hanem édes mindnyájunknak szüksége van arra, hogy az a tót fiú és oláh fiú megtanuljon az iskolában és az életben magyarul. Ez közelebb hoz bennünket egymáshoz. Ez erősíti ennek a nemzetnek magyarságát és egységét, tehát a hatalmát is, mely-re szüksége van a végből, hogy polgárai számára jólétet, műveltséget, szabadságot, rendet biztosítson itt benn, és oltalmat tudjon adni nekik külső ellenséggel szemben. Ezt jelenti a magyar szupremácia, nem azt az értelmetlenséget, melyet demokrata kollégánk ráborít.

A másik újsággal hamar végezhetünk. A szabádkörmívesek lapja – aki nekünk itthon sürgős és mindenáron való békét prédikál, míg francia testvérei éppen most fanatizálják kongresszussal a harcban már-már kimerült francia nemzetet, hogy ne hagyja magát, no csak még egy kicsit és övé lesz Elzász és a diadal, – ez a lap, a Világ, egy bécsi hetilap egy cikket ismerteti, amely arra akar bennünket kitanítani, hogy hagyjuk már a mi ostoba szuverenitásunkat, hagyjuk önállóságunkért való babonás harcunkat, hagyjunk dualizmust és paritást és olvadjunk be az osztrák felsőbbrendű érdekebe,

A *Világ* ugyan tiltakozik ez ellen, mégis azt hiszi, hogy valami különös változásnak kell előállania Magyarországon. A cenzúrától egy kissé meghuzigált cikkéből, amelyet a bécsi lap cikkéhez ír, azt kell megértenünk, hogy igenis le kell térnünk a történelem ösvényéről, új világ van, új irányoknak kell behódolnunk.

De bizony ez nem igaz. Nincsen új irány, csak új divat van. Végig fog rajtunk menni, mint ahogy aszszonyainkon végig ment a krinolintól kezdve minden, a minapi bukjel-szoknyáig. Az igazság pedig az, hogy aki azt hiszi, hogy a divatos ruhához az emberi testet kell hozzácsonkítani és nem az új divatot hozzáilleszteni az élő testhez: az rúgja ki politikája alól az ezeréves élő Magyarországot, történetét, hagyományait, életelemeit, melyek közt elsőrendű a nemzeti egysége, – és forgasson fel mindent, aggasson rá minden

modern rongyot, minden divatos cafrangot és vigye el maskarának a bolondok báljára. Azaz: vigye el, ha tudja. Mert hóbotos szociológus könyvek alapján lehet álmodozni, utópiákat rajzolgatni, kárt is tenni, de az élet törvényeit, országok évszázados alapjait, nemzetek alakulásának igazait fantazmagóriákkal helyettesíteni nem lehet. Hogy pedig a függetlenségi és negyvennyolcas pártok és hazafiak mit szólnak szabdkörmíves kollégájuk politikájához, – azt, amennyiben most egy gyékényen árulnak, nekik kell vele elvégezniök.

Üzenet Wilsonnak

Budapest, 1917 szept. 27.

Kemény üzenetek röpködnek Németországból Amerikába egyenesen Wilson úr címére. Vajjon az angol cenzúra alatt álló Marconi és tengeralatti kábel közvetítik-e híven ezeket az üzeneteket? A német birodalmi gyűlés elnöke tegnap azt üzent Wilsonnak, hogy gránitba harap az, aki a császár, a nép és kormány közé akar tolakodni. Tekintélyes német egyesületek, testületek és sajtóorgánumok még keményebb kifejezéseket is használtak, a *szemtelen* szó is nem egyszer élesen és kíméletlenül süvített bele a vitába.

Wilson kétségkívül nincs tisztában a német nép lelkével. A császár ma a német erő, egység, összetartás szimbóluma. Micsoda hóbotos vállalkozás a német népet eltántorítani próbálni császárjától, mikor a legdemokratább német is tudja, érzi, hogy csodálatos helytállásának titka mai szervezetében és a birodalom fejének fényes egyéni tulajdonságaiban rejlik.

Wilsonról mindenki tudja, hogy filozófiai és szociológiai műveltségével a legegységesebb eszmék, a modern kormányzat, művelődés és haladás szószólója és képviselője – volt. Első állásfoglalásait a népek véres perében tetszetősebbé tudta tenni simára csiszolt akadémikus szólamaival, bámulatos kifejezésben készségével. De a feje körüli nimbusz csakhamar szétfoslott. A legsajátosabb amerikai elvet, a be nem aivatkozás elvét elsőnek Wilson hagyta cserben. Aztán roha-

mosan csúszott le a lejtőn; a német birodalmi gyűlés elnökének tegnapi beszéde meggyőzően tünteti föl Wilson pártos szellemének gyászos elfajulását. Az ő demokrata gögijéhez képest a világ valamennyi császárnak gögje együttvéve csak szerény ibolya. Amíg történelmet fognak írni és olvasni, mindig csodálkozni fognak azon, hogy az állítóan reális amerikai népet miként volt lehetséges nekivinni a falnak. Juliusz Cézár és Napoleon hódító és partraszálló kísérlete Angliában gyermekjáték ahhoz képest, hogy Amerika milliós hadsereggel akar megjelenni Európa harcterén. Humbug ez a javából, de Wilson még erre is rá tudott licitálni azzal, hogy a német császár trónját próbálta megingatni.

Azt hisszük azonban, hogy Wilson ezzel az utolsó stációhoz ért. Nincs további fokozat a humbugban, a nagyzásban. Nagyratörő terveik voltak másoknak is. Sokszor méltó tárgyai az emberi sors tragédiáinak. Wilson szereplése a komikumba csapott át, olyan epitetonokat vágnak a fejéhez, aminőkkel szava, tette hatástalanul hangzik el, üresen puffog bele a fölzaklatott mindenségbe, ugyanakkor, amikor a pár paságnak, egy pusztán erkölcsi hatalomnak a békeintelve megragadja az emberiség lelkét.

Nem tudjuk, hogy a büszke amerikai nép, mely önérzettel tekinthet végig elnökeinek dicső sorozatán, oly egyértelműséggel, hűséggel, tisztelettel rajongja-e körül még ma is elnökét, mint a német nép a császárnak? Egy sokmilliós nép, aminő az amerikai, a maga egészében követheti-e politikai és erkölcsi bukfenceiben államfőjét, a nevetségesség, a kudarcok végletekéig? Nem tudunk semmit; a tengeralatti kábel, az angol Reuter csak a magasztalás, a hízélgés, a képmutatás, a hazudozás hullámain sodorja felénk.

A germán és az angolszász világok harca nekünk, kicsi, szegény, szertehulló magyarságnak nagyszerű tanulság, példa és intelem. Fajok élethalál harca ez. A faji tudat keményítette acéllá az ellenfeleket az engesztelhetetlenségig. Nem tudom, hogy nem falnák-e föl egymást, ha tengerek nem választanák el őket. A faji összetartás örök csudái e népek titáni erőfeszítései. Nem fogják egymást megsemmisíteni, de örök életet biztosí-

tanak maguknak, örök dicsőségére faji öntudatuknak. Itt gondolok aztán ránk, szegény magyarokra. Vasárnap hallottam szónokolni egy igen jóhiszemű, igen derék magyar embert és tudóst, Giesswein Sándor prépost urat a faji tudatról. Azt mondta, hogy ki kell belőle vetköznünk, ha békét akarunk a földön. És a jó magyar közönség meggondolatlanul helyeselt, hiszen jó magyar embertől, tudóstól hallotta, aki fölötte elmésen és népszerűen tudja közvetíteni hallgatóságával a modern szociológia tanításait. Hát ez a mi bajunk. A tudomány, a haladás, a béke, a fejlődés nevében elszednek tőlünk minden fegyvert, mellyel a népek világtársadalmában megőrizhetnők, kifejthetnők önálló egyéniségünket, életképes faji erőnket. Körülöttünk és az egész világon minden apró és nagy nép a faji öntudatával tör magának utat, biztosít magának életet és jövőt, csak mi dobjuk el a legélesebb fegyvert, a legtermészetesebb ösztönt, mi zsugorodjunk össze, mint a sündiszó, de tüske nélkül, holott látnunk adatott, hogy a világ legerősebb népei is belőle meritenek erőt, vele küzdik ki örök életüket.

Kolozsvártól-Pozsonyig

Budapest, 1917 okt. 1.

Két gyűlés volt tegnap vasárnap Kolozsvártt, egy Pozsonyban. A kolozsvári egyik gyűlés, délelőtt az általános titkos és egyenlő választójogért volt, a másik délután – kevés kivétellel ugyanazok részvételével – az erdélyi szövetséget alakította meg érdekes határozatokkal. Nekem úgy tetszik, délelőtt elárulták Erdélyt, hogy délután megmenthessék. És ha szónoklatokkal lehetne országokat kormányozni, akkor szép és mulatságos játék is lett volna a két kolozsvári gyűlés. Így a belső, a lelki meghasonlás tragikus lehe fűtt felénk bdőle. A délutáni gyűlés volt a magyar jobbkez, a délelőtti a balkéz. Az írás csak azt kívánja, hogy a bal ne tudja, mit csinál a jobb. Kolozsvártt tovább mentek: a bal akadályozza, amit a jobb csinálna.

Gyászos benyomást tett Apponyi Albert gróf kultuszminister, mint a délelőtti gyűlés utolsó szónoka. Nem tágit abbéli meséjétől, hogy a háborútól lett a választójog kérdése aktuális s hogy égbekiáltó bűn lenne meg nem adni a jogot azoknak, akik a vérüket adták a hazáért. Gyermekes tévedés. A háború csak alkalom lett arra, hogy a municiógyarak munkásai terrorizálni tudják a hatalmat. A vérüket pedig mind odaadták, akik katonák: választók és nem választók egyaránt. Apponyi Aíbert gróf kultuszminister egészen a szakszervezetek frazeológiájával élt ezen a gyűlésen. Íme: Képtelenség, azt mondja az éberhardi gróf, hogy a társadalom két részre oszoljék, melyek közül *az egyiknek csak jogai legyenek csekély* kötelességteljesítéssel, a másik *óriás tehert* viseljen anélkül, hogy jogai is lennének.

Nem a legmeggondolatlanabb, nem egy kultuszministerhez méltatlan izgatás ez? Melyik a társadalom egyik része és melyik a másik? Mindenki, akinek eddig választójoga volt, kötelességudatlan? És mindenki, aki eddig nem volt választó, óriás terheket visel? Aténben sem mertek a demagógia virágában, ilyeneket mondani. Persze, Apponyi nem így gondolta, de így mondta. És ami naiv hallgatója volt, az mind így is értette. Beszédéhez pedig az illusztrációt megadta Bokányi népvezér (még mielőtt Apponyi szólt volna), mondván: „A magyarságnak van kultúrája, kezében az irodalom, a művészet, a város és a vármegye. *Ugyan mit akar még?*”

Mit akar? Mindezt megvédelmezni. Ezt akarja. Megvédelmezni a nemzetközi jelszók és áramlatok, bacillusai ellen.

Lesújtó Apponyi Albert grófnak az a vallomása, hogy a múltban ő is utána mondta másoknak, hogy az általános választójog veszedelme a magyar állam nemzeti jellemének. De azóta belemélyedt a statisztikába és most már nyugodt lélekkel hirdeti az ellenkezőt.

Ugyan vajjon, mióta létezik Apponyi Albertre nézve – statisztika? Elszerint a gróf úr a múltban pártokat vezetett, hadjáratokat i oliytalott kormányok ellen (akik pedig gyakran hivatkoztak a statisztikára);

miniszter volt és országot kormányzott és közben hetven esztendő lett. És mindaddig el volt statisztika nélkül és lelkiismerete nyugodt volt és döntött országos érdekekről, intézményekről és mindig nyugodtan fehérnek mondta a fehérét. Most egyszerre belemélyedt a statisztikába és azt látja, hogy amit egy hosszú életem, válságos és veszedelmes bonyodalimak közt fehérnek nézett, azt most egyszerre feketének látja. Nem volna e jelenséggel szemben tanácsos azon tünődnie, nem a szemében van-e a hiba? Nem más ókulát tett-e az orrára? És meg kéne tán gondolnia, hogy aki ily könnyen kizökken egy hosszú, küzdelmes pálya alapvető meggyőződéseiből, talán némi joggal nézhetne némi szkepszissel önmagába, föltevéen a kérdést: mi lesz holnap? Hia a statisztikánál egy erősebb, döntőbb tényező kerül elejém, mi lesz a meggyőződésem holnap és hoillnapután?

Kegyetlen és borzalmas mesterség a politika. Iszonyúan megőrli az embereket. Még boldog az olyan, mánt Apponyi, aki csodálatos és káprázatos magyarázatot tud adni a magja metamorfózisainak. Megfestette kolozsvári beszédében azt a nyomorúságot, melyben maradunk a radikális választójog nélkül „olyan időben, mely minden téren új és merész alkotásokat követel tőlünk”. Ej, ha *minden* téren, ugyan miért kezdjük el éppen a legkényesebben? Kezdjük praktikusabb téren, ha *minden* téren kell alkotni. De ezt nem lehet, mert azt mondja mindjárt hegyibe Apponyi, hogy „az eddigi választói jog amaz elemek politikai befolyását biztosítja, *amelyek nemzeti kultúránknak akadályai* és kizárja azokat az elemeket, amelyek kultúrai fejlődésünkben nem akadályoznaik”. Vajjon ezt is a statisztikából tudta meg a tiszteletreméltó gróf úr? Nem hiszem. Mert ezt a történetből kell megtanulni. A történet pedig azt tanítja, hogy minden magyar kultúrát, ami van, a nagy nemzeti értelmiség alkotta. Ezen a tényen semmi választójog nem változtathat. A jövőmásképp alakulhat a dolgunk, ha Apponyi győzni talál. Mert a különbség a régi választójog és a radikális választójog között az, hogy a réginék alapelve volt, hogy a nemzet értelmisége vezesse a választék tömegét, a radikális választójog irányában pedig az, hogy

a választótömeg vezesse és irányítsa a nemzeti intelligenciát.

A legjobb pedig az, hogy egy másik miniszter, *Batthyány* Tivadar gróf Pozsonyban mondott beszédet, amelyben bejelentette a hárszabályok – *szigorítását*. Mert demokrácia ide, demokrácia oda: az általános titkos képviselőházával nem lehet tréfálni. Oda még Tisza, hárszabálya sem elég erős. És csakugyan, nem a kolozsvári szentimentális frázisok, hanem ez az igazság! Nekem úgy tetszik, mentül jobban betegabajodik Apponyi az általános titkosba, a radikális választói jog régibb fanatikusainak ugyanabban a mértékben támadnak aggodalmai. Mi az? Talán már ők is a statisztikát nézik?

Czernin gróf a helyzetről

Budapest, 1917 okt. 3.

A külügyminiszter lejött Budapestre visszaadni Wekerle miniszterelnök látogatását s a miniszterelnök ma ebédet adott a külügyminiszter tiszteletére, amelyre a fővárosi politikai élet számos jelese volt hivatalos. A meghívás rögtönözve történt, mert eredetileg a külügyminiszter csütörtökön készült e látogatásra s csak tegnap délután jelentette Pestre, hogy ma fog eljönni. Sem a társaságon, melyből hiányoztak *Andrássy*, *Apponyi* és *Hadik* miniszter, s mely a már néhányszor könnyelműen kiszentenciázott *Sándor-palota* gyönyörű termében gazdagon terített asztal körül helyet foglalt, sem magán a finom ebéden a rögtönzés meg nem látszott. Nem látszott meg a rögtönzés a külügyminiszter úr beszédén sem, mellyel a miniszterelnök üdvözlő szavaira és felkérésére a társaságot megtisztelte.

Egyébként a téma is kizárta a rögtönzést. Angol státusférfiak szeretik a legsúlyosabb politikai kérdéseket is a fehér asztal hangulatának védelme alatt világgá ereszteni. *Czernin* gróf ennek a szokásnak hódolt, amikor a háború és béke nagy problémáit ily barátságos – egyébként nem pártszempontokból összeválogatott – szimpozion fóruma elé vitte.

A külügyminiszter mintegy negyvenhárom-negyvennégy éves szikár ember. Szava olyan csendes és diszkrét, mint egy diplomata ember osonó léptei a szalonok parkettjén. Szónokiasság se gondolataiban, se hanghordozásában, se előadásában, se gesztusaiban nincsen. Fogalmazásában sincsen. Inkább cseveg vagy beszélget, semmint szónokol. Csak szavai végén csatantott egyet, amikor poharát emelte *a fiatal magyar hősökre*, akik a fronton küzdenek értünk.

Beszéde két részből állt. Ismertette a harctéri helyzetet és megrajzolta a maga békepolitikáját, amely természetesen erre a helyzetre van felépítve s amely nem egyéb, mint reflex-világa a katonai helyzetnek. Ez a helyzet az egész háború alatt nem volt olyan kitűnő, mint ebben a pillanatban. Teljesen ki van zárva, hogy az orosz még egyszer tömegesen jöhessen ránk vagy hogy éppen területünkre lépjen. Délen folynak a harcok, de aki ott járt s látta katonáink szellemét, nyugodtan nézhet az eljövendők elé; – nyugaton – s ezt csak a napokban vett katonai értesítés alapján mondja – még verekedhetnek, de teljes lehetetlenség a németek harcvonalaának az áttörése. A bűvárhajóharc végre valamivel lassúbb tempóban megy előre, mint gondolták, de annál biztosabban.

A béke föltételeiről ezeket mondotta, hogy elsőben helyre kell állania a világ tönkretett jogrendszerének; másodsor, hogy egy újabb revánsháború ne követhesse ezt a mostanit; megegyezésem békére törekszik, hódítás nélkül, de katonai leszereléssel szárazon és a sík tengeren. Ezért hajlandó lemondani az úgynevezett territoriális biztosítékokról is, mert így lehet biztosítani mindenkorra a békét (nem akarok örök békét mondani). Ezt Czernin gróf háborúnak mondja a háború ellen.

Mindennek egy forrása van: az a meggondolás, hogy ha a háború lehetőségét a békekötésben fenntartjuk, a jelen háború tapasztalásai szerint az eddigi katonai költségvetéseknek tízszeresével fog kelleni megterhelni az államokat. Melyik ország, melyik nép nem menne ettől tönkre?

Végül teljesen és föltétlenül kizárja a háború utáni

gazdasági háború lehelőségét. E nélkül lehetetlen szerezte a békekötés.

A kárpótlásról is beszél. Ha ezalatt azt kell érteni, hogy minden kárt jóvá kell tenni, azt is, az oroszok és mások nekünk és a németeknek okoztak, akkor ez egy aritmetikai feladat: komputust kell csinálni. Ha azonban ellenfeink másképp értelmezik és csak a maguk káráért, követelnék: ez már más megítélés alá esnék.

Ez Czernin gróf békéje a jelenlegi katonai helyzet alapján. Ha azonban ellenfeink tovább erősökolják a háborút, bizonyos, hogy egy év múlva még jobban fogunk állani, mint ma és akkor annyival drágább lesz ellenfeinknek a béke.

Azt hiszem, a magyar nemzet méltányolni fogja azt, hogy a külügyminiszter úr ezt az érdekes, de kissé akadémikus, hogy ne mondjam utópisztikus beszédet Budapesten mondotta el. Szerencsés s vonzó az alkalom is hozzá. Előkelő volt a hallgatósága és elegáns volt a formája. A német kancellár csütörtökön fog beszélni. Lehetetlennek kell tartanunk, hogy Czernin ma ne tudná, mit fog csütörtökön mondani Michaelis úr s lehetetlennek, hogy Michaelis úr előre ne tudta volna, amit ma: Czernin mondott. Olyan nagy dologban, minő ma a béke és háború kérdése, ennek ellenkezője frivol versenyfutás volna. Olybá vehetjük tehát, hogy Czernin úr a középponti hatalmak felfogását és egyező szándékát adta elő s hogv ez a mai budapesti kedd és a holnaputáni berlini csütörtök az utolsó intelem tölünk az antant számára.

A beszéd – úgy tetszik – sok ajtót nyitott ki a béke számára és egyetlen egyet se zárt be a háború elől. Ez azonban néni az ember, hanem a helyzet természetében van. A vihart, amíg ki nem tombolta magát, se ember ereje, se ember bölcsesége, se ember vágya meg nem állíthatja útjában. Minden viharban isteni erő van, isteni akarat hozza, isteni irgalom álütja el. Az ember csak vergődik benne. Sikerrel, ha van hite, siker nélkül, ha hitetlen találja a nagy harag.

Pacifista programm

Budapest. 1917 okt. 11.

Nem gyanúsítjuk Czernint azzal, hogy a hivatásos pacifisták szektájához tartozik, legkevésbé azzal, hogy a Károlyi-féle magyar pacifisták karmestere lenne, mert ez a társaság fújja leghamisabban a békeindulót. Mégis a pacifisták képzeletében kialakult békeszobrot Czernin képére lehetne megalkotni. Ez egy nagyon elegáns szobor, kétségkívül fehér nyakkendővel, ki nyújtott békejobbal, amelybe azonban nem csap bele sem Wilson, sem Poincaré, sem Lloyd George, hanem legföljebb galambok és verebek szállodognak rá.

Czernin maga is él a gyanúperrel, hogy nem jó dolog a békejobbot annyiszor felkínálni, amikor senki sem kap rajta. Ez a pacifista programm végzetes hiba. A mi lemondással teli, forró áhítozásunk a béke után nem ér semmit mindaddig, amíg csak egyoldalúan nyilatkozik meg és viszonzásra nem talál. Ellenségeink máris félreértették. Egy párisi távirat meg éppen ma jelenti, hogy oly harcot indítottak a békemozgalom ellen, egy állítólag békecsináló minisztert le is tartóztattak. A pápa békejegyzékére adott válaszuk óta, amelynek őszinteségét senki sem vonhatta kétségbe, újabb offenzívák híre röpköd a levegőben, nyugaton, keleten, délen egyaránt. A legeszményibb békevágyban puhaságot látnak és egy röpke szóval válaszolnak, mely valamikor oly kiváló helyet foglalt el a bécsi politika szótárában: unbedingt. . .

Azt mondtuk, hogy a legeszményibb. Itt rejlik a pacifizmus másik végzete. Értjük, hogy tudósok, filozófusok, szociológusok, hígvelejű politikusok és publicisták eszményeket kergetnek, de hogy egy külügyminiszter a mellünkre szegezett szuronyerdő közepette költeményt szavaljon, korunk egyik legcsodálatosabb látványa. A költemény elragadóan szép, érezni rajta, hogy szívből, meggyőződésből és emberszeretetből fakad, csak hogy egy külügyminiszter, egy diplomata nem merülhet álomba, neki számolnia kell a rideg valósággal és mindenekfölött a természet és emberi társadalom örök törvényével. A perpetuum mobilét száza-

dok óta akarják feltalálni, nem sikerült s a fizika örök törvénye szerint nem is fog sikerülni soha. A pacifisták, akik az örök békét, az örök nyugalmat keresik, éppen úgy fognak járni, un int a perpetuum mobile fanatikussai. A társadalmi fejlődés törvényei nem ismerik a békét, a nyugalmat; milyen különös, hogy éppen a pacifisták, akik felfogásuk modernségét állítják szembe a verekedő, a harcos emberiség maradi gondolkozásával, összeütközésbe jöttek a legmodernebb, a legfrissebb tudománnyal, az evolúciós tudománnyal.

De végezzék el ezt maguk közt a pacifisták és utópisták. Mi magunk is szívesen elgyönyörködünk színes, káprázatos képekben, hiszen mi is küzdő, fáradt emberek vagyunk. Azt is tudjuk, hogy Giesswein Sándor és Bedy-Schwimmer Róza csak jót akarnak velünk, mindazáltal komoly meggyőződésünk, hogy egy külügyminiszter nem ebbe a társaságba való. Bennünket hangzatos elvek és ideálok nevében akarnak kiirtani. Majd ha ellenségeink megtisztulnak embertelen, istentelen érzéseiktől, akkor fogunk tágitani önvédelmi pozícióinkban, de addig minden szentimentalizmus csak a gyilkos támadók furorját növeli.

Minden kicirkalmazotiséga mellett nagyon szép volt, sőt gavalléros Czernin budapesti kirándulása. Fontosnak is látszik, elvégre nem lehet vita tárgya Wekerlének az az örökbecsű kijelentése, amellyel bevezette a tegnapi díszebédet, hogy „a mai időkben a külpolitikának fokozottabb mérvű fontossága van”. A hasznát azonban nem igen látjuk. Takarékosabbnak, fukarabbnak kell lenni a békeszózatokkal, mert elvesztik hatásukat, ingerüket, mint Kotányi Zsigmond időszakos nyilatkozatai a vasúti menetrendről. Úgy látszik, Andrássy Gyulát már nem érdekelte közvetlenül Czernin békeszózata.

Magyar béke

Budapest, 1917 okt. 4.

Már sokféle békéről hallottunk, külön- és antantbékéről, francia- és németbékéről, világbékéről, csak magyar békéről nem. Ideje felvetnünk a kérdést, hogy a magyar katonák milliói milyen békéért véreznek, és

a Duna-Tisza medencéjében lakó népünk miért szenved és kínlódik? A Czernin békeprogramja világbékét hirdet új világrenddel. Ez feleltet az álmodozóknak, a kozmopolitáknak. A magyar békeegyesület rá is táviratozott Czerninre, magáévá téve egy egységes új Európa kialakulásának programját. A magyar történelmi radikálisoknak (így nevezzük Károlyiékát, mert állítólag a magyar nép évszázados függetlenségi vágyait képviselik; csak azért nem tetszik Czernin, mert nem hódol be feltétlenül a világbéke eszméjének. Adjuk be derekunkat feltétlenül az antantoknak, csak akkor leszünk jó és okos fiúk, mondja Károlyi. Látni való, hogy Károlyiék, meg a magyar glóbus kozmopolitái, felmentett tollal és egyéb eunukjai közel sem járnak a magyar béke gondolatához, amely alatt a nemzet különleges életfeltételeinek számbavételét értjük. Mert ugyebár az el sem képzelhető, hogy a népek békés elhelyezkedése az egységes új Európában, az új világrendben a geográfia, az etnográfia, a történelmi jog teljes mellőzésével: egy lelketlen buta sablon szerint történhessen. Az efféle világbékének mániákusai aligha kísérték figyelemmel egy új világrend jelentkezésének, folyamatának és küzködésének a történetét. Az emberiség élelének legrejtélyesebb processzusaival közlő egy új világrend kialakulása. Eddig úgy volt, hogy minden vallásalapítás egy-egy új világrend előhírnöke és megindítója volt. A nyugati civilizáció, vagyis a nyugati világrend, a keresztény vallás csudálatos terméke. Világvallásnak mondjuk, ámbár tudjuk, hogy kétezer év után is a keleti, az ázsiai vallásoknak követői még mindig többségben vannak velünk szemben és egészen más világrendnek vannak alávetve, mint mi. A keleti birodalmak egész sora összeomlott, a kínai fal az idő és a csákány martaléka, de a keleti vallások és világrendjük még rendületlenül állnak. A keresztény világrend még távolról sem alakult ki egészen, és mégis fecsegnek egy új világrendről, melynek vallásalapítói... de ne emlegesünk neveket, hogy nevető görcsöt ne kapjunk, vagy káromló szavakra ne fakadjunk. Sokszor ingerel a gondolat, hogy a magyarság a nyugati keresztény civilizációhoz csailakozó volt-e Szent István korában.

Ha a magyar közvélemény akkori lényegéről olyan elemekből kerüllek volna ki, amilyenek mostani közvéleményünk leglármasabb, legtolakodóbb diktátorai. Ezt csak azért említem meg, hogy íme milyen konjunktúrákon fordul meg egy nép bekapcsolódása egy új világrendbe.

Hát vigyázzunk nagyon, amikor a magyart a világbéke csábító jelszava alái holmi új világrendbe akarják belegyömöszölni. Ne kábuljunk el a nagy szavaktól és sohase szünjünk meg a világot a magyar életfeltételek szemszögéből nézni. Ne feledjük egy pillanatra sem, hogy a magyar nemzet helyzete a világháborúban a legkivételesebb, a legkritikusabb. Mi nem akartunk háborút, mi nem akartunk senkitől semmit, de tőlünk életünket, mindenünket el akarják venni és különösen ne feledjük, hogy mindez ellenére a világbéke kialakulásának összes módozatai sem számolnak velünk. A románok, az olaszok, az északi és délszlávok a világbéke, az új rend alatt azt értik, hogy birtokunkon, testünkön, lelkünkön osztozkodjanak. Mi verkedjük ki nekik az új életet, az új egységes Európát, de azután mehetünk világgá, akár a pokolba. Az ellenséges várományosok a temető békéjét: ássák számunkra. De mi ennek a halotti torra való készülődésnek ellene szegezzük a magyar békét, nem engedjük a magyar nép eddigi életfeltételeit korlátok közé szorítani, hanem új lehetőségek biztos határait akarjuk kivekelni. Belső és szomszédos ellenségeink csak akkor fognak észre térni, ha csonkítatlanul, meg nem alázottan kerülünk ki a háborúból. Olyan tüzes vas a háború, amely kiéget minden férget, fekélyt és rohadást. Dicsőséges múltunk és még dicsőségesebb jelenünk arra jogosít fel bennünket, hogy ne tágítsunk ettől az eltökélt gondolattól, ha még oly kevesen vagyunk, ha még oly sok az ellenségünk, ha még akkora vaksággal vannak is megverve a nemzet eltévelyedett fiai.

A magyar nemzet története, csak úgy, mint a többi életképes népé, örökös harc volt és lesz. A románokat és a délszlávokat mi oltalmaztuk meg a végenyészettől, a csehek mindig csak rabolni jöttek tót testvéreink közé. Micsoda igazságot szolgáltatna ne-

künk a Gondviselés és a történelem, ha most e népek falánkságának lennénk áldozatává. A magyar nemzet politikája mindig a becsület, az igazság, a testvériesség és a hűség politikája volt. Dinasztiánk rá a tanú és csodálatraméltó német szövetségeseink. Jutalmunk csak a diadalmas magyar béke lehet. Minden egyéb, ami beleütközik e gondolatba, csak kishitűség, ostobaság gyávaság és árulás.

A német háborús uszítók Budapesten

Budapest, 1917 okt. 8.

Ez volt a címe egy cikknek, amelyet szervezett szocialistáink lapja vasárnapi számában kiadott. A cikk érdekes, nem mint irai munka, hanem tárgyánál és tendenciájánál fogva.

A közönség talán emlékezik rá, hogy a napokban a fővárosi lapokban németnyelvű hirdetés jelent meg, amely a Magyarországon tartózkodó németeket arra hívta föl, hogy hűségüket ne hagyják ott, mikor a német határon túl mennek, hanem vigyék azt is magukkal és – írjanak alá az új német hadi kölcsönre idegen földön is. Ez a hirdetés, melyei agy látszik, nevezett laptársunk nem adott ki, neki szemet szúrt és arra indította, hogy próbálja kisütni, mily forrásból került a német hirdetés a magyar újságokba. Kutatásának eredménye az, hogy van Németországban egy részvénytársaság, melynek pénze nagyobbrészt állítólag a német muníciógyártóktól ered s ennek a társaságnak van Budapesten fiókja s ez adta föl a lapoknak a hirdetést.

Mármost így okoskodik tisztelt kollégánk tovább: az, ha ez a társaság a maga honfitársait arra buzdítja, hogy jegyezzenek a hadikölcsönre, háborús uszítást végez. Ha ez a tétel áll. akkor háborús uszítást végez mindenki, aki a közönséget hadikölcsön jegyzésre buzdítja. Elsősorban a kormány, azután a bankok, amelyek mint közvetítők elárasztják csábos leveleikkel a világot, azután az újságok, melyei, kifogyhatatlan leleményességgel (s a pénzügyminiszterek által hálálisan elismeri hazafisággal) teljesítik ezen a téren kö-

lességüket, és végül minden egyes ember, aki erre a célra odaadja a pénzét és esetleg szomszédjai is arra buzdítja, hogy írjon alá. Ha pedig mindezek nem háborús uszítók, akkor az a bizonyos társaság sem lehel az. Mert: elvégre, akárhogy óhajtjuk is az áldott békét, egyelőre még igen komolyan benne vagyunk a háborúban és ha el nem akarjuk veszteni a háborút s mindazt, ami véres kockájára föl van téve, akkor elő kell; teremtenünk a költségeit és erre való a hadi-kölcson.

De lehet, hogy nemzetközi fejű kollégánk azt gondolja, hogy más az, ha mi buzdítjuk egymást a kölcsönjegyzésre és más az, ha az a társaság teszi, illetve amelynek főrészvényesei Kruppék. Mert hiszen ezek gyártják a municiót és nekik úgy látszik a háború nem e.gy véres kénytelenség és nemzetek szerencsétlensége, hanem – üzlet.

Ebbe a kérdésbe nem mehetek bele, mert sem a részvénytársaság wertheimos kasszájába, sem Kruppék lelkiismeretébe bele nem látok. De tudtommal nem Kruppék magok azok, akiknek a háború üzlet, itt vannak a galíciai árdrágítók, itt vannak a lánckereskedők, itt vannak a különféle szállítók, itt vannak, itt csörgetik aranyláncukat az új milliomosok. Az ágyú- és munició-gyárosoknak végre ez a vállalata. Ez a mestersége. Békében is ezzel foglalkoznak. Nekik természetesen a háború a szüretjük. De bizonyos az, hogy minekutána kiszolgálták eddig a háborút, magának e háborúnak a pusztításai annyi munkát biztosítanak nekik, hogy évtizedekig nem lesznek képesek pótolni fegyverben és egyebekben azt, ami ebben a háborúban odaveszett. Józan emberi fölfogás szerint semmi szükségük sincsen arra, hogy a háborút, ha lehet, néhány hónappal meghosszabbítsák. Ezt a dolgot uszítással nem is lehet megcsinálni. És a mi hadihelyzetünk hal Istennek olyan, hogy uszításra nincsen is szükségünk. Mi minden pillanatban készek lehetünk a becsületes béke megkötésére, mert mi a háborút nem veszítettük el.

Más a helyzete ellenfeleinknek. Ott a kormányok hadat indítottak a – mondjuk – békeuszítók ellen, itt minálunk a kormányokban van meg a békehajlan-

dóság, ellenfeleinknél a népekben tör elő hatalommal a béke vágya. Ott, ahol a felelős fórumok minduntalan följajánlják az ellenfélnek a békét, ostobaság és céltalan dolog a nem felelős közönséget – ha egyáltalán lehetséges volna – háborúra uszítani. Semmi rétege a közönségnek nem kaphaló arra, hogy hadba menjen a kormánya ellen, amely – a hadihelyzete kedvező voltára támaszkodva – keresi a tisztességes békét, hogy végét vesse a háború sanyarúságainak. Háborúra ma már csak ellenfeleink kormányai uszítanak és ők hoznak drákói törvényeket a béke barátai ellen és üldözik a béke apostolait. Miért? Mert a hadihelyzet kizárja az olyan béke lehetőségét, mint amelynek kecsegtetésével ők nemzetüket belebolondították ebbe a rémes háborúba.

Ismétlem tehát, én nem látok Kruppék veséibe s nem tudom, csakugyan uszítanak-e háborúra. De emberi józan ítélet szerint az ilyen makináció rajok nézve – üzleti szempontból is – fölösleges (erre nézve meg lehet kérdezni Weisz Manfrédot), reánk vonatkozóan pedig hiú, ostoba, sőt lehetetlen vállalkozás lenne. Mert a mi harctéri eredményeink olyanok, hogy elegendő biztosítékot nyújtanak nekünk egy érdekeinknek megfelelő béke kötésére. Minekünk ennél nem kell több. Nekünk már csak ezt a helyzetet kell katonailag fönntartanunk. Minket erre életérdekünk, józan eszünk, rengeteg hozott áldozatunk és hazafiságnak kötelez. Ehhez háborús uszítás nem kell, de viszont ugyanez kiabálva tilt el bennünket a Stokholmban kotyvasztott rothadt béketervektől.

És vitatkoznunk kell az ezzel a szóval: *háborús uszítás*, üzött vakmerő terrorizmus ellen. Akármint gondolkodnék is valaki békéről és háborúról, amnyi bizonyos, hogy benne vagyunk egy rettentő háború iszonyú körmei között. Ebben a pillanatban nem az a kérdés, hogy béke-e vagy nem béke; nem annexió vagy nem annexió, nem kárpótlás vagy nem kárpótlás, – ebben a pillanatban az a fődolog, hogy a háborút, melybe belekényszerítettünk, melyei a hazánk földaraboló rablószándék ellen vívunk, diadalmasan befejezhessük és olyan békét biztosítsunk magunknak, amely megfelel a magyar nemzet életérd ekeinek. Ezzel

tartozunk mindazoknak, akik vérüket adták, akik rab-ságban pusztultak el, vagy túrnak mostan is; mindazoknak, akik gyászba, árvaságra, koldusbotra jutot-tak; mindazoknak, akik szenvedtek, nélkülöztek és éheztek e rémes küzdelem napjaiban. Ez az igazság véres betűkkel van kötelességeink közé írva és ezt stocholmi nemzetközi spongyával és hírlapi meggya-nusítás terrorizmusával letörülni nem lehet.

Ha laptársunk Kruppról és a pesti ti ók társaságról lufija, hogy háborúra uszítanak. kísérje nyomon, bi-zonyítsa rajok, de ahhoz más bizonyítékokat keres-sen, mint azt, hogy honfitársaikat hadikölcsönjegyzésre .szólítják föl. Minden hazafinak, ha hazája háborúban van, legelembb kötelessége, hogy ételével, munkájá-val és vagyonával a haza segítségére siessen és hogy hasonlóra másokat is buzdítson.

Lehet, az látszott a *Népszaná*-ra nézve türhetet-lennek, hogy a németek ezt idegenben, nálunk csele-kedték és hogy ezt is némelyelvű hirdetéssel tették.

Nos, ebben sincsen igaza. Nem tudom, tette-e a mi kormányunk, vagy akadt-e rá magánvállalkozás, amely a magyar hadikölcsönt, a külföldön hirdette. Egészen bizonyos, hogy mi meghatottan írtunk arról, ha külföldön élő hazánkfitai jegyeztek magyar hadi-kölcsönt és büszkén hirdették, ha a barátságos vagy semleges, külföldön idegenek írlak alá tetemesebb ösz-szegeket. Az a német hirdetés igen szépen mondotta azt, hogy aki hazája határát átlépi, ne hagyja ott a hűségét, hanem vigye magával idegenbe is. Hiszen Ká-rolyi Mihály gróf Amerikába ment a kivándorolt, ma-gyaroktól pénzt kérni, nem is kölcsönt, hanem aján-dékot, nem is a harcban álló haza hadiköltségeire, ha-nem pártcélokra. Quod uni iuslum. alteri aequum, Miért ne kérhessenek a németek az idegenbe szakadt németektől? Az államok idegenbe járnál; kölcsönökért. Sokszor olvastam, hogy *X. Y.* bankkormányzónak si-került a bank zálogleveleit Berlinben vagy Parisban elhelyezni. És a *Népszava* legjobban tudja, hogy mi-lyen nemzetközi pénzek jöttek Parisból, Brüsszelből, sőt legfőképpen Berlinből Budapestre sztrájkcélokra.

Hát társadalmi és gazdasági háborúra uszítani és idegen országból pénzt hozni e célra szabad, helyes és

erkölcsös, de hadikölcsön aláírására buzdítani háborús uszítás? Világos, begy abból az okoskodásból hiányzik a jóhiszeműség, de tobzódik benne a gyanúsító természet és megfélemlítés szándéka.

Az pedig, hogy a hirdetés magyar lapokban német nyelven jelent meg, inkább ízlés, jobban mondva, ízléstelenség dolga. Sajnos, ebben szocialista kollégánk állítása szerint mindnyájan – pesti lapok – vétkesek vagyunk őt kivéve. Én szívesen hintek ezért hamut a fejemre. Ámbár hiszen mindenki tudja, hogy az efféle lap anyagi adminisztrációjához tartozik, de senki sem fog megütközni a hírlapi adminisztráció ez üzleti érdek forrásából eredt lazaságán, aki tudja, hogy a háború óta minden nyomdai anyag ára nagy ugrásokban két-három-négyszeresére szökött; a szedés háromszor drágult és egyébként sem lett semmi sem olcsóbb, csak az újság ára nem emelkedett újabban.

De mulatságos is az eset, mert laptársunk azt mondja, hogy ennek a budapesti német fióktársaságnak a háborús uszítás mellett más célja is van: a szimpátiaszerzés a – németiség számára. A német ember tudniillik nem népszerű semerre sem. Ezt a rendnél is erősebben megérezték szövetségeseink most a háborúban. Olvastam is egy német tudós értekezési arról, hogy miért nem szeretik sehol sem a németet. Nem tudta kisütni az okát. Pedig Heine már több mint félszáz évvel ezelőtt megmondotta dalban: A lányt szerették, a kedvest, szerényt; Mert más volt, nem szerelték a legényt.

Ez csak úgy emlékezetből, hevenyészve van fordítva. De hát Istenem, a németnek annyi hatalmas és rendkívüli tulajdonsága van, miért vágyik éppen szerelemre vagy szimpátiára. Tisztelik, becsülik munkáját, szorgalmát; bámulják kultúráját; irigylik vállalkozó szellemét: félnek ipari hódításaitól: rettegnek katonai erejétől és állami szervezetétől: bizony könnyen el lehetne a világ szimpátiája és szerelmes pillantásai nélkül. De neki ez is kellene, mint a *Népszava* állítja s a *pesfi fiók-részvénytársaság* erre a halacskára vetette ki hálóját.

Nos, mondhatom, jól fogott hozzá. Minálunk, ha valamely társaságba idegen ember vetődik, az egész

magyar társaság rögtön átcsap az idegen jövevény nyelvére s a szerencsétlen, aki nem tud a német számára németül, a francia számára franciául, – pirolva sajnálja, hogy nem tud és bocsánatot kér. Ezért vagyunk mi a vendégszerető és lovagias magyar nemzet. És ehhez járul az, hogy elérzékenyedünk és megteelünk hálával, ha valamely idegen próbál magyarul beszélni, vagy éppenséggel magyar levelet ír nekünk.

És íme, a német, amikor szimpátiát, keres, első lépésével odaáll sok millió magyar elé (az összes magyar hírlapok olvasói elé) és dehogy érzékenyítene el bennünket azzal, hogy szépen magyarul beszélne hozzánk. Nem. Ő német; ő a mi portánkon se beszél magyarul. Pedig szövetségesünk is. Pedig együtt, vállvetve ontjuk vérünket.

Igaz, azt mondhatná erre, hogy hiszen nem hozzánk, hanem honfitársaihoz beszél a hirdetésben. Igen, igen; de olyan honfitársaihoz, akikről fölteszi, hogy magyar lapot olvasnak. Hát miért tüntet ebben a magyar miliőben szükség nélkül a maga germánágával? Ez az, ami az ízlés, a gyöngédség, a figyelem, a tapintat kényes és érzékeny birodalmába tartozik, ahol a szimpátia és szeretet virága terem.

Ha tehát a Népszavá-nak igaza találna lenni és a német részvénytársaság budapesti fiókjának főadata csakugyan az volna, hogy háborúra uszítson és szimpátiákat keressen Magyarországon, akkor a Népszava nyugodtan alhatik az uszítástól, én nyugodtan a szimpátiáktól. De én azt tartom, a német észben, ügyességben és komolyságban halálosan kellene a világnak csalódnia, ha világraszóló vállalatai csakugyan ilyen együgyű és lehetetlen célokért alakítanának részvénytársaságokat és küldencnek ki fiókokat. Azt hiszem, ennél sokkal komolyabb és realisabb célokot követnek. Nyilván pedig *üzleti* célokot. Azt pedig, hogy Németországban az üzlet is – sovíniszta, inkább irigyelni vagyok hajlandó, semmint gáncsolni. Nálunk ezt, sajnos, sem az üzletről, de a munkásszakszervezetekről is elmondani nem lehet. Vannak sovíniszta üzletembereink is, munkásaink is hálístennek. de a szakszervezet és az üzlet általában nálunk kozmopolita, ellenben máshol ez megfordítsa van mindenütt.

Egyébként akár igaza van, akár nincs igaza a Népszavá-nak állításaiban, az mindenesetre a leginkol-légiálisabb gyanúsítás és a legilletéktelenebb terror, melyre vetemedik, mikor arra akar vállalkozni, hogy összes budapesti laptársait ellenőrizni fogja abban, nem árulják-e el egy német részvénytársaság fiókjá-nak a szolgálatában a – béke szent ügyét. Ez egy be-leges, dégénérait faja az újságírásnak, amely ellen til-takozni kell a sajió testülete nevében.

Justh Gyula

1850-1917.

Budapest, 1917 okt. 9.

Későn este jelenti tudósítónk, hogy Justh Gyula egy fővárosi fogadóban este félnyolc órakor meghalt. Egy politikus szállt vele sírba, aki az utolsó két évti-zedben nagy és mondhatni végzetes szerepet játszott a nemzet történetében. Nagy szerepét temperamen-tuma szerezte neki; végzetessé lett szereplése, mert temperamentumával nem jártak értékesebb tulaj-donságok. Ezért egész közéleti szereplésének tisztán negatív eredményei vannak. Sokat megakadályo-zott, semmi pozitív munkát nem végzett. Nagyon érde-kes egyéniség volt, egymást rendszeren kizáró tulajdon-ságok egyesültek benne. Radikális, demokratikus elve-ket vallott és egyéni diszpozícióiban szinte deszpotikus oligarka volt. Ha vér szerint nem is, de eruptív termé-szete szerint egyenes leszármazottja volt – Kupa ve-zérnek. Másik őst Katona József rajzolta meg reme-kül Petur bán alakjában, ha még ráérnénk emlékeze-tünkben tovább keresni, többet is találnánk történe-tünkben a tipikus magyar akarat ez inkarnációjából, akiben fêkezhetetlenül tombol az egyéni függetlenség nagy érzése, mindig ugrásrakészen arra, aki útját meri állni az ő ötletszerű céljainak. Azt hiszem, históriánk minden korszakának meg voltak a Justh Gyulái és ha többet emlegetjük, mintsem kedves, a magyar vissza- vonást, egyenetlenséget és pártosságot, annak okát a történelem Justh Gyuláiban kell keresnünk.

Justh Gyulát ötletek, káprázatok inspirálták és minthogy sem társadalmi kényszer, sem felsőbbrendű tudományos műveltség, sem államférfiúi megfontolás nem fegyelmezte impulzív természetei, azért magát korlátozni semmitől sem engedve, erőszakolta naiv lelke fanatikus hittel és elszántsággal a mi célnak, eszmének vagy iránynak magát ideig-óráig odaadta. Az ilyen természettel jár, hogy semmi ötlete sokáig nem tart s hogy könnyen viszi át temperamentuma gazdag fegyverzetét egy újabb cél vagy ötlet szolgálatába s mindig ugyanazzal a hittel és fanatizmussal.

Függetlenségi párti volt teljes életében, de ismételve válságot és szakadást csinált a függetlenségi pártban is. Mikor házelnök volt, mint nagylelkű magyar úr eltúrte hónapokig, hogy vagy tíz horvát és szerb-képviselő a legszemérmertlenebb módon megobstruálja. a Ház üléseit, holott akkor csak egy párt volt a Házban: a koalíció. A király kinevezte valóságos belső titkos tanácsosnak, de mikor Ő felsége nem kívánt titkos tanácsosa, kedvében járni: Jus!h odavágta neki a titkos tanácsosságot. Ő, aki eltúrte a horvátok obstrukcióját, késhegyig való harcot hirdetett, mikor az ő obstrukcióját nem akarta eltúrni a kormány. Így ment e különös ember pályafutásán végig ellentéteken keresztül ide-oda és semmi őt megváltoztatni, természetéből kivetköztetni, független önérzetében megingatni nem tudta.

A háború óta keveset szerepelt. Egyrészt betegeskedett is; de másrészt a háború kényszere ráfeküdt az összes pártokra, az Istenbékének egy neme jött közöttük létre s ez nem az a légkör, volt, amelyben lelke szeretett csapongani s melyben természete jól érezte volna magát.

Most csendes ember lett Justh Gyula. A magyar nemzet tragikus meghasonlása – mint miniatürkép – él a hozzá hasonló alakokban, de ez alakok naiv, őszinte és plasztikus képviselői, minő ő volt, nem szaporák, ritkán vannak és ritkán jutnak szerephez. Olyan meteorfélék. Végzetes sorsuk az, hogy rendszerint az ál-Peturbánok, a mű-Kupavezerek sütik meg kisdud pecsenyéjüket az ő lobogó füzüknél, ők maguk elégnék nyomtalanul a saját tűzükben.

Michaelis a békéről

Budapest. 1917 okt. 9.

A német birodalmi gyűlés mai plenáris ülésén *Michaelis* kancellár nyilatkozatot tett a béke kérdéséről. A pápához intézett, jegyzék óta ez volt az első nyilvános fölszólalása a kancellárnak, de beszédében egy szóval sem egészíti ki a jegyzék tartalmát s nem reflektál Czernin gróf nyilatkozatára sem, amely világszerte oly nagy feltűnést keltett. Ellenben az a nevezetes a német kancellár mai nyilatkozatában, hogy védekezik a hazafi-pártnak ama vádjával szemben, mintha ő az inséges békének volna a híve. Azt mondja: a július 19-én hozott békehatározatot igazságosabban kell megítélni s az ebben foglalt: célokat pozitív értelemben és erősen ki kell dolgozni; egyszóval a kancellár elutasítja azt a, föltevést, mintha ő az olcsó megaluvást, vagy a támadást hirdetné. Németország harcol addig, míg; szárazon és vizen meg nem szerzi az őt megillető helyet s amíg az ellenség német földre áhítozik és aki még éket akar verni a nép és császára közé, addig békére nem nyújtja ki kezét, addig az ágyúké és a bűvárhajóké a szó.

Úgy tetszik, a német kancellárnak ez a fejtegetése közelebb állt a hazafi-párthoz, mint a parlamenti többséghez, amely amaz emlékezetes békerezolúciót meghozta. Nem tagadja meg a rezolúciót, de olyképp magyarázza, hogy követett céljaira nézve lehetőén megnyugtassa a hazafi-pártot, amely megalakulása óta, úgy látszik, nagy népszerűséget szerzett az öntudatos német polgárság s főképp a katonaság körében. A békét mindenki áhítozza, de végét kell vetni annak az örök vinnyogásnak, amely újra meg újra fölkínálja a békét az ellenségnek, amit ez dacosan visszautasít, mert a mi tisztas békehajlandóságunkat gyöngeségünk biztos jeléül fogadja s ennek folytán kitartásra biztatva önmagát, a mi teljes összeomlásunkat várja. További felajánkozásnak, helyesebben: további meg alázkodásnak a dőlyfős ellenfél előtt nincs semmi értelme, mert ezzel nemhogy megrövidítenénk, hanem

megnyújtjuk a háborút. Ezért mondja a kancellár: nem nyújtjuk ki többé békére a kezünket, amíg az ellenség be nem látja tévedését.

Az antant hatalmasságai: eddig még oly nagy erőfeszítéssel is a harctéren sehol számottevő sikert el nem értek; elbizakodottságuk tehát teljesen, érthetetlen volna, ha más területen nem nyílnék csillámló kilátás brutális törekvéseik számára. A kenetes jelzőszavak aknavetőjével a világáramlatok fuvalmán ide szállított belső politikai zavarok mezején. A világboldogító eszmék mámorító hatalmával sikerült Angliának és főként Amerikának meghódítani a németységnek egy részét és sikerült – nemcsak Németországban – megbontani a közérzést azzal, hogy a megkötyagosodott politikusok egy felekezete örületes hévvel hirdeti azt a képtelenséget, hogy annak az országnak, amelynek életére törnek, legelső és legfőbb földadata most nem az, hogy nemzeti létét megmentse és jövőjét biztosítsa, hanem, az, hogy kiépítse a demokráciát s az ölelkező örök testvéri szeretetnek rakja le alapjait.

Hogy milyen eltévelyedések és mily szörnyű szélsőségek vannak és keletkezhetnek e részben, erre nézve megdöbbenő leleplezéssel szolgált a birodalmi gyűlés mai ülésén Capelle, a német tengerészei feje, amidőn aktákkal bizonyította, hogy a független „szociáldemokraták, a gyors és minden áron való békének apostói, *zendülésre biztatták a flottának néhány emberét.* Néhány elbolondított matróz, aki az orosz példát akarta utánozni, az életével lakolt, más baj nem történt; a német flotta megővta teljes harci készségét. De hogy milyen veszedelmek lappangtak az ország belsejében és csodalatosképpen a világboldogító eszmék hatása folytán: azt ez a példa rikító fénnel világítja meg. A kancellár ma ezeket a független szociáldemokratákat kívül helyezte a nemzeti közérzés vonalán s a legélesebb megtorlást helyezte kilátásba velük szemben. Mert szép dolog a békeszerzés hevülete, de csak addig, míg bűnös örületté nem fajul és a nemzet létét és a létért való küzdelem sikerét nem veszedelemzetestti – nem utolsó sorban azzal, hogy az ellenséget biztatja: csak kitartás, harcolunk mi egymással is s gyöngítjük mi magunkat szaporán, elannyira, hogy

nem is kell bennünket leverni, leverjük mi önmagunkat.

Ez az egy reménység élteti az ellenséget s ezért késik valójában a béke. De az antant ebben a reménységében is csalódnai fog. Mert oly felsőséges varázsa van a hazaszeretetnek Németországban – és oly összefogó hatalma a magyar nemzethez, – hogy lebírjuk a belső gyöngeséget is, miként már negyedik éve egy egész ellenséges világ koncentrált erejét.

Singer Vilmos meghalt

Budapest, 1917 okt. 11.

Nemcsak a bécsi sajtónak nagy csapását, nemcsak a magyar újságíróknak gyászát, de az egész világ zsurnalisztikájának fájdalmas veszteségét jelenti a bécsi távirat, amely hírül adja, hogy *Singer* Vilmos, az elterjedt és tekintélyes *Neues Wiener Tagblatt*. főszerkesztője ma este negyed kilenc órakor hetven éves korában meghalt.

Singer Vilmos az úgynevezett tekintélyes újságírók közt is tekintély volt, ki lapját bámulatos újságírói érzéssel nagyra fejlesztette s rengeteg tudása, fegyelmzett elméje megszerezte neki a legszebb pozíciót, melyet újságíró elérhet: elnöke volt a *Nemzetközi Újságíró Szövetségnek*. E kiválósága révén ismerték nevét az egész világon és az időnként tartani szokott nemzetközi újságíró-kongresszuson elnöki székéből mondott beszédei, melyek mindig a legaktuálisabb eseményhez kapcsolva, fejtegették az újságírói hivatás és mesterség céljait, vágyait, törekvéseit, nagyszerű szónoki készségükkel, bölcs és higgadt okfejtésükkel, mindig találó Ítéletükkel megszerezték neki az egész földkerekség sajtójának tiszteletét és elismerését. Az a vérőzön, amely most földünket, a vén sárgolyóbist borítja, sok összeköttesen kívül elvágta a sajtó munkásai nemzetközi érintkezésének lehetőségét is, de meg vagyunk róla győződve, hogy az ellenséges táborokban kötelességüket teljesítő újságírók is visszaemlékezve *Singer* Vilmosnak az újságírók egyetemessége körül szerzett el nem évülő érdemeire, puskák ropogásair agyuk bömbölésén át is őszinte részvételt fogják

fogadni a nemzetközi újságíró szövetség elnökének halálát.

A magyar sajtó munkásai a gyakoribb érintkezés, révén igen jól ismerték *Singer* Vilmost, aki gyakran itt járt közöttünk és fontos politikai események alkalmával maga utazott ide Budapestre, hogy a szövevényes, vagy legalább annak látszó kérdések dolgában személyesen tájékozódjék. Érintkezésbe lépett a kormányférfiakkal, összeköttetést keresett a parlamentben szerepet játszó emberekkel, akiknek véleménye fontosnak, ítélete nyomósnak tűnhetett föl és amit látott, amit hallott, mindig arra használta föl, hogy a magyar és az osztrák barátság erősítésén dolgozzék, hogy a kölcsönös megértés útját egyengesse. Tisztán látó szeme, világos ítélete soha nem engedte szertelenségbe tévedni, hanem mint a magyarok és Magyarország igaz, önzetlen jóbarátja, azzal a nagy hatalommal és befolyással, amelyet lapja, publicisztikai működése biztosított neki, mindig kölcsönös jó viszonyunk fejlesztését munkálta. Ama kevesek közé tartozott, akik teljesen megértének bennünket, ismerik történelmünket, átérzik vágyainkat, méltányolni tudják törekvéseinket és ennek megfelelően szabják meg ia maguk álláspontját, amelytől nem tágítanak. Az általános gyászon kívül, tehát, amelyet ennek a kiváló, ragyogó eszű és nagyszerű tollú újságírónak az elmúlása okoz, mi el-siratjuk *Singer* Vilmost mint igaz barátunkat is.

De nemcsak az úgynevezett közjogi kapcsolattal és, az ezzel összefüggő kérdésekkel foglalkozott behatóan, hanem a legőszintébb érdeklődést tanúsította mindig a magyar újságíró-mozgalmak iránt is. Annikor valami nagyobb újságíró-ünnep, sajtómozgalom volt, *Singer* Vilmos, aki mint az *Otthon* írók és hírlapírók körének tiszteleti tagja, tagságát kötelességének tekintette arra, hogy részt vegyen munkánkban, törekvéseinkben, itt termett közöttünk és okos, nagy tapasztalatát sziporkázó elmésséggel szerteszóró szép beszédekert mondott. Legutóbb az *Otthon* jubiláris közgyűlésén volt körünkben. Mindig sokat tanulhattunk tőle, jó barátunktól, a legönzetlenebb újságíró-kollégától, akinek emlékezetét nem halványíthatja el az idő.

Teleszky a valutáról

Budapest, 1917 okt. 16.

Olvasóink ma veszik Teleszky János tanulmányának a valutáról második részét. Ez egy igen becses, alapos és tanulságos munka, bár az igazat megvallva, a szó közönséges érielmében nem nagyon mulatságos olvasmány. Nem tudom, a nagyközönség, mit olvasott ki és milyen tanulságokat raktározott el magának e tanulmányból, mely Bécs egyik vezérlapjában is megjelent; de talán érdekelni fogja, ha én elmondom neki, hogy mire tanított meg engemet, ugyancsak laikus embert, ez a nagy tudásból és óriás gyakorlati tapasztalásból keletkezett dolgozat.

Megtanultam belőle első sorban azt, hogy bajtársa szövetség ide, szövetség oda: minden ilyen ideális bajnoki vállalkozás határai csak odáig érnek, ahol a gazdasági érdek kezdődik.

Hiszen, amíg csatáinkat a harctéren vívjuk, mint a szép szó mondja, vállalva: addig a német valuta érdekében egyszer lappangó, egyszer nyivánvaló, de mindig valóságos gazdasági háború folyik közöttünk és Németország között. És nyilvánvaló, hogy ezt rossz néven sem szabad vennünk, mert a gazdasági állapot épsége egyszersmind a harcképesség alapja is. Ehhez képest gazdasági állapotára mindenkinek magának kell a legönzöbben vigyázni. Eldöntetlen hagyom, mi lett volna Németországra nézve a leghasznosabb önzés. Az az önzetlenség-e, ha valutáris érdekeit belekapcsolja a mieinkbe, vagy az a szükkeblű önzés, amellyel velünk ezen a téren elbánt.

Megtanultam Teleszky cikkeiből továbbá azt, hogy a közös vámterület és a közös bank ereje nem volt elégséges arra, hogy az osztrák és magyar valuta egyensúlyát megvédelmezze és fentarisa. Minthogy pedig a valuta fentartásának alapja a kivitel és bevite: vagyis a kereskedelmi mérleg, annál fogva az ilyen kiéheztető háborúban a nagy bajtársi szövetség és az osztrák-magyar vámegység melleit mi magyar agrárius állam súlyosan károsodunk.

Elvégre a legértékesebb cikk ma mégis csak a föld termése. Már most a mi földünk maximalt termékeinek fölöslegét kiviszik a határon, mely nem vámhatár is; a magunk szükségletére valónak egy részét kicsempészik; végül a maximálás miatt sok elrejtett mezőgazdasági természetmény megrohad és megromlik. Ki számíthatatlan kár ez nekünk, mert vele rohad és romlik a valutánk is.

Tudom, hogy ma a nagy gazdasági területek elvét vallják, és hirdetik a politikai tudósok. Én is tudom, hogy ezer módon jobban lehet gazdálkodni, mint száz holdon. Az is bizonyos, hogy ha vám- és pénzegységben volnánk még Németországgal is, talán a valutánk jobb volna. De az nem magyar, hanem német valuta volna s mi egyszerűen parasztjai volnánk a német nagytőkének és gyáriparnak, vagyis alárendelt helótái a nagy gazdasági egységnek. Az osztrákok nagy dühe ellenünk most is abból a forrásból ered, hogy hasonló viszonyban eddig az osztrák pénz és gyári piacnak voltunk szinte gyarmatként kezelt adófizetői. De a kiéheztetés e háborújában most mégis ők koplalnak többet mint mi, mert a mi természetmýneinket meg lehet enni, de brünni posztóval és gyolccsal jóllakni nem lehet a mai időben.

Világosnak lálszik előttem Teleszky fejtegetéseiből, hogy ha önálló vámterület volnánk, valutánk ma jobban állana. Egyelőre, kivált békés időkben, Ausztriánál abszolúte gyengébbek volnánk, de relative most háborúban hasonlíthatatlanul jobb volna helyzetünk. Mert rendelkezvén egész termésünkkel, a maximálás kétélű fegyvere nélkül biztosan intézhettünk volna minden, belföldi fogyasztást és szükséglet és egyszerűen szabályozhattuk volna a kivitelt.

Úgy ahogy voltunk, lerongyolódott a valutánk; itthon nem vagyunk képesek a lakosság szükségleteit arányosan és kielégítően ellátni; ezer forrását nyitottuk meg az elégedetlenségnek és elkeseredésnek; a mezőgazdasági termelést krízisek fenyegetik; Ausztriában politikai fontosságot és szerepet nyer az ellenünk szított gyűlölet; Németország pedig biztosítja a kis önálló Bulgáriának, sőt Törökországnak is a valutá-

ját, ellenben minket Ausztriával együtt lefektet a földre.

Ezek az én benyomásaim Teleszky János nagy-
 érdekű, impozáns tudású, szép és alapos munkálatából.

Ausztria gyomra

Budapest, 1917 okt. 18.

Háromszáz év óta vagyunk Ausztria szájában olyanformán, mint mikor a boa hozzáfog a prédált őz vagy gazella elnyeléséhez. A kígyó mindig el tud készülni zsákmányával, ha másképpen nem, hát úgy, hogy amit nem tud a torkán lenyomni vagy beszívni, az kirohad a szájából. Ausztria máig se készült el velünk. Sőt a múlt században, a Deák-féle kiegyezéssel, még élve kikerültünk a szájából és azóta úgy ahogy megvoltunk osztrák-magyar barátságban.

Aki elolvasta a bécsi reixrát tegnapi üléséről szóló tudósításunkat, konstatálhatta, hogy ez az osztrák-magyar barátság bomladozni kezd. A politikában beleszól, szinte bele korog a – gyomor. Az osztrák uraknak nem elég az, amit nekik természetményeinkből juttatni tudunk, bár a mostani kormány többet ad, mint adott elődje s egyébként is nagy előzékenységet gyakorol irántuk – hiszen a tétényi disznó szinte kizáróan az osztrákoknak hízik – a háborús ínségből táplálkozó osztrák éhség máris a végletekben ugrándozik. Az egyik azt követeli, hogy közös és egységes fogyasztó területté alakuljunk és erre közös intézményeink mellé új közös orgánumokat létesítsünk; a másik viszont gazdasági háborút emleget és perszonális unióért kiabál.

Mi természetesen nem zárkozunk el abbeli kötelességünk elől, hogy háborús időben nekünk is nagy érdekünk, hogy ne csak a frontbelieket lássuk el minden jóval, ami tőlünk telik, hanem az itthon- és az Ausztriában otthonvalókat is. A győzelemnek, melyet remélünk, ez is tényezője. De ez a kötelesség kölcsönös. És ha tőlünk maximális áron elviszik állatjainkat és természetményeinket Ausztriába, akkor nem tudom, miért kelljen nekünk minden osztrák gyári terméket négy-

zetes arányban növekvő áron megszerezni. A magyar paraszt természetesen találta, amikor egy pár csizmáért (persze már sok hónappal ezelőtt) 60 koronát kértek tőle. Az ezen álmétköző boltosnak azt felelte: hát azelőtt is egy liba árából vettem egy pár csizmát, most is egy liba árát adom érte. Dehogy ma az éhező osztráknak ötven koronás maximált áron adjam a búzámát és a szerb vagy orosz számára, aki nálam dolgozik, csak hetven koronáért tudjak egy selejtes osztrák vászonból inget venni és két-háromszáz, koronáért kabátot: ezt nem értem meg. És tovább, hogy a gabonaközéppont maximált áron elvegye a búzámát és én kénytelen legyek egy métermázsza búzám árát húsz koronával megtoldani, hogy egy mázsa kukoricát vegyek rajta: ezt se értem. És végül nem értem, hogy a mi kormányunk Nagytétényben Bécs számára serlészizlalót enged és szabadalmat ad vagy százezer serlés hizlalására; ellenben mi magyar újságok állandóan tizenkét oldalas lapokat adjunk ki, míg a bécsi lapok húsz, negyven, hatvan és nyolcvan oldalon jelennek meg. Ezek olyan visszasságok, amelyekkel a bécsi reixrát szónokai nem törődnek. És nézzen a világ körül: mind e kiáltó fonákságok mellett is a magyar közönség nyugodt és semmi sincsen tőle távolabb, mint a gyűlöletet hirdetni Ausztria ellen.

De ezúttal az osztrák gyűlölet jó sugalmazó, mikor két végletben keresi az orvoslást. A perszonális uniónak Magyarországon mindig van tábora. A függetlenségi pártok elvben és politikai morál dolgában súlyosan lezüllöttek ugyan, de ahhoz, hogy gazdasági önállóságunkat és a perszonális uniót írjuk a zászlónkra, mindig hajlandónak fognak bennünket találni az osztrák pártok. A háborúnak, mint tegnapelőtt e helyen kifejeleltük, egyéb súlyos tanulságai is ez irányba terelnek bennünket.

A gazdasági háború is, a másik véglet, mellyel zsarolni akarnak rajtunk a bécsi politikusok, nem olyan mumus, amelytől meg kellene ijednünk. Hogy nem adnak szenet, petróleumot, és papiroost. Helyes. Mi akkor csak gyermekeinknek és betegeinknek fogunk élni; világítunk ahogy őseink világítottak és újságok összeállunk s úgy szolgáljuk ki közönségünket, ahogy

lehet. Foltosan, rongyosan fogunk jární. Hogy meddig? – azt is megmondhatom. Addig, ameddig az osztrák sógor liszt, zsír és hús helyett jól tud lakni petróleummal, újságpapírossal, és szénnel. Elvégre egy kissé dideregni mindig tovább lehet, mint koplalni.

Természetesen ezek fantasztikus föltevések, ilyen válságos fordulatra nem fog kerülni a dolog, mert az osztrákok is rá fognak jönni, hogy nem kizáróan a gyomrukra szabad hallgatniok: szóhoz kell jutni végre az – eszüknek is.

A pénzügyi bizottság

Budapest, 1917 okt. 19.

Ha az ember utolsó válságunk óta közéletünket figyelte, azt a benyomást kaphatta, hogy az új emberek, akiket a hullám felkapott és – mondjuk – révbe lökött, a közszolgálatot nem tekintik valami komoly dolognak. Nem gond, nem munka, nem önfeláldozás, hanem éppen ellenkezője, könnyed öröm, szórakozás és érvényesülés az egész. Mintha csak játéknak nézték volna a feladatot, amelyre vállalkoztak. Ki lesz miniszter, kinek számára kell új minisztériumot létesíteni, ki kívánczik államtitkári állásba, hol helyezhető el Péter: államtitkárnak vagy főispánnak, vagy egyébnek. A kegyelmes cini, a hivatalos automobil és a szalonkocsi gondjában főtt az új miniszterek feje. Ezekben volt nemes vetélkedés és verejtékes versenyfutás közöttük. Ami munkára ettől ráérték, az is félig multság-számba ment. Az egyik miniszter kiadta a rendeletet a záróóráról s ebbeli fáradalmát kipihenni, hajnalig muzsikáltatta magát. Azután kiválogatta a buldog-főispánjait és ráeresztette a háború áldozatai, sanyarúsága, nélkülözése és gyásza által sanyargatott közönségre, hogy puhítsa meg alkalmas anyaggá egy hevenyészett választásra. Egy másik miniszter megtönte magyar termékkel az osztrákot, jobban, mint az előző kormány. Most gyönyörködhetik a hálában, amelyet érte aratunk. És így ment ez tovább a közgazgatás, az igazságszolgáltatás terén, mindenütt egy-egy kormánypárt vagy egy-egy miniszter egyéni érdek- vagy hiúsága vagy hatalma szolgálatában.

Így ment eddig, mígnem ma a pénzügyi bizottság ülésén egyszerre komor akkordok szólaltak meg. Persze nem az új, hanem a régi emberek vitték a szót: Wekerle és Tisza. A miniszterelnök indemnitással, adókkal, közterhekkkel, valutával, közös bankkal, hadisegítséggel és még több ily ügy súlya alatt roskadozva jött az ülésre. Igazán a cigányadoma jutott az ember eszébe. Hogy ki issza meg ezt a pálinkát, ki eszi meg ezt a kalácsot, kinek kell hozzá ez a pirított szalonna? Természetesen én, én, én – sietnek mondani az előtérbe állók. És ki vágja fel ezt az öl fát? – No, szólj már te is more, mondják hátra fordulva és előre tuszkolják – Wekerlét.

Igen is, Wekerle dolgozni jött és kormányozni, ha lehet dolgozni és kormányozni abban a társaságban, amelybe keveredett. Azt mondja egy elmés ember, hogy az első koalíciónak csucshuntja volt. A másodiknak galoppirendje van: heveny hektikája. Az elsőben ott volt Wekerle és Apponyi mellett még Andrássy és Darányi. Mindkettő ma nem hogy nem miniszter, de bujdosni látszik a politika tájékairól is. Ellenben az új kollégák közt viszály és verseny dúl és újságháború. Meddig fogja így az új koalíció győzni a – köhögést. De a pénzügyi bizottság mai üléséről van a szó. És különös, hogy nem azok a komoly dolgok tették ez ülést érdekessé, melyeket Wekerle, mint a fekete jövő föladatait, felmutatott, hanem az, hogy kormány és ellenzék ezen az ülésen néztek először komolyan egymás szemébe és – veséibe. Tisza István gróf szóvá tette azokat a durva visszaéléseket, melyeket a baranyai főispán engedett meg magának egy kormánypárti jelölt érdekében s melyeket annak idején Szily Tamás volt főispán a képviselőjelöltségtől való visszalépése megokolásául elmondott. És szóvátette a munkapárti pártvezér azt a terrort, melyet ugyancsak radikális főispánok a megyei és állami tisztviselők megjuhásztására megpróbáltak. Ezt az ellenzék nem hajlandó eltűrni s ahhoz köti további magatartását, hogy e sérelmek dolgában milyen választ kap a miniszterelnöktől. Konstatáljuk mindjárt, hogy Wekerle nyilatkozata e kérdésekről az ellenzék vezérét – saját szavai szerint – teljesen kielégítette. A miniszterelnöktől távol

áll, hogy a háború által kezébe adott nagy hatalmát oly módon fruktifikálja pártcélokra, mint ahogy az új kormány megkísérelte. Ilyen becstelen zaklatástól és terrortól tehát Tisza István gróf felszólalása megmentette a polgárokat és a tisztviselőket. Az a képmutatás tehát ezzel stigmatizálva van, amely azzal jött, hogy demokratikus és radikális választójoggal *biztosítani akarja a választások tisztaságát* és első lépésével, hivatalos hatalmával visszaélve, az időközi választás meghamisítását – nemcsak megkísérelte, hanem klasszikus példában statuálta is. Ebből ítélje meg ez országban mindenki, hogy a hazug népbaráti, népjóléti, népszabadsági frázisoknak micsoda értéke van a mi radikális minisztereink ajakán. Ebből ítélje meg kiki, hogy mit jelent az, Magyarországot demokratizálni. És megítélvén ezt, álljon mindenki sarkára, akinek az ezeréves Magyarország a szívében van és óvakodjék nemzeti várunkba, alkotmányunk sáncai közé beereszteni ezt a demokratikus, radikális trójai falovast. És mentül radikálisabb, annál trójaiabb és annál inkább – faló. Úgy is, hogy fölfal minden állást, minden szabadságot, minden függetlenséget, mert buldogokkal akarja őrizni a rábízott – nyáját. De ki fog tűnni, hogy ez a nyáj – oroszlánok nyája és akkor jaj lesz a buldogoknak.

Az igazi demokrácia

Budapest, 1917 okt. 19.

Én kénytelen voltam – mindig a papirosínségre való tekintettel – jelen témámat tegnaptól mára eltenni. Végigböngészttem ma a lapokat, hogy lássam, melyik tisztelt laptársunk előzött meg benne. Sajnos, egyik sem. A mai demokrata-világban több gondjuk van az embereknek arra, hogy méltóságos és kegyelmes urakká legyenek, mint a demokráciára. Mert témám kiválóképpen a demokrácia kérdése.

Becsey Antal, fővárosi bizottsági tag a tegnapi közgyűlésen, motivált indítványt adott be, mely azt akarja elérni, hogy a fővárosi közigazgatás gépezetében a műszaki ügyekkel foglalkozó osztályok élére műszaki

képesítésű tanácsos kerüljön s bogy a város az egyik alpolgármesteri állást is műszaki képzéshez kösse.

Ezt a nagyfontosságú indítványt, ha teszem azt az országgyűlés elé vinnék, ki kellene jelentékenyen bővíteni. Ma Magyarországon az egyetemes kvalifikáció még mindig a jogvégzettség. Ez az, arkánum mindenre. A régi Magyarország egyszerűbb igazgatásában ez elégséges is volt. A mi korpusz juriszunk olyan volt, mint az igazhitűeknek a Korán. Aki tudta, a Werbőczyt, mindent tudott, amire szüksége volt, hogy a közéletben bármely állást betölthessen és a tisztviselői hierarkia létráján fölmelessen a legfelsőbb fokig. Ma immár ez a dolog anakronizmus és jóformán privilégiuma a jogvégzettek osztályának.

A magán- és közélet sokoldalú és bonyodalmas szolgálatában ez ma már nemcsak elégtelen, hanem káros és értelmiségünk nagy és bármely más képesítésnél nem értéktelenebb hivatottságú tömegeire fölöttebb sérelmes is. És szégyenfoltja a kornak, amely inkább egyesek magánérdekeinek, mint a közérdeknek önzetlen szolgálatában olyan televett szájjal hirdeti államok és társadalmak demokratizálását. Mert nem az a demokrácia, hogy mindenki szavazati joghoz jusson. A demokrácia, s éppen a modern demokrácia az, hogy nem a közélet *irányításában*, hanem a közélet *szolgálatában* mindenki tehetsége szerint érvényesülhessen. A nemzeteknek nem arra van szükségük virágzásukhoz, hogy sorsuk egy bujtogató demagógia prédájává lehessen, hanem arra, hogy mindenek számára a jólét, az előrehaladás útja nyitva legyen és a nemzet szolgálatában a tehetség, a hivatottság, a rátermettség, az érdem megtalálja a működése terén a maga jutalmát.

És kit nem győzött meg ez a háború arról, hogy a nemzetek jövőjét immár nem az ügyvédek, nem a jogvégzettség van hivatva irányítani: a nemzeti emelkedés, a jólét, az erő és halalom forrása nem a korpusz jurisz többé? Ki nem látja már, ha nyitva van a szeme, hogy a jövő föladatai a mérnökök, gépészek, gazdák, az orvosok, kereskedők, kémikusok és iparosok vállára nehezedik? Még a sikeres háború döntő tényezőinek is ezek bizonyultak s a jogászok csak veszekednek

azon, hogy ki kezdte s ki nem akarja abbahagyni a háborút. Mert a repülők, a bűvárhajók, a robbantóanyagok, a gépkocsik, az óriás ágyúk, a lövegek milliárdjai, a vasutak teljesítő képessége, az ipari és gazdasági termelés és ellátás, az egészségügyi fölkészültség; aztán a kémia, mely a levegőből szedi ki a puska-porgyártáshoz szükséges anyagot: ezek biztosítják a háború sikerét, nem a jogtudomány és jogi doktorátus. Es ugyanezek vannak arra hivatva, hogy amit a háborúban kénytelenek voltak rombolni, azt a békében tízszeresen iparkodjanak helyreépílni.

Ehhez szükséges azonban, hogy Becsey Antal indítványa általánosítva átvándoroljon a városháza ról az országházába. Törvényben kell kimondani, hogy minden szakfőiskola: a gazdasági, a kereskedelmi, a műegyetemi és így tovább, végzett növendékei a közigazgatás terén a jogi fakultásával egyenlő és azonos értékű kvalifikációt nyerjenek. Hadd vonuljanak be a gazdák az egyenlő emelkedés jogával a földművelésügyi minisztériumba, a mérnökök, kereskedők a maguk diplomájával a kereskedelmibe s az államvasutakhoz s általában a megyékbe, a városokba és mindenemű közintézménybe, oda, ahol a szaktudásukra szükség vagyon. Ez nekem a modern demokrácia. Az a demokrácia, amelyre nem a demokrata strébereknek, hanem az ország modern haladásának van égető szüksége.

Becsey szerényen adta elő a maga gondolatai és óhaját; de ebben a gondolatban egy nagy reformeszme született meg, amelynek diadalutat kell tenni az országban, ha élni és emelkedni akarunk és nem bolondítjuk el népünket azzal, hogy már demokratizálva vagyunk és biztosítjuk a jövőt, ha általános választójoggal avatlanok kezére juttattuk az országot.

Levelek

Budapest, 1917 okt. 23.

Tisztelt Szerkesztő úr, Vadász Lipótot, a volt államtitkárt és mai szenzációs beszédét természetesen át kell engednem a politikusoknak. Ámde a politika erején, bölcsességén, magyarságán és reális mivoltán kívül

még annyi megragadó eleme van Vadász Lipót beszédének, hogy engedelmet kérek én is arra, hogy a *R. H.* egy kis téren vele foglalkozhasson.

Vadász Lipót, tisztelt Szerkesztő úr, egy alacsony, kissé vézna, nem éppen duzzadó egészségű embernek látszik. A szeme azonban lobog, ha beszél, delejes fényben és barna arcán van jószággal átítatott szarkasztikus-halavány mosolygás, mikor hallgat. Míg államtitkár volt, csendben, feltűnés nélkül dolgozott és igen szerényen járt-kelt a politika porondján, ahol az emberek felfuvalkodva szoktak járni s szeretik tollukat felborzolni s szeretik hangjukkal is magukra vonni a figyelmet. Vadász Lipótnak én talán két-három beszédjére emlékezem. Mind igen okos volt, szabados és tartalmas. Mikor hallottam, hogy ma beszélni fog, el voltam rá készülve, hogy a helyzet hőfokában (a helyzet: a háború, a választójog, a kettős kormányválság a munkapárti többség mint ellenzék stb.) hogy tehát e helyzet hőfokában Vadász Lipót tehetsége is égőbb színeket fog játszani, ámbár nem nagyon régen a választóinak elmondott beszéde is szinte káprázatosan szép volt és megragadó.

Ma azonban Vadász Lipót mint egy reveláció gyúlt ki a képviselőház atmoszférájában. Ismétlem, beszédének politikai értéke és jelentősége nem én rám tartozik. Remélnem kell, hogy ez is végig fog zúgni ez országon. De engem most érzelmi kitöréseinek – hogy mondjam -, portamentója érdekel, amellyel úgyszólván tetemre hívta a közlelkiismeretet és az egyeseket is. Cicero Quousque tandemje nem döngette meg jobban a római szenátorok keblét, mint Vadász Lipót befejező mondatai a hazafiak lelkiismeretét. És mert Cicerónál vagyunk, hadd mondjam ki, hogy ez a beszéd, melyet ma hallottunk, nyelvének eleganciájától, mondatainak szabatoságától és numerusától és az egésznek művészi alkatától beleiliek oda a Cicerói klaszikus beszédek kompendiumába.

Micsoda nagy műveltség, micsoda fényes tudományosan diszciplínált elme, micsoda előkelő esztétikai ízlés és micsoda, a magyar történeti szellemmel átítatott, a magyar jelenen megdőbent, a magyar jövőt sóvárgó lélek, amely a mai zavaros időkbe világító csó-

vát dob szavával, bogy lásson a magyar; a háború zajába belekiabál, hogy igazságát meghallgassa a magyar.

De ismétlem, tisztelt Szerkesztő úr, én nem ezért írom e sorokat, mert ez mégis csak politika. Én csak azt akarom megmagasztalni, amire oly ritkán kapunk példát: az esztétikai nagy műveltséget, iskolázottságot és ízlést a magyar – politikusban.

Vadász Lipót mai beszéde két remek és merész oszlopon áll, tartalma átvetődvén az egyikről a másikra. Első részében a veszedelmeiket rajzolja meg, amelyeket mások iparkodnak számunkra készíteni. A másikban a veszedelmeket festi, amelyeket magunk csinálunk magunknaik.

A háború, a békekötés, Ausztria árulópártjai – mindezek arra intenek bennünket, hogy tartsunk egybe, forrjunk össze, tömörüljünk egy megbonthatatlan-ságba, mert a szövetségi bajtársiság a háborúval véget ér. A békekötésnél mindenki csak magáért fog verekedni.

Ezzel szemben itthon egy választójogért, melynek hatását ki sem tudjuk számítani, meghasonlásba döntjük az országot, egyenetlenséget, bizonytalanságot támasztunk, mielőtt a háború véget ér és sejtelmünk sincs arról, hogy milyen lesz az új országgyűlés, amely sorsunkat e végzetes órákban intézni fogja.

És e kél alaposzlopról, mint az égre törő láng szökik a magasba, tisztelt Szerkesztő úr, Vadász Lipót szózata a meggondolásról, a magunkbaszállásról, az egyetértésről, mely nélkül el kell vesznie e *szegény nemzetnek* – és hatalmas ívben borul egybe, hogy betetőzze ezt a gyönyörűen gondolt, művészien megkonstruált és a magyar nyelv szónokias pompájával elmondott beszédei. Tisztelt Szerkesztő úrnak híve

Dunántúli.

Kompromisszum?

Budapest, 1917 okt. 24.

Tisza István gróf, az ellenzék vezére, mióta hazaruccant a frontról, elmondta ma második beszédét a Házban. Ez is tárgyban, eszmében roppant gazdag és változatos beszéd volt, ebből, tán több is volt benne,

mint hasznos, mert igen hosszúvá lett tőle. Tán három és fél óráig, beszélt, úgyszólván pergőtűzet bocsájtva sorba, hol egyesekre, hol pártokra. De állandó kíséretével annak a nagy erkölcsi komolyságnak, mely szavában, érzelmében s gondolataiban mindig, vele csendül a mondanivalójával. Néhol éles, néhol agresszív volt Tisza István gróf mai beszéde, úgy, hogy szinte készületlen találta hallgatóit, legkivált a kormány padjain lévőket, az a végső fordulata, mellyel valamegyes megegyezésre szólította föl a választójogosak táborát. Hogy ne a háború bonyodalmai közepette próbálják megcsinálni e reformot; ne zúdítsák egy választás izgató veszedelmeit az országra, hanem halaszszák el a kérdést háború utánra. Ő, Tisza, minden személyi érdek és ambíció nélkül teszi e proposíciót.

Wekerle miniszterelnök rögtön felelt e fölhívásra. Ő ezzel a programmal jött, ezt meg kell csinálnia. Külömben megütközött azon, hogy Tisza István gróf békefelét ajánl föl, amellet oly élesen támad.

Úgy látszik az új kormány tanult az antant politikusaitól. Azok is azt mondják Németországnak: ürítsd ki Belgiumot, ürítsd ki Franciaországot, üríts ki mindenit, amit elfoglaltál, tedd le fránya éles fegyveredet: akkor aztán beszélhetünk a békéről.

Melyik bolond hadviselőfél az, aki, míg a háború tart, kiadja kezéből a legjobb fegyverét és nem vagdalkozik vele? De ez itt a parlamentben mind csak szó, szó és szó, akár agresszív, akár konciliáns. Az előbbire azt mondja az ellenfél: békülni akarsz és ütsz bennünket! A másokra azt mondja: meg vagy ijedve, azért ajánlasz békét. Ilyen a szóharc. Ha leteszem is sír, ha fölveszem is sír. De vannak nagyobb érdekei a nemzetnek, mint az, hogy ki kerekedjék a szónoklatban a másik fölé. Kinek a világon árt az, ha a választójog nem ma, hanem egy év múlva kerül tárgyalásra? Lehet ez ellen komoly argumentumot találni? Az, hogy a minisztérium megígérte? Kinek? A királynak? – Nos, államférfiak és miniszterek annyit ígértek már a népnek és nemzetnek, amit aztán meg nem tartottak, hogiy nem fordul föl a világ attól, ha egyszer meg nem tartják, amit nem a népnek ígértek.

Külömben is itt nem az ígéret meg *nem* tartásáról lenne a szó, hanem csak beváltásának elhalasztásáról. Én is képtelenségnek tartom, hogy Wekerle re-
verzálíst *adott* volna magáról. De bizonyosnak azt, hogy a blokk ráncigálja az egész új és bővített kiadását a kormánynak és hogy a helyzeten ma nem a háború, nem is a választójog, nem is Tisza, nem is Wekerle, sőt nem is Vázsonyi uralkodik, hanem a rette-gés Károlyi Mihály gróftól. Mert Károlyi Mihály néhai vezére, Justh Gyula iskoláját járta ki. Annak az iskolának a tanítása pedig az, hogy a politikához nem tudományos képzettség, nem államférfúi hivatottság, nem bölcsesség, nem éles szem, tapintat és szimat kell, hanem brutális kíméletlenség, nyers erőszak és obstrukció. Ettől ebben az országban csak egy ember volt, aki meg nem ijedt s aki be nem adta neki a derekát, s az Tisza István gróf volt, a mai szónok.

A béke kérdése

Budapest, 1917 okt. 25.

A képviselőház mai ülésén a magyar radikális párt kilencágú koronás vezére. Károlyi Mihály gróf azzal dicsekedett, hogy ő a békéről már akkor beszélt, mikor itt senki se mert róla beszélni, s hogy arra a kérdésre, mi hát az ő külső politikája, csak azt válaszolja, hogy az, ami Czerniné, az, amit Czernin a Wekerle ebédjén mondott.

Jó. Elfogadjuk, hogy Károlyi Mihály gróf külső politikája ugyanaz, ami Czernin grófé. Ezzel azonban nem tartjuk eldöntöttnek azt a kérdést, hogy vajjon Czernin gróf külügyminiszter úrnak is ugyanaz-e a politikája, ami – Károlyi Mihály grófé. És mindenféle szövetségesünkre nézve igen fontosnak is tartjuk, hogy Czernin gróf, aki a napokban Budapestre érkezik, keressen és találjon alkalmat, rá, hogy e kérdésre választ adjon.

Ha ugyanis ez a dolog megáll, akkor igen egyszerűen végét lehetne vetni a háborúnak. Czernin gróf helyébe kell tenni külügyminiszternek Károlyi Mihály gróft, aki nyomban el fogja intézni Elzász és Lot-

ringia és a minden annexió nélkül való béke kérdését. Hogy a bolgár cár és a német császár, de, mert hiszen demokraták vagyunk: a bolgár nemzet és a német nép mit fognak hozzá szólni, az oly szuverén önértetű államférfiakak mint Károlyi Mihály, talán nem is igen érdekel.

Mindaz, amely ismeretet alkalmakon tőle és szinte nap-nap után politikájának hírlapi képviselőitől hallottunk, bőven bizonyítja, nem azt, hogy ő az, aki békél akar és békére törekszik, mert hiszen ki az, ma még, aki háború akar és békél nem akar; az ő és párthívei és újságjok nyilatkozatai csak azt bizonyítják, hogy ő nem olyan békél akar, aminőt mindnyájan kívánunk s amely megfelel vér- és vagyonbeli áldozataink iszonyú tömegének, hanem másmilyen békét. Magyarán mondva: mi német, bolgár, török és magyar békét követelünk, ő ellenben antantos békére dagozik, mert hiszen ha békét akar, a jelen körülmények közt sikerre való kilátással nem gondolhat más békére, mint amelyet hajlandók lennének elfogadni az – ellenségeink.

Ez az egész; béke-vita gyermekes szószaporítás. Lehet valaki háborúellenes és háború párti; lehet békebarát és lehet, békeellenes. Ámde mikor az első ágyú eldördül és legényeink ágyú- és puska tüzébe lépnek, azontúl nem lehet csak egy párt: az, amely a győzelmet kívánja és a győzelemért dolgozik, akármi-lyen párti volt is annak előtte. De ez nem is olyan közönséges háború, milyeneket a történelem följegyzett. Legnagyobb két nagy háborúnk a tatárjárás és a török-dúlás volt. Mindkettő elfoglalta csekély híján egész országunkat (mind a kettőt segítvén ebben a belvillongás és a pártviszály). De, egyiket hamarabb, a másikat lassabban, e barbár hódítókat leráztuk magunkról. Most azonban nem barbár hódító jött ránk, hogy elfoglalja hazánkat. Most népek és nemzetek szövetsége támadott meg bennünket azzal a bevallott céllal, hogy országunkat feldarabolja és levágott részeit elosztogassa ellenséges, nálunknál múltban és jelenben, számban és műveltségben hitványabb és alábbvaló szomszédok között. Szerződéses (háború előtti) megállapodások kerülnek napvilágra, melyek-

ben fel van sorolva, hogy az olaszoknak ezt a testrészüket, az oláhoknak a másikat, a szerbeknek a harmadikat, az oroszoknak a negyediket ígérték oda.

Ha valaha volt önvédelmi halálharc, ez ránk nézve az. Ebben a tudatban is mentünk bele, amikor a szarajevói gyilkos merénylet által provokálva s elégtételt érte nem kapva, kardot rántottunk. Ellenségeinknek se kellett ennél több. Hiszen ők már viszontbiztosítás alapján kiegyeztek a zsákmányon, melyhez háború által jutni reméllek.

A mi igazságunk azonban a világ – a háború és béke – bírása előtt győzedelmeskedett. A háború eddigi több mint három esztendejében annyira fölibe kerekedlünk megszámlálhatatlan ellenségeinknek, hogy legalább további három év kellene hozzá, ha minden hódításunkat ki akarnák ragadni vitéz seregeink kezéből. Ezt azonban, azt hiszem, már sem ők nem bírják ki, sem mi. Annyira azonban politikusaik még nem puhultak meg, hogy a mi állampolgáraink által felkínált békéről csak tárgyalni is akarnának. Sőt ellenkezőleg, hol kissé módosítva, hol kissé szelídítve, még mindig eredeti, barbár hódító szándékaikat hajtogatják. Sőt szemtelenül belpolitikát próbálnak ránk diktálni. Mert nemcsak fizikailag akarnak letiporni, de állami szuverenitásunkba, önrendelkező jogunkba is bele próbálnak gázolni.

És ily körülmények közt és ilyen ellenséggel szemben, mikor még szól az ágyú és patakzik a vér, akad államférfiú, akad pártvezér, aki a béke mellett agitál. Mi minden vonalon megvertük az ellenséget, de a megvert ellenség kinyújtott békejobbunkat visszalöki, sőt megalázásunkra tör, földarabolásunkat követeli, letörésünket hirdeti.

Hát csakugyan? Megalázkodjunk? Földaraboltasuk magunkat? Törjenek össze bennünket? Ezt akarja Károlyi Mihály? És ez a Czernin külső politikája?

Nem tudom. De tudom, hogy ez Wilson, ez Lloyd George, ez Poincaré, ez Boselli, ez Pasics, ez Kerenszki, ez Bratianu politikája.

A magyar emberé nem ez. A magyar ember ha learatott, be is akarja a termést takarítani.

Leszavazták a kormányt

Budapest, 1917 október 17.

Váratlan és izgalmas fordulat történt ma a képviselőházban. A bácsmegyei főispán – szintén váratlanul és szokás elleni módon – elrendelte a megye két tisztviselője ellen a fegyelmi eljárást megelőző vizsgálatot azon az okon, hogy úgy az öreg király halála alkalmából kelt részvétiratot, mint a Károly király trónralépte alkalmából kelt hódoló üdvözlét – *késedelmesen* expedialta a vármegye. Az ügy részleteiről az, olvasó tájékozódást talál e lap jelen számában más helyen, Tisza István gróf beszédében. Mert a volt miniszterekiiök e kérdésben meginterpellálta a belügyminisztert. A belügyminiszter rideg és kurta feleletet adott, melyet Tisza István gróf nem vett tudomásul. Szavazásra kerülvén a sor, a Ház nagy többséggel leszavazta a belügyminisztert s természetesen vele, amennyiben szolidárisak, az egész kormányt.

E fordulatra pedig senki sem volt elkészülve, se a kormány a pártjaival, se az ellenzék. S most a kormány és a képviselőház olyan helyzetben van, melyből hogy miképpen fognak kigázolni, arról ebben a pillanatban senkinek sejtelve nincsen.

Így az eset két részből áll: magának az interpellációhaz az érdeméből és a szavazás folytán előállí helyzetből.

Az interpelláció érdeme az, hogy a bácsmegyei főispán intézkedése fölöttébb gyanús. Vármegyei oszlopos tisztviselők ellen még tán soha vizsgálatot nem rendeltek el olyan semmis okból, hogy a megye kiadóhivatala valamely ügyet késedelmesen expedialt. Igen, ha a késedelemből emberhalál, város vagy vidék pusztulása, ragály és háború veszedelme keletkezik; akkor ez a dolog természetes. De azért, mert a késedelmes expedialás folytán a vármegyére az, illojalitásnak valamely árnyéka eshetik, ez oly felfogás, amely a burglakájok világában otthonos és természetes lehet: a magyar ember világfelfogásába azonban nem fér bele. Szánalmasan festene a magyar nemzet, hit ebből ál-

lana a lojalitása. A kezemet, a fejemet adom rá, hogy a bácsmegyei főispán is ezt vallja, ha nem – párt-érdekről van szó.

De ha meggyújtunk az eset mellé egy kis szerény gyertyát, amely rávilágít, rögtön megértjük a dolgot.

Az a két oszlopos tisztviselője a megyének ugyanis – munkapárti ember volt.

És ha elővesszük most a másik rendelkezésünkre álló világító fáklyát: a baranyai főispán szereplését a követválasztásokon és a tordaaranyosi főispán megkísértett terrorizmusát a szolgabíráin: akkor rögtön látnunk kell, hogy ebben a demokrata örületben rendszer van s mikor a bácskai főispán a nyakába kanyarítja a lojalitás cifra szűrét, voltaképpen sem nem az öreg királyt megillető gyászra, sem nem a fiatal királyt megillető hódolatra gondol, hanem a magyar nemzeti géniusz és hagyomány iránt való riktó illojálításba esik mind a kettővel szemben, mert egy holt királynők és egy élő királynak kijáró tiszteletünket akarja kamatoztatni pártcélokra.

De ezzel számoljon le a lelkiismerete, majd ha Szent István-rendet vagy báróságot kérnek a számára. A főispán minket nem érdekel.

Azt kell ez esetből konstatálnunk, hogy ezek a furcsa demokraták, a tiszta kéz, a népszabadság, az egyéni szabadság, a polgári és tisztviselői függetlenség nagyszájú hősei, kik eljöttek és vállalkoztak Magyarország megváltására; akik az új és jobb idők hajnalhasadását ígértek nekünk; akik demokratizálódással akarják újra születtetni a nemzetet, – ezt a nepotizmus, a hivatalos hatalommal való visszaélés, a meggyőződésen és lelkiismereten való erőszakosság oly vakmerő és cinikus merényleteivel kezdik meg, amint ennék az országnak a történetében alig találni példát, hanem ha ama néhány szomorú historiai alak szereplésében nem, aki a múltban idegen érdekekért vállalkozott arra, hogy saját véreit üldözze és sanyargassa.

Akik ily mohón kapnak a hatalom önző kiaknázásán, a vele való visszaélésen, akik ily tömegesen zúdítják ránk a hatalom rúgásait, kicsapongásait és lelki gyötrelmeit, mielőtt még egészen meg is melegedtek volna benne és különösen mielőtt még jótéteményeiből

és áldásaiból is juttattak volna magukon és atyafiságukon kívül másnaik is, akár egyeseknek, akár a nemzetnek; akik ilyen brutálisak váratlan szerencsésük mézesheteiben: mit várhatunk tőlük akár magunkra, akár a nemzetre nézve jót, ha majd illúzióikból kiábrándulva, reményeikből kicsöppenve, rideg lesz nekik az ólét. Ez a demokrácia úgy jó az országra, mint egy éhes Néró. Vigyázzon mindenki a házatájára.

A zord vadász, a kormány, itt fönny lírai válaszókat ad, hogy ő nem utasította embereit, hogy ő megtorolja a szabálytalanságot, hogy ő nem helyesli, amit főispánjai talán tudta nélkül csinálnak. De a legzordabb vadásznak *is tudnia kell, hogyha* buldogokat szabadít rá a gondjára bízott vadaskertre, azok oda nem csókolózni mennek az őzekkel, hanem marcangolni és felfalni a prédát. Fekete baljós arcával Ugron szikár alakja ez a zord vadász, aki mosolyogni próbál a végzetes játékon. De őt is el fogja érni a mitológiai sors, mikor az ebek a gazdájukat marcangolták szét a kijelölt ártatlan helyett. Mert az ilyen zsarnokságot, az ilyen erőszakot, a magyar lélek hagyományainak ilyen megcsúfolását senki sem próbálhatja meg büntelen. Való, voltak sajnos és kárhozatos kicsapongásai a magyar politikai életnek is; de már csak elfajult pártharcok végső kitöréseképpen. Hogy terrorral kezdjék uralmukat: az a magyar világáramlat demokrata lovagjainak tartatott fenn. A hátunk borsószik, ha feltesszük a kérdést: mivel fogják ezek az uraságok a pályájukat végezni!

A kérdés másik részét, hogy a hirtelen felfordult helyzetből miképpen gázolnak ki, ma még nem tudjuk, hogy Tisza István gróf nem juttatta volna idáig a dolgot, ha súlyos bizonyítékai nem volnának arra, hogy itt csakugyan olyan pártterrorizmus kísérleteivel áll szemben, melyekkel szembe nem szállani komolyan, megfosztaná őt pártvezéri komolyságától. A kibontakozás tehát – bármily kellemetlen is a felidézett helyzet nemcsak a kormányra, hanem alkalmasint az ellenzékre nézve is, – a kibontakozás nyilván nem lehet más, mint elfogadható biztosítékok arra nézve, hogy a főispáni szatrapák játékanak végét vetik és a Tiszapárt abbeli készségét, hogy a háború alatt semmi ko-

moly nehézséget a kormánynak csinálni nem akar, honorálják legalább azzal, hogy párthíveit megkímélik a meggyőződésükért való sanyargatástól és üldözéstől. Most a késő esti órákban folyik még a pártokban a tanácskozás a kérdéstről. Hogy mit gondolnak, mit terveznek: arról tán tudósítók még ez éjjel be tudnak számolni.

Égszakadás, földindulás

Budapest, 1917 okt. 27.

Az olasz föld megremeg a magyar katona lépteitől; minden babért össze kellene szednünk, hogy hőseink homlokára fűzzük; a buzgó hálaadás imádságával kellene az Ég fölé fordulnunk, de mi mindezt nem cselekedszük, hanem csak úgy futólag tudomást veszünk a foglyok tízezreiről, a zsákmány megszámlálhatatlan mennyiségéről, hadi szerencsénk beláthatatlan következéseiről. Csak futólag, mert nem érünk rá a bácskai eset miatt. Ez az esemény felülmúl minden világeseményt. Harci dicsőségünket nem érünk rá kivilágítással, Tedeummal ünnepelni, de a bácskai restanciától tótágast áll az egész magyar politika, az országgyűlés, a kormány, minden párt és minden újság. Interpelláció, szavazás, felfordulás, miniszteri tanácskozás, pártértekezlet, együttes tanácskozás, ultimátum, fenyegetődzés mind együtt véve az utolsó ítélet harsonájával hasogatja fülünket. A kábító lármától alig tudunk magunkhoz térni és nyugodtan áttekinteni a történeteket és történendőket.

De meg kell próbálnunk, mert örök szégyene maradna a magyar politikai higgadtságnak és megfontolásnak, ha a restanciák országa egyetlen restancia miatt fejét vesztené és kompromittálná magát a világ előtt.

A föltevéseket és gyanúsításokat, a zavarkeltés legalkalmasabb eszközeit hagyjuk figyelmen kívül. Nem hisszük, hogy Ugron Gábor belügyminiszter, ki véresre ütötte bokáját a Perlesz-dáridón, a bácskai ügyben keresett volna ürügyet egy szebb halálnemre. A bácskai restancia megtorlása oly csúnya dolog, hogy annál még a lift-halál is szebb. Nem hisszük azt sem,

hogy Tisza István a tegnapi szavazással akarta pártját még szorosabban magához láncolni és a kompromisszumok útját végképp elvágni. Tisza már az új kormány bemutatkozásakor hirdette, hogy az ellenzéki többség nem fogja akadályozni a kisebbségi kormányt az ügyek *normális* vitelében, ha a kormány és pártjai fékezni fogják pártszenvédélyeiket és a hatalmi érdeket nem fogják mindenekfölé helyezni. Tisza ezt az ígéretet állotta is, az indemnitást már másodízben megszavazta, az élesebb kritikát is csak a kormány be rendezkedésének visszataszító jelenségein érezte. De ebből sem lett volna nagyobb baj, ha a kormányzat lassacskán rá nem szabadította volna bulldog-főispánjait a többségcsinálás, a terrorizálás, a megtorlás útjára.

A bácskai eset, akárki mit mond, az üldözés leg-rutabb bélyegét viseli magán. Ha fegyelmi vizsgálat jár ki restancia miatt, akkor a miniszterektől kezdve le az utolsó bakterig mindenkire el kellene rendelni a vizsgálatot, mert a mai közigazgatási rendszernek rákfenéje a restancia és nem is annyira a tisztviselő a hibás, mint a törvényhozás, amely sehogysen tudta tehermentesíteni a világ legkuszáltabb, legtulterheltebb közigazgatási rendszerét. Nem is a restancia jóvátétele volt a belügyminiszter gondja, hanem a munkapárti alispán és főjegyző üldözése egy oly mulasztás miatt, melyben nem kelhetnek védelmükre a parlamentben, hiszen a belügyminiszter jobbágyi szívének sugallata szerint az uralkodók ellen elkövetett nagyfokú tisztelenségről van szó, ez pedig elveszi Tiszának a kedvét és bátorságát attól, hogy a lojalitás mögé bujt miniszteri erőszakot megtámadja és megbélyegezze az ország színe előtt.

A magyar történelem legsötétebb korszakaiba kell visszazállítanunk, hogy a fölfelé való bevádolás és befeketítés ilyen utálatos eszközeire akadjunk. És már halljuk is, olvassuk is, hogy Tisza az illojalitás védelmére vállalkozott. Akad-e magyar ember, hacsak nem veszekedett pártember, csak egy is, aki efféle beállítástól megvetéssel nem fordul el? Nem óvhatunk eléggé mindenkit e csúf játék veszedelmeitől. Mert egészen bizonyos, hogy odafönt is, ahová a tömjént

küldjük, nem Tisza illojalitását fogják látni a játékban, hanem a magyar politika szégyenletes züllését, vezéreinek törpeségét, eszközeinek végtelen silányságát.

A tegnapi szavazás csak lecke akart lenni a túlbuzgó belügyminiszternek, aki a saját rendeletét sem respektálja, akit e miatt ad audiendum verbum is idéztek és aki egy falusi kortes buzgalmával vetette magát bele a demokratikus rend kiépítésébe. A kormány és pártjai azonban azt hiszik, hogy a tegnapi szavazatot nemcsak Tisza diszkreditálására, meggyengítésére és befeketítésére aknázhatják ki, hanem saját ingatag helyzetüknek a megtámasztására is. Szinte tobzódnak örömben, hogy leszavazták őket és a szolidaritás forró szerelmével ölelik magukhoz a kollégát, aki egyik baklövést a másik után követi el és akitnek balfogásaiból állott az egész kormány eddigi akciója. Miniszterek és pártvezérek sürgősen összeültek, nem hogy égető reformokat vitassanak meg, hanem hogy megállapítsák a haditervet Tisza ellen, de bátran mondhatjuk, az ország békéje ellen. És miniszterek, pártvezérek, meg kormánypártok, akik tegnap még egy kanál vízbe fojtották volna egymást, ma bámulatos egyértelműséggel és harmóniával elhatározták, hogy napirendre kerítik a Tisza-kormányzat bűneit (éveken át éltek belőlük), felbontják a pártközi választási paktumot, fittyet hánynak a parlamenti leszavaztatásnak, bizottságot küldenek ki, mert az éleszemű Vázsonyi, aki saját miniszterkollégája ellen intrikált és konspirált, észrevette, hogy Tisza és a munkapárt kitervelt összeesküvése lepleződött le a tegnapi szavazással.

Apponyi azt mondta a tegnapi szavazás után, hogy aludjunk egyet rá. De a pártvezérek és a miniszter urak mai vérszerződése olyan, mintha az egész éjszakát a mulatós belügyminiszter úrral együtt átvirrasztották volna. Ezek az urak egészen más teóriákat hirdettek a kisebbségi kormányról és a parlamentarizmusról, mikor nem róluk volt szó. A tegnapi szavazást még a legakadémikusabb elmélet sem mondhatja imparlamentárisnak. Ne vonjanak le tehát belőle olyan konzekvenciákat, amelyek megingatják a ma-

gyar parlamentarizmust és fegyvert adnak, azoknak a kezébe, akik alkotmányában és parlamentarizmusában látják a magyar nemzet erejét.

A belügyminiszter megbocsáthatatlan kortes-stiklit követett el, ezért meg kellett őt leckéztetni a parlamentben. Ragaszkodnak-e mindezek után is hozzá kollégái és pártjai, az ő dolguk. De ha ennél tovább mennek és előveszik régi mesterségüket, a békebonfiást, vesztükre törnek, az ország békéjét pedig – a háború kellős közepén – fenekétől felforgatják.

Reklámezredes és reklámminiszter

Budapest, 1917 okt. 27.

Eddig is tudta mindenki, hogy kisebbségi kormány suhogtatja Magyarország feje felett a hatalom vesszejét, de a tegnapi szavazás homloktérbe tolta ezt az abnormális parlamentáris helyzetet. Senki józanul nem gondolta, hogy a szavazás abban a kérdésben kormányválságot csináljon. Mégis roppant izgalom fogta el a kormány pártjait. Ma egy másik leszavazással (leszavazták Polónyi Géza abbeli indítványát, hogy tűzzék napirendre az interpelláció tárgyalását), kihúzták a szekeret a kátyúból. Most tovább fogunk dőcögni, természetesen kisebbségi kormányzással. De hiszen ez Magyarországon nem új dolog. Magyarországot valamikor állandóan kisebbség kormányozta. A nemzeti ellenzék többségével mindig az aulikus kisebbség állt és Bécs kormányozta az országot. Ez a kompromisszumok és a junctimok korszaka. Ha Bécsnek nagyon kellett valami, akkor mindjárt a nemzeti többségnek is nagyon kellett valami és keresték a meg egyezést király és nemzet között. Igaz, az nem volt parlamenti kormányzás; de bizony a mi kormányzásunk, mióta csak parlamenti, még alig szolgált rá arra, hogy ezt a titulust megérdemelje. A mi parlamentarizmusunk fele képmutatás, a fele önámítás. Igazában a kisebbséggel való kormányzásban több őszinteség és becsület van. Ezt egyik kitűnő munkatársunk ismételve bővebben kifejtette a *Budapesti Hírlap*-ban, ámbár nem sírjuk vissza ezt a kiválóan magyar talál-

mányú rendszert se. Mert a kegyetlen igazság az, hogy mindenik rendszer jó és becsületes, mindenik lehet jól és becsületesen kormányozni. Csak az emberek rosszak és léhák, csak a politikusok lehetetlenek, képmutatók és köpenyeforgatók. Mert két Istent felváltva imádnak: a hatalmat és népszerűséget. És mindenikért odaadják a lelkiüdvösségüket.

Beszélnék világramlatról, népjogról, demokráciáról, tiszta kézről, a korrupció kiirtásáról, koncentrációról és még isten tudja miről. Ez pedig mind hazugság, ámitás és csalás. Arról van csak szó, ki legyen a hatalom, ki parancsoljon a másiknak, ki legyen ilyen miniszter, vagy olyan miniszter. Arról van szó, kit kell megfojtani, kit kell megbélyegezni, kit kell megfélemlíteni. Undok tülekedés, vetélkedés, piszkos tolongás, rút tragikomédia ez a naiv jóhiszeműek és a nemzet költségén és rovására. És micsoda ízlés! Egy miniszter, aki kiáll a porondra és azt harsogja: Korbács kell annak a sajtónak, amely az – ellenzék ügyét szolgálja, nem a minisztériumét, amelynek ő tagja. Egy volt igazságügyminiszter! Hát nincs nekünk sajtótörvényünk? Nincs bíróságunk? Sőt cenzúránk is van. De a volt igazságügyminiszter szertelen hiúsága és érzékenysége tajtékot túr és a szemébe dobva Thémisz igazságosztó mérlegét, korbácsért kiabál, mint a falkamester.

De még ezen is túltett a volt igazságügyminiszter. Tiszáról beszélt és elnevezte őt *reklámezredesnek*. Ha beborozott vigécek mondanak ilyet, akiknek a reklám a mesterségükhöz tartozik, azon nevetget az ember. Hiszen a fiatalság önérzetének nem lehet határt szabni. De egy volt igazságügyminiszter és most is egyelőre még miniszter, egy férfiúró, aki házelnök volt, ismételve miniszterelnök, aki egy nagy párt vezére, egy közel hatvan éves uri ember. Erről az emberről mondja ezt Vázsonyi úr, aki soha semmi reklámmal nem élt; aki soha újsággal összekötetésben nem volt; és mondja ezt a meggyalázó szót a volt igazságügyminiszter akkor, amikor éppen tanúságot tesznek nagy rangú katonák Tiszáról mint katonáról. Azt mondja *Jóni* tábornok:

–Tisza István, a kivételes férfiú, nagyszerűen megállja helyét a harctéren is. A huszárok rajonganak érte. Meggyőződésain, ha Tisza nem politikai, hanem katonai pályára lépett volna, éppen úgy érvényesült volna.

És *Puska* József alezredes ezt mondja:

– Amit Tisza csinált, díszére válna minden nagy rangú katonának. Hidegvérű és bátor, aki a legnagyobb gránátzaporban se veszi el nyugalmát, ön ma láthatta, hogy a lövőárkokat milyen telitalálatok érték és közvetlenül az állások mellett hogyan törtek ketté a gránát az évszázados tölgyeket. Ha hozzáadja ehhez, hogy az ezredes úr naponként bejárja ezeket az állásokat, hogy mindennap több ízben az életével játszik, képet alkothat magának arról, hogy állja meg helyét a fronton Tisza István.

Így nyilatkoznak katonák Tiszáról egy lap tudósítója előtt, amelyről nem lehet elmondani, hogy ambíciója a volt miniszterelnöknek kedveskedni. Vázsonyi, akinek ambíciója az igazságügyminiszteri tárca, anélkül, hogy árkot látott, puskaport szagolt és egyáltalán érdeklődött volna az iránt, hogy miért ment Tisza a frontra és mit csinál ott, mint mondani szokás, *hasból* rákiabálja, hogy *reklámezredes*. Így vagy eképpen kiabálnak egymásra irigy vagy konkurrenciától remegő ószeresek a Teleki-téren, Tisza huszárajainak az istállójában finomabb tónus van, mint a választójogi miniszter szónoki dikcionáriumban, amikor a demokrata pártkonferencián beszédet mond.

Mit várjunk ily ízléstől, ily felületességtől, ily lelkiismeretlenségtől s a lélek ily bárdolatlanságától a – törvényhozásban, bírói kinevezésben vagy akár-miben. És csodálkozhatunk-e azon, hogy a volt és esetleg leendő igazságügyminiszter dühbe jön, mikor a kormány lojalítására, igazságérzetére, politikai tisztességére appellálva arra kéri, hogy a polgárok lelkiismeretén és tisztviselők emberi méltóságán és önértékén megkísérlett erőszaktól főispáni közegeit tiltsa el.

Nem, immár nem csodálkozhatunk semmin. Itt immár minden lehetséges. Mert mit csináljon és hogyan beszéljen a porkoláb és a hivatalszolga, ha így beszél a – kegyelmes úr.

Szövetségi hűség

Budapest, 1917 okt. 29.

A háború elejének lelkes kedve tért vissza az emberek szemébe, arcába, szívébe. Az olaszok ellen való offenzívánk minden reményt és minden eddigi háborús tapasztalatot meghaladó sikere izgatottá, lelkesé, beszédessé teszi az embereket. Mesébe illő lépésekkel haladnak előre olasz földön a szövetségesek diadalmas csapatai. Minden óra új hírt hoz és a foglyok száma és a zsákmány tömege úgy nő, mint a folyók tavaszi áradata. És van jogunk föltenni, hogy e tekintetben is még nincsen vége a meglepetéseknek. Letört az egész olasz front az Adria partjától végig, a cikkcakkos vonalon egészen, a svájci határig. Mint tavaszi olvadáskor a hegyi patakok megduzzadva sietnek a hegyekről a síkságra, azonképpen ereszkednek alá csapataink az égbenyúló hegyek körül Lombárdia óriás és áldott síkságára. Ez a tér Olaszország (s tán Európa) legsűrűbben lakott földje. És jön a híre, hogy e síkság lakossága megmozdult és menekül. És menekülne a szorongatott hadsereg is. És egyik a másiktól nem tud előre jutni; minden út, minden ösvény tele van menekülő családokkal, állattal, szekérral, cókókkal. Mily rettenetes helyzet! Mily átkozódás, mily kétségbeesés ostromolja ez áldott földről az eget. És az ég visszhangosan löki vissza az átkot, a kétségbeesést a hitszegő ország boldogtalan népének fejére könyörtelienül.

Ágyúk, menekülők, diadalmas előretörök iszonyú hangzavarába pedig hirtelen-váratlan belehangzik egy fejedelmi szózat. *Károly* király az Isonzó-menti dicsőséges offenzíva alkalmából királyi kéziratban elismerését fejezi ki *Czernin gróf külügyminiszternek a szövetségi politika teljessé tételéért és elmélyítéséért*, mert e politikának eredménye az olasz harctér dicsősége.

Egy kissé meghökkenve olvassuk ez elismerést. Volt talán valami hiba, valami meglaztulás a szövetségi politikában? És ezt Czernin szilárdította volna meg újra? Miképpen kell akkor értelmeznünk a cse-

hek vakmerőségét és Károlyi Mihály abbeli dicsekvését, hogy az ő külpolitikája azonos a külügyminiszterével.

A csehek nyíltan vallják, hogy nem a bécsi reixráttól és ami ezzel azonos, nem császárijuktól, hanem az antanttól és a béketárgyalástól várják országuk függetlenségét. Hogy ezen a téren mennyire ment Károlyi a maga svájci és párisi összekötéseivel és magándiplomáciájával, azt nem tudjuk. De azt hiszem, feltehetünk annyit, hogy az ő égisze alatt folyó békepropaganda nem egy naiv békebarát ártatlan játéka. Mert hiszen ő a békét az antant értelmében, vagyis ellenségeink értelmében sürgeti, ami a szövetségi politikának sem teljessétdére, sem elmélyítésére egyáltalán nem alkalmas. Hol találkozik tehát, hogy fedje egymást, a sikeres offenzíva folytán, a király elismerésével dekorált Czernin és egy kétes értékű békét munkáló Károlyi Mihály gróf politikája?

Mert békét elvégre mindenki akar. De senki sem az ellenség békéjét, hanem mindenki a magáét. Az ilyen béke legjobb pacifistái pedig, reméljük, ez hamar ki fog új offenzívánk folytán derülni, a jó béke, a becsületes és hasznos magyar béke pacifistái pedig az ágyúk és az ellenség áttört frontjai; nem pedig az itthon vafő csüggesztő rimánkodás a békéért, sem nem a belső egyetértés és összetartás könnyelmű és legényes megbontása, sem nem privát megbízottak útján való diplomatizálás és sugdosás hasonszörű ambiciózus politikusokkal ellenségeink táborából és semleges földön.

Reméljük, az olasz földön bömbölő ágyúink e makinációk frontjába is rést ütöttek és még egyszer nem leszi szükség újra *teljessé tenni és elmélyíteni* a szövetségi politikát. Olaszország most lett a nemezis borzalmas prédájává, éppen mert áruló lett azokon, akiknek esküvel és szerződésben fogadolt voílt szövetségi hűséget.

Vészkiáltások

Budapest, 1917 okt. 29.

Baljóslatú árnyék vetődik a radikális választójogi reformra. Tünetek, jelenségek, események sorozata mutatja, hogy valahol valami baj van. A választójogi miniszter már hónapok óta félrevonult, hogy elkészítse reformtervét. Készen is van vele, de alighogy belepillantottak a miniszterek és pártvezérek, már hallani lehetett, hogy az egyik kormánypárti töredék nincs vele megelégedve, a választójogi blokk szélső szárnyai közül pedig a szociáldemokraták durván, fenyegetően rátámadtak a miniszterelnökre, mert az egyik miniszteri főtisztviselő nem volt hajlandó eltérni az egyik munkásvezér ő fenségének gorombaságait. A miniszterelnök úr adott is valami elégtételt, az ügyet végképpen azonban csak a bácskai interpelláció kavardásai nyelték el. Maga a bácskai eset is – közelről nézve – a választójogi vajúdnak egyik szenvedelmes hulláma, mely egyelőre elsöpörte a koncentrációs és kompromisszumos gondolatot. A kormánypártok már nagyon féltek, hogy a munkapárttal kell kompromisszumos alapon megcsinálni a választójogot és megszoztzkodni a hatalmon. A helyzet már olyan veszedelmes volt, hogy Vázsonyinak kellett élőrohanni, a csapatok élére állani és a munkapárti fertőzésnek útját állani. Felejtethetlen mozzanata marad a demokratikus fejlődésnek, hogy a demoikrata szabadsághősnek szolidaritást kellett vállalni a belügyminiszterrel és a bácskai főispánnal, kik Bach-korszakbeli cseh adminisztrátorok becsvágyával liferáltak lojalitást Bécsbe. A kuruc hadak fedezete kísérte ezt a becses szállítmányt, mint hitték, Tisza István koporsóját.

De ez a koporsó egészen mást rejt magában. Benne van az Ő demokratáságuk hamissága, alkotmányos érzésük ingatagsága és hatalmi vágyuk telhetetlensége, sőt talán maga a választójogi reform is.

A négy-öt hónapos demokrata uralomból megláthatta az ország, hogy milyen is lesz az új Magyarország. A választójogi pártok szombati nagygyűlésén ki-

gyulladt az új Magyarország szelleme, ott lángolt fel Vázsonyi Vilmos fáklyája minden füstjével, kormával és rossz szagával csak úgy ömlött Vázsonyi szájából a demokrata zsarnokság lávája. Bolsevikiek, leninisták, anarkisták vagyunk mindnyájan, kik nem fűjjük az ő nótáját. E vészkiáltások visszhangja ott rezgett az egész gyülekezet ajakán, még a jó öreg Wekerle is merényletet emlegetett és a paktumok eddigi mestere visszautasított minden paktálást. Egészen stilszerű volt, hogy a gyülekezet reverendás néppárti elnöke szentesítette a demokrata fővezér dühöngéseit.

Miért e nagy riadalom, miért e vészkiáltások? Kétségkívül azért, mert a radikális választójogi reform ügye nem jól áll. Most már Vázsonyiék is tudják, hogy ki milyen választójogi reformot akar. Az országnak lassan kibontakozó hangulata távolról sem kedvez a radikalizmusnak. A közvélemény túlnyomó többsége a mérsékelt reform álláspontján áll és rideg tartózkodással figyeli a radikálisok tarka, vegyes és gyanús táborának minden mozdulatát. Vázsonyi tenorja, mely a terézvárosi spelunkák levegőjét annyiszor megrázkódtatta, a hatalomért tülekedő politikusokon kívül csak a félénk, gerinctelen és nemzetietlen elemeket ragadta magávall, de távolról sem kábította el a nagy magyar közönséget. Ez a közönség, valahányszor a haladás, a fejlődés, a reform útját mutatják meg neki, egészen másképpen fejezte ki akaratát, mint most. A nehézkesen gondolkodó magyar kezd rájönni arra, hogy mi fűti a választójogi reform tankját. Az új Magyarország, tudniillik a Vázsonyi-féle Magyarország ideológiája félreérthetetlenül alakul ki politikában, társadalomban, gazdasági életben, irodalomban és művészetben. Ez az ideológia, régóta figyeljük, közéletünkben minden magyar eszményt ki akar küszöbölni és közéleti fejlődésünknek olyan irányát és tempóját akarja megszabni, mely nem ritmikus a magyar vér lüktetésével. Nem tudja, nem is akarja megérteni a magyarnak sem az imádságát, sem a káromkodását. Uralkodni akar rajtunk az idegen eszmék és Telekitéri aspirációik ama keverékével, amellyel az intellektüelek lármázzák tulle világunkat. Ezekről az intellektüelekről végképp kiderült, hogy nem tűrik a gőgös

értelem erkölcsi fékét és ellenőrzését és ennek követe kéziében nem is lesz soha hatalmuk az ezeréves erkölcsi renden nyugovó és fejlődő magyar népen.

Mi bollandosok, leninisták mondjuk, hogy a vegyes had, mely Vázsonyi lobogóját követi, nem fog eljutni a *radikális* választójogi reform révébe. A falu, a lövőárok népe, a romlatlan és független intelligencia nem fog együtt lelkesedni azokkal, akik a régi Magyarország romjain akarják felépíteni az új Magyarországot. Ezt érezték meg azok a tisztelt politikusok, akik a választójogi reformmal akarják biztosítani a jövőt, nem az országét, hanem a magukét. Innét a nagy riadalom, innét a vészkiáltások.

A csehek

Budapest, 1917 okt. 30.

Pár nap óta vaji már birtokunkban egyik bécsi tudósítónk jelentése a beszélgetésről, melyet Rydlo Antal cseh képviselő folytatott vele. Az egyre súlyosbodó papirosínség akadályozta eddig e jelentés közlését. Most *Az Újság* című laptársunk közli bécsi levelezőjének beszélgetését *Lobkowitz* herceggel, a cseh ókonzervatív-párt vezérével abból az alkalomból, hogy ő is és más előkelő cseh urak az osztrák felsőházban szóvá tették a cseh közjogi programot.

Előre bocsájtjuk itt Rydlo úr szavait, aki a csendesebb és mérsékeltőbb, egyébként agrárius cseh képviselők közé tartozik s aki ezt mondta:

– Államjogi követeléseinket a *Cseszki Szvaz* (Cseh egyesülés) 1917 május 30-iki deklarációjában a lehető legvilágosabban és szabatosan megállapítottuk. *A szuverenitás valamennyi attribútumával rendelkező cseh-tót állam alakítására való igényünk a nemzetek önrendelkezéséről szóló elven alapul.* Ezt az elvet a világháborúba keveredett államok vezető államférfrai, a német birodalom vezetőinek kivételével mind ünnepies nyilatkozatokkal elismerték. *E követeléstől éppen oly kevésbé lehet és fogunk még csak egy lépésnyire is eltávolodni, mint általában a többi követelésünktől.*

– *Nem reméljük, hogy a szuverén cseh-tót állam még a háború ideje alatt megalakul és azt sem várjuk, hogy kegyelem folytán vagy az Ausztria és Magyarország ügyeit intéző urak hirtelen támadt belátása következtében fog megalakulni. Mi igen jól tudjuk, hogy kívánságaink teljesítése nem tőlünk függ, még ha akarnánk is teljesíteni.* A szuverén cseh-tót állam megalakul, amidőn a népek maguk döntenek sorsukról. A béketárgyalás nem teljesítheti feladatát eredményesen, ha nem egyengeti a cseh kérdés megoldásának útját, mert ez a kérdés ma nemcsak európai, hanem világgkérdés.

Tudósítónknak arra a kérdésére, hogy tudja-e Bydlo úr, hogy Magyarország északi megyéiben néhol élénk agitáció folyik tótjaink közt a cseh államhoz való csatlakozás érdekében s hogy morvaországi papok át is járnak hozzánk aláírást gyűjteni, a csendesebb és mérsékeltbb cseh agrárius ezt mondta:

– Ilyen agitációról tulajdonképpen mitsem tudok; nem is tudom, hogy mily célt szolgálna. *Nekünk nincs szükségünk a tótok aláírására, hogy érzületüket megismerjük,* vagy talán a külföldet nem létező érzülettel megtévesszük. De igenis tudom, hogy az egész, magyar kormányrendszer, amint évtizedek óta megvan, akármilyen párt volt az uralmon, folytonos agitáció az ellenkező értelemben. És ez az agitáció nem titkos úton, hanem az erőszak összes eszközeivel, lelkiismeretfurdalás nélkül folyik még ma is, persze minden siker nélkül. *A szuverén cseh-tót állam meg fog alakulni,* tekintet nélkül arra, vajjon egyes morva papok gyűjtenek-e néhány ezer aláírást az érdekében, vagy egyes magyar szolgabírák gyűjtenek-e néhány ezer aláírást ellene. Lobkowitz herceg a maga feudális pártja nevében majdnem szóról-szóra így felelt, csak a magyar terület annexiójárá nézve személyes nézetét adta elő, amely arra a kulturális összeköttetésre hivatkozik, mely néhány évtizeddel ezelőtt csehek és tótok közt fönnállt s mely azóta megszűnt, de az ily kötelékek és emlékek a herceg szerint elpusztíthatatlanok.

Erre nem vesztegetünk szót. Ha volt kulturális kö-

telek és megszűnt, akkor el is tudott pusztulni. Ez hát egy nagy frázis, frázisokkal és frázisodért pedig nem lehet területeiket annektálni. Azt csak háború és hódítás útján lehet. Legyen szerencsénk, herceg úr.

Rydlo is, Lobkowitz is a háború után várják Ausztria alkotmányának föderalisztikus átalakulását a dualizmusból. Erre a cseh politikusok, már régen törekszenek, egyszer-kétszer már meg is kíséreltek, de elbuktak a kísérellettel. Hogy újabban micsoda nagy érdemeket szereztek, amelyeknek jutalmául ez alkotmányreformot sürgetik, nem tudjuk. Hogy vezérpolitikusait kegyelem útján kellett a börtönből kiszedni, ahol hazaárulásért voltak; a cseh ezredek gyászos szereplése a különböző frontokon és a cseh-tót dandár föltünése ellenségeink hadai közt: mindez talán még nem elégséges alap arra, hogy Ausztria és Magyarország közjogi kapcsolata válságba vitessék az ő kedvükért. És még hogy válságba vitessék ez a dualisztikus paritás éppen most, amikor ötven évi béke után egy nagy világháború rázkódtatásaiban megállta diadalmasan a helyét. Ez most nemcsak kényes, hanem egyszersmind felettébb ostoba vállalkozás is volna. De természetesen azt nem tudhatjuk, hogy mely hatalmat jelent, amikor az összes cseh pártok egy gondolatban összefornak. Ha akkora hatalmat jelent ez összeforradás, hogy képes lesz ezt az alkotmányválságot megvalósítani, egy bizonyos: az, hogy ez a hatalom kénytelen lesz megállni a Morva jobb-, a Lajta balpartján, azaz a magyar határon.

Magyarország állja a kiegyezést, amelyet királyával és Ausztriával kötött; ha Ausztria *nem* állja, akkor *egyszerűen megszűnik a kiegyezés* és mi majd meggondoljuk, *mit tegyünk helyébe*. Azzal pedig se cseh főúr, se cseh agrárius ne ámítsa magát, hogy majd tőlük fogjuk megkérdezni, esetleg mily kapcsolatot csináljunk Ausztriával a régi helyébe. Annyi bizonyos, hogy Magyarországon a paritásos dualizmus megszűntetése után nem centralizmus és nem föderalizmus következik, hanem – perszonális unió.

A reformáció ünnepe

Budapest, 1917 nov. 1.

Ezen a pár napon, Mindenszentek ünnepe körül a magyar protestantizmus nagyszerű egyházi és irodalmi gyűléseken ünnepelte meg a reformáció négy évszázados emlékét. Ha a hírlapokban nem találjuk meg méltó képét ez ünnepnek, annak nyilván a papírinség az oka. De ha végigfutunk a résztvevők, részint vendégek névsorán, látnunk kell külső és belső fényét az emlékezésnek. Államférfiak, költők és tudósok s a protestáns egyházi papi státusának vezéralakjai vitték a szót a gyűléseken. Az országgyűlés két házának elnökségéből, a kormány tagjaiból, hatóságok képviselőiből s irodalmi, humanitárius és egyházi társaságok küldöttségeiből került ki a hallgatóság, úgy hogy az ünnepnek, valósággal országos jellege szembeszökő volt. Egyet szerettünk volna még, aminek az alábbi sorok okát is adják; azt, ha a magyar katolikus egyház is talált volna valamely formát arra, hogy valamiképp – ha mást nem – üdvözölje az ünneplőket. Tudom, hogy lélekben velük volt, mert a mai idők hangosan hívják el a keresztény civilizáció letéteményeseit, a kereszténység egyházait, Krisztus hajlékait arra, hogy fokozott éberséggel, fokozott buzgósággal iparkodjanak őrizni és védelmezni a kincset, mely kétezzer év óta kezökre van bízva.

A *Budapesti Hírlap* nem csinál egyházi politikát, neki becsvágya, hogy minden islenhivő ember, és minden tagja bármely pozitív vallás egyházának szeresse és olvassa. Ezért elsőrendű hivatásának tartja, hogy a keresztény civilizáció érdekeit szolgálja, a veszedelmekre, melyek fenyegetik, rámulasson és hivatott védelmezőit sorakozásra szólítsa.

Tudom, hogy a modern irányok szektái *ezt* az irányt milyen néven szokták nevezni, de ez minket meg nem riaszt. Nem riaszthat meg, mert tudva tudjuk, hiszen mindennap előttünk állanak a példái, hogy soha semmi vallás, – hanemha a vallásháborúk, reformációk tüze által felfűtött lelki állapotban, – tehát

semmi reakció, semmi klerikalizmus soha oly elfogult, oly türelmetlen és oly erőszakos nem volt, mint amiközben a modern – fölvilágosodottnak hirdetett – eszmeáramlatok szervezetei. Sehol brutálisabban hatalmat nem kezeltek és sehol a közhatalmai több sikerrel magánérdekek jármába be nem fogták, mint ahol uralomra jutott a modern demokrácia s ahol a modern kalmároknak sikerült, megfordítva a bibliát, kikorbácsolni az *istent* az iskolából, a közintézményekből, a gyermek világából, az; emberek szíveiről. Önzés, haszonlesés, befolyásért való versengés, hatalomért való tülekedés, tánc az aranyborjú körül, tivornya a degenerált művészettel és kabarékkal, megbomlott családi élet, öngyilkosság és közlelkiismeretlenség, kigúnyolása mindennek, amit előző nemzedékek szentnek tartottak, amiért vért és vagyont áldoztak; föltételekhez kötött hazafiság; a tekintélyek ledöntése, a múlt megtagadása, az egyéni érvényesülés elvének trónraültetése; ez iszapolja be a köz- és magánéletet a legmodernebb eszmeáramlatok nyomában. És istentől nagy tehetséggel, vezéri hivatással megáldott férfiak, ahelyett, hogy szembeszállnának mindezzel, behódolnak neki, mert ezek a bajok nem egyediek, mint korunknak súlyos gerincbetegségei.

Ki fogja ez ittás mámorából a modern áramlatoknak a nép millióit kijózanítani, ha nem a keresztény egyházak lelki összetartozandósága? A felekezeti torzsalkodásokon régen túl kellene (lennünk. A féltékenység közöttünk elmúlt idők baja volt. Aki Krisztus katonája, mindegy, melyik fegyvernemben szolgál: a csatát csak az összes fegyvernemnek harmonikus, koncentrikus együttműködésével lehet megnyerni. És kell egy nemzedéknek jönni, mely ezt a csatát megnyeri a modern tudás, a modern fölvilágosodás világosságával a fejében és Krisztussal és a krisztusi szeretettel a szívében. Mentül tovább marad el a keresztény civilizáció intézményeinek önvédelmi harca, annál több pusztítást kell majd orvosolniok, amely egyeseket, családokat, társadalmakat és nemzeteket megsújtott egy álfölvilágosodás, egy hamis szabadság és egy hazudott demokrácia bomlasztó eszméivel.

Polónyi és a delegációk

Budapest. 1917 nov. 2.

Sajnos, ellenségeink taktikai győzelmének kell tartanunk azt a jelenséget, hogy belső dolgainkban – a középponti államokban – egymást éri a válság, holott a harctéren mindenütt zászlainké a diadal. Ausztriában tán három kormányválság volt a háború kitörése óta, Németországban is már két kancellárválság, Magyarországon is a harmadik miniszterelnök uralkodik, még pedig a parlamenti kisebbség támogatásával. És ha még e kisebbség egy homogén párt volna! De ellenkezően: négy pártból verődött össze a kormánypárt és a négy párt közjogi álláspontja szerint is és belsőpolitikai kérdésekben is egymással több ponton kiengesztelhetetlen ellentétben áll. És *Polónyi Géza* mint ahogy a *Budapesti Hírlap* mai számában megjelent érdekes nyilatkozatában olvasható, a delegációk összehívása esetére még egy ötödik kormánypárt jogigényét jelenti be arra, hogy képviselőt kapjon a delegációban: *pártonkívüliek*el.

Nem tudjuk, a többségben levő ellenzék hajlandó-e honorálni *Polónyi Géza* e kívánságát. Mi azt hisszük, hogy ilyen formában és megokolással nem szolgált rá arra, hogy figyelembe vételessék. Régi gyakorlat, hogy a többség a delegációba való választáson mindig méltányolja a kisebbségek kívánságait. Ez magának az ügynök is hasznára van s a delegáció határozatainak súlyát és tekintélyét is növeli. De a kisebbségekből beválasztott delegátusok egy-egy párt álláspontját, erkölcsi erejét és értelmi súlyát viszik magukkal a delegáció tárgyalásaiba. Mit vinnének vajjon a pártonkívüliek? Hiszen ők azért pártonkívüliek, mivel egyik párttal sem vállalnak közösséget és azért nem tömörülnek párttá, mivel egymásközt sem értenek egyet. Akárkit választanának meg közülük delegátusnak, az nem képviselné a – negyvenöt pártonkívüli programját, ami nincs, hanem mindenik csak maga-magát képviselhetné. Nyilvánvaló dolog tehát, hogy a pártonkívüliek képviselője képtelenség. Közülük csakis egyénisé-

géért, egyéni súlyáért látszik érdemesnek Pétert vagy Pált bevinni. Vannak érdekes, jeles múltú, nagyeszű: politikusok, akiknek jelenléte, ha nem is áll párt a hátuk mögött, a saját egyéni értékükkel is emelnék és gyarapítanák az országos bizottság erkölcsi és politikai súlyát. Mindig vannak a parlamentekben kiváló alakok, akik – mint a kivert bika – morogva járnak a pártok körül, de akiknek közreműködése ott, ahol az ország nagy érdekeiről döntenek, nemcsak nem közömbös, de fényt ad a tanácskozásoknak és értékét növelheti a határozatoknak.

Eképpen – ha e pontban nem is értünk egyet Polónyi Gézával – azt nagyon kívánatosnak tartjuk, hogyő. nem mint pártonkívüli, hanem *mint* Polónyi Géza, az ő nagy eszével, áltható szemévei és fenomenális parlamenti készségével ott legyen a delegációban, ha egyáltalában lesz ezúttal delegáció.

Mert abban bizony, hogy *ne* legyen, Polónyi Gézának teljesen igaza van. Nem éppen azért, amit ő mond, hogy a kormány nem vonulhat be minden veszedelem nélkül egy ikisebbség élén és egy többségi ellenzékkel szemben a közös ügyek e bizottságába. Tudtunkkal a kudarc és veszedelem a kormányt nem az ellenzéki oldalról fenyegeti, hanem saját belső betegségeitől, struktúrájának gyengeségétől, amely úgy arkitektonikus hibákban, mint építő malterének lazaságában rejlik. Polónyi nyilatkozatából is megértjük (igaz, csak a sorok közül), hogy a kormány és pártjai helyzete igen hajlik már a szétmállásra.

A kormánypárt egy része párttaktikából régebben is sürgette a reixrát és a delegációk összehívását. Kívánsága a reixrát összehívásával (ami persze előfeltétele a delegációik összehívásánaik) félig teljesült, de kegyetlen kudarcnak, oktalan ballépésnek bizonyult. Kinek van arra szüksége, hogy egy második, még kegyetlenebb kudarc érje a jelen politikai helyzet értelmi szerzőit ott a kormány táborában? Mert hogy miiképpen szólnának bele a delegációk a háború és béke szimfóniájába és mint lenne a szimfóniából egy nagy kakofónia: azt könnyen előre lehet látni s Wekerle tán erről is tesz előterjesztést e pillanatban á királynak. Arra pedig, hogy a háború alatti eddigi válságokat

mesterségesen tovább szaporítsuk: se a békének, se a háborúnak, se Ausztriának, se Magyarországnak, se Németországnak nincsen semmi szüksége.

Válság

Budapest, 1917 nov. 5.

Valahányszor a politikai pártok még átmenetileg sem tudnak megnyugodni sorsukban, a válság gondolata fészkel meg magát az agyvelőkben és teszi fűrgévé az újságírók tollát. A politikai pártokra hallgatva, azt kell hinnünk, hogy kormányválság közeleg. A kormánypártok azt hirdetik, hogy Wekerlének vége van, ha a decemberben összeülő delegációk előtt kebelbéli többség nélkül jelenik meg. A munkapárti ellenzéknek pedig az a meggyőződése, hogy a kormány tehetetlen vergődését nem bírja el sokáig az ország.

Mi azt hisszük, hogy még a kormányválságnál is nagyobb nyavalyában szenvedünk: erkölcsi válságban. Tisza bukása óta az ország állapota a konszolidáció semmi jelét sem mutatja. Depresszió a lelkekben, egyre mélyebb sülyedés a magán- és közélet nyomorúságai-ban. Pedig harctéri helyzetünk a mostaninál soha fényesebb nem volt. Az olaszt átkergettük a Tagliamento túlsó partjára, Pétervár reszket az inváziótól, a franciák és angolok nem bírnak a némettel. A többi ellenségünkre temetői csend borult. Amerika miatt sem vagyunk hajlandók kétségbeesni. A kibontakozás, a fényes jövő terveibe kellene elmerülnünk és íme önmagunkkal nem bírunk, kik minden külső ellenséget lebírtunk.

Ezért az erkölcsi válságért megvádolunk mindenkit, akinek része van abban, hogy heterogén pártok által ide-oda ráncigált kisebbségi kormány kezébe került a hatalom, mikor a háború alatt a népek mindenütt erős kormányokra bízzák sorsukat. A kormánypártoknak most jut eszökbe, hogy többség nélkül nem jelenhetnek meg a delegációban. Mintha a delegáció több volna, mint a parlament. Mintha az ő többségük jobban védené meg az ország érdekeit a delegációban, mint az ellenzéki munkapárt. Amióta nincs guverne-

mentális többség a parlamentben, azóta nincs az országnak szava a kettős monarchia sorsának intézésében, azóta szorult háttérbe Magyarország a nemzetközi politikában, azóta esett meg rajiunk a gyalázat, hogy a kettős monarchián belül törnek testi épségünkre, területi integritásunkra. És mind e sérelem ellen nincs orvosság, nincs elégtétel. Még Ausztriának áll feljebb, zsarolásra használja fel kormányunk kétséges helyzetét, mely a mi bőrünkön akarja bebizonyítani, hogy mennyivel gavallérabb és mennyivel tud jobban kormányozni, mint elődje. A nagy szegénységben, nélkülözésben és vérlázító drágaságban fogcsikorgatva látjuk a határtalan tehetetlenséget és erkölcstelenséget. Nélkülöznünk, éhezünk, fáznunk és ácsorognunk kell, pedig termés dolgában ez a mostani volt a legjobb háborús esztendőnk.

És ilyen körülmények között rendeznek politikusaink álarcos-bált az ország mulattatására. Suba alatt, kavarnak, intéződnek belső dolgaink. Intéző bizottság alakul, amikor jóléti bizottságra volna szükségünk. Választójogi priuszt hajtogatnak, mikor csak egy égető priusz van, tudniillik anyagi és erkölcsi ínségünk legyűrése. Minden erő kifejtésnek ide kellene irányulni, nem pedig arra, hogy a pártok egymást lefőzzék, a jó öreg Wekerlét pedig úgy idézgessek az intéző bizottság elé, mint valami vészbizoitság vagy vádtanács elé.

És ilyen körülmények között vált annyira sürgössé a delegáció összehívása. Czernin nyilván azt hiszi, hogy parlamenti zavarunk és züllésünk a delegációban neki felsőbbbséges szerepet, babért és görög-füzet biztosítanak. Ez volna legerkölcstelenebb gyümölcse, legarcpirilóbb szégyene erkölcsi válságba való sülyedésimknek.

Árgus szemekkel fogjuk figyelni a delegáció minden szavát, minden mozdulatát, mert a magyar nemzet jól megjegyezte magának a dátumot, amelytől számítódik ignorálása, lekisebbitése, háttérbe szorítása, megalázása, ellenére minden áldozatunknak, lemondással teli odaadásunknak és szenvedésünknek.

Jön a demokrácia

Budapest, 1917 nov. 6.

Jön, sőt mához egy hétre itt is lesz. Senkisémmondhatja azonban, hogy az ország epedve várja. A lövőárok népét sokkal kellemesebben lepnék meg, ha a népies birtokreformot hoznák. Az asszony nép pedig, melyet szintén bevesznek az „alkotmány sáncaiba”, szívesebben fogadna egy maréknyi lisztet, néhány kiló szenet, egy kis tejet, meg cukrot, egy szakajtó krumplit – ácsorgás nélkül, mint a legfenségebb szabadságjogot. De azért mégis a választójogé a priusz, mert a politikusoknak van rá szükségük, hogy legyen min maradni és a nemzeti erők egysége valahogy létre ne jöjjön. Az erők bomlása máris előre veti árnyékát. A konzervatívok sokallják, a radikálisok keveselik. Az ország pedig azon töpreng, hogyan lehet ugyanazon a statisztika alapján, ha akarom mérsékelt, ha akarom progresszív választójogot: gyártani.

Az ország helyzetét, a nemzet kedvét és a háború viszontagságait mérlegelve, soha időszerűtlenebb nem volt a választójog erőltetése, mint éppen most. A népszuverenitás diadalát hozsannával és örömtüzeikkel illenék fogadni. De soha arisztokratikusabban és autokratább módon nem kezelték, pardon kormányozták az országot, mint a demokrácia, a népszabadság bajnokainak uralma alatt. Meri semmisémm történik a nép, a nemzet tudtával, akaratával, vágyai, reményei- és jogai szerint.

A háború és béke-kérdésében egyik meglepetés a másik után ér bennünket. Meglepetés volt a Czernin békeprogrammja és meglepetés, hogy Czernin „túlzott udvariassággal” siet Berlinbe állítólag azzal a szándékkal, hogy olaszországi sikereinkre való tekintettel módosítsa szépen fészült békeprogramját. Sehogysem tudják összeegyeztetni a demokratikus világáramlattal, a parlamentarizmus méltóságával, hogy éppen a népszuverenitás monopolistái alatt, megkérdezésünk, tudtunk nélkül, a kulisszák homályában történjenek állásfoglalások főbenjáró kérdésekben. A mi demokra-

taink nincsenek megelégedve a német parlamentarizmussal, nem veszik tudomásul, hogy az új német kancellár csak a parlamenti pártokkal való tárgyalások és egyezkedések útján vállalkozott a német nép ügyeinek intézésére. Őket, már tudniillik a mi demokratáinkat, meg sem kérdi a bécsi kancellár, hogy mit akarnak. Berliniben nincs parlamentarizmus és az új kancellár a parlamenttel tanácskozik, nálunk van, de Czernin nem ahhoz fordul tanácséit, hanem tesz, amit akar, ha nincs kifogása – Berlinnek.

Ez a demokrácia hajnalhasadása. Pedig nevezetes idők, életbevágó elhatározások várnak ránk. A népek ajtaján, ha bátortalanul is, de kopogtat a béke. Jön a leszerelés, az új elhelyezkedés, a háború eredményeinek lemérése, új sorsunk beállítása. Nekünk a várakozás, az elszánás e feszült pillanatában is csak egy gondunk van; Ki győz; Wekerle vagy a blokk. Mi lesz előbb: költségvetés, adóreform vagy – választójog? Mialatt a többi népek a békére készülnek és reklamálni és rekvirálni fognak mindent, amit csak lehet, mi az alatt nagy dühhel talán kiverekedjük magunknak a – demokrata választójogot. S mikor aztán diadalmamorban oda fogunk rolianni magunkkal elégedetten a békekötés terített asztalához, akkor fogjuk észrevenni, hogy míg mi egymás közt verekedtünk, addig mások már mindent fölfaltak előlünk.

A lengyel probléma

Budapest, 1917 nov. 7.

A cenzúra talán már megkapta Czernin külügyminiszter utasítását és a magyar sajtónak nem kell továbbra is struccpolitikát követni ebben a kérdésben, melyet azi antantsajló széltében tárgyalhatott az egész háború alatt. Európa lelkiismerete szólalt meg, mikor a háború eredményeként Lengyelország helyreállítását az első sorban megoldandó kérdések közé vette föl. Szabad, független lengyel állam, húsz millió lakossal Európa Keletén, talán a világháború kitörését is megakadályozta volna. Oroszország és az antant természetesen másképpen képzelik maguknak Lengyei-ország helyreállítását, mint a középponti hatalmak.

Mi magyarok, akik aggódó figyelemmel kísértük mindazt, ami a lengyel ügyben történt, akár az antant, akár a középponti hatalmak voltak a mozgató erők, lendületlenül ragaszkodunk ahhoz a történelmi fölfogásunkhoz, hogy a lengyel probléma elsőrendű európai jellegén kívül egyúttal magyar életkérdés. Hajdanában török, tatár, muszka volt a közös ellenségünk, belőlük az idők során megmaradt örök ellenségnek az északi pánszlávizmus. Állami létünk akkor volt a legbiztosabb, amikor Lengyelország függetlensége érintetlen volt. A lengyel államiság megdőlése óla a magyar-lengyel vonatkozás meglehetősen elértéktelenedett és a százötven éves orosz befolyás alatt a nagyszláv kérdés fejlődése káros visszahatással volt a kettős monarkia és Magyarország nemzetiségi viszonyaira. A magyar nemzet azonban minden viszontagság és minden csalódás ellenére hiven ápolta a magyar politikai hagyományt: az önálló, szabad, független Lengyelországot. Már a háború folyamán érezte hatását ez a politikai hagyomány, hiszen köztudomású, hogy törvényhatóságaink csapatosan foglaltak állást a lengyel aspirációk meneti.

Czernin külügyminiszter berlini tartózkodása, a jelentések szerint, a lengyel kérdés megoldásával függ össze. A hír arról is szól, hogy Lengyelországot a kettős monarkiahoz csatolják. Hogy hogyan, arról meg nincsen szó, azért a kérdést Magyarország és Ausztria egymáshoz való viszonya szempontjából egyelőre nem vizsgáljuk. Remélnünk kell azl is, hogy a magyar nemzet meghallgatása nélkül ily kérdést, bármily tehetetlen is a mostani kormány-koalíció, eldönteni meg nem próbálják. Egyelőre nagy a diplomatisálás és a hallgatás ez ügyben. De bármilyen homályban és bizonytalanságban hagyjanak is bennünket, úgy látszik itt az ideje, hogy a magyar történelmi fölfogás ismét életjelt adjon magáról és hallassa szavát. Valahányszor hangoztattuk, hogy a háború által teremtett szituációban tervszerűen, öntudatosan és megfontoltan kell elhelyezkednünk, mindannyiszor a lengyel probléma gyökeres megoldására is gondoltunk. Ha a megoldás nem lesz történelmi alkotás, hanem lelketlen, önaó szorzás, osztás, kivonás a zöld asztal mellett, akkor

a lengyel kérdés megmarad nyílt kérdésnek és nyílt kapunak Európa és Magyarország nyugtalanítására az északi szelek és áramlatok részéről. A lengyel nemzeti jogok és állami követelések helytelen és tökéletlen megoldása új problémák és az eddigieknél is veszedelmesebb elégedetlenségek és nyugtalanságok forrása lesz.

Magának a lengyel nemzetnek kívánságai és e kívánságok méretei a háború folyamán meg-megváltoztak. Kényszerhelyzetök magyarázza ezt, valamint az antant és az oroszok csábításai. Ránk nézve végtelenül fontos, hogy a középeurópai államok szabadítják-e föl Lengyelországot, vagy az angol képmutatás és az orosz bizantinizmus. De nem szabad kétségben lennünk egy nagy nemzet aspirációinak *teljessége* iránt, Népek és államok temetője lesz a háború, de bölcsője is. A magyar nemzet megilletődve áll a lengyel nemzet újjászületésének bölcsőjénél. Azt kívánjuk, követeljük, hogy a szabad és független Magyarország ismét együttesen járhassa a történelem útjait a szabad és független Lengyelországgal.

A lengyel kérdés bonyodalmái

Budapest, 1917 november 9.

Berlinből jelentik, hogy a birodalmi gyűlés nagybizottsága még e hónapban foglalkozni fog a lengyel kérdéssel. A bécsi birodalmi tanács mai ülésére ez ügyben a kérdéseknek egész zápora szakadt le. Nem kevesebb mint hét párt, nagyjából nemzeti, rohanta meg az ülés elején a kormányt. A lengyel kérdés megbolygatta a középeurópai vezérhatalmak lelki nyugalmát. Csak nálunk nem látszik iránta érdeklődni senki. Nyilván nem tartják alkalmasnak arra, hogy pártcélokra kihasználható legyen, itt most fontosabb az, hogy új állásokat gondoljanak ki, virulens ambíciók kiegészítésére. Készülnek is, mint hallom, két új minisztérium és néhány fővárosi közjegyzőség felállítására. Mert ez kell most a magyarnak. Állás és cím és rang. Nem béke vagy háború, élelmezés vagy Lengyelország. Hiszen oly sok és annyiféle a meggyő-

ződés, az ellentét, az áskálódás a kormány pártjaiban, hogy roppant kényelmetlen dolog lenne, ha bebocsájtanák a magok körébe az olyan kérdés iránt való érdeklődést is, minő Lengyelország kérdése, amely könnyen új nézeteltéréseket provokálhatna közöttük a régiékhez.

Seidler osztrák minisztereinök józan, ügyes és diplomatikus választ adott az osztrák képviselőknek. Hogy még a lengyel királyság kérdése nincsen megoldva. Elsőbben a német birodalommal kell tisztába jönni, azután lesz csak helye annak, hogy az osztrák törvényhozás is beleszóljon. Mert az alkotmányos fényezők mellőzésével nem lehet, de nem is akarják, a kérdést megoldani. Azonképpen meg fognak annak idején hallgattatni az érdekelt nemzetiségek is.

Ehhez természetesen nincsen miért hozzászólani. Semmi sem természetesebb, mint hogy diplomáciai és, kormányzati úton meg kell az ilyen kérdést érlelni, a megoldás bizonyos állomásáig el kell juttatni, mielőtt az alkotmányos testületek fóruma elé lehetne adni. Mutatják a bécsi reixrátban ma elhangzóit felszólalások, hogy az ilyen időelőtti nyilvános tárgyalás nem hogy elősegítené, de szinte lehetetlenné lenné minden tisztességes megoldását a kérdésnek. Pártok fölfogása és érdeke osztoznék rajta mint prédán. Nemhogy megoldanák itt a lengyel kérdést, de fölfordítanák vele még az – osztrák kérdést is.

Az ember azt gondolja, hogy ez egészen szimpla dolog. Állítsuk helyre Lengyelországot és megvan. Persze, persze! De mégis egy és más dolog figyelembe veendő. Első az, hogy Lengyelországot az orosz despotizmus alól osztrákok, magyarok és németek egyesült hadai szabadították föl. Világos, hogy a fölszabadiatókma hozzászólásuk, valamelyes érdekük kell hogy legyen az új rendezésben. De nem volna felettébb nehéz a dolog, ha még egyéb Oroszországtól elhódított területeket is nem kellene rendezni és ha hozzá a két középonti hatalom birtokában is nem volnának a régi, annak idején fejedelmi önkénnyel fölosztott Lengyelország tartományai.

De ez se minden.

Azóta Oroszország forradalom útján köztársasággá lett. Sőt azon van, hogy köztársasági konföderációvá legyen. Íme Finnország, Ukrajna és egy egész sor egyéb ország és tartomány, mely a cár birodalmához tartozott, most majd egyszerre szabad konföderált köztársaság lesz anélkül, hogy fegyverrel szintén föl-szabadítottatott volna. Azt is számításba kell venni, hogy ez a körülmény a pártoskodásra különben is hajló lengyelésre valamelyes hatással lehet. Istenem, a hála nem a népek erénye. A nép nem is nézi a jövő eshetőségeit, hanem vakon indul a jelen káprázati után.

És ezek után még hosszú sora van a körülményeknek, amelyeket meg kell fontolnunk, amikor a lengyel kérdést meg akarjuk oldani.

Az államforma, a terület, a határok, a szerződések, a nemzetközi helyzet: ez első sorban magát a helyreállott Lengyelországot érdekli. De egy tekintet a reixrában felzudult kérdésekre mutatja, hogy nem csak Berlinben, nem csak Varsóban, nem csak Lembergben. Krakóban és Pózen városában, hanem Bécsben is meg kell oldani a lengyel kérdést. De Bécs nem elég. Ha netán *személyi és tárgyi* gondjaitól demokrata kormányunk rá fog érni: még Budapesten is meg kel! vele birkózni. Sőt Prága és Csernovic és a délszláv empóriumok is jelentkeznek, hogy ez az ügy náluk nélkül el nem intézhető.

Ebből a borzalmas komplikációból csak egy módon lehet kifejtetni a kérdést, úgy, hogy mentül nagyobb és mentül függetlenebb Lengyelországot tudunk csinálni.

Mikor a gorlicei áttörés után a szövetségi seregek Varsó alá értek, a *Budapesti Hírlap* azzal végezte egy vezércikkéi, hogy legokosabb volna, ha az első generális, aki belovagol Varsóba, ott kikiáltaná a lengyel királyságot. Ez akkor egy bolondos ötletnek látszott, ma kitűnik, hogy nagy bölcsesség lett volna. Az ősztrák főhercegek iközt huszonnég órában belül lehetett volna hozzá alkalmas királyjelöltéi találni. Az azóta is Varsóban ülne, s mint ahogy minden életre való organizmus keletkezik, lassan, lépésről-lépésre, intézmény-intézmény után, amint a hódítás tovább folyt,

megszervezte volna a királyságot. Ez a természet által követett processzus lett volna. Ma megfordítva kell csinálni; száz réteg, nehézség, komplikáció, akadály, bonyodalom, érdekkör, ellentétes szándék, megáporodott érzület iszonyú szövedékéből kell és lehet csak lassan, óvatosan, nagy gonddal, nem veszedelmek nélkül a beléjük gubózott lengyel kérdést kifejtteni. Ma már a másik módszer szerint a lengyel királyság egy egészséges tagbaszakadt siheder volna; a módszer szerint pedig, melyet követtek, még csak most lesz egy nehéz: – szülés.

Sürgős dolgok

Budapest, 1917 nov. 10.

Andrássy Gyula gróf ma egy esti lapban azt írja, hogy legsürgősebb dolog az, hogy az együtt is kisebbségben levő kormánypártokból egységes párt alakuljon ki. Ezt nyilván nagyon komolyan gondolja *Andrássy* Gyula, mert lám, nem a saját lapjában terjeszti a nemzet elé, hanem idegen hasábokon.

Az osztrák politikusok legsürgősebb föladatuknak tekintik Ausztria és Magyarország államformációjának föderalizsükus átalakítását, még pedig annexiókkal, különösen Magyarország rovására.

Az új orosz forradalmi kormány pedig egy programnyilatkozatban legsürgősebb dolognak hirdeti a demokratikus békét annexiók nélkül. Ez utóbbit meg is magyarázza. Azt kell rajta érteni, hogy minden nemzet és nemzetiség általános szavazat útján maga határozza el, hová, mely államhoz akar tartozni. A jó nagyhajú *Lenin*, aki valamikor itt Budapesten egy kávéházi sarokban a mi jó néhai való *Schmitt* filozófusunkkal együtt fújta a bölcsesség követét, ki azonban most alz; orosz hatalmat tartja a kezében, azt hirdeti, hogy ez vet véget egy csapással jövőre minden – háborúnak.

Nekem úgy tetszik, hogy ez a nobilis trias fratrum egyazon filozófiai iskolába tartozik. Oda, ahol azt hirdetik: parva sapientia regitur mundus. Magyarul: a világ kormányzásához kevés bölcsesség is *elég*.

Andrássy Gyula gróf valamikor minisztere volt egy koalíciónak, amelynek semmi ellenzéke sem volt. Mi akkor egy tucat cikkben hirdettük, hogy a legsürgősebb feladata lenne a koalíciónak a maga kebelében egy egységes pártot alakítani. Könnyen kikerült volna belőle egy tömör többség. A dolog azonban nem bizonyult lehetségesnek. Most a kormány pártjai együttvéve is kisebbség. A kisebbségből egységes pártnak is csak egy, még kevesebb emberből álló kisebbség kerülhet ki. Mit lehet ezzel csinálni? Andrássy megadja rá a feleletet: *választást!*

Nem világos-e, hogy ezzel a nemes gróf úr jó szándéka egy ádáz választási háborúba, egy elkeseredett pártharcba, ha nem pártviszályba döntené a nemzetet abban a pillanatban, amikor a háború utolsó és a békekötés első felvonása lesz és amikor a legnagyobb szükségünk lenne arra, hogy az országgyűlésen a legszilárdabb helyzet legyen, a kormányon a legerősebb és legszilárdabb férfiak álljanak.

Mert hiszen a háború sebeinek gyógyításán, romjainak eltakarításán, a béke föltételeiből ránk eső részen kívül még egyéb gondok is ránk fognak szakadni e történelmi órákban. Nekünk nemcsak az antanttal kell a békekötés asztalánál megbirkóznunk, hanem – Ausztriával is le kell számolnunk. Nem azzal az Ausztriával, amely eddig volt s mellyel többé-kevésbé rendben vagyunk, hanem azzal az Ausztriával, amely lenni készül, amely a reixrátból küldi nekünk egyre-másra a hadüzeneteit.

Hiszen csak a vak nem látja (ez a vak, aki nem látja, a mi tülekedő sok kormánypártunk Andrássyval együtt), hogy a magyar nemzet egyik legnagyobb vágását jelenti az, amit az osztrákok hirdetnek legsürgősebb dolognak: az úgynevezett *monarkia* átföderalizálása. Ez nem kisebb dolog, mint egy új kiegyezés munkája akkor, amikor Európával kell békét kötnünk. Ez nem jelent kevesebbet, mint hogy mobilizáljuk közjogi alapjainkat, Ausztria és Magyarország belső rendjének biztosságát, amikor a legnagyobb, legmegrendíthetlenebb szilárdságra van közjogi viszonyunknak szüksége, hogy kellő erővel léphessünk sorompóba

amaz életérdekeinkért, amelyek sorsa a béke tárgyalásán fog eldőlni.

Hogy végül Oroszországnak legsürgősebb a béke, azt el kell ismernünk. De ha az, akkor Lenin úr ne szabja meg mások számára a béke feltételeit. Ha ki mondja, hogy neki béke kell, még pedig azért, hogy demokratikus és forradalmi vívmányait megszilárdíthassa: mi szívesen megadjuk neki a békét. Nekünk is a béke kell, de olyan béke, amely viszont itthon azt szilárdítja meg, ami *nekünk* kedves. Ezért hoztunk eddig már mérhetetlen áldozatokat és folytatjuk áldozatainkat, amíg magunknak *ezt* a békét kiverekedjük. Olyan utópisztikus regénybe való ábrándokat pedig, hogy szavazzasson le Európa rögtön minden népet és nemzetiséget arról, hogy hová akar tartozni, meséljen Lenin úr a bolsevikieknek, maximalistáknak, minimalistáknak, kadetteknek és egyéb hiszékeny felekezetteknek. Mert abban a pillanatban, amikor ehhez hozzá látnánk, kisülne, hogy ez nem jelentene kevesebbet, mint újra kezdeni, aminek talán most már a vége felé közeledünk: ezt a négyéves háborút.

A legsürgősebb dolog ma Európában az, hogy végre engedjék a nagyszájú néptribunok a nép elé azt az igazságot, hogy a középponti hatalmak mai harctéri helyzete egyenlő a győzelemmel, amellyel szemben minden további erőlködés gaz, alávaló, bűnös és céltalan vérontás. Magyarországon pedig a legsürgősebb dolog, hogy a sok éhes ambíció és illetéktelen stréberség, amely a közéletet ellepi és bizonytalanná teszi és vele diszkreditálja az alkotmányos intézményeket, onnan eltűnjék és az egyetértés helyreüittassék nem azzal, hogy a kipróbált és acélos és hivatott erőket kolostorba küldjük és a középszerűség osztozkodásának prédájává tegyük az ország érdekeit, hanem azzal, hogy a legérdemesebb és legértékesebb férfiak hagyjanak fel a személyes versengéssel, értsék meg egymást és *mentsék* meg, ami még a káoszról számunkra megmenthető.

Tudomány és politika

- *Ulain, Révai, Mikszáth.* -

Budapest, 1917 november 12.

Hogy áll meg léha nemzedékünk a történelem ítélőszéke előtt, ha majd új nemzedék tudománya kérdőre vonja politikusainkat? Attól félek, az ítélet ez lesz: kKatonáink mentették meg önfeláldozó vitézségükkel e kor becsületét, melyet a politikusok eljátszottak. Hány van nagyratartott – s kétségkívül nem közönséges adományokkal megáldott – vezérférfiaink között, aki a világ szemeláttára kétszer, háromszor is át nem vedlett, még pedig az új testamentum nagy példáját megfordítva Paulusból Saulussá! Buta és szégyenletes folt marad a mi nemzetünk életében a mi nyomunk, amikor a fél világ rettenetes tusájában nem tudunk fontosabb és izgatóbb kérdést, mint hogy Tisza legyen-e a miniszterelnök vagy Andrásy, és Grecsák-e az igazságügyminiszter, vagy Vázsonyi. És hogy ne legyen se Tisza, se Andrásy, előrántunk és testi és lelki egészségében tönkre teszünk egy fiatal, nemes jellemű és érdemes munkára felkészült fiatal mágnást, s mikor megőröltük, még mindig nem támad fel a lelkiismeretünk, hanem előrántunk egy férfiút, aki a politikai tülekedésektől méltán megundorodva, félreállt dolgozni s most a politikai porondra hurcolva, se magának, se a társadalomnak, se a nemzetnek nem tud dolgozni, mivelhogy a hatalom körül csak verseny és lökdösődés van, de nincsen komoly munka. És hogy igazságügyminiszter se Grecsák se Vázsonyi ne legyen, folyik az intrika és erőszakosság a kormányt támogató pártok közt és a gyalázkodás más pártokkal szemben.

És minderre a visszás és visszataszító vásárra rá van terítve takarónak egy csillagos palást, melynek neve egyszer világáramlat, egyszer demokrácia, egyszer általános szavazati jog. A palást meg is van béelve magyar szupremáciával és a múltból ránk maradt, de azóta lebecsült nemzeti követelésekkel. Valamikor nem

nagyon régen ez volt a palást színe. Most már csak bélésnek valóra becsülik. Lehet, fordul az idő s nagy politikusaink megint kifordítják a köpönyeget, s a mai színe kerül ismét belül bélésnek.

Mert fájdalmasan kell belátnunk, hogy vezéreink meggyőződése ingatag s változékony. Amit elvüknek hirdetnek, csak eszköz nekik egyéni hatalmuk és érvényesülésük céljaira. A nemzet érdekei helyébe a párt-érdeket ültették.

E szomorú és kietlen elmélkedés bevezetésül kíván szolgálni egy-két új könyv bejelentésére. Mert nincs annyi papirosunk, hogy e könyvekkel tüzetesen és ér demük szerint tudjunk foglalkozni, de ezek a könyvek is, ha majd a jövő ítélő napja eljön s politikai jellemek elcsenevészésedésének e korát a mérleg serpenyőjére leszi a történelem: ezek a könyvek mint súlyosbító körülmény fognak iszonyú súllyal a serpenyőbe esni.

Látni fogja az utókor, hogy akadtak komoly férfiak is akkor, amikor vezérpolitikusok világáramlati, demokratikus és egyéb bécsi ronggyal kendőzték megvedlett politikai ábrázatukat, akadtak férfiak, akik a divatos, felületes és hazug jelszókkal a tudományos vizsgálat eredményeit szegték szemlbe, hogy óva intsek e nemzedéket a politikai morfinizmustói, mellyel régi meggyőződéseiken kétségbe esett vezérek rontják a testi és lelki egészségét.

Nemrég emlékeztünk meg e helyen *Ulain* Ferenc dr. tanulmányáról, a demokráciáról. Azóta *Révai* Mór volt képviselő nagyérdékű könyve jelent meg e témáról. Alig tettük le ezt, íme egy harmadik munka kerül a kezünkbe: Mikszáth Kálmán – a nagy mesemondó – érdemes fia, ugyancsak Kálmán veszi egy erős könyvben munkába ezt a kérdést. Mind a hárman ugyanazt a módszert követik: megvizsgálják a fát gyümölcsében. Hiszen a *modern* demokráciával sokfelé megelőzött bennünket a világ. Van angol, van francia, van amerikai demokrácia. Mindenik szerzőnk tüzetesen megvizsgálja mindeniket s nemcsak azt, hogy nem tudta a hozzá kapcsolt utópisztikus reményeket, népboldogító s népfölszabadító hivatását valóra váltani, hanem ellenkezően az elnyomatás helyébe, melyből a pépet ki akarták vele szabadítani, egy kegyetlenebb,

utálatosabb és erkölcstelenebb zsarnokságot hozott a népre. Mikor antantos ellenségeink a mi demokratizálódásunkat követelik, valósággal az egyszeri cigánybanda esetét akarják rajtunk megvalósítani, ők már megitták a subickot hát, gondolják magukban, igyuk meg mink is.

Mily érdekes jelenség. Nagyoknak tartott államférfiak nem tudnak egyebet mondani, mint hogy a világráramlat ez, hogy új alakulás ez, hogy demokratisálni kell a nemzeteket, hogy jogokhoz kell jutatni a népet, egy Apponyi Albert mindössze a statisztika mögé búvik, hogy Pálfordulását igazolja; addig íme ezek szerény, de nagyon is komoly tudósok – szintén vizsgálják ugyan a statisztikát, de nem a mi népi és nemzetiségi arányszámainkat tologatják ide-oda, hanem a demokratisált államok statisztikáját nézik és kimutatják, hogy ami jót és üdvöst beszél nekik az a statisztika, ahhoz a demokráciának semmi köze, ellenben ami lazulás, hanyatlás és züllés van ama nemzetekben, az mind e demokratisálódás eredménye. Még magához az általános választójoghoz sincsen a demokráciának semmi köze. Mert van egy helyes és kívánatos demokrácia, de az nem az általános választójog demokráciája, nem a radikális értelemben vett politikai egyenlőségnek, hanem a társadalmi egyenlőségnek és a szabad munkának a demokráciája, nem a született egyénnek, hanem a munkás egyénnek a demokráciája.

Így a nemzet tudósai, akik az igazságot keresik és az igazságot szolgálják és nem akarnak se miniszterelnökök, se igazságügyminiszterek lenni. Amúgy a politikusok, akik az egyik miniszterelnökséget, a másik igazságügyminiszterséget, a harmadik népszerűséget, a negyedik hatalmat, az ötödik pénzt akar keresni és így tovább.

Azon fordul meg a nemzet sorsa, hogy a közönség a tudósaira fog-e hallgatni vagy – politikusaira.

A legmelegebben ajánlom Ulain, Révai és Mikszáth könyvét minden magyar embernek, aki nemzetesorsát a szívéen viseli.

Tizenhárom vármegye

Budapest, 1917 nov 17.

Általában tisztában vagyunk a hadicélokkal, mi-
ket a vérző nemzetek maguk elé tűztek, különösen
azokkal vagyunk tisztában, amiket *velünk* szögeztek
szembe. A horvát hazaárulási per, a Bobrinszki gróf
máramarosi bűnpere és a debreceni bomba már eleve
elég érthetően dokumentálták a mi saját külön ellensé-
geink hadicéljait.

De hát ezt a nemzetet, ezt az országot nem kényez-
tette el a sors soha. Ami harcaink majdnem mindig
úgy viharzottak, hogy mind a két karunk kellett a
harchoz s mind a kettő egyszerre és annyi ellenség
ellen, ahány lakott a határaink mentén. S az ami örök
dicsőségünk s hivatásunk örökéletiiek bizonyítéka
éppen, hogy ezt a darab földet, amióta a mienk, min-
dig, minden oldalról ellenség vette körül s körben a
végeken egy végtelen lángtenger nyaldosta határain-
kat. Ebben az ezeresztendős tűztengerben hogyan ke-
ményedett volna acéllá a magyar!

Ismerjük Szerbia aspirációit. Bosznián, Hercego-
vinán kívül Horvátország is, Délmagyarország tekinté-
lyes része is kellett neki. Oroszországnak hazánk
északkeleti megyéire fáj a foga. Az olaszok a magyar
tengerpartra aspiráltak. Románia Erdélyen kívül –
természetesen a híres nemzetiségi elv alapján – az
egész Tiszántúlt is követelte Debrecennel együtt!
Mindezekkel a hadicélokkal tisztában voltunk s végez-
tünk velők.

De hát teljes volna-e a sorozat, egész volna-e az:
ezeréves tűzgyűrű, ha a csehek is be nem jelentették
volna hadicéljaikat!? Az orosz, a szerb, az olasz, a ro-
mán hadicélokkal végeztünk immár. Nem tökéletlen
maradna-e a nagy idők történelmi logikája s végzet-
szerű beteljesedése, ha szembe nem nézhetnénk cseh
szomszédjaink hadicéljaival is?!

Tizenhárom magyar vármegye a hadicéljuk. Sta-
nek úr bejelentette, hogy ennyit kell a leendő cseh
birodalomhoz Magyarország testéből átengednünk. Kö-

rülbelül ennyit akartak a szerbek is. a románok is. Miért lennétek a csebek szerényebbek?

Most már, hogy szemben állunk e hadicélokkal, kár volna s nincs is helyén többé azon tépelődnünk, mily végzetes politikai hibák egyengették öntudatlanul az utat e hadicélok részére. Ma a cseh hadicélokkal egységes Magyarország áll szemben s a meginduló parlamenti vitában vezérszerepük lesz olyanoknak, akik elvégre csak Tisza Istvánnak és nem az országnak akartak nehéz helyzetet teremteni akkor, amikor az osztrák alkotmányos gépezet működésbe helyezését követelték. Arról is kár volna most már sokat beszélni, hogy mik a történelmi, gazdasági, nemzeti, vagy – csehekről lévén szó – *érdembeli* alapok, amikre a cseh aspirációk támaszkodnak. A történelemből hiába oktatnánk ki a cseheket arról, hogy ők csak rabolni járlak valaha Magyarországba s hogy egynéhány bitófa segítségével egyszer már Mátyás király sikeresen elintézte az ügyüket. S az érdek? Hogyne! érdemeik kétségkívül vannak a cseheknek. *Londonban és Parisban épp úgy elismerik ez érdemeiket, mint a szerbeket és a románokét*, sőt az orosz hadijelentés nyilvánosan meg is dicsérte őket vitézségükért. Az se segít többé, ha megállapítjuk, hogy a cseh, a délszláv, az ukrán acsarkodások kirobbanásának időpontja pontosan egybe esik a Tisza István bukásával. Ez is megállapítás *csak beszéd, csak politika.*

Ma azonban már nem megállapításokra, nem bevédekre és nem politikára van többé szükség. Elvárjuk ugyan a magyar parlament egységes és energikus állásfoglalását. A cseheknek kemény és semmi diszharmóniával meg nem zavart magyar választ kell kapniok. De ez az állásfoglalás és ez a válasz a fölvetett kérdési nem oldja meg. A tizenhárom magyar vármegyére a cseh igény be van jelente. Ezzel az igénnyel tehát *végezni* kell!

Akarjunk! – mondja a *Budapesti Hírlap* minapi vezércikke. Nincs nép Európában, melynek kiontott vére, hűsége, korrekt és egész odaadása több jogot és több súlyt adna az akarásra, mint a mi magyar népünknek. *Akarnunk* kell a fölvételi kérdések *megoldá-*

sát. A prolongált problémák s a megoldatlan kérdések kerékkötői minden nemzeti fejlődésnek.

Ez a világháború *azért van*, hogy megoldja a világ problémáit. S az egymást keresztező igények sorsa a mögöttük álló és bennök vérző erőtől függ. A magyar föld sorsának kérdése egyike volt a világtörténelem megérett problémáinak. S a mi ezeréves igényünk belső ereje jórészt megoldotta e problémái. Az orosz koloszsus összeomlott, Szerbia és Románia megsemmisültek s a honvéd-osztagok a velencei lagúnák előtt viaskodnak e pillanatban a megoldás teljességeért. Az orosz-magyar, a szerb-magyar, a román-magyarkérdés a mi javunkra megoldást talált. S amiként e kérdések elől nem térhettünk ki, amiként az oroszsal, olasszal, szerbvel és oláhhal el kellett bánnunk, testünket tőlük meg kellett védenünk, országunkra éhes aspirációik erejét végérvényesen le kellett törnünk, azonképpen *kikerülhetetlen kényszerűséggel vár reánk a cseh-magyar kérdés megoldásának feladata is*.

Ez a világháború nem fog maga után megoldatlan kérdéseket hagyni. Akik a tizenhárom magyar várme gyét követelik, azok a cseheknek ünnepe lt nemzeti hősei. S az általuk bejelentett cseh aspirációk kérdését: sem ékes beszédekkel, sem diplomatikus és keztyüs félrendszabályokkal elintézni nem lehet! Ez a kérdés napirendre került s csak *elintézetlen* kerülhet le a napirendről. Annak a szövetségnek, melynek legerősebb ereje a magyar hűség és a magyar lendület volt az első puskalövés óta, kell annyi halalmának lennie, hogy ennek a kérdésnek is egyszer s mindenkorra kiszedje a méregfogat. *Vitéz* ellenségekkel szemben véres eszten dőkön át diadallal megtartottuk a magyar földet. Ért- hetően és véglegesen meg kellene Stanek úréknak ma- gyarázni, hogy nem a csehek számára tartottuk meg!

A cseh merénylet

Budapest, 1917 nov. 20.

A képviselőháznak ma mozgalmas napja volt: költségvetés. adójavasJatok, napirend előtti fölszólalás, interpellációk özöne. Minderről alább bővebb értesítést

talál az olvasó, itt az interpellációkról lesz a szó. Mi-
nekutána a cseh szemtelenségeket eddig békén eltűr-
ték, sőt a háború és béke kérdéseiben Károlyi Mihály
gróf és pántja a csehekkal egy csónakban ültek: most
egyszerre öten is lóra kapnak a kormány pártjaiból,
hogy ellovagolják nekünk a magas iskolát a csehek
ellen. Világos, hogy egy rövid kérdés és egy velős fele-
let több volna öt kérdésnél, mely egymásra licitál, mert
nem engedheti át az egyik kormánypárt a hazafiság
babérkoszorúját a másik kormánypártnak és mindenik
külön megkérdezi Wekerlét, hogy mit szól a dologhoz.
Wekerle pediig megígéri, hogy tesz a dologról és ezzel
egyelőre vége lesz a nagy tornának.

Mert hiszen azt, hogy Magyarországon mint véle-
kednek a csehekről és aspirációikról, azt a csehek
nem ma fogják megtudni s nem az interpellánsoktól.
Hogy miképpen fogja a magyar nemzet ezt a kérdést
elintézni, azt nem egy miniszterelnök fogja megmon-
dani.

Mi konstatáljuk a következőt: A magyar férfivilág
virága elvérzett abban a véres munkában, hogy orosz,
oláh, szerb és antantos pártfogóik ellen *hazája területe
épségét megvédelmezze*. És megvédelmezte.

És most jön ide egy csomó cseh politikus, aki
részint a börtönből, részint az akasztófától kegyelem
útján menekült meg és az országnak ezt az így meg-
védett integritását meri megtámadni. Ez az arcátlan-
ságnak, a tolvajtempónak olyan mértéke, amely messze
kimagaslik az emberi tisztesség fogalmának a hatá-
raiból.

Ausztria és Magyarország a pragmatika szankció
erejénél fogva tartoznak kölcsönösen egymás határait
megvédeni. Micsoda pragmatika szankció, micsoda tör-
vény, micsoda erkölcs és micsoda becsület az, amikor
Ausztriának egy elbizott népe azt a területi épséget,
melyet védeni tartozik, megtámadja csonkító szán-
dékkal.

Igaz, nem vagyunk elkényeztetve. Hiszen a cse-
hek konspiráltak, az ellenséggel szöveterkedtek, hozzá-
szöktek a frontról s a frontmögötről is a császáruk
ellen, a saját hazájuk ellen. Hát mit várjunk tőlük Ma-
gyarország számára? Nem várunk semmit. De hogy

addig, amíg botorul megnövesztett szarvaikat végérvényesen le nem tördelik, nem alkalmas népség ez arra, hogy abban a testületben, ahol, Magyarország és Ausztria közös nagy érdekeiről döntenek, nekik szavuk legyen, mi övelük tárgyaljunk: az egészen bizonyos.

Arról mi tudunk tenni, hogy magyar földünkben egy talpalatnyit el ne szánthassanak magoknak. Arról azonban, hogy ország-világ előtt leleplezhessenek, korlátok közé lökessenek, mániákus nagyzási hóbortjuktól kijózaníttassanak: arról a legilletékesebb faktoroknak kell gondoskodniok. Amíg ez meg nem történik, addig magyar ember ne tanácskozzék a delegációban. Oktondi és neveléséges dolog volna tanácskozni a két birodalom területi épségének közös védelméről azokkal, akik merényleten törik a fejüket az egyik birodalom területi épsége ellen és a legcinikusabb vakmerőséggel hirdetik, hogy ebben, amaz ellenségeink segítségére számítanak, akikkel ma még öldöklő háborúban vagyunk.

Minden más felelet, amit Wekerle, vagy akármely miniszter a sok kérdésre adhat, semmit sem ér. Csak egy ér valamit: az ünnepi kijelentés, hogy amíg Ausztria, a pragmatika szankció alapjára épített kiegyezés parancsa ellen való cseh lázadást meg nem torolja s el nem hallgattatja, addig magyar ember nem tanácskozik a közös és kölcsönös védelem intézményében, a delegációban.

Wekerle az interpellációkra válaszolva azt mondta, hogy komoly formában fölhívta a király figyelmét a cseh agitáció veszedelmeire, melyek a felbomlás processzusát idézhetik elő. Közölte egyúttal a király nyilatkozatát is, aki megígérte, hogy meg fogja gátolni a Magyarország integritása ellen irányuló törekvéseket.

Az integritást megvédjük magunk, a mi határainkhoz senki sem nyúlhat büntetlenül, mert nekünk kettő szent: a király trónja és az ország sérthetlensége. A cseh veszedelem nem abban van, hogy ők elvehetnék a vármegyéinket, a veszedelem abban van, hogy ilyen törekvések Ausztriában egyáltalán lehetségesek. Ez zendülés a pragmatika szankció, a királyi esküszó és Ausztria és Magyarország államszövetsége etikai alapja

ellen. Ez bomlást és rothadást terjeszt Ausztriának is, Magyarországnak is organizmusában. Hogy miképpen értelmezi a miniszterelnök a cseheknek eddigi akadálytalan garázdálkodása után Ő felségének ama szavait, hogy minden hatalmával meg fogja a törekvést akadályozni, nem tudjuk, mert eddig osztrák kormányai hatalom nélkül, tehetetlenül, közömbösen álltak e mozgalommal szemben. A rothadás már beleélte magát az osztrák államszervezetbe, ezt immár szóval gyógyítani nem lehet, ehhez egy császármetszés kell, legalább is olyan, mint volt a cseh árulók megkegyelmezése.

Politikusok és tudósok

Budapest, 1917 nov. 24.

Ulain Ferenc dr. megküldötte az általános választójogról és a demokráciáról írott könyvét, melyről e hasábokon ismételve volt szó, Apathy István dr.-nak, aki azután nyílt levelet írt a kolozsvári *Újság* című hírlapban Ulainnak. Egy erdélyi olvasónk levélben üdvözli a Budapesti Hírlapot *Akarjunk* című cikkéért s beküldi ugyancsak a *Budapesti Hírlap* egy másik számának a cikkét, melynek címe volt *Tudomány és politika* s ugyanakkor beküldi Apáthy István dr. megnevezett *Nyílt levelét* s azzal végzi hozzánk írt sorait; Vajha azon kérdésben is követné a *Budapesti Hírlap* Apáthy nézetét.

Nem lesz talán az érdekeltek közül senkinek se ellenére, ha mi is a nyilvánosság eltilt intézzük el ezt a kérdést.

Hogy tisztelt olvasónk voltaképpen mire céloz, mikor azt óhajtja, hogy vajha követnők Apáthy nézetét, nem eg észen világos. Azt gondolta-e, hogy amint a mi cikkünk tendenciája az volt, hogy a nemzet ne a politikusokat, hanem a tudósokat kövesse, azonképpen, mi is Apáthyt, a tudóst kövessük-e, vagy az volt-e eszében, hogy Apáthyt a *Nyílt levél* értelmében kövessük. Nem tudván melyik érdekli olvasónkai, megfelelünk mind a kettőre.

Apáthy István dr.-t a tudóst szívesen és lelkesen követjük; Apáthy Istvánt, a politikust lehetetlen követ-

nünk. Mint tudós fényes a maga szakmájában, itt-hon az első helyen működik: az egyetemen, a felsőbb tudományos oktatás katedráján. Tudománya azonban nem a politika, hanem a természettudomány. Mikor mi a politikusokat és tudósokat szembeállítottuk, értettük azokat, akik a politikát tudományosan tárgyalják könyvben azokkal széniben, akik gyakorlati foglalkozásképpen üzik. Amazok az igazságot keresik, emezek karriert csinálnak, hatalomra törekeshnek és egész életük, a legjobbat véve föl: alku, vesződség, kombináció a saját érdekükkei, a pártérdekkel, a kormányzás nehézségeivel, velők szemben álló befolyásokkal stb. a közérdek kárára vagy hasznára.

Mikor lehal a tudósok megbizonyítják, hogy az általános választójog sehol sem tudia létrehozni azt a jót, amit tőle ideálista politikusok vártak, ellenben temérdek kárt okozott, amit előre, nem láttak tervezőis hogy ez a választó rendszer Magyarországra nézve a mi különös viszonyaink közt még egyéb súlyos veszedelmekkel is jár: akkor én ebben a tudósokat követem és nem a gyakorlati politikusokat, akiknek éppen a vezetői annak, amii most fürdetnek, éppen az ellenkezőjét hirdették. Meggyőződésük tehát sem értelmi, sem erkölcsi súllyal nem bírhat.

*

Ami Apáthy dr. *Nyit levelét* illeti, az sok tekintetben érdekes. Azt mondja, neki sem ideálja sem az általános választójog, sem a demokrácia, hanem a legjobb uralkodó alatt neki mindegy volna, hogy milyen a választójog.

Neki, Apáthynak, a ma „egy gyalázatos hazugságnak erőszakkal és hazugsággal fentartott ötven éves uralmával” szemben azért kell általános választójog, mert nem látja más módját annak, hogy a magyar nemzet többségének akarata szabadon és hamisítatlanul megnyilatkozzék. Az 1910-iki gyalázatos választás, úgymond, a magyar közéleti erkölcsöknek mohácsi veszedelme volt. És ez történt 1867 óta minden választáson, mondja továbbá, kivéve az 1905 és 1906-iki választást. A francia nemzet bajait is szerinte nem az általános választójog okozta.

hanem okozta a francia nemzet erkölcsi kimerültsége, hogy e választójognak ilyen káros következményei lettek. Ebben a betegségben mi is benne vagyunk; de Apáthy dr. szerint nálunk megfordítva lesz a dolog. A franciák erkölcsi kimerültsége okozta, hogy náluk a választójognak olyan kártékony következményei lettek; nálunk ellenben az erkölcsi kimerültségünk azt lógja okozni, hogy a választójogtól újra fogunk születni.

Ezt, amit én itt iparkodtam röviden reprodukálni Apáthy István dr. oly szépen, oly erővel, oly lélekkel mondja el és oly világossággal is, hogy szinte keresztül röpi olvasóját a mondani valóján és az ember nem is sejti hamarosan, milyen konfúzus és ellenmondással teli a cikke. Apáthy István dr. egy ideális tudós. Tudományában, az abszolút igazságot keresi és szolgálja. Rossz szelleme azonban belelökte a politikába. És Apáthy ott is az abszolút igazságot és a tiszta ideált akarja szolgálni. De itt csak relatív igazságok vannak. És itt tények és rettenetes viszonyok vannak. Itt az ideál piszkos és borzas. És az idealista tudós elkeseredik és ahelyett, hogy egész erejét visszavinné oda, ahova való, ahova a gondviselés rendelte, nekidühödik a politikától és – mint Arany János embere, amikor jég verte a szőlejét – maea is durungot ragad és paskolja a szőlőt, mondván: no lássuk uram isten, mire megyünk ketten.

Mert nem híve a választójognak elvi és tudományos meggyőződésből és tapasztalati vizsgálatokból; tud jót és rosszal róla egyaránt; de a mi viszonyaink, a mi választásaink olyan romlottak és erkölcstelenek, hogy nincs már mit tenni, hadd lássuk, ki menekül meg a végső pusztulásból. Mintha a római hanyatló császárság történetíróját olvasnám, aki azt mondta, hogy oly züllött és gonosz volt már az a világ, hogy jót is már csak a gaszág eszközeivel lehetett csinálni.

A mi züllöttségünk forrása pedig a viszony, amelyben Ausztriával vagyunk. Nagyon igaz, nagyon keservesen igaz. Háromszáz éve már, hogy ebben vergődünk. Kimondhatatlan ragályt, züllést, romlást terjesztett el közöttünk ez a viszony. Es mégis, a császári hatalom e háromszáz éves munkája, amellyel elhódí-

totta arisztokráciánkat, kikezdte középnemességünket, ránk nevelte és egyszer-egyszer ránk lázította nemzetiségeinket, gazdaságilag gyarmati viszonyba süllyesztett bennünket; egyenként elszedte a nemzetállami attribútumait: a nemzeti külügyet, katonaságot, pénzügyet, kereskedelmet, vámot stb. – és mégis nem tudott végképp lefektetni. A Széchényiek, a Kossuthok, a Deákok, az Andrásyak, a költők és írók talpraállították a nemzetet és nem is száz, csak ötven év alatt még szabadságharcainkban egyszer le is verve (de csak orosz segítséggel), mi mentettük meg a dinasztia számára a züllés szélire jutott Ausztriát is. És akkor jött az a választás, amelyet Apáthy István is magasztal: amikor elemi erővel tört föl a nemzet erkölcsé, önállósága vágya, a nemzeti élethez való joga.

Hát nem emlékeznék már senki se arra, hogy ekkor, e tiszta választások istenítélete után, mikor azt hittük, hogy elérkeztünk nemzeti aspirációink teljességének kapujához: akkor Bécsből hozták ránk az általános választójog fegyverét, hogy magokról *a magyar remények teljesülésének veszedelmét elhárítsák vele.*

Hát amivel akkor agyon akartak bennünket ütni, most Apáthy azzal akar bennünket föltámasztani? És anélkül, hogy hinne-e választójogban és a demokráciában? Hát nem az elvakult indulat vagy kétségbeesett: érzése egy megtorló vágnak veszi el eszét és tiszta látását?

Bécs semmivel se tudta a nemzetet önértetéből és élő vágyából kifosztani; se fizikai, se erkölcsi elnyomással; se azzal, hogy anyagilag koldussá, se azzal, hogy erkölcsileg züllötté próbálta tenni. Utolsó eszköze volt az általános választójog. Mint egy ember támadt föl ellene a nemzet. Bécs a végtelen nyomoral és szenvedéssel fenyegetőzött. A nemzet megkockáztatta inkább, mint sem hogy a bécsi választójogot váljalja.

És most ez regeneráljon bennünket? Most ez legyen a gyógyszerünk, amit hazafiúi eskü alatt ölő méregnek mondtak legjobbaink?

Hogy lehet annak, aki kincsekért másokat el nem

ámítana, hogy lehet Apáthynek magát ennyire elámitania!

Abban pedig, hogy akár választójog, akár más bármely panacea segítsen rajtunk, hogy kiteszítse nemzetünkéből négyszáz esztendő iszapját: ahhan ne hizzék. Ezt az általános választójog árvizével nem lehet kimosni. Ellenkezőleg, ez az árvíz csak új iszapot fog lerakni a régi fölé, melynek iszapjában végre is elsülyedhet a nemzet. A múlt század elejétől, a nemzet ébredésétől kezdve máig gazdasági, kulturai és politikai súlyban és számbeli erőhen is olyan haladást tettünk, amely bizonyítja, hogy lassan, öntudatosan, munkával és mérséklettől tol lehet emelkednünk és olyan súlyra és tekintélyre lehet szert tennünk, amelytől végül nemzeti becsvágyunk teljesülését megtagadni tőlünk nem lehel. És világos, hogy más útja e célunk elérésének nincsen. Az a beteges gyűlölet és türelmetlenség, mely Apáthyban lobog, a radikális választójoggal nem hogy siettetné ama cél elérését, melyre minden magyar szem sóváran tekint, hanem inkább elodázza, ha teljesen lehetetlenné nem teszi.

Ennek a mai nagy időnek a méhe terhes súlyos és sötét veszedelmekkel. Államférfiai részint léhák és könnyelműek, részint ingatagok és hiúk, részint vakok, vagy cinikusak. Attól félünk, nyomorult pártviszalyaik a háborúnál is rémesebb veszedelmeket készítenek a számunkra, ha idejekorán magokba nem szállanak s hamut nem hintenek a fejökre.

A titkos irományok

Budapest, 1917 nov. 28.

Mióta a cárt ledobták Oroszország trónjáról, azóta mindig kísért egy-egy hír azokról a titkos megállapodásokról, amelyek a háború zsákmányára vonatkozóan a viszontbiztosítás alapján az antantos országok között létrejöttek. Hogy e titkos irományokat közzé fogják tenni; hogy a titkos írásokat nem fogják közzé tenni: hogy a titkos írásokat ellopták; hogy a titkos írások az angol nagykövetség birtokában vannak; hogy ez írásokat Kerenszki magával vitte, mi-

kor megszökött s végül, hogy Lenin mégis kiadja a titkos megállapodásokat.

És Lenin csakugyan, mintha meg akarná tartani szavát: máris megkezdte ez írások közlését.

Nem tudni természetesen, ezekből az okmányokból mennyi került a forradalmi kormányzók, vagy mint ők magukat nevezik: a forradalmi biztosok kezébe. De a mennyiség nem dönt. Az a kérdés, mi van bennök s ha csak egy kerül is Európa kíváncsi szeme elé, ez az egy végérvényesen eldönti azt a kérdést, ki tervezte, ki készítette elő, ki kereste a háborút, mely Európát és civilizációját fojtogatja.

Mert ha nekünk egyetlen egy olyan titkos okmányt tudnak mutatni, amely létrejött Magyarország és Ausztria és Németország között s azt lalalmazza, hogy ez országok miként osztozzanak meg a háború győzelmes befejezése után az antant országain vagy gyarmatain: akkor megadjuk magunkat s elismerjük, hogy mi kezdtük ezt a rablóhadjáratot.

Mert íme az antantos országokról hasonló okiratunk immár van. Ma jelentik, hogy az orosz lapok kiadtak egy orosz memorandumot, melyet annakidején közöltek az angol és francia nagykövetekkel s melyben a háború zsákmányáról van a szó. Hogy mily formában kapja meg Oroszország konstantinápolyt; hogy miképpen osztozzanak Anglia, Itália és Franciaország Kis-Ázsián és hogy a nyugati hatalmak teljesen szabad, kezet adnak Oroszországnak *nyugati határainak meg állapításában*.

Ugyanebben az okmányban van elintézve az is, hogy Elzász visszaadódik Franciaországnak és hogy a Rajna jobb partján. – a mai palatinátusból (Pfalz) független semleges állam alakul – orosz helyőrséggel. Ebből a sok jóból minket az érdekel főleg, hogy Oroszország szabad kezet nyert *nyugati határai* megállapítására. Nyugati határai persze át szerettek volna jönni a – Kárpálokon is. Hogy mennyire mentek volna bele Ausztriába és Németországba: azt nem is kérdezem.

Már ennyiből nyilvánvaló, hogy ez a háború az antant-hatalmak hódító háborúja. Nem a demokráciáért, nem a kis nemzetek szabadságáért, nem a nem-

zetiségek fölszabadításáért, nem a porosz militarizmus ellen szövetkeztek és hozták Európára ezt az utolsó ítéletet, hanem azért, hogy szabadon *annektálhassanak* és szabadon zsarolhassanak rajtunk *kárpótlást*. Ez természetesen előtünk nem új dolog. Attól félünk, a mi radikális antantbarát politikusaink előtt sem új, akik hol Stokholmha, hol Bernbe járnak a kárpótlás és annexió nélküli békéért beszédeket mondani. Mert világos immár, hogy a mi radikálisainknak nem béke kell, annexióval vagy anélkül, hanem *hatalom*. S minthogy az antant adta ki a jelszót, ez már a harmadik volt (első a porosz militarizmus, második a kism nemzetek védelme) – a jelszót, hogy demokratizálni kell a népeket, – hát mennek a mi demokratáink mindenüvé, ahova lehet, annexió és kárpótlás nélküli békét hirdetni s itthon visszavonást csinálni és sztrájkot rendezni. Mert ez használ az antantnak. De bezzeg, ha a nyugati négyes szövetség vitte volna el mind azt a győzelmet a harctéren, amelyet az isteni gondviselés nekünk adott: vajjon akkor is beszélne itt annexió nélküli békéről? Sokáig senki, mert francia és angol és orosz dutyiba kerülne nyomban az olyan vakmerő bolond, mint ahogy Franciaországban oda kerül, aki manap egyáltalán békéről mer beszélni, ha gróf lenne, ha kereskedelmi utazó.

Várjuk Lenin forradalmi biztos úr további közleményeit a titkos irományokból. Hadd hulljon le az álarc Európának és minden koroknak legnagyobb képviselőiről.

Levelek

Budapest, 1917 nov. 29.

Tisztelt Szerkesztő úr, olvasom a *Budapesti Hírlap* mai számában, hogy Károlyi Mihály gróf Bernben nyilatkozott egy zürichi újságíró előtt s többek közt azt mondta a választójoggal kapcsolatban a nemzetiségi kérdésről, hogy a nemzetiségek ne autonómia alapján kapjanak jogokat, hanem teljes egyenlőjogúsítás alapján s hogy a nemzetiségi kérdést csak a kor-

mányrendszer demokratizálásával lehet megoldani. Ebből a nyilatkozatból természetesen azt lehet kiolvasni, hogy a nemzetiségi emberek nem egyenjogúak Magyarországon a magyarokkal, ami egyébként bizonyításra szorul. Mert tudtommal itt nem-magyar volta még nem gátolt senkit abban, hogy olyan karriert csináljon, amilyent szíve kíván. Persze, az illetőnek, amellett magyarul is kellett tudnia és jó hazafinak is kellett lennie. Már most azt jelenti-e Károlyi gróf teljes egyenjogúsága, hogy ezentúl nem kell se magyarul tudni, se kifogástalan hazafiságúnak lenni, mégis lehet majd karriert csinálni a bolondok Magyarországon?

De, tisztelt Szerkesztő úr, valami egyenlőtlenség van mégis. A nemzetiségek egy részének szervezett nemzeti autonóm egyházuk van óriás privilégiumokkal. Ellenben se a görögkatholikus, se a görög-keleti magyaroknak olyan nemzeti egyházi szervezetük, saját nyelvükön vaió istentiszteletük, mint a szerbeknek vagy a románoknak nincsen. Itt igenis csorba az: egyenlőjogúság, de a – magyarok kárára.

De mindegy. Mert tisztelt Szerkesztő úr, nemde hogy a nemzetiségi kérdés magva éppen abban van, hogy egyes nemzetiségeink területileg, autonómiaszervezkedésre törekszenek. Ezt Károlyi Mihály is meg akarja tőlük tagadni. Ámde ha ő az ő fölfogása szerinti egyenlőjogúságra az általános, titkos, egyenlő és községenkénti szavazással átdemokratizálja az *egész kormányrendszert*, ugyan mivel, mily alapon fogja nekik megtagadni és mivel fogja megakadályozni céluk elérését? Eddig a vármegye és országgyűlés magyar volt és megakadályozta territoriális szervezkedését a nemzetiségeknek. Megmaradt a nemzeti egység nekünk. Most Ausztria példája mutatja, hogy a radikális választójoggal az autonómia fölibe kerekedik az országnak, a nemzetiség a nemzetnek, a részek az egésznek, a sokféleség az egységnek. A gyerekek az apjuknak, az egerek a macskának, a Károlyi Mihályok a – Deák Ferenceknek. Tisztelettel *Dunántúli.*

Száz nyúl

Budapest, 1917 nov. 30.

A budapesti börze ma lendületes áremelkedéssel üdvözölte a tegnapi békenyilatkozatokat. Ma semmi sem merült föl e kérdés körük ami alkalmas lenne arra, hogy a börze megjött kedvét újra elrontsa. Sőt ellenkezőleg; az osztrák miniszterelnök, mint a külügyminiszter szócsöve, ma a reixrátban beszédet mondott, amelyben a legteljesebb őszinteséggel fogadta az orosz békeajánlatot s úgyszólván görögtűz-fényben állította a világ elé azt a valóságot, hogy mi rajtunk nem múlik a béke, s ha tovább folyik a vér, az nem a mi fejünkre száll, hanem ellenségeinkére.

Egy fentartása volt csak Seidler dr. miniszterelnök úrnak s ezt is elfogadjuk, a fentartást fentartás nélkül: mi készek vagyunk a békéről tárgyalni, de senkinek nem adjuk meg azt a jogot, hogy e tárgyalások folyamán és révén a mi belügyeinkbe avatkozzék; ezt mondta az osztrák miniszterelnök. Ez természetesen részben a cseheknek szólt, akik nyíltan hirdették, hogy aspirációik megvalósulását az antant kedvezéséből a nemzetközi béketárgyalások során várják. De szólt amaz értelmetlen és tolakodó politikusoknak is, akik intra és extra muros azt hirdetik, hogy az országokat, egész Európát el fogják a háború következtében demokratizálni. Ezt a szándékát a világboldogítók és világboldondítók vegyes társaságának Seidler úr tisztán és világosan kizárta még a mi békekészségünk-ből is, mint jogtalan, illetéktelen és képtelen arroganciát. És ha ebben meg is maradt volna az osztrák miniszterelnök, be is fejezhetnők a mondanivalónkat egy végső dicsérettel. Ámde ő egy lépéssel tovább ment és megokolta azzal, hogy egy állam, úgymond, mint az övék, melynek általános, egyenlő, titkos és közvetlen választásból került képviselőháza van, joggal mondhatja magáról, hogy olyan népképviselő van, melynél demokratikusabbat képzelni se lehet.

Szép. De kérdem, ha Ausztriának nem ilyen képviselőháza volna, akkor Seidler úr megengedhetőnek tartaná, hogy belső ügyeiről nemzetközi tanácsban

határozzanak? És ha valaki a békekonferencián kétségbe vonná, hogy vajjon csakugyan olyan demokratikus-e Ausztria alkotmánya és kormányzata: Seidler úr beleegyezne abba, hogy az a békekonferencia vizsgálatot rendeljen el arról, hogy csakugyan olyan-e a demokrácia Ausztriában, hogy el lehet idegen országok kormányok gyámsága nélkül?

Ahhoz, hogy valamely ország idegen hatalmak beavatkozása ellen biztosítsa magát, nem demokrácia és ilyen vagy amolyan választójog, hanem nemzeti önértzet, nemzeti erő és hatalom kell. Kell még nemzeti egység és összetartás is és a nemzeti felségjoghoz való törhetetlen ragaszkodás. Ezt semmi demokrácia, akármi szép legyen is magában, pótolni nem tudja.

Ez a passzusa Seidler úr beszédének nem annyira szépséghibája, mint inkább erkölcsi defektusa. De meg lehet magyarázni azzal, hogy voltaképpen osztrák nemzet nincsen és a népek közt, amelyekből Ő felsége lajtántúli birodalma összeverődött, van egy-kettő olyan, amely igenis attól várja vágyainak teljesülését, hogy idegen (sőt ma éppen ellenséges) hatalmak avatkozzanak Ausztria belügyeibe.

Egyébként a béke ügye jól áll. Már egy angol miniszter is sürgeti a gyors békét. Hogy őszintén-e, nem mernők állítani, bár cikke, melyet angol lapba írt, igen józan és okos. De gyanússá teszik a dolgot az antant-barát magyar újságok, akik mintha megijedtek volna azon, hogy létre talál jönni a – külön orosz béke. Nagy lármát csapnak, hogy ez nekik nem kell, ez kevés, nekik az általános béke kell.

Persze, kinek nem kellene az általános béke? De még nem láttam olyan hitelezőt, aki kidobta volna az adását, ha a szegény valamit törleszteni akart.

Az egyszeri vadász szerződött száz nyúlra a vadkereskedővel s mikor eljött a vadászat ideje, meginvitálta vadászbarátaikat s együtt kiálltak lesbe. És jött egy nyúl. Ne bánts, mondja a vadász. Mít csinálunk egy nyúllal? Nekem száz kell. És jött megint egy s azt is futni hagyták. És a harmadikat s negyediket, huszadikat is. És hazamentek nyúl nélkül. Ha lelőtték volna a külön nyulakat mind, félig legalább együtt volna a száz.

Ha lelőjük a külön – orosz békét, félig megvan az általános béke. Ha elszakasztjuk, mert nekünk az egész kell, úgy járunk, mint az egyszeri vadász: nyúl és – béke nélkül maradunk, legalább egyelőre. Ezt szeretné az antant. De tán nekünk nem az antant dolgát kell előbbre vinnünk.

Trónbeszéd és expozé

Budapest, 1917 dec. 4.

A Bécsben ma elhangzott ünnepi, delegációnyitó beszédektől nem vagyunk nagyon elragadtatva. Megfordított viszonyban vannak a rendkívüli időkkel. Mentül rendkívülibb az idő, annál rendesebbek, hogy ne mondjam, sablonosabbak a beszédek, melyek az idő egy-egy mozzanatának történeti dokumentumai. A trónbeszéd, melynek tüzesnek és férfiasnak kellene lennie, amikor hírt adhat az orosz béketárgyalásról és nyakig benne van egy sikeres olasz offenzívában, amely szintén sorsdöntő fontosságot nyerhet e háborúban, – ez a trónbeszéd szelíd, áradozó és kenetes. Olvassuk, hogy a magyar delegáció többször éljenzéssel szakította meg. Valószínű, hogy mi is velük éljenztünk volna, ha ott lettünk volna. Egy délceg és daliás fiatal király ajkáról hallgatni magyaros zamatot a mi szép magyar nyelvünket, magában alkalmas arra, hogy lobbanékonyágunkat fölgyújtsa. És érdekes, hogy a *császár* és *császári* egészen hiányzott a király beszédéből. Csak *királyi* volt benne minden. Mégis csak legjobban a fiatal király maga.

Azt, amit üdvözetében az öreg és próbált bölcsességű Héderváry mondott, hogy tudniillik ragaszkodunk a háború áldozataiban s megpróbáltatásaiban diadalmasan bevált dualizmushoz: ezt a kijelentést jobb szeretttük volna a király ajakáról, a trónbeszédben hallani.

Ő felségének és minden osztrák állam férfiúnak éreznie kell, hogy Ausztriát, amely anyagi és hatalmi tönkremeneteléhez ért a cenfralisztiko-abszolutisztikus kormányrendszer, továbbá az olasz és porosz háborúk folytán: ezt az Ausztriát gazdaságilag is, és

mint nagyhatalmat is, mint új formációt visszaadta az életnek, megmentette a kiegyezés, mely az egyből kettőt, Ausztriából Ausztriát és Magyarországot csinált.

Hogy e komplikált állami struktúrában egyszerűen egyszerűen fönnakadások voltak, azt senki sem csodálhatja. Egységesen szervezett államokban is vannak néha elég súlyos válságok. Ámde, míg az osztrák abszolutisztikus Einheitsstaat tizenkét évnél tovább nem volt képes korlátlan hatalommal is önkényes experimentumait folytatni, addig ez a dualisztikus *Kétbirodalom* immár ötven éve fönnáll és funkcionál sőt mostan állta ki győztesen egy világháború teherprobáját is.

Ha ezt meggondoljuk és látjuk, hogy népek, amelyek az abszolutizmus alatt (míg a magyar nemzet ellene önfeláldozón küzdött) mukkanni se mertek, sőt nagyrészüket, elsősorban éppen a csehek, oda adták magukat megvetett eszközévé Magyarország germanizációjának: ha most látjuk, hogy ezek a silány népek éppen most, még diadalmas háborúnk alatt, ahelyett, hogy a benne játszó szégyenletes és áruló szerepükért vezekelnének, – elég szemérmetlenek, hogy a dualizmus, a *Kétbirodalom* rendszerét ostromolják: akkor valóban a trónbeszéd nagy hiányosságának kell tartanunk, hogy Ausztriának és Magyarországnak ez a közjogi viszonya s a forma, melyben elrendezve van, nem részesül nemcsak a megérdemelt védelemben, hanem abban a fölmagasztalásban is, mely a két birodalomnak és a trónnak tett évszázakra szóló érdemeiért megilleti.

A trónbeszéd e hiányosságáért kevés, a kevésnél is kevesebb kárpótlás az nekünk, hogy Tisza és Andrássy grófok a delegáció külügyi albizottságában provokálták Czernin grófnak, úgy látszik, kissé lagymatag nyilatkozatát. Czernin ugyanis a trónbeszéd ama passzusára hivatkozott, hogy *urak akatunk lenni a magunk házában*. Ez azonban tudvalévően vonatkozhatik esetleg a csehek antantós pártfogóira, de nem vonatkozhatik a csehekre magukra, mert hiszen ezeknek is van külön lakószobájuk Ő felsége házában, de nem akarnak benne – elférni.

Egy másik kellemetlen incidense volt az albizottságnak a rossz példa, amelyet Tisza István gróf adott azzal, hogy fölszólalását németül mondotta el. (Nem tudom, Andrássy nem ugrott-e utána.) A gyakorlati célra, hogy a külügyminiszter megérthesse őket, nem lehet hivatkozni. A külügyminiszternek kötelessége őket megérteni. Ha nem tud magyarul, ott vannak magyar tanácsosai. Az pedig aztán mindegy, hogy nyomban felel-e vagy egy fél órával később. Az az udvariasság, hogy egy német kedvéért egy nagy magyar társaság rögtön németül beszél, megjárja a magánéletben (bár ez is csak magyar szokás, semmiféle más nemzet nem csinálja), de a közjogban nincsen udvariasság, ott jog, törvény, érdek, rossz példa van és – precedens.

A külügyminiszter úr előterjesztése – úgynevezett exozéja – egyébként a delegátusok nagy tetszésével találkozott. Héderváry, Andrássy és Tisza mind nagy elismeréssel szóltak róla. Az olvasó alább találja meg e nevezetes beszéd bő ismertetését. Ez a beszéd is történelmi okmány és forrás lesz és pedig az érdekesebbek közül való. Czernin gróf filozofikus hajlandóságai, termékeny elméje s a körülmény, hogy a polcról, amelyen áll, nagy területeket lehet belátni, a mai nap elsőrendű érdekességü olvasmányává avatja beszédét.

A beszéd két részre osztható. Eleje a háború előzményeit beszéli, vége a békét. Közül van a háború jelen, ránk nézve kedvező hadihelyzete.

Érdekes a béke, de ebben újat nem mond Czernin. Ma is utópista, aki melankolikusán néz a lefegyverzés és döntőbírátság ködös ábrándképeire, aztán visszatér a reális politika terebélyére, ahol nem olyan békét köt az ember, amelyenről érzelemmel ábrándozik, hanem olyat, amelyet nagy nemzeti érdekeink ránk parancsolnak.

Felvonul a választójog

Fenyegetőzés forradalommal

Budapest, 1917 dec. 1.

A választójogi miniszter úr nagy zsurnalisztikai zenekari kísérettel vonult föl Bécsbe audienciára. Há-

rom nap óta egyebet sem olvasunk, mint hogy Wekerle és Vázsonyi fölmennek; Wekerle maga megy és bejelenti Vázsonyit; Vázsonyi maga megy és viszi a javaslatát és így tovább. Végre ma csakugyan fölment Vázsonyi, de a hazai szimfonikus társaság neki nem volt elég, Bécsben megszólaltatott egy külön nagy dobost, a N. Fr. Pressét, melyben kijelentette, hogy csakugyan viszi a javaslatát a király elé és ha a munkapárt meg akarja akadályozni az új törvényt s a demokratikus átalakítást, akkor – föl fogják oszlatni ezt a házat. Mert azt a jogát a mostani képviselőháznak, hogy az új törvényt *megalkossa*, elismeri Vázsonyi Vilmos; de azt a jogát, hogy *megakadályozza*, azt már nem hajlandó elismerni.

De ez mind csak citromvíz, magyarán limonádé. A modern magyar demokrácia esetleg megissza; de dolgozni jobban szeret – vitriollal.

Vázsonyi Vilmos bécsi útját a *Népszava* ma külön cikkel kíséri. Ez az újság egy idő óta a fehér ablakkal nagyon sűrűn tarkázva jelent meg. A cenzúra igen erősen beleavatkozott a *Népszava* – *külpolitikájába*. Hogy ma nincsen rajta egy ablak se, talán annak kell tulajdonítanunk, hogy csak belpolitikáról szól a cikke, amelyből kiveszünk néhány mondatot.

Szociáldemokratáink vezérlapja ezeket írja, mondván, hogy haladéktalanul megindítja küzdelmét a demokratikus választójogért:

„Ez a küzdelem azonban meg fogja rázni az állam egész épületét, a legsúlyosabb válságokat idézi föl a társadalomban, mert ennek a küzdelemnek a fegyvere nem lehet más, mint a politikai sztrájk és jel-szava nem lehet egyéb, mint az: ha nincs jog, nincsen munka! A választójogi blokk megállapodásainak megfelelő jogkiterjesztés megvalósítása tehát ma a társadalmi békének és a munka zavartalan folytatásának egyik nagyon fontos föltétele.

A kormány legyen azzal tisztában, hogy amely napon a nép jogát föláldozza a munkapártnak: *a képviselőházban megteremtett rendet az országban elkövetkező általános fölfordulás fogja követni. Az utcák meg fognak telni jogukat követelő, magukat megcsaltnak érző tömegekkel, amelyek fontosabbnak és*

sürgősebbnek érzik majd azt, hogy maguknak jogot szerezzenek, mint hogy az állam hadicéljai számára munkát végezzenek.

Nincsen olyan gyöngéden megfundált állam, amely ki ne bírná, ha Tisza István és érdektársai rázák az állam oszlopait, ellenben igen kétes, van-e olyan erős állam a háborn negyedik esztendejében bárhol is, amely kibírná a testi és szellemi munka valamennyi képviselőjének ostromát. Ha a Tisza Istvánnak izgalma és a municiógyarak munkásainak, bányászoknak, vasúti munkásoknak izgalma között kell választani, szintén nem lehet nehéz a választás.

A kormánynak, ha beláthatatlan bonyodalmakat nem akar fölidézni, a képviselőház felosztatását elrendelő királyi kézirattal kell megjelennie a parlamentben azon a napon, amelyen benyújtja a választójogi törvényjavaslatot. Ha ezt nem tudja vagy *nem akarja megszerezni, akkor mondjon le, jelentse ki nyíltan, hogy a választójog sorsa gyöngye kezében van az ő kezében. A munkások és polgárok meg fogják ezt a jeladást érteni és a kormány helyett ők fogják fölvenni a harcot a demokrácia minden ellenségével.*”

Ennél merészebben, fenhéjazóbbban Magyarországon még nem beszéltek. Csak kormány, parlament és egyéb közhatalom kell hozzá, aki megijedjen. Az ország most vívja diadalmas végső tusait ellenségeivel, akik életére törtek. És itthon polgárháborúval, forradalommal fenyegetőzik a munkás-szervezet arra az esetre, ha nem kap kedvére való választójogot, de mindjárt, rögtön és azonnal, nem pedig a háború után. Akkor nincs se kormány, se haza, se Isten, se király. Akkor csak utca van.

És holnap hazajön a magyar bolyseviki vezér és holnapután ki fogja dobni a kormányból Milyukovot, egy nappal utóbb Kerenszkijt és azután tán még valakit és ha már nem lesz többé kit kidobni, akkor külön békét köt az antanttal. Ez a program úgy látszik szervezve van, tán szerepei is ki vannak osztva, különben lehetetlen volna ilyen hangon hirdetni egy országban a rend, a törvény fölforgatását, az utcai forradalmat.

Ranunculus binatus Kit

Budapest, 1917 dec. 6.

Legtöbb olvasómnak ez olyan kabalisztikus hieroglifnak látszik. Pedig igen ismert és egyszerű dolog. Magyarul annyi mint *bogim-virág*, *békavirág*, *boglárka*, jó öreg Ballagink szerint pedig – *szirovták*. Ez az a szerény kis virág, amelynek valamely formája mindenütt, a legmostohább viszonyok közt is megterem; amelyből alig van halandó ember, aki egy csomót életében el ne taposott volna; ez az, amely némely lápos rétet virágzása idején elváltoztat aranylávává, vagy káprázatosan ragyogó sárga szőnyegóriássá; egy virág, amelybe a botanikusok szerelmesek, melyet a gazdák gyűlölnék. Egy szerény, pici, jelentéktelen sárga, útszéli virágocska, amelynek azonban van akkora európai irodalma, mint eddig nálunk Arany-nak vagy Petőfinek. Összeírtak róla a tudós botanikusok egy egész könyvtárt, és ma sincsenek készen misztériumainak felderítésével. A tudóson kívül csak a parasztot érdekli ez a növény. Az úgynevezett művelt osztály azt se tudja, hogy van (ha csak ifjúságának gyötrelmes órái, amikor a botanikából felelnie kell a gimnázium V. vagy VI. osztályában, álmában őt megkísérteni vissza nem térnek néha). A paraszt érdeklődését mutatja az a sok populáris név, melyen külön-külön vidékeken e virágot nevezik, íme: békafű, békavirág, boglárvirág, égetőfű, hollóláb, tyúklábfű, kakasláb, lángosfű, libadöglesztő, libavirág, sömörfű, sárgavirág és zsiba virág. A legősibb hidalgócsalád annyi névvel nem dicsekedhetik, mint ez a proletárvirág, melynek összesen van vagy 250 faja, amiből magyar honos van vagy 40. Ezek közül néhány, amelyet a nép még újabb névvel ruházott fel, minő a búzaeső és az aranyfű.

A címben előforduló *Kit*, mely egy bizonyos fajnak egész nevéhez hozzátartozik, a mi nagyhírű botanikusunk, *Kitaibel* nevének a megrövidítése. A sopronmegyei *Kitaibel*, Budapesten egyetemi – tanár, a maga idejében – a XVIII. évszáz végső és a XIX. első

évtizedeiben – európai hírű botanikus volt. Ő talált, ő írt le és ő nevezett el egy boglár virágot *Ranunculus binatus*-nak s az ő nevét csatolta e virághoz hozzá az európai tudós világ. És erről a virágról van előttem egy új munka, melynek szerzője *Schiller Zsigmond* dr., aki addig, míg javaidejében volt, törvényes házasságban élt a mi mesterségünkkel, Mme Zsurnalisztikával és tiltott viszonyban Mme Botanikával. Mióta azonban elvált a zsurnalisztikától (nyugalomba ment), azóta megfordult a dolog. Törvényes viszonyba lépett a Botanikával és néha kiruccan egy-egy kalandra a régi törvényes feleségéhez, a Zsurnalisztikához, Képek nélkül szólva, *Schiller Zsigmond* dr.-nak polgári foglalkozása az újságírás volt, de szerelme, sőt szenvedelme tárgya a botanika. És most, hogy ráér, a fiatal, az első szerelem hevével vetette magát erre a térre. Magyarán munkát írt a *Ranunculus binatus* Kitről, melyet szerényen filogenetikus rendszertani kísérletnek nevez s melyet az Akadémia III. osztálya adott ki Matematikai és Természettudományi Értesítő című folyóiratában. Ez a kísérlet egy 86 oldalra terjedő könyv, hivatva van arra, hogy figyelmet keltsen a *Ranunculus* család világirodalmában. A magyar botanikus irodalomnak mindenestre becsületére válik, mert rendszert, logikát, egyszerűséget és rendet visz bele a botanikus irodalom egy jelentős részébe, ahol eddig meglehetősen zavar, ingatagság, logikátlanság s mi ezzel jární szokott, önkény uralkodott.

Én mindig azt tartottam, hogy a tud. egyetemen felül van még egy akadémia, amelyet minden tudós-
nak, professzornak, politikusnak, közigazgatási tiszt-
viselőnek, sőt bírónak is ki kellene jární: ez a gya-
korlati újságírás. Hiszen ma minden írással megy és
írni az iskolákban nem igen lehet megtanulni. Írni
pedig legjobban a jó újságíró tud. Vannak nagynevű
és nagyképeségű tudósaink, akiknek tartalmilag érté-
kes művei formailag oly kontárságai az író tudomány-
nak, hogy aki kénytelen velük foglalkozni, tízannyi
fáradtságába és ezernyi gyötrelmébe kerül; aki nem
kénytelen vele foglalkozni, az az első lapok után el-
keseredve s bosszankodva félrelöki. Mi haszna van
ebből a tudós-
nak, a világnak, sőt magának a tudo-

mánynak is? Mi másképp festene a dolog, ha ezek a tudósok kijárták volna egy kicsit az újságírás iskoláját és megtanultak volna nagy tudásuk számára egy kicsit – írni!

Itt van lám Schiller Zsigmond dr., volt újságíró könyve a ranunculusról. Én bizony keveset konyítok a botanika tudományához. Borsószik most is a hátam, ha visszagondolok arra a különben gyönyörű időre, mikor olyan neveket kellett bemagolnom, mint (máig sem tudtam elfelejteni!) brassica oleracea gongiloides. (Úgy emlékszem valami káposzta vagy kelkáposztaféle.) Már most kérem, kezembe kerül egy könyv, melyben a szerzője közel száz oldalon keresztül egy ranunculus család kiterjedt osztályának ágabogát a gyökere, szára, levele, virága, szirma, gyümölcse vizsgálatával s összevetésével, irodalma áttanulásával és felülbírálatával, rendszerbe kívánja foglalni, hogy meghatározhassa a családon belül a fajokat és a fajok rokonságát, mely közöttük kapocs és átmenet az egyiktől a másikhoz. És ezt a vizsgálatnak oly alaposágával, a vélemények szembeállításával, a köveíktetés oly természetességével és biztosságával, hogy én észre se vettem, hogy hogyan, egyszerre csak benne voltam javában a könyvben, sőt végigolvastam, élveztem is, tanultam is belőle és olvasmányom gondolkodásra kényszerített, máskülönben sohasem írtam volna meg e sorokat.

Milyen csodás dolog az, gondoltam magamban, hogy itt a földön, a világ iszonyú vásárján, a politikai, társadalmi és gazdasági kegyetlen harcok piacán, ahol egyszer-egyszer az ellentétes érdekek összeütközéséből olyan rettenetes dolog tud kerekedni, mint a ma folyó világháború, – itt a mi kis magyar társadalmunkban is vannak emberek, egy-egy tudomány szeretetének a fanatikusai, akik egy munkás élet után is, már nem is éppen küszöbén az öregségüknek, szabad idejüket arra használják fel, hogy otthagynak hajnali álmukat, a kelő nappal nekiindulnak a hegyeknek, a lópoknak, a pusztáknak, s kényelmet s éhséget felejtve, napestig futkosnak és mászkálnak egy kis sárga virág után, amelyet a legutolsó paraszt leány se szakaszt le, ha magának bokrétát akar kötni és

összegyűjtik és lepréselik és összehasonlítják zsákmányuk egyedeit és szortírozzák és összegezik az egyező és az ellentétes tulajdonságait; aztán előszedik a német, az osztrák, a francia, a lengyel, a svéd, a svájci és a magyar tudósok könyveit e sárga virágról és kiegészítik ezekből a maguk tapasztalásait és megigazítják ezer tévedéseit és azután – mint az újságíró, aki hetvenhét politikust és szociológust megintervjuvol, hogy egy kérdést tisztázzon – egyre-kettőre, a jó újságíró világos fejével megépíti rendszerét a Kitaibel dicsőségéhez kapcsolt ranunculusról. Én ezt persze nem bírálom, csak élvezem. Munkámba talán belejátszik újságírói büszkeségem is. Mert ha ez érdemes és benyomásom szerint értékes könyvben is bizonyítva láttam azt a régi tételmet, hogy az újságírás az értelmi foglalkozások munkásai számára kitűnő iskola, viszont van egy másik tétel is. Az, hogy bolondságnak vagy hiúságnak tartom a sokak által ajánlott újságírói akadémiát. Az újságírónak legjobb kvalifikációja egy-egy és pedig bármely tudományos diszciplína megszerzése. A jó újságírásához az istentől vett adomány és az emberektől veti valamely szaktudomány kell. Ez fegyelmezetté s logikussá, amaz művészivé, szépséggé, érdekessé és vonzóvá teszi. -Ő.

Becsület és árulás

Budapest, 1917 dec. 6.

Tuzár úr, patentalt cseh hazafi, tegnap olyan néhány mondatot termelt, amellyel szemben tanácsosnak látszik egy pillanatra megállani. E mondatok háttérében a következő tényálladék van. A csehek éveken át nagy francia kultuszt űztek. Hogy mi rejlett e kultuszban, azt csak a háború leplezte le. Rejlett benne formális cseh-francia szövetség, és pedig oly benső szövetség, hogy, mikor a háború kitört, néhány cseh politikai pártvezér jónak látta megugrani. és az antant-szövetség egy-egy országába menekülni. Aki meg nem ugrott, mert alkalmasint lekésett, azt Ausztriában perbe fogták s kit börtönre, kit akasztó-

fára ítélték hazaárulás miatt. Az elítélteknek azután a császár, kormánya tudta nélkül, hirtelen váratlan megkegyelmezett.

Ez az egyik fajta árulás: a vezéreké. Ez árulás, gyümölcsének kell tekinteni a másik árulást: a cseh legénységét és tisztékét, amelyről a háború folyamán sokat hallottunk kéz alatt; amelyekről azóta alkotmányos testületekben is sok szó esik s éppen most készül egy, úgy mondják, hatszáz oldalas interpelláció a reixrátban, s mely olyan méretet öltött egyes esetekben, hogy egyszer büntetésül eltöröltek egy egész cseh ezredet.

Ez árulásokról a háború első három évében nem volt szabad beszélni. Mióta azonban a vezérárulókat a császári kegyelem visszaadta az életnek, azóta nagyon megnőtt az áruló faj önérzete. Ma már odáig vagyunk vele, hogy ők akarják Ausztriát, sőt még Magyarországot is saját aspirációikhoz idomítva átalakítani. Sőt ma már nemcsak nem hallgatnak becsstelen magukviselésével, hanem még ki is vannak, vele, dicsekesznek az árulásukkal.

Így tegnap Tuzár cseh képviselő úr olyanokat mondott a reixrátban, hogy ők a dualizmus helyébe az egész monarkia megváltoztatását kívánják; hogy kapcsolatot kívánnak a tótokkal; hogy közömbös rajok nézve, ha a kormány bár az egész cseh népet hazaárulónak tartsa; hogy becsület dolga hazaárulónak lenni, ha hazaárulónak nevezik azt, aki szabadságra és jogra törekszik és végre, hogy magyar politikusok is működtek nemzetük önállósága érdekében Pétervárott, Londonban, Parisban és Olaszországban.

Természetesen ez mind Tiszának szólt, mert Tiszta István sújtott rá öldöklő erővel a csehek önérzetének felettébb nagyon megdagadt tarajára. És Tuzár úr azt akarja megbizonyítani, hogy a csehek végre is csak azt csinálják most, amit már korábban a magyarok is csináltak. A premisszája mind ennek pedig az, hogy mi magyarok álljuk útját annak, hogy a csehek a maguk jogához jussanak.

Ez a tétel csak olyan formában igaz, hogy mi hatvanhétben kiegyeztünk az osztrák birodalommal,

amelyhez Csehország tartozott, a dualizmusban. A csehek azt mondják, hogy ők ezt a kiegyezést sohasem ismerték el. Ez téves, ők ugyan tiltakoztak annak idején ellene, de azóta állandóan részt vettek abban az alkotmányos életben, amelyet Ausztria e kiegyezés alapján nyert. Tiltakozni tiltakoztak az ebéd ellen, melyet más főzött, de megenni megették.

Ahhoz való jogukat ellenben elismerjük, hogy joguk van a két állam dualisztikus struktúrájának megváltoztatására törekedni, de nem „a monarkia”-ra nézve, hanem csak Ausztriára nézve. És ha célt érnek ebben, abból csak az következik, hogy a mi, más körülmények közt kötött kiegyezésünk Ausztriával megszűnik, és semmi más nem következik. Legkevésebbé az, hogy a cseh urak szabják meg Magyarországnak, hogy azontúl milyen viszonyt tartson fenn Ausztriával.

És most jön az árulás, a cseh és a magyar. Mert az a mondat, hogy a mi politikusaink is jártak idegen államok fővárosában nemzetünk érdekében, csak azt akarja mondani, hogy mi is megtettük a múltban, amit ma cseh árulásnak mond a világ.

Mit tettünk mi? Eleink meghívták az osztrák császárt magyar királynak. Esküjét vették a magyar alkotmányra, mielőtt megkoronázták. Ezt az esküt minden habsburgházi királyunk letette, egynek a kivételével, akinek históriánkban ma is az a neve, hogy – kalapos király. De halálos ágyán ez is visszavonta, amit a magyar alkotmány ellen próbált.

De próbáltak a koronás királyok is. Nem esküszegéssel, de diplomáciával, kormányzással, vesztegetéssel, bírói üldözéssel, főnemességünk megrontásával, elidegenítésével, középnemességünk megkísértésével vám- és kereskedelmi politikával, birtokpolitikával, pénzügyi politikával és politikai telepítéssel; a katonaság elosztrákosításával, a határőrvidék föllállításával, nemzetiségeink fölbújtásával, erőszakos germanizációval a közoktatás befolyásolásával és a többi.

E kegyetlen, évszázadokig tartó nemzetirtó munka ellen a nemzet ismételve föltámadt önvédelmi harcra. Legutóbb a múlt század derekán. E harcoknak nagyjából békekötés lett a vége s a slalus quo ante jól-rosszul helyreállt. Csak a múlt században

verettünk le – orosz hadak segítségével, s ekkor Ausztria elkobozta alkotmányunkat s földarabolta birodalmunkat. Minden ilyen szabadságharc után igen is jártak, sőt tanyáztak politikusaink idegen nemzetek fővárosaiban s iparkodtak, még konspirációk Htján is, barátokat szerezni nemzetüknek, hogy az elnyomatásból, a rabságból kiszabadítsák. Tudjuk a Rákóczi-emigráció, tudjuk a Kossuth-emigráció történetét. Ámde ezek a mi politikusaink bújosók voltak, hazájukból kiűzött magyarok, kiknek vagyona, birtoka elkoboztatott, akiknek itthon rekedt társai a szabadságharcban viselt szereplésükért sánc- és vár-fogságot szenvedtek, ha előbb golyó által vagy bitón meg nem haltak. A nemzet tömegei pedig itthon passzív ellenállásba mentek, ami azt jelenti, hogy semmi közhivatalt nem vállaltaik se pénzért, se kitüntetésért, se semminemű haszonért. És ez a passzív ellenállás végül győzött, a király megbékült a nemzettel, megkoronáztatta magát, és azt az időt, amíg abszolút módon s nem a magyar alkotmány szerint uralkodott az országban, sajátkezüleg kitorölte a Habsburg-ház és Magyarország történetéből és ebben a történetben immár 1849 után nem 1850 következik, hanem közvetlenül 1867. Ezt nevezték jogfolytonosságnak.

Így festenek a magyar árulók. Így a magyar árulás.

Hogy fest a cseheké?

A fehérhegyi csatában legyőzték őket és bekebelezték Ausztriába és azóta ott vannak. Nem indítottak kockázatos szabadságharcokat, hanem ellenkezően, mindig ott ültek a húsosfazék közelében. Elárasztották az udvart, elárasztották a katonaságot, elárasztották az osztrák bürokráciát és mindig kész eszközei voltak az osztrák kormány minden törekvésének. Magyarországra is szabadságharcunk után tömegesen jöttek el – germanizálni a magyart.

És most, mikor ez az Ausztria egy világháborúba sodródik; mikor ellenségei azzal a szándékkal rohanják meg, hogy összetörjék és osztozzanak rajta: akkor a csehek, akiket Ausztria felhizlalt, Ausztria ellenségeivel cimborálnak, hazaárulásban találtatnak, megkegyelmeztetnek, katonáik fölemelt kézzel átpártolnak

az ellenséghez, romlásba döntik Ausztria harcvasalat, veszedelembe sodornák magát Ausztriát, ha ott nem lettek volna a – magyar árulók.

Ez a különbség közlünk. Képet is lehet festeni rólunk: a cseh áruló fölemelt kézzel, a magyar áruló fölemelt fejjel. Igenis, van becsület az árulásban is, de nem a – csehekében.

A szén, a gáz

Budapest, 1917 dec. 9.

Az a Damokles-kard, amely a háború első tele óta függött a fejünk fölött, most végre mégis ránk szakadt. Kifogyott a gázgyár a szénből, kifogytunk mi, akik Budapesten gázzal főzünk, fütünk és világítunk, kifogytunk a gázból, fütő, főző és világító anyagunkból. Meg tudja-e valaki hirtelen annyira sarkantyúzni a képzeletét, hogy ennek megértéséig felszökkenjen? Most állt be az igazi, a kemény tél. Majd félméteres hó borítja utcáinkat. A városi közlekedés felakad, minden beszerzésnek megtízszereződnek a nehézségei és a lakosság egy részének a konyhája kihült, estéi világitatlanok, szobái fütetlenek. Városi gázműveink időközi jajgatásai, könyörgései, ijesztgetései mindnyájunk emlékében vannak. Hiába volt minden. A kormány nem hajlott a könyörgésre, nem indult, meg a jajgatáson és nem ijedt meg a fenyegetéstől, mely a falra festette a rémet. A rém íme most a nyakunkon ül.

Ha ez a képtelenség ránk szakad a háború első nagy második telén: meg lehetett volna értenünk. Azokban az években mozgósítani kellett, hadsereget és mindent ami vele jár, a határookra és a határokon túl kellett szállítani. Akkor az orosz bejött a Kárpátokon, az oláh Erdély határain, a szerb déli végeken. Akkor a hadseregeket egyik harctérről a másikra kellett szállítanunk. Ha nem lehetett elég szén szállítani, meg kellett értenünk ebből a súlyos helyzetből. De akkor a kormány megbirkózott ezzel a helyzettel is. Minden ilyen katasztrófális balhelyzetet el tudott hárítani. Volt két erénye, amely ehhez kellett: tekintélye és energiája.

Persze, tekintélye és energiája Wekerlének is van.

De egy országnak és egy fővárosnak a szükségesekkel való ellátása nem egy-két hét dolga. Az intézkedések hónapjai azonban ennek a demokrata kormánynak egyébire kellettek. Egymásközötti versenygésre, állások betöltésére, tárcák kreálására és elkaparintására. Választójogi szédelgésekre, blokkok alakítására és egymás ellen való áskálódásokra, kölcsönös megfélemlít tésre és ami mindig elborítja a közéletet, amikor törté- tős közészerűségek kezébe kerül a hatalom: személyes torzsalkodásra. Ebbe telt el a drága idő és senki sem gondoskodott idejekorán a főváros téli szükség- letéről. Új főispánunk van egy tucat, de szenünk nincs; miniszterünk van másfélannyi, mint volt, de gázunk nincs; választójogi miniszterünk van, de szénminisz- tériumunk nincsen; élelmezési minisztériumunk van, de élelmünk nincsen, s az új miniszter a saját válsága izgalmaival traktálja az éhező és didergő nepei.

És ekkor előáll egy választójogi újság és beadja ennek a sanyargatott fővárosnak, hogy a szénhiány és a gázhiány oka is a régi választójog és minden lesz, ha lesz demokratiko-radikális választójog. Nem lehet vitriolosabb szatírárt írni ennél a mi közállapotainkra. Hát csakugyan olyan butának kell a mi népünket tar- tani, hogy el lehet vele hitetni azt, hogy egyéb bajunk sincs, mint hogy nincsen általános választójog?

Ennél többet érne, ha mindazzal a papirossal, amire e pár hónap óta választójogot írtak és hegyibe azzal, amit a választójogi miniszter a maga javaslatára elpazarolt, elfűtenék néhány szegény ember kályháját.

Szén kell most, nem új minisztériumok, a magyar- nak; szén kell és élelmiszer és ruha és némi olcsóság, nem pedig választójog. Gondos, előrelátó, becsületes kormányzás kell és nem demokratikus frázisgyár.

Tegnap még azzal lehetett szépiteni a helyzetet, hogy voltaképpen szén volna, de a kemencék – eldu- gultak. Azokat kell kitisztítani. Ma mást kell jelente- nünk. Azt, hogy a bécsi miniszter, Landwehr úr, a titkárát leküldötte Budapestre, – nem a kormány- hoz, hanem a polgármesterhez – hogy kérdezze meg, mi a baj és mire van szükségünk. Itt pedig azt felelték: gáztermelő-szénre. Ott Bécsben pedig azt mondták rá, hogy – lesz.

Hogy a minisztertanácsban és a választójogi minisztériumban, ahol nem a szén fontos, hanem a demokratizálódás, erre mit mondanak, azt nem tudjuk, de nem is vagyunk rá kíváncsiak.

A két nagy C

Budapest, 1917 dec. 14.

A világragédia atmoszférája kezd feszülni s villogni, mintha csakugyan közelednék a katasztrófához. Tegnap méltatta e helyen egyik kollégánk azt a baljóslatú párbajt, amelyre felgyürközött két francia vezérállamférfiú: az egyik a teljes hadiállapotú hatalom birtokában, a másik egy – magánérdekekből fejlődött – mérkőzés útján kidobva a hatalomból. A két nagy C: Caillaux és Clemenceau.

Miért tört ki ez a gyűlölködő birok? Miért most? Miért *csak* most, vagy miért *már* most? Ezekben a kérdéseken töprenkedik az ember. És hogy miről van e végzetes versenygésben a szó? Csakugyan arról, hogy az egyik békét akar, a másik háborút? Vagy valóban az egyik a francia Tisza, a másik a francia Andrassy, akik nem férnek meg egy csárdában? Az egész világon úgy van már, hogy nem a nemzetek, hanem a politikusok érdeke dönti el az országok sorsát?

A francia politikai életet, azt a rothadt erkölcsű parlamentet semmiféle harctéri esemény nem hozta olyan izgalomba, mint ez a párbaj az esprit gaulois: a gallus szellem e két tipikus alakja között. Meglássátok, hogy itt valami botrány lappang a háttérben. Mint ahogy a mesében a hétfejű sárkány mondja hazatérve: emberszagot érzek, – azonképpen mintha a francia közéletet hétfejű sárkánya, a képviselőház azt mondaná: botrányszagot érzek! És készül a suffrage universel népe az érdekes csatára.

Én előttem csak két föltevés tudja megmagyarázni ez erőszakolt fordulatát a francia belső politikának: vagy a hadihelyzet kétségbeejtő állapota, vagy az általános választójoggal teljesen demoralizált politikai érzék kicsapongása ez.

Az első esetben azt kell hinnünk, hogy a francia közönség lelke megérett a békére. A háborúnak sem terhét, sem izgalmát nem bírja tovább. Egy-kettőre előállhat az a helyzet, hogy aki merészen ki meri mondani a békdjeiszót, fölibe kerekedik a háborúnak. Caillaux tehát veszedelmes kezd lenni, mert nincsen más, se tehetségre, se tudásra, se bátorságra nézve, aki magához ragadhatná a megingott lelkeket. És noha Caillaux szinte az egész háború idején távol tartotta magát, a politikától, senkinek voltaképpen a vizét nem zavarta: most megrohanják, mint veszedelmes embert. Nem Franciaországra nézve veszedelmes, hanem a háborúra és azokra, akik magukat a háborúval azonosították. Tehát Clemenceau bíró elé viszi, mert Svájcban, Olaszországban s otthon is olyan emberekkel érintkezett, akik mint ő, elleneztek a háborút. Ez azonban még a tisztességesebb eset, és nem hogy elodázná, hanem inkább siettetni fogja a békét, akármilyen legyen is a két atléta mérkőzésének az eredménye.

Sokkal borzasztóbb a dolog a másik esetben. Ha ez személyes mérkőzés és versengés csupán, melynek porondjává lett a francia törvényhozó testület az általános szavazati joggal, és minden parlament a demokratikus szellem nagyobb térfoglalása val; ha a háború élethalál-harcában is a legizgatóbb és a legfontosabb kérdés az, hogy ki a legény a csárdában és a politikai aréna személyes harc és vetélkedés, botrány, obstrukció és leleplezések tanyája lesz, mint majdnem mindenütt volt Európában már a háború előtt: akkor bizony a Caillaux-Clémenceau-ügyben Franciaország jövődő sorsa előjátékát keli látnunk. A modern Franciaország, amely az elnéptelenedés útján is siklik lefelé, a mely a *panama* fogalmat adta századunknak-amely legtöbb kormányt falt föl és politikust járatott le félszáz év óta; amely a legtöbb nyilvános botrányt produkálta és a legradikálisabb politikai irányokat követte, s melyet eddig is csak bürokráciája, a code Napoleon dolgos és takarékos volta tartotta fenn: ez ország e háború után, még ha tán forradalom nélkül ind is a háborúból kibonyolódni, a züllés lejtőjére kerül. Mert az ország tehetetlen a nívójavesztett, apró

pártokra szakadt, egyéni és partikuláris érdekeket szolgáló radikális parlamenttel szemben. Inter duos litigantes: a két nagy C marakodása közt kell jönni egy hatalmas *harmadiknak*, ha Franciaország élni akar. E nélkül iszonyú bukás, iszonyú zuhanás vár rája, zuhanás a régi gloire magasságából a testi és lelki bomlás mélységeibe.

A fegyverszünet

Budapest, 1917 dec. 17.

A levegő még szinte vibrál Lloyd-George tüzet okádó beszédétől, amikor megérkezik a híre annak, hogy az egész orosz fronton, a Keleti-tengertől a Fekete-tengerig és onnan tovább a Kaukázusban és a perzsa határon megkötötték jövő évi január 14-ig a fegyverszünetet és nyomban meg is indították a béketárgyalásokat.

Persze, köröskörül még ég a határ és a gyűjtogatók szakadatlan, kétségbeesett munkában vannak. Így a békeszerzők feladata nem könnyű és ha nem is éppen problematikus talán, de nem is biztos a sikerük. Az ilyen békeszerzés tárgyi nehézségeit megtízszerezi világérdekek illetékes és illetéktelen befolyása, melyet mozgósítani és mentül jobban fölfüteni fognak iparkodni Oroszország volt szövetségesei, akikre nézve kimondhatatlan anyagi és erkölcsi csapás a béke szükségének ez a felülkerekedése Oroszországban. A békeszerzés e nehézségeivel szemben áll az a valóság, hogy úgy látszik Oroszországban immár lehetetlen minden hatalom, amely nem a béke jegyében lkéri a nép bizalmát. Ha tehát gyors békére nem is, de arra számíthatunk talán, hogy az orosz harcteret izolálni tudjuk a nyugaton még dühöngő veszedelemtől s ott nem újul ki a háború pusztító tüze.

Első lépése tehát ez a háború utáni új világainkulásnak s a história fel fogja jegyezni, hogy ez a középponti hatalmak katonai győzedelmeinek az eredménye. Ezer okunk van örülni, ujjongani és fölcsigázni a reményeinket. De egyetlen egy okunk síniesen arra, hogy elbízva magunkat, megrészegedjünk s

a siker mámorában leszereljük csodásan megfeszült izmainkat. Nem, ne elernyedésre csábítson a háborúnak ez az isteni fordulata az orosz fronton, hanem ellenkezően, izgasson s indítson erőink végső megfeszítésére. Halálos csapásokat kell mérnünk az ellenünk, határaink biztossága, életünk és független nemzeti álladalmunk ellen szövetkezett hatalmakra sorban, egyikre a másik után, hadd józanodjanak ki vasöklünk ütésétől és szálljanak le elbizottságuk, vakgőgjük megvadult paripáiról. Az angol tébolyodott miniszterelnök azt hirdeti, hogy a megegyezésem békelehetetlenség, nekik csak győzelmes, a harctéren, döntő csatákban kivívott béke kell. Borzasztó jelszó ez a háború kínjában vonagló, nyomorúságaiban pusztuló emberiségre nézve, de nem a mi jelszavunk. Mi kénytelen-kelletlen, önvédelemből mentünk bele ebbe a háborúba: kénytelen-kelletlen maradunk benne tovább is, de büszke reménnyel tekintve az égre, amely nekünk adta e véres mérkőzésben a nagyobb erőt, nekünk a sikert és azzal a fanatikus, hittelt fogunk a még hátralevő véres tusákba rohanni, hogy a gondviselés ezekben is a mi fegyvereinket áldja meg, mert mi senkitől semmit elvenni nem akartunk, csak szembe szálltunk azokkal, akik rabló szándékkal hozták ránk a világ kétharmadának a sáskahadait. Balkezünkben az orosz fegyverszünet és a békeszándék, jobbunkban kipróbált kardunk: úgy állunk ebben az órában is, nem tehetünk másként, isten minket úgy segéljen!

Egyenlőtlenségek

Budapest, 1917 dec. 18.

Hallottuk tegnap a magyar delegációban részben Teleszky János, részben Sztéryi József ajkáról a panaszt a méltatlanságokról, melyek a háborúban Magyarországot érték részint abban, hogy nagyobb véráldozatot hozott mint Ausztria, részint abban, hogy a szállítások körül aránytalanul is csekélyebb haszon jutott neki, mint Ausztriának. Halottuk e dolgról a hadügyminiszter úr mentegőzését is, amely épp úgy

nem új, mint ahogy a panasz is nem volt új. Nagy sajnálatunkra, a fõlszólalók nem vonták le panaszuk következményeit. Talán azért, mert ez a dolog nem mai keletû, a háború már negyedik éve folyik és a hadügyminisztérium fõlpanaszlott sérelmes eljárása mindazoknak a magyar államférfiaknak a lelkén szárad, akik ez idõ alatt mint aktív politikusok szemtanúi voltak a gazdálkodásnak és legalább is megpróbálhatlak volna, hogy segítsenek rajta. De ez a magyar politikai hagyományok közé tartozik: hagyni menni mindent a maga kivájt sablonos csapásán és aztán jajgatni s meddõ határozatokat hozni a delegációban.

Remélnünk kell azonban, hogy ez az új panasz nem marad annyiban. És mi ma azért tesszük szóvá, mert Bécsbõl olyan hírt kaptunk, amely, ha komoly alapja van, a delegációban fõlpaiiaszott kánunkat, áldozatainkat és veszteségeinket ujjakkal készûl súlyosan megtetézni.

Arról értesítenek ugyanis minket, hogy azokban a tanácskozásokban, melyek az okkupálva volt területek hadi kártalanításáról és helyreállításáról folynak az osztrák és a magyar kormány közt, a magyar miniszterelnök hajlik az osztrákok ama fõlfogása felé, hogy ez a kártalanítás közösen intéztessék és a kvótárányban oszoljon meg fehésképpen a két állam között. Ha ez a szándék gyõzne, akkor az anyagi áldozat, amely Magyarország vállaira szállt eddig is, egyszerre új milliárdokkal nõvekednék meg. Az emberáldozatban nem ment kvóta szerint, ott súlyosan ráfizettünk a kvótára; a szállításokban sem ment kvóta szerint: ott is ráfizettünk, illetve milliárdokat veszítettünk a haszonból; az élelmezés sem ment kvóta szerint, mert a hadsereget egészen, Ausztriát részben mi élelmeztük maximált áron és rekvizíció útján, ellenben maximálatlan zsaroltak bennünket az osztrák gyárosok iparcikkeikkel. Most egyszerre jó lenne a kvóta? Mikor fizetni kell, mikor nem haszonban, hanem, kárban kell osztozkodni, akkor egyszerre szent és érvényes a kvóta?

Jobban szeretjük azt hinni, hogy a hír nem alapos, azért tartózkodunk egyelõre a keserûbb hangtól. De óva intjük a kormányt. Ne utánozza képmutató el-

lenségeinket, akik hadat indítottak kifosztásunkra és feldarabolásunkra s azt mondják, hogy a nemzetek demokratizálása a céljuk. A mi kormányunk és pártjai is a demokratikus egyenlőség és választójog nevében jönnek s addig ők nekünk deklamálnak, addig a nemzet zsebéből kiszedik avatott kezek azt is, amit még nem áldoztunk oda a haborúra. Demokraták tán leszünk, tán egyenlők is, de ha így folyik tovább, elsőbben is egyenlők leszünk – a koldusságban. Mit csináljunk aztán az egyenlő – szavazattal, ha csak botrányos egyenlőtenség van áldozatban, haszonban, kárban s mindig a mi rovásunkra!

„A papok országa”

Budapest, 1917. dec. 19.

Apponyi Albert gróf elkészült a katolikus autonómiáról szóló törvényjavaslatával, melyet legközelebb bevisz a képviselőház elé. Ezzel együtt javaslatot tesz az 1848: XX. törvénycikk végrehajtásáról, amely elrendeli, hogy minden bevett vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségait az állam fedezze. Ez a két kérdés természetesen fölzaklatja a keresztény egyházak érdeklődését s a *Budapesti Hírlap* vasárnapi számában megjelent nagyérdékű cikk Takács Menyhért jászói prépost tollából fölszólalásra indítja a protestáns papság illetékes férfiai. Alább olvasható a témáról Raffay Sándor budapesti evang. lelkész cikke. A kérdésnek azt a részét, amely e cikkek tárgya, nem mi laikus újságírók döntjük el végérvényesen. Nekünk a fölfogásunk az, hogy az egyházi vagyonoknak maguknak nagy érdeke, hogy a modern gazdasági életbe és szociális irányzatba termékenyítően beleilleszkedjenek. Hogy ezt miképpen fogják végrehajtani, azt már a katolikus autonómia kérdése nem lesz képes eldönteni. Azt is valljuk, hogy szemben azokkal a világramlatokkal, amelyek államférfiaink egy részét is megszedítették, fontos dolog Magyarországra nézve hazánk sajátos viszonyai melleit, nem hogy az egyházak az álladalomtól elváiaszlassanak, hanem hogy lehető szorosabb kapcsolatba hozassanak vele, hogy a nemzeti állam az

összes egyházakra olyan befolyást nyerjen, amely egyfelől biztosítsa a nemzetnek azokat a nagy enkölcsi erőket, melyek a vallásban s a szervezett egyházakban rejlenek; s amely másfelől lehetetlenné tegye azt, hogy bármely egyház magát szembeszegezhesse a magyar-nemzet összességének érdekeivel.

Apponyi Albert gróf javaslatainak tárgyalásakor e szempontoknak dominálniuk kell és égető szükség, hogy e tárgyalásban rátaláljanak egymásra a keresztény egyházak és a magyar és keresztény világnézet. hivei, szemben a keresztényellenes, nemzetközi, vallás-talan világáramlatokkal.

Írjuk pedig ma mindezt azért, mert szocialistáink lapjának mai számában *A papok országa* címén cikket olvasunk, amely szinte magából kikelve indít hadat Apponyi javaslatai ellen, melyekkel szembeszegezi a maga programját, mondván:

„Mi ez ellen a merénylet ellen a legenergikusabban tiltakozunk. A legnagyobb határozottsággal emeljük fel szavunkat az ellen, hogy ez a rozsdavas-parlament ilyen mélyreható alkotásokba fogjön és a *népparlamentet befejezett tények elé állítsa.*

Minden vallási társulat és egyház magánegyesülésnek, mindenki vallása magánügynek nyilvánítások. Közpénz vallási célokra nem fordítható. Követeljük tehát az egyházi birtokok elkobzását és köztulajdonba vételét.

Követeljük ... a felekezeti iskolák megszüntetését. A vallástanítás eltörlését a nyilvános iskolákban.

A vallás magánügy. Akinek papra, templomra van szüksége, az fizesse meg a saját zsebéből”.

És cikkét a nevezett lap e sorokkal fejezi be:

„Követeljük íéhát *a választójogi reform haladéktalan keresztülvitelét.* A népparlamenttől pedig követeljük az *egyház* és állam szétválasztását, az egyházi birtok szekularizációját.”

Aki pedig eddig nem *tudta*, hogy miért kell Magyarországon az új világáramlat és az általános választójog és a demokratizálódás: az ebből megtanulhatta. Talán meglátja Apponyi is, talán Andrassy is, talán Giesswein is. Mert itt nem az egyházzól, a papokról és az egyházi birtokról van a szó, hanem egy kérlelhetet-

ten irányról, amelyet Apponyi Albert gróf oly szépen nevezett el világháramlatnak. Pedig csak egy cifra köpönyeg, politikusok számára.

Polgári párt.

Budapest, 1917 dec. 20.

Nem tudom, mi indította meg újságjaink egy részét, hogy napirendre tették – nyilván az eddigi koncentráció jelszava helyébe – egy polgári párt megalakításának a gondolatát. Az Újság vetette föl az eszmét. Látván a szocialista és radikális pártok szervezett voltát, az erőt, amelyet nekik szervezettségük ad, felszólítja a polgári elemet hasonló tömörülésre, ha szervezetlenségének végképp nem akar áldozatává lenni. Andrássy Gyula gróf lapja elkapta az eszmét és tiszteletreméltó tüzzel szállt sikra mellette.

Kérdezzük magunktól: miért hogy éppen most kerül szóba ez a dolog?

Az egészséges és észszerű pártalakulásra a nemzetnek régen lett volna már szüksége. A radikális pártok szervezettsége sem új dolog. Ha ez magában elég volna arra, hogy a szabadelvű és némileg konzervatív hajlandóságú középosztályok hasonló politikai szervezetben tömörüljenek s új, erős pártot alakítsanak, akkor ennek a dolognak már régen meg kellett volna történnie. Pártalakító erő nélkül azonban ezek a megismerések nem elegendők. Pártot két tényező tud alakítani: az egységbe terelődő érdek és a közös politikai meggyőződés. Gazdasági, hatalmi érdek és közös világfölfogás. Ha tehát eddig ilyen úgynevezett polgári párt nem keletkezett, az azt bizonyítja, hogy a polgári osztályok eddig sem érdekeik közösségét föl nem ismerték oly mértékben, hogy e megismerés» kényszerítő erővel hasson rajok, sem világfölfogásuk kongruenciájának tudatára nem jöttek. Ez azt látszik mutatni, hogy egyelőre az új pártalakítás csak ábránd. Ábrándja azoknak az újságíróknak és velők érző politikusoknak, akiknek hivatása, hogy mások helyett – gondolkozzanak.

A magyar újságíróknak és barátaiknak azonban egy nagy hibájuk van. Nem vádolhatok senkit se közülök, se egy újságíró, se egy újságlapot azzal, hogy ne volna lelkes és elszánt magyar; de – mitől, mitől nem – az az eredendő hibájuk, hogy nem Magyarországon keresztül nézik a világot, hanem a világon keresztül nézik Magyarországot. És minthogy ma jó formán mindenki olvas újságot, lehetetlen, hogy meg ne zavarják a közönség ítéletét is a dolgokról. Ha tele volna a lelkük Magyarországgal – nem szeretetével ami megvan, hanem állapotával, lelkületével, szere-mével, hagyományaival, történetével, viszonyaival, hivatásával: akkor egységes alapja volna gondolkodásuknak s látnák, mi kell esetleg máshonnan, hogy lényegéből ki nem forgatva, történelmi fejlődéséi meg nem szaggatva, azt amit a magyar génusz alkotott, teljesebbé, tökéletesebbé, szilárdabbá legyenek. Ők ehelyett kívülről nézik Magyarországot s ahány felől nézik, annyi véleményre oszlanak, s nincs egysége. nézőpontjuk, hanem van világboldogító babonájuk. A nemzetet is vele nem tömörítik, hanem széjjelszaggatják és elemeire bontják. Így jött létre lassanként szétbomlása a nagy pártoknak töredékekre. Most pedig ezen megijedve, sejtve a bomlás e processzusának veszedelmeit, nagy, egységes polgári párt szervezését sürgetik.

Ijedelmük komoly forrásból ered. Mert hiszen az a párt, a radikalizmus különféle árnyékzata, amelynek szervezeti hatalma őket aggodalomba ejti, egészen nemzetközi alapon áll és tagadása a történelmi fejlődésnek, az egységes magyar nemzetnek.

Ámde mily alapon tervezhetnék ők az új pártot? Nem áll-e igen csekély kivétellel szinté az egész fővárosi sajtó ama nemzetközi és radikális pártok programja alapján? Sőt a szétszaggatott pártok is, a kormány táborában, nem sajátították-e ki ugyancsak a radikális pártok programját, azzal a szemérmes különbséggel, hogy ágyékukat a „magyar szupremáciát biztosító kautélák” fűgefalevelével övezték körül? Ez azt jelenti, hogy olyan nemzetközi szellemű alkotások jönnek, melyek ellen a nemzet biztosítékokra szorul,

ahelyett, hogy nemzeti alkotásokat létesítsenek annyi koncesszióval a világáramlatok javára, amennyit a ríémzet jól elbír és megemésztetni képes. De a mi politikusaink világpolitikát űznek és a nemzetnek akarnak némi kétes értékű biztosító koncessziókat tenni.

Csak a háborút tessék nézni. A mi újságjaink és politikusaink ntem azon törnek a fejüket, hogy milyen békére van szüksége Magyarországnak; nem azt, hogy a ránkényszerített háború rettenetes vér- és pénzáldozataiért miképpen kell az új békének a nemzetet kárpótolnia, hanem azt kiabálják, hogy – nemzeti érzésükben meglazult, nemzeti önérzetükből kivetkőzött nemzetközi bolondok és forradalmi kalandorok által világgá bocsájtott jelszavak szerint – nekünk kárpótlás és annexió nélkül való békét kell kötnünk. Bolondok volnának ellenségeink is, ha – komolyan vévén radikális lapjaink és politikusaink ez eszeveszett beszédét – velünk a békéről komolyán szóba állanának, amíg csak egy szemernyi reményük van arra, hogy megfordíthatják valahogy a hadiszerecsét. Hiszen akármilyen történik, ami nemzetközi bolsevik újságjaink és politikusaink vigyáznak rá, hogy végül is semmi bántódásuk ne legyen.

És mindezt hirdetik azok, akik ma új párlalaktásra gondolnak és mindezt olvassa és hallgatja az aposztrófált polgári elem nap-nap után nagyobb emóciók nélkül, sőt kellő polgári flegmával.

Mivel s mily alapon remélnék hát új pártalakítást? Frázisokkal? Azon túl vagyunk régen. Ellenben el vagyunk látva porhanyógerincű pártvezérekkel, akik két-három évtizeden belül ugyanannyiszor cseréltek kardinális kérdésekben meggyőződést s mindeniknek a főgondja, hogy pártjai együtt tartsa. Mert a párt itt nem arra való, hogy a vezér a maga eszméit megvalósítsa vele az ország érdekében, hanem hogy vezér maradhasson s esetleg válságok idején az érdeemes párttagok a közszolgálat rovására – megjutalmaz lássanak. Ennek bohózáti karrikaturáját láttuk az utolsó válság idején. Az ilyen jutalmazásokra kreált miniszterek akármelyikének még ma sincsen semmi dolga, s egyik-másik minisztertársával veszekszik,

hogy annak a hatásköréből magának valamelyest kihasítson.

Az új pártalakításhoz nem újságcikk kell, hanem elsősorban öntudatos és önérzietes polgárság, amely nem orfeumnak nézi a képviselőházat s a közdolgozat komolyan veszi. Másodsorban férfiú, vezéri tehetséggel, vezéri erővel, vezéri meggyőződéssel, vezéri szilárdsággal, vezéri hűséggel, vezéri elszántsággal és vezéri céllal, amely nem személyében fejeződik ki, hanem a közszükségekben.

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ

1916

I. Ferenc József	5
Búcsú	6
Könyvekről (Kersék János. Pásztor Árpád. Gábor Andor).....	11
A pártpolitika és a koronázás.....	18
Temetés	21
A kriptában.....	25
Üdvözet Károly királynak.....	24
Kopogtat a Béke	26
Modern költő	29
Az osztrák válság.....	35
Az engesztelhetetlenek.....	38
Fiatalok és öregek.....	40
Burián lemondott, utóda Czernin	44
Ünnepek és válságok.....	47
A politikai karácsonyfa.....	49
Üdvözet a királyi párnak	50
Köd	52
Szent. István koronája.....	54
A korona lényében.....	57
1910-1917	60
Rákosi Jenő válasza Kóbor Tamás újóvi üdvözlő beszédére	61

1917.

A háború kint és bent	66
Az alkotmány sáncai körül	69
A három királyok napján	71
Róma-Foksani	73
A nagy offenzíva.....	75
A jutalom	77
Válasz Wilsonnak.....	79
A nagymosás	82
Levelek	84
86, 114, 133, 137, 140, 165, 167, 243, 327, 350, 374, 411, 490, 542.	

	Oldal
Kivételességek	87
Kóbor Noémi	90
Versekről – poétákról	92
Csodák	95
A klasszikus trió	97
A szavazójog a Házban	100
Az új idő elé	102
Arany-ünnep	108
Bécs német jellege	108
Világosságot kérünk.....	109
A király Budapesten.....	112
Közgazdasági egyetem.....	115
Az árnyék (Vér Mátyás regénye)	117
Amerika.....	119
Vérrózsák (Bárony István könyve)	122
Arany Jánosról (Felolvasás)	124
Szmreessányi és a Horvát kérdés.....	129
Amerika.....	134
Miljukov deszpota.....	139
Két szenzáció	142
A demokratizálódás.....	145
Szent Ágoston vallomásai	147
Demokraták és demokrácia	151
Titánok harca.....	156
Május elseje.....	159
Oroszország bomlása.....	161
A hatodik.....	163
Annexió és hadikárpótlás.....	168
A semlegesek fojtogatása	172
Scheidemann úr	175
Adler	178
A megfejtelt orosz kormány.....	182
Tisza István gróf lemondása	184
Tisza lemondását a király elfogadta	187
Tisza a válságról	190
Ausztria keze	193
A stockholmi apostolok.....	194
Az osztrák trónbeszéd	196
A stockholmi országos vásár	201
Szocialista világ	204
A politikai babona.....	206
A homo regiusz.....	210
Eszterházy Móric gróf miniszterelnök.....	214
A veszedelmekről.....	217
A vezérvármegye	222
Clam-Martinic és a magyar válság.....	225
Krisztus köntöse Szent István palástja.....	227
Konstantin király lemondott.....	229
A szívekhez!	232
Az irgalmasság nevében!.....	234
Köszöntő és búcsúztató	235

Eszközök és célok	239
új minisztériumok	244
A magyar nemzeti szociáldemokrácia	246
új parlamenti helyzet küszöbén	252
Regények.....	255, 353
A nagy bemutatkozás	261
A demokrácia nevében	265
A parittyá.....	268
A kormánypárt vezérszónokai	271
Andrássy Gyula grói	275
Fehér kabaré	279,299
Munkások!	283
Új idők – új elvek.....	286
Köd és álarc	291
A császári kegyelem	294
Tisza interpellál	297
Egy földműves és egy püspök	302
Alkotmányrevízió	306
Bethmann-Holhveg	309
Demokrata főispánok	312
Egy rendelet és egy beszéd	314
Tisza a frontra készül	319
A németek	322
Eadikálisok és szabadkőművesek	327, 333
Vádaskodás	330
A papibirtok	340
Beszédek	342
Pest megye installál.....	346
Szegedy Miklós könyve	361
Debreezeni óda	363
Kavarodás	368
Mikaelisz leleplezése	372
A Béke	373
Ünnepi szónoklat	380
nemzet jutalma.....	383
A próféta.....	388
A háborús uszítók	390
A válság komédiája	392
A római pápa	395
Deinokratavilág	397, 425
Szent István napja	400
Wekerle miniszterelnök	403
A népgyűlölő Tisza-rendszer	407
Kerenszki	413
Mese az egyetértésről	417
Üzlet és magyarság	419
Es muss etwas geschehen	422
Egy elszalasztott alkalom	428
A hivatlan vendégek.....	429
Wekerle programja.....	432
A díszelőadás.....	434

	Oldal
Publika honestas	437
Egy új könyvről	442
A függetlenségi elvek	446
A radikális éra.....	448
Az aradi választójogi gyűlés	452
Két cikk.....	453
Üzenet Wilsonnak	458
Kolozsvártól-Pozsonyig	460
Vzerniii gróf a helyzetről	463
Pacifista program	466
Magyar béke	467
A német háborús uszítók Budapesten	470
Justh Gyula.....	476
Mikaelis a békéről	478
Singer Vilmos meghalt.....	480
Tcdeszky a valutáról	482
Ausztria gyomra	484
A pénzügyi bizottság	486
Az igazi demokrácia.....	488
Kompromisszum	402
A béke kérdése	404
Leszavazták a kormányt.....	497
Kgszakadás, földindulás	500
Reklámezres és rekláminiszter.....	503
Szövetségi hűség	506
Vészkiáltások	508
A csehek	510
A reformáció ünnepe.....	513
Polónvi és a delegációk.....	515
Válság	517
Jön a demokrácia.....	519
A lengyel probléma	520
A lengyel kérdés bonyodalmi	522
Sürgős dolgok	525
Tudomány és politika	528
Tizenhárom vármegye	531
A cseh merénylet	533
Politikusok és tudósok	536
A titkos irományok.....	540
Száz nyúl	544
Trónbeszéd és expozé.....	546
Felvonul a választójog	548
Ranunculus binatas Kit	551
Becsület és ámulás	554
A szén, a gáz	558
A két nagy C	560
A fegyverszünet	502
Lgymiiót lensegek.....	563
„A papok országa”.....	565
Polgári párt	567